

COCEA, S. II

C. 345

L Sila

A

N. D. COCEA

SCRIERI

II

Text^{ales și stabilit,}
studiu ^{introdactiv,}
note și bibliografie
de]

VIRGILIU ENE

Extras citate din
Agenda L, L și Sila -
1970

16261

SCRIITORI ROMÂNI

EDITURA MINERVA

București, 1970

FECIOR DE SLUGĂ

În *Nota editorului* acestei ediții, p. LX—LXI, avizăm cititorii că opera lui N. D. Cocea va fi publicată în trei volume. Deși cuprinsul ediției a rămas neștirbit, am socotit necesar să contopim vol. II și III într-unul, în cel prezent.

CARTEA ÎNTÎI

I

Mă-sa era spălătoreasă cu ziua. Tată-său, în tinerețile lui, fusese, mai întii, de toate, argat, hamal, rindaș, grăjdar, ajutor de vizitiu, ajutor de bucătar, chelner, într-o vară, la o modestă stațiune climaterică, pierdută în creierul munților, apoi, în cele din urmă și pentru totdeauna, fecior, numai și exclusiv fecior boieresc. Fără să fie altfel decît atîția alții, mii și zeci de mii ca și dînsul, tată-său era în felul lui un tip greu de definit. Umblase și el prin școli. Învățase alfabetul. Știa să deosebească buchiile. Dar era incapabil să descifreze o scrisoare, și în cea mai sărăcăcioasă cărțuție tipărită, în *Micul dor* sau în *Visul Maichii Domnului*, se uita ca mița-n calendar. Nici pentru meșteșuguri n-avea vreo înclinație deosebită. Nu cunoștea și nu se apucase, cu tot dinadînsul, de nici o meserie. Mai toată copilăria și-o petrecuse pe lîngă grajduri; și nu se pricepea la cai. N-avea nici o încredere într-inșii. Se apropia de ei pieziș, spionîndu-i cu coada ochiului și bolborosind printre dinți, ca un fel de descîntec, sfaturi de cumînțenie la adresa patrupe-dului nervos și amărite recriminări împotriva soartei vitrege. Soarta nu se îmbuna, însă, pentru asta și nici caii nu deveneau mai de înțeles. Cînd îi freca cu șumuiogul pe spinare, zburdau și se ridicau în două picioare pînă-n grinzile bagdădiei; și cînd îi atîngea numai cu țesala pe sub burtă, încercau să-l lovească cu copitele de din-dărăt. Cuprins de un fel de panică permanentă, nu știa să le pună o zăbală în gură, să prindă un muștiuc, să strîngă o chingă, să ție o pereche de hături în mîini. Degeaba se trudeau și-și scuipau sufletul cu el vizitii mai bătrîni, nobiiul meșteșug nu se lipea de dînsul, și frica,

cu toate că era o namilă de om cît un munte, nu-i ieșea din oase. Frica n-are leac.

Din păcate, nici meșteșugurile mai pacinice, acelea care nu cer un curaj deosebit, nu-l interesau și nu-l atrăgeau. Trăise ani de zile în subsolurile caselor boierești, printre tingirile bucătarilor și șorturile jupineselor, și, cu toate astea, dacă l-ai fi lăsat de capul lui, n-ar fi fost în stare să potrivească un jumăr ca lumea sau să rumească un pui la frigare.

Într-o iarnă, mulțumită unui om de inimă, care se întimplase să fie și om cu trecere pe lângă autoritățile statului, izbutise să pătrundă în corpul privilegiat al hamaștilor de la gară. Greutățile nu-l speriau. Se juca cu baloturile plesnind de încărcate și cu lăzile de-o sută. Dar în tot lungul celor trei luni de iarnă, cît a răbdat foamea și gerul pe cheiurile gării, n-a învățat că trenurile, în limitele fanteziei naționale, sosesc și pleacă la ore anumite, și n-a învățat mai ales cum să ație calea pasagerilor grăbiți, cum să-și facă loc cu coatele printre tovarășii de muncă și cum să pretindă bacșișul sau să arate, cu o singură privire în podul palmei întinse, că nu-l socotea îndeajuns. Primind rar și oricît, se topea de-a-npicioarele și-ar fi murit de inaniție dacă dezghețul n-ar fi venit mai repede ca de obicei în anul acela.

Primăvara fiind timpurie, grădinăriile de la marginea orașului s-au găsit pe neașteptate fără brațele bulgarilor întîrziati. Tocmeau pe oricine. S-a tocmit și el. Două veri de-a rîndul a semănat, a sădit, a plivit, a stropit, a cules cît e ziușica de mare în toiul arșiței. Dar după doi ani de grădinărit sirguincios, dacă l-ai fi întrebat : „Ce fel de buruiană e asta, vere Stane ?...” sau : „Cum îi zice zarzavatuului aceluia, deschis ca varza?...” Stan Bojoc ar fi căscat la tine ochi mari, profunzi, limpezi și goi ca adîncul cerului și, cu un surîs tot așa de senin ca și cerul, ar fi ridicat din umeri. Trăia pe pămînt, și nimic din ceea ce e pe pămînt nu părea că-l interesează. Nici caii, nici florile, nici legumele, nici gătitul bucatelor, nici măcar vreuna din acele mici și nenumărate îndeletniciri ale oricărei gospodării care, în lipsă de preocupări mai înalte, fac totuși suportabilă existența bieților oameni.

Nici oștirea, cît e ea de oștire și cît se susține de către unii și alții că e o minunată școală pentru norod, pe el nu-l învățase mare lucru. După trei ani de miliție, petrecuți pe sfert la cazarmă, iar restul, pînă la eliberare, ca ordonanță la un domn sergent-major și numai cîteva zile la un sublocotenent de ață, știa să urle : „S'trăiți !” cînd îi vorbea superiorul, să bată talpa de pămînt cînd trecea pe lângă građați, să legene, să adoarmă, să înfașe, să întărce plodurile — fiindcă cucoana domnului majur avea în tot anul cîte unul — și să-și împestrițeze vocabularul lui redus cu cîteva cuvinte exotice, ca : ciucalată și odicolon, fiindcă în odaia ofițerului de ață, aprovizionată cu de toate ca o prăvălie de coloniale, dase de gustul celei dintii și descoperise uzagiul celei din urmă. Asta era toată învățătura lui. Armata nu-l înzestrăse cu alta. Nici ea, nici el, pesemne, nu bănuiau că viața poate să le ofere ceva mai mult.

În schimb, după, ca și înainte de miliție, era bun la orice. Dacă nu era nimeni la îndemîna stăpînului ca să acopere sau să stropească răsadurile în pripă, el le stropea, el le acoperea. Dacă bucătăreasa se sculase cu doș-n sus, ori, furioasă, trîntea tigăile de pereți și lăsa să ardă mîncările în cratiță, ori era mahmură încă după beția din ajun, el se învîrtea pe lângă plită, el aduna bucățelele de smalt de pe jos, el turna apă în șosurile înnegrite, el întorcea friptura în sahan sau bătea albușul de ou pînă ce făcea scurtă la mînă, fără să vadă spuma ridicîndu-se în farfurie ca nămeții de zăpadă și topindu-se, de bătută ce era, tot ca nămeții. Bucătăreasa, așa trăsniță și afumată cum era, vedea dezastrul înaintea lui. Cu lingura de supă, cu melesteul, cu tot ce-i cădea în mîini îi dădea în cap. Era singura lui răsplată. Tot ce încerca îi ieșea pe doș. Și nu fiindcă i-ar fi lipsit cumva rîvna sau că ar fi fost leneș sau tembela din fire. Dimpotrivă. Iși dădea bietul om toată osteneala din lume ca să intre în voia tuturor. Nu fugea de alergătură. Muncea pînă cădea în brînci. Cînd îl cătai, era vecinic learcă de sudoare. Nu-și găsea un sfert de ceas de răgaz din faptul zilei și pînă în noapte. Se scula cel dintii în curte și se culca cel din urmă. La orice l-ai fi pus, nu crîcnea : să rînească băliga-rul, să măture coșurile, să bată covoarele, să care apă cu

hirdăul, să spele dușumelele, să verse țucălele, să deșarte latrinele. Cum se întâmplă, însă, adesea printre oameni, cu cât oamenii îi puneau mai multe în spinare, cu atât cereau mai mult de la dînsul. Fiecare îi porunceau. Oriunde ar fi slugărit, în loc să aibă un singur stăpin, avea zece. Aceștia din urmă, mai nemiloși încă decît cei care îl plăteau. El încerca să-i mulțumească pe toți. Avea umeri lași, brațe vînjoase, pieptul păros, ca o bucată de stîncă acoperită cu mușchi. Nu-i era teamă că puterile or să-l facă de ocară. Se bizuia pe ele. Le risipea cu nepăsare. De-a surda! Nimeni nu-i era recunoscător pentru asta.

„Ce să mă fac, sărăcuț de maica mea?” se întreba el cîteodată, amărit că bucatăreasa se zborșise la dînsul, că argatul îl ghiontise, că fata din casă, o pitcoace s-o răstorni cu degetul cel mic de la mîna stîngă, se rățoise la el și-l scuipase între ochi.

Atunci îi venea să-și ia lumea în cap și să se tot ducă, așa, în neștire, oriîncotro o vedea cu ochii. Și s-ar fi dus, ca un zănătec, dacă nu s-ar fi simțit legat, nici el nu știa bine cum și de ce, dar legat pe viață și pe moarte, cu zece noduri, de nevastă, poate de copil i se părea uneori, sau, mai simplu și mai omenește, de îmbucătura de pîine zilnică.

De cele mai multe ori însă nu se gîndea la nimic, nu se revolta de nimic. Se opintea ca boul în jug. Răbda ca un bivol. Sfida și el soarta, în felul lui. Probabil că asta i-a și fost mîntuirea. Plictisită de la o vreme de impasibilitatea lui de vită, într-o bună dimineață soarta i-a întors spatele. În aceeași zi, pentru întiași dată, i-a zîmbit și lui norocul.

Slugărea de vreo două săptămîni în casele colonelului Hotnog. Nu se tocmise de bunăvoie. Nu-și alesese stăpînul. Auzise de dînsul. De rău și ciinos la inimă ce era, îi mersese buhul ca de popă tuns printre toate slugile capitalei. Nimeni nu-i intra bucuros pe poartă, deși, la prima înfățișare și dacă nu l-ai fi cunoscut din auzite, colonelul părea mai mult ridicol decît de temut. Era mărunț, îndesat, cu burta scoasă înainte, cu umerii dați îndărăt, așezat solid, ca un greiere borțos, pe picioarele lui crăcănate, de fost cavalerist. Pășea săltăreț, aruncînd

picioarele în lături ca gloabele năvălăse, parcă ar fi cătat mereu să te calce pe bătăture, și purta mustățile ridicate arțăgos în furculiță, parcă ar fi vrut să ți le bage în ochi.

Ieșise de curînd la pensie. Era burlac. Bogat, putred de bogat, pe deasupra. Avînd tot ce-i trebuia ca să trăiască în huzur, departe de grijile și de vanele agitații ale oamenilor, își prefăcuse casa și viața într-un adevărat infern. De cum se crăpa de ziuă, i se auzea gura pînă la capătul străzii. Țipa ascuțit. Înjura surugește. Se sufoca de exasperare pentru că i se servise supă prea rece sau prea fierbinte, cafeaua fără caimac sau cu prea multă drojdie, vinul răsufat, apa stătută. Nimeni nu putea să-i întore în voie. Iar el se socotea, de bună-credință, victima tuturor. Era sincer convins că în persoana lui, diminuată prin ieșirea din activitate, ordinea era batjocorită, disciplina înfrîntă, autoritatea luată peste picior. Deprins să poruncească la mii de soldați, nu mai avea acum decît cîțiva țivili și două jupînese la îndemînă. Îi muștrulua ca la cazarmă, înjura cît e ziuca de mare de toți sfinții calendarului și de toate odoarele bisericii, scrișnea, spumega, urla, amenința să bage sabia în ei pînă-n plăsele.

Slugile, firește, se cărăbăneau cu nepusu-n masă. Jupînesele își luau tălpășița fără să-și mai ceară restul simbriei; feciorii ștergeau putina în toiul nopții; bucatăreșele îl lăseau cu buzele umflate și cu mîncările sleite. El însuși, Stan Bojoc, deși-n subsolul și în curtea lui n-avea mai niciodată de-a face direct cu stăpînul, presimțea, atît pe temeiul celor auzite, cît și pe al vechilor lui încercări și vicisitudini, că o să-și lese și el oasele sub pumnii colonelului ori că n-o să facă nici el multă vreme purici în casele lui.

Cînd iată că, într-o zi, pe la prînz, glasul ascuțit ca o țiuitoare de moși, pe care l-ar fi recunoscut dintr-o mie, a străbătut două caturi și-a ajuns pînă-n fundul pivniței. Stan tocmai tăia niște lemne. Picioarele, fără să le atingă cu muchea toporului, i s-au tăiat și lui de la genunchi. A urcat treptele împleticindu-se. Nu s-a dezmeticit nici pe ultima treaptă, cînd s-a găsit în fața colonelului. De-atîta și-a dat doar seama: că trebuie să stea nemișcat, smîrna, cu buricul degetelor simțînd vipușca pantalonilor, cu ochii zgîiți în ochii superiorului.

Colonelul l-a privit scurt și încrunțat. Apoi i-a spus răstit :

— Ascultă, băiete !... Pe Ifrim (Ifrim era ultimul fecior) l-am trimis în aia a mă-sii. Până ce mi-oi găsi un altul, o să-i ții tu locul. M-ai înțales ?

Stan s-a pomenit strigînd :

— 'Nțales, s'trăiți !

Colonelul a ridicat, surprîns, o sprînceană. Fruntea, tot posomorită, i s-a lumînat totuși, parcă. În cele din urmă și-a încrețit colțurile gurii într-un fel de zîmbet morocănos :

— Bine... bine... o să vedem noi !... Du-te acum să-ți iei serviciul în primire. Ia seama la ce faci. Beleşte ochii !... Să nu spargi, să nu care cumva să-mi lipsească ceva, că te belesc [și] pe tine... Ai înțales ?

Stan a repetat, urlînd cît îi îngăduiau mușchii pieptului :

— 'Nțales, s'trăiți !

Deși nu înțalesese mare lucru, s-a pus pe treabă, hotărît, din toată inima, cum făcea tot de ce se apuca. Bucată cu bucată a luat în primire argintăria, a deșertat sertarele, a golit dulapurile, a ridicat în mijlocul iatacului o movilă cît el de mare de haine, rufe, ghețe, halaturi, papuci de noapte, uniforme, ștergare, mondiruri, pampoane, cozondroace și nenumărate alte insignii, decorații și aurării ostășești. I se luau vederile de atîta mîndreță și urechile îi vijiiu de cît numărase.

— Unsprezece izmene ! striga Ifrim.

— Unsprezece izmene ! repeta el.

— Patru duzini de ciorapi !

— Patru de ciorapi...

— Șase săbii și una fără teacă !

— Șase săbii fără teacă... mormăia el aiurit.

— Nouă perechi de calapoade !

— Mai avem încă ? întreba el nenorocit.

— Numai dulapul ăsta !... Dă-i zor, frate Stane ! Ne-apucă noaptea ; și de te-o găsi tartorul tot aici, cu toate calapoadele astea aruncă după tine... Gata ?

— Gata !

Se aprindeau ici și colo lumînile la ferestrele casei de peste drum cînd au terminat și cu ultimul dulap. Ifrim

i-a izbit vesel ușa cu piciorul, făcînd să răsune toate odăile pînă la subsol.

— De-acum pe-aici mi-i drumul !... Cu bine, vere Stane !... Să-i spui boierului...

Stan n-a mai auzit rulada înjurăturilor, rostogolindu-se, odată cu Ifrim, de-a lungul scării. Nu mai vedea, nu mai auzea, nu se mai gîdea la nimic. În spinare putea să ducă și o suță de ocale. Dar cifrele fugare, invizibile, scăpărătoare, haotice erau prea grele pentru capul lui. Se lăsă, trudit, pe marginea unei canapele. Nu-și dădea seama că săvîrșește o faptă nepermisă. Imagini răzlețe, idei descusute îi străbăteau molcom mintea. De unde să înceapă ? Pe ce să puie mîna mai întii ? Cîte izmene a spus Ifrim cî sint ? Dacă-l întreabă boierul ? Răspundea mintal, strîngînd din ochi, repede și pe același ton ridicat, ca la cazarmă : „S'trăiți, domle colonel, două izmene !... nouă săbii !... două... nouă... unsprezece perechi de calapoade !...“ „Crucea și dumnezeii mă-ti !“ cădea răs-punsul boierului, și calapoadele zburau prin aer. Ferindu-se de ele ca de grindină, Stan se ghemui în fundul canapelei. Ceva cald și moale îl împresură din toate părțile. I se părea că e într-un leagăn. Telurile se muiau sub dînsul. Catifeaua îl mîngăia. Soba dogorea binisor, fără să-l perpelească numai pe-o parte sau pe alta, ca plita de la bucătărie. Adieri proaspete și parfumate, cum se ridică din pămînt vara, după ploaie, pluteau în odaie. Fără pizmă, fără mîhnire, Stan se gîndi : „Că bine mai trăiesc boierii, sireacii de ei !...“

În viața lui umilită arareori trecuse de pragul grajdului sau al subsolurilor. Cînd, odată sau de două ori, i s-a întîmplat să se aventureze pînă în sofragerii, nici n-a apucat bine să se dumirească pe ce lume e. De la ușa, cu miinile la nas, toți îi strigau :

„Ieși !... Fugi !... Huo !... Nu vezi că puți ?“

Cu ușa închisă îndărătul lui, Stan se mirosea și se crucea el singur :

„Miros a baligă !... Păi a ce-o să miros dacă umblu cu baligă toată ziua ?... Că n-o să put doar a odicolon !...“

Firește, propria lui duhoare nu-l incomoda. Nici hui-duielile stăpînilor. Deși pentru dînsii muncea, deși pentru dînsii inota în baligă pînă la glezne și în lături pînă la

coate, nu i-ar fi trăsнит prin cap să se ridice măcar cu gândul, necum cu vorba sau cu fapta împotriva lor. Stăpînul e stăpin. El își are legea lui, drepturile lui. Pe cînd slugile ! Asta îl scotea pe Stan din sărite. De cînd fusese alungat din sufragerii fiindcă „puțea“, cite o slujnicuță de nimica toată, fițită și izmenită parcă cine știe ce-ar fi fost de capul ei, își lua ifose de cucoană mare, strimba din nas și grăbea pasul de cite ori trecea pe lingă dînsul. Stan n-o înjura. Nu-i punea mîna în cozi. Se uita numai lung în urma ei și scuipa în lături, cu scîrbă, mormăind batjocoritor printre dinți :

„Parcă tu puți mai bine, fă ?!... Ia !... a ciucalată de țucal !...“

Multă vreme asta fusese unica lui răzbunare. Nu se gîndise la alta. Nu visase ceva mai crud. De data asta însă și-ar fi dat bucuros simbria pe-o lună numai să-l vadă fleortăitele, prin borta cheii, așa cum sta acum, cu picioarele răs_cărate și întinse pînă la gura sobei, ca bimbașa, cu miinile sub ceafă, tolănit în fundul canapelei... Caldă mai era canapeaua ! Moi pernele de puf. Și stăpînă-său, ce om de ispravă ! Stase de vorbă cu el, omenește. Nu-și dusese mîna la nas. Nu-l sictirise. Nu-i spusese că puțea. Dumnezeu să-i ție zilele !

Se ruga de Dumnezeu în gînd. Aștepta o minune de la el. Poate că s-o milostivi bunătatea lui și de dînsul. Poate că l-o lumina pe boier să nu ia pe altul în locul lui Ifrim. Să nu-l trimeată îndărăt la grajduri. Să-l ție pe lingă casă. Să-l suduie !... Să-l bată... Ciur și tobă să-i facă pielea... Numai să-l ție... Pe toate o să le rabde. Se jura în inima lui că o să-i fie supus ca un rob, credincios ca un ciine. Lua martor pe Dumnezeu. Îi cerea chezășia. Cum n-o să fie supus ? Cum să nu rabzi și să nu înghiți orice, numai să huzurești așa, la cald și bine, ca în pîntecele mamei ?

„Punte m-aș face... se gîndea el. Pămînt m-aș face... Să mă calce în picioare... Să mă taie bucățele, numai...“
Visa... Zîmbea.

O lumină orbitoare și-o înjurătură cumplită l-au trezit din visurile lui. Înfipt în pragul ușii, cu mîna pe comutator, stăpînu-său se uita la el. Toate becurile ardeau.

Lui Stan i s-a făcut întuneric înaintea ochilor. Colonelul urla :

— Crucea și dumnezeii mă-tii de slugă ticăloasă !... Parastasul și evanghelia cui te-au întărcat !... Aici îmi erai, care va să zică !... Sun de-un ceas. Mă lași să îngheț la poartă, și tu îmi dormi pe canapea ! Las', că te învăț eu să mai dormi. Te trezesc eu. Îți scot eu somnul din tine. Anafora, grijania și patravanghelul cui te-au închinat !...

Plecat din spate, suflecîndu-și mînicile, colonelul se apropia cu pași rari, săltăreți și tiptili de dînsul. Parcă voia să-i mărească spaima, prelungindu-i așteptarea. Stan, nemișcat, incremenit, ca într-un vis urît, abia dacă-l vedea venind. Nu se gîndea la nimic. Nu-i mai era nici măcar teamă. Ceva mult mai greu și mai coplesitor decît frica îi încovoia umerii. Ceva deznădăjduit, care se prăbușea într-însul : un gînd... un vis... o nădejde subțire ca un fir de ață.

De aceea a răsufat ușurat, ca și cum o piatră de moară i s-ar fi luat de pe inimă, cînd primul ghiont i-a strămutat falca stîngă. Tacticos, fără să se grăbească, colonelul i-a repezit apoi și pumnul stîng în falca dreaptă. Capul, zgîlțit, ca rupt din umeri, i s-a plecat într-o parte. Stăpînu-său i l-a ridicat cu un pumn neașteptat sub fălci. Pumnii curgeau tot mai des. Ca la paiatele de la Moși sau ca o tărtăcuță într-un virf de par, capul lui Stan biția de colo-colo. După fiecare nouă lovitură, în piept, în tîmple, peste ochi, peste urechi, oriunde nimerea mai repede, colonelul miria printre dinți :

— O să înveți minte acum ?

Stan răspundea, cu brațele înțepenite de-a lungul trupului :

— 'Nțeles, s'trăiți !

— O să-ți bagi mințile în cap ?

— 'Nțeles, s'trăiți !

— O să mă lași să mai deger la poartă ?

— 'Nțeles, s'trăiți !

— Sfinții și arhanghelii cui te-au fătat !...

— 'Nțeles, s'trăiți !

— Să-nțelegi, mă !...

O diră de sînge, subțire ca firul de ață al nădejdilor lui, se prelingea de pe buzele lui Stan de-a lungul bărbiei. Colonelul văzu roșu înaintea ochilor. Se înalță din călcăie, cu amîndoi pumnii ridicați în aer :

— Să înțalegi, mă !... că piftie fac din tine. Să înțalegi, m-auzi tu, că pe targă te scot din casă. Ieși !... crucea și dumnezeii mă-tii !... Și spune bucătăresei să dea la masă.

Astfel, în ghionți și înjurături, și-a inaugurat Stan Bojoc noua lui carieră de fecior boieresc.

Și tot astfel — fiindcă cu cît îl bătea mai des și mai țeapăn, cu atît mai virtos colonelul avea nevoie de dînsul — a dus-o Stan Bojoc în ghionți și pumni, în sudalme și bătăi soră cu moartea, dimineata, la prînz și seara, peste zi ca și în tăria nopții, oriunde și oricînd se întilnea cu stăpînu-său, ani și ani de-a rîndul.

II

De epoca asta trudită a vieții lui Stan Bojoc, fiu-său, Tănase, și-aducea vag aminte, dar cu uimire și încîntare, ca de un adevărat rai pămîntesc.

Odată pe lună, la început, în toate duminicile și sărbătorile de peste an, ceva mai tîrziu, Stan căpătase învoire de la stăpîn să-și aducă nevasta și copilul.

— Nu vreau să văd copii prin casă !... îl amenințase hotărît boierul.

— Cum o să-l las în casă, păcatele mele !... se rugase umilit Stan. Din grădină n-o să iasă.

Grădina începea din fundul curții, de la grajduri, și se întindea, neumblată, nestrăbătută, pe patru străzi. De pe vremea tinereților colonelului nimeni n-o mai îngrijise. Copacii creșteau cum apucau sau cum da Dumnezeu ; aleile erau năpădite de bălării ; urzici și cucută umpleau straturile de altădată, și iedere, încîlcite printre coardele de viță-sălbatică agățate de ramuri, ascundeau lumina soarelui. Flori nu se vedeau nicăiri și pămîntul umed mirosea a mucegai.

Așa cum era, însă, cu zidul ei nepătruns de verdeață, cu potecile ei pierdute în scaietii tufișurilor, rai să fi fost

și nu i s-ar fi părut mai frumoasă și mai minunată micului Tănase. Duminicile le-aștepta în friguri. De cum intra pe poartă, n-apuca bine să sărute mina lui taică-său și să-i întindă grăbit fruntea distrată, și-o zbughea în grădină. Mă-sa răsuflea ușurată. Tată-său ar mai fi vrut, poate, să-l ție pe lingă dînsul, dar nu știa cum să i-o spuie. El habar n-avea nici de oftatul uneia, nici de privirile lungi ale celuilalt. Îl aștepta grădina. Grădina era a lui. Lumea era a lui. Putea s-o străbată în lung și în lat, cruciș și curmeziș, să se dea tumba peste cap, să se tăvălească în ierburi, să se urce în pomi după cuiburi pe care le vedea de aproape pentru întiași dată, să țipe, să zburde, să-și agățe hainele și visurile de mărăcinii care îi ațineau drumurile, de crengile copacilor care împleteau țesătură strînsă de polog între pămînt și cer, deasupra lui. La umbra lor se strecura ca un șarpe, își făcea loc printre vreascuri și bălării, pe dibuitele, ca un orbeț. Tufișurile erau dese. Misterul părea de nepătruns. Singurătatea, pe alocuri, răsuna de trosnete, de freamăte, de scîrțituri, de gemete, inexplicabile. Cu sufletul pe buze, cu urechile ciulite, copilul asculta. Un fior oribil și delicios în același timp, de spaimă, îi încrețea carnea. Înainta cu groază, în virful picioarelor, gata pe fugă. Despica tufișurile din virful brațelor întinse. Aștepta un miracol. Nu descoperea nimic. Cîte o șopirlă arareori ; mai des cozi de tingiri, țucale găurite, scaune într-un picior, farfurii și pahare sparte, cioburi de vase sau de oglinzi, tot ceea ce se aruncă și se adună pe de lături, de-a lungul anilor, în preajma vechilor gospodării. Tănase le strîngea, își făcea o duminică de joacă cu ele, le arunca la rîndul lui și le uita. Era prea crescut pe maidanele unui oraș mare ca să se amăgească el însuși cu nălucile propriei lui imaginații. Abia tîrziu, mult mai tîrziu, estompate de lenta, dar ireparabila scurgere a vremii, înfrumusețate de perspectiva depărtării, aveau să-i revie, triste sau voioase, întăritoare sau amare, ca toate nostalgiile.

Raiul pierdut, dacă nu e un adevăr teologic, nu-i în nici un caz o simplă ficțiune. Îl purtăm cu toții în noi. Ne-a răcorit cîndva fruntea. În anii lor de restriște, în zilele lor de obidă, în vremurile lor de agonie, și cei mai

obijduiți dintre oameni au poposit, măcar o clipă, la umbra lui.

Micul Tănase Bojoc nu putea, el singur, să facă excepție la regula asta obștească.

Pentru el raiul pământesc existase aieva în zilele când, îndărătul zidurilor cu obloane trase, care ascundeau crincene bătaii și umilința lui tată-său, grădina colone-lului Hotnog se întindea neîngrijită, sălbatică, bănuitoare, sumbră, dar radioasă și vastă, ca tot ce-am apucat să vedem cu ochii copilăriei.

III

Fiindcă în restul zilelor de peste săptămîni și de peste ani viața micului Tănase nu era dintre cele mai variate și mai vesele. Mă-sa spăla cu ziua. Se scula cu noaptea în cap, ca să ajungă din dealul Filaretului, unde locuia, cu chirie, într-o magherniță îngropată pe jumătate în pământ, pînă în cartierele centrale dintre Domnița Bălașa, podul Sfintului Elefterie și statuia lui Pache, unde își avea, răspîdită ici și colo, mai ales în casele negustorești, clientela obicinuită. Țata Stanca, cum îi ziceau megieșii, lelea Stanca sau Stanca pur și simplu, cum o chemau clienții, era o femeie și jumătate. Nu era mare de stat. Mai curînd mică, slabă, jigărită, uscată ca iasca, dar ca fierul, cu încheieturile bine legate și cu vinele brațelor împletite solid între ele, ca fuioarele odgoanelor cu care crișmarii coboară butoaiile în pivnițe. Cearșafurile ude pîriiau cînd le răsucea și le încolăcea ca șerpîi pe după brațe. Aproape că nu mai avea nevoie să le zvînte la soare. În trei zile spăla, usca, călca rufăria murdară adunată într-o lună în casele boierești, în două și trei luni de zile în casele chibzuiților negustori. Clienții o apreciau. Ca să n-o piardă, o recomandau arareori la alții. Numai după ani lungi și grei de alergătură izbutise să-și asigure de tain pentru mai toate zilele săptămîinii. Unde nu învinsese cu rîvna, răzbise cu gura. De gură n-o întrecea nimeni. S-ar fi putut lua la întrecere, și l-ar fi răpus, cu orice clănțau de judecătorie. Se trezea vorbind Adormea vor-

bind. De cite în lună și în soare. De frig, de secetă, de boale, de hoți, de unde a aflat coana Manda c-o înșeală ibovnicul, de ce-a pățit popa Gavrilă cu nevastă-sa, de la cine a rămas în șase luni fata lui domnu Sică, angrosistul din gura pieței. de vii, de morți, de jafuri, de crime, de tot ceea ce, în sfîrșit, se poate petrece într-un oraș mare, unde oamenii, cu patimile și păcatele lor, colcăiesc, ca viermii, unii peste alții. Pe toate le afla, ea cea dintîi, țața Stanca. De toate vorbea. Vrute și nevrute, în aparență. Dar, în fond, cu cită socoteală, cu ce instinct sigur, fără greș, în minuirea cuvîntului ! Nu i-ai fi scos, cu cleștele, o aluzie compromițătoare la adresa stăpînilor. N-ar fi rostit o vorbă care să nu meargă, direct, la inima celui care o plătea. Fără să lingusească prostește, pe față, știa să aleagă din grămada evenimentelor și a povestirilor numai ceea ce poate să placă auzului, să măgulească slăbiciunile, să îndreptățească egoismul, să gidile amorul propriu. N-avea nici un fel de instrucție. Abia dacă putea să se iscălească. Geniul ei intim, însă, făcut cam tot pe atît din ghicirea intuitivă a scăderilor omenești, cit și din nevoia să le servească, dacă nu voia să se culce flămîndă, o slujea mai bine decît dacă ar fi fost tobă de carte. Cei care o auzeau vorbind și cunoșteau, întîmplător, și pe prostănacul de bărbatu-său se mirau de o așa nepotrivită împreunare. Ea nu se mira. Nu se întreba de ce-l luase, cum nu se întreba de ce e primăvară în natură, sau toamnă, sau iarnă. Avusese și ea o zi de primăvară în viața ei. O zi fără rost, fără de lucru, fără piine.

Era prin postul Sinteii Mării. Boierii erau plecați la băi. Ea rătăcea singură, desculță, mai trudită după săptămîni de odihnă decît dacă ar fi căzut ruptă de osteneală, prin împrejurimile orașului. Se oprise, întîmplător, lîngă o grădină de zarzavat. Drept la marginea țarcului, un pepene verde, crăpat aproape în două, cu miezul roș ca sîngele curgînd zămos dintr-însul, i-a aținut calea. Era lihnită de foame și cu gura arsă de sete. S-a uitat cu ochi de uliu în jurul ei. Nimeni ! Șovăind, a făcut un pas. A înțepenit însă locului. Nu îndrăznea, nu putea, n-o lăsa inima să fure ; și nu se îndura să plece. Minutele treceau. Setea și frica îi uscau gîtlejul. A mai făcut un pas.

Atunci, dintre curpenii bostanilor și dintre mrejele de mazăre încilcitate, a apărut capul paznicului. Un cap vesel și bun, în fața fetei îngrozite. Se uita la dînsa și ridea. După ce s-a scărpinat lung la ceafă, neștiind cum să ia o hotărîre, paznicul i-a spus deodată, simplu :

— Ia-l, fată hăi !... Tot e stricat... Decît să-l dăm la porci...

Fata nu-și credea urechilor. Nu-i venea să refuze și se temea să primească. Văzînd-o că se codește, tot el s-a aplecat, a ridicat harbuzul într-o mîină, ușor, ca pe o minge și, după ce l-a cîntărit cu chibzuială, săltîndu-l în podul palmei, ca și cum și-ar fi cîntărit vorbele, l-a rupt, în sfîrșit, în două :

— O să mîncăm amîndoi... Și pe mine m-a pălit setea... Ia !

Mîncau tăcuți. Zeama roșie și dulce li se prelingea pe bărbie. Dinții ei albi străluceau, înfîngîndu-se adînc în pulpa zămoasă. El o privea, uneori, în față, liniștit. Cînd a isprăvit de mîncat și și-a șters, cuviincios, gura, cu dosul mîneții, a întreat-o :

— Pe tine cum te cheamă ?

— Stanca mă cheamă.

— Și pe mine, Stan.

Și au tăcut iarăși. Ea, cu setea potolită, probabil că nu se gîndea la nimic¹. El se vedea bine că se gîndește la ceva. Un roi de viespi îndîrjite bîziiu în jurul lor. Fruntea i se încrețise. Colțurile gurii începeau să-i zîmbească. Păru, în sfîrșit, că găsește ce se căznea să caute. Exclamă, rizînd cu toată gura :

— Asta-i curată minunăție !... Pe tine te cheamă Stanca. Pe mine mă cheamă Stan... Stan și Stanca !

Înveseliți de ciudățenia descoperirii, rideau acum amîndoi. Stanca, zgomotos, ascuțit, din toată inima. El, mai așezat, cu oarecare stăpînire și gravitate în glas. Întimplarea i se părea într-adevăr neobicinuită. Reflecta. Îi mărturisi în cele din urmă, privind-o mai lung în ochi, mai stăruitor și cu glasul sugrumat de verdictul destinului :

¹ În edițiile din timpul vieții scriitorului : mine.

— Pesemne c-a fost scris să ne întîlnim...

„Te pomenești !...“ se gîndi fata. Și lumea i se păru, dintr-o dată, mai limpede și mai frumoasă. N-o mai orbea soarele care ardea ca focul. Zăduful, care se ridica valuri-valuri din pămîntul încins, n-o mai sleia de puteri. Sub cerul alb, grădina de zarzavat se întindea verde ca smaraldul, răcoritoare și îmbietoare ca un covor. S-au așezat amîndoi pe-o brazdă răsturnată, la umbra firavă a unui cuib de fasole-țucăr. Și-au povestit, îndelung, viața. Amurgul i-a surprins mîină în mîină. Iar prima stea care a scăpărat viu pe cerul livid ea a văzut-o, el, însă, nu...

La nouă luni după aceea, în marea săptămîină a patimilor, cînd toate clopotele bisericilor cîntau ca nebune, chemînd norodul la deniile de seară, s-a născut micul Tănase.

Ce-au fost primii ani ai copilăriei lui și ai tinerei lor căsnicii e inutil să povestim. E vechea, eterna poveste a celor necăjiți. Nouăzeci și nouă la sută dintre oameni o cunosc. Lipsuri, griji, nevoi, amărăciuni, viață bîcnică, certuri interminabile pentru un muc de țigară sau pentru o legătură de ceapă, scîncetul copilului la sîinii storși de ultima picătură de lapte, vrajbă, dihonie, cîte mizerii, toate căzînd ca grindina de pretutîndeni și nici o rază de speranță de nicăiri.

Ca să-și alăpteze plodul, Stanca trebuia să-l care în cîrcă pe la toate casele pe unde spăla. Stăpînii, chiar și cei mai indulgenți, nu prea erau bucuroși de asemenea oaspeți. Copiii altora sînt totdeauna insuportabili. Ai slugilor, îndeosebi. Nici n-apucase bine micul Tănase să-și deschidă ochii asupra lumii, și lumea, cu impresiionantă unanimitate, îl repudia. Casele boierești, și, prin urmare, mai respectabile, scurt, categoric, fără menajamente inutile. Cele sărăcicioase, mai cu ocoluri, mai cu tocmeli. Stanca se lupta vitejește. Unde nu răzbea cu darul mîeros al vorbeii, lăsa din preț, se mulțumea cu tainul pe jumătate. Primea oricît. Se hrănea cu orice. N-avea o privire de imputare, un cuvînt de amărăciune împotriva oricui. Se strecura umilită, se arăta recunoscătoare, se silea să pară veselă. Ridea față de alții. Dar în adîncul pieptului inima îi era rănită. Tot sîngele din trup i s-ar fi scurs prin rana asta a inimii dacă, din primele zile,

n-ar fi umplut-o cu dragoste, o dragoste oarbă, păgînă, sălbatecă, pentru copilul nevinovat, hulit și alungat de toți. Cu cît îndura mai multe pentru dînsul, cu atît îl strîngea mai deznădăjduit în brațe. N-avea pace și odihnă decît lingă el. Frîntă de oboseală, se scula de zece, de o sută de ori pe noapte, ca să-l pipăie, să-l sărute, să-l dezmiere, să vizeze cu ochii treji, ațintiți asupra lui. Toată vitregia soartei o schimba în visuri de mărire pentru dînsul. Fără să aibă știința alchimistilor, prefăcea în aurul pur al iubirii egoismul oamenilor, toată meschinăria și răutatea lor.

Hrănit mai mult cu singele ei decît cu laptele țitelor ei secătuite, Tănase crescuse repede mare, dolofan, rumen la față, sănătos la trup și vioi la minte. Se legăna în mers ca o rață-leșească și urla și schelălăia pînă ce i se făcea pe voie. Nu știa ce înseamnă constringerea sau împotrivirea. Rotund și umflat ca un mușuroi de cîrțiță, trupul lui era numai voință. Din gură abia putea să gîngăvească. Dar cu mîinile, dacă apuca o dată ceva cu ele — o zdreantă, o coajă de piine, pletele mă-sii — mai lesne țiar fi fost să tai cirpa sau vițele de păr decît să-i desfaci degetele închircite. Cu pletele smulse, cu fața plină de vînătăi și zgîriață peste tot, ochii mamei lăcrămau de durere și de fericire. Nu se mai sătura să-l privească. Cum se putuse, dintr-o stîrpitură de muiere ca dînsa, să se nască un așa voinic de flăcău! se minuna ea singură. I-ar fi fost o mare ușurare acum să-l lase pe seama gazdei sau în grija vreunei babe din vecini. Nu se îndura însă. Amîna hotărîrea din zi în zi. Trăia cu speranța ascunsă că n-o să se despartă de el niciodată. Uecri i se părea că ar înnebuni de groază dacă l-ar ști, măcar un ceas, pe mîini străine.

Copilul creștea astfel, în vremea asta, între fustele mă-sii și două-trei duzini de bucătării sau spălătorii. Își petrecea zilele făcîndu-și singur de joacă prin colțuri, în unghere mai întunecoase, sau ascultînd, cu amîndouă urechile, glumele, certurile, povestirile, injurăturile, scandalurile care izbucneau la tot momentul între slugi. Fără să vrea, vedea multe, învăța multe. Oamenii nu se fereau de dînsul. Cînd se împiedeau de el, îi frecau urechile sau îl ridicau, de fundul pantalonilor, pînă în tavan, dacă

le ardea de șagă; iar dacă erau în toane rele, îl repezeau cu atîta brutalitate, încît bietului Tănase îi pierea, pentru restul zilei, pofta de joacă. O dată sau de două ori pe lună, uneori mai des, alteori mai rar, dădea și peste copii de vîrsta lui. Atunci ochii i se aprindeau. Ca o ploșniță se lipea de ziduri, ca o șopîrlă se strecura prin crăpătura ușii. Cîteva ceasuri nu-i mai dădea nimeni de urmă. Mă-sa înnebunea cîtîndu-l prin poduri și prin pivnițe, strîgîndu-l peste garduri și pe la porțile caselor învecinate, bocînd, afurisindu-se și jurîndu-se:

„A morții să fiu dacă nu-l dau la școală. Își face de cap. Într-o zi o să-i culeg oasele de pe drumuri. Numai școala o să-i vie de hac!”

Dar Tănase reapărea în cele din urmă. Zdrențuit ca vai de mama lui, negru la față și pe mîini, ca un coșar, umilit, pleostit, cu coada între picioare. Cu cine se înhăitase? Unde se ascunsese? Prin ce gropi sau maidanuri se încăierase? Nimeni n-ar fi știut să spuie. Și el mai puțin decît oricine altul. Privea aiurit. Parcă Dumnezeu îi luase mințile. Mă-sii nu-i mai ardea de ocări. În fața copilului, pe care-l socotise pierdut și care-i revenea ca scos din lăzile de gunoaie, minia i se topea ca ceara. Hotărîrile, la fel! Îl scutura amenințătoare, îl spăla bombănînd, îi netezea părul înduioșată, îl strîngea în brațe cu furie, îl săruta ca și cum s-ar fi răzbunat pe el, îl strîngea și-l săruta iarăși. Printre sărutări și sughițuri de plîns îl dojea:

„Unde mi-ai fost?... Cum nu ți-a fost milă de mine?... Mă gîndeam să te dau la carte. Să știi, Tănase, să știi că dacă mai faci o singură dată o pozna ca asta, vorbesc cu tată-tău și te dăm la școală.”

Tănase împlinise nouă ani. Cei de-o seamă cu dînsul erau de mult într-a treia primară. El nu învățase nici buchele. Școala, cu care era amenințat după fiecare nouă șotie, i se părea un loc cumplit de pedeapsă, un fel de pușcărie pentru copiii neascultători. Cîteva zile se purta ca un mieluşel. Căra apă cu donița, muia singala, încălzea fierul de călcat, ajuta mă-sii să întindă rufele pe frînghie.

Dar ocupațiile astea variate și jocurile solitare în ungherele bucătăriilor nu se mai potriveau pesemne cu vîrsta lui. Începea să se plictisească. Obrajii i se ofileau lingă

plitele prea încinse, în aburii calzi și lincezi de leșie. Două cearcăne vinete îi mincau ochii fără expresie. Buza de jos îi atirna. Trăia într-un fel de toropeală caldă și înăbușitoare. Nici hirjonelile slujnicelor, nici ghidușile rîndașilor nu mai izbuteau să-l scoată dintr-însa.

Cînd, deodată, ca porțile unui rai interzis, într-o dulce și umedă după-amiază de primăvară, i s-a deschis și s-a închis după dînsul, cu brațele ei de cucută, de păpădie, de urzici, de mărăcini, de cite buruieni toate, dar ale lui, numai ale lui în tot cuprinsul lumii, grădina colonelului Hotnog.

IV

Un an și mai bine Tănase a fost suveran unic și absolut peste toată întinderea, cea care i se părea fără de capăt, a grădinii. N-avea să ceară voie de la nimeni pe unde să calce, cînd să se zbințuie, ce să rupă. Slugile nu intrau bucuros în sălbătăciunea aleilor năpădite de bălării, iar colonelul Hotnog nu primea nici musafiri, n-avea nici copii. E drept că odată sau de două ori Tănase auzise pe tată-său vorbind cu evlavie de domnișorul Nelu, nepotul stăpînului. Dar numele îi intrase pe-o ureche, îi ieșise pe cealaltă.

De altfel, nepotul colonelului venea rar de tot în casa lui unchiu-său. La Paști, la Crăciun, la alte două sau trei sărbători onomastice. Cobora dintr-o trăsură de piață, slab, palid, tremurînd parcă totdeauna de frig în hăinuțele lui de catifea neagră, și se agăța repede, cu dragoste felină, de brațul mă-sii. Maică-sa era și ea o umbră de femeie. Era soră cu colonelul Hotnog, dar ai fi putut să juri că nu erau din același tată. Pe cît era frate-său de mic, noduros la încheieturi și de voinic, cu toată aparența lui pipernicită, pe atît era ea de naltă, înceată în mișcări, șuie, aproape diafană. Cînd trecea pe străzi, se legăna, parcă o bătea vîntul. În casă nu era mai dezghețată. Colonelul tuna, trăsnea, fulgera, abia apuca să se așeze locului și sărea de pe scaun împins ca de-un resort, căta gîlceavă cu lumînarea și nu-și găsea un moment de liniște și de pace. Ea ar fi putut să stea ceasuri întregi în fundul

jilțului, fără să scoată o vorbă, cu degetele lungi și răsfirate mîngîind alene pletele lui Nelu, cu ochii pierduți printre draperiile ferestrelor ca spre cine știe ce lumi mai atrăgătoare decît lumea în care trăia. Colonelul o deștepta adesea din lînceda moleșeală a visurilor, strigîndu-i exasperat :

— Dar tu nu trăiești pe pămînt, Mălino dragă !

Ea nu răspundea nimic sau ridica din umeri. O singură dată i-a răspuns, cu un suris amar în colțul gurii și cu ochii ei albaștri, întunecați deodată, ca violetele :

— Dar tu, care trăiești pe pămînt, găsești tu că viața pe pămîntul ăsta, al vostru, e așa de frumoasă... așa de veselă ?...

Colonelul a pufnit de cîteva ori printre buze :

— Poftim !... Poftim !... fără să-i elucideze, însă, întrebarea.

Nu știa ce să-i explice, cum să-i explice. În capul lui de vechi ostaș intrau toate imaginile vieții, dar nu încăpeau subtilitățile raționamentului. Dacă ar fi fost numai după inima lui, ar fi zgîlțit-o mai curînd bine de umeri și i-ar fi strigat în față : „Deșteaptă-te odată, femeie ! Trezește-te ! Nu vezi că anii trec ?...” Fiindcă o adora, o diviniza, o plîngea, și nu putea nici s-o înțeleagă, nici s-o admită. Neînțelegerea dintre dinșii dura de mult. Din ziua cînd, împotriva dorințelor lui și-a voinței întregii familii, se măritase cu Azan.

Cu aproape treizeci de ani mai în vîrstă decît soră-sa, colonelul își închipuia sincer că avea drepturi imprescriptibile asupra sentimentelor ei. Cu oricine s-ar fi măritat, fără să-și judece mai întii el cumnatul și să-și dea asentimentul, ar fi fost același lucru. Cu Miron Azan îndeosebi.

Monoclat, spilcuit, elegant, ușuratec, palavragind nimicuri în două-trei limbi occidentale, tinărul boier moldovean putea să placă femeilor, dar nu bărbaților, și mai cu seamă nu unui bătrîn ostaș, scos la pensie. După prima întrevedere, i-a spus, răspicat, soră-sii :

— Mălino, mă opun. L-am descusut. L-am judecat. O să-ți mănince banii. O să-ți toace averea în cărți și în chiolhanuri. O să te lase pe drumuri...

— Dar...

— Nici un dar ! Știu ce vrei să spui. Îți cunosc gândurile. E moldovean de-ai noștri. E de neam. Nu vreau să te contrazic. Nu i-am cerut hrisoavele. O fi boier, cum spui. Cine nu-i boier în Moldova ! Sînt destui. Cît pâr în cap. Așa, însă, nu-i de tine. Cată-ți un altul !

— Dar pe el îl iubesc...

— O să-l iubești și pe celălalt !...

Fata a căscat ochii mari la dinsul. Nu era sigură dacă avea în fața ei un frate vitreg, un tiran absurd ca un monstru. Cu pasivitatea firilor slabe, a lăsat să treacă furtuna, a așteptat și, în cele din urmă, a învins. Natura ei cinstită i-a jucat și festa asta. Cum spunea frate-său : trăia pe altă lume ! Nu credea în rău. Nu suspecta intențiile și nu bănuia jocul strîns și crîncen al intereselor egoiste. Minciuna i se părea mai curînd ceva josnic și grosolan decît criminal. Era incredințată că numai oamenii de rînd sau parvenitii pot să mintă. Dacă ținea să-și asocieze viața unui fiu de boier, era în bună parte pentru asta. Titlurile n-o speriau. Era destul de citită ca să-și dea seama de modesta valoare istorică și de autenticitatea mai mult decît relativă a pergamentelor și blazonelor noastre nobile. Spera, însă, că de la un bărbat cu un pic de sînge albastru în vine, chiar dacă n-o să fie prea scînteietor de inteligență sau mare de suflet, o să poată avea cel puțin dreptul să se aștepte la oarecare delicatetă de maniere, dacă nu și de sentimente, și de discreție în manifestarea diverselor lui superiorități masculine. De la început, onest, liniștit, în cuvinte potolite, dar fără echivoc, i-a spus lui Miron Azan felul ei de a gîndi. Detesta minciuna. Disprețuia duplicitatea noastră orientală, făcută mai mult din lașitate decît din ipocrizia conveniențelor sociale. Și mai presus de toate avea oroare de vorbe tari, de gesturi violente... Revenită de curînd din străinătate, ceea ce o izbise mai ales în țară, de cum trecuse granița, era amestecul acesta bizar, aproape paradoxal, de fățarnicie și de mojiicie. Toți erau la fel. Nici o excepție. Același om, în același moment, avea minciuna dulceagă pe buze și injurătura în fundul gîtului. Ambele expresii se echilibrau, în cantități perfect egale, dozate cu dramul, ca otrăvurile în balanța de pe teigheaua farmacistului. Ea încercase să-și explice starea asta

de lucruri, ascultase confidențele prietenelor măritate în lipsa ei din țară. Surprinsese destule scene pënbile în intimitatea familiilor. Văzuse. Auzise. Dar nu pricepea. Trăită mai toată copilăria ei în Apus, deprinsă cu lustrul unei civilizații care a pătruns adînc în moravurile societăților de veche cultură, cum ar fi putut ea să înțeleagă noutatea, originalitatea, savoarea exemplarului acestuia unic, deși tras în mii de exemplare, al mitocanului de pe malurile Dîmboviței, spălat la Londra, îmbrăcat la Paris, dar cu sufletul și apucăturile rămase, inalterabile, tot cele de-acasă ? N-avea destul patriotism ca să judece cu părtinire ; nici ochiul exercitat sau amuzat al artistului, care descoperă cu deliciu noi tipuri de umanitate, oricît ar fi de grotești sau de repulsive ; nici grăuntele acela de filozofie care ne face să privim cu oarecare curiozitate și cu multă îngăduință evoluțiile animalului omenesc. Judeca cu inima, ceea ce nu-i totdeauna o garanție de imparțialitate. Și judeca prin comparație, ceea ce e sistemul cel mai sigur — ori de cîte ori ne coboram pe pămîntul realităților severe din sferele abstracte în care se complăce fantezia poeților — ca să dăm în gropi, să călcăm în străchini și să nimerim cu oiștea-n gard.

Nu e de mirare astfel că noblețea lui Azan i se părea tinerei fete singura mai asemănătoare cu lumea pe care o părăsise și unicul refugiu posibil într-o societate de bărbați care, toți, își ascundeau brutalitatea temperamentului sub dulceața surisurilor stereotipe și, pe înăbușite, injurau ca frate-său.

Cînd acesta, întimplător probabil, fără altă intenție, desigur, decît așa, ca să se găsească în treabă, ca tot românul deprins să clevească, să birfească, să cate nod în papură și pete în soare, și-a exprimat, într-o zi, față de dînsa, îndoielile asupra autenticității nobleței lui Azan, fata n-a reacționat pe dată, n-a ripostat, n-a invocat măcar declarațiile logodnicului ei, într-atît i se părea de absurdă presupunerea și bănuiala de înjositoare. Dacă a vrut să afle, să cunoască tot adevărul, a fost numai pentru dînsa. Într-ascuns, pe furiș de toți, ea, care nu răsfoise pînă atunci decît cărți rare și volume de versuri în ediții prețioase, s-a cufundat în anoste tratate de istorie, în in-folii de hrisoave și zapise facsimilate în bă-

lăriile inextricabile, cu suave oaze de frăgezime, din limba cronicarilor, în arhondologii și letopisiți. N-a găsit, firește, ce căuta. N-a găsit dovada filiațiunii directe, așa cum n-ar putea fi descoperită nu cu ochii liberi, dar nici cu lupa și nici cu microscopul pentru mai nici una din odraslele familiilor noastre boierești. A găsit, în schimb, scris negru pe alb că toți Azanii ciți sint, dacă o mai fi, „se trag dintr-un strămoș comun, un Azan, frate al lui Ion, carele a fost domn în Țara Românească“.

Miron, din prudență, poate, din neștiință, mai sigur, nu i-o spusese. Cu atât mai dulce i-a fost surpriza și recunoștința mai caldă. Cu ochii închiși l-a urmat la altar. Cu ochii închiși l-a ascultat cițiva ani în șir, îndrugînd nimicuri pretențioase, bagatelizînd cu admirabilă încredere în sine tot ce e frumos și bun pe lume, sărînd ușor, cu elasticitate de acrobat, de la o idee palidă și anemică la alta tot așa de sărăcăcioasă. Și tot cu ochii închiși, din prima lună a căsniciei, a semnat polițe, reînnoiri, renunțări, recunoașteri, tranzacții, acte și paraacte, care îi dădeau migrene oribile numai cît simțea mirosul lor fad de hîrtie timbrată. Din fericire, după un ceas de discuții și controverse juridice, avea liniște cel puțin cîteva săptămîni. Cu actele în buzunar, Miron, sau Mirel, cum îl mîngîiau prietenii de club și tovarășii de sporturi, se făcea nevăzut. Nu mai dădea pe acasă cu zilele. Afla știri despre el indirect, prin alții, prin orișicine, străini, simpli cunoscuți, cîte-o prietenă mai limbută, care exclama binevoitor :

„Oh ! ce păcat că n-ai fost și tu, draga mea, la concursul de rugbi ! Cum nu te-a luat Mirel ? Era într-o performanță strălucită. Măcar din prudență trebuia să vii. Ți-o spun fiindcă îmi ești prietenă. Toate femeile n-aveau ochi decît pentru dînsul.“

Bancheri, avocați, mari proprietari, oameni politici, unii cu superioară reprobare, alții cu admirație, toți însă cu simpatie, îi vorbeau adesea de el. Cursa de automobile Severin-Sinaia Mirel o cîștigase. Cupa Auto-Clubului Regal îi scăpase numai prin minune, un adevărat ghinion nemeritat. La hipodrom, în ultima duminică, făcuse furori și ravagii.

Alteori, cu toată simpatia unanimă, veștile erau mai triste. Mălina asculta, cu o ușoară strîngere de inimă, ditirambii interlocutorului :

„Ce om ! scumpă doamnă ! Ce forță ! Ce temperament ! O stăpînire de sine fantastică. Nervi de oțel, nu altceva. Alaltăieri, la «Jokei », într-un sfert de ceas, a pierdut patruzeci de mii de lei. Pe ultima carte a pus tot ce mai avea dinainte. Mă uitam la dînsul. Bancherul avea trei. El a întors cartea. Bac ! Ei bine, n-o să mai crezi, doamna mea, nici un mușchi nu i-a tresărit pe față.“

Mălina încerca și ea, eroic, să nu i se vadă durerea pe față, dar inima i se strîngea ceva mai tare. Știa că în aceeași seară, a doua zi cel mai tîrziu, avea să-l revadă voios, exuberant, povestind cu înfrigurare evenimentele de la club, noutăți vechi de-o săptămînă, cancanuri, scandaluri, birfeli... și toate precedînd, cu cîteva ceasuri numai, ora penibilă a hîrtilor timbrate. Ca să scurteze tortura preliminarilor inutile, îl întrerupea ea singură, fără o nuanță de imputare în glas, doar mai încet, mai timid, ca și cum s-ar fi simțit ea vinovată cu ceva :

— Mirel... mi s-a spus că alaltă-seară iar ai pierdut...

— Oh ! exclama Mirel, cu superbă nepăsare. Ieri am pierdut. Miine o să cîștig. Așa e viața !... Tu nu găsești Mălino, că viața e un meci pasionat ?

Cuvîntul „pasionat“ îi evoca necesitățile momentului. Fără altă tranziție, se apropia de dînsa. O strîngea ușor în brațe, o ținea lipită la pieptul lui, o silea cu încetul să-și ridice capul plecat îndărătnic în pămînt, îi căta ochii. Își cunoștea puterea fascinantă a ochilor. Știa să aprindă într-inșii, ca în finarele caselor clandestine, o echivocă și turbure licărire de dorințe. Cînd o simțea slăbind printre mîngîieri profesionale și fraze exagerate, îi murmura singurul adevăr pe care putea să-l rostească fără să mintă pe de-a-ntregul.

— Ce importă restul !... Numai pe tine să nu te pierd, Mălina mea.

În brațele lui puternice, care o îndurerau, o sleiau de puteri și o înviorau în același timp, ea se lăsa înfrîntă, mai palidă ca moartea, cu tot singele din obraji scurs și îngrămădit la inimă. Sub privirea lui insistentă,

genele îi tremurau, pleoapele i se îngreuiau, ochii i se închideau.

Nu i-a deschis decît o dată, dintr-o dată, și prea tîrziu, cînd dezastrul era definitiv, iremediabil consumat. Frate-său, la care a alergat îngrozită, în loc s-o calmeze, i-a mărit spaima. Străbătînd biroul în lung și în lat cu pasul lui săltăreț, strîngînd din pumni, izbînd cu piciorul în scaune, în mese, în tot ce-i ieșea înainte, înjura și urla cît îl ținea gura :

— Îl omor !... Îlucid ca pe un ciine !... Și-a bătut joc de noi !... Te-a furat ca în codru... Cu miinile mele îlucid !... Să vedem, cine o să mă condamne ? Un ticălos !... Un coate-goale !... Scăp țara de un nemernic... Din neam domnesc, hai ?... Descuțul !... Netrebnicul !... Știa numai să-și dea ochii peste cap pînă ce ți-a pus mîna pe zestre. Ți-a luat mîințele. Te-a pus să iscălești, nu-i așa ? Credea, pesemne, că n-are de-a face decît cu tine ! Uitase că mai sînt și eu pe lume ! Eu o să-i vin de hac !... Îl omor !... Îi zbor creierii !... Revolverul !... Dați-mi revolverul !... Stane, n-auzi ?... Unde ești, crucea și dumnezeii mă-tii !... Dă-mi revolverul !...

Ca în melodramele de prost-gust, Mălina a fost nevoită să se tîrască în genunchi la picioarele lui, să-l imobilizeze cu brațele deznădăjduit încolăcite după dînsul, să plîngă cu hohote, să roage, să implore. Zile și săptămîni întregi — între un frate care zbiera ca un apucat sau mîriia sinistru printre dinți, mînuind cu frenezie un revolver imaginar, și un bărbat care făcea spirite pe seama creditorilor, persifla pe avocați și portărei, fluiera glumeț a pagubă, admirînd estetica păreților goi, și, întorcîndu-se, ca de obicei, în zorii zilei de la cluburi, chefliu sau mahmur, declama cu patos : „Am pierdut totul, mi-ai rămas însă tu !“ — viața ei devenise un chin permanent. Nu și-ar fi închipuit niciodată că plăpînda natură omenească poate să îndure atîtea fără să se frîngă. Ca să nu-i mai vadă nici pe unul, nici pe altul, ca să nu-i mai audă, ajunsese să se complacă în societatea oamenilor de legi și în mirosul fad de hîrtie timbrată. Socoțelile și ariditatea textelor o făceau să uite de sufletele lor sterpe. Cît studia dosarele, cît timp se cufunda în

cifre, scăzînd, înmulțînd, adunînd creanțe vechi, dobînzii acumulate, facturi neachitate, taxe, impozite, despăgubiri, onorarii de avocați, datorii de onoare, lefuri la slugi neplătite cu lunile, nu se mai gîndea la altceva și nu mai simțea povara existenței. Cifrele îi țineau loc de oameni. Și străinii umpleau golul lăsat de-ai ei.

Dar lichidările cele mai laborioase nu pot să dureze toată viața. Într-o bună zi, o dată cu constatarea că pierduse totul — case, moșii, pînă și zestrea ei intimă și cele cîteva giuvaericeale moștenite de la biata maică-sa — s-a regăsit într-un modest apartament luat cu chirie, între cîteva pereți triști și searbăzi ca și zilele ei, lingă un copil prea mic ca să-i poată împărtași truda inimii, fără nimeni altcineva pe lume decît pe frate-său și pe Mirel.

Colonelul renunțase, ce-i dreptul, să-și maiucidă cumnatul ; în schimb, îi amăra ei viața și, din exces de dragoste, îi acra și puținele și rarele ceasuri în care se mai găseau împreună. O ajuta cu țîriita. Plătea chiria. Îi plătea rochiile. Dădea bani de coșniță. Îngrijea de educația copilului. Mai adăuga ceva mărunțis de buzunar. Nici o lescaie mai mult. Sfaturile, îndemnurile, muștrările, recriminările, indignarea, iertarea, rînd pe rînd sau toate în același timp țineau loc de bani. Cu aceleași argumente pe care le lua de-a capo de cîte ori se vedeau și pe care Mălina le știa pe de rost, îi explica datoria lui de șef de familie. Îi sîngera inima, se jura el, dar în propriul ei interes, în interesul copilului, nu putea, n-avea dreptul să procedeze altfel. Ori divorțul, ori șurubul strîns, pînă ce și-o lua el, ticălosul, lumea în cap. N-avea para chioară ? De ce i-a mîncat zestrea ? De ce a furat-o ? De ce i-a aruncat averea pe ferești ? N-avea cu ce să-și cumpere filfizonul cravate și tutun ? Să dea din mîini. Să dea și el din greu. Să muncească...

Să muncească Mirel !! Zîmbetul ei amar se adîncea și mai amar în colțul gurii. Unde să muncească ? Cînd să muncească ? Ca și mai înainte, nu-l vedea decît în zorii zilei, sau, cînd era încolțit din toate părțile, la ora prînzului. Apărea o noapte. Dispărea cu săptămînilor. Afla uneori din ziare că a bătut un nou record de dans sau de viteză. Din escapadele astea din urmă se întorcea ars de vînturi, prăfuit de colbul drumurilor, dar viguros,

neobosit, încântat de el însuși și de lume, străin preocupărilor vulgare, superior — oh! cu ce suris de suveran dispreț — mediocrelor contingente materiale. Privindu-l în apoteoza gloriei lui permanente, Mălina nu îndrăznea să se întrebe de unde cheltuia, cum și de la cine își procura banii. Trăind cu groaza în suflet, se grăbea ea să-i avanseze micile sume de care avea vecinic nevoie : pentru plata mașinii care aștepta la scară, pentru un rînd de haine comandat, chipurile, înainte de dezastru, pentru o cutie de havane, o pereche de ghete absolut necesare sau o veche datorie de care-i amintise respectuos portarul sau chelnerul de la „Palace“. Pentru sumele ceva mai mari, formula tacit adoptată între dînșii era „împrumutul“, iar limba diplomatică : franceza.

— *Passez-moi cinq louis, ma chère..* sau zece, mai curînd... îi arunca el în treacăt în momentul plecării. Ți-i restitui, negreșit, mîine dimineață.

Simplu, doar ceva mai palidă, Mălina îi întindea hîr-tiile. Tot așa de simplu, tot așa de natural, el mototolea cu nebagare de seamă hîr-tiile, aruncîndu-le disprețuitor în fundul buzunarelor. Cu un „*merci ma petite*“, cu un sărut din vîrfurile buzelor pe frunte, își achita cu anticipație datoria. Peste două, peste trei zile, putea să repete scena. Cerea tot mai des și sume din ce în ce mai mari. Într-o după-amiază, ca și cum ar fi scotocit în dulapuri și ar fi știut precis cît avea între două rînduri de batiste, i-a cerut trei mii două sute de lei. Mălina a ezitat un moment. Apoi, răzimîndu-se de rafturile dulapului, a îndrăznit să-i spuie, întinzîndu-i banii :

— Sînt ultimii mei...

Dar Mirel n-a lăsat-o să termine. Jignit ca un cavaler medieval în sentimentul lui de onoare, s-a dat cu un pas îndărăt și-a făcut gestul clasic să și-i oprească :

— Nu te forțez, draga mea. Ți i-am cerut cu împrumut... Dacă n-ai încredere... Dacă nu-ți mai inspir încredere...

Cu chiu, cu vai, după explicații și rugăminți nesfîrșite, s-a înduplecat, în cele din urmă, să primească, generos, numai trei mii. Erau ultimele ei economii, strînse gologan cu gologan, de la lumină, de la încălzit, de la tocmele interminabile cu precupeții, cu băieții de prăvă-

lie, cu birjarii, cu frate-său, cu slugile, cu toată lumea. Le păstra tot pentru el. Ar fi vrut, desigur, să i le dea treptat. Nu-i părea însă rău că i le dase dintr-o dată.

„Poate că e mai bine așa, socotea și se consola ea singură. Știe acum că nu mai am nimic. Am făcut poate rău că nu i-am spus-o mai dinainte. Îl cunosc îndeajuns. E ușuratec numai. N-are inima rea. N-o să-mi mai ceară de-acum. O să se cumițească. O să renunțe și el la petreceri dacă n-o avea încotro. Parcă-l văd că azi... mîine... o să se întoarcă mai devreme acasă.“

Reasigurată astfel, cu inima oarecum ușurată, s-a gîndit în ziua aceea să facă fericiți și pe ceilalți din jurul ei. Din ce-i lăsase Mirel a cumpărat un rînd de straie lui Nelu și un ierbar, legat în piele, la care copilul rîvnea de mult. A mai făcut alte cîteva cumpărături, mărunțișuri pentru fata din casă, pentru bucătăreasă și pentru dînsa și, mulțumită de mulțumirea tuturor, fără ban în pungă, dar cu sufletul plin, visa în așternut și tocmai se pregătea să stingă lampa, ca să viseze mai bine cu ochii treji pe întuneric, cînd, deodată, pe neașteptate, jovial, cu pălăria dată ușor pe ceafă, Mirel și-a făcut apariția.

Mălina abia a putut să-și reție un țipăt.

Presentimentul n-o înșelase.

Mirel era în pragul ușii. Își pusese mîinile în șolduri și exclama, făcînd în glumă pe scandalizatul :

— Cum !!! În pat la ora asta ! o dată cu găinile ? Dar ești fenomenală, draga mea !

Fîsticită de emoție, pierdută de fericire, ea se ghemuise în fundul așternutului, făcîndu-i instinctiv, involuntar, loc lingă dînsa. Plapoma îi alunecase de pe umeri. Sîinii mici, tari, rotunzi și albi, ca două mandarine descojite, apăreau intermitent, în ritmul agitat al respirației, prin deschizătura cămeșii. Proptit de speteaza patului, Mirel o privea surprins. Parcă o vedea pentru întiași dată. Privirea lui de cunoscător aluneca atent, insistent, cu sclipiri de aprobare și de interes în ochi, de-a lungul formelor perfecte. Nu putu să-și ascundă uimirea. Cu un larg gest curtenitor, îi mărturisii :

— Ești într-adevăr frumoasă, draga mea... Ai o linie !... o cădere a umerilor !... Niște sîini !...

Rușinată ca în fața unui străin, ea încercă să și-i acopere cu brațele încrucișate. El o împiedică, glumet, făcându-și rînd pe rînd palma potir în jurul lor :

— Nu... nu... nu-i acoperi. Lasă-mă să-i văd. Sint într-adevăr impecabili... O rezistență !... O elasticitate !... Știi tu, Mălino, că ai o adevărată comoară sub cămășuța ta ?... Alta, în locul tău... Ce perfecție !... Ce frăgezime !... Cum am putut să mă gîndesc la altceva... Orb am fost !... Altul, în locul meu !... Cunosc un bancher care ar pune tot aurul băncii lui la bătaie ca să-i cîntărească măcar o dată, așa, ușor, în podul palmei...

Sub degetele lui catifelate, ea nu se mai gîndea, nu-i mai analiza cuvintele. O dezmierda muzica lor, o amețea. Dacă ar fi golit o cupă de șampanie pe nerăsuflete, nu s-ar fi simțit mai sfîrșită. Abia avu puterea să-i apese, lung, mîna uitată pe sînul stîng și să-l întrebă într-un murmur confuz, în care tremurau temeri, speranțe, visuri, iluzii, toate sărmanele ei dorințe refulate de atîta amar de vreme :

— Mirel... rămii cu mine în noaptea asta ?...

Ea aiura. El era treaz de-a binelea. Izbucni vesel, zgomotos :

— Ce idee !... Nici gînd, draga mea. Dimpotrivă, am venit să te iau pe sus. Scoală-te, leneșo. Grăbește-te ! Aruncă pe tine ce ai mai bun. Am pus la cale un chef monstru. În noaptea asta o facem lată. Dans ! Șampanie ! Femei !... Cele mai frumoase femei din capitală... Vreau să te văd printre ele. Nici una n-o să fie ca tine... O să le întreci pe toate... Ah ! ce păcat împotriva frumuseții pure că nu poți să vii așa cum ești acum !... Ce crimă !... Ce sacrilegiu !... De ce nu mai sîntem pe vremea romanilor ? !... Să aparî goală, în agora...

Glumea exuberant, amestecînd așezămintele grecilor cu ale romanilor în focul entuziasmului. Mălina zîmbea trist. Degetele i se lăsau din ce în ce mai inerte în mîinile lui. Altfel visase ea noaptea asta de reconciliere ! Îl întrebă, resemnată ca totdeauna :

— Cine-o să mai fie ?

— Ce-ți pasă !... Ce importă !... Pentru mine e destul că o să fii tu... N-avea nici o grijă dinspre partea banilor... De altfel, nu mai am un ban găurit de nichel... Sînt

curățat !... Afifiu !... Ce-mi pasă !... Sîntem invitații lui Schwartz, știi, Alcibiade Schwartz, bancherul... bogătaşul... El ne-a invitat. El plătește !...

Cu lux de amănunte, de precizări prolixе, rînd pe rînd șăgalnic și duhliu, ca să-i descrețească fruntea, patetic și insinuant, ca s-o convingă, limbut și palavragiu, ca s-o amețescă cu vorba, îi descria în culori ispititoare fastul petrecerii proiectate, numărul și calitatea invitațiilor, palatul amfitrionului, viața lui Schwartz, bogățiile lui Schwartz, aventurile lui Schwartz, cîte amante avusese ; pe sprînceană, tot una și una, numai din cea mai aleasă societate ; cît le plătise, cum le plătise ; în solitari mari cît nuca, în perle cît oul de vrabie ; și pentru ce, dragă Doamne ?... La ce ?... De ce ?...

— Fiindcă dinspre partea ceea, îi destăinuia el, pufînd singur de rîs, l-a iertat Dumnezeu. Nimic ! Vînt ! Tufă de Veneția. Nu mă crezi ? Nu-ți vine să crezi ? Întrebă atunci pe Zoica. Ei ! care Zoica ? Zoica, de ! Fosta ta prietenă. Zoica Armașu. El a îmbogățit-o. Colierul de perle el i l-a dat. Și știi pentru ce ? N-o să ghicești. Pun rămășag pe ce vrei că n-o să ghicești. Nici mie, și doar îs mai trăit ca tine... nu-s ușă de biserică... am văzut de toate culorile în viață... nici mie nu mi-ar fi dat prin gînd dacă nu mi-ar fi mărturisit ea singură, cu gura ei. Știi pentru ce, Mălino ? Pentru că, zău dacă te mint, pentru că, o dată pe săptămînă, îl lăsa s-o...

Cuvîntul nu l-a spus. Cu vîrfurile nasului ridicat, însă, nostim și mucalit în vînt și mișcîndu-l repede, ca iepurii de mosc, și-a complectat indiscreția. Umflîndu-și nările ca Schwartz, răsufliînd și renifliînd ca Schwartz, ridea din toată inima. Se aștepta s-o vază și pe ea rizînd. Dar Mălina nu ridea, nu zîmbea măcar. Ceva cu neputință de definit, un presentiment obscur, o teamă stupidă și ridicolă îi sugrumau sufletul. Fața i se lungise. Pe sub pielea obrazilor, ca și peste lumina ochilor îi treceau unde tulburi, ca frigul toamnei peste oglinda apelor încrețite de vînturi. Plecat asupra ei, Mirel o întrebă, mai mult mirat decît îngrijat :

— Ce ai ?

— Nimic... Lasă-mă !

— Îmbracă-te atunci !

— Nu mă îmbrac...

— Cum asta?... De ce?... încercă el să glumească. Nu-i fi vrînd cumva să mergi așa goală cum ești, numai cu cămășuța asta pe tine. Ar avea haz!... La o adicăte, de ce nu?... Fie!... Haidem și așa! Să vedem cine o să mai susție că Mirel Azan nu e cel mai ultramodern dintre soți?

Rîdea singur. Pălăvrăgea singur. Se silea s-o înve-selească și pe ea. O îndemna voios...

— Hai!... scoală-te, leneșo!... Lasă somnul!... Ești ca o pisică. Îți place să stai numai la gura sobei. Răs-fătat-o! Rîzgîiat-o! Haidem!... O să torci și altă dată... Gată sintem?

Luptînd încă cu teama și cu presentimentele rele, Mă-lina încercă și ea să glumească:

— Gata, Mirel!

— Săi din pat atunci... Hopa!... Sus!

Blînd, sfios, cu brațele abia întinse spre dînsul, ca într-o rugăciune care nu îndrăznea să se exprime, i-a șoptit:

— Ajută-mă!

Și cînd Mirel, cavalereste, fără să se gîndească la rău, i-a întins brațul, ea s-a agățat de brațul lui, ca o lipi-toare s-a lipit de dînsul, ca o iederă și-a încolăcit bra-țele după umerii lui, s-a lăsat greu pe spate, cu ochii închiși, cu gura întredeschisă, cu mințile rătăcite. Uitînd de rușine și de orice pudoare, căutîndu-i în friguri gura, nu știa decît să biiguiască același și iar același cuvînt:

— Mai stai!... Mai stai!...

— Ești copilă... O să întîrziem...

— Ce-mi pasă!... Mai stai!...

— Ia seama... Îmi șifonezi plastronul.

— Scoate-l!...

— Ei!... Asta-i acum!

Începea să vază limpede. Destul de plictisit și enervat de prelungirea scenei acesteia intempestive și cam vul-gare, se reținea, totuși, și tot mai încerca să glumească:

— Bine, să stau. Spune tu singură cît să mai stau. Uite, cu ceasornicul în mîină, fixează tu singură cîte mi-nute...

— Minute, Mirel?

— Nu-i fi vrînd ceasuri?

— Ba da... O noapte... Numai noaptea asta.

— O noapte! Toată noaptea?... Ai înnebunit, draga mea!... Ce vrei să facem, singuri, o noapte întreagă?

— Să fii lingă tine... Să stăm cum stăm acum... Să fim fericiți, Mirel.

— Fericiți!... Să zicem că o să fim fericiți o noapte... Și pe urmă?

Brațul ei, trecut pe după gît, îl înăbușea. Cuta pan-talonilor îl incomoda la genunchi. Gulerul scrobît îl gi-tuia. Realitatea, brutala realitate, îl pătrundea din toate părțile și-i amintea că singură ea există în adevăr, cu ne-cesitățile ei inflexibile, în ciuda plăcerilor trecătoare. Crezu că e momentul binevenit să i le reamintească și ei. Repetă ironic „o noapte!“ și continuă surd, agresiv, cu atît mai îndîrjit cu cît nu izbutea să-i desfacă brațele prinse și înțepenite în jurul gîtului.

— Dar miine?... Dar poimiine?... Ce-o să mîncăm miine?... De unde o să cheltuim poimiine?... Eu n-am nimic... Tu nu mai ai nimic!... Nu te-ai gîndit la asta?... N-avem un ban în pungă și te gîndești la culcare!... N-avem o para chioară în casă și-ți arde de dragoste!...

Readusă de data asta și ea la realitate, a strigat în-grozită:

— Mirel!...

Dar mînia și exasperarea clocoteau într-insul. Ar fi vrut să strivească ceva în pumnii strînși. Dacă n-ar fi fost om binecrescut, ar fi luat-o pe ea de piept și, zgîl-țîind-o ca pe-o mortăciune, i-ar fi strigat: „Trezește-te, muiere! Viața nu-i o glumă. Te calcă dacă n-o calci în picioare. Te înăbușă dacă n-o sugrumi. Ia-i-o înainte! Pune-i mîna în beregată! Scutur-o!... Stoorce-o!... Do-min-o!... Ia-i cît poți!... Dă-te cui plătește mai mult!... Schwartz plătește!...”

El era însă binecrescut. Nu putea și n-avea interesul să-i vorbească astfel. De aceea, după strigătul ei unic de revoltă, cu o simplă încordare a nervilor, a izbutit să se stăpînească. Calm, ponderat, în cuvinte măsurate și alese, dar limpede și inflexibil, i-a făcut teoria vieții, nu numai așa cum o înțelegea el, ci așa cum o înțelegeau și o practica, fățiș sau pe ascuns, toate cunoștințele lor,

toată elita societății, femeile cele mai cinstite, din familiile cele mai repute pentru onorabilitatea lor. Nu i-a ascuns nimic; n-a încercat să se facă mai bun decât era; nu i-a menajat nici orgoliul, nici iluziile, nici dragostea. Din convorbirea asta supremă dintre dînșii, trebuia să se aleagă într-un fel: ori separația, măcar vremelnică, pînă la timpuri mai bune; ori asociația pe viață și pe moarte. Mălina, ea singură, și numai ea, avea să hotărască.

— Să mă vînd, prin urmare !... Îmi ceri să mă vînd !... Asta vrei ? îi răspundea ea printre strigăte de disperare și hohote de plîns, frîngîndu-și mîinile și îngropîndu-și în perne capul, de scîrbă, de oroare, de durere și de rușine.

Sughiturile de plîns îi zgîlțiau tot trupul. Bietul ei trup, strîns, ghemuit, strivit de călcîiul vieții, aruncat acolo, într-un colț al așternutului, epavă solitară în cri-vatul prea larg pentru dînsa.

Mirel o privea. Un zîmbet indefinisabil de superioritate, făcut tot pe atît din înțelegerea sărmanelor prejudecăți omenești, cit și din dispreț față de asemenea slăbiciuni, îi flutură pe buze. Ridică din umeri. Mormăi, pentru el singur : „Curcă plouată !“ Apoi, tare :

— Mărturisește, draga mea, că în discuția asta dintre noi, destul de dezagreabilă și care a durat și așa prea mult, n-am întrebuintat o singură expresie aspră sau jignitoare. Cel mai desăvîrșit gentlemen n-ar fi putut să-ți vorbească altfel. M-am mulțumit să-ți dezvolt principii, să-ți aduc argumente. La toate argumentele și principiile mele îmi răspunzi însă cu bocete. Recunoaște că în asemenea condiții o continuare a discuției devine extrem de penibilă pentru mine, intolerabilă, mărturisesc, pentru tine și absolut de prisos pentru amîndoi. S-o curmăm, deci. Voi aștepta, cu resemnare, cînd vei vrea, unde vei vrea hotărîrea pe care vei binevoi s-o iei...

S-a sculat de pe marginea patului. S-a înclinat ușor, surizător și curtenitor, ca la o figură de contradans. Și, cu pași egali, fără să se mai uite îndărăt, a părăsit iatacul.

Mălina nu l-a auzit plecînd. Nu l-a auzit deschizînd și închizînd ușa în urma lui. S-a simțit numai deodată

singură. Spăimîntător de singură. Singură în așternutul înghețat. Singură în odaia pustie. Singură între zidurile casei. Singură ca într-un mormînt, închisă de vie, în toată imensitatea, dușmănoasă sau indiferentă, a naturii. Un fior de frig, ca frigul morții, i-a străbătut trupul. S-a ridicat nebună, cu părul vilvoi, dintre perne. Cu ochi sticloși și rătăciți a privit în jurul ei. Plecase ! Atunci, cu brațele întinse după dînsul, cu gura deschisă într-un urlet continuu, l-a chemat :

— Mirel !... Mirel !...

Dar Mirel n-a auzit-o. Mirel nu s-a mai întors. Ușa prin care dispăruse sta neclintită ca o lespede. Ca și cum toată greutatea ei i s-ar fi lăsat brusc pe umeri, brațele i-au căzut, capul i-a alunecat în piept, trupul i s-a frînt. Prăbușită în așternutul răvășit, nu mai plîngea, nu mai avea puterea să plîngă. Gemea numai. În iatacul tăcut nu s-au mai auzit o bună bucată de vreme decât gemetele ei înăbușite. Apoi, scîrțîitul unei țîțini și-un foșnet de pași tiptili.

Trezit din somn de țipătul maică-sii, copilul deschisese ușa. Se oprise în prag, somnoros, buimac, alb ca un inger în cămașa lui de noapte lungă pînă la pămînt, cu mincile largi ridicate în aer ca două aripi. Ea n-avea cum să-l vadă. El a văzut-o, însă. S-a repezit la ea, pierdut de groază și de bucurie, cu pași mărunți, ușori, ca în zbor. Cu brațele lui mici și slabe a cuprins-o de mijloc. S-a lipit de dînsa. Și pe cînd ea, cu un urlet sălbatic, îl stringea cu furie la piept, îl dezmierda, îl legăna, îl acoperea de lacrimi și de sărutări, el se ruga binișor de dînsa, alintător și dulce :

— Măicuță... Măicuță... Nu mai plînge, măicuța mea !... Sînt eu... Nelu... Nelu tău... Rizi, măicuță !

V 1

În ziua de Sfinții Împărați Constantin și Elena, pe la cinci după prînz, sub un cer de foc care moleșise asfaltul trotuarelor și făcea irespirabil aerul încărcat de

¹ În orig. apare numerotat greșit : cap. VI în loc de cap. V. Eroarea se perpetuează și la celelalte capitole. În ediția noastră capitolele sînt numerotate corect.

duhoarea gurilor de canal, țigănușii din Sărindar, goi, desculți, dezmațați, ghiontindu-se și trîntindu-se între dînsii, au dat deodată buzna în Calea Victoriei, buluc, unii peste alții, și țipînd cît îi ținea gura :

— Spicială !...

— Idiție spicială !...

— *Românul*, spicial, cu groaznica catastrofă de la Sinaia !...

Colonelul Hotnog încărcat de pachete, cu pălăria de paie atîrnîndu-i între două degete și cu batista learcă de sudoare în jurul gîtului, tocmai ieșea de la „Capșa“. Făcuse diverse cumpărături : un tort, pișcoturi, bomboane, fructe zaharisite și un calup de înghețată, pe care băiatul de serviciu îl tira într-un ciubăr plin cu gheață îndărătul lui. Avea pe soră-sa la masă. Era ziua ei. Mălina își serba onomastica de Sfînta Elena, fiindcă familia nu-i găsisse, printre nenumărații sfinți și mucenici ai calendarului ortodox, alt nume care să se nimerească mai bine cu numele ei. Colonelul n-o aștepta înainte de șase. Vroia să ajungă însă mai devreme acasă, ca să supravegheze el însuși aranjamentul mesei, să așeze florile în vase după gustul Mălinei, să găsească un loc potrivit pentru surprize obicinuitului dar anual și să puie în ciubărul cu înghețată cele două tradiționale sticle de șampanie. Dăduse el poruncă lui Stan cum și ce să orinduiască în lipsa lui ; „dar timpitul !... idiotul !... crucea și anafora lui de vită încălțată !...“ se gîndea el îngrijorat, cine știe ce trăsnaie era în stare să mai facă.

Cum se gîndea astfel, profund preocupat și destul de grăbit, trecu pragul cofetăriei și se găsi pe neprevăzutele în mijlocul lioatei țigănești, care tocmai năvălea din Sărindar. Trecătorii erau rari. Arșița caniculară. Nici un om chiabur n-ar fi înfruntat-o de bună voie. Singurul mușteriu posibil, în toată întinderea străzii, părea boierul care ieșea de la „Capșa“. Ca un stol de ciori, țigănușii au tăbărit asupra lui. Întinzîndu-i maldărele de foi, jilave încă de cerneală, miorlăiau, schelălăiau, se căciuleau, se milogeau :

— Spicială, boiarule !...

— Cumpără, boiarule !...

— Dă-mi un gologan !...

— Mînca-ți-aș, boiarule !...

Din principiu, colonelul Spiridon Hotnog nu cum-păra niciodată ziare, scrise, după părerea lui, de jidani sau, în cazul cel mai bun, vîndute jidanilor. Le citea la club. Își procura astfel o întreită satisfacție : citea, în-jura și nu plătea. Edițiile speciale mai ales îl scoteau din țîțini. Nu știa ce să admire mai virtos : eterna go-gomanie a publicului sau diabolicele născociri ale gaze-tarilor. Cînd vedea ageamii dînd cinci parale, costul unei jumătăți de pîini, ca să afle cu un ceas mai devreme că pămîntul s-a cutremurat în Guatemala, sau că a murit împăratul Chinei, sau că în America, sau la Polul Nord, sau la Polul Sud, ciinii umblă cu colaci în coadă, scriș-nea din dinți și înjura de toți sfinții și odoarele pravos-lavniceii noastre biserici, neamul spurcat al lui Iuda. „Ce-i pasă românului de ce se petrece la Ecuator ! ? exclama el cu exasperare. Ce-mi pasă mie acum de ce scrie în foaia lor murdară !...“ Scurt și hotărît, se bur-zului, prin urmare, la țigănuși :

— Nu cumpăr, mă !

— Cumpără, boiarule !... se gudureau dănciucii.

— Vreți să chem vardistul ?

Dar nici picior de vardist nu se zărea prin partea locu-lui. „Ziaristiții“ prindeau curaj. Colonelul se opri locului :

— Grijania și parastasul vostru de baragladine !... M-auziți, mă ? ! În lături, că intru-n voi !...

Făcu un pas spre dînsii. Un pachet de cofeturi îi scăpă din brațe. Asta îi mări furia. Doi țigănuși se re-peziră să i-l ridice. El îi primi cu cîte un picior în moa-lele trupului. Loviturile nu erau prea grave. Dar puii de cioară, zvîrliți unul de o parte, altul de cealaltă parte a trotuarului, ca și cum s-ar fi vorbit de mai înainte și s-ar fi bătut de ceasul morții, se tăvăleau, se zbăteau, se zvîrcoleau și se văicăreau, urlînd ca din gură de șarpe. O doamnă ridea la geamul casei de peste drum. Doi-trei gură-cască făceau haz. Lioata țigănească încre-menise. Colonelul putu să treacă marțial pînă la trăsură, între două rînduri înlemnite și respectuoase, își așeză tacticos pachetele lîngă dînsul, porunci birjarului să mîie. Gloabele apocaliptice, sleite de zăduf și de bătrî-nețe, își urniră cu greu ciolanele înțepenite. Trăsura, ho-dorogită ca și mîrtoagele, scîrții, trosni și-o porni din loc.

Înainte agale, legându-se pe arcurile moi, ca o corabie. Un țigănuș se luă după dinsa. Apoi altul. În sfârșit, toată droaia. Unii se agățau de arcurile de dinapoi. Alții, la botul cailor, cu ochii la boier, se zgiiuau, cîrîiau, croncănneau, țipau asurzitor :

— Spicială !

— Idiție spicială !

— *Românul*, spicial, cu catastrofa de la Sinaia !

Cu alai domnesc, ca pe vodă, l-au însoțit așa pînă în Piața Teatrului. Acolo, umbra unui vardist s-a profilat în zare. Puii de cioară s-au risipit ca potirnichile. În mijlocul pieței n-a rămas decît o țigăncușă, mare cît teancul de gazete pe care-l ținea la subțioară, dar îndrăcită, impietată, agitată ca un scatiu și înflorită cu zdrențe ca o paparudă. Cînd trăsura a trecut prin dreptul ei, cu foile pe care le ținea în mînă și-a ridicat poalele fustei și, după ce s-a șters cu ele, le-a aruncat, ghem, la picioarele boierului :

— Na !! boiarule !... și să-ți fie de baftă !...

Nici n-a apucat colonelul să se ridice furios în picioare, cu pumnii în aer și cu ochii după vardist, și țigăncușa dispăruse. În huruitul trăsorii nu i se mai auzea decît risetul, ca un clinchet de clopoței.

Colonelul Hotnog s-a reșezat locului, mai furios decît se sculase. Cu virful ghetei a izbit mototolul de hîrtie. Foile s-au împrăștiat. Una și-a luat vesel zborul, a ezitat un moment între spinarea birjarului și pălăria colonelului și s-a lipit, definitiv, de marginea poclitului, unde filfiia ca un steag. Alta s-a agățat de scara trăsorii. O a treia s-a prins de piciorul scăunelului din față. Privind-o cu ciudă, colonelul se gîndea cu vie indignare la destrăbălarea, la anarhia din ce în ce mai accentuată a societății.

Stringea pumnii. Înceșta falcile. Mîngîia planuri de cumplită teroare. Avea vreme să se gîndească. Drumul pînă acasă era lung. Caili moțâiau în hamuri. Soarele dogorea. Birjarul ațipea pe capră. Numai la hopuri și la hîrtoape, din fericire mult mai dese și mai profunde în zilele acelea decît în vremurile noastre, tresărea, icnea, avea aerul că se trezește, mai pune mîna pe bici, mai îndemna caili cu vorba bună sau trăgînd mînios din

hățuri. Legănat în nori de colb și zguduit rînd pe rînd pînă-n măruntaie, colonelul începea și lui să i se urască. Se plictisise de gînduri. Se întreba ce să facă ? Zări gazeta. „Tot n-am plătit-o...” se gîndi el și se plecă s-o ridice.

Gazeta, ca toate edițiile speciale, n-avea decît o singură foaie. O pagină cu anunțuri neplătite. Cealaltă, pe trei sferturi, cu titluri și subtitluri mari de-o șchioapă. Colonelul le citi dintr-o aruncătură de ochi și fără prea mare interes :

O catastrofă !!!

Groznică nenorocire de pe Valea Prahovei !

Un accident spăimîntător !

Virajul Morții !

Crimă ?... atentat ?... sau nenorocire ?...

Prăpastia fatală !!

Trei morți !... doi grav răniți !...

Elita capitalei în doliu...

Venea apoi telegrama trimisului expres al ediției speciale, datată din Sinaia, ora 3 p. m. Primele rînduri, umilate, bombastice. O poliloghie cu pretenții literare. Descrierea munților ; pitorescul văilor ; murmurul Prahovei ; șoseaua încovoiată ca un șarpe peste abisuri și poduri suspendate. Pe fondul acesta de *baedeker*, catastrofa ! Două automobile, care urcau vesel suișul, se urmăresc, se ajung, se iau la întrecere, se ating. Într-o scurtă și palpitantă dare de seamă, împestrită cu termeni tehnici întrebunțați anapoda, se produce ciocnirea. Mașinile, cu cauciucurile uneia intrate în roțile celeilalte, se prăbușesc împreunate. Gura flămîndă a abisului le înghite. Vaietele victimelor trezesc ecoul munților. Autoritățile locale, în frunte cu bravul polițai al orașului Sinaia, aleargă la locul dezastrului. Toți fac miracole de sacrificiu, acte admirabile de abnegație și de altruism. Nici unul nu scapă atenției vigilente a cronicarului profesional. Pana lui măiastră împletește ghirlande masive de flori retorice de-a lungul pomelnicului obicinuit al diverșilor salvatori oficiali : primarul, comisarul, substitutul, subprefectul, subcomisarul, medicul plășii, fiecare citat cu numele lui propriu, cu atribuțiile și calitățile lui ex-

cepționale. Polițaiul, el singur, ocupă două vingalace. Onorurile catastrofei îi sînt rezervate. El a descoperit un bolovan în mijlocul șoselei. S-a rostogolit în urmă? A fost așezat înainte? Simplă împrejurare nefericită? Crimă premeditată? Atentat? Gura lui oficială e mută încă. Interesul reportagiului senzațional slăbește. Colonelul își înăbușă cu greu un căscat. E gata s-arunce foaia. Deodată, însă, un nume, un nume cunoscut și paracunoscut, îi sare în ochi. Holbează ochii somnoroși. Două rînduri de răcori și două rînduri de nădușeli îl trec într-o clipă. Abia are putere să citească: „Eroul volanului românesc, tinărul Miron Azan, conducea una din mașini. Două doamne, din cea mai înaltă societate a capitalei, al căror nume ne scapă pentru moment, se aflau în aceeași mașină. Corpurile lor, groaznic mutilate, au fost transportate în grabă la spitalul județean. Din nenorocire, toată știința și devotamentul medicului nostru șef“...

De data asta colonelul Hotnog nu mai are puterea să citească. Ziarul îi cade din mîini. Primul lui gînd e: „În sfîrșit!“ Al doilea: „De n-ar afla Mălina tocmai azi, de ziua ei!“ Apoi o mie și-o mie de alte gînduri îi fulgeră prin cap. Deși cunoștea pe Mălina, cum pretindea el, așa cum își cunoștea fundul buzunarelor, nu prea era sigur de sentimentele ei. Se întrebă cu îndoială: „Îl mai iubește încă? Nu-l iubește?“ Femeile sînt așa de capricioase, așa de complicate! Colonelul nu le-a studiat bine niciodată și nu și-a dat osteneala să le înțeleagă. Ofițer de cavalerie, pentru el raporturile cu sexul se rezumau în două comenzi sumare: „Încalecă! Descalecă!“

Cu Mălina însă era altceva. Mălina îi era soră. Nu e bărbat, oricît de instruit sau oricît de lipsit de prejudecăți ar fi, care să nu tragă o linie de demarcație, bine definită, între mama, surorile și fiicele lui, de o parte, și restul femeilor, de alta. Asemenea tuturor bărbaților, colonelul atribuia și admitea Mălinei toate nuanțele de sentiment, toate delicatetele de suflet, de gîndire, de pudoare, pe care le refuza, în bloc și categoric, femeii în general.

Cum o să primească, prin urmare, Mălina vestea morții lui Azan? O să scoată un țipăt sfișietor? O să

cadă în nesimțire? O să izbucnească în hohote de plîns? O să rămîie în picioare trăsniță, ca o stană de piatră, abia tremurînd și palidă ca moartea? O să-și frîngă mîinile? O să moară într-un hohot de rîs, așa cum citise recent într-o scenă îngrozitoare dintr-un roman-foileton că i se întîmplase unei contese? Colonelul n-avea imaginația extrem de fecundă. Moartea lui Azan, însă, îi perinda aievea pe dinaintea ochilor toate posibilitățile astea, și altele încă, aidoma ca la cinema. Ceea ce-l îngrozea mai ales era rolul pe care trebuia să-l joace el în tragedia asta cumplită. Cu orișice altă femeie i s-ar fi părut floare la ureche. I-ar fi spus scurt, militărește: „Cucoană, ți-a murit bărbatul...“ Dar Mălinei? Cunoșcîndu-i firea sensibilă, cum ar fi putut să-i spuie: „Ia!... citește... Ți-a murit Azan...“ Ce să-i spuie, atunci? Cum să-i vorbească? Cum s-o previe? Azi, de ziua ei? Cu neputință! Singura ei zi frumoasă de peste an. Masa pregătită. Darurile cumpărate. Florile în vase. Durerea i-ar fi fost îndoită, și vestea, mai lugubră, căzînd între flori și șampanie. Să-i spuie la sfîrșitul mesei? Dacă i se face rău? La plecare? Și s-o lase apoi singură, în toiul nopții, cu gîndurile ei negre în minte? O dată cu capul! Mai bine orice! Să afle de la alții, din ziare, pe stradă, la telefon. Soluția nu prea era eroică. Nu se potrivea cu trecutul lui de ostaș. Se răzgîndi. Tot el trebuia, tot el avea datoria să-i vorbească. Dar cînd? Cum? Noroc că mai avea vreme să chibzuiască. Mai avea? Se uită la ceas. Cinci și douăzeci. Încă patruzeci de minute. O eternitate! Asta îl mai liniști. Făcu semn birjarului să cîrmească la stînga, intră pe poartă, sări nerăbdător din trăsură mai înainte de a ajunge în dreptul peronului și sună o dată, de două, de trei ori, una după alta, pîrîndu-i-se, după fiecare întrerupere, că așteptase cu ceasurile. Stan apăru, în sfîrșit.

— Dormeai, hai? Grijană și cadelnița cui te-au închinat! Ia pachetele astea! Du-le în sufragerie! Să nu te miști de aici, că-ți strămută fîlcile! Cînd o veni duduca Mălina, s-o poștești în salon. În salon, m-auzi, nu în birou, că ieși pe ferești!

Stan încercă să deschidă gura.

— Pliscul!... că te tai! Nici un cuvînt, că te jupoi de

viu. Uită-te bine la mine ! Te-ai uitat ? N-am chef de vorbă azi.

Lăsându-l mut și înlemnit în urma lui, urcă două cîte două trepte scării, deși avea picioarele crăcănate. Ținea ziarul bine strîns în miini. Se hotărîse să-l citească încă o dată, cu atenție ; poate c-o găsi în el vreo inspirație. Încruntat, furtunos, se repezi să deschidă ușa biroului. Dar ușa s-a deschis ea singură în fața lui, și Nelu i s-a aruncat între picioare. I le strîngea bine în brațe, strigînd voios :

— Mamă !... mamă !... a venit moș Spiridon...

Colonelul n-a mai avut timp nici să se dezmeticească, nici să-și ascundă sau să-și schimbe gîndurile. I se părea că e jucăria unui vis urît. Mălina desplicase draperiile cu amîndouă brațele întinse și-l primea zîmbitoare. El îi vedea zîmbetul, mai întii vesel, fericit, că-i face o surpriză, apoi nesigur, apoi dureros, apoi sleit pe buzele ca ofilite. Îi vedea și n-avea puterea să reacționeze. Un singur gînd mai avea în cap. Îl pătrundea ca un cui, îi sfredelea creierul. Stan, îi deschisese ușa. Stan îl văzuse urcînd și nu-i strigase din urmă că Mălina era în birou.

— O să-l jupoi de viu, se jura el ; îl belesc, îl omor. Paștele și evanghelia lui de timpit !

Cu cît era mai hotărît să-l omoare, cu atît trăsăturile figurii i se întunecau. Mălina îl întrebă alarmată :

— Ce ai ? Ți-e rău ?... S-a întîmplat ceva ?

Neputincios, nenorocit, exasperat, i-a răspuns fără să se gîndească :

— Nimic... A murit Azan.

— Cum ?

— Azan... Miron Azan .. Bărbatu-tău... Într-un accident de automobil. Citește !

Îi întinse foaia. Mălina lăsă draperiile să cadă îndărătul ei. Brațele i-au căzut în același timp de-a lungul trupului. Speriat, fără să știe de ce, copilul i s-a ghemuit în poală. Degetele ei înfrigurate i s-au înfipt în plete. Ochii uscați, sticloși, s-au coborît asupra lui. Ea însăși, ca și cum ar fi atras-o irezistibil pămîntul, s-a lăsat în genunchi lîngă dînsul. Îi pipăia trupul. Îi răscolea părul. Îi căta ochii. Și gemu surd, ca pentru ea singură, cu ochii

în ochii copilului, dar fără să-l vadă, fără să-l simtă, fără să-l audă :

— Mirel !... Mirel !...

VI

Colonelul și-a ținut jurămîntul. În aceeași seară, pe infundate, a tras lui Stan chelfăneala făgăduită, un toc de bătaie soră cu moartea.

Numai după aceea, oarecum ușurat, a putut să-și vadă cu mintea limpede de treburi. Avea treburi pînă peste cap. O înmormîntare nu e lucru de șagă. Omul cel mai umil, care, cît a trăit, n-a făcut umbră nimănui, n-a stîmjenit, n-a încurcat pe nimeri, nu poate să treacă de pragul lumii acesteia fără mare tîmbălau de muzici, de clopote, de bocete, de leșinuri și fără cortegiul de prapuri și de popi. Darmita omul bogat sau cel cu oarecare renume !

Miron Azan era printre aceștia din urmă. Deși nu făcuse cine știe ce ispravă în viață, avea partea lui respectabilă de celebritate. Colonelul și-a dat seama de importanța socială a blestematului lui de cumnat din prima noapte. De pe la șapte, telefonul a început să zbirniie. Telegrama, scrisori, cărți de vizită soseau cu nemiluita. Cunoscuți și necunoscuți îl incredințau, în cuvinte emoționante, de covîrșitoarea durere pe care o împărtășeau o dată cu inconsolabila familie și cu greu încercatul automobilism român. Cei care habar n-aveau de raporturile reale dintre soți, ca și cei care cunoșteau toate dedesupturile nefericitei căsnicii, deplîngeau la fel soarta Mălinei. Mălina, căzută într-o blîndă și inofensivă prostrație, era incapabilă de ceva. El trebuia să le răspundă la toți. Trebuia să fie în permanență acasă și pe drumuri. De pe vremea cînd, la inspecții, la părăzi și la manevre, slujise țara cu cinste și credință, nu mai desfășurase o asemenea activitate. Două zile și trei nopți n-a știut ce-i odihna ; și somnul nu s-a lipit de pleoapele lui. Era pretutîndeni în același timp, ca un titirez în perpetuă mișcare, de la gară la biserică, de la preoți la ciemitir, de la Belu la telegraf, de la poștă la pompele

funebre, de la dricari la fel și fel de prăvălii specializate în pinzeturi de doliu, coșciuge, imprimare, flori, coroane, colaci, prescuri, colive, luminări. Dacă ar fi avut cît negru sub unghie simțul subtil al ironiei, ar fi zîmbit el singur de pelerinagiul acesta neprevăzut pe care-l făcea la înseși izvoarele de inspirație ale atîtora din injurăturile lui zilnice. Colonelul Hotnog era însă un om grav. N-avea darul divin al ușurinței. Spiritul lui masiv era înclinat mai curînd să vadă lucrurile în culori de epopee și să dea evenimentelor celor mai comune proporții grandioase. Asemenea importanților noștri oameni de stat, care, dintr-o paradă de 10 mai, dintr-o lege șchioapă sau un discurs cu sintaxa masacrată, fac lesne o pagină de istorie națională, tot astfel din riturile și tipicul unei înmormîntări de clasa întii, el a ridicat repede un pedestal sub picioarele neuitatului Mirel. Sincer începea să-l aprecieze. Ascultînd condoleanțe vagi și pompoase, le-a crezut mai întii pe sfert, apoi pe jumătate, în sfîrșit, pe de-a-ntregul. Adăoga de la el acum. Cîțiva reporteri, marcați indubitabil de stigmatul rasei, solicitîndu-i amănunte din viața răposatului, el, în loc să-i ia de perciuni și să-i dea pe brînci pe scări, cum ar fi făcut, fără doar și poate, oricînd în alte timpuri, i-a primit solemn și s-a trezit vorbindu-le de „pușlamaua“, de „papugiul“ de cumnatu-său ca de un adevărat erou al volanului românesc. Declarațiile i-au apărut în mai toate ziarele de tiraj. Erau însoțite nu numai de portretul eroului, dar și de propria lui fotografie, în uniformă de colonel. Cînd și-a văzut poza la gazetă, colonelul s-a făcut roș ca sfecla. Mișcat pînă la lacrimi, ridicîndu-și nervos mustețile în furculiță, nu s-a putut împiedica să nu recunoască printre dinți :

„Ai dracului jidani !... Șmecheri, șmecheri !... Dar au și ei un pic de patriotism...”

Adevărul obiectiv, în afară de orice alte vane considerații de rasă sau de credință, ne obligă să mărturisim că patriotismul reporterilor avea o cauză sau un obiectiv mult mai explicabil. Parlamentul intrase în vacanță. Căldurile erau în toi. Pacinica, somnolența lume burgheză din vremea aceea se pregătea în tihnă să plece la băi, peste graniță, în munți sau la moșii. Nimănu-i ar-

dea de buclucuri. Emoțiile erau rare. Dulcea și voluptoasă plăcere de-a trăi înlocuia cu succes goana nebună după senzațional. Era epoca neverosimilă cînd gazetarul își punea capul la tortură și se scremea un ceas ca să găsească un subiect de articol. Nici tu răzmerițe ! Nici tu războaie ! Nici lupte de stradă. Nici încăierări și pâruieli în sfatul țării. Nici crize de guvern sau de regim la tot pasul. Nici vastul zgomot, surd, subteran, ca un cutremur care se apropie, al profundelor zguduiri sociale din zilele noastre. Bogații mistuiau în liniște. Glasul flămînzilor nu se auzea încă. Reporterii alergau de-a surda, cu limba scoasă, după știri. O sinucidere le dădea material pe-o săptămînă. O deraiere lua sub plaivasurile lor febrile aspecte de cataclism. Moartea năpraznică a lui Miron Azan le-a căzut ca o adevărată mană cerească. Au exploatat-o, au stors-o pînă la măduva defunctului. Edițiile speciale se succedau. Declarații, impresii, interviuri, amintiri, fotografii, din față, din profil, la curse, călare, în automobil, pe catafalc, apăreau pe o coloană, pe două, pe pagini întregi. Printre rînduri, într-o fițuică de șantaj s-au strecurat și cîteva perfidii, sub formă de întrebări anodine. În ce stare erau conducătorii mașinilor ? De unde veneau ? Unde se duceau ? Ce se făcuse bolovanul din ziua atentatului ? Cine erau celelalte două victime, faimoasele doamne, „din cea mai înaltă elită a capitalei“, al căror nume scăpa mereu memoriei tuturor confrăților ? Fițuica de șantaj nu le dădea nici ea, firește. Nu spunea, pe șleau, că erau două simple și vulgare cote. Dar, printre rînduri, lăsa să se înțeleagă tot ce doorea cititorul și mai mult decît spera inima lui pură, îngrozită de vițuri și ahtiată de scandaluri clandestine.

Din clipa aceea, succesul mării întreprinderi gazetărești și funerare a fost asigurat. Gura cafenelei a amplificat cu deliciu zvonurile abia insinuate. Cinstiții burghezi le-au repetat cu stranii sclipiri sub pleoapele lăsate. Femeile oneste le-au șoptit, cu agonii în ochii lor de mirosițe, cu buze arse de voluptatea păcatului. Toți și toate, ca un singur om, au răspuns la chemarea presei.

În ziua înmormîntării, pe-o arșiță caniculară, din Obor pînă la Cotroceni, din Dealul Spirii pînă la Gropile lui

Ouatu, lumea după lume, din case, din ogrăzi, de pe maidanuri, din mahalalele desfundate, s-a revărsat spre centrul capitalei. Trotuarele erau ticsite. Piața Palatului, lungă de șaiszeci, lată de treizeci de coți, era, cum au constat unanim gazetele de-a doua zi, un nemărginit ocean de capete. Cortegiul se desfășura impunător. Doi episcopi, șase arhimandriți, cîrduri de popi în odăjdii strălucitoare pășeau maestos în urma tavalelor cu colivă. Călcău apoi marțial, pătrunși de solemnitatea momentului, delegații cercurilor sportive, ai cluburilor și cazinourilor tot atît de sportive. Pe urma lor, în pasul tărăgănat al cailor cu anterie pe umeri și cu pamioane între urechi, înaintau, legănîndu-se, carele cu coroane. În sfîrșit, surpriză! inovație nemaivăzută pînă atunci în România: dricul fără cai. Pe-un autocamion, cernit și vast ca un catafalc ambulant, își făcea suprema lui călătorie, în sforăitul motorului drag, cel care în viața lui pămîntescă trăise și murise pentru dînsul. Muzicile cîntau. Clopotele dîngăneau. Steagurile filfiiau. Mulțimea admira cu gura căscată. Cortegiul trecuse de mult, și privirile tot cătau încă, nesatisfăcute, întrebătoare. Parcă mai așteptau ceva. O revelație. O destăinuire. Dezlegarea unei enigme. Atunci, ca și cum acesta ar fi fost unicul răspuns demn de curiozitate obștească, într-o larmă asurzitoare de titluri urlate scîlciat, „edițiile speciale“ și-au făcut apariția. Țigănușii, cu brațele încărcate, năvăleau din urmă, răsăreau din lături, se ațineau la răspîntii, ieșeau ca din pămînt, foiau de colo-colo, forfoteau și mișunau ca viermii. Mîini nerăbdătoare se întindeau de pretutindeni. Foile se vindeau ca piinea caldă.

Pînă și Stanca, spălătoreasa, din toată sărăcia ei, a scos un pitac de cincii și-a cumpărat un număr de gazetă care avea pe ea poza boierului.

Arătîndu-i-o lui Tănase, cu gene umede de plîns, cu ochi măriți de uimire, de extaz, de obscure și tainice nădejdi, îi spunea :

— Uite pe boierul nostru... Vezi dac-a învățat carte?... Vezi dac-a mers la școală?... Vorbesc gazetele de dînsul... Uite !... așa s-ajungi și tu, dragul mamei...

Că Tănase nu s-a dus la școală nici în anul acela, e ușor de bănuț. Că în mintea lui de copil a putut să mijească gîndul boieriei, e greu de presupus. Ceea ce, în schimb, e normal, controlabil și istoricește dovedit e că n-a fost copil mai nenorocit pe lume ca micul Tănase în cea de-a doua săptămîină de la înmormîntarea lui Miron Azan.

Venise, ca de obicei, pe la zece dimineața. Sărutase în grabă mîna lui tatu-său și-o luase în galop spre fundul curții. N-a apucat însă s-ajungă nici pînă la grajduri și s-a oprit locului, ca trăsînt. Cu ochi zgîiți se uita în dreapta, în stînga, în jurul lui, și nu-și credea vederii. Cineva îl fermecase? Sau avea orbul găinilor? Grădina, grădina lui imensă, nesfîrșită, care-l primea de la poartă scuturîndu-și amical spre dînsul pletele de întuneric, nu mai era nicăiri. O armată de muncitori desculți, cu săpi, cu lopeți, cu greble, cu topoare, cu tîrnăcoape ridicate în aer, doboră copacii bătrîni, spinteca frunzișul, scurma și răsturna pămîntul, tăia drumuri drepte, ca pumnalele, pînă în inima grădinii. Copilul privea masacrul, ghemuit, lipit de zidul grajdului. Privea fără să înțeleagă.

Și, totuși, nimic nu era mai lesne de înțeles. De la moartea lui cumnatu-său, casa și ogrăzile colonelului Hotnog treceau prin transformări radicale. Mălina se învoise să-și părăsească apartamentul și să locuiască cu dînsul. Colonelul aproape că n-avusese nevoie să insiste. Mălina primea orice. Cu același zîmbet trist — indiferent sau resemnă — aproba toate ideile, oricît de nesăbuite, toate propunerile, oricît de extravagante, ale colonelului cuprins de-o febră mistuitoare de activitate. N-avea un minut de astîmpăr. Parcă n-avea nevoie nici de somn, nici de odihnă. Tot ce visa noaptea, toate năzbîtiile, cele mai costisitoare, toate năzdrăvăniile, cele mai năbădăioase, ținea morțiș să le puie imediat în aplicare. De formă, se consulta cu soră-sa.

— Nu crezi, Mălino, că ar fi mai bine să spargem zidul între odaia copilului și camera albastră?

— Cred că da... S-ar face mai mare.

În aceeași zi, pînă la ultima cărămidă, peretele cădea jos.

— Nu ești de părere, draga mea, că veranda din stradă ar trebui astupată ?

Mălina se uita lung, gînditor, cu priviri care nu spuneau nimic, la dînsul. Veranda ? Strada ? Ochii ei vedeau ca prin piclă imaginile evocate. Răspundea blînd :

— Poate că da... Sînt sigură că da... ai dreptate.

În doi timpi și trei mișcări, meșterii zidari, muștruluiți ca la cazarmă, astupau veranda.

— Ce-ai zice, Mălino, dacă la apartamentul lui Nelu i-am face o scară separată ?

Făcîndu-i propunerea asta neașteptată și cam bizară, ochii colonelului străluceau isteț și cu tîlc. Avea planurile lui. Gînduri poznașe îi treceau prin minte. Își amintea de tineretea lui zvînturată. N-ar fi fost de mirare ca nepotusău să-i calce pe urme.

Ca mîini-poimîine o să fie și el cogeamite flăcău. N-o să stea doar cît lumea tot printre fustele mă-sii. Trec anii. Cresc pirdalnicii aștia de copii mai dihai decît buruienile. Nici nu știi cînd le dau tuleiele mustăților. Îi crezi sfinți nevoie mare, și într-o bună dimineată te trezești cu ei că au gustat din mierea ursului, așa cum se pomenise biata maică-sa cu el, cu el însuși, colonelul Spiridon Hotnog de astăzi, în așternutul slujnicei din casă.

Povestea era veche. O cunoștea și Mălina. O cunoșteau toți ai casei. Dar colonelului, cît era el de bătrîn și din multe alte privinți scos la pensie, nu numai din oștire, îi venea și-acum apa la gură de cîte ori și-amintea de Măndica. Mai rar așa pui de fată ! Sprințară ca un drac, neastîmpărată și durdulie. Se îndoaia ca trestia și pîriia ca un harbuz cînd o stringeai în brațe. El îi aținea calea pe scări, pe coridoare, în pivniță, în cămară, pe oriunde bănuia că ar putea să întîrzie sau măcar să treacă. Somnul nu i se mai lipea de pleoape și cartea o legase de gard. N-avea în gînd decît pe Măndica. Fata nu-i făcea pe voie ; dar nici nu fugea de el. Gemea numai în brațele lui și scîncea înfricoșată :

— Lasă-mă, zău, conașule !... Fugi, conașule !... c-o să ne vadă coana-mare.

Îi țîția și lui inima de frica mă-sii, dar făcea pe grozavul. Numai să spuie ea „da“ și, într-o singură noapte, să nu tragă zăvorul de la ușă, c-o învirtește și-o aiurește el pe coana-mare.

— Da' de ce să-l trag, conașule ? l-a întrebat fata rîzînd mirată și cu ochii măriți de nevinovăție. Nu-l trag niciodată... De ce să-l trag ? Doar nu-s hoți în casă. Și-apoi, ce vrei să-mi fure ? Cămașa de pe mine ? Mărgelele de la gît ? Sărăcia ? Năravul ?

Atît i-a trebuit lui să știe. Măndica nu trăgea zăvorul. A lui era lumea ! În aceeași noapte, arzînd de nerăbdare și zgîlțit de friguri ca de frică pînă ce s-au culcat toți ai casei, a coborît tiptil, în virful picioarelor desculțe, scara de serviciu care ducea la subsol. Își ținea respirația. Pășea ca pe ghimpi. Nici o treaptă n-a trosnit însă. Nici o ușă n-a scîrțîit. Șmecher lucru mare, avusesse el grija să le ungă țîținele de cu ziuă. Pe dibuțele a găsit clanța de la ușa Măndicai. A apăsat-o. A împins. A trecut pragul. Abia atunci i s-a părut că toată casa vuia în jurul lui ca o scoică de mare, așa îi vijiiu urechile. Își auzea zvîcnirile inimii. Genunchii îi tremurau. Încremenit în mijlocul odăii, nu mai avea puterea să răsufle, nu mai îndrăznea să facă un pas. Mai mult tîrîndu-se decît mergînd, s-a apropiat de pat. Bîjbîind prin întuneric, a dat de sinii ei dezveliți. Fata a scos un țipăt înăbușit :

— Mata ești, conașule ?... Vai !... ce spaimă mi-ai făcut !... Dac-a auzit cumva conîța !... Ce cauți aici ?... Du-te, zău !... Du-te, conașule... c-o să dăm amîndoi de bocluc...

Îl ruga să se ducă, îl ținea strîns de mîini și, respingîndu-l speriată, îi făcea loc sub pătură. El avea impresia că se luptă. Se lupta mai mult cu pătura decît cu dînsa. Cînd și cînd izbutea s-o arunce în lături. Atunci, o clipă, simțea răceala sinilor tari, arșița pintecului. Dar fata, iute ca sfîrleaza, se învelea repede la loc. Lupta reîncepea. Se stringeau la întîmplare. Se sărutau pe apucate. El din ce în ce mai aprins și mai dîrz ; ea din ce în ce mai slabă. Tocmai o ghemuise într-un colț, cu fața în sus, cu pătura aruncată peste cap și simțea, într-o aiurare de gemete și vorbe fără șir, cum, încet, pe nesim-

țite, sub greutatea genunchilor lui, pulpele Mădicăi se dezlipeau, se desfăceau, se deschideau mai dulci și mai calde decât porțile raiului, când, un țipăt de groază și odaia luminată ca ziua i-au înghețat singele în vine. Dintre sinii Mădicăi și-a ridicat capul vilvoi. Maică-sa, răposata coana Profira, Dumnezeu s-o ierte, în cămașă de noapte, cu sfeșnicul într-o mână, cu cealaltă acoperindu-și ochii de rușine și de oroare, înțepenise, ca o statuie, în cadrul ușii.

Ce-a urmat e greu de priceput în vremea noastră. Junele berbant a urcat scările subsolului mai repede de cum le pogorise. Pantalonii îi cădeau în vine. Șireturile izmenelor îi atirnav, ca mațele rătoilor, printre picioare. După ce l-a sfătuit, în batjocură, să-și arunce un halat pe dînsul, maică-sa și-a încrucișat brațele pe piept și l-a întrebat, sever :

— Cum ai putut să faci una ca asta, tu, copilul meu ? El privea nenorocit și țintă în podele.

— Aștept. Vorbește !... Slugilor știi să le vorbești. Mamei tale nu mai știi ? Hai, n-aștepta să te întreb de două ori. Răspunde ! Ce ți-a venit ? Ce te-a apucat ? De când ai pus la cale ticăloșia asta ? Te-ai înțeles cu dînsa ?... Când ați vorbit ?... Când ați hotărît ?...

Vrînd s-o dezvinovățească cel puțin pe ea, el a mormăit printre dinți :

— Nu ne-am înțeles... N-am vorbit... Nu puteam să dorm... Mi-a venit... așa...

— Și cavaler pe deasupra !... Faci pe cavalerul !... Muștră de cavaler !... Uită-te în oglindă !... Un cavaler care minte cu nerușinare, care minte pe mama lui... Halal cavaler !... Dacă ți-a venit... așa... din senin... de ce atunci — nu sta pleoștit !... uită-te în ochii mei când îți vorbesc ! — de ce atunci, pe furis, ca un hoț, ai uns azi țiftinele de la uși ?

Trăsnetul să fi căzut lângă dînsul, n-ar fi rămas mai uluit. Pămîntul să i se fi deschis sub picioare, ar fi dispărut bucuros într-insul. Dar pămîntul era solid. Coana Profira, neinduplecată. Și el, un copil nătîng, care se crezuse deștept lucru mare. Asta nu și-o ierta. S-a prăbușit între perne. Plîngea ca un nenorocit. Maică-sa l-a lăsat multă vreme să plîngă. Credea, probabil, că se face.

Abia după ce-a văzut pernele learcă de lacrimi, a venit și ea lîngă dînsul. I-a netezit părul, l-a mîngîiat, l-a sărutat pe tîmple, a încercat să-l liniștească. Cum el, însă, plîngea din ce în ce mai tare, cu hohote și sughituri, s-a pornit și ea pe plîns. Pînă după miezul nopții, lipiți unul de altul, au bocit amîndoi. El, rușinea pe care o pățise ; ea, fecioria lui pierdută.

Ah ! dacă ar fi apucat s-o piardă cel puțin ! Dacă ar fi pierdut-o în noaptea aceea, pe pîntecele de foc și între brațele de gheață ale Mădicăi !

Dar pe Mădică n-a mai văzut-o. Ochii cu dînsa n-a mai dat. Și-a scuturat prima rouă a adolescenței aiurea, altă dată, mult mai tîrziu, pe innoptate, într-un bordel.

A plecat de acolo sătul, îngrețoșat, ca după o supă prea grasă în care ar fi găsit un fir năclăit de păr. Ani de-a rîndul a purtat într-insul regretul obscur al lucrurilor dulci care ar fi putut să fie și n-au fost. Apoi au venit vîrsta, experiența, uitarea. Ca atîția alții, și-a trăit și el traiul, și-a mîncat malaiul. Chefuri la toartă. Beții pînă în zorii zilei cu frații de arme. Muieri, berechet. Le alegea rar. Le schimba cît mai des. Vorba lui : „Încălecă !... Descălecă !...“

Nemaiputînd să-și reînceapă altfel viața, nu mai dorea nimic pentru dînsul. Dar se gîndea la nepotu-său. Visa să-i netezească lui drumul ; să-l scutească de dezamăgiri. Dacă o Mădică i-o ieși cîndva și lui în cale, pe drum de seară... Ei ! să-și facă de petrecanie cu ea cît l-or ține puterile și curelele ! își spunea el cu zîmbet hitru. Să-și facă mendrele cît e tînăr. Frumos e. Bani o să aibă. Deștept o să fie, că doar are cui să semene. Ce-i mai trebuia ? Pe trai, nepoate ! O viață are omul ! Și tinerețea nu se mai întoarce. Numai de scară separată la apartament să îngrijească moș Spiridon ghidușul. Să nu dea și el de bocluc, ca dînsul.

Își freca mîinile, încîntat de invenția lui ingenioasă, și ochii îi sticleau în cap. Mălina nu îi vedea, sau, dacă îi vedea, era prea deprinsă cu apucăturile și cu trăsnaiele lui frate-său ca să se mai mire. Răspundea apatic :

— Dacă zici tu...

— Dacă zic eu !... Dacă zic eu !... Dar zi și tu o vorbă. Ai și tu un cuvînt de spus. Nu sînt numai eu în casa

asta. Mi-ai lăsat totul în spinare. Nu mă plîng. Încaltea la case mă pricep, nu zic ba. Nu mă dau în lături. Știu ce înseamnă o cărămidă. Știu ce-i tencuiala. La cazarmă am învățat și meseria asta. Dar la grădini! De unde vrei să mă pricep eu la flori și la tot felul de zarzavaturi? În viața mea am comandat oamenilor, nu buruienilor. De o săptămână mă țin de tine: „Hai, Mălino, să vedem ce ispravă au făcut și grădinarii ăștia...!” Tu o să stai doar în grădină. Pentru tine i-am pus să taie toți copacii. Ție îți plac florile. De cînd te știu, nu te-am văzut decît cu nasu-n ele. Dinspre partea mea!... Cînd cucoanele îmi cereau buchete, trimeteam vistavoiful să le cumpere flori din piață...

Ametită de torentul imputărilor și amintirilor galante, într-o zi Mălina s-a ridicat obosită din fundul jilțului:

— Bine... bine, dragul meu! Mergem cînd vrei tu... Haidem astăzi. Cheamă și pe Nelu. Tot e duminică... o să ia și el un pic de aer.

Radios, colonelul a bătut o dată din palme și a strigat sonor:

— Stane!

Dar Stan n-a răspuns pe dată la apel.

„Unde-o fi?” se întrebă el uimit și încruntat. Repetă mai tare:

— Stane!... Stane!... Cru...

De hatîrul Mălinei, și-a înghițit de pe vîrfurile limbii înjurătura. S-ar fi înecat însă cu dînsa dacă n-ar fi bodegănit pentru el singur:

— Dare-ar moartea în tine să dea de ticălos! Anafora și catapiteasma cui te-au închinat. Nici n-am apucat bine să întorc capul, și...

Întrerupîndu-i monologul, Stan apărură gîfîind.

— Unde mi-ai fost, tilharule?

— S' trăiți... Mi-a venit nevasta, s' trăiți, domnule colonel!...

— Nevastă?... Ce nevastă!... Care nevastă... izbucni colonelul. Ce ți-am spus eu, mă! De cîte ori vrei să-ți spun? Nu ți-am vorbit românește? Nu ți-am spus: eu sînt nevasta ta!... m-ai auzit?... Eu sînt mama ta!... m-ai înțeles? Eu sînt amureaza ta! Paraclisul și patra...

Mălina își ridică ochii în tavan, zdrobită. Intervenii blajin:

— Un moment, dragul meu! Stane, tu mi-ai spus, mi se pare, că nevasta ta e spălătoreasă.

— Da, săru-mîna, conîță.

— Știe să spele albituri mai fine? Dantele? Broderii?

— Păi cum să nu știe! i-a răspuns colonelul. Ai și tu niște întrebări, draga mea... Dacă ți-a spus că-i spălătoreasă.

Mălina nu insistă. Colonelul porunci în locul ei:

— Cheamă-ți nevasta! Roagă și pe domnișorul Nelu să poftescă în grădină. Vino după noi!

Așa i-a văzut venind, pe tustrei, urmați de tatu-său și de mă-sa, micul Tănase, ghemuit tot lîngă zidul grajdurilor, unde încremenise, stingher și paraponisit. Cînd i-a văzut apropiindu-se, s-a lipit și mai speriat de ziduri, parcă ar fi încercat să se facă una cu peretele. Dar ochiul de argus al colonelului, deprins să observe pe-un front de kilometri un nasture lipsă la mondir, îl reperase. Furios, s-a repezit la dînsul:

— Ce cauți aici, mă? Al cui ești? Cine te-a lăsat să intri? N-am spus, o dată pentru totdeauna, că nu vreau să văd picior de pungaș în curte la mine?! răcni el, adresîndu-se, peste capetele celorlalți, în special lui Stan.

Stan amuțise. Nu îndrăznea să-i spuie că e copilul lui. Nevastă-sa, mai înfiptă și mai bună de gură, i-a mărturisit ea păcatul ăsta.

— Bine... bine... mormăi morocănos colonelul. Trebuia să-mi spuneți... Eu sînt stăpîn aici... Vreau să știu cine intră... cine iese... Dacă e copilul vostru, poate să stea... Să se joace... Să nu strice nimic... Nu te freca așa de ziduri, mă plodule, că-mi iei tot varul de pe casă.

Copilul, îngrozit, se feri în lături.

— Pare curățel, observă Mălina, mai mult ca să-ți îmbune.

— Ia, o scîrbă... O jigodie... Uită-te la miinile lui!

— Dar ochii!...

În adevăr, ochii copilului erau extraordinari. Pe fondul peretelui alb, în bătaia soarelui, străluceau viu și negri, ca doi cărbuni aprinși sub cenușă. Ochi de lup încolțit de cîini.

— Cum te cheamă, copilule ? Îi întrebă binevoitor Mălina.

Copilul își lăsă capul în piept. Privea pieziș.

— N-auzi ?... Cum te cheamă ? se răsti colonelul.

Stanca vru să răspundă ea în locul lui, dar colonelul îi reteză vorba. Afacerea începea să-l intereseze. Îi plăcea să zgîndărească, să constrîngă, să scoată răspunsurile cu cleștele. Mălina, fără să vrea, îi strică și de data asta plăcerea escomptată :

— Nelule, întreabă-l tu ! Ție o să-ți răspundă.

Sfios, timid, Nelu făcu cîțiva pași spre grajd. Ezita. Se opri. Mai făcu un pas. Întrebă încet, cu glas cald, vibrînd de emoție :

— Cum te cheamă ?

Celălalt, posomorît, îmbufnat, la pîndă, gata s-o rupă de fugă sau să sară asupra lui, tăcea. Nelu repetă :

— Cum te cheamă ?... Mama te roagă frumos să-i spui cum te cheamă.

— Aceeași tăcere.

Stăteau față în față, în aparență la trei pași pe pămînt, unul de altul, la antipoduri, în realitate ; copilul stăpînilor, firav, plătînd, alb ca neaua, plăcut la vedere, drăgălaș în tot ce făcea, și copilul slugilor, sumbru, sălbatec.

Descurajat, Nelu se întoarse către mă-sa :

— Nu vrea să răspundă, mamă !

— Lasă-l atunci !

— Mai întreabă-l o dată ! porunci colonelul. Îi arăt eu lui dacă nu răspunde.

Speriat el însuși de amenințarea lui unchiu-său, Nelu găsi în nevinovăția ingenioasă a inimii o idee de geniu sau o idee a vîrstei :

— Spune-mi, te rog... Spune-mi cum te cheamă. Și adăugă repede, în șoapte : Dacă-mi spui, îți dau o cutie cu bomboane.

Celălalt tresări :

— Îmi dai ?

— Am spus că-ți dau.

— Tănase mă cheamă.

— Tănase ?... Și mai cum ?

— Tănase Bojoc.

— Bojoc ! ?...

Nelu căsca ochi mari, rîzător, incredul. I se părea o glumă răspunsul copilului, sau că Tănase își bătea joc de dînsul. Repetă vesel :

— Bojoc !... Și se adresă mă-sii : Mamă, spune că-l cheamă Bojoc !... Nu-i așa că nu se poate ?... Ce fel de nume e ăsta ? Bojoc ? Bojoc !...

Privea nedumerit.

Și în ochii lui naivi, fără știrea lui, fără voia lui rîdeau toate incomprehenșiunile care, mai virtos chiar decît răutatea, sapă, lărgesc și adîncesc prăpastiile dintre oameni.

VIII

Ca la două săptămîni după aceea, Stanca a venit să spele rufele boierilor. Ceruse voie coanei Mălina să-și ție copilul pe lîngă dînsa, și cucoana se învoise. Micul Tănase trăia acum toată ziua la doi pași de raiul lui pămîntesc de odinioară, dar dacă i-ar fi fost la două poște, nu i-ar fi fost mai departe. Nu că nu era liber s-alerge și să zburde în voie, mai ales cînd stăpînul nu era acasă ; pe el, însă, acum nu-l mai trăgea inima să umble hai-hui printre rarii pomi bătrîni rămași în picioare, de-a lungul aleilor trase cu compasul, presărate cu nisip galben și mărginite, ici și colo, de flori plătînde, care și ele parcă își trăgeau sufletul în plictiseala straturilor geometrice. Un grădinar veghea în permanență și-și făcea mereu de lucru printre răsaduri. Copilul nu putea să facă un pas fără să nu-l găsească pe urmele lui. Odată a vrut să rupă o floare. I se păruse ciudată și hazlie. Avea două petale roșii ridicate în sus, ca două coarne de drac, și sub un smoc de mustăți negre scotea o limbă de-un cot. N-a apucat însă bine să-ntindă mîna, și glasul paznicului răsună amenințător :

— Ei !... Ei !... băiete !... nu-i voie să pui mîna pe flori...

Nimic nu mai era voie acum. Nu era voie să te urci în copaci. Nu era voie să calci pe iarbă. Nu mai era voie să rupi o frunză, s-alergi după fluturi, să te zbîntui de ramuri, să scormonești pămîntul după rîme și coropișnițe.

Trebuia să calci în virful picioarelor ca să nu găurești nisipul cu călcăiele și să umbli cu mâinile în buzunare ca să nu dai de bănuț grădinarului. Decît așa grădină, mai bine lipsă. Botos și mofluz, micul Tănase prefera să stea agățat de fustele mă-sii, sau, cînd și Stanca îi făcea vînt, să se pitească în bălăriile dindărătul grajdurilor.

Locul acesta de refugiu, scăpat ca prin minune de hîrlețul muncitorilor, nu era prea vast, nici poetic din cale-afară. Movable vechi și proaspete de bălîgar duhneau de-ți luau nasul, și muștele bîziiu asurzitor. Dar n-avea de ales. Era ultimul și unicul lui refugiu. Acolo cel puțin putea să fie singur. Își așternea sub el foi late de brustur și izbutise să se apere de arșița soarelui, de lăcomia muștelor, de țepele scaieților, ca și de arsura urzicilor, împletind în jurul lui un fel de coviltir făcut din cozi și frunză de cucută. Lungit pe burtă, cu capul încrunțat, sprijinit în coate, urmărea ceasuri întregi zborul insectelor și bijbielile nesigure, stîngace, ale propriilor lui gînduri.

Copilul începea să gîndească. Își dădea seama de asta fiindcă pentru întiași dată începea să se simtă nenorocit. Nu știa, nu-și explica de ce. Nu analiza. Nu compara. Nu judeca. Dar ceva nedefinit îi stringea inima. Avea acum de toate : și hrană, și locuință, și îmbrăcăminte, și, totuși, parcă îi lipsea ceva. N-ar fi putut să spuie ce anume. Grădina poate ? Jocurile și hoinăreala în nestînjită libertate ? Și-acestea, desigur. Dar și altceva. Ceva mai mult decît atît.

În gîndurile lui difuze își făcea loc tot mai des copilul boierilor. Îl vedea alb, deșirat, străveziu ca o luminare. Îi auzea glasul cald și tremurat. Un fel de repulsie fizică insurmontabilă îl depărta de dînsul, și-un sentiment confuz, inexplicabil, îl apropia. Se gîndea la el cu parapon și cu jînd în același timp. Îi era ciudă că nu-i răspunsese pe dată cum îl cheamă, că nu se împrietenise și nu se legase cu el de la prima întîlnire ; și regreta amar că nu-i aruncase bomboanele în nas. Ar fi vrut să-i facă un rău mare, s-azvirle cu pietre după el cînd l-o vedea trecînd spre grădină ; și cînd într-adevăr l-a zărit trecînd într-o seară, s-a luat tîptil după dînsul, l-a urmărit de departe, ascunzîndu-se speriat și prostește după pomi, și s-a în-

tors în ascunzișul lui, furios că nu-i ieșise dușmănește în cale și nenorocit că Nelu nu-l văzuse. Tot ce auzea vorbindu-se de Nelu îl durea și-l pasiona. Mă-sa îi povestea minuni. Că domnișorul e cuminte și ascultător. Că umblă la școală, într-a patra primară, și că toată ziua e cu cartea în mină. Că la toamnă, în loc să se ducă la liceu, ca ceilalți copii, or să vie dascălii la el acasă. Că o să ajungă om mare și învățat.

— Și eu o să învăț... mormăi el într-o zi printre dinți.

Dar mă-sa a dat trist din cap. Știa ea ce se poate și ce nu. Și mai știa că una-s copiii bogatilor, și alta copiii celor nevoiași. Școala nu se ține cu vorbe de clacă. Trebuie bani. Bani pentru cărți, bani pentru plăci, pentru plaivasuri, pentru caiete și tot felul de hîrtoage. Bani și iar bani. De unde să-i scoți ?

— Barem dacă m-ar angaja și pe mine boierii cu luna ! ofta ea. Am scăpa de plata chiriei. Am sta împreună cu tatu-tău. Am avea de toate. Și strîngînd de ici, rupînd de colea, ai putea, poate, să mergi și tu la școală.

Tănase ciulea urechile :

— Cînd, mamă ?

— Știu și eu ! S-o îndura bunul Dumnezeu și de noi. Că n-am făcut nimănu rău pe lume.

Neavînd cu cine să pâlăvrăgească și cui să se spovedească, îi destăinuia copilului bietele ei speranțe. Era sigură că reușise să se bage pe sub pielea coanei Mălina. Dantele vechi, horbote de pe vremea bunicii, le spălase și le zoise de nu-și mai simțea buricul degetelor, dar le scosese din albie albe ca floarea de lămiță. Coana Mălina se minunase ea însăși. Crezuse că o să i le facă ferfeniță. I-a mulțumit frumos. Și ea i-a vorbit la fel. I-a pomenit de răposatul. Și cînd ochii coanei Mălina au prins să lăcrămeze, ea s-a așezat binișor, în genunchi, lîngă dînsa, și i-a sărutat poalele rochiei. Cu degetele ei umede de lacrimi, cucoana i-a mîngîiat părul și i-a spus :

— Mai vino pe la noi, Stanco...

— Cînd ne ducem, mamă ?

— Știu și eu ! Nu mi-a spus cînd să vin. Da' o să mă cheme ea. Mare-i Dumnezeu ! S-o milostivi și de noi.

Să scăpăm odată de griji. Să fim în rînd cu oamenii. Să crești și tu pe lingă domnișorul Nelu.

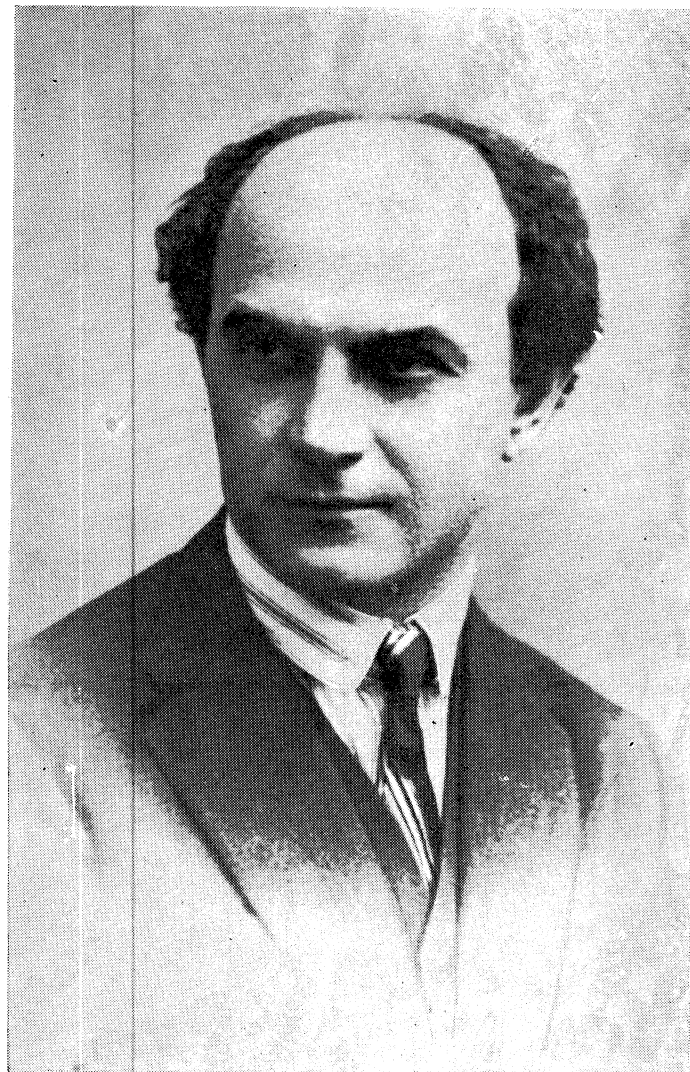
La numele lui Nelu, inima copilului s-a strîns, s-a făcut ghem. Ceva neînțeles îl exalta și-l durea în același timp. Ar fi vrut s-alerge la el, într-un suflet, să-i spuie cît îl așteptase, cît îl dorise. Și-ar fi vrut parcă să dispară, să se ascundă în fundul pămîntului, să nu mai dea ochii cu el niciodată.

IX

Zilele treceau una după alta. Stanca le număraseră mai întîi; apoi, oboșită de așteptare, sleită de muncă și de căldură, renunțase să le mai numere. Nu-și împărtășise încă dezamăgirea lui fecioru-său, dar în fundul sufletului ei se resemnase, recunoștea cu amărăciune că nu putea să fie altfel. Boierii au atîtea pe cap! Atîtea belele! Averi, acareturi, moșii! Ai o magherniță de odaie și-un plod într-însa, și tot trebuie să dai din mîini și din picioare ca s-o scoți la un capăt. Darmite cînd ai angaralele și grijile bogăților! Și-apoi, cu căldurile astea, cui să-i mai ardă de slugi, de făgăduieli...

În adevăr, căldura era spăimîntătoare. De cum se lumina de ziuă, soarele, ca o gură de cuptor, mistuia cerul și pămîntul. Oamenii abia dacă mai îndrăzneau să iasă din casă. Orașul era ca mort. Iarba chircită printre bolovanii drumurilor părea mai curînd zgură decît verdeață. Frunzele, făcute ciuculete, uscate sfarog, se fărîmițau de cum le atingeai cu mîna. Crengile copacilor atîrnau peste zaplazuri, grele de tristetă, albe de praf, asemenea sălciilor pletoase. Îneși bălăriile erau arse, invinețite, ca și cum o divină spălătoreasă cerească le-ar fi opărit, des-de-dimineată, cu leșie.

Din postul cel mare al Paștelor nu mai căzuse o picătură de ploaie. Colbul se așternea de două degete pe case, pe haine, pe suflete, pe gînduri. Cele cîteva sacale ale primăriei străbăteau, ca o glumă proastă, Calea Victoriei pînă la palat, bulevardul pînă la Universitate, alte trei-patru artere locuite de puternicii zilei. În urma lor caldarîmul aburea ca rufele zvîntate peste care trece

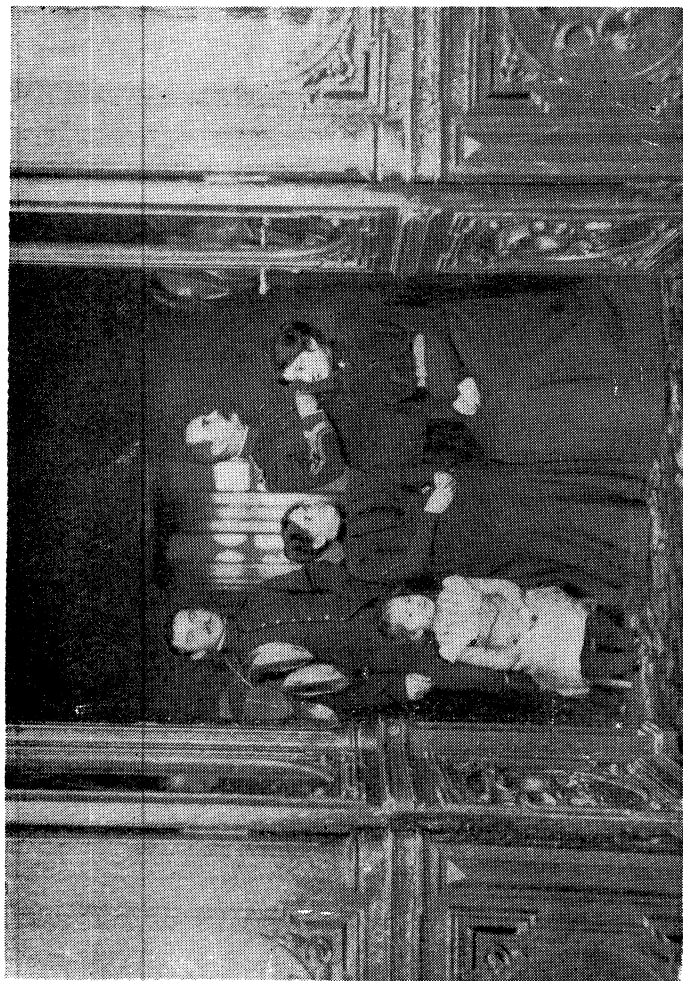

N. D. Cocea

(Fotografie în posesia Ioanei Cocea)

N.D. Cocea (copil) in anul 1883
(Fotografie în posesia Ioanei Cocea)

N.D. Cocea militar,
tatăl, Alice Cocea,
Cleopatra Cocea,
Florică Cocea
(Fotografie în posesia
Ioanei Cocea)

N.D. Cocea, în 1914, în drum spre Roma
(Fotografie în posesia Ioanei Cocea)

fierul de călcat, și aerul, îmbicsit un moment de miasme jilave, devenea irespirabil ca într-o baie turcească.

Bătrînii nu-și aminteau de-o secetă mai cumplită. În albia Dimboviței, o palmă de noroi, cu irizări opaline de uleiuri și materii fecale intrate în descompunere, evoca aproximativ proverbiala ei apă dulce de odinioară. Puțurile secau. Izvoarele amuțeau. Păraiele dispăreau. Din tot cuprinsul regatului vestile veneau din ce în ce mai grave, mai alarmante. Ziarele aduceau amănunte oribile, recapitulări dezastruoase. Griul, podoaba cîmpurilor noastre și adevăratul vistiernic al statului putea fi socotit ca și pierdut. Porumbul, această totală și unică hrană, pe atunci, mai ca și astăzi, a orătăniilor din curte, a vitelor din bătătură, a porcilor și a românului, era amenințat. Secara, ovăzul, orzul, rapița, lucerna, iremediabil compromise. Din bulgării de țărîină, uscați troscoț, nimeni n-ar fi fost în stare să extragă un dram de sevă. Nici plantele, nici dobitoacele, nici oamenii. Lanurile și holdele se uscau în spic. Imașurile ardeau. Și, fapt tulburător, nemaivăzut și nemaiauzit pînă atunci pe pămîntul acesta binecuvîntat, semn al timpului, prevestire timidă a furtunii care aveau să vie : țărani crîcneau.

Cu toată paza jandarmilor, cu toate rigorile codului silvic, încăpățînați ca din senin, tam-nesam dîrji, încruntați, intratabili, începeau mai pretutindeni să dea drumul cirezilor flămînde în pădurile boierești și pînă și în lăstarii statului.

Colonelul Hotnog, printre cei dintii, a primit telegrafic înștiințare că sătenii din cele patru comune de pe moșia lui și-au slobozit vitele în crîngul dintre Sălbioara și Opricani. Crîngul n-avea vreo valoare bănească prea mare. Cîteva fălci de stejar, mai mult gîrneată decît stejăriș, restul amestecătură : fagi, paltini, plopi, ulmi, mestecăni și, cît ținea vaea Sălbioarei, pe ambele maluri ale suvoiiului, numai răchită. Să-i fi mîncat vitele tot crîngul, cu pomi cu tot, pînă în rădăcină, și încă paguba ar fi fost suportabilă. Dar colonelul se pregătea tocmai să plece la băi. Cumpărase biletele de tren. Reținuse paturile la vagonul de dormit. Casa era cu dosu-n sus. Saltare deșărtate. Cufere deschise. Strat^uri de naftalină presărată peste covoare și așternuturi. Aerul era irespirabil.

Și Stan, cu tava de argint în mină, smirna, impasibil, în fața boierului.

Colonelul nu l-a văzut decît pe dinsul :

— Crucea și găoaza mă-tii de trîntor. Hai ! holbezi ochii la mine ? Țara arde și tu-mi stai înfipt în podele ca un par ? Las', că-ți arăt eu ție !...

După ce i-a arătat, din fugă, cite stele verzi pot să încapă sub pumnii unui vechi ostaș, răcorit, dar nu satisfăcut, a contramandat plecarea, a luat pe rînd ministerele, a protestat, a tunat și-a fulgerat și a obținut, în definitiv, tot ce dorea, adică înlocuirea telegrafică a ispravnicului, pe care nu-l avea de multă vreme la stomac, și detașarea în pas gimnastic a unui pluton de jandarmi la fața locului.

Încîntat de el însuși, ceea ce i se întîmpla destul de des, mulțumit însă de data asta și de ocîrmuire, ceea ce i se întîmpla extrem de rar, colonelul a putut să se consfătuiască în liniște cu Mălina asupra celor ce-aveau de făcut :

— Eu cred, Mălino, că cel mai bun lucru ar fi să plecați voi la băi, fără mine...

— Fără tine ?...

— Ei da ! Fără mine. Știu că o să vă vie greu. Dar ce vrei ! Tu mă știi. Sînt omul datoriei. Nu mă rabdă inima să-i las pe țopirlani să-și bată joc de averea noastră. Nu-i numai a mea. E și a ta. E și a lui Nelu. Pe voi vă apăăr...

— Bine, dragul meu... dacă zici tu... Păzește-te, însă !... la seama !

— Să mă păzesc !... să poftescă numai !... Am un pluton de jandarmi cu mine... Și-l am și pe Stan.

— Îl iei pe Stan ?

— Tîmpit !... Idiot !... Știu... Credincios, însă. Credincios ca un cîine.

— Dar noi ?

— Cum voi ?

— Aș lua atunci pe nevastă-sa.

— Ce nevastă ? Care nevastă ?

— Pe nevastă-sa... Stanca... aș lua-o pe lingă Nelu. Pot s-o iau ?

— Poftim întrebare ! Dar ia, draga mea, pe cine vrei. Cheamă pe cine vrei. Tu ești stăpînă aici în casă. Poruncește numai. Stane !... Stane !... Unde-mi umbli, ticălosule ? În galop să-mi aduci pe nevastă-ta... O cheamă coana Mălina... Să nu care cumva !... Ai plecat ?... Te-ai întors ?...

Bineînțeles că Stan nu se întorsese.

Dar așa s-a făcut că Stanca și cu fiul ei, Tănase, cînd pierduseră aproape orice nădejde în nemărginita bunătate divină și nu mai credeau că se vor putea aciui vreo dată în casa colonelului Hotnog, au văzut deodată schimbîndu-se rosturile vieții lor — într-atît de mare e puterea lui Dumnezeu și de nestrăbătute căile lui — fiindcă niște pirlîți și necăjiți de țărani, din fundul Moldovei, își sloboziseră vitele la păscut, pe seceta cumplită din vara lui 1905, în lăstarele boierești.

X

În lipsa colonelului Hotnog și în atmosfera calmă, intimă, a unei stațiuni balneare de la poalele Carpaților, cunoștința dintre cei doi copii ar fi trebuit să se facă repede și să meargă progresînd. Nu s-a făcut, însă, nici așa de repede, cum ar fi cerut logica, și nici fără ciocniri și hărțuieli.

De pricină era mai întîi însăși situația geografică a stațiunii.

Băile Herculane, în epoca aceea, erau așezate peste graniță. Făceau parte integrantă, cu obiceiurile, cu datinile, cu limba, cu eleganța, cu civilizația lor, altele decît ale noastre, din ceea ce, printr-un termen generic și invidiat, se numea la noi străinătatea.

Din regat se duceau la Herculane mai numai familiile de protipendadă mijlocie sau cu oarecare dare de mină. Se ducea cam tot aceiași care în anii buni plecau la Karlsbad sau la Nisa.

Fetele de mese erau imaculate. Tacîmurile spălate și lustruite cu îngrijire. Cearsăfurile de la paturi, albe ca zăpada. Paturile fără ploșnițe. Supa și sosurile fără muște în ele. Chelnerii, jupînesele, oamenii cei mai de

rînd din serviciul băilor, cuviincioși și binecrescuți; iar vizitatorii, indiferenți fără aroganță sau amabili fără servilism. Românul care se ducea acolo, deprins cu năravurile și apucăturile din țara lui, se credea pe altă lume, deși băile Herculane erau numai la o bătaie de pușcă de granița românească. Noul-sosit se uita bănuitor în jurul lui și se crucea în el însuși. Pentru același fel de bucate nu i se cereau zece prețuri deosebite. Mîncările nu erau pretențioase, dar convenabile și la înfățișare, și la gust. [...]

Bacșișul, ca oriunde, era dorit. La plecare, însă, nu se îmbulzeau, claie peste grămadă, zece portari, douăzeci de țali, patruzeci de rîndași cu mîini murdare, în aceeași măsură întinse slugarnic și hrăpăreț. Drumurile erau stropite zilnic, și șoselele, ca-n palmă. Praful nu te orbea și noroaie cleioase nu ți se lipeau de tălpi. Puteai să mergi de la gară la cazino, pe orice vreme, în cipici de lac. La cazino, la cofetării, la restaurante, nici îngheșuală, nici hărmălaie, nici înjurături în gura mare la mesele vecine. Dacă erai însurat, tineri monoclați nu se chiorau la nevastă-ta; și honvezii unguri, fără să bată arogant din pinteni, cum și-i închipuia și-i descria presa din țară, se dădeau curtenitor în lături și te lăsau să le treci înainte.

Românul nostru se freca la ochi nedumerit. Era treaz? Era beat? Sau visa? [...] Unde dispăruse el, mai ales el, floarea și fudulia grădinii românești... unicul exemplar de netăgăduită originalitate pe care l-a dat în decursul veacurilor vîna viguroasă a poporului și geniului intim al neamului, el, chintesență de românism... triplu extract de inalterabilă seninătate în fața gîndirii, a frumuseții și-a ridicolului, el, jovialul, cuceritorul, invincibilul, incomparabilul nostru mitocan național?

Nu se vedea nicăieri. Nici picior, nici umbră de mitocan român prin partea locului. Ca o plantă sănătoasă, transplantată într-un teren secătuit, în cîteva zile, în cîteva ceasuri, se atrofia, se evaporă, dispărea fără urmă. Pămîntul străinătății nu-i pria, pesemne. Nici aerul străbătut de efluviile, pe cît de subtile, pe atît de învăluitoare, ale civilizației.

În ambianța, în atmosferă asta rarefiată, e lesne de închipuit că apariția micului Tănase a produs la început oarecare vîlvă, chiar și în lumea sceptică și greu de uimit a servitorilor. Străjnii se uitau la dînsul ca la un fenomen.

Puiul nostru de valah, născut în inima capitalei și crescut pe maidanele Dimboviței, rezuma într-însul, cu sinceritatea vîrstei, toate însușirile și înclinările rasei. La el acasă deprinderile lui treceau neobservate. În subsolurile băilor Herculane făceau însă senzație. Tănase, de pildă, își băga vioi degetul arătător în toate sosurile și cremele care i se păreau suculente. Cu aceeași dexteritate își vîra apoi același deget pînă în fundul naxilor și, cu superbă imparțialitate, își întindea mucii, deopotrivă, pe spetezele scaunelor, pe pereți, pe muchea meselor, pe șervetele de șters tacîmurile sau pe fundul propriilor lui nădragi. Știa să scuipe, de la distanță, printre dinți și improșca cu scuipat, ca și cum ar fi tras la țintă, fundurile tingirilor de aramă, înșirate deasupra mașinii de gătit. Se scărpină în cap lîngă copăile cu aluatului. Experimenta, cu curiozitatea stricătoare a unei maimuțe, tot ce-i cădea în mîini, tot ce i se părea nou și ciudat. Întorcea robinetele de apă pînă ce izbutea să le scoată din ghivint. Trăgea de mînerul closetului, trepidînd de entuziasm cînd cascada improvizată se înfunda în cîrpele și hîrțile aruncate cu ghiotura. Se agăța de comutatoare și le întorcea în ambele părți pînă ce arcurile plesneau sub degetele lui îndemînatece. Își făcea chivăre din tigăile cu forme bizare și extravagante. Încăleca bideurile cu frenezie, țipînd și chiuind: „Hi! calule, hi!” pînă ce calul, recalcitrant, șchiopăta de-un picior sau își lăsa toate potcoavele sub impetuozitatea călărețului. Scobea cu degetul, ca o simplă nare, pîlnia telefonului și, cocoțat pe scaune, intrigat în aceeași măsură de zbirniitul soneriilor ca și de apariția și dispariția numerelor pe placa aparatului electric de chemat slugile, încerca să le pătrundă misterul, scociorînd cu toate degetele printre roțițe, bobine și angrenajuri.

Mă-sa, cînd dădea de el, îl lua de-o aripă, îi scutura nițel fundul pantalonilor și-l muștra cu blindețe. Doamna

Azan, asaltată de plingerile personalului, enervată și plictisită, a fost silită să intervie mai energic. A hotărît să-l ție, ziua, pe lângă dînsa. Hotărîrea, în aparență paradoxală și riscantă, în realitate s-a dovedit eficace.

Pe lunecuşul parchetelor, neastîmpăratul Tănase n-a mai cutezat să se aventureze cu aceeași impetuozitate. Înălțimea plafoanelor, solemnitățile odăilor tăcute, severa rigiditate a mobilelor, înseși jocurile lui Nelu, misterioase, inexplicabile, i-au luat piuitul. Nelu, la cîțiva pași de maică-sa, pe-o masă cît toate zilele, plină cu tot felul de catastife și buruieni, alegea, desfăcea, presa, lipea, dezlipea, eticheta ierburi adunate Dumnezeu știe de pe unde. Ceasuri întregi nu scotea o vorbă. Arareori îi spunea blînd, dar distrat : „Adă-mi, te rog, buretele din odaia de baie...” sau : „Un pahar de apă caldă...” sau : „Guma arabică de pe etajeră...”

Tănase îi executa dorințele, cu grabă, aproape cu bucurie, ca ordinele unui stăpin. Se învîrtea pe lângă dînsul. Aștepta ceva. Nelu îi mulțumea politicos. La atît se reduceau raporturile dintre dînșii.

Zilele treceau. Zile pline de soare, de cîntece, de zgomote tainice, de freamătul pădurii care începea la cîțiva pași în spatele hotelului. Dimineața, încărcat cu țoale și umbrele, trebuia să se ție de coada boierilor, prin parc, sau în cîmpul dinspre gară, unde Nelu își culegea florile pentru ierbar. După-amiezile trebuia să stea închis în casă, între stăpină-sa care tăcea mereu și fiu-său care nu vorbea mai mult. Tănase n-avea altă resursă decît să se uite lung pe geamuri sau la pereți. Frumoși erau pereții ! Minunate oglinzile. Policandrul de sticlă, atîrnat în mijlocul tavanului, scliepa de-ți lua vederile. Totul era mare și frumos în jurul lui. Dar Tănase se uita pe ferești din mijlocul atîtor bogății așa cum probabil că se uita scatiul printre gratiile coliviei lui aurite. Ar fi luat cîmpii fără doar și poate dacă, în sfîrșit, într-o bună dimineață, doamna Azan n-ar fi rugat frumos pe Nelu să se ducă singur după flori, fiindcă ea se simțea obosită și nu tocmai bine. Copiii au plecat amîndoi. Nelu, calm și serios ca de obicei ; Tănase, cu chica în nouri, abia călcînd pe pămînt. De la prima cotitură nu l-a mai răbdât inima :

— Hai și-om merge în pădure ! ispitii el pe Nelu cu glas dulceag ca și al mă-sii cînd se vîra pe sub pielea stăpînilor.

— În pădure ?... De ce ?... Ce să facem ?

— Ce facem și pe cîmp, na !... să culegem flori...

— Flori ?... În pădure nu prea sînt flori...

— Ei aș !... Știu eu un loc... Mi-a spus unгурul de la electrică...

— Electrică, Tănase.

— De la electrică, domnișorule, că este un loc în pădure unde-s numai flori... calci pe flori...

Mîntea cu nerușinare. Nu vorbise cu nici un unгур. Nici nu se gîndise la flori pînă atunci. Se uita țintă, fără să clipească, gata să jure, în ochii lui Nelu. Acesta, ispitit, totuși, se codea :

— Or fi drumurile rele... O fi umezeală... N-am luat ceva mai gros cu noi... și n-am întreat pe mama.

— Îi spunem noi, domnișorule, cînd ne-om întoarce. Nu-i totuna ?

Așa-i ! În definitiv, era totuna. Vorba lui Tănase : ori înainte, ori pe urmă. Mă făcea doar nici un rău. Poate c-o găsi și flori. Te pomenești !

Ispitit de Tănase, și lăsat condus de el. Pînă după ora prînzului au colindat pădurea în lung și în lat. Flori, firește, n-au prea găsit. Mușchi din toate speciile cunoscute, ferigi și alte cîteva ierburi. Dar, în schimb, ce goană, ce mai de sărituri, ce de libertate ! Suișuri urcate de-a bușilea ; prăpăstii amănitoare ; povîrnișuri moi, lunecoase, așternute cu covor de frunze moarte, în care te puteai da de-a tumba și de-a berbeleacul ; copaci răsturnați, peste care s-au luat la întrecere să sară unul mai sus decît celălalt ; ciuperci într-un picior, mari cît fundul pălăriei și roșii ca para focului ; stînci prăvălite ; lespezi ridicate cu forme bizare de oameni și animale ; rădăcini noduroase și incolăcite ca șerpilor și, tocmai cînd rătăceau morți de sete sub bolțile tăcute și sonore ca bolțile bisericilor, deodată murmurul unui pârîu care-și sălta undele albe de spumă din piatră-n piatră, zburdalnic ca un copil și minios ca un moșneag cu sprincenele zbîrlite. Cu ce poftă s-au adăpat dintr-însul ! Culcați pe brînci, sorbeau apa din pumnii făcuți pilnie și se îm-

proșcau rîzînd nebunește. Niciodată Nelu nu-și închi-puise că apa bătută în silă din pahare poate să fie așa de gustoasă cînd o lingi, picătură cu picătură, printre degetele murdare.

S-a întors la hotel cu coatele și genunchii inverziți, negru pe mîini ca un coșar, dar cu licăriri de lumină în ochi și îmbujorat la față. Mălina s-a speriat mai întii cînd l-a văzut intrînd pe ușă ca un pui de bogdaprostului. S-a liniștit, însă, curînd. Ascultîndu-i isprăvile și palavrele, netezindu-i bucelele umede de nădușeală, îl dojenea zîmbînd :

— Numai să nu răcești cumva, Nelule ! Uite cum ai transpirat.

— Cum să răcesc, mamă !... Era o căldură în pădure...

— Dar hainele !... Hăinuțe noi... Uite în ce hal le-ai făcut...

Copilul o luă de gît și, cu capul culcat pe umerii ei, îi șopti, alintat :

— Lasă, că-mi faci tu altele, măicuță !

— Dar lui Tănase cine-o să-i facă ?... La asta nu te gîndești. El e copil sărac. Vrei să-și strice ghetetele și hainele pentru tine ?

Nelu se uită mirat la îmbrăcămîntea lui Tănase. N-o văzuse pînă atunci, așa cum era, jerpelită, prea largă pentru el, căpătată parcă de pomană, roasă la coate, descusută la încheieturi, cu pantalonii căzînd în vine și cu ciorapii lărgiți, lăsați peste ghetete rupte și scâlciate. Un sentiment confuz, nu atît de rușine pentru el sau pentru Tănase, cît de stinghereală, parcă de remușcare, îi înroși fruntea. Se lăsă mai apăsător pe umărul mă-sii, se ghemui mai bine la pieptul ei și-i șopti dulce :

— O să-i faci și lui, mamă... Nu-i așa c-o să-i faci ?

— Ce idee !... Nici nu mă gîndesc...

— Atunci... Nelu ezită cîteva momente. Șovăia. Sta în cumpănă. În sfîrșit se hotărî : Atunci îi cumpăr eu... din banii mei.

Mălina răsufleă fericită. Inima copilului nu-i înșela speranțele. Nelu era bun. Ar fi vrut să-l știe bun ca piinea caldă. Avea teamă și oroare de egoismul bărbaților. Tot ce făcea, puțînd cît mai putea să facă pentru dînsul, cu puterile ei slăbite, cu sufletul ei dezamăgit,

era să-i sădească în inimă un pic de bunătate. Nu-și explica suferințele ei trecute decît prin lipsa minimumului acestuia de clemență din partea naturii și-a oamenilor. Ca toate firile slabe, ca mai toate femeile pe care călciul vieții le zdrobește, ea se refugiase într-un vag ideal de blîndețe și de altruism, așa cum altele se refugiază în pasivitatea vițiului, în anestezia bisericii, în neantul stupefiantelor. Gîndul că Nelu ar fi putut să moștenească ceva din egoismul lui tată-său o înspăimînta. Și zîmbea fericită de cîte ori i se părea că în-trevede măcar o umbră de porniri bune în sufletul copilului.

Nelu i-a zărit zîmbetul. A priceput că-i ghicise intențiile. I-a sărit nebun de gît, a sărutat-o cu foc, i-a repetat de cîteva ori în șir, într-un fel de gîngureală absurdă și stupidă, ca toate biiguielele copilăriei, ca toate aiurările pasiunilor : „Măicuță !... măicuța mea dulce !...“ și, sigur de el însuși, cu ochi înseninați, parcă ar fi rezolvat, bătînd din palme, printr-un rînd de haine noi, marea problemă a prietîniei lor viitoare, s-a îndreptat spre Tănase, care aștepta, ascunzîndu-și ochii lui de lup sub pleoape de mironosiță, lipit de ușorul ușii.

XI

Rîndul de haine i l-a cumpărat, și-o pereche de ghetete pe deasupra, dar prietînia copiilor n-a mers nici mai bine, nici mai rău pentru asta. Erau amîndoi la vîrsta aceea admirabilă printre toate, cînd cel care dăruiește nu se crede în drept să pretîndă ceva în schimb, iar cel care primește nu se simte obligat la nimic. Tănase a îmbrăcat hainele cu adevărate friguri de nerăbdare și, în prima zi, le-a purtat țepăn ca un băț, cuminte ca un înger. Nu îndrăznea să facă o mișcare nesocotită, nu-și îngăduia un moment de distracție, nu risca un pas necalculat pe luciul parchetelor. Cîu nasul în toate oglinzile hotelului, se ferea ca de foc de picioarele scaunelor și de colțurile perfide ale meselor. De-a doua zi, însă, a uitat că avea haine noi pe dînsul, iar într-a treia zi, cînd s-au întors acasă pe înserate, după ce

zburdaseră ca mînji în libertatea pădurilor și se tăvăliseră pe iarbă, în frunze, în prundișuri sau ședeau pe pămîntul gol, cu greu ai mai fi putut deosebi pe dînsul hainele lui vechi de cele noi. Le făcuse albie de porci.

Habar n-avea, însă. Îl preocupau de o mie de ori mai mult toanele lui Nelu sau propriile lui motive de iritare. Nu izbuteau să se înțeleagă. Se certau, se încăierau, se împăcau de zece ori pe ceas. Lui Nelu îi sărea țîfna pentru te-miri-ce și mai nimica. Uita că trebuie să fie bun. În toiul jocului nu mai ținea seamă de sfaturile mă-sii și nici de creșterea sau, mai exact, de lipsa de creștere a lui Tănase. Cînd acesta îi puneia piedici, se bosumfla. Și cînd primea cîte-un ghiont mai tare în coaste, în loc să fie mulțumit că se oțelește, pleca bufnind, silindu-se din răspuțeri să nu-l podidească plînsul. Pleca ferm hotărît să nu se mai joace cu Tănase niciodată. Primii pași îi făcea cu nestrămutată energie. După al cincilea sau al șaselea, începea să și-i rărească. La al zecelea se oprea locului. Întors către Tănase, îi spunea, amenințîndu-l cu degetul :

- Să știi că n-o să mă mai joc cu tine !...
- Pagubă-n ciuperca !
- Și-o să te spun și la mama...
- Poți să spui !... Ce-o să-i spui ?...
- C-ai dat în mine.
- Și tu ai dat.
- Eu ? !... Eu am dat în tine ? Revenea furios, exasperat : Minți !
- Ba tu minți !
- Baa tu !
- Baa tu !

Ca doi cocoși, cu penele zbîrlite, se chiorau unul la altul. Dumnezeu știe ce-ar fi putut să se întîmple dacă tocmai atunci, din fericire, n-ar fi trecut prin aer un bondar, un cărăbuș sau vreo altă gînganie. Cu ochii după ea, copiii o luau la goană. Își uitau de supărare. Se împăcau. Se trînteau. Se bușeau. Se luau iarăși la gilceavă.

O singură dată cearta a fost mai gravă. Din ce pricină, probabil că nici ei n-ar fi știut să spuie. Destul că nu și-au vorbit aproape un ceas. Nelu se oprise la douăzeci de pași de data asta. Tănase sta nemișcat, neclintit, pe

terenul luptei, îmbufnat și țepos ca un arici. Degeaba treceau minutele, degeaba pierdeau bunătațe de vreme, înrăiți deopotrivă, nici unul, nici celălalt nu ceda. Abia ca la un ceas după sfadă, Tănase, plictisit pesemne de așteptare și cu oasele înțepenite, și-a cătat și și-a făcut singur de joacă. Cine știe ce găsisse printre ierburi ! Se plecase atent și, așezat pe vine, boscorodea, descînta și, din ce în ce mai repede, îi mergeau gura și mîinile ca suveica în războiul de țesut pînză. Nelu i-a surprins mișcările. Nedumerit mai întii, apoi intrigat, s-a urnit din loc. Se făcea că se îndreaptă în altă parte și fluiera nepăsător. Dar pe nesimțite, cu ocoluri, cu șiretlicuri cusute cu ață albă, se apropia de dînsul. Celălalt își întetea jocul, își încovoia spinarea, se făcea ghem, se umfla ca o cloșcă peste ceea ce găsisse în iarbă. Nelu, nemaiputînd să și stăpînească curiozitatea, l-a întrebat, în sfirșit :

- Ce ai acolo ?
- Treaba mea !
- Vreau să știu și eu.
- Nu mai ști ! Cine știe prea multe îmbătrînește degrabă. Eu nu te întreb nimic. Lasă-mă și tu în pace !
- Nu te las !

Glasul îi tremura ușor. Un strop de apă, ca o lacrimă greu de înghițit, îi atîrna de gene. Îl dureau deopotrivă : curiozitatea ațîțată și nesatisfăcută, cearta prea lungă, izolarea, răutatea lui Tănase. Adăogă, milogîndu-se :

- Te rog... Tănase !
- Poți să mă rogi mult și bine.
- Ești rău !...
- Așa sînt eu !
- Ce ți-am făcut ?
- Ce-mi dai dacă-ți arăt ?

Întrebarea a țîșnit dintr-însul neașteptată, neprevăzută.

- Ce vrei tu !... s-a grăbit să-i răspundă Nelu.
- Și tot așa de prompt, fără să se gîndească, fără să fi dorit ceva anume, el i-a cerut „o porție de înghețată“ de la negustorul ambulant care trecea prin parc în fiecare seară.

De ce i-a cerut înghețată ? Ce i-a venit să ceară ? Nu ducea doar lipsă de nimic. Avea de toate. Mîncă pînă

ce nu mai putea. Stăpîni și slugi îl îmbrăuau cu bună-tăți. Înghețata din restaurantul cazinoului trebuia să fie oricum, mai bună decît zăpada colorată din tinicheaua negustorului ambulant. Și totuși, ca și cum ar fi apucat pe Dumnezeu de picior, așa a sărit de gîtul lui Nelu. S-au îmbrățișat, s-au pupat și, braț la braț, voioși și fericiți, sărind și chiuind de răsuna pădurea, au plecat în căutarea înghețatei. Nelu a scos cîtiva gologani din pușculița în care își avea strînse economiile. A scos și în ziua aceea, a scos și în zilele următoare, din ce în ce mai des și sume din ce în ce mai rotunde, fiindcă certurile nu se răriseră în urma porției de înghețată, ba dimpotrivă, și fiindcă, după fiecare împăcare, în inima micului Tănase, înțărcată prematur de toate bunurile lumii, incolțeau acum poște trezite, dorința invincibilă, așa de copilărească, totuși, așa de omenească, să aibă și el măcar o parte din tot ce visase, ce-abia întrezărise și n-avusese pînă atunci: baloane, săbii, cercuri de lemn, soldați de plumb, mingi, unelte de traforaaj, scule de grădinarie, o mie și-o mie de alte minunății care luceau și-i făceau irezistibil cu ochiul din galantarele dughenelor înșirate pe marginea parcului. Le rîvnea pe toate. Pe multe dintre ele le-a avut pe rînd.

Nici sosirea colonelului Hotnog, cît era el de aspru și de temut în cuvinte, n-a întrerupt traficul acesta sentimental de reconcilieri și jucării.

Colonelul venise din țară bine dispus. Învinsese pe mocofani. Pusese cu botul pe labe pe țopirlani. Cît era ziua de mare povestea soră-sii, cunoscuților, copiilor, oamenilor cu care abia apuca să intre în vorbă ce făcuse, ce dresese, cum dase afară pe primar, cum măturase pe ispravnic, în ce ape se scâldea prefectul, ce aflase de la căpitanul de jandarmi, cîți bătuse, cu cîți îmfundase pușcăriile, ce-o să mai facă și cum o să-i învîrtească și-o să-i silească pe toți să joace așa cum le-o cînta el. Era radios. Trei săptămîni în șir nu dormise două nopți într-un pat, nu mîncase și nu-și făcuse nevoile decît pe apucate. Dar nu se plîngea. Ieșise pe-a lui. Le arătase el. O să-l ție minte și copiii de țită. O să-i rămîie numele de pomină în tot județul. De-ar fi numai cîtiva ca el în țara românească — i-au spus notabilii țîrgului, la

plecare — autoritățile ar băga-o pe mîneacă și țărani și-ar găsi nașul !

— Dar nu sînt !... De unde să-i scoți dacă nu sînt ? se întreba tragic colonelul. Generație păcătoasă, dom'le ! continua el, adresîndu-se copiilor sau Mălinei. Parcă n-ar avea singe în vine, ci apă chioară. I-am văzut la treabă. Toți dădeau bir cu fugiții. Deputați, prefecti, militari, magistrați, niște șoltici ! Ți-e și greață să stai de vorbă cu ei. Marțafoi ! Papugii ! Chiulangii !... Țară ticăloasă !... Țară nencrocită !... Numai într-ăștia mai ni-e speranța ! exclamă el, arătînd spre Nelu. Vîno-ncoa, măi Nelule, să te joace moș colonelul pe genunchi. Tu ești generația nouă. Tu ești speranța țării. Să crești mare, măi băiete ! Să mi-i freci de gîlci ! Să le iasă untu dintr-înșii !

Înșfăcat zdravăn de umeri, așezat călare pe genunchii lui unchiu-său, Nelu se lăsa cît putea mai mult pe spate, cu brațele țepene, proptite în pieptul colonelului. Era din păcate la vîrsta cînd sentimentele se ascund cu mare greutate. Nelu nu-și dădea seama că era în interesul lui să-și menajeze unchiul bogat. Chiar dacă și-ar fi dat seama, n-ar fi putut să-și învingă un fel de repulsie instinctivă, mai mult fizică decît sufletească. Barba nerasă a colonelului îl înțepa. Mirosul de tutun al gurii îl sufoca. Poveștile cu bătăile îl închiețau și-l intrigau în același timp. Cu toate semnele alarmante ale Mălinei, nu se putea opri să nu întrebe :

— I-ai bătut pe toți, moș Spiridoane ?

— Pe cîți am pus mîna... Pe rudă, pe sămîntă.

— Și cum i-ai bătut ?

Colonelul făcea mare haz :

— Ei, bată-te vina de copil ! Păi cum vrei să-i bat ? Ia ! cum se bate. I-am întins la pămînt. Le-am dat itării jos. Și dă-i și dă-i, pînă ce-au făcut jandarmii scurtă la mîna.

— Și de ce i-ai bătut, moș Spiridoane ?

— Ei ! asta-i bună ! De ce să-i bat ? Tu nu știi, măi diavole, de ce-o să te bat și pe tine dacă o să-mi faci vreo pozna ? O să te bat, colea, la popo, ca să-ți vie mîntea la cap.

— Spiridoane!... Pentru Dumnezeu!... protesta Mălina, acoperindu-și fața cu miinile.

Dar Nelu nu era încă dumerit. Cunoștea și el proverbul. Un lucru îi tulbura, totuși, judecata. Întrebă, cu îndoială :

— Atunci... moș Spiridoane... pentru ce lui Stan îi dai numai la cap ?

Colonelul se uită la el aiurit. Nu-și credea urechilor. Ce să-i răspundă ?

— I-auzi, plodul naibii !... L-ai auzit, Mălino ?... E dat dracului copilul ăsta ! Deștept, lucru mare ! Nici nu bănuiești cât vede. Vino să te pupe moșu-tău, împielitătule ! Așa moștenitor mai înțeleg și eu. Să ne trăiască, Mălino !

Sărutându-l zgomotos pe amindoi obraji, se gîndea în vremea asta și, zărind deodată pe Tănase, exclamă triumfător :

— Știi de ce-i dau la cap, măi diavole ? Îl bat pe tată-său ca să-i vină mîntea lui fiu-său. Ai priceput acum ?... Ai înțeles și tu... măi, ăla... cum îți mai zice ?... Ia fă-te-ncoa', să te văd și pe tine cum arăți la față... Cum te cheamă, mă ?

— Tănase, săru-mîna.

— Pe-a măti, mă, s-o săruți, nu pe-a mea, că nu sînt popă... Neam de neamul meu n-a fost popă. Auzitu-m-ai ? Mie să-mi spui... Lipește călcieele !... Capul sus !... Zi după mine : „Să trăiți, domnule colonel !...“

— S'trăiți, domle colonel ! repetă Tănase infricșat, dar înfipt băț în luciul parchetului, parcă mă-sa l-ar fi turnat pe lume cu latul palmelor lipite pe vipușca pantalonilor.

— Așa !... Bine, băiete !... Te văd că ești dezghețat. Uită-te la el, Mălino ! Umerii dați înapoi. Pieptul scos în afară. Nu-i sfrijit ca Nelu al nostru. Ce mai copil de trupă așa face dintr-însul ! Vrei să fii soldat, măi țincule ?

— Da ! s'trăiți, domle colonel !

— L-auzi, Mălino ? Să știi, băiete, că te-au văzut sfinții. Fac din tine un pui de jandarm, să bagi satele în răcori. Carte știi ?

Tănase o sfeclise. De data asta i se îmfundase. De unde era într-al nouălea cer, se simți bușit iarăși la pămînt. Nu știa, barem, ce să răspundă. Cum să spuie că nici măcar buchele nu le cunoștea ?

— N-auzi, mă ?

— Aude, dragul meu, îi explică împăciuitor Mălina. Dar ce vrei să-ți răspundă ? N-a fost la școală. Pricepi și tu. Oameni săraci.

— Cu-atît mai bine ! proclamă scurt colonelul. N-are nevoie de carte. Cartea încurcă mințile. De cînd cu școalele astea, au innebunit oamenii. Dacă ar fi după mine !... M-auzi, mă ! O să înveți numai să scrii și să citești. Mălino, pune la toamnă pe-un dascăl de-ai lui Nelu să-l învețe abecedarul. Atît ! Cît se cere în jandarmerie. Nici o iotă mai mult. Pentru rest, las' pe mine ! Dacă nu fac om din tine, mă !... cuțu să-mi ziceți ! Stînga-n pre, jur !¹ Rupeți rîndurile ! Mai vedeți-vă de joacă. V-am văzut destul. Mi s-a acrit de voi...

Concediați astfel, fără alte forme, copiii s-au strecurat pe ușă. Nelu, îngîndurat, întristat, fără să știe de ce ; Tănase, pășind soldățește, ca la paradă, lingă dînsul.

Afară se înnoptase. Globurile electrice întindeau asupra parcului o pînză lăptoasă de lumină. Cerul se vedea ca printr-o piclă. Stelele scăpărau. Ici și colo, ca țîșnită dintr-un amnar invizibil, o stea se desprindea din spațiu și, lunecînd tăcută, cădea dincolo de dealuri.

— A mai murit un om ! exclamă Tănase. Și încă unul !... Și alți doi !... Că mulți mai dau ortul popii în seara asta, Doamne, iartă-mă !

Nelu nu-i răspundea. Se simțea slab și abătut. Ceva nedefinit, dar greu de dus în spinare, îi apăsa umerii. Nu-l copleșea imensitatea naturii. Copiii n-au încă noțiunea infinitului și nici sentimentul acela deznădăjduit, de vid și de nimicnicie, al eternității. Alțceva îi măcina sufletul. Ceva care era în el și n-avea nume ; ceva care-l durea, fără să poată spune de ce și unde. I se părea că se sfîrșește. Ar fi vrut să nu mai fie. Dacă ar fi știut ce e neantul, s-ar fi pierdut în el, fără durere, fără regrete. Cîți copii nu dispar așa, chemați de un prezentiment tainic, de-o tulbure și fascinantă preștiință a dezamăgirilor existenței. E așa de simplă moartea la vîrsta lor. O stea cade în noapte. Un suflet obscur se stinge. Viața își continuă mersul : zgomot, zizanii, minciuni, înșelăciuni, fățarnicie, iluzii, năzuințe, idealuri vorbe,

¹ În original : *acum !*

palavre ! Nelu auzea, indistinct, ca prin vis, un hodorogit monoton de vorbe goale. Tănase declama nopții :

— Vreau să fiu soldat ! O să am sabie ! Și pușcă ! Nu ca pușca pe care mi-ai dat-o tu, Nelule. Pușcă adevărată. Pușcă cu gloanțe în ea. O să trag în dușmani. Pac ! Bang ! Ura ! Eu o să comand. O să merg călare. O să am un cal alb. O să fiu ca domnu colonel : ghenăral !... jandar !... soldat !...

Ultimul cuvînt, prin asociație de idei, îi aminti de-un cîntec pe care-l repetau în cor ordonanțele în subsoluri. Cîntă și el :

— *Ah ! ce frumoasă este viața de soldat !...*

Cînta de-și rupea plămîinii. Declama de huiiau văile. Urla cu convingere.

Superioritatea incontestabilă a urletelor asupra gîndirii e în faptul că se fac auzite. Forța lor de pătrundere e irezistibilă. Pe-un Kant poți să nu-l auzi. Pe-un France, pe-un Bernard Shaw poți să nu-i urmezi. Cum să nu te convingă, însă, porunca jandarmului, cînd se exprimă în limbajul sonor al înjurăturilor subliniate și punctate cu patul puștii ; cum să nu-ți spargă timpanul urechilor huiduielile antisemiților, vociferările patriotului de profesie, făgăduielile politicianului, declarațiile ministrului ignar, cînd miile de trîmbițe ale presei le reproduc, le comentează, le tălmăcesc și le răstălmăcesc pe înțelesul tuturor. Păstrînd, bineînțeles, cuvenitele proporții, Nelu a fost silit și el să audă perorația lui Tănase. Profitînd de-un moment neașteptat de acalmie, l-a întrebat, trist :

— De ce vrei să te faci soldat ?

Cu mîinile în șolduri, proptindu-se solid pe ambele picioare, Tănase i-a răspuns, superb și lapidar, cum ar fi făcut orice alt puternic al zilei în locul lui :

— De-ai !

Puternicul zilei s-ar fi mărginit la atît. Istoria n-
e martoră. Tănase, însă, era copil. Își bănuia limita puterilor. Nu s-a obstinat, prin urmare, mai mult decît era strict necesar în afișarea aceasta orgolioasă de principii. Propria lui afirmare, măgulindu-i vanitatea, nu-l satisfăcea pe deplin. Simțea că-i mai lipsește ceva ; ceva imponderabil, dar definitiv, așa cum ar fi, bunăoară, asentimentul obștesc, entuziasmul ambiant sau, cel puțin,

deocamdată, aprobarea lui Nelu. Un instinct sigur îl călăuzea. Toți triumfătorii vieții, ajunși sau în găoace, beneficiază de instinctul acesta. Asemenea iederii șubrede, care se urcă la înălțimi vertiginoase, cu-o unică și indispensabilă condiție : să-și simtă rădăcinile bine înfipite în scoarța copacilor solizi, ei au neapărată nevoie de reazăm fizic, de complicitatea morală a unui suport pe care, negăsindu-l în ei înșiși, îl caută în afară. Vîrsta nu importă. Un plod de doisprezece ani, înzestrat de natură, se orientează tot așa de sigur printre asperitățile vieții ca și mugurul abia apărut la suprafața solului al parazitului vegetal.

Brațele lui Tănase, unduioase și feline, ca două zvelte ramuri de iederă, dibuiau drumul fără greș. Învăluiau mijlocul lui Nelu ; îl înlăntuiau. În același timp, glasul lui ascuțit, ca al mă-sii, se făcea dulce și ademenitor pentru dînsul :

— Zău, Nelule, fă-te și tu soldat ! Spune că vrei ! De hatîrul meu, spune ! De ce să nu te faci ? Am merge împreună la război. Ne-am bate pe cai mari. Eu pe-un cal alb. Tu...

În termeni naivi, de bună seamă, dar elocvenți, îi descria viața ostășească, așa cum o văzuse el însuși în zilele de parazi naționale și așa cum și-o imaginează toți copiii, plină de strălucirea fireturilor de aur, de zăngănitul armelor, de bubuitul tunurilor, de aventuri minunate sub steaguri tricolore, desfășurate în vînt, cînd caii nechează, și tobele bat, și goarnele sună, în aerul de sărbătoare al uralelor frenetice. Tănase vedea aieva armatele trecînd. Auzea freamătul mulțimilor. Împins ca de un resort, purtat de aripi nevăzute, pășea în tact și repeta cu ardoare :

— Un... doi... stîngu !... Un... doi... stîngu !

Fără voia lui, Nelu își potrivea pasul în pas cu dînsul. Călca mai sprinten. Bătea talpa de pămînt. Cadența mersului — ceea ce e științificește constatat și dovedește o dată mai mult, dacă e nevoie, admirabilele însușiri ale educației militare — îi așeza, îi echilibra, îi potolea gîndurile prin totala lor anihilare. Nu se mai gîndea la nimic. Nu se mai întreba ce se petrecuse cu el. Ce-l apucase ? Ce i se năzărise ? De ce se bosumflase prostește

și se supăraseră pe lume ca văcarul pe sat? Știa acum pe Tănase lângă dînsul. Îi simțea brațul puternic. Merusul eroic, în tîria nopții, pe pămîntul solid, îi ajungea.

Mergeau voinicește, fără grijă, fără țel. Drumul se așternea înaintea lor, obscur și totuși luminos, ca un braț din calea robilor, rupt din cer și aruncat, printre dealuri, pe pămînt. Dar ei nu-l vedeau. Coastele abrupte se ridicau de-a dreapta și de-a stînga lor, valuri de smoală închegată, ziduri uriașe de cetate. Ei nu le vedeau. Cerul, el însuși, peste capetele lor, își flutura miracolul etern al stelelor pîlpîitoare și căzătoare. Ei nu-l vedeau. Ar fi trebuit un cutremur sau cine știe ce alt cataclism ca să-i pironască în loc. Nelu ar fi mers orbește pe urmele lui Tănase. Tănase repeta din ce în ce mai înflăcărat: „Un... doi... stîngu! Un... doi... stîngu!...”

Cu toate astea, iată, el cel dintîi s-a oprit brusc.

Un simț bure de lumină, mare cît o gămălie de ac, a făcut minunea asta. În mintea copiilor cataclismele pot lua formele cele mai neprevăzute. Strîns bine în Nelu, vibrînd de emoție, îi arăta marginea șanțului:

— Uite!... Uite colo!... O stea a căzut în iarbă.

Nu era o stea, firește. Era un simplu licurici. Tănase nu mai văzuse licurici pînă atunci. Pe ulițele mahalalelor și în gunoaiele maidanelor, nopțile nu sînt luminate de candelile astea miraculoase. Abia dacă, la rare intervale, fumegă cîte-un felinar. Nelu, el, mai fusese la băi, sau în munți, la stațiuni climaterice. Citise și în cărți. Știa că stelele nu ard pe pămînt și că insecte luminoase trăiesc în ierburi. Cît se pricepu mai bine, îi explică lui Tănase taina asta extraordinară. Tănase se crucea:

— Luminează fără să ardă?

— Fără.

— Poți să pui mîna pe dînsul fără să te frigi?

— Încearcă!

— Nu mușcă? Nu înțepă?

— Da' de unde!

— Nu mă minți?

— Uite... o să-l iau eu în palmă.

Binișor, cu precauțiuni infinite, Nelu scutură un firicel de iarbă în podul palmei. Licuriciul alunecă și străluci, între degetele adunate, ca un opal viu, luminat pe

dinăuntru. I se vedeau inelele mișcîndu-se. Coadă, ridicată în aer, părea umflată de vilvătaia flăcărilor interioare. În fundul palmei lui Nelu se jucau reflexe de umbre și lumini, ca în miinile bine-credincioșilor, la denii, cînd își apără flacăra luminărilor de bătaia vîntului. Tănase privea siderat.

— Stăi, să pun și eu mîna pe dînsul...

Convingîndu-se că licuriciul nu-l frigea, îl luă și el în palmă. Îl rostogoli cu grijă, îl săltă, îl mișcă, îl admiră cîteva minute în șir. Uitase de soldăție. Uneori, atîns cu degetul, licuriciul își aprindea toate focurile într-un singur punct; alteori le risipea, le împrăștia într-însul în valuri lăptoase.

— Ai văzut, Nelule? observă atent Tănase. Cînd îi pun degetul pe coadă, luminează mai tare.

Repetă experiența de cîteva ori, apoi, vroind probabil să-și explice misterul acesta impenetrabil, apucă licuriciul între două degete. Valuri speriate de lumină se revărsară printre inelele agitate. Nelu tresări:

— Ia seama!... Nu-l strînge așa de tare. O să-i faci rău.

Dar Tănase nu-l auzea. Cu ochii înfipti în podul palmei, urmărea pîlpîirile simburului de lumină. Tot interesul lumii se concentra acum pentru dînsul în zvîcnirile plîpîndei făpturi incandescente. Își apropia degetele, le depărta ușor, le strîngea iarăși. Nelu îi urmărea mișcările cu sufletul pe buze. Se ruga încetîșor de dînsul:

— Tănase... Te rog, Tănase... Lasă-l! Ajunge acum!...

Surd, încruntat și mut, Tănase strîngea. Între degetele lui neîndurate, inelele de opal și de lumină se stîngeau unul cîte unul. Nelu le vedea stingîndu-se. Îi venea să plîngă. Îi venea să urla. Nebun de furie, cu-o putere pe care nu și-o bănuia, se repezi cu capul în pieptul lui Tănase, i se agăță de umeri, încercă să-i îndoie brațul. Surprins de violența atacului, Tănase șovăi un moment. Reuși însă repede să-și elibereze mîna. Apărîndu-se cu dinții, cu coatele, cu picioarele, își ridică brațul liber în aer. Licuriciul mai lumina încă. Părea un far care se stînge. La picioarele lui, cei doi copii se băteau orbește, pe tăcutele. Nelu, cu exasperare. Tănase, rînjind. Își recăpătase singele rece. Se simțea iarăși cel

mai tare. Intenționat, voluntar de data asta, a strivit între degetele lui de fier ultima picătură de materie fosforescentă și viscoasă.

Lumina pieri.

Nelu a simțit-o mai mult decât a văzut-o pierind.

Ceva cu neputință de exprimat s-a stins și într-însul. Doborât de neputință, covârșit de-o tristeță iremediabilă și fără nume, cu brațele căzute în jos, cu glasul sugrumat de oroare, de durere, de revoltă, abia a putut să ingaime :

— Tănase !... De ce-ai făcut asta, Tănase ?

XII

Luni și luni în șir, vreme de cinci ani aproape, acesta trebuia să rămâie unicul strigăt de revoltă al debilului copil de boieri.

Natura omenească e într-adevăr inexplicabilă. Poeți, romancieri, filozofi, oameni de carte și de știință și-au stors creierul pe pagini nenumărate de in-folii ca să găsească o dezlegare enigmelor noastre sufletești și în acțiunile oamenilor, un grăunte de logică. Trudă deșartă ! Muncă de Sisif ! Cărțile n-au rezolvat, niciodată, nimic. Și ascuțita perspicacitate a cercetătorilor n-a trecut nici ea vreodată mai departe de țărnișurile accesibile, și totuși inabordabile, ale evanescentelor aparențe.

Imitând pilda atîtor iluștri predecesori, ne-ar fi lesne și nouă să batem apa în piuă cu convingere, să despiciăm în patru firul subțire al motivelor efemere sau durabile, al cauzelor ascunse, intime sau lăaturalnice care, în ciuda bunului-simț și-a dreptei judecăți, au determinat, pentru o bună bucată de vreme, natura legăturilor dintre cei doi copii. La ce bun însă ? Și cui i-ar folosi o asemenea întreprindere ? Cititorul e grăbit. Epoca noastră, fragmentată, trepidantă ca un film, suportă cu greu plictiseala analizelor minuțioase, a considerațiilor ingenioase, ca și a deducțiilor trase de păr. Faptele brutale ne ajung. Constatările sumare ne satisfac pe deplin.

Să constatăm și noi, prin urmare, pur și simplu, că dacă bunul-simț cerea lui Nelu, după scena stupidă cu strivirea licuriciului, să se depărteze cu oroare de Tă-

nase, și dacă logica impunea o răcire, o întrerupere măcar vremelnică a raporturilor de prietenie dintre dînșii, și logica, și bunul-simț, așa cum se întimplă mai totdeauna în relațiile dintre oameni, au rămas și de data asta de rușine.

De-a doua zi chiar, Nelu, cel dintii, s-a apropiat de tovarășul lui de joacă : cu sfială la început, ca și cum el s-ar fi simțit vinovat de ceva ; cu avînt, aproape cu recunoștință, de cum a citit în ochii limpezi ai lui Tănase că acesta habar nu mai avea de ce se petrecuse în ajun. Indiferent sau mărinimos, Tănase l-a lăsat să se apropie. Și-au vorbit ca de obicei. Din ultimele resturi ale pușculiței au mîncat împreună, pe ascuns și fără remușcări, porția de înghețată a reconcilierilor zilnice. Au alergat, au hoinărit. S-au jucat pînă la prînz, pînă seara, și-a doua zi, și-a treia zi, și zile și săptămîni de-a rîndul, fără ca o umbră de neînțelegere să se mai ivească acum între dînșii. Tănase comanda. Tănase conducea. Nelu nu mai avea altă grijă decât să-l urmeze și să-l asculte. Se supunea de bunăvoie, fără să crîcnească. Existența se simplificase pentru el, ca o schemă. Vedea prin ochii lui Tănase. Judeca după capul, toanele, țifnele, harțagurile și pîrțagurile lui Tănase. Tot ce spunea Tănase era literă de evanghelie. Tot ce dorea Tănase trebuia executat fără șovăire.

Nici colonelul Hotnog, nici Mălina nu observau repedea schimbare a raporturilor de camaraderie dintre cei doi copii și, cu atît mai puțin, radicala transformare sufletească a propriului lor copil și nepot. Mălina, epuizată de țaria băilor termale, îi privea cu un suris palid, care părea resemnat pe buzele ei destinsse, cînd se jucau prea zgomotos în jurul ei și, fără să le întrerupă jocul sau să le ceară un pic de liniște, se simțea, oricum, mai mulțumită cînd îi știa alergînd slobozi pe aleile parcului. Colonelul, din ce în ce mai încîntat de rezultatele scurtei dar victorioasei lui campanii represive, făcea acum și mîngîia cu voluptate, imprecise încă, dar grandioase, vișuri politice.

Găsise la băi cîteva cunoștințe de altădată. Pe maiorul Cioflan, un vechi camarad de arme, pensionar ca și dînsul și veteran din războiul independenței ; pe consi-

lierul Sică Vulpescu, de la Înalta Curte de Casație, om grav, solemn, ceremonios, cu umerii încovoiați și cu fruntea teșită, parcă din naștere corpul respectabil al pandectelor i-ar fi căzut peste dînsa; și, în sfîrșit, pe coana Raluca, faimoasa coana Raluca, vestită pe vremuri de la un capăt la altul al țării, tot pe atît pentru frumusețea ei eclatantă, cît și pentru aventurile ei clandestine, dar care acum, sub întretaia pavază a vîrstei, a mustăților care-i umbreau buzele și a cărnurilor grase și moi, care îi umflau corsetul, părea tot așa de inatacabilă în virtutea ei recentă ca și o cetate înconjurată cu trei rînduri de bastioane.

Strînși tuspatri în jurul interminabilelor partide de pocher, făceau ei înșiși, la aceeași masă, un inimitabil careu de ași. Fiecare în felul lui. Colonelul, ridicîndu-și nervos mustățile în furculiță, visînd primejdii neauzite și proorocînd numai răzmerițe, răscoale și războaie; maiorul, mîngîindu-și tacticos barbișonul și dîndu-și respectuos cu părerea numai cînd disciplina ierarhică îi îngăduia să vorbească; coana Raluca, sufocînd de indignare în balenele corsetului, împotriva vremii, a așezămintelor, a contimporanilor, a urmașilor, a noilor mode și apucături; înaltul consilier, onctuos și hieratic, încercînd să calmeze spiritele cu o vorbă de duh și să potolească tendințele anarhice cu un precept rostit pe latinește :

— *Justitia fundamentum reg...* începea el de cîte ori colonelul sau coana Raluca luau foc ca iasca.

— Ce justiție ! îl întrerupea exasperat colonelul. Ce fundament ! Le-arăt eu justiție ! Cîte cincizeci de trăgători la fundamentul fiecărui cetățean, și dacă nu pun ordine în țară, consilierule, să-mi razi mustățile !...

— Bravo, colonele ! exclama exuberantă coana Raluca. Uite, un om așa ca dumneata ne-ar trebui în fruntea statului. O mină de fier ! Zău, colonele — adăuga ea cu o otheadă care vroia să fie fierbinte și convingătoare — de ce nu te hotărăști odată, măcar de hatirul nostru, să faci politică ? Ah ! dacă noi, femeile, am avea drepturi !...

— Bineînțeles... Hm !... ar fi admirabil... aproba maiorul, exprimîndu-și astfel, cu un minut însă prea tîrziu,

considerația pe care o avea pentru pumnul de fier al colonelului Hotnog.

Consilierul îi cunoștea meteahna. Știa că maiorul e vecinic în întîrziere cu o miză, cu un relans sau cu un gînd. Îl interpela, mistificator :

— Cum, maiorule ! și dumneata ești pentru drepturile femeilor ?

— Eu ?!

— Ah ! militarii aștia !... continua el, prefăcîndu-se că nu vede stupoarea întipărită pe fața veteranului. Ce mai cavaleri !... ce curtezani ! Chiar cînd sînt ieșiți la pensie. Din pur cavalerism ar da țara pe mîna cucoanelor...

— V-ar fi, oare, așa de rău ? îl întreba coana Raluca, strecurîndu-și spre el, prin grăsimea pleoapelor, două săgeți înveninate de dulceața amintirilor.

Consilierul închidea, o clipă, ochii. Printre genele albite i se perindau, valvîrtej, scene din propria lui viață. O revedea pe Raluca lui de odinioară, așa cum îi căzuse în brațe, plînsă, languroasă, ameteitoare de parfumuri violente, la sfîrșitul unui scandalos proces de flagrant delict de adulter. Împotriva legii îi cîștigase cauza. O cîștigase și pe ea, prin aceeași sentință, și-un nou grad în magistratură, pe deasupra. De atunci viața i se depănase lin, armonios, ca o jurubiță de mătasă. Nu, hotărît nu, n-avea nici un motiv binecuvîntat să se plîngă de femei. Sexul îl favorizase. Cu cel mai recunoscător suris din lume se înclină în fața ei și, sărutîndu-i lung mîinile transpirate, îi mărturisii :

— Aș fi un mare ingrat, scumpă și neprețuită prietenă, dacă n-aș recunoaște tot ce datoresc sexului frumos. Viața mi-a fost clementă fiindcă femeile m-au iubit. Mă iubesc și astăzi... adăugă el cu un zîmbet spiritual după ce, pe deasupra ochelarilor, din treacăt, își aruncă ochii pe carte. Și exclamă, triumfător : Plătește, polcovnice !... Am breelan de dame.

Colonelul trînti furios cărțile pe masă. Avea trei de zece și-o unică damă. Ca să facă ful, schimbase, aventuros sau prostește, o singură carte, și dama după care alergase se refugiase, ca de obicei, în brațele magistratului. Cum să nu fie exasperat ? Ceilalți făceau un haz neînchipuit. Glumele, aceleași glume care, în același moment, la

mii și mii de alte mese de pocher, în capitală, în provincie, la munte, la mare, în salonașele mahalalelor, ca și-n cerdacurile conacurilor boierești, descreșteau frunțile funcționarilor, ofițerilor, bravilor burghezi, matroanelor simandicoase sau tinerilor sclivisiți, într-un cuvânt intelectua-lității și elitei noastre sociale din vremea aceea, scăpărau și pîriiau vesel și la masa celor patru români de la băile Herculane.

— Ai un noroc la dame, colonele !... pufnea de ris coana Raluca.

— Tineretele !... ce să-i faci ?... șugua consilierul.

— Hm !... Hm !... mormăia maiorul, mîngîindu-și barbișonul cu multiple și divergente semnificații, adaptabile ambelor tabere și tuturor situațiilor.

— N-am la cărți, recunoștea colonelul Dar altminteri... Ehe-hei !... Nu mă dau eu pe-o...

— Laudă-mă, gură !... îl întrerupea coana Raluca, tachinîndu-l pînă în pînzele albe cu vorba, cu cotul, cu revărsarea impetuoasă a sînilor și cu dulceața ochiadelor galeșe.

— Mă laud ?... Spui că mă laud !... Pun rămășag, coană Ralucă...

— Țst !... copiii !... îi avertiză consilierul.

Urmat la distanță de Tănase, Nelu se apropia tiptil, în vîrfurile picioarelor, de dinșii. Alintat și răsfațat, se freca de scaunul lui unchiu-său :

— Moș Spiridoane...

— Ce-i cu voi, dracilor ? se răstema la ei colonelul, făcînd pe supărațul, dar cu neinvinsă și nestăpinită dragoste în glas. Ce-mi cătați aici ? Nu vă mai ajunge parcul ? Nu vă mai încape pădurea ? V-au făcut cu ochiul gologanii aștia ? Hai ! Spune că nu-i așa ? Spune că nu ți-am ghicit gîndul ? Nepoate, nepoate, salba dracului ! Vin'să te pupe moșu-tău. Hai, cît îți trebuie ? Un pitac ți-ajunge ?

— Un pitac ! se răzgia Nelu, întinzîndu-și buzele de-un cot.

— Să zicem doi, atunci !

Nelu își lăsa lingușitor capul pe umărul lui. Se ghemuia bine într-însul. Îi sufla în ureche :

— Cît vrei mata, moșule...

Știa el că e mai cuminte să nu se tocmească. De cînd Tănase, cu ochii zgîlți la purcoaiele de aur și argint care se ridicau pe masa jucătorilor, îi făcuse cu cotul, îl îndemnase și-l dăscălise să ceară și el ceva, Nelu își încercase mai în fiecare zi norocul și totdeauna cu succes. Colonelul îl necăjea și-l sîcîia la început. Apoi, dintr-o dată, fără alte rugăminți, rîzînd din toată inima și stringîndu-l bine în brațe, îi punea în palmă un leu, doi sau tot mărunțișul de pe masă. Odată i-a dat un ban de aur. Uneori coana Raluca sau consilierul îi strecurau și ei, pe furiș, cite-o piesă de argint.

De data asta unchiu-său era încă în toane și mai bune. L-a prins între genunchi, l-a scuturat, l-a zgîlțit, l-a răsturnat pe spate, i-a poruncit să închidă ochii și, cu mîna lui, i-a vîrît în buzunarul pantalonilor un pumn de gologani și de hîrtii. Toți rideau nebunește în jurul mesei. Nelu își simțea buzunarul umflat să plesnească.

— Cit ți-a dat ?... l-a întrebat pripit Tănase.

— Nu știu... Nu mi-a spus... Hai să numărăm !

— Colo... în tufiș !... l-a îmbiat Tănase, tîrîndu-l după dînsul.

Așezați turcește pe pămînt, strînși unul în aitul, cu ochii cît carboava de cinci lei, așteptau miracolul Nelu, înfrigorat, nu nîmerea buzunarul. L-a găsit, în sfîrșit. L-a deșertat. Pe iarba verde s-au revărsat cîțiva pitaci de cinci și-o grindină galbuie de mucuri de țigară. Copiii priveau stupizi. Nu pricepeau. Se uitau prostește cînd unul la altul, cînd la mucuri. Cel dintîi Tănase s-a dumerit. Un mormăit surd, ca un mîriit, i-a trecut prin-tre buze :

— Și-a bătut joc de tine.

— De amîndoi.. se tîngui Nelu, pe cînd un val de sînge cald îi năvălea în obraji.

Obrajii, fruntea, sfircul urechilor îi erau roșii ca para focului. Cu buzele strînse, se silea să nu plîngă.

— Nu fi prost !... îl îndemnă Tănase, cu fața iluminată de-o bruscă bucurie lăuntrică. Las' că le-arătăm noi. Așteaptă-mă aici. Nu te mișca. Vin îndată.

Se strecură ca un șarpe printre crăcile încîlcite și reveni mai repede decît făgăduise, gîfîind, dar stringînd triumfător în mîini o cutie de chibrituri.

— Am găsit, Nelule! Nu ne vede nimeni aici. Stăi să le alegem mai întâi.

Repede, cu degete agile, punea de o parte țigările arse numai pe sfert sau pe jumătate. Nelu îi urmărea atent toate mișcărilor, fără să-și dea încă bine seama de ce vroia să facă. Bănuia doar. Începea să zîmbească printre lacrimi. I se părea că e pe punctul să săvîrșească o ispravă eroică. Abia dacă îl mai rețineau un rest de teamă, o vagă muștrare de cuget. Întrebă cu îndoială :

— N-o să se supere? N-o să ne certe, oare, moș Spiridon?

Tănase se bătu cu palma peste buce :

— N-are decît ! Nu ni le-a dat el ? De ce ni le-a dat ?

Argumentul era peremptoriu.

De la același chibrit, frățește, și-au aprins amîndoi mucurile de țigări. Tănase pufăia, umflîndu-și și desumflîndu-și obrazii, ca două foale. Nelu s-a înecat de la primul fum. Îi ardea gîtul. Îl ustura limba, parcă ar fi băgat-o în ardei pisat. Flăcări avea în coșul pieptului. Ochii îi ieșeau din cap. Dar fuma. Ca să nu se lase mai prejos decît Tănase, ca să nu se facă de ris în fața lui Tănase, icnind, scipînd și lăcrămînd, cu gura amară ca fierul și gata să-și verse și mațele dintr-însul, a fumat țigara pînă ce i-a ars buricul degetelor. Cînd au ieșit pe brînci din tufiș, pămîntul se învîrtea cu dînsul și în cap parcă avea o moară hodorogită. Două porții de înghețată, înghițite pe nerăsuflăte, n-au fost în stare să-i răcorească gura. În inima lui se jura că n-o să mai puie mîna pe tutun cît o trăi. Dar taințele sufletului omenesc sînt nepătrunse și fluxurile și refluxurile lui, inexplicabile. În aceeași seară, cu aceeași scîrbă și repulsie, cu aceleași grețuri, icneli, opinteli și ameteți, a fumat altă țigară. Aveau acum o îndeletnicire proprie, alta decît a celorlalți copii, o preocupare a lor, aparte, tainică și superioară. Se ascundeau cu grijă. Se izolau cu deliciu în locurile cele mai neașteptate : pivnițe, poduri, bărci, mansarde, latrine. De ce nu se refugiau în pădurea care, cu hățîșurile și tufișurile ei neumblate, putea să le ofere nenumărate adăposturi inviolabile ? Mister ! Tănase alegea ascunzîșurile. Cine știe ce ascendență invincibilă i le fixa ! Fără să se simtă incomodați de strîmtoarea lo-

cului sau de gama variată a duhorilor pestilențiale, fumau cu înverșunare. Cînd au dat de fundul mormanului de mucuri, Tănase n-a stat multă vreme la chibzuială ce să facă și cum să-și facă rost de alte țigări. Cele două odăi ocupate de colonel la hotelul băilor erau goale mai toată ziua. N-aveau decît să cotrobăiască prin sertare. Nimeni n-ar fi dat de dînsii.

— Dar dacă moș Spiridon le numără ? întreba îngrozit Nelu.

— Cum să le numere ! exclama Tănase. Ia și tu numai două la început. O să vedem noi în urmă. O să vezi !... O să creadă că el le-a fumat.

— Și dacă ne prinde ?

— Cum să ne prindă ? Eu ce păzesc ? N-avea nici o grijă. Poți să intri. Haide, intră odată ! Nu fii prost. Îți dau eu de veste dacă vine. Stau la pîndă. Cînd oi șuiera o dată, să știi...

XIII

Din ziua aceea Nelu a cotrobăit din ce în ce mai des prin sertarele și geamantanele colonelului. De bani nu se atîngea. Se mulțumea, de două, de trei ori pe săptămîină, să-i dijmuiască tutunul. Bani aveau berechet.

Partidele de pocher continuau neînterupte ; de multe ori începeau înainte de prînz și nu se sfîrșeau decît tîrziu, după miezul nopții. Sunînd și zornăind, arginții treceau repede de la o mîină la alta, se îngrămădeau rînd pe rînd în dreptul fiecăruia și dispăreau cum veniseră. Ca toți ceilalți, colonelul cîștiga și el uneori. Nelu prinsese acum mișcarea. Nu se apropia, lingușitor și alîntat, decît dacă vedea movila rotunjindu-se în dreptul lui unchiu-său. Din cîștig, colonelul era mai darnic. Bineînțeles, nu-i dădea totdeauna și nici sume exagerate. Îi plăcea mai ales să se facă rugat, să-și necăjească nepotul, să-l mistifice, și încerca adesea, cu variante și inovații hazlii, să repete farsa cu mucurile de țigară. Nelu, de bunăvoie de data asta, se lăsa mistificat. Ciupea mai puțin, dar, la urma urmei, tot ciupea. Fiecare meserie

își are riscurile și neplăcerile ei proprii. Tânase îl consola, cu adîncă înțelepciune :

— Dacă nu curge, pică. Tot mai bine ceva decît nimic.

Țigări aveau. Aveau și de înghețată. Ce le mai trebuia ? Lumea era a lor. Parcul, munții, pădurea erau ale lor. Zburdau în libertate. Trăiau fără grijă. Pînă la sfîrșitul neverosimil al vacanțelor ar fi putut s-o ducă într-o petrecere dacă, din eroare sau din pură lăcomie, Nelu n-ar fi căzut într-o seară în mijlocul unei partide înverșunate. Văzuse el movila reglementară în dreptul lui anchiu-său. Nu observase însă că o movilă, aproape tot așa de respectabilă, se ridica în mijlocul mesei. Jucătorii erau înfierbîtați. Privirile aprinse. Buzele strînse. Trăsăturile încordate. Colonelul tocmai ceruse carte. Nelu i s-a strecurat între genunchi, și el i-a făcut loc, din simplă obicinuință, aproape fără să-l observe. Coana Raluca împărțea cărțile.

— Două !... a cerut consilierul.

— Una !... a îngăimat maiorul.

Colonelul ezita. Avea trei popi, un as și un valet. S-arunce valetul ? S-arunce asul ? Să le arunce pe amîndouă ? Aștepta inspirația. Ca și cum i-ar fi ghicit, prin instinct, indoiala, Nelu s-a ghemuit într-insul. Abia atunci colonelul i-a simțit căldura brațelor încolăcite pe după gît. Înseninat deodată, zgomotos, împotriva felului lui obicinuit de a juca, a cerut două cărți. În același timp, săltîndu-și nepotul pe genunchi, îl întreba în glumă :

— Ce-ar fi dacă te-aș lua și pe tine la parte, măi chibiță ? Vrei să joci ? Ia să vedem dacă ești cu noroc sau cu ghinion. Să știi că dacă ne vin perechi, îți dau un pol.

Un pol ! Gîtit de emoție, tremurînd de nerăbdare, Nelu urmărea jocul ca și cum toți banii de pe masă ar fi trebuit să-i revie lui. Se ruga în el însuși, cu ardoare : „Dă, Doamne, să vie perechi !...“ Aștepta să le vază apărînd. I se părea că jocul n-o să se mai isprăvească niciodată. Și colonelul, și maiorul, și consilierul, și coana Raluca filau cărțile cu-o încetineală exasperantă, parcă ar fi avut degetele paralizate sau unse cu seu.

— Cine are deschiderea ? se înduplecă în cele din urmă să întrebe coana Raluca.

— Eu... mormăi colonelul. Și stringîndu-și cărțile, în care nu văzuse probabil ce-i venise, fiindcă nici Nelu nu văzuse nimic, adăugă indiferent, aproape în silă : Zece lei...

— Plus douăzeci !... anunță calm coana Raluca.

— Și plus o sută !... anunță tot așa de calm, doar ceva mai apăsător, consilierul, privind impasibil înaintea lui, cu ochi inexpresivi și impenetrabili.

— Ei, drăcia dracului... cum văd, se incurcă rău treaba... se miră colonelul. Dumneata ce faci, maiorule ?

— Eu ?!... Eu ?... Hm !

După un lung moment de grea cumpănă, de chinuitoare ezitări, care i se citeau nu într-atît pe față, cît din felul sacadat cum își smulgea firele din barbișon, ca petalele unei margarete, întrebîndu-le pe rînd : „Să merg ? să nu merg ? să bat ? să relansez ?“, maiorul își adună nervos cărțile, le netezi pe multe de cîteva ori cu degete agitate, le desfăcu, le adună, le făcu iarăși evantai și, în sfîrșit, cu un profund suspin de regret și de ușurare în același timp, le depuse pe masă, resemnat și tragic, așa cum și-ar fi depus sabia pe cîmpul de război.

— Ei ! asta e ! exclamă colonelul. Mă lași singur, care va să zică ? Dai bir cu fugiții ? Așa înțelegi dumneata camaraderia ? Să ne lăsăm bătuți de-un țivil și de-o cucoană ?... O dată cu capul !

Trînti cărțile pe masă.

— Orice-ar fi, orice s-ar întimpla, continuă el cu sumbră energie, o să-mi fac datoria. Onoarea armatei înainte de toate. Cît ai spus, consilierule ? Plus o sută ? Între noi doi acum. Plus două !

— Plătît !... anunță scurt, energic și acru, coana Raluca.

— Și plus potul... adăugă la rîndul lui consilierul, cu același calm și cu aceeași față indescifrabilă sub fruntea teșită ca o streășină lăsată peste licărirea turbure a ochilor.

— Plus potul ! izbueni colonelul. Ai spus plus potul ? Cîte-ai schimbat ?

— Două...

— De două ori potul, atunci !...

— Nu plătesc ! E cacialma ! Sînt sigură că-i ca-

cialma ! Am carte mare, dar nu plătesc ! repeta exasperată și scandalizată coana Raluca. Azvîrli cărțile cît colo. Indignată, se adresează consilierului : Dumneata ce faci ?

Dar consilierul medita. Sub un ușor halo de transpirație mai intensivă, se silea să-și ascundă emoția jucătorului sub zîmbetul certitudinii victorioase. Avea carte. Avea carte mare. Damele, care îl favorizaseră totdeauna, îl favorizase și-acum. Săriseră cu toatele, de pică, de cupă, de treflă, de caro, în ajutorul lui. Să plătească, pur și simplu ? Să relanseze ? Să fugă ? Ce putuse să prindă colonelul ? Schimbase și el tot două cărți. Ful ! Careu ? Culoare ? Sau cacialma ?

Pe sub sprîncene și pe deasupra ochelarilor își strecură spre el o privire ascuțită ca un știlet și iscoditoare ca un sfredel. Privirile însă nu puteau să li se întilnească. Ca două florete încrucișate, alunecau în tăcere una pe lângă alta. Opreși de importanța mizei, ceilalți amuțiseră. S-ar fi auzit și musca. Tănase împietrise la cîțiva pași îndărătul lor. Maiorul înlemnise, cu degetele în barbișon. Nelu își oprise respirația. Coana Raluca gifia înăbușit.

Într-un tîrziu, după un minut de tăcere, lung ca o agonie, consilierul, cu un gest scurt de eroism sau de fatalitate, rosti hotărît :

— Plătesc !... Și, dînd trei cărți pe față, adăugă dulceag și mucalit : — Trei dame îți ajung... pensionarul ?

— Ba ! făcu din cap colonelul. Mai dă-ne ceva, Vulpoiule ! De data asta, armata și biserica merg cot la cot. Pentru cele trei dame ale tale poftim trei popi...

— Dar pentru a patra ? ! scrișni Vulpescu, trîntind pe masă încă o damă.

— Și pentru dumneaei ! strigă victorios colonelul. Poftim și pe-al patrulea ! Tot un popă, sireacul !

În larma, în comentariile, în vaietele, spiritele, întreruperile și interjecțiile care au urmat, Nelu n-a mai priceput boacă. Cine cîștigase ? Cine pierduse ? Maiorul, îngrozit numai la gîndul că ar fi putut să intre și el mesa dacă mai prindea un valet, dispăruse aproape, cu barbișon cu tot, sub masă. Consilierul număra nervos potul. Coana Raluca se extazia :

— Ce lovitură !... Ce întilnire !...

— Pe drum de seară, coană Raluco ! rîdea, încîntat și limbut, colonelul. Cu patru dame de gîtul lui Vulpescu ! Damele l-au iubit ; damele or să-i vie de hac. Vezi tu, măi Nelule — se adresează el lui nepotu-său, exuberant și dispus să filozofeze — să te ferești de dame ca de foc, măi băiete ! Cu una nu faci nici o scofală. Cu două dai de belea. Cu trei îți scupi și sufletul. Și dacă te-a împins Necuratul să-ți cadă și-a patra pe cap, așa cum a pățit-o nenea Vulpescu, îți dai și pielea de pe tine. Uite un pol, măi chibiță. Aruncă-l ! Cheltuiește-l ! Dă-l pe gîrlă ! Fă ce vrei cu dînsul ! Numai la dame să nu te gîndești. Mai na unul pe deasupra. Și încă unul ! Să nu zici că moș Spiridon nu-i darnic cu banii damelor lui Vulpescu.

Rîdea și făcea haz colonelul cum nu făcuse de cînd nu mai ținea nici el minte. Stringea pe Nelu în brațe, îl gîdila, îi freca urechile, îl îndopa cu bani și sărutări. A doua zi, de cum l-a zărit prin apropiere, i-a făcut semn cu ochiul să vie lîngă dînsul. L-a prins între genunchi și, cu tot felul de șîșeli și de momeli, l-a ținut lipit de el pînă la spartul jocului. Cîștiga acum. Cîștiga mai des și mai gros ca altădată. Într-o săptămîină i-a scuturat de bani pe tustrei. Chiar cînd pierdea, nu-l învinuia pe Nelu, se învinuia pe el : nu jucase ca lumea ; nu-și ascultase prima inspirație ; schimbase iarăși o carte în loc de două, fugise tocmai cînd ar fi trebuit să relanseze. Ceilalți dezbăteau pe larg cu el controversa, fără să-și bată joc de dînsul. Fiecare își avea superstiția lui, fetișul lui. El îl avea pe nepotu-său. Îl ținea în palme ca pe-un ou ; îi satisfăcea toate poftele ; îi căta în coarne în fel și chipuri și izbutise astfel, în cîteva ședințe numai, să-l facă insuportabil. Copilul ar fi vrut și bani cu nemiluita și libertate. Cînd reușea, cu o minciună sau un șiretlic, cusut cu otgonul, să-i scape din strînsoarea genunchilor, alerga glonț la Tănase :

— Uf ! am scăpat !... Credeam că n-o să se mai isprăvească odată. Uite... nu m-am ales decît cu trei lei. Tot e bine și cu atît... Ne-ajunge pe astăzi.

— Ne-ajunge... Ne-ajunge... bodogănea Tănase. Nu puteai să mai rabzi un pic? Prindeai mușită dacă mai stăteai locului! Ce vrei să facem acum cu trei lei?

Întorcînd monedele pe față și pe dos, cîntărindu-le și găsindu-le ușoare, le privea cu dispreț. Trei lei! Ce să faci cu trei lei? Uniforma de husar, care-l urmărea și-n vis de vreo cinci zile încoace, costă singură optsprezece coroane. O văzuse și adinioarea în galantar. N-o cumpăraseră încă nimeni. Dar dacă pînă mîine, pînă diseară, li-o ia altul înainte? Așa-i c-or să rămîie amîndoi bătînd din buze? Cum nu pricepea Nelu atîta lucru? Ce fel de om era? Ce-avea în cap? Paie? Tărițe? Înciudat, ar fi vrut să-i dea cu ceva în capul acela sec; și, neputincios, se milogea de dînsul:

— Zău, Nelule... mai du-te o dată! Încearcă-ți norocul! Poate ciștigă... Poate că-ți mai dă ceva... De ce să fii prost? Vrei să scăpăm uniforma? Să vezi cum o să ne mai jucăm pe urmă... Am vorbit și cu Puiu. Vine cu noi. I-am spus că-l lăsăm și pe el s-o puie o dată. Acum ce să-i spun? Zău, Nelule... cum nu pricepi tu atîta lucru!... Cum poate să fie cineva așa de nătîng!... Ah! dacă așa fi eu în locul tău!...

Dacă ar fi fost în locul lui! Dacă ar fi avut el un unchi ca moș Spiridon! Cum ar fi răbdat! Cum ar mai fi așteptat! Ce mai de uniforme și-ar fi cumpărat!

Visa cu ochii la vitrine. Amețit, excitat de visurile lui, Nelu începea să viseze și el după dînsul. Se vedea în haină de husar. Se credea de capul lui. Se lăsa împins binișor din spate spre genunchii lui unchiu-său. Îl apuceau nopțile, zgribulit, înțepenit, vrăjit de ciștiguri fabuloase, care-i jucau mereu pe dinaintea ochilor și dispăreau vecinic fără urmă.

Atîtat de Tănase, întăritat de propiile lui speranțe, se îndărătnicea să aștepte. Și nu-și dădea seama că zilele vacanțelor mari treceau și ele în vremea asta, repezi ca visurile omului, falacioase și amăgitoare ca poturile care treceau din mîină în mîină pe masa cartofurilor, fără să le lese nimic altceva între degete decît gust de cocleală și scrum de țigări.

Pe la mijlocul lui septembrie s-au întors acasă. Prima săptămînă petrecută în capitală nu s-a deosebit prea mult de lunile trăite la băi. Casa era valvirtej. O dezordine încîntătoare. Pretutindenii sufere desfăcute, dulapuri deschise, mese cu picioarele în aer, somiere răzimate de pereți, haine, albituri, scoarțe, perne, covoare trîntite claie peste grămadă sau scoase la scuturat. Copiii se piteau și se pierdeau printre ele ca într-un labirint. Jocurile puteau fi improspătate la fiecare ceas. Săbiile și chipiurile colonelului, draperiile de la uși, macterurile de la paturi, șalurile sau mantelele Mălinei le serveau pentru toate travestiurile imaginabile.

Abia către sfîrșitul săptămînii, o dată cu ultimul lăicer bătut și reașternut la locul lui, lucrurile au început să se cam schimbe. Lui Nelu îi mirosea a carte. Colonelul era mai grav. Maică-sa, înduioșată. Aveau dese convorbiri împreună și se închideau cu tot felul de domni străini în biroul lui unchiu-său.

— De nu m-ar da intern!... Ce ne facem dacă mă dă intern? se consfătuia, la rîndul lui, Nelu cu Tănase. Tănase ridica din umeri. La toate avea răspuns. Dinspre partea cărților, însă, și-a școlii, noțiunile lui nu erau dintre cele mai limpezi. Numai din pur optimism răspundea încrezător:

— Poate că nu te dă...

— Poate!... Dar dacă mă dă?

— Om vedea atunci!... De ce să ne batem capul degeaba? Hai mai bine și ne-om juca! Ai adus țigări?

Nelu își golea buzunările în palmele lui Tănase. Alegînd cu atenție încordată praful de tutun și țigările rupte dintre sfori, creioane, penițe, nasturi, arșice și-o duzină încă de alte articole cu destinație nedeterminată, uitau de carte în vremea asta. Școala, ea însă, nu-i uita. Cum se întîmplă totdeauna cu bieții oameni, fără știrea lor și peste capetele lor, destinul innoda pentru dînsii itele lui încîlcite.

Așa s-a făcut că, într-o bună dimineață de duminică, Nelu a fost chemat în biroul lui unchiu-său. Colonelul era solemn. Maică-sa îi zîmbea printre genele umede. Cu

blindețe, dar și cu hotărîre, l-au prevenit amîndoi că vacanța se sfîrșise, că făcuse destule nebunii și că o eră nouă, de muncă, de învățatură, începea pentru dînsul. Se gîndiseră mai întîi să-l dea intern sau semi-intern la vreo școală a statului. Pentru o serie de motive binecuvîntate renunțaseră la ideea asta. Se gîndiseră apoi să-l dea extern. Pentru aceleași motive, sau altele, respinseră și ideea aceasta. Se hotărîseră, prin urmare, să-l ție acasă. Avea să aibă doi dascăli — doi profesori din cei mai cu renume în oraș — un preparator și-o institutoare franceză. Sacrificiul era mare. Nelu nu mai era copil. Era doar cogeamite elev de liceu. Putea să judece prin el însuși. Putea să-și dea seama de importanța sacrificiului. Ei nu-l preocupă. Îl făceau din toată inima. Cu-o singură condiție numai: dacă Nelu le făgăduia să fie cuminte și ascultător acasă, tot așa cum ar fi fost silit să fie și la internat. Îi atrăgeau în special atenția asupra institutoarei franceze. O chema domnișoara Roger. Era o persoană onorabilă și foarte pricepută. Fusese guvernantă la palat. Ea făcuse educația prințului moștenitor. Primise, după mari stăruințe, să se ocupe și de educația lui Nelu. Spre binele lui, avea datoria s-o asculte, să nu-i iasă din vorbă, să-i poarte considerație și respect. Domnișoara Roger avea să locuiască împreună cu dîșii. I se rezervase o cameră vecină cu iatacul lui. Îl rugau să n-o supere, să nu facă prea mult zgomot, să fie drăguț cu dînsa, așa cum știa el să fie cînd vroia cu tot dinădînsul.

— Îmi făgăduiești, Nelule? îl întrebă Mălina, mîngîindu-i blînd fruntea și părul.

Cum să nu făgăduiască! Le-a făgăduit tot ce-avut. Nu numai din gură. Din fundul sufletului era hotărît să-și ție jurămîntul. Scăpase de internat. Scăpase și de liceu. Chiar dacă o învăța acasă toată ziua, tot o să aibă, printre picături, și cîteva ceasuri de jocuri, de libertate. Poate că și lecțiile o să și le facă o dată cu Tănase. Adică de ce n-ar învăța carte și Tănase? Moș Spiridon îi făgăduise. N-avea decît să-i aducă aminte. Îl întrebă, cu ochi care picurau mierea ademenirilor dintr-înșii:

— Dar Tănase, moș Spiridoane?

— Ce Tănase! Ce-i cu Tănase? Ce amesteci pe Tănase în daravera asta?

— Ai spus astă-vară că o să învețe și el carte.

— Eu?!... Am spus eu?

— I-ai spus, dragul meu, i-ai spus, interveni Mălina, amintindu-și de făgăduială.

— Am spus?... Dacă am spus, n-are decît să învețe... Eu nu-l opresc. Vorbește tu, Mălino, cu domnișoara Roger... Să hotărască ea cum e mai bine.

Lui Nelu nu i-a trebuit mai mult. Într-o goană a dus vestea cea mare lui Tănase. Tănase a primit-o cu același entuziasm. Știa pînă și el — cum știe, de altfel, orice pui de român — că nimic nu e mai bun, mai dulce și mai frumos pe lume ca o franțuzoaică. Luminate de zîmbetul ei, cu-atît mai fermecător cu cît era mai necunoscut, perspectivele vieții li s-au părut delicioase. Prima zi de studiu nu le-a dezmințit.

Domnul Elefterie Burlan, profesor de istorie la liceul „Sfîntul Sava“, om gras, pîntecos, cu fața roșie și rotundă ca luna plină, dar jovial și sprinten parcă ar fi avut teluri sub burtă, sub gușă și la toate încheieturile miinilor și picioarelor, i-a lăsat încîntați. Cele două ceasuri de literatură, de geografie și de istorie, obiecte pe care își luase sarcina să le predea lui Nelu, au trecut pe negîndite. Avea darul vorbirii și povestea cu mult haz. Împetrița cu anecdote mărețele fapte de arme ale strămoșilor noștri; împerechea cadența gravă a versurilor cu scene interesante din viața scriitorilor; și însăși geografia, arida și insipida geografie, lua în gura lui aspecte vesele de piraie zglobii, de bilciuri zgomotoase, de orașe duduind de viață într-o permanentă atmosferă de sărbătoare.

Tănase era entuziasmat. Pînă seara nu i-a mai tăcut gura. A amestecat pe Nelu cu visuri și proiecte. A uitat de jocuri. Cartea i se părea mai atrăgătoare decît toate jocurile cunoscute pînă atunci.

Din nefericire, la cursul de-a doua zi nu i-a fost îngăduit să asiste. De cum s-a strecurat pe ușă, domnul Ilarie Țibă, suplinitor de limbile clasice la liceul „Lazăr“, s-a întors răstit către dînsul și l-a întrebat ascuțit:

— Dumneata ce cați aici?... Mi s-a vorbit de-un elev, nu de doi. N-am nevoie de public. Te rog să ieși.

Cu coada între picioare, Tănase a fost silit să închidă ușa pe dinafară. Nelu l-a auzit multă vreme mormăind și învîrtindu-se pe coridor. Îmbufnat și el, nu-l trăgea inima s-asculte cu atenție și răspundea anapoda. E drept că nici limbile moarte, așa cum le preda domnul Țibă, nu erau făcute să inspire un interes exagerat.

Domnul Țibă era ardelean. Cu cîțiva ani în urmă trecuse Carpații, ca să nu fie înhățat de temnitele ungu-rești. Patriot convins, martir al Memorandumului, se așteptase, descălecînd în capitala vechiului regat, să fie primit ca un erou național. Cu chiu, cu vai, după alergături și ploconeli nesfirșite pe la sfinții zilei, cu-atît mai largi în făgăduieli cu cît erau mai indiferenți în fond, abia putuse să capete un loc de suplinitor, primit ca să nu crape de foame și aruncat ca un bacșiu. Martirul nu se resemnase încă. Privea cu oroare ușurata societate românească, făcea răspunzătoare toată suflarea vechiului regat de nepăsarea sau bizantinismul cîtorva și de propriile lui dezamăgiri și impunea bieților copii atîta latinească și elinească, încît intransigența lui rigidă părea mai mult izvorită dintr-o haină sete de răzbunare decît din caldă și senina rîvnă a apostolatu-lui. Așa interpretau cel puțin mofluzii liceeni corigențele lor repetate, inexplicabile altfel.

Fără să-i cunoască fama și trecutul, călăuzit numai de instinctul firilor blinde, Nelu i-a ghicit sufletul acrit. Vorbindu-i cu ciudă de dînsul, fericindu-l că scăpase de corvoada lecției de dimineață, i-a fost lesne lui Nelu să consoleze pe Tănase. I-a fost cu atît mai ușor cu cît putea să-i aducă și vestea cea mare: domnișoara Roger își anunțase sosirea. Trebuia să vie înainte de masă, la șapte seara. Își expediase bagajele. Un cufăr, trei geamantane, o cutie de pălării și-un vraf de cărți. Nelu le văzuse. Răsfoise cîteva. Cărți franțuzești, cu poze minunate. I le descria lui Tănase. Se înfierbîntau unul pe altul, închipuindu-și în fel și chipuri pe stăpîna cărților, frumoasă, bună, miraculoasă, ca și ele. Ziua li se părea nesfirșită. Numărau ceasurile, minutele. Pîndeau la ferești. În sfîrșit, a venit.

Și-a făcut apariția exact la șapte, cînd toate luminile erau aprinse și cînd nici o umbră propice, oricît de firavă, n-avea de unde să cadă ca să-i ascundă multiplele dizgrații. Fără să fie prea naltă, părea interminabilă, fiindcă era deșirată și uscată ca un harac de viță americană. Un fel de pelerină, nesfirșită ca și dînsa, îi atîrna de umeri, agățată ca într-un cuier. Fustele îi bălăbăneau de colo-colo, la largul lor, ca și cum ar fi îmbrăcat o coadă de mătură. În loc de ghețe, avea în picioare două corăbii, care alunecau fără zgomot pe parchet, și în loc de ochi, două geamuri negre, încălecate pe ghebul unui nas coroiat și subțire ca o undiță de prins pește.

Copiii o priveau inlemniți: Nelu cu gura căscată, Tănase, cu degetele în nas. Profitînd de neatenția generală, binișor, în virful picicilor, Tănase s-a cărăbănit pe ușa. Nelu a rămas, fiindcă n-avea încotro. I-a suportat cu resemnare mîngîierile, i-a răspuns cuminte la întrebări, s-a așezat la masă lîngă dînsa și-a trebuit să ridice furculița, să strîngă coatele, să ție cuțitul cu virful degetelor întinse, să mestece și să înghită așa cum blajin, dar cu inflexibilă insistență, îl îndemna ea. După ce s-a servit cafeaua și după ce, cu coada ochilor spre ușa, și-a făcut îndelung de treabă prin colțuri și îndărătul canapelelor, a încercat s-o șteargă și el pe furiș. Tocmai pusesese mina pe clanță. Colonelul vorbea aprins. Mălina asculta îngîndurată. Domnișoara Roger era întoarsă cu spatele. Nimeni nu se gîndea la dînsul, și domnișoara n-avea cum să-l vadă. Cum l-a văzut, totuși, dacă n-avea ochi la ceafă, Nelu nu putea să-și explice. De cîte ori era gata să treacă pragul, domnișoara Roger, cu un surîs suav fluturîndu-i sub undița nasului, îl rechema lîngă dînsa. Ca să-l întrebe cîți ani are, sau dacă i-au plăcut băile Herculane, sau cîte ceasuri sint. La nouă, punct, s-a sculat de pe scaun.

— Puteți să mai stați, domnișoară! Ne-ar face mare plăcere. Nu ne culcăm niciodată așa devreme... stăruia colonelul.

Dar domnișoara Roger, cu un surîs modest pe buzele ei subțiri și cu priviri smerite, ridicate pînă-n tavan, peste doliul ochelarilor negri, a suspinat:

— Ah ! domnule colonel, vorbiți de plăceri... Vai ! mie nu mi-e îngăduit să le gust. Vă închipuiți cu câtă plăcere aş sta și eu într-o atât de distinsă companie... Cum să împăcăm însă plăcerile noastre cu datoriile vieții ? Avem o datorie față de acest copil... E târziu... Micuțului trebuie să-i fie somn...

— Nu mi-e somn ! protestă energic Nelu.

— O să-ți fie, copilul meu... O să-ți fie când ți-i lăsa căpușorul ăsta cuminte și ascultător pe perne... Haidem !... Ia-ți noapte bună de la mămica dumatăle... și de la domnul colonel... Așa... Vino acum !

Și l-a dus să se culce. Pe când, în urma lor, colonelul exclama voios și oarecum mirat : „Halal femeie !... Tu ce zici, Mălino ?... Ai văzut la ea ce simț al datoriei ? !... Să mai aud eu pe cineva susținând că toate franțuzoaicele sînt niște deșucheate !...“ Nelu străbătea coridoarele paraponisit, trăsînit, lăsîndu-se mai mult tîrit de guvernantă, și exasperat, și amărit că nu putuse să schimbe măcar o vorbă cu Tănase.

Cum nu l-a văzut însă în seara aceea, nu l-a mai văzut nici în zilele următoare. De cum deschidea ochii, se trezea cu domnișoara Roger la căpătîiul patului. La cursuri era lîngă dînsul. La mese, lîngă dînsul. Pînă la nouă seara, zilnic, neîntrerupt, atentă, vigilentă, plină de bunăvoință și de sollicitudine, numai și numai lîngă dînsul. Dacă l-ar fi bruscat cel puțin. Dacă ar fi ridicat glasul. Ar fi avut un pretext să-i facă în ciudă. Dar nu ! N-avea nici măcar norocul ăsta. Domnișoara Roger îi vorbea încet, afectuos, insinuant, îi bîzîia la ureche în franțuzeasca ei dulce ca și cum ar fi vrut mereu să-l adoarmă cu un cîntec de leagăn ; îl sfătuia cu încredere oarbă în sentimentele lui bune ; îl muștra cu durere. Ori de cîte ori îi interzicea ceva — și, slavă Domnului, trei sferturi din zilele lui Nelu erau făcute acum mai numai din interdicții : „Asta nu e bine, copilul meu !... Asta nu se poate, îngerașule scump !... Asta nu e corect !... Asta nu se cuvine !... Asta nu se face !...“ — ea părea că suferă de-o mie de ori mai mult decît dînsul de toate bunurile și libertățile pe care nu trebuia să i le îngăduiască. Iar cînd îi tolera sau îl îndemna la ceva, cu tot dinadînsul, o făcea în numele unor principii atît de

înalte, în cuvinte așa de vaste — Dumnezeu ! patrie ! credință ! familie ! respect ! datorie ! societate ! — încît Nelu se simțea copleșit de ele, turtit sub povara lor și uluit, ca omul care ascultă rezonanța poloboacelor care sînt cu atît mai zgomotoase cu cît sînt mai mari și mai goale.

O asculta smerit. Mălina o privea cu ochi uimiți și neînțelegători. Singur colonelul exulta :

— Bravo ! Admirabil ! Așa înțeleg și eu. E tocmai ce voiam să-i spun. Mi-ai luat vorba din gură, domnișoară !

Bravul colonel găsise, în sfîrșit, pe cineva care să-i exprime gîndurile ca și cum ar fi fost ale lui și să-i traducă lămurit convingerile solide. Tot ce crezuse el o viață întregă, fără să poată lega în cuvinte, domnișoara Roger rezuma simplu, în cîteva fraze, pe înțelesul tuturor. Viața n-avea semne de întrebare pentru dînsa. Societatea, de așîderea. Legi statornicite o dată pentru totdeauna, principii imuabile și imprescriptibile răspundeau natural, de la sine, oricînd și la orice. Franzeza ei clară le făcea și mai accesibile judecății. Colonelul sesiza lesne ceea ce i-ar fi venit poate mai greu să priceapă pe românește. Îi sorbea înțelepciunea de pe buze. O aproba fără discuție.

La prînz și la mesele de seară, după ce se juca un moment cu nepotu-său, tîrnăindu-l printre scaune, scuturîndu-l zdravăn de umeri sau de fundul pantalonilor, se informa, bine dispus, cu încredere ilimitată în verdictul ei :

— Ei ! cum au mers azi treburile, domnișoară ?

— Mulțumitor... răspundea domnișoara Roger, învăluindu-și elevul într-o diafană privire de dragoste, ca într-o plasă de păianjen.

Nu răspundea niciodată : „Excelent sau execrabil“. Aprecierile exagerate nu cadrau cu sistemul ei de educație.

— Dar tu, diavole, ești mulțumit ?

— Mulțumit... ofta Nelu, cu ochii țintă la domnișoara Roger, dar cu gîndurile la orice, afară de dînsa.

O singură dată, într-o sîmbătă seara, a îndrăznit să mai adauge :

— Aș vrea să mă joc și eu oleacă... moș Spiridoane.

Se gîndea la Tănase. Nu-l văzuse de-o săptămînă. A doua zi era duminică. Fusese cuminte. Își învățase toate lecțiile. Nu mai avea nimic de făcut. Dacă s-ar putea... dacă nimic nu s-ar opune... dacă domnișoara Roger i-ar da voie un ceas, măcar un ceas, s-alerge slobod pe aleile grădinii...

— Să te joci! Dar cine nu-ți dă voie să te joci? îl întrebă colonelul vesel, fericit că putea, din propria lui autoritate, să-i dea cea mai ușoară dintre încuviințări. De ce nu spuneai, măi netotule? Pentru cine crezi tu c-a lăsat Dumnezeu duminica, măi brînzoiiule? Pentru mine?... Pentru noi, bătrînii?... Pentru voi, spînzuraților!... Întrebă și pe domnișoara Roger!... Nu-i așa, domnișoară, că are voie să se joace?

— Dar poate încăpea măcar discuție în privința asta? întrebă franțuzaica, cu un suris adorabil de uimire și de inocență în colțul stîng al buzelor ei trase în jos, ca și cum ar fi vrut astfel să pară că sînt în mai strînsă legătură cu inima. Cînd eram la palat — continuă ea ceva mai grav, cu conștiința că de hatîrul colonelului comitea o mare indiscreție — constrîngeam aproape pe altelele-lor să se joace. În sistemul meu de educație jocurile ocupă un loc de predilecție. Credeți-mă, domnule colonel, jocurile trupului sînt sănătatea sufletului. Chiar zilele trecute am cerut doamnei Azan autorizația să cumpăr materialul necesar pentru unele jocuri de societate. Doamna Azan a binevoit să mă autorizeze. Comanda a și sosit. Nelu nu știa. Nu se aștepta la surpriza asta. Vroiam să i-o rezerv pentru prima zi de duminică. Să vezi, Nelule, ce-o să ne mai jucăm, ce mai de nebunii o să facem mîine împreună.

— Nu vreau să joc jocuri de societate! mormăi Nelu.

Zimbetul se adînci în colțul buzelor domnișoarei Roger, dureros și trist de data asta:

— Oh! Nelule!... se poate să ne vorbești astfel!... Tu, copilul nostru adorat, să spui: „Nu vreau!“... Dar, dragul meu copil, unde-ai auzit că un copil are dreptul să spuie: „Nu vreau!... nu fac!...“? Un copil, îngerășul meu scump, face ceea ce doresc părinții lui. Un copil ascultător și cuminte vrea ceea ce vor cei mai mari decît dînsul.

— Natural!... bineînțeles... aprobă tulburat colonelul. Însăși Mălina crezu de cuviință să-l dojenească:

— Nelule!...

— Oh! vă rog... vă rog mult să-l iertați, interveni alarmată și împăciuitoare domnișoara Roger. Nelu e cuminte. Nelu e înțelegător. Vă asigur că nu s-a gîndit bine. S-o fi gîndit la altceva. El singur o să ne spuie ce jocuri ar vrea să jucăm. Nu-i așa, Nelule, că o să ne spui? Spune, micule! Răspunde, îngerășule!

Dar îngerășul nu răspundea. Cu cît stăruiau mai insistenț cu toții de dînsul să răspundă, cu atît se încăpățîna să tacă. În tăcerea lui dezastruoasă, un singur nume avea pe buze, care striga, care urla într-însul, și pe care, fără să știe nici el de ce, simțea bine că nu putea să-l spuie, că n-avea cum să-l destăinuiească. Unchiu-său și maică-sa, cu infinită răbdare, încercau să-l îmbie:

— Vrei să mergem mîine la curse?... Vrei să mergem la circ?... Vrei un ierbar? Vrei să-nveți călăria?... Spune, Nelule, ce vrei!...

La toate întrebările însă, la toate ademenirile, Nelu făcea „nu“ din cap. O singură dată numai, sîcîit prea mult, sau poate obosit, a rămas nemișcat, cu pleoapele lăsate ca două perdele grele peste gîndurile lui tănuite. Colonelul îl întrebase:

— O fi Tănase atunci?... Vrei să te joci cu Tănase?...

Și cum copilul, bănuitor, nu răspundea nici da, nici ba, el continuă, triumfător:

— Știam eu! Asta îl doare!... Aici e buba... De ce nu spuneai, măi șolticule? Te-ascunzi de noi, hai? Parcă nu știe moș Spiridon ce ghidușii clocesc în căpușorul ăsta îndărătnic? Puteai să ne spui, coțcarule! Doar n-o să se facă bortă-n cer dacă te-i juca din cînd în cînd, duminica, de pildă, cu blestematul cela de Tănase. Și domnișoara Roger ți-ar fi dat voie. Nu-i așa, domnișoară Roger?

— Ce Tănase?... Care Tănase?... întrebă naiv domnișoara Roger, stropșindu-i delicios numele pe franțuzește printre dinții strînși, parcă i-ar fi fost străpeziți cu zeamă de lămîie.

— Un copil!... ia, un copil de vîrsta lui!... se grăbi să-i explice Mălina. S-a jucat cu el la băi astă-vară. S-au împrietenit... Ține de casa noastră.

— Copilul spălătoresei?!... exclamă guvernanta, cu îndoială, cu nedumerire, cu un accent în glas care-i sili și pe colonel și pe Mălina să-și bage nasurile în farfurie. Oh! Doamne!... Natural... bineînțeles... eu n-am nimic împotriva... urmă ea, cu savoare de miere înăcrită în intonații și intenții. Dacă doamna și domnul colonel cred că asemenea camaraderii se potrivesc pentru copilul lor, natural, eu n-am nimic de obiectat. Dumnealor știu mai bine decît mine ce se cade și ce nu se cade în... țara... în casa dumnealor. Dumnealor au ultimul cuvînt. Noi toți ceilalți, și Nelu, și eu, nu putem avea altă mulțumire decît să le facem pe voie. Cel mult, dacă mi s-ar face onoarea să fiu consultată, mi-aș permite doar să observ că asemenea tovărășii nu sînt totdeauna prea fericite. La noi, în Franța, le evităm pe cît ne stă în putință...

— În democratica Franța?... observă spiritual colonelul, încîntat în fond de principiile ei solide, dar vrînd astfel să schimbe discuția.

Domnișoara Roger îi zîmbi cu țile :

— Domnul colonel, ca vechi și glorios ostaș, știe mai bine decît mine că precum camaraderia de arme nu înseamnă că soldatul are dreptul să se așeze la masa colonelului, tot astfel și democrația, care presupune egalitatea, nu implică numaidecît și promiscuitatea. Vă rog să mă credeți! La noi, în Franța, ca și dumneavoastră, apreciem, respectăm munca servitorilor. Nu ne amestecăm însă cu dînșii. Credem că în propriul lor interes, pentru propria lor demnitate, e mai bine ca fiecare dintre noi să-și ocupe locul lui bine determinat pe scara socială. Stăpîinii pe-o treaptă. Pe treapta cealaltă, slugile... și copiii lor.

Ultimele cuvinte, învăluite într-un suris serafic, i-au suierat totuși printre buze. Colonelul, fără să le aprobe zgomotos, le-a apreciat justetea. Lui Nelu îi înotau ochii în lacrimi. Nu înțelesese totul bine. I se părea însă că ceva dureros, o jîgnire nemeritată, o mare nedreptate era pe cale să se săvîrșească. Cu ochii la dînsul, Mălina a încercat, timid, o vagă justificare :

— Oricum... vei recunoaște și dumneata, domnișoară, că un copil are nevoie de viață... de mișcare... în sfîrșit, de jocurile celor de-o seamă cu dînsul.

— Dar mai încape discuție, doamnă!... Fără îndoială, doamnă! Eu însămi am fost mirată că Nelu n-are nici un coleg, nici un prieten printre copiii de familie bună. Cu toate astea, în frumoasa dumneavoastră capitală sînt atîtea familii onorabile. Am avut fericirea, la palat, să fiu prezentată cîtorva. Desigur că dumneavoastră cunoașteți mai multe. Am putea, împreună, să alegem printre ele, să filtrăm cu prudență ce relații s-ar potrivi mai bine pentru îngerașul nostru. Dacă doriți... Dacă sînteți de acord...

— Ba bine că nu!... se pronunță energic și categoric colonelul.

Și de-a doua zi chiar, îmbăiat, pieptănat, dichisit, înțolit în haine noi, care îl strîngeau la încheieturi și nu-i permiteau, aproape cît și privirile domnișoarei Roger, să facă o mișcare mai slobodă, Nelu a fost condus la primul bal de copii. Acolo a făcut cîteva cunoștințe. În cursul iernii a făcut altele. Întocmai ca oamenii din lumea bună, primea și el acum invitații, se ducea la sîndrofii, invita la rîndul lui. La trei-patru dumineci o dată, casa colonelului Hotnog răsuna ușor [de] risete și țipete reținute. Erau numai copii binecrescuți. Dindărătul grajdului, cu privirile înrăite, cu sufletul ros de pizmă, Tănase îi vedea coborîndu-se din echipagii luxoase, palizi, cu pași măsurați, întovărășiți, ca și Nelu, de guvernante stafidite sau slute ca păcatul, și dispărînd în gangul de la intrarea principală, ca umbre fericite, atrase de-un rai abia întrevăzut, cu neputință de imaginat. Nelu vorbea cu ei ceremonios, se juca cu ei, sub paza cîtorva rînduri de ochelari vigilenți, în jocuri de societate oneste, searbăde și triste. Numai în jurul meselor, încărcate cu tot felul de bunătăți, limbile se mai dezlegau. Guvernantele îmbucau pe nerăsuflăte, mestecau cu atenție cofeturile variate, uitau de copii. În momentele astea de răgaz, Nelu încercase să se apropie de cîteva dintre noii lui camarazi. Nu știa el însă cum să-i întrebe? Nu se pricepea el să-i descoase? Dar de la atîția copii, într-atîtea dumineci și sărbători ortodoxe, n-a aflat nimic

de la dînşii. Unii îi vorbeau de familiile sau de hăinuțele lor, alții de-o jucărie nouă, de-o guvernantă bună sau nesuferită, de ultima petrecere la care văzuseră pe cutare sau pe cutare și nu fusese invitat un al treilea fiindcă nu era din lumea lor. Cei mai mulți nu vorbeau nimic. Se mulțumeau să se îndoape, să ridă, să-și facă schime pe ascuns, să se ciupească, să-și dea ghionți pe furis și să pufnească iarăși de ris după fiecare strimbătură sau după fiecare ghiont. Când toți laolaltă, guvernante și copii, ca la un semnal, se sculau să plăce, în zgomot de scaune mutate din loc, în vuiet și larmă, treziți, în sfârșit, înviorați, parcă viața adevărată abia de-aci înainte avea să înceapă pentru dînșii, fiindcă schimbau o plictiseală pe altă plictiseală, Nelu râsufla și el ușurat. Singur! Singur, numai cu domnișoara Roger. N-o iubea mai mult decât în prima zi. Se obicinuisese însă cu dînsa. O lăsa să vorbească. O asculta fără s-o audă. Putea să stea ceasuri întregi nemișcat, cu ochii țintă în ochii ei, fără să deslușească o vorbă, fără să desprindă un înțeles, fără s-o simtă, fără s-o știe, fără s-o audă, așa cum morarul nu mai aude ropotul apelor, așa cum pădurarul nu mai aude freamătul frunzelor, așa cum pescarul nu mai aude foșnetul vîntului trecînd printre trestii de baltă. Răspundea cînd și cînd : „Da, domnișoară, nu, domnișoară !...“ din deprindere, din bună-cuviință, dar cu capul gol de gînduri mai totdeauna, sau, uneori, cu gîndurile aiurea.

Atunci, dintre vorbele franțuzoaicei, printre formulele ei inalterabile, ușor, tiptil, se desfăcea, palidă mai întii, apoi mai clară, vioaie, turbulentă, cu șapca pe ceafă și cu țigara în colțul gurii, umbra lui Tănase. Dintr-o săritură era lîngă dînsul. În părul zburlit avea fire de paie și în surtucul rupt în coate miroso de grajd și de pădure. Sărea ca un ied. Zburda ca un țap. Păreții cădeau în jurul lui. Aer proaspăt năvălea în odaie. Raze de soare îi se jucau în plete, și șotii, și glume, și cite drăcii toate, pe buzele cărnoase. Domnișoara Roger putea să boscorodească, putea să trîncănească acum. Cine mai avea vreme s-o asculte ! În inima lui Nelu vorbea Tănase.

De două sau de trei ori a aflat vești de la el și altfel decât visînd cu ochi deschiși. O dată, pe scara cea mare, s-a întîlnit cu Stanca. Grăbită s-ajungă mai repede la

biserică, domnișoara Roger o luase înainte. El a putut să-ntrebe din fugă :

— Tănase ?... Ce face Tănase ?

— Săru-miînila, domnișorule ! E bine. Vorbește mereu de domnișorul nostru.

Altă dată a dat de Stan. Feciørul nu-l simțise venind. Tocmai desfundă closetul. A amuțit de groază cînd l-a văzut pe domnișor închizînd cu cheia ușa closetului pe dinăuntru. Noroc că apa clocotea și bolborosea cu zgomot, revărsîndu-se în canal. Pe apucate, în fraze descusute, tras de limbă și trăgînd mereu de mînerul rezervorului, speriatul Stan i-a spus că Tănase creștea vîzînd cu ochii, că domnișorul nu l-ar mai fi recunoscut, așa se făcuse de cuminte, că din mila conitei avea de toate și umbla acum și la școală.

— Să-i spui, Stane, că mă gîndesc mereu la dînsul.

— Cum să nu-i spun, domnișorule !

— Și să-i mai spui că aș vrea să-l văd.

— O să-i spun, conașule !

— N-ai putea, odată, să-l aduci aici ?

— Văleu ! se văita Stan. Cum să se poată una ca asta, domnișorule ! Mă omoară... mă jupoaie de viu boierul dac-o afla.

— Cum o să afle ?... De unde să afle ?

— Asta așa-i... mărturisi Stan, scărpinîndu-se încurcat la ceafă. Dacă zici dumneata... Eu o să-i spun, conașule ! Zău că-i spun ! Să facă cum e mai bine. De cînd umblă la școală, știe doar mai multe decât mine. Facă el cum o ști.

I-a spus ori nu i-a spus Stan, mai probabil e că nu i-a spus, fiindcă o bună bucată de vreme după aceea, nu numai că Nelu n-a mai primit nici o știre de la dînsul, dar și feciørul îi ocolea privirile și, de cum îl zărea singur, dispărea parcă l-ar fi înghițit pămîntul.

Abia de sărbătorile Paștelui catolic, într-o dimineață cu soare și cîntece în aer, cum sta dus pe gînduri, răzimat de ușorul ușii, prin care tocmai dispăruse domnul Țibă și avea să revie, o dată cu efluviile primăverii, domnișoara Roger de la biserică, Stanca a țîșnit de sub

scară, a trecut glonț pe lângă dînsul și, din fugă, i-a strecurat în mînă o hîrtiuță mototolită. Fără să i-o spuie, Nelu a știut de la cine e. Inima i-a zvicnit. Genunchii i s-au muiat. Nici mai tirziu, cînd a început să aștepte și să primească cele dintii bilețele de dragoste, nu și-a simțit inima într-o strînsoare mai dureroasă și mai dulce. A urcat scările zburînd și, de teamă sau ca să poată fi numai el singur cu bucuria lui, s-a încuiat în privată. Acolo, pe îndelete, a putut să descifreze ieroglifele lui Tănase. Pe-o foaie de hîrtie liniată, cu litere de-o șchioapă, încălecate unele peste altele, Tănase îi scria : „Conașu Nelu Doresc manainte de tot camica Me epistolie sete găsească în momente cele ma fericite a vieți dumatle ve ști de spre mincă din mila conife umblu la școală cuminte casă ajung omare și sarumana supus serv Tanase.“

Nelu citea și-i recitea epistolia. Căta în frazele fără cap, fără coadă, fără punct și fără virgule, așternute cu migăloasă aplicație pe hîrtie, un cuvînt, o silabă care să-i vorbească ceva despre Tănase. Nu găsea nimic. Îi sucea și-i răsucea în miini scrisoarea, o recitea poate pentru a zecea oară, se simțea fericit și vroia să fie fericit, dar o teamă obscură, un fel de presentiment ciudat și absurd îi umbrea parcă fericirea. I-a răspuns, totuși, înflăcărat. A primit și el alte bilețele. Pe scara particulară, construită de unchiu-său cu gîndul viclean și poznaș că va servi odată și odată nebuniilor adolescenței, năbădăioaselor friguri și aventuri ale tinereților zvăpăiate, urcau și coborau în mare taină, în inutilă taină, misive din ce în ce mai impersonale și mai reci. Nelu le aștepta acum fără nerăbdare, le citea fără să-i mai zvicnească inima în piept. Se întreba uneori, cu tristeță :

Unde era Tănase ? Tănase cel de astă-vară ? De ce-i scria altfel de cum îi vorbise ? Cine-i purta mîna pe hîrțiile liniate ? Cine îl prefăcuse ? Cine i-l schimbase ?

Nu-l regăsea, cu un zîmbet dezabusat, decît arareori, cînd, în două rînduri scrise parcă de altă mînă, strecurate într-un colț, pe dosul paginilor, îi cerea bani sau tutun. Îi trimetea cît putea mai des. Îi răspundea mai rar.

Se silea să se gîndească la dînsul, fără să izbutească totdeauna.

În ajunul vacanțelor celor mari a aflat, totuși, din însăși gura lui unchiu-său, fără mirare, cu multă și sinceră bucurie, că Tănase nu numai că luase premiul întîii cu nota zece la toate materiile, dar că se pregătea să treacă în toamnă și clasa a doua.

— Dacă nu te grăbești, o să te ajungă !... glumi colonelul.

— Se pare că e cel mai cuminte și mai sirguitor din toată școala, adăugă Mălina.

— Copiii servitorilor sînt adesea foarte buni elevi... recunosc, condescendent și sentențios, domnișoara Roger.

Cu toate astea, buzele ei subțiri nu mai erau trase spre colțuri de-un zîmbet acru. Institutoarea era mai tare într-însa decît femeia. Consimți, fără să fie rugată prea mult, ca o întîlnire, cu daruri și felicitări, să fie pusă la cale între cei doi copii.

Întrevederea a avut loc în biroul colonelului, destul de solemnă, destul de scurtă și exact cît trebuia de afectuoasă. Nelu pregătise două cutii mari de bomboane și-un pachet de prăjituri. Mălina, un rînd de haine noi. Colonelul, vreo duzină de reglemente militare, frumos legate în pînză. Tănase a intrat în odaie cu coroana de stejar pe cap, pășind țeapăn și neștiind ce să facă cu brațele. Îndărătul lui, oprîți lîngă ușa, lipiți de ușa, Stan și Stanca, cu palmele la gură, cu noduri în gît, cu fețele schimonosite de emoție, strîngeau din fălci, ca să nu-i podidească plînsul. Cu tot protocolul stabilit din vreme, Nelu n-a putut să-și stăpînească firea. S-a repezit la Tănase. Strîngîndu-i bine și cald mîinile, a apucat să-i șoptească :

— Nu te-am uitat, Tănase !... Mi-ești drag, Tănase !...

Tănase, după o scurtă, fugară, imperceptibilă sclipire a ochilor, s-a eliberat binișor de dînsul. Cu privirile în pămînt, cu brațele încărcate de daruri, modest, sfios, cuviincios, cu glas subțire și pe același ton, a început să recite :

— Onorate domnule colonel și prea onorată și mult stimată binefăcătoare, eu, Tănase Bojoc, sluga dumneavoastră devotată, am venit etc. ... etc.

Tănase învăța pe brînci.

În toamna lui 1906, cînd țara întregă, de la vlădică pînă la ultimul vardist, sărbătorea cei patruzeci de ani de domnie ai regelui și-ai clicii lui boierești asupra obiditului norod; cînd cerul Filaretului pîrîia de focul artițiilor, iar ulițele înguste, murdare și prost pavate primeau, cu egal alai, caleaștile oficialității ca și cavalcadele de Moși, harnicul Tănase, orb și surd ademenirilor străzii, își trecea cu succes examenul de clasa a doua primară.

Cuvenita dispensă nu fusese așa de ușor de obținut. O serie întreagă de mărimi și de autorități se mișcaseră pentru micul fecior de slugă boierească. Mai întîi directorul școlii, care, vrînd să-și aibă intrări motivate și asigurate în casa bogatului colonel, intervenise personal pe lângă protegitorii firești ai copilului. Apoi colonelul, care, stimulat de Mălina, strecurase la club o vorbă mai stăruitoare unui vechi prietin, senator și om cu trecere în sferile guvernamentale. Apoi secretarul general cu care vorbise senatorul. În sfîrșit, o sumedenie de alte și alte fețe simandicoase: inspectori, revizori, șefi, subșefi, conțopiști, care, o dată puși în mișcare, ca roțițele unui mecanism de precizie, nu s-au mai oprit decît după ce rezultatele cercetărilor, investigațiilor, rapoartelor și referatelor lor, sprijinite pe texte, confirmate de precedente, consemnate pe nenumărate pagini de coli ministeriale, au dus la legiuita autorizație.

Șaizeci de zile împlinite durase gestația asta administrativă, însoțită de varii comentarii, întovărășită și străbătută de intenții, de dorințe, de interese care n-aveau nici în clin, nici în mîneacă cu soarta copilului.

Gudurîndu-se pe lângă boieri, gîndindu-se la micile lui trebușoare, directorul afirmase:

— Protejatul domniilor-voastre, elevul Bojoc Tănase, vă face mare cinste. Mulțumită bunătății dumneavoastră, prea stimată doamnă, elevul meu o să ajungă...

— Te pomenești! se gîndea colonelul. Mai știi de unde sare iepurele?! Ar avea haz să scot dintr-însul un ofițer de jandarmi.

— Bojoc!... Bojoc!... repeta senatorul, zîmbind subtil pe sub mustață. Mare crai și colonelul nostru! Al lui trebuie să fie de stăruiește atîta pentru dînsul. Cine știe cu ce mahalagioaică din Popa Nan sau din Făgădău l-o fi turnat.

Iar conțopistul, scriindu-i numele cu cele mai rotunde cursive din stilul lui caligrafic, reflecta cu jînd și amărăciune: „Recomandat personal de domnul ministru... Încă un protejat al regimului!...”

Trei sferturi din legendele care circulă printre oameni n-au altă origine și nici alt teme. Unii beneficiază larg de ele. Alții se perpelesc și se prăbușesc sub greutatea lor. Cum avea să se descurce micul Tănase, prin ce conțorsiuni sau minuni de echilibristică avea să se învîrtească, să-și facă propice sau fatală coada legendei pe care de la primii lui pași în arena tumultuoasă a vieții o tîra după dînsul, mare meșter cine-ar fi putut s-o spuie. La vîrsta lui, arcanele viitorului sînt încă incerte și tenebroase. Dacă avea speranțe, nu i le știa nimeni. Dacă avea ambiții, puteau fi perfect rezumate într-un singur cuvînt: cartea.

Învăța pe capete.

Silabisea zi și noapte. Bucherea pe întrecute. Înghițea pe nerăsuflăte: catehisme, gramatici, aritmetici, reguli de sintaxă, principii de morală, tot ce pedagogia modernă a lăsat cu toptanul să subsiste din vechea știință a învățămîntului, care, de-a lungul veacurilor, a abrutizat frageda inteligență omenească sub un noian de cunoștințe inutile sau direct vătămătoare. Buchile tipărite se imprimau în caractere indelebile pe pielea cenușie a creierului lui virgin. Era în stare să repete pe dinafară, din scoartă în scoartă, cu puncte, cu virgule, cu semne de exclamație și de întrebare, cu numărul paginilor, cu greșelile de tipar sau de acord între subiect și predicat, cu platitudinile, cu aberațiile, cu spăimîntătoarea lor lipsă de frumusețe și abundență de tîmpenii, toate cele cinci sau șase manuale de clasa a treia primară.

— Tu, Iliescule, interoga domnul institutor, să-mi spui care e „țara românului“?

— Țara românului!... se repezea precipitat elevul Iliescu. Țara românului este... este... care este...

Iliescu se mai repezea de câteva ori, icnea, transpira, se înroșea pînă în virful urechilor, ca și cum l-ar fi strîns cineva de beregahă, se avînta iarăși, repeta cu glas strangulat „țara românului... țara românului este... care este...” și se poticnea definitiv, cu gura căscată, cu tidva goală, cu ochii vizi, zgîiți la domnul institutor.

Ca și dînsul, Georgescu Tudor, Avramescu Ghiță, Constantinescu Neacșu, strigați din bancă unul după altul, se repezeau vitejește și se poticneau la fel. În toată clasa, printre toți Ioneștii, Georgeștii și Popeștii mahalalelor, numai două degete, răs_căcărute, albe de cretă sau vinete de cerneală, degetele lui Tănase, se ridicau și se coborau ritmic, ca mercurul în manometrele locomotivelor. Domnul institutor le zărea, în sfîrșit :

— Spune-le tu, Bojoacă, dobitoacelor, vitelor astea încălțate, care e țara românului.

Cu glas pițigăiat, fără să se oprească la virgule și puncte, deși le avea pe toate în cap, Tănase recita :

„Care-i țara ta, române ?
Unde este ? Spune, știi ?
E Craiova, Severinul ?
Ori a Oltului cîmpii...
Ori e țara de la Tisa,
De la Molna, de la Prut ?
Ori la Dunăre, pe unde
Neatîrnarea ne-a trecut ?
Țara tot așa de mică !
O ! copile, nu se poate !
Țara ta e mult mai mare,
Sînt aceste locuri toate !”¹

— Bravo ! Bojoacă... Bine ! Bojoacă... sublinia domnul institutor fiecare strofă. Ai nota 10, Bojoacă... Vouă, boilor...

De la înălțimea catedrei, privirea de vultur a domnului institutor se rotea, domina, străbătea pînă la ultima

¹ Pag. 82 din *Exerciții de compunere și gramatică pentru cls. a III-a primară* de Ioan I. Teodoru, fost inspector, Matei M. Dobrovici, institutor, Ioan I. Onu, director de școală normală. Carte aprobată de onor. Minister al Instrucției Publice, cu Ord. nr. 33 916 din 1906 și cu alte patru ordine ulterioare ! ! (n.a.).

bancă. Cu glas de tunet, ca al unui dumnezeu irascibil și inflexibil, rostea :

— Nota 1 la toată clasa !

Clasa scăpăta cu un centimetru. Umerii se încovoiau. Capetele alunecau între umeri. Nu se ridicau, răzbunătoare, decît în imbrîncheala și hărmălaia de la ieșire. Cei mai îndrăzneți¹ profitînd de îmbulzeală, se înghesuiau în Tănase, îi repezeau un ghiont în coaste sau căutau să-i puie piedică. Fricoșii, de departe, scandau în cor :

— Bojoc !... Bojoc !... Bojoc !... Bojoacă !...

Numele lui îl urmărea, astfel, de cîte două ori pe zi, de-a lungul ulițelor, pînă ce obosea lioata copiilor sau el însuși dispărea la o cotitură. Încercase, în cîteva rînduri, să le ție piept. Ioneștii și Popeștii erau însă prea mulți. Se alesese cu zgîrieturi, cu vînatăi, cu cărțile și cu hainele sfișiate pe dînsul, dar și cu o rezervă de ură în fundul inimii, echivalentă cu un tezur de înțelepciune. Învăța să-și urască semenii. Începea să-și dea seama că există și-o altă armă, mai puternică decît pumnul, ca să-i înlătore sau să-i doboare : cartea. O sorbea din ochi. Ar fi mîncat-o. Citea pînă ce se învălmășeau rîndurile și se întunecau paginile pestrițe. Repeta aceeași frază în gînd mai întii, apoi tare, cu glas din ce în ce mai tare, o dată, de zece, de-o sută de ori, pînă ce, și din somn dacă l-ai fi trezit, ar fi putut să continue :

„Doisprezece apostolii,
Unsprezece stihiiile,
Zece porunci dumnezeiești,
Nouă cete ingerești,
Opt milele Domnului,
Șapte tainele creștinești,
Șase crini ai precistei”²

Domnul institutor nu-i cerea altă știință.

Dascăli, preceptori, preparatori n-avea ca să-l învețe.

Închis în subsolul caselor boierești, cu coatele pe masă, cu cartea înaintea ochilor, învăța cum îl tăia capul. Lumea se rezuma pentru el în cîteva manuale tipărite.

¹ În ediția a II-a : *indiferenți*.

² Pag. 46, *op. cit.* (n.a.).

Și nimic din ce se petrecea în jurul lui nu ajungea pînă la dînsul.

Cu toate astea, vremurile erau bizare, dacă nu erau prea mari. În primele zile ale anului 907, societatea românească, amețită de fastul și banchetele serbărilor jubiliare, tresărea cînd și cînd, era intermitent străbătută de zvîcniri, de convulsii ciudate, ca trupul agitat de visuri incoerente al unui bețiv.

Pe bulevarde, pe Calea Victoriei treceau exaltate cete studentești. Oratori improvizați perorau la răspîntii. În Piața Teatrului, pentru un motiv ridicol în aparență, o gravă încăierare avusese loc. Forța publică, firește, triumfase. Ordinea părea restabilă. Armatura statului jubiliar, neștirbită încă, putea să considere acalmia ca definitivă. O acalmie grea, tăcută, apăsătoare, ca somnul după o noapte de beție, ca aerul imobil cînd se apropie furtuna.

Și furtuna a izbucnit. În două zile uraganul s-a dezlănțuit de la un hotar al țării la altul. Focul aprins în nordul Moldovei a răbufnit la Severin. Trenurile nu mai circulau decît sporadic, pe apucate. Hambarele pline cu rodul pămîntului ardeau cu vilvătaie de flăcări pînă la cer. Ca vulgare șire de paie, ca stoguri de fîn, se mistuiau conacurile boierești. Vești cumplite, umflăte de panică, deformate de groază, aruncau stupoarea în sufletele pa-cinîcilor țirgoveți. Factorii responsabili, faimoșii factori responsabili din vremea aceea, adunați la „Capșa“, la cluburi, sau în Dealul Mitropoliei, se priveau unii pe alții, speriați de proporțiile dezastrului, mirați de sălbătăcia norodului. De patruzeci de ani își cunoșteau turma cuminte, supusă, necuvîntătoare, purtată între baionetele jandarmilor, fără să crînească, de la munci grele la sălile de vot, din snopeala căzărnilor la coarnele plugului, și n-o mai recunoșteau. Ce-o schimbăse? Cine le-o înnebunise? Unde erau „junii semănători“, cîntați de poet? Unde era voioasa Rodică a veselului Alecsandri? Asemenea cîinilor turbați, mușcau acum mîna stăpînului care-i mîngăiasă, care-i hrănise, care-i slăvise în admirabile discursuri parlamentare sau în grave tratate de economie politică. „Talpa țării“ distrugea totul în calea ei. Juna Rodică purta pe umerii ei albi-rotungiori, în loc

de cofiță, bidoane de păcură. Scene oribile, povestite în șoapte, treceau din gură în gură: Un mare latifundiar, cunoscut pentru patriotismul lui luminat, fusese sfișiat în bucăți. O doamnă din protipendadă, proprietară a cîtorva mii de pogoane, bună, cucernică, filantroapă, cu dragoste de sătenii „ei“ și cu frică de Dumnezeu, fusese arsă de vie. Copii nevinovați spintecați fără milă. Aredași trași în țepă. Hoardele¹ țărănești desculțe, bete, înarmate cu coase și topoare, învîrtind hora în jurul case-lor incendiate sau îndreptîndu-se în goană spre barierele orașului. Orașele erau asediate. Capitala amenințată. Din ceas în ceas telegraful anunța că la Bolintin țărani au pus stăpînire pe primărie; că la Snagov au intrat cu plugurile în semănăturile moșierului; că jandarmul din Periş fusese schingiuit și ucis în bătăi; că din Cocani, din Fierbinți, satele răscolate, cu studenții² și cu iconarii în frunte, porneau în cîrduri spre capitală. Edițiile speciale dădeau alarma. Clopotele bisericilor sunau. Școlile se închideau.

Numai după ce s-a izbit cu nasul de poarta cea mare a școalei, ferecată și închisă cu lacăt, Tănase Bojoc a aflat că în țară era rezmeriță. Cîțiva copii, care au uitat de rîndul ăsta să-și mai bată joc de numele lui, i-au povestit în pripă ce prinseseră și ei cu urechea de pe străzi și de pe-acasă³. Le mergea gura ca melița. Erau veseli. Jucau și zburdau de bucurie. Cine știe cît o să rămîie școala închisă. Poate că n-o să se mai deschidă niciodată!

Tănase și-a simțit inima topindu-se.

În zilele acelea, cele dintii ale răscoalei, numai inimile marilor proprietari și inima micului Tănase s-au strîns de durere. Își repeta cu groază: dacă e adevărat ce spuneau copiii? Dacă școala o să rămîie închisă pentru totdeauna? Dacă n-o să mai poată umbla la învățătură?

Pămîntul îi fugea de sub picioare. O piclă i se așternea pe ochi. Visurile lui!... Premiile lui!...

¹ În ediția întii : *hoarde*.

² În ediția întii : *studenți*.

³ În ediția întii : *de-acasă*.

Ca un ciine alungat, deși de data asta nu-l huiduia nimeni, s-a depărtat de zidurile școalei. Multă vreme, cu capul între umeri, cu privirile în pământ, a rătăcit pe ulițe. Nu s-a întors decît tîrziu acasă.

Casa era mută. Porțile zăvorite. Nici țipenie de om nu se zărea prin curte. Slugile alunecau, se strecurau pe scări, de-a lungul pereților, în virful picioarelor. Parcă un mort ar fi fost în apartamentele de sus. Nu era mort. Nu era moartea. Era ceva mai de temut decît morții și decît moartea. Era tăcerea. Era necunoscutul.

Boierul, de cînd se sculase în zorii zilei, nu vorbea cu nimeni, nu bruftuluse pe nimeni. Nici pe Stan măcar nu-l bătuse. Se închisese în odaia lui de lucru. Chemase pe Mălina și pe Nelu lîngă dînsul. Trîntit, doborît, ca trîsnit pe fotoliul din fața biroului, citea și recitea telegramele ispravnicului, sosite cu mare întîrziere și toate în același timp. Veștile erau sinistre. Administratorul dispăruse. Vătășelul, mîna lui dreaptă și singurul în stare să înfrunte urgia țăranilor, fusese spînzurat de cumpăna fîntinii, coborît și urcat din puț ca o ciutură, batjocorit și înecat. Fiarele sălbatice dădeau foc pătulelor în vremea asta și-i strigau vătășelului, în deridare, să scoată apa cu gura din fîntină ca să stingă focul. Din conac nu mai rămăsese piatră peste piatră. Pădurile ardeau. Valea Sălbioarei era o mare de flăcări.

Cu ochii uscați, ca și cum dogoreala jăratecului de la Opricani le-ar fi secăt și scurs toată seva dintr-înșii, colonelul citea și recitea telegramele ispravnicului, fără să le mai înțeleagă, fără să mai știe ce citește. Un glas monoton gemea și se tînguia într-însul: Pădurile lui!... Aca-returile lui!... Bogățiile și munca lui!...

Mălina își zvînta din cînd în cînd colțul pleoapelor cu marginea batistei. Domnișoara Roger, în genunchi, lîngă peretele dinspre răsărit, se ruga, făcînd cruci mari și rare cu latul palmei. Nelu tăcea.

Pricepea despre ce este vorba. Își dădea seama de întinderea dezastrului. Ar fi vrut din toată inima să ia parte la durerea alor lui. Se silea să fie trist, să pară îngrozit, să-și stoarcă o lacrimă.

Și nu putea.

Represiunea a venit repede, crîncenă, implacabilă. Pușca „Manlicher“, împotriva coaselor și parilor rupti din garduri, a făcut minuni de vitejie. În mai puțin de-o săptămînă, unsprezece mii de țărani, dintre sutele de mii care cereau pămînt și „lot universal“ — lotul acela universal de care stîlpii regimului aveau să facă atîta caz și haz mai tîrziu — au primit pe vecie unicul lor lot de pămînt. Simplu, fără inutile considerente de drept și de umanitate, sate întregi au fost rase cu tunul. Bisericele, pe-alocuri, școlile, unde nu se ridicau prin apropiere curți boierești, primăriile, pe unde nu erau nici școli, nici conacuri, au fost prefăcute în tot atîtea așezăminte de justiție sumară. Operația era expeditivă. Proprietarul acuza. Ofițerul judeca. Soldatul executa. Dreptatea sau, în lipsa dreptății, măcar tradiționala și inofensiva milă creștinească nu erau îngăduite nimănui. Ordinele de la centru erau explicite, categorice.

În fruntea statului se găsea atunci un om capabil să le dea și să le aplice. Cum e foarte puțin probabil că posteritatea o să-i păstreze amintirea, e folositor să-i schițăm aci portretul, nu de dragul lui, firește, dar fiindcă întrupa admirabil într-însul însușirile și scăderile clasei conducătoare românești din zilele acelea.

Îl chema Ion I. C. Brătianu.

Era un bărbat nalt, spătos, greoi în mișcări, leneș în mers. Din trupul lui voluminos ieșea, la zile mari, o voce pițigăiată și subțire ca dintr-o țiuitoare de iarmaroc. Avea o cultură generală destul de întinsă, nu pentru vremea lui, ci pentru țara lui. Citise, fără îndoială, *Viețile*... lui Plutarh, memoriile oamenilor de stat celebri, cîteva opere clasice și istoria neamului. Era bogat. Avea vii, moșii, păduri și interese bine stabilite în principalele ramuri de activitate ale industriei și finanței naționale. În familie, ca și în cercul restrîns al rarilor prieteni și-al numeroaselor slugi politice de casă, era fermecător. Știa să îndulcească asperitățile dintre partizani, să potolească dușmăniile, să irite sau să înfrîneze ambițiile, să satisfacă poftele, să facă loc vanităților, să fie în același timp, cu nuanțări imperceptibile, sever și împăciuitor. Inspira tot

atita dragoste cît teamă și devotament. Cînd eternii ministeriabili ieșeau plouați de la dinsul, exclamau în ei înșiși, cu durere : „Ah, Ionel !...“, continuau cu amare impături : „Mi-ai făcut-o, Ionel !...“, dar tot ei se grăbeau să adauge, cu sinceră uimire, cu resemnat fatalism : „Cum să rezști însă lui Ionel ? !...“ Iar numeroasele doamne din elită, învinse fără luptă, languroase după posesiune, suspinau : „Ah ! Jean !...“

De mărunta plevușcă politică, de clienții cluburilor, de masele profunde și haotice, de anonimia vieții, de umanitatea aceea vagă și confuză, care trăiește totuși și-o fi avînd și ea sărmanele ei nevoi și năzuințe, nu se ocupa. Plutea, senin sau indolent, în fumul gros de tămîie al adulațiilor oficiale, deasupra contingentelor. Își iubea țara cu sacră pasiune. O iubea cum ațiția alți mari proprietari stabiliți pe Coasta de Azur își iubeau moșiile strămoșești arendate. Îl emoționau crucile de lemn, primitiv sculptate, ridicate la răspîntii de mîna tot pe atît de neîndemînată, pe cît de pioasă, a evlavioaselor generații de altădată. Îl încîntau piscurile sălbatică ale Carpaților, văile înflorite, murmurul izvoarelor, molcoma legănare a lanurilor de griu, pierdute în zarea infinită. Bisericuțe străvechi, care n-aveau altă frumuseță decît poezia trecutului sau o modestă legendă locală, îl mișcau pînă la lacrimi. Le ridica cu grijă, le așeza frumos în parcul moșiei lui de la Florica. Punea să se strîngă cu aceeași rîvnă fote țesute în fir, marama tivite cu aur, icoane de argint, hrisoave îngălbenite, cusături, broderii, scoarțe, ulcele, toate hîrburile și cioburile, toate peticele și zdrențele care, prin izvoadele lor moștenite din moși-strămoși, fac mărturia netăgăduită a unui unitar trecut național. Trăind mai mult printre ele, nu observa însă că viața se retrăsese dintr-însele ; și că bisericuța din care au pierit cîntecele și credința e vană adunătură de scînduri, de lemne și de șindrile moarte. Născut spre sfîrșitul unei epoci și în preziua unei mari ere noi, care avea să zguduie din temelii și să schimbe pe de-a-ntregul structura și înseși bazele milenare ale omenirii, micul potentat cu aliori occidentale și cu apucături asiatice de la gurile Dunării n-a înțeles și poate că nici n-avea cum să înțeleagă că o țară nu e făcută din munți, oricît de vertigi-

noase le-ar fi înălțimile ; din plaiuri, oricît de bogate le-ar fi holdele ; din fluvii și lacuri, oricît de adînci le-ar fi apele ; din kilometri pătrați, ori peste cîte suprafețe s-ar întinde ; din văi, din torente, din peșteri, din cascade, din mormintele eroilor, din datinile și oasele strămoșilor. El nu știa și, chiar de-ar fi știut, n-ar fi putut să creadă, că puterea statelor stă mai puțin în întinderea granițelor și mulțimea baionetelor decît în imponderabilul sufletului și inteligenței omenesti.

Inteligența omului îi era, însă, incomprehensibilă. Iar sufletul norodului îi era străin. Din toată tragedia unui popor care se răscoală, el n-a văzut decît mîna instigatorilor, ca și cum flămînzii ar mai avea nevoie și de alt instigator decît foamea ; și n-a reținut decît faptul brutal al rebeliunii, împotriva căreia a dezlănțuit, cu inimă ușoară, cu pumn masiv, urgia ororilor inutile.

Sub guvernarea lui, din imboldul sau păsuiala lui, în anul de la Cristos 1907, „ororile inutile“ n-au fost două cuvinte de polemică deșartă. Răscoala fusese înfrîntă de mult. Glasul tunului înăbușise și ultimele strigăte de deznădejde. Ordinea, o ordine mută, ilimitată, întinsă ca un giulgiu asupra țării, domnea nestînjănită. Nimeni nu mai îndrăznea să ridice capul. Singură, neîmpăcată, răzbunătoare, represiunea continua. Țăranii erau prinși în bordeiele lor subterane ca bestii în vizuine. Fugarii erau urmăriți ca fiarele sălbatică. Și unii și alții erau uciși, pe tăcutele, ca vitele aduse la înjunghiere. Sau schilodiți în chinuri și bătăi. După inspirație sau putere de imaginație, li se rupea carnea cu cleștele, li se smulgeau unghiile, li se ardeau tălpile picioarelor. Într-un cătun din Oltenia au fost puși, pe îndelete, sub privirea impasibilă a ofițerului, care își fuma liniștit țigara, să-și sape singuri gropile, să-și cioplească crucile și să le înfigă cu propriile lor mîini pe mormintele în care aveau să fie îngropați. În județul Buzău, patru sute de săteni — babe, moșnegi, copii, de-a valma — legați, din ordinul prefectului, între caii călărășilor, au fost tîriți în galop, cale de două poște, pînă la scările prefecturii. Pe drumul străbătut de dinșii, dîrele de sînge erau neîntrerupte. Și cînd au poposit la prefectură, de oblincuri atîrnau buturi

informe, trunchiuri bizare, cu fluierile picioarelor bălbănind albe printre zdrențe de cărnuri și de ițari.

În vremea asta justiția ancheta. Birourile autorităților, cabinetele judecătorilor de instrucție gemeau sub povara denunțurilor. Trei mii de mari proprietari își denunțau adversarii: învățători, plugari mai dârzi, muncitori socialiști, studenți, intelectuali. Nici un surtucar pripășit la sate nu scăpa de bănuială. Instigatorii erau la ordinea zilei. Justiția îi căta cu lumina. Proprietarii îi descopereau.

Printre aceștia, colonelul Hotnog era neobosit. Anticamerile ministerelor răsunau de amenințările lui. Procurorii nu mai pridideau înregistrându-i plingerile. Autoritatea lui era cu atât mai mare cu cât, personal, nu cerea nimic pentru dînsul. Spaima îi trecuse. Pagubele materiale nu-l mai interesau. Mai ales că știri ulterioare, controlate la fața locului, infirmaseră în bună parte textul alarmant al primelor telegrame. Nici conacul nu-i fusese ars din temelie. Nici pădurea nu căzuse pradă flăcărilor. Nici vătășelul nu pătîmise prea mult. Satul răsculat se mulțumise să-l coboare de cîteva ori, legat butuc de ciutură, în apa înghețată a fîntînii, ca să-i răcorească entuziasmul servil. Cîțiva flăcăi, mai șugubeți sau dornici de petrecere, pătrunseseră apoi în conac și scoseseră în mijlocul ogrăzii un jilț sculptat, două canapele, scaune, mindire, niște tablouri care reprezentau vederi de la stațiunile balneare din străinătate și-un piano cu coadă, de pe vremea răposaiilor. Tolânindu-se cu trupurile lor butucănoase pe arcurile moi, desfundaseră canapelele; și atingînd clapele pianului cu degetele lor noduroase, îi plesniseră mai toate coardele. Paguba nu era deci ireparabilă. Numai la gîndul, însă, că mîinile spurcate ale mocoșanilor se atinseseră de lucrurile lui, de bunurile lui sfinte, colonelul vedea roșu înaintea ochilor. Crima i se părea monstruoasă. Profanarea, de neiertat. Le-ar fi spălat, bucuros, în sîngele satului. Dacă n-a făcut-o, nu e fiindcă i-au lipsit dorința și puterea. Singură rațiunea l-a împiedicat. Venea primăvara. Își dădea seama, cu amarnice regrete, că de brațe o să aibă imediată nevoie pe moșie. Recunoștea, scrișnind din dinți, că barem pentru muncile cîmpului țopîrlanii tot erau buni la ceva. Neputînd astfel

să-i suprima pe toți ai lui, denunța pe-ai altora. Și fiindcă n-auzea vorbindu-se în conversațiile oamenilor cu răspundere, în declarațiile primului-ministru, în discursurile parlamentarilor decît de instigatorii; și fiindcă nu citea în ziarele partidelor de ordine decît despre instigatorii; și fiindcă e mai lesne și mai util să descoperi un țap ispășitor decît să te răfuești cu propriile tale vini, căta și el instigatorii cu înfrigurare, cu tenacitate, pîrindu-i-se că se izbește de ei la tot pasul, pretutindeni, pe stradă, la club, la cafenele, în însăși incinta ministerelor, în propria lui casă. Visa instigatorii. Respira aerul otrăvit de miasmele instigației. Indolența birocratică a slujbașilor îl pune pe gînduri. O privire chiorîșă îi dădea de bănuț. O vorbă în doi peri îl scotea din sărite. Dacă prindea pe Stan șopotind îndărătul ușii cu fata din casă, își ieșea din minți. Ca în vremurile bune, cînd nu era Mălina să-l audă, urla și înjura:

— Patravangelul și cadelnița cui te-au închinat!... Uneltești, hai?... Slugă ticăloasă!... Borfașule!... Instigatorule!...

Cînd miriia printre dinți sau rostogolea cu zgomot silabele „ins-ti-ga-to-ru-lui“, pune în neologismul acesta, încetățenit de curînd, accentul, savoarea, plenitudinea sudalmelor naționale. Se gargarisea cu ele. Le scanda amenințător. Dimineata, dacă nu putea să-și facă mustățile în ghetele lustruite ca oglinda. La prînz, dacă ciorba era prea fierbinte sau cafeaua prea rece. Peste zi. Seara. Oriunde. Oricînd.

Rostindu-le cu semnificația lor misterioasă, nepătrunsă de vulg, ca pe niște formule cabalistice, grele de primejdii necunoscute, băgase spaima în slugi și dezorganizase gospodăria casei. De teama instigatorilor, bucătăreasa spiona mișcările rîndașului; rîndașul pîndea intrările și ieșirile vizitiului; argatul se certase la cuțite cu jupîneasa Anca¹, deși i se scurgeau ochii după ea și ar fi făcut moarte de om pentru dînsa, iar Stan, bătutul și bruftuitul Stan dintotdeauna, uluit acum ca vai de capul lui, ajunsese să se întrebe dacă nevastă-sa nu-l pîra cumva boierilor. Pînă și micul lor Tănase n-a scăpat, în zilele

¹ În ediția întii: *Safta*.

acelea de dezordine și suspectare universală, de inchizitoriala privire a stăpînului.

Colonelul observase, în adevăr, fără prea mare atenție la început, apoi cu sentimente de uimire străbătute de strașnice bănuieli, că de la o bucată de vreme încoace Nelu nu mai era același. Răspundea morocănos la întrebări. Venea fără tragere de inimă, parcă în silă, de câte ori îl chema lîngă dînsul. Stătea țeapăn între genunchii lui, cu coatele strînse, cu capul dat pe spate, parcă s-ar fi ferit de mîngîierile lui. Unchiu-său continua să-l răsfețe, fără să se sinchisească de toanele copilului. Într-o zi, însă, la masă, privirile li s-au întilnit. Pentru nu-și mai aducea aminte ce greșală, colonelul aruncase cu-o farfurie după Stan. Farfuria se sfărîmase într-o mie de țandări, izbindu-se de pieptul servitorului. Servitorul nu se clintise. Dar Nelu sârșise el în picioare, palid, galben ca moartea.

— Ce este?... Ce ai?... îl întrebau alarmați cu toții.

— Nimic... a răspuns tîrziu copilul, cu ochii pironiți în ochii lui unchiu-său.

Bizar!... Privirea aceea l-a urmărit pe colonel cîteva zile de-a rîndul.

Într-o altă zi, era pe înserate. Nelu răsfoia, cuminte, un volum mare, cu ilustrații, desfăcut pe genunchi. Colonelul străbătea odaia în lung și-n lat, cu pași săltăreți. Stan asculta, smirna, ordinele stăpînului.

— Miine iau baia la șapte... Să nu care cumva să-mi mai dai halatul ud ca de rîndul trecut... Vezi dacă a mai rămas apă de colonie în sticlă... Spune... Trecînd pe lîngă nepotu-său, lăsă baltă poruncile și-l întrebă, cu interes: Vezi ce citești acolo, măi mînzule?... O să-ți scoți ochii... Vrei să-ți aprind lampa?

— Dacă vrei, moș Spiridoane... Vedeam și-așa...

— Vedei!... Vedei!... Așa vă stricați voi ochii!... Stane, aprinde lampa!

Stan răsuci un comutator.

— Nu candelabrul, boue! urlă colonelul. Ce ți-am spus eu? Lampa!... Lampa de masă, tîmpitul!... idiotule!... Uite-o colo... Nu aia, mă!... Cealaltă!... Grijană și parastasul cui te-au fătat!...

Cu pumnul ridicat, se repezise la dînsul. Fără să știe cum, dintr-o săritură, Nelu s-a trezit între dînșii. Cu părul

vîlvoi, cu pumnii lui mici proptiți în pieptul lui unchiu-său, striga înverșunat:

— Nu da!... Nu da!... De ce dai într-insul?

Dacă din mijlocul tavanului candelabrul s-ar fi prăbușit la picioarele lui, colonelul n-ar fi rămas mai trăsînit. Se uita aiurit la nepotu-său. Repeta, uluit:

— Hai!?... Tu!?... Îndrăznești, tu?!... Mucosule!... Puțoiule!...

N-avea puterea să se înfurie. Stupoarea era prea mare. Îi paraliza mînia. Se silea aproape să rostească vorbe grele, să pară de temut. Mai mult din deprindere, ca în jocurile lor obicinuite, îl înșfăcă cu o mîna de ceafă, cu cealaltă de fundul pantalonilor, scuturîndu-l și zgîlțîndu-l zdravăn. După fiecare scuturătură, repeta aceeași amenințare goală:

— Mucosule!... Sfrijitule!... Tu să mă-nveți pe mine?... Te-ai găsit tu să-mi dai lecții?... Dacă te-oi lua de-o aripă și-oi da cu tine de pămînt?...

Cu ochii în ochii lui, cu aceeași ochi din ziua cînd farfuria se sfărîmase în țandări de pieptul lui Stan, Nelu răspundea dîrz:

— Dă!...

Firește că putea să dea. Avea și dreptul, și datoria, și puterea să dea într-insul. Cu toate astea, colonelul n-a dat în el. O mie de gînduri îi clocoteau în cap, anihilîndu-i voința, paralizîndu-i brațele. Ce se întîmplase? Ce se petrecea în jurul lui? Cine-l învățase? Cine-i schimbuse și-i stricase nepotul? Cine uneltea sub ochii lui, în casa lui? Dascălii? Slugile? Guvernanta? Cum nu observase el că ceva necurat se punea la cale sub propriul lui acoperiș? Orb fusese? Surd fusese? Nu văzuse el că, de la o vreme încoace, Nelu nu mai era același? De ce nu-l întrebuse? De ce nu-l iscodise, pe departe? Ce așteptase? Revolta?... „Revoltă, hai!?... Las' că vă arăt eu revoltă! Vă pun eu mîna în beregată! Îi învăț eu minte pe instigatori! Mustățile să-mi radă dacă nu-i belesc de vii!”

Cu ideea sumbră a instigătorilor, înfiptă și răsucită în creier ca un șurub, colonelul s-a pus pe lucru. Se prefăcea că uitase neghioaba răzvrătire a copilului. Îl iertase. Se

juca și glumea cu el ca și mai înainte. Îl urmărea, însă. Îl pîndea pe ascuns. Îi spiona toate mișcărilor.

Munca nu era tocmai ușoară, dar nici prea grea. Împrejurările îl favorizau. Gospodăria era dezorganizată. Viața familială, ca și viața publică nu reintraseră încă în făgașul lor tradițional. Un fel de incertitudine, făcută tot pe-atît din marasm, din descurajare, cît și din agitație sterilă, plutea în aer. Profesorii lipseau uneori de la cursuri. Domnul Țibă, preparatorul, grăbit fără motiv, își scurta lecțiile. Domnișoara Roger, înfricoșată încă de sălbăticia poporului român, nu-și revenise pe deplin în fire. Mai în fiecare dimineață se ducea la biserică. Cu sufletul ei speriat de primejdiile prin care trecuse, ingenunchea în toate colțurile casei și uita de Nelu în conversațiile ei interminabile cu Dumnezeu. Supravegherea slăbise.

Profitînd de ceasurile lor libere, încurajați de lipsa unui control riguros, Nelu și Tănase își scriau tot mai des. În bilețelele lor vorbeau de școală, de dascăli, de băile Herculane, care nu le mai ieșeau din minte, de visuri naive pentru viitor, de răscoală cîteodată, cu însuflețire sau cu ciudă, și, permanent, cu înfrigurare, de proiectul unei întîlniri pe furiș. Tănase visa și el o întîlnire. Nelu nu se gîndea decît la asta. Făcea planuri peste planuri. Chibzuia, organiza. Într-o sîmbătă seara l-a înștiințat că totul era gata. Profesorii nu veneau dumineca. Domnișoara Roger își ceruse voie să lipsească pînă la prînz. Maică-sa era cam bolnavă de vreo cîteva zile. Unchiu-său, ca de obicei, pe la zece pleca în tîrg. Nimeni nu putea să-i surprindă. Tănase ar fi putut să se urce și pe scara cea mare. Numai din exces de prudență îl sfătuia să se furișeze pe scara separată, care, din stradă, ducea la apartamentul lui. Ar fi putut să se întîlnească oriunde, și în biroul lui unchiu-său dacă ar fi vrut. Numai din exces de precauțiune alesese privata. Nu era prea mare ; destul de încăpătoare, însă, pentru amîndoi. Se întîlnise și cu Stan într-însa. Nimănui nu i-ar fi trăsmit prin cap să-i caute acolo. Puteau să tragă zăvorul, să stea pitiți, să se sfătuiască în liniște, fără teamă că o să-i tulbure cineva.

După ce-a încredințat scrisoarea lui Stan, ca și cum i-ar fi încredințat sufletul, Nelu s-a închis în odaia lui. Asemenea tuturor îndrăgostiților, simțea nevoia să fie singur. Prelungea emoțiile întîlnirii, savurîndu-le cu anticipație. Se gîndea la Tănase. Visa cu gîndurile la el.

Nici cu gîndul n-a visat însă că, la aceeași oră, închis, ca și el, în biroul lui, în halat, în papuci și cu ochelarii încălecați pe nas, unchiu-său îi descifra epistolia. Explicația era totuși simplă. Tragedia banală. Ca absolut în toate comploturile românești, în care complotiștii sînt mai numeroși decît doi, adesea decît unul singur, cel de-al treilea trădase.

Stan, fără remușcări, cu cugetul împăcat, aștepta lîngă ușă. Colonelul citea și miriia :

— Aha ! care va să zică de ăștia îmi ierai, marțafoiule ! Întîlnire, hai ?... Las', că vă dau eu întîlnire ! Moș Spiridon pleacă la zece ?... V-arăt eu cum o să plece ! Ți-ai făcut socotelile, bobocule, fără dînsul. Stiam eu ! Bănuiam eu cine e capul răutăților ! Uneltire, hai ? Răzvrătire ? Vă scot eu pe nas răzvrătirea. Te-nvăț eu să mai uneltești... trîntorule !... ticălosule !... instigatorule !... Ia scrisoarea asta, Stane. Du-i-o lui fiu-tău. Să nu te împingă însă Necuratul să-i spui că mi-ai dat-o mie mai întîi s-o citesc, că-ți culeg creierii de pe pereți. M-ai înțales ?

— 'Nțeles, s'trăiți !

Mîine mă scoli dis-de-dimineață. Ieși !

Dimineața aceea a fost minunată. Sub un cer schimbător de april, spălat de ploii, nori albi și repezi se jucau de-a v-ați ascunsele printre razele soarelui. Liliacul era în floare. Păsările, înnebunite de dragoste, bete de lumină, ciripeau și țiuiau în frunzișul copacilor. Din pămîntul jilav se ridicau efluvii leneșe, calde, parfumate. Se tirau în aer. Se revărsau, ca o apă, printre ferestrele deschise. Se arnestecau, în nasul colonelului Hotnog, cu mirosuri insistente, persistente, de petrol, de creuzot și de latrînă. Cu urechea lipită de ușa privăției, colonelul asculta, fără să piardă un cuvînt. În șoapte grăbite, întrerupte de chihote înfundate, copiii își comunicau tot ce-aveau să-și spună de-un an și mai bine de cînd nu-și mai vorbiseră. Nu-și povesteau cine știe ce lucruri importante.

Nimicuri ! Ce-a făcut Nelu. Ce-a învățat Tănase. Pe cine văzuseră. Pe unde umblaseră. De băile Herculană. De domnul Țibă. De domnișoara Roger. De jocuri. De nebunii. O singură dată au dat prilej colonelului să tresară.

— Ai o țigară, Nelule ? întrebuse Tănase.

— Am ! Cum să n-am ! Ți-am adus două pachete.

„Aha ! se gândi triumfător colonelul, neîndrăznind să-și frece mâinile de bucurie. Fumezi, hai ? îl înveți și pe Nelu să fumeze ! Las', că-ți arăt eu ție fumat, spînzuraturile !... Pe gît o să-ți bag țigările aprinse.“

Continua să injure în gînd, mai ales că nu mai auzea nimic. Copiii tăceau. Nu mai aveau nimic să-și spună ? Sau fumau amîndoi ? Enervat, nerăbdător, mulțumindu-se și cu jumătatea asta de victorie, colonelul se pregătea tocmai să pună capăt experienței, cu pumnul ridicat în aer, gata să-l izbească în ușa, cînd, în tăcerea closetului, glasul lui Nelu tremură cald, rugător :

— Cînd ne mai vedem, Tănase ?

— Știu și eu !... Cu școala !... Cu răscoalele astea !...

Colonelul își opri pumnul din zbor. Ciuli urechile. Încremeni cu tîmpla lipită de scîndurile ușii. „L-am prins ! se gîndi el. Am pus laba pe dînsul ! Tilharul ! Năpîrca ! Anarhistul ! Instigatorul !“

— Ai văzut ce-a fost ?... întrebă Nelu după un lung moment de așteptare.

— Ba bine că nu !... Cum să nu văd ? Trei săptămîni a stat școala închisă... Credeam că n-o să se mai deschidă !... Ce mă făceam eu ? Gîndește-te și tu ! Dacă n-aș fi putut să mai învăț ?...

— Bieții țărani !... l-a întrerupt Nelu. Ai văzut cîți au ucis ?

— Ucigă-i toaca !... Cine i-a pus să se răscoale ?... Pe dracu l-au vrut ? Pe dracu l-au găsit !

Un protest timid tremură în liniștea closetului :

— Tănase !... Cum poți să vorbești așa, Tănase ?... Așa nu vorbește decît moș Spiridon...

Era glasul lui Nelu. Era, fără putință de tăgadă, glasul lui Nelu. Unchiu-său l-a auzit. Nu putea să nu-l audă. Sîngele i-a clocotit în vine. Obrazul i-a plesnit de rușine. Pe ce lume trăia ? Ce zile apucau bătrînetile să-i vadă ? S-ajungă un plod, o stîrpitură, un desculț crescut

din mila stăpînilor, un fecior de slugă boierească, să aibă mai multă minte în cap, mai multă judecată și înțelepciune decît el, Nelu, vlăstar din neamul lui, ținut în vată, îndopat cu carte, crescut cu risipă de dascăli, de guvernante, de preceptori ?“

Ce pășteau dascălii ? Ce-mi făcea guvernanta ? La ce li-era bună învățătura ? Un neisprăvit fecior de slugă știa mai multe decît dînșii !

În closet conversația continua. Colonelul nu mai ținea s-o asculte. Își strîngea ochii ca să nu vadă. Și-ar fi băgat pumnii în urechi ca să nu mai audă. Și-ar fi oprit respirația ca să nu mai simtă mirosul cald de primăvară, amestecat cu efluviile insistente de creuzot și de latrină.

XVII

Copiii nu și-au explicat niciodată de ce și cum, cu începere din dimineața aceea parfumată de april, au putut să se vadă tot mai des, să se întîlnească, cu temerară îndrăzneală, pînă și sub nasul ascuțit al domnișoarei Roger, fără să-i vadă nimeni, fără să dea de bănuît nimănui. Parcă toți aveau orbul găinilor în jurul lor. Mălina nu-și mai dojenea odorul, cu o lungă și blindă privire care-l ierta de mai înainte, de cîte ori întîrzia seara să se instaleze la căpătîiul patului și să-i continue lectura romanului francez întrerupt în ajun. Unchiu-său nu-l mai întreba, sîciitor, unde-o șterge, ce blestemății mai pune la cale, de cîte ori se scula grăbit de la masă, o dată cu sosirea cafelelor. Domnișoara Roger, pînă și domnișoara Roger trecea pe lîngă dînșii, poate ceva mai înțepată, poate cu virful nasului ceva mai subțiat, dar fără să-i vadă, fără să-i simtă, cu ochelarii ei negri trași peste ochi ca obloanele prăvăliilor în zilele tulburi de manifestații populare.

Lăsați în plata Domnului, copiii își vedeau, liniștit, de treburile lor mărunte. Jocurile nu-i mai pasionau. Sub impulsul lui Tănase, Nelu stătea și el ceasuri întregi cu cartea în mînă. Învăța în felul lui. Răsfoia volumele alene. Frunzărea de ici, de colo cîte-o idee, cîte-un fapt pe care i

se părea mai interesant. Începea o pagină. O lăsa baltă. Deschidea altă carte. Descoperirea deodată un vers sonor sau câteva rînduri care, într-o clipă, pe aripi nevăzute, îl purtau prin Asia, prin Africa, printre piramidele Egiptului sau stelele cerului. Începea, vibrînd de entuziasm, să i le citească și lui Tănase.

Dar Tănase, scurt, aproape răstit, îi făcea semn să tacă. El învăța aplicat, studios, cu pumnii strînși, cu fruntea încruntată. Înainta încet de-a lungul buchilor negre, ca plugul care răstoarnă pe îndelete, dar adînc, brazda înțelenită. Repeta aceeași frază de zece, de-o sută de ori, pînă ce-i intra bine în cap. Punea pe Nelu să-l asculte. Nelu îl întreba uimit :

— De ce înveți așa?... Ce-o să folosești dacă îi știi cartea pe de rost?... Hai mai bine să citim din Eminescu.

Tănase îi răspundea acru :

— Citește-l tu !... Tu poți să-ți pierzi vremea. Ai de toate. N-ai nevoie să muncești. Eu trebuie să învăț.

Superioritatea sistemului acestuia de învățămînt, consacrat de pedagogia oficială, s-a dovedit la examene. Nelu, cu doi dascăli, cu preparator, cu guvernantă, abia a putut să se strecoare într-a doua de liceu. Tănase a luat încă o dată premiul întii. Domnul director l-a felicitat. Familia colonelului Hotnog l-a sărbătorit. Nelu, cu mîinile lui, care-i tremurau parcă de-o confuză emoție, i-a înmînat cutia de bomboane. Tănase a avut satisfacția supremă s-audă, cu urechile lui, pe domnul colonel dîndu-l ca exemplu lui nepotu-său. Rîvna i s-a întărit. Ambiția i-a crescut. Ajungea repede din urmă pe nepotul boierului. Visa să-l și întrecă. I-ar fi luat-o la sigur înaintea dacă rigide regulamente școlare nu l-ar fi împiedicat să sară cite trei și cite patru clase într-un an.

„Tot o să-l ajung !... își jura Tănase. Era cu cinci clase înaintea mea. A rămas cu două. La liceu o să-l întrec... La liceu o să-mi schimb și numele.“

Știa acum că numele nu e legat, ca o coadă, de trupul omului. Domnul inspector, el însuși, îl îndemnase să și-l schimbe. Mai toți copiii și-l schimbau. Chiar cei care aveau nume vechi, cu rădăcini adînci în datinile, în credințele, în meșteșugurile de altădată. Operația era simplă ca bună ziua. Pe tată-său îl chema Stan. O să-și zică

Stănescu. E drept că o droaie de Stănești erau în școală. Aproape tot atîția cîți Ionești și Popești. Ușor ar fi putut să fie confundat cu dinșii. Dar mai era și Tănase la mijloc. Tănase Stănescu nu mai era nici unul. Numai pe el îl chema Tănase. Tănase !... Tănase !... repeta amărît copilul. Nici numele ăsta nu i se părea din cale-afară de strașnic.

Pe toți grăjdarii, pe toți rîndașii îi chema Tănase. Ce să facă ? Cum să iasă din încurcătură ?

Cum să se cotorosească în același timp și de Bojoc și de Tănase ? N-avea cu cine să se sfătuiască. Cu Nelu, cu el singur ar fi putut să pună ceva la cale. Dar tocmai lui Nelu îi venea mai peste mîna să i se spovedească. Își amintea ca de-o rană veche, rămasă tot deschisă, de-o mirare, de-o exclamare, făcute cîndva, într-o zi cu soare, pe undeva, pe lîngă grajduri...

„O să găsesc eu și fără dînsul, mormăia el cu năduf, cu-o exasperare vecină cu ura, printre dinții strînși. Să învăț numai carte !... Să ies întii în toate clasele !“

Învăța pînă ce cădea pe brînci. Devora manualele aride, greu de înțeles, cu atît mai lesne însă de memorat cu cît erau mai absurde. Cucerea premiile unul după altul. Pînă într-a patra de liceu nimeni n-a putut să-i ție piept. Nici un elev nu se încumeta să reție lecțiile și să le recite papagalicește ca dînsul. Îi făcea praf pe toți la matematici, la științe, la literatură, la declinări pe latinește, la conjugări pe elinește. Ajunsese pe Nelu. Se pregătea serios să-l întrecă. Către sfîrșitul primului semestru și-a cumpărat cărțile de-a cincea. Le cîntărea. Le răsfoia. Își încorda puterile.

„Încă o săptămînă de răgaz, își acorda el un ultim termen de păsulală, și mă pun pe ele. Cum s-o sfîrși semestrul...“

Începutul celui de-al doilea semestru coincidea, în anul acela, cu începutul primăverii. O primăvară prematură, după o iarnă scurtă și grea, surprinzătoare ca o veste bună, caldă ca o mîngiere, leneșă și parfumată ca o curtezană. Copacii, abia treziți din letargia somnului hibernal, își întindeau într-un căscat brațele înflorite. Pe drumul de la școală la casa colonelului Hotnog, brațe la fel de albe se strecurau printre mușcatele ferestrelor.

Capete zburlite sau rizătoare de copile apăreau când și când printre flori. Zimbete străluceau. Priviri îl urmăreau. Mișme dulci pluteau în aer. Pe pământ, de-a lungul ulițelor, se țirau dorințe, langori, gânduri fără țel și fără nume.

Tănase grăbea pasul. Nu vroia să vadă. Nu vroia s-audă. Încrunțat, îndirjit, reîncepea pentru a zecea oară fraza învățată în ajun. Dar fraza nu se lipea de dînsul. Cuvintele alunecau, se împrăștiu din capul lui, împrôscate care-ncotro, ca stolușile speriate de vrăbii. O oboseală, o sfirșeață necunoscută îi apăsu fruntea. Oasele îi erau zdrobite. Carnea îl durea. Repeta cu energie deznădăjduită : *Digni autem sunt amicitia quibus in ipsis inest causa...*

Causa !... Causa !... ce venea după cauza ?! Cuvîntul îi umbla prin cap. Îl avea pe limbă. Și nu-l găsea. Făcea eforturi supraomenești ca să-l găsească. Se oprea prostete în mijlocul uliței sau mergea în bobote. Stringea pumnii. Stringea fălcile. Se chinuia. Își punea capul la tortură. Zadarnic ! Cuvîntul nu-i venea în minte. Un gol imens îi umplea țeasta. Cuvîntul se evaporă în gol.

Cu un trist suris de mulțumire, nu-l regăsea decît țirziu, noaptea, în așternutul care-l dogorea ca focul, pe cînd degetele unei singure mîini i se mișcau repede, înfrigurat, sub aspra pătură soldățească. După cîteva momente de luciditate, cădea într-un somn greu ca plumbul. Se deștepta mahmur. Îi era silă și lehamite de toate. Avea ca un cerc de fier în jurul frunții. Cu cartea înaintea ochilor, îi alunecau privirile de-a lungul rîndurilor, fără să le vadă, fără să le mai reție. În clasă nu-și mai ridica degetele din bancă. La tablă stătea cu creta în mînă, învîrtind-o, frecînd-o pînă ce-i albea toată palma, pe cînd tabla neagră se mărea, se lățea, se adîncea sub privirile lui stupide, imensă și profundă ca bezna nopții.

— Ce-i cu tine, băiete ?... îl întrebau dascălii mirați. Unii adăugau, sever :

— Uite... azi nu-ți pun notă rea. Nu-ți pun nici o notă. Ar trebui să-ți pun un unu, sau un zero cît tine de mare. Ar fi o rușine pentru toată clasa. Să nu te mai prind, însă, m-auzi tu ?... să nu te mai prind cu lecția neînvățată, că...

Aceștia erau cei mai buni, cei mai umani.

Ceilalți îl ignorau. Aveau alte griji. Viața e scurtă. Școlarii sînt mulți. Dacă dascălii și-ar pune mintea cu fiecare elev în parte ! Din treacăt îl sfătuiu, părintește, să se lese de învățatură.

Domnul Axente, întîmplător, din simple și banale necesități bănești, profesor de algebră, dar în realitate fire poetică, blînd cu elevii, izolat printre ceilalți colegi, trăind retras într-o modestă căsuță de mahala, cu rafturi pînă-n tavan pline de cărți, l-a chemat într-o după-amiază la el acasă, l-a descusut cu abilitate, l-a făcut să vorbească cu încredere și, după ce l-a îndemnat să se arate mai întii unui doctor, l-a sfătuit și el, ca toți ceilalți, să se lese mai bine de carte decît să învețe așa cum învățase pînă atunci.

Tănase l-a ascultat, cum îi asculta pe toți, cu capul între umeri, cu privirile în pământ. Doar că de data asta un zîmbet rău i-a înflorit nu pe buze, ci în fundul inimii. Apucase să vadă cărțile din rafturi. Domnul profesor nu și le arse pe ale lui ! Pe el îl îndemna să se lase de dînsese ! Să nu mai învețe. Să nu mai fie întiiul în clasă. Să nu-l mai întreață pe Nelu. Să i-o ia Nelu înainte. Să rămîie de ris și de batjocură. Mai bine moartea ! Orice ! Să crape muncind ca vita în jug. Să rîcîie cărțile cu unghiile. Să tocească pînă ce n-o mai vedea înaintea ochilor.

Cu puteri înzecite s-a pus pe carte. În resursele infinite ale nervoasei energii omenești a regăsit o aparență de forță. A putut s-o ducă astfel pînă la sfirșitul anului școlar. A putut să-și dea și examenele. A izbutit să treacă într-a cincea. Nu întiiul, de bună seamă. Nici măcar printre premianți. Ci tocmai hăt ! la urmă, în rîndurile codașilor : al douăzeci și șaptelea.

Saltul, de-a-ndăratele, era prea mare, prea scandalos. Domnul colonel l-a privit de sus, cu vădită reprobare. Domnișoara Roger și-a ridicat vîrfurile nasului. Nelu n-a mai avut ocazia să-i ofere tradiționala cutie cu bomboane. În schimb, cu ce precauțiuni, cu cîtă simpatie, izvorîta tot pe atît din înțelegerea instinctivă a suferinței cît și din dorința de mîngîiere, de alinare, s-a apropiat el însuși de Tănase.

De trei ani aproape nu-și mai vorbiseră decît de lucruri indiferente : de geometrie, de geologie, de zoologie, de botanică, de toate științele sau noțiunile care ar putea în adevăr să facă farmecul copilăriei și savoarea adolescenței dacă arta pedagogică nu le-ar fi transformat în tot atîtea motive ridicole de premii, în mijloace aprige și lamentabile de căpătuială. Neavînd nevoie să-și ciștige existența, Nelu avusese norocul să treacă printre ele ca printr-un parter înflorit. Admirase economia lor, culesese, la întîmplare, ici un prilej de emoție, colo un învățămînt ceva mai durabil și simțise, poate, mai mult decît pricepuse în chip conștient, că fiecare lucru, oricît de neînsemnat, oricît de ingrât în aparență, își are totuși poezia lui intimă, pe care numai multă știință și un grăunte de filozofie pot s-o releve. Dar știința nu se recoltează pe băncile școalelor și nici filozofia în rafturile bibliotecilor. Nu-i e de ajuns omului să aibă ochi, ca să vadă, și urechi, ca să audă. Cei mai mulți dintre noi sîntem asemenea grădinarului care-și trăiește zilele lui printre florile pămîntului, sub miracolul etern al cerului, cu soarele, cu luna, cu hlamida lui de stele, și care totuși nu vede altceva în lume decît năpasta buruienilor sau renabilitatea morcovilor și-a ridichilor de lună.

Nelu, cu ochii lui mari de copil, deschiși, uimiți și încîntați, asupra aceleiași lumi, vedea grădina. Ar fi vrut, din adîncul inimii, să știe pe Tănase lîngă dînsul, să-i poarte pașii, să-l îndemne, să-l îmbie, să i-o arate. Cu premiantul întîi din toate clasele îi fusese greu să stea de vorbă. Îi închidea repede gura cu premiile lui. Cu un Tănase, însă, căzut, umilit, ajuns al douăzeci și șaptelea, lucrurile trebuiau să meargă mai lesne.

Au mers, dar nici așa de repede, nici așa de simplu cum par cînd le scrii sau le citești.

Tănase era mohorit. Ca un animal rănit, căta singurătatea. Privea bănuitor. Asculta cu nerăbdare. Răspundea în silă. Nelu, deși îl vedea umblînd pe picioare ca omul sănătos, avea de multe ori impresia că e lîngă patul unui bolnav. Abia cu vremea, după ce-au trecut zile și săptămîni lungi de odihnă, după ce s-a colbăit amintirea lecțiilor învățate pe de rost, a ceasurilor rînd pe rînd de friguri și de prostație din toiul examenelor, a eșecu-

lui și dezastrului final, parcă o piclă grea ca un giulgiu i s-a luat de pe ochi, și Tănase, cu convulsiuni, cu contorsiuni, ca insecta care se zbate ca să iasă din crisalidă, și-a scuturat umerii și, trezit, ca omul care se deșteaptă dintr-un somn letargic, a privit surprins în jurul lui. Punea întrebări acum. Găsea răspunsuri. Începea să ridă. Odată i-a cerut și țigări. Atunci Nelu a ghicit că era la căpătuiul unui convalescent. Și-a îndoit puterile. Și-a întreit atențiile. Îl întreba vioi :

— De-a ce ne jucăm azi, Tănase ?

— De-a orice !... Cum vrei tu.

— S-aduc mingea ?

— Ad-o !...

Băteau mingea. Sărea într-un picior dintr-un parter al șotronului în alt parter. Alergau cu limba scoasă după țurcă. Jucau poarca.

Cînd cădeau ruși de oboseală, se refugiau la umbra rară a copacilor tăiați și înșirați ca soldații în front din ordinul domnului colonel. Grădina nu mai era raiul pe care-l cunoscuse cîndva Tănase. Se și micșorase parcă. Tot mai avea, însă, pe-alocuri, cîte-un ascunziș. Lunghiți în iarbă, cu ochii pe jumătate închisi, copiii ascultau murmurul vîntului bătînd din frunze sau urmăreau, printre ramuri, conturile schimbătoare, capricioase, ale norilor vagabonzi. Îi interesa bizareria formelor. Descopereau asemănări stranii cu oamenii și lucrurile de pe pămînt.

— Uite-l pe cel de colo, arăta Nelu cu degetul. Nu-i așa, Tănase ? Parc-ar fi o cetate, cu turnuri, cu metereze, cu soldați agățați de ziduri.

Tănase abia apuca să vadă cetatea.

Limbi de flăcări lingeau cerul. Turnurile se prăbușeau. Soldații cădeau. Din vălmășagul norilor se desprindeau forme noi, neprevăzute.

— Uite, Tănase !... uite bine într-acolo !... îi arăta Nelu, pufnînd de rîs. Un colț de cer... vezi pelerina ?... Vezi ochelarii ?... Vezi cum se întinde și se subțiază nașul...

— Franțuzaica !... exclama Tănase.

— Leită ea !

Copiii se tăvăleau de rîs în iarbă. Domnișoara Roger, cu pelerina ei atîrnîndu-i de umeri ca de-un cuier, cu na-

sul ei de prins pește, proiectându-se întreagă, din virful penelor răshirate pe tîrțița pălăriei pînă la corăbiile picioarelor, pe cîndoarea cerului albastru, îi înveselea pentru restul zilei.

Alteori, o tristeță dulce, o tristeță fără motiv, făcută din descurajări cu neputință de definit, din dorințe cu neputință de exprimat, îi cuprindea pe amîndoi. Grădina era aceeași în jurul lor. Doar că printre frunzele imobile nu mai sufla nici o adiere. Ramurile păreau sleite de puteri. Aerul, ca fundul unei ape. Singur pămîntul, dogorit de arșița soarelui, răcorit de furtunul grădinarului, exala în calmul naturii moarte mirosuri suave, iritante, ca și cum în fiecare floare ar fi fost pitită o cădelniță aprinsă.

Tolăniți, aproape ațipiți în iarbă, copiii își lăsau să le-alunece gîndurile obscure, privirile adormite spre zarea împurpurată. Nori rari se tîrau alene, între pămînt și cer, ca iazuri fără țarmuri, ca stepe de nisipuri, ca porțuri depărtate cu pinzele corăbiilor atîrnînd desfăcute de catarguri. Se destrămau pe nesimțite. Se refăceau în forme noi, imprecise.

— Parc-ar fi un om purtat de ape... murmura Nelu.

— Un om... Un om... repeta Tănase, încercînd să dea linii netede conturului nesigur. Nu-i un om, Nelule... Uită-te bine !... Mai curînd... stăi... mai curînd o fată... Uite rochia... și pletele.

— Așa-i... O fată !

— Cum or fi oare făcute fetele, măi Nelule ?

— Cum să fie!... Ca și noi, pesemne... Aproape ca și noi.

Cădeau amîndoi pe gînduri. Norii se încolăceau, se depărtau, se împreunau în atingeri leneșe, languroase. Aveau rotunzimi diafane, reflexe de ivoriu sau de carne omenească. Florile fumegau din casolete misterioase. Pămîntul se înfiora.

Tănase întreba încet, tainic, întru tîrziu :

— Tu ai văzut vreodată, Nelule?... Ai văzut vreuna goală ?

Nelu se înroșea pînă la rădăcina părului. Un val de căldură i se ridica în obraji :

— Nu... n-am văzut... Ba mint... Am văzut odată... o singură dată... Într-o carte a lui moș Spiridon.

— Într-o carte ?

— Da... într-o carte.

— Mi-o arăți și mie ?

— Ți-o arăt, de ce nu?... O s-o caut... Trebuie să fie tot acolo... Numai s-o găsec.

Nu i-a fost greu s-o găsească.

Biblioteca colonelului Hotnog încăpea toată în patru rafturi. Printre opere severe de tactică și strategie militară, se rătăciseră într-însa cîteva romane franțuzești cu scoarța galbenă, un volum de versuri, căzut acolo Dumnezeu știe cînd și cum, și vreo duzină de albumuri. Mai toate cuprindeau vederi de pe la diferite expoziții internaționale. Unul singur, legat în pinză roșie, avea o aproximativă valoare artistică. E cel pe care-l căuta Nelu.

Cu el pe genunchi, închiși cu cheia în iatacul lui, imbujorați la față, muindu-și nervos degetele în buzele arse, întorceau filă după filă, cu regret că se despart de-o imagină, nerăbdători să vadă pe celelalte. În mai puțin de-o săptămînă, educația lor estetică a fost aproape tot așa de desăvirșită ca și educația lor sexuală. Cunoșteau toate grațiile, toate muzele, toate afroditele din pinacotecile europene ; și cunoșteau în același timp, pînă în vecinătatea ascunzișurilor ei cele mai intime, anatomia corpului femeiesc. Rotunzimea divină a sînilor le infierbînta imaginația ; imbinarea delicată a pulpelor, sub molcoma arcuire a pîntecelui, îi hipnotiza. Serile mai ales, la lumina lampei, figurile din albumul colonelului Hotnog parcă trăiau. Afroditele culcate respirau printre buzele răsfrînte. Sîinii palpitau. Pulpele se întredeschideau.

Într-o seară Tănase a stîns și lampa. Prin ferestrele deschise luna plină își revărsa pe podele, ca un vâl spectral de mireasă, valurile de lumină. Adieri de aer cald le mîngîiau frunțile. Nici un zgomot, nici un cîntec nu întreprupeau misterul nopții. Undeva, departe, vuietul prelung al orașului ținea isonul tăcerii.

Culcați pe-o coastă, cu capetele sprijinite în coate, întinși unul lîngă altul pe covor, sub ploaia de raze care le lumina cartea, copiii întorceau rar paginile fosforescente. Vorbeau tot așa de rar. Aveau aceleași gînduri. Aceleași visuri. N-aveau nevoie să și le comunice. Sub ochii

lor cu cearcăne vinete, accentuate de argintul lunii, se perindau imagini tulburătoare. Femei goale, ținându-se de mijloc. Copile abia involte deznodându-și sandalele. Diane plecând la vânătoare în cămeși străvezii, prin care se ghicea ușoara bulbucătură a sînilor și încordarea coapselor băiețești. Fauni. Nimfe. Sirene. Naiade. Un satir cu picioare de țap cîntînd din nai unui efeb pe care-l ținea strîns bine între genunchii lui păroși. O Ledă răsturnată pe spate, desfăcîndu-și larg pulpele voluptoase. O Veneră, pe-o pagină întregă de album, ascunzîndu-și pudic virginitatea alarmată.

Palma ei, rotunjită ca un ghioc, era mai evocatoare decît toate goliciunile. Nelu nu se mai îndura să-și ia ochii de la dînsa. Tănase nu mai putea să-și moaie degetul în gură și să întoarcă pagina. [...]

XVIII

Două zile Nelu nu l-a mai văzut pe Tănase. Își făcea de treabă singur; îl ocolea cu grijă; se ferea ca de foc de toate locurile pe unde știa că ar fi putut să treacă. Nu-și plîngea inocența pierdută. N-avea, poate, nici noțiunea că pierduse ceva iremediabil. Nu-și căuta justificări. Nu-și învinovătea prietenul. Dar îi era scîrbă, și rușine. Îi plesnea obrazul de rușine numai la gîndul că maică-sa ar fi putut să se uite mai lung în ochii lui, că domnișoara Roger ar fi putut să-l întrebe ce făcuse în seara aceea, că moș Spiridon ar putea să-i citească în gînduri, ca într-o carte. Îi era teamă de gînduri și greață de el însuși. Își spăla de-o sută de ori pe zi mîinile; și i se părea că sărutările lui Tănase îi lăsaseră lipit de cerul gurii un fir năclăit de păr. Se căznea să-l dezlipească cu vîrfurile unghiei și își jura, pe ce-avea el mai sfînt, să nu-l mai vadă, să nu-l mai lase în iatacul lui, să nu-i mai dea voie să se întindă sau să se apropie măcar de dînsul.

„Chiar dacă l-oi vedea — își spunea el în dimineața zilei de-a treia, abia deșteptat din somn, cu trupul și gîndurile încă moleșite de căldura nopții și-a așternutului — o să mă fac că nu-l cunosc... O să trec pe lîngă el... O să mă uit în altă parte.“

Cum să se uite?... La ce să se uite? Lesne de spus! Dar dacă o fi cineva prin apropiere? Dacă l-or vedea slugile?... unchiu-său?... domnișoara Roger?... N-o să le dea oare de bănuț? N-or să-l întrebe? N-or să-l descoase? Ce să le spuie? Cum să se îndreptățească? Și dacă Tănase, Tănase el însuși, va veni spre dînsul? N-o să vie! Își repeta el cu convingere, ghemuindu-se sub plapomă, înfundîndu-și capul în perne, simțînd cum îl trec, de teamă, valuri-valuri de nădușeli. N-o să vie! Dacă ar fi ținut să vie, ar fi venit pînă acum. De două zile nu mai dăduse nici el vreun semn de viață. E drept că o dată sau de două ori i se păruse lui Nelu că cineva umblă îndărătul ușii. În ajun, pe înserate, clanța scîrțîise. El încremenise în mijlocul odăii. Nu se clintise din loc. Tăcuse chitic. Dar clanța nu se mai mișcase. I se păruse numai? Se înșelase? Nu fusese nimeni? Nici Tănase? Poate că nici el nu mai îndrăznea să dea ochii cu dînsul. Poate că și lui îi era acum rușine de ce făcuse.

Asigurat intrucîtva de presupunerea asta din urmă, Nelu s-a coborît în dimineața aceea pînă în ogradă. Tănase nu era în ogradă. După amiază s-a coborît în grădină. Tănase nu era nici în grădină. Nici pe aleile centrale. Nici în chioșcuri. Spre seară, prinzînd curaj, îndreptîndu-și că nu mai avea să se teamă de nimic, s-a abătut pe aleile laterale, a iscodit tufișurile, a căutat pînă și în scaietii și bălăriile dîndărătul grajdului. Nimic! Nici urmă de Tănase. Cu un mare răsuflet de ușurare, s-a oprit lîngă o bancă singuratecă și s-a lăsat, obosit, pe dînsa. Ridicîndu-și ochii spre cer a văzut o stea palidă pîlpîind, singură, ca și dînsul, în imensitatea văzduhului. Cîteva frunze moarte, îngălbenite prematur, foșneau în jurul lui. O cioară rătăcită croncănea jalnic deasupra copacilor. Minutele treceau încet, interminabil.

Unde era oare Tănase la ora aceea? Ce-o fi făcînd? Îi părea și lui rău? Avea remușcări? De ce nu venea? Ar fi putut totuși să vie; să se explice, să-i vorbească. Cu tot ce se petrecuse urît între dînșii, cine știe, poate că tot ar mai putea să se înțeleagă împreună. I-ar fi fost, desigur, greu lui Nelu, la început, să-l ierte; așa de ușor, însă, așa de dulce în urmă...

Dar Tănase nu venea.

Noaptea venise în locul lui. O noapte de august caldă, lîncedă, culcată în alcovul jilav al pămîntului ca o convalescentă arsă de friguri, sub plapuma ei neagră, brodată cu stele. Fiori reci treceau prin aer. Efluvii subtile se tîrau pe aleile grădinii. Înlănțuiau ca iedere picioarele copilului, îi mîngiau gleznele, îi învăluiau trupul, îi forfoteau pe piele ca o armată de furnici, îi moleșeau gîndurile și i le întăritau în același timp.

„De-ar veni Tănase !“ se gîndi el.

I se părea acum că nimic n-ar fi fost mai normal, mai natural decît să-l ierte. Ceea ce i se păruse monstruos numai cu două ceasuri mai înainte, îl ispitea, îl atrăgea acum. Sub broboada complice a nopții, vedea lucrurile cu totul altfel decît la lumina brutală a zilei.

Optica întunericii e mai înșelătoare decît miragiul.

Actele cele mai absurde, cele mai hidoase, intențiile pe care le-am respinge cu oroare în toiul zilei ni se par, noaptea, firești, logice, necesare, perfect chibzuite, ușor de realizat. Judecata omului matur rezistă arareori logicii acesteia speciale a întunericii. Dar încă mîntea unui copil !

Nelu se întreba, tot așa de sincer ca în cursul celor trei zile, ce-avusese cu Tănase ? Cu ce-i greșise ? Ce i se năzărise împotriva lui ? De ce-l ocolise ? Noțiunea păcatului nu-l mai speria, nu-i mai repugna. Nu se mai gîndea măcar la iertare. Ce să ierte ? De ce să-l ierte ? De-ar veni numai ! Era singur. Se simțea părăsit și singur. Inexplicabila solitudine a vieții, sub miracolul stelelor, printre frumusețile pămîntului, îi strîngea inima. Sufletul îi era gol. Singele îl ardea. Carnea îi era încinsă. Ar fi vrut pe cineva... pe oricine... pe Tănase... lîngă dînsul.

Dar Tănase nu venea. Minutele treceau. Ceasurile, poate, treceau și ele. Stelele se înmulțeau. În fund, departe, dincolo de grajduri, felinare aprinse se legănau, străbătînd ograda. Îl căutau pe dînsul. Stanca, cea dintîi, l-a găsit. Lingușitoare și limbută, se minuna :

— Mata ești, conașule ?... Văi, conașule, pe unde nu te-am căutat ! Boierii s-au pus de mult la masă. Domnu colonel e necăjit tare pe conașu. Coana Mălina e îngrijată. Nimeni nu știa unde e conașu nostru. Ne-a spus

Tănase că trebuie să fii prin grădină. Cui să-i dea prin cap că nu ne mîntea, ca de obicei...

— Tănase e-acasă, Stanca ?

— Păi unde să fie, conașule ! E-acasă, vezi bine, cu noi, în bucătărie. Vii, conașule ?... Să spun boierilor că vîi ?...

— Da... Nu... Nu, Stanco. Spune-le mai bine că nu vin. Nu mi-e foame. Mai stau aici. Dacă vrei... cheamă pe Tănase... roagă pe Tănase să vie și el.

— Bine, conașule... Îl chem, conașule... cum să nu-l chem, păcatele mele !... Ce-așteaptă, afurisitul !... Da' zău, conașule, ai face mai bine să vîi matale... Zău că nu vîi ?...

— Stanco, ți-am spus... lasă-mă !...

— Bine... bine... conașule... Să nu se supere conașu. Dacă conașu nu vrea să vie, îi spui lui Tănase... i-l trimiți într-o fugă.

— Trimite-l, Stanco !

Nelu îl aștepta ca pe jăratec aprins. Tănase întirzia. Tănase se lăsa așteptat. Cînd l-a zărit, în sfîrșit, în mijlocul aleii, dincolo de grajduri, cu capul în piept, tîrîndu-se în silă, făcînd un pas înainte, oprindu-se, mai făcînd încă unul, oprindu-se iarăși, parcă cineva l-ar fi tras cu boii, inima lui Nelu i-a bătut mai tare în piept și i s-a strîns în același timp de-un presentiment inexplicabil de rău și de dureros. Ar fi vrut să-i sară el înainte. Și n-avea puterea nici să se ridice de pe bancă. Genunchii îi tremurau. Grădina se învîrtea cu dînsul. Abia a putut să îngîme.

— Tănase !... Bună seara, Tănase !

— Bună !... i-a răspuns Tănase scurt, dar din vîrfurile buzelor. La ce m-ai chemat ?

La ce ? De ce ? Se întreba și el acum, umilit, nenorocit, la ce-l chemase. Nu știa nici el. Nu putea, n-ar fi avut ce să-și mărturisească. Dacă Tănase nu pricepea atîta lucru, că era singur, că se plectisea fără dînsul, că de trei zile nu-și mai vorbiseră, cum să i-o spuie, ce să-i spuie ? L-a întrebat, timid :

— Nu vrei să stai oleacă cu mine ?

— Să stau !... La ce să stau ? Îi fi crezînd, poate, că n-am și altă treabă ?

— Numai oleacă, Tănase...

Și-a ridicat și și-a îndreptat spre dînsul ochii rugători. Tot adîncul, toate tainele, toate dorurile nopții se reflectau într-înșii. Tănase nu le vedea, nu le simțea. Bodoșănea, morocănos, ca pentru el singur :

— Ieri n-ai vrut să știi nimic de mine. Nici alaltăieri. Boierul făcea nazuri !... Conașul se închidea cu cheia !... Și acum, așa, tam-nisam, l-a pălit dorul !... Nu stau !

— Te rog, Tănase !

— Poți să mă rogi mult și bine !... Nu stau !... Și dacă stau ?... Ce-mi dai dacă stau ?

— Ce vrei să-ți dau, Tănase ?

— Să-mi dai... Să-mi dai... Un pachet de tutun și cinci lei... Îmi dai ?

Nelu îl privea nedumerit. Nu înțelegea bine sau îi era teamă să înțeleagă. Ceva încă frumos și, cu tot ce se petrecuse între dînșii, curat totuși îi murea în suflet. Zimbea trist. Își lăsă capul în pămînt. Ar fi vrut să tacă. Un glas mai puternic, însă, decît voința lui, decît toată tristețea lui se ridica într-însul, vorbea pentru dînsul. Făgădui, ca în vis :

— Îți dau, Tănase !...

XIX

De-atunci, cu intermitențe mai lungi sau mai scurte, cu intervale de dezgust, cu tresări[ri] de revoltă, cu căderi și capitulări necurmuate, copiii s-au întîlnit adesea. Pe scara particulară, visată și croită de colonelul Hotnog pentru încîntătoarele aventuri ale amorului romantic, se urcau, tiptil, bocăncile lui Tănase.

Pînă în postul Crăciunului, nici o piedică, nici un eveniment neprevăzut, altele decît cele izvorîte din propriile lor simțuri exasperate sau refulate, n-au venit să tulbure misterul practicilor lor solitare, schimbate, pe nesimțite, în obicinuință. Nelu, cu fierbințeala singelui oarecum potolită, își păstra mintea limpede pentru surprinzătoarele frumuseți ale științei și ale artei pe care începea să le descopere. Tănase, după o lungă vacanță de odihnă, studia cu rîvnă și spor. Profesorii își urmau

regulat cursurile. Domnul Țibă își vedea, tot acru, dar resemnat, de lecții. Domnișoara Roger își ridica din ce în ce mai des nasul ascuțit spre cerul întangibil, care, singur, o mai consola de dezamăgirile existenței. Viața continua pentru toți, pentru cei mari ca și pentru cei mici, în tihna ștearsă, mohorită, dar binefăcătoare prin siguranța ei, a mediocrității traiului zilnic.

Atunci, însă, pe neașteptate, sub înfățișarea burlescă a unui nou personajiu, ridicol în aparență, reductabil în fond, a survenit în viața celor doi copii evenimentul grav care avea să modifice radical raporturile dintre dînșii și, poate, însuși viitorul lor.

Vechea bucătăreasă, pentru motive comune tuturor gospodăriilor, fusese concediată. Colonelul, sătul de lăaturi, cum spunea el, și vrînd să mănînce și el ca lumea măcar de sfintele sărbători, după laborioase investigații și serioase recomandatii, tocmise o alta. Noua bucătăreasă s-a prezintat la post cu vreo două săptămîni înainte de Nașterea Domnului. O chema Safta sau, mai exact, madam Safta, așa cum din prima zi, cu unanim respect pentru formele ei impozante, i-au spus servitorii.

Madam Safta era o femeie de cincizeci de ani bătuți pe muche, grasă că de-abia intra pe ușă, dar — din pricina grăsimii care-i rotunjea obrajii, a cărnurilor care îi umflau brațele ca jamboanele, țitele ca cimpoaiele și pulpele ca două butii — părînd mai tînără cel puțin cu cîteva primăveri. Avea privirea imperioasă, gesturile hotărîte și energice, un neg cu păr în bărbie, deasupra gușii, și două rînduri de mustăți bărbătești deasupra buzelor. Sufletește și trupește era făcută să domine. Era croită din stofa dictatorilor.

Din prima zi a pus ordine și disciplină nu numai în bucătărie, dar și în toate încăperile, coridoarele și chichi-nețele subsolului. Privirea ei ageră mergea pînă în inima lucrurilor și descoperea repede cauza inițială a tuturor relelor. Vedea dintr-o aruncătură de ochi ceea ce nu vedea nimeni : praful de-un deget pe polițele de sus ; gunoiul uitat sub scară ; murdăria de muște pe bliduri sau ferești ; cuiburile de ploșnițe mai pretutindeni : în scîndurile de la paturi, în cercevelele de la ferești, în ramele cărților poștale ilustrate, bătute în cuie de-a lungul, de-a

latul, cruciș și curmeziș, în chip de floare, de inimă sau de alte figuri geometrice, mai în toți peretii, pînă și în chenarele icoanelor.

Măturoiul cel mare și-a făcut apariția. Apa clocotea în cazane. Cu poalele sumese, cu mînele suflecate, ju-pînesele scuturau, frecau, opăreau zidurile și podelele. Madam Safta n-avea nevoie să poruncească sau să ri-dice glasul. Era de-ajuns să-și înfigă bine pumnii în șolduri. Opoziția amuțea. Treaba mergea strună. Fiindcă și răsplata era mare. Neam din neamul lor, slugile casei boierești nu trăiseră cum au trăit în zilele „lui“ madam Safta. Cafea cu lapte dimineața. Bucate din belșug la prînz. Gustare pe la toacă. Ospăț în toată regula după ce se culcav stăpînii. Ea singură, madam Safta, mîncea cît zece. Nu-i tîhnea însă mîncarea dacă vedea pe alții lihniti de foame în jurul ei. Oamenii i se păreau numai cu oasele și pielea pe dînșii. Cînd se uita la Tănase, îi plîngea de milă. Din țîr nu-l mai scotea. Îl silea să ia de cite trei ori din același fel. Îl îndopa cu ciorbe și sarmale. Îi rezerva și alte bunătăți.

În odaia ei avea un dulap plin cu resturi de plăcinte, cu borcane de dulceată, de șerbeturi, de compoturi, cu gărafi pe jumătate golate, cu zaharicale și conserve de tot felul. În cursul zilei se abătea adeseori pe la dulap. Atunci mesteca singură. Noaptea, însă, împărtășea bucu-ros și cu alții. Comunicativă din fire și suferind de insom-nie, îi plăcea să stea la taifas, dacă s-ar fi putut, cu cafe-luța dinainte și aprinzînd țigară de la țigară, pînă la ziuă. La lumina chioară a lămpii de gaz, în nori groși de fum să-i tai cu cuțitul, în mirosuri amestecate de ceapă pră-jită, de unt topit, de oțet aromatic, de vanilie, de scor-țișoară și de alte condimente culinare, ea plutea, ase-menea unei zeități binefăcătoare, printre maldăre de perne și țite revărsate, în mijlocul patului. Rîndași și jupînese, pe rînd ca la moară, se înfruptau din bunurile ei. Într-o zi a căzut norocul și pe Tănase.

Era într-a doua zi de Crăciun. Precum e datina creș-tinească, stăpînii benchetuiiau în vecini, iar slugile erau învoite în țîrg sau sforăiau pe sub mese, ghiftuite de mîncare și de băutură. Singură madam Safta era trează în toată pustietatea casei. Ea și Tănase. După ce l-a

îndopat cu bunătăți, i-a dat să guste din șipuri cu forme ciudate, din sticle cu conținut și etichete multicolore. Picăturile roșii, galbene, verzi violete îi ardeau gura și-i aprindeau mîntea. Sub înfriurirea licorilor colorate, începea să vază lumea în roz și viața în albastru. Odaia sordidă i se părea frumoasă ca-n basme, iar madam Safta, ca piinea caldă. Prinsese și mîncărime de limbă. Trăncă-nea de cite-n lună și-n soare.

— Știi că ai haz, țirule! se minuna bucătăreasa. Cine te-a învățat să vorbești așa, ca din carte?

— Nimeni!... Eu singur!... se lăuda trufaș Tănase.

— Mînti, țirule!... Asta s-o spui mutului!... Pe mine nu mă legi la gard, așa, cu una, cu două.

— Zău, madam Safta.

— Te mai și juri încă!... Ia seama!... O să-ți taie popa limba.

— Să mi-o taie dacă mint.

— Da' cîți ani ai, picuile?

— Cincisprezece!... Merg pe cincisprezece!...

— Nu se poate!... Iarăși mînti!... Mînti de la obraz... Ia fă-te mai încoa'... Pe mine nu mă încînți cu migdale amare... O să-ți spun eu acuși cîți ani ai!

Tănase încercă să se ridice țanțoș în picioare. Po-delele se clătinau sub dînsul. Peretii se apropiau și se depărtau. Căzu mai mult decît se lăsă pe marginea pa-tului, cu capul răsturnat pe umărul bucătăresei. Madam Safta îl scruta atent cu privirea, îi trecea buricul dege-tului, ca virful unui caltaboș, pe deasupra buzelor.

— Așa e!... mărturisi ea uimită. Ți-a dat puful, țirule... Te pomenești că-i fi avînd păr și pe piept!

— Mai știi!... Și de ce nu?... rîdea Tănase.

— Ia să vedem...

Sub degetele ei groase, dar repezi și abile, care îi desbungheau nasturii jiletcii, îi desfăceau cămașa, îi pi-păiau pielea ca și cum ar fi întins în pripă foi diafane de plăcintă, Tănase, gidilat, rîdea și se zvircolea, răs-turnat pe spate. Madam Safta nu mai isprăvea să se mire:

— Uite un fir... Și altul... O să fi păros ca un țap, țirule!... Om, nu glumă!... O să bagi fetele în draci... Haz ar avea să-ți fi dat tuleiele și-acolo!...

— Ba bine că nu !... Afirmă orgolios Tănase, gilgîindu-și risul.

Ca să se convingă, madam Safta își strecură brațul, ca un enorm șarpe boa, de-a lîngul cămeșii, pe sub cureaua pantalonilor. [...]

XX

Ca altădată lui Nelu, îi era rîndul lui Tănase acum să-i fie scîrbă și greață. De cîte ori se trezea dimineța în așternutul soios și cleios ca o cîrpă de bucătărie, și-ar fi borit și mațele dintr-însul. O zbughea pe ușă ca piatra scăpată din praștie. Cu aceeași viteză, însă, revenea în fiecare seară. Nu fiindcă madam Safta ar fi avut cine știe ce farmece ascunse sau fiindcă ar fi cunoscut taine inedite în arta milenară a amorului, ci, natural și simplu, fiindcă la vîrsta ei, cu experiența ei, știa să prețuiască și să răsplătească darul tinereții. Căptușită cu aur să fi fost, n-ar fi deschis mai larg băierile pungii. Tot ce visa Tănase pe băncile școlii, în ceasurile anoste și interminabile ale zilei, găsca noaptea, fără eforturi, fără bătaie de cap, între mamelele ei lăptoase. Bani de tutun. Bani de tramvai. Bani de cinema. Bani de aruncat pe gîrlă și pe ferești, după pofta schimbătoare a inimii, după toane și inspirație. De la Nelu ciupise el, cînd și cînd, ba cîțiva gologani, ba și cîte-o piesă de cinci lei. Dar trebuia să ceară, să se căciulească. Uneori și umilînțele astea erau de prisos. Nelu n-avea de unde. Madam Safta avea. Din piatră seacă, adică de la coșniță și de la măruntele, dar nenumăratele învirteli ale meșteșugului, scotea bani pentru dînsul. Îi dădea fără să ceară. Îl îndemna ea însăși să cheltuiască. Îi descoperea nevoi, îi inspira trebuințe la care Tănase, singur, nu s-ar fi gîndit, poate, niciodată. Cu miile de necesități ale existenței, născocite zilnic și ușor de satisfăcut, îl lega astfel mai solid de dînsa decît dacă l-ar fi prins în lațurile efemere ale amorului. Ceasornicul cu lanț de argint de la briul lui Vasilescu, briceagul lui Constantinescu Amedeu, cu plăsele de fildeș, cu cinci lame și cu foarfeci de tăiat unghiile, ghiozdanul de piele al lui Stănescu

Tancred, condeiu care scria singur al timpitului și înfumuratului cela de Ionescu-Birloagă, toate obiectele inutile și strălucitoare care, de cînd lumea, au răscolit poftetele oamenilor, fie ei bărbați în toată firea, capete seci de muieri sau suflete zvăpăiate de copii, și pe care Tănase le văzuse la alții, le jinduse, le crezuse pînă atunci partea celor născuți în zodia porcului, vedea acum, cu surpriză, că pot fi și ale lui numai după cîteva nopți de muncă, nu tocmai plăcută, desigur, dar, în definitiv, nici mai plicticoase, nici mai respingătoare decît atîtea altele. Cînd Stan purta pe brațe, de pildă, de-a lîngul coridoarelor, ca un potir țucalul domnului colonel, Tănase găsea că între îndeletnicirile lui tatu-său, exercitate la lumina zilei, și propriile lui îndeletniciri nocturne, deosebiri, dacă erau, erau cu toatele în favoarea lui. Era și mai bine plătit. Avea și mai puțină treabă. Și nimeni nu-i cunoștea izvoarele prosperității. Asemenea milionarilor, care inspiră obștească stimă fiindcă norodul bănuiește arareori cît de spurcată e originea mai tuturor averilor, putea și el să spere că încet-încet o să crească în văzul și respectul lumii.

De fapt creștea repede. În cîteva luni numai, de la Bobotează, cînd s-a întors la școală cu ceasornic și lanț de argint în buzunarul jiletcii, și pînă în sărbătorile Paștelui, cînd a tratat din punga lui mai toată clasa la cofetăria din piața lui Matache Măcelarul, a făcut salturi prodigioase. Ceea ce nu izbutise în ani de muncă, cu premii peste premii, obținea acum dintr-o dată, cu cutițase, cu genți de piele, cu creioane de metal, la masa cofetăriilor sau în grupurile compacte din preajma alvițarilor. Ionescu-Birloagă, călcîndu-și pe inimă și pe ifose, i-a cerut să facă schimb cu tocul lui. Constantinescu Amedeu nu-l mai scotea din „dragă Tănase“. Iar într-o zi, fiind mai grăbit și avînd nevoie urgentă de cîțiva gologani cu împrumut, i-a spus, scurtîndu-i numele : „Dragă Tase“. Feciorul lui Stan a avut, auzindu-și numele mutilat, ca un fel de revelație : „Asta e !“ și-a spus el. Și repeta de-a lîngul drumului : „Tase... Tase !... sună mai bine, orișicum, decît Tănase... Tase... Tase Bojoc.“

Era mulțumit și nu prea. Simțea el că-i lipsește ceva, că ar fi de adăugat ceva, dar neștiind ce anume, s-a resemnat să-și iscălească de-aci înainte bilețelele, strecurate în clasă pe sub bănci, scurt și amical: *Tase*. Înainte de sfârșitul anului școlar, toată clasa, tot liceul nu-i mai spuneau decât pe noul lui nume. Tase în sus, Tase în jos. Tase pe ici. Tase pe dincolo. Tănase era definitiv uitat. Singur Nelu se încapățina să-i rostească numele, cum apucase, pe de-a-ntregul. Dar pe Nelu îl vedea din ce în ce mai rar.

Deprins cu mîngîierile lui madam Safta, cocoloșit, îndestulat și supt de dînsa, nu-l mai atrăgeau practicile rudimentare, fără variație și fără folos, din iatacul boieresc. Rărea întîlnirile. Își croia drumul aparte. Se simțea în stare să zboare pe propriile lui aripi. Cînd și cînd doar, dintr-un exces de prudență sau împins de nevoi, după ce-i lăsa vreme destulă lui Nelu să-și rotunjească economiile, îi acorda momente scurte de bucurie, tot mai pasive, tot mai triste. Nelu ajunsese și el să nu le mai dorească. Își căta consolații aiurea; și începea să le găsească, cu uimită încîntare, cu-o beatitudine aproape tot așa de istovitoare ca și voluptatea fizică, în cărțile poezilor. Descoperise în același timp pe romantici, pe naturaliști, pe simbolisți, pe Faust, pe *Candide* și pe ruși. Îi citea de-a valma. Îi adora deopotrivă. N-avea încă eclectismul vîrstei sau al snobismului. Trecea de la Voltaire la d' Annunzio, de la Byron la Dostoievski, de la Ibsen la Mallarmé. Trecea cu aceeași ușurință de la o stare sufletească la alta. Reușea să îmbrățișeze aproape simultan și să împace în același sentiment de divină adorație concepțiile cele mai opuse, toate contrastele, toate exagerările, toate divagațiile din lumea poezilor, lumea aceea etern grandioasă și puerilă, ordonată ca mecanismul orologiilor cu grote și figuri din clopotnițele catedralelor gotice, simplă și complicată, reală și himerică, vecinic absurdă și totuși fermecătoare. Cu aceiași ochi cu care golea pînă la drojdie cupa amară a dezamăgirilor din paginile lui Leopardi, privea cerul transparent ca o lacrimă induioșată și ironică din versurile lui Heine, zîmbea cu rictus satanic în tovărășia lui Baudelaire, vedea galere și tirreme vîslind tăcute pe ape

imobile, în ritmurile dezabuzate și obosite ale ultimilor decadenti, rîdea blind cu Shelley, aiura cu Verlaine.

Cînd, pe aleile grădinii, recita mental, abia mișcîndu-și buzele: „*Baiser la rose trémière au jardin des caresses*“... lumea se deschidea într-adevăr pentru dînsul ca o imensă roză triumfătoare și simțea trecînd prin aer dire epuizante de sărutări. Visa o dragoste imposibilă și îmbrățișări imateriale. Confunda lumea strălucitoare a poeziei cu proza penibilă a vieții. Nu vedea deosebiri. Nu-i vedea acesteia din urmă nici abjecțiile, nici trivialul. Călca pe pămînt, și bulgării pămîntului, și caldarîmul dur, și sufletele aspre se așterneau lin sub pașii lui, ca un covor de mătăasă.

— Tare mă tem, Mălino, că copilul nostru umblă cu capu-n nori, dacă nu cumva și-o fi scrîntit capul de-atîta învățătură!.. își dădea cu părerea bravul colonel Hotnog, îngrijorat și alarmat de apucăturile copilului.

Îl surprinsese, într-o seară, în odaia lui de lucru. Nelu își adunase acolo, în cîteva rafturi, cărțile citite și răscitite. Le dezmiarda cu privirea. Le mîngîia cu degete pasionate, aproape senzuale. I se părea că măcar o părticică din viața scriitorilor, din sufletul poezilor pal-pita într-insele. Adesea ar fi vrut să le poată spune și el ceva, să le vorbească, să le exprime, să le arăte printr-un semn, printr-o ofrandă pioasă, chiar dacă ar fi fost pur convențională sau de-a dreptul ridicolă, imensa grațitudine care-i umplea inima.

Într-o zi a găsit.

Domnișoara Roger avea pe măsuta ei de noapte un vas plin de boabe de smîrnă și tămîie. Se servea de ele pentru respectabilele ei practici religioase. Nelu a luat cîteva grăunțe. Sacrilej fără să-și dea seama, le-a ars în odaia lui de lucru, în fața bibliotecii, ca dinaintea unui altar. Din cădelnița improvizată, fumul albastru se ridica în rotocoale diafane și parfumate. Învăluia volumele. Le căptușea cu azur. Cinicii și scepticii, atei și poezii blestemați, Voltaire și Rimbaud pluteau, asemenea Tatălui nostru ceresc, în nori groși de mireisme. Nelu îi tămîia dimineața, peste zi și seara, de cîte ori își simțea sufletul debordînd de-o amploare, de-o plenitudine a vieții cu neputință de conținut. Impulsia era naivă.

Gestul copilăresc. Ar fi fost pe de-a-ntregul grotesc sau scandalos dacă intențiile nu i-ar fi fost pure și inima curată.

Colonelul n-avea, însă, de unde să i le cunoască. Surprinzându-și nepotul în atitudinea preotului care oficiază în biserică, și-a făcut cruce cu amîndouă mîinile și s-a furișat, îngrozit, pe ușă :

— Copilul nostru și-a pierdut mințile !... repeta el Mălinei. A căpiat ! O să ia cîmpii ! Cărțile i-au sucit capul !

Înjura în gînd de smirnă, de tămîie, de toate ustensilele și odoarele bisericii ; școala, învățătura, cărțile, dascălimea. Regreta amar, în fața soră-sii, că nu-l băgase de mic în școala militară. Instrucția cazonă i-ar fi scos gîrgăunii din cap. Miliția i-ar fi venit de hac...

Tănase, el, încaltea, n-a fugit. Cînd și-a surprins prietenul cu cadelnița în mînă, a uitat că venise să-i ceară cîtiva lei cu împrumut și, ținîndu-se de burtă, abia putea să exlame printre hohote de rîs :

— Popă !.. Te-ai făcut popă, Nelule !

— De ce rîzi ?... Ce găsești de rîs ? îl întreba Nelu mînios și totuși intimidat și rușinat, ca și cum ar fi fost surprins făcînd o faptă de ocară.

— Mai întrebî încă !... Nu te vezi ?

— Ce să văd ?

— În fața cărților !... Cu cadelnița în mînă... Parcă ai fi un țircovnic ! Uită-te în oglindă ! Nu-ți lipsește decît potcapul !... Să tămîiezi tu niște cărți !...

— Nu tămîiam cărțile.

— Ce atunci ?

— Îmi place mirosul de smirnă. Tămîiam pentru mine.

Mînța. Îi părea rău că trebuie să mintă. Ar fi vrut să-și destăinuiească cuiva, măcar și lui Tănase, ceea ce avea pe suflet, ceea ce-i umplea inima, ca un potir, în serile lungi de singurătate, cînd stelele, una cîte una, se aprind pe cer, cînd versuri uitate revin și ne cîntă în minte, cînd sub imensitatea spațiului, copleșiți de frumusețea și de vremelnicia lucrurilor, simțim în noi înșine nevoia să ne îndoim genunchii, să credem, să sperăm, chiar dacă speranțele ar fi amăgitoare, iar credința, slă-

biciune sau rătăcire a minții. Cum să-i spuie, însă ? De unde să înceapă ? Cum să-l înțeleagă, cînd nici el însuși nu se mai înțelegea ? Încercă, evaziv :

— Și chiar dacă aș fi tămîiat cărțile !... Ce vezi tu caraghios în asta ? Cînd ai ști tu, Tănase...

— Ți-am spus să nu-mi mai spui Tănase... Spune-mi și tu Tase, ca toată lumea...

— Bine, Tase... Cînd ai ști tu, Tase, cîte frumuseți... cîte minuni...

Căta cuvinte rare, profunde, emoționante. Le căta zadarnic. Din tainicele comori ale simțirii cine-a putut vreodată să extragă măcar a mia parte ! Și cîți dintre cei care se luptă cu fraza se pot lăuda că n-au simțit, pînă și în clipele cele mai fervente de inspirație, inaniitatea cuvintelor ! Tănase, sau Tase, aștepta ca pe ghimpi :

— Ei, spune odată !... N-o fi așa de greu de spus dacă-i așa de frumos... Ce naiba ai mai găsit în hîrțoa-gele astea ?

— Da, Tase... Am găsit... Ascultă !...

Noaptea îi învăluia. Fereastra era întredeschisă. Perdelele tremurau ușor. Respirația vastă a pămîntului agita draperiile și sufletul lui Nelu. Glasul îi tremura și el. Vibra cald în noapte. Renunțase la propriile lui cuvinte. Renunțase să le mai caute. Spunea din Arghezi :

*„De tot ce nu cunosc mi-e dor,
Și dorul tremură în mine...”*

Tase sau Tănase asculta interlocat. Se temea că Nelu vrea să-și bată joc de dînsul. Se silea să înțeleagă, să simtă. Și-l pufnea rîsul. Ce dor ascuns avea Nelu ? De ce-î tremura dorul ? Ce-avea dorul lui de-a face cu cărțile și cu tămîia ? Asta era tot ce găsise el în cărți ? Pentru asta făcea atîtea nazuri și-și lua ifose de nesuferit ? Pentru cîteva cuvinte goale, care nici măcar nu sunau din coadă ? Apoi, dacă era vorba de versuri, știa și el vreo două. Și le reaminti, strîmbîndu-se de rîs. Le declamă cu emfază, silindu-se să imite accentele pasionate ale lui Nelu :

*„Foae verde trei sarmale,
Moor !... de dorul dumitale...”*

Declama, urla, rîdea cu hohote. Se tăvălea pe pat de ris. Printre sughituri, ca de plîns, zvircolindu-se în așternut, îi găsi mîna. Se agăță de dînsa :

- Zău, Nelule... spune-mi și mie de ce ți-e dor.
- Lasă-mă, Tănase !
- Tase, Nelule.
- Lasă-mă, Tase !
- Nu te las ! Trebuie să-mi spui !
- Ce vrei să-ți spun !
- De ce ți-e dor ?
- Nu știu !... lasă-mă... nu mai mi-e dor de nimic acum. [...]
- Bine !... Să ții minte !... O să mă ții minte... Una la mîna.

XXI

Înstrăinați sufletește unul de altul, despărțiți și trupește, adolescenții se vedeau totuși din cînd în cînd, din obicinuință sau prin forța împrejurărilor, deși nu mai aveau nimic să-și spuie și nici o dorință să-și împărtășească. Ca oamenii care trăiesc fără voia lor pe aceeași uliță sau în aceeași casă, se întîlneau, se salutau, își vorbeau de lucruri indiferente și aflau mai curînd prin alții de ce fac sau pun la cale, fără prea mare interes însă, fără resentimente, dar și fără simpatie. Nelu știa astfel că Tănase ducea o viață zvînturată, că adeseori noaptea nu dormea acasă și că fusese văzut, de cîteva ori, în tovărășii echivoce. Colonelul înjura și amenința :

— O să-l dau afară !... Ne necinstește casa !... O să-i dau pe toți afară... și pe el, și pe lipitoarea ceea de mă-sa, și pe dobitocul de Stan !

Nelu le lua partea. Îi apăra mai mult de formă. Știa el că unchiu-său, de l-ai fi tăiat bucățele, nu s-ar fi putut lipsi de serviciile „dobitocului“. Pe cine ar mai fi putut el să stilcească în bătai ? Asupra cui să-și mai reverse focul și mînia ? Zimbea îngăduitor de slăbiciunile colonelului și de isprăvile lui Tănase. La urma urmei, ce-aveau cu dînsul ? De bine, de rău, își vedea de carte ; tîrîș-grăpiș, își dădea examenele. Dacă o avea

norocul să se suprime a opta, cum era vorba și cum era foarte probabil — fiindcă la fiecare schimbare de guvern, marea reformă a învățămîntului nostru secundar, atunci ca și astăzi, începea și se termina cu adaosul sau cu suprimarea unei clase — Tănase o să-și poată lua în toamnă bacalaureatul. Tănase, bacalaureat ! Tănase, student ! Ce puteau să pretindă mai mult de la feciorul lui Stan ? Și cine știe ce-i rezerva și lui viitorul ?

Mai curînd decît și-ar fi putut imagina el însuși și spre marea surpriză și confuzie a bravului colonel, evenimentele s-au însărcinat să dea dreptate lui Nelu.

Era în epoca aceea cam spre sfîrșitul războiului balcanic. Țara era agitată. Cafenelele clocoteau. Guvernul se clătina. Opinia publică descinsese în stradă. [...] Steaguri tricolore și pancarte întinse de la un trotuar la altul purtau, deasupra valurilor furtunoase ale mulțimii, inscripții eroice :

„Vrem război !... Moarte trădătorilor !... Jos guvernul !...“

Colonelul Hotnog era mai agitat, el singur, decît tot restul țării. Nu-și mai găsea astîmpăr. Pleca de zece ori pe zi în tîrg după știri și se întorcea acasă zdrobit de deprimare sufletească sau turbat de exasperare. Pe cîți văzuse, cu cîți vorbise, la club ori la „Capșa“ — deputați, senatori, prefecți, comandanți de trupe, diplomați, miniștri — toți bițiau din capete, toți ridicau din umeri, doureau războiul, voiau războiul, dar nici unul nu îndrăznea să-l ceară sau să-l impună. Vodă nu vroia. De frica neamțului de pe tron, sfetnicii Coroanei tremurau ca piftia. Discutau, la Londra, se tocmeau la Viena, preocupăteau drepturile noastre sacre și imprescriptibile mai rău decît chivuțele în gura pieței. Pălăvrăgeau în loc să scoată sabia. Trăncăneau, în loc să treacă Dunărea. N-aveau inimă. N-aveau un pic de demnitate națională. N-aveau o picătură de sînge românesc în vine. N-aveau...

Ca să nu spuie ce n-aveau, pe șleau, în fața Mălinei, colonelul izbea cu pumnul în masă, de săreau în aer cuțitele și paharele. Era îngrozit de lașitatea politicianilor. Vedea cu ochii cum ne ducem de rîpă. Zilele treceau. Momentele prielnice, cu care statele, ca și oamenii, nu se întîlnesc de două ori în viață, treceau și

ele. Grecii ne-o luau înainte. Sirbii ne lăsau în urmă. Rîdea de noi Europa. Rîdeau și curcile. O să ajungem de rîsul și batjocura lumii. Pînă și bulgarii începeau să ne ia peste picior. La gîndul că zarzavagii de peste Dunăre o să-și poată bate joc de noi în voie, colonelul se oțerea și mustețile în furculiță i se umflau, i se respirau ca penele curcanului. Exasperarea îi era cu atît mai mare cu cît operația i se părea mai sigură, pleasca mai excepțională. Desena pe fața de masă, cu scobitori, cursul Dunării. Îndrepta cuțite, lingurițe, pahare, tunuri, corpuri de armată spre șiragul de scobitori. Explica Mălinei, domnișoarei Roger, lui Nelu, lui Tănase, oricui era silit sau avea vreme să-l asculte :

— Urmăriți-mă cu atenție !... Pe-aici trecem !... În flancul stîng avem marea. În flancul drept avem pe sirbi. Sîntem apărați din toate părțile. Nici o primejdie. Nici capul nu ne doare. Trecem Dunărea fluierînd. În două zile de marș forțat sîntem la Sofia. Intrăm în inima bulgarilor ca în cașcaval. Îi facem marț. Praf și pulbere s-alege dintr-înșii. Numai să vrem ! Colonelul ofta din băierile inimii : Asta e, însă că nu vrem. Ne tocim. Ne codim. Ne scărpinăm la ceafă. Ne întrebăm ce-o să facă Austria ?... Ce-o să zică Europa ?... Austria ?!... Europa !?... Pe Europa și pe Austria mă...

Ca să nu spuie în gura mare, în fața Mălinei și a domnișoarei Roger, ce-ar fi făcut el pe Europa și pe Austria, își mușca limba și-și ridica brațele neputincioase în tavan. Ca să-și răcorească năduful, își lua pe Mălina și pe Nelu cu dînsul și, în străvechea și încăpătorea calească a familiei, legănat pe arcurile ei moi, ca într-o corabie pe valuri, se ducea la Șosea. Era sătul de politică. Îi era lehamite de politicieni. Se înăbușea la club. Vroia să respire. Visa aer curat.

La Șosea, însă, între cele două rînduri de tei pleoștiți, arși de secetă, năpirlîți de vînturi, în coada automobilelor care stîrneau nori de colb în urma lor, aerul nu era mai respirabil și nici atmosfera mai senină. Un soare trist, umflat ca o bubă coaptă, roș ca o rană îndoielnică, scăpăta îndărătul hipodromului. Scheletele rarilor copaci, strîmbi și negri ca măselele găunoase în gura bătrînilor,

se profilau lamentabil pe cerul mohorit. Bărăganul, pe atunci aproape ca și astăzi, începea de la porțile orașului.

Plictisit, stenahorisit, colonelul dădea ordin vizitiului să întoarcă spre casă. Calea Victoriei era cel puțin stropită. La umbra zidurilor mucedu, nu te sufoca zăduful, nu te îneca praful.

Astfel, într-o după-amiază, pe la asfințitul soarelui, se întorceau agale, în trapul obosit al cailor, dinspre capul Podului. Trăsurile se țineau lanț. Pe asfaltul ud roțile huruiau înăbușit. Pietonii erau rari. Strada părea moartă. Din cînd în cînd șiragul de trăsuri se oprea, pornea din loc, se oprea iarăși. În dreptul Ministerului de Finanțe, după cîteva opinteli zadarnice, a înțepenit definitiv. Căii băteau nerăbdători caldarîmul. Mașinile sforăiau. Nervos, colonelul s-a ridicat în picioare, în spatele vizitiului. Cît putea să cuprindă cu ochii, nu vedea decît coșuri de trăsuri. Un vuiet surd, neîntreput, venea dinspre centrul orașului. Zărind un vardist, l-a apostrofat furios :

— Ce este, mă ! Ce mă-ta faci acolo de nu ne faci loc să trecem ?

Smirna, cu palma la cozorocul chipiului, vardistul, care-l cunoștea, cum îl cunoșteau toți vardistii capitalei, i-a răspuns militărește :

— E manifestație... s'trăiți, domnule colonel !

— Ei și ? !... dacă e manifestație ? !... Tu ce paști ? N-o să m-apuice noaptea în stradă fiindcă e manifestație. Hai ! Ce mai aștepți ? Mișcă-te ! Ia caii de dirlogi și fă-ne loc !

Vardistul n-a așteptat să-i poruncească de două ori. Și-a înfipt pumnul lui solid în căpestrele cailor. Smucind zdravăn de ele, a izbutit să-i scoată din rînd și să-i ducă, printre proteste viguroase și recriminări acerbe, cu ciocniri și izbituri nenumărate, pînă în dreptul Ateneului. Vuietul creștea în vremea asta. De la „Nestor“, cît vedeai cu ochii, cum au mărturisit sincere zierele de a doua zi, Piața Palatului era o mare de apete, din care se ridicau, asemenea talazurilor tumultoase ale oceanului, steaguri, pălării, bastoane, pancarte, umbrele, șuierături stridente, clamori entuziaste. Un cordon subțire de jandarmi, întinzîndu-se și îndoindu-se ca un gumilastic, după cum îl împingeau din spate oiștile trásurilor sau îi sufla în față

elanel multîmii, încerca să bareze drumul. Cîțiva ofițeri, amabili, surizători, executînd probabil un consemn tot așa de elastic ca și cordonul de jandarmi, afirmau totuși imperativ :

— Nimeni nu trece !

— Ei, asta e !... O să mă opriți voi, mucoșilor, să trec dacă vreau ?... Aș vrea s-o văd și pe asta ! tună colonelul.

De fapt, însă, impresionat de proporțiile manifestației, nu prea ținea nici el din cale-afară să treacă. Parlamenta mai mult din principiu :

— Eu sînt colonelul Hotnog !...

— Am onoarea să vă cunosc, s' trăiți, domnule colonel... i-a răspuns primul ofițer, un locotenent, lipindu-și disciplinat și elegant călcîiele.

— Atunci ?... Dacă mă cunoști !... Cred, domnule locotenent, că ordinul nu e pentru mine...

— Natural !... Binețeles... Ordinul, firește, nu e pentru dumneavoastră... Dar doamna ?

— Doamna ?... Ei și ?... Ce-are a face doamna ?

— Vă luați dumneavoastră răspunderea... domnule colonel ?

— Răspunderea ?... Hm !... Adică cum ?

Tulburat, își îndrepta mustețile căzute de emoție. Se uită la soră-sa. Mălina era mai mult moartă decît vie. Se uită la Nelu. Copilul era palid și străveziu ca foaia de țiplă. De el uitase. Uitase de propriul lui curaj. Nu se mai gîndea decît la dinșii. De hătîrul lor se pregătea tocmai să cedeze stăruințelor tînarului locotenent, să renunțe la drepturile lui cetățenești, cînd, deodată, dindărătul cordonului de jandarmi, se ridică un glas ascuțit, ștrangulat, dar răsunător ca șuieratul unei locomotive :

— Trăiască colonelul Spiridon Hotnog !

Colonelul s-a simțit laș de sudoare la subțiori. Singele i s-a oprit la inimă. Fără să aibă timp să mai cugete, să ia o hotărîre, ca într-o scăpărare de fulger, a văzut cum mulțimea, atrasă de țipătul strident se repezea, buluc, într-o singură direcție. Într-o învălmășeală de nedescris, printre urlete, gemete, vociferări, strigăte, urale din ce în ce mai frenetice : „Trăiască eroii neamului !... Trăiască colonelul Hotnog !...“, valurile ei impetuoase s-au izbit de cordonul jandarmilor. Jandarmii, în momentul acela, își

căutau locotenentul. Unul a scăpat pușca din mîini. Altul a alunecat și-a căzut pe spate. Prin zidul spart de baionete, asemenea puhoaielor umflăte de ploii, cînd cad zăgazurile șubrede, norodul se revărsa de pretutindeni. Liceeni, studenți, pensionari, simpli și pacinici mahalagii, beți de entuziasm patriotic, năvăleau potop, înconjurînd vechea caleașcă. Făcîndu-și vînt din fruntea manifestațiilor, un licean sări pe scara trăsorii. Era Tănase ! Cu șapca în vînt, țipa cît îl ținea gura :

— Trăiască eroii neamului !... Trăiască colonelul Hotnog !... Fraților !... Viteazul colonel Hotnog, la șapșapte, a luptat la Plevna !... a trecut Dunărea !... Știe pe unde se trece !... Cunoaște calea !... Fraților !... să ne-o arăte și nouă !

— Să ne-o arăte !... Să ne-o arăte !... repeta frenetic poporul. Mergem după dînsul !... Trăiască colonelul Hotnog !... Noi îl ducem !... Înainte !... Ura !... Deshămați caii !...

În mai puțin timp decît e nevoie pentru consemnarea pe reci pagini de hîrtie a momentului acestuia vibrant și memorabil din istoria neamului, caii au fost deshămați, studențimea română înhămată în locul lor, bătrîna caleașcă. urnită din loc, luată pe sus, purtată pe aripile avîntului național pînă în mijlocul pieței. Piața întregă urla, delira :

— Trăiască colonelul Hotnog !... Să vorbească colonelul Hotnog !... S-auzim !... S-auzim !...

Sprijinit pe Tănase, urcat de Tănase, care-l ținea de subțiori, colonelul se instalase pe capra trăsorii. Picioarele lui crăcănate, proiectate pe zidurile Fundației „Carol“, păreau făgăduiala arcurilor de triumf viitoare. Cu un pumn ridicat spre cer, cu celălalt bătîndu-se în piept, colonelul se adresa poporului :

— Fraților !...

— Ura !... i-a răspuns într-un glas mulțimea.

— Fraațiilor !... a repetat, mai cald, mai pasionat colonelul.

— Uraaa !... Ura !... i-a răspuns delirant norodul.

Ar fi vrut să mai adauge ceva. Își simțea capul clocoțind de idei. Vedeă Dunărea. Auzea bubuitul tunurilor de la Plevna. Știa acum ce trebuie să le spuie. Un cuvînt numai ! Un semnal !...

Dar norodul n-asculta. Unii răgușeau strigînd : „S-auzăm !... s-auzăm !...” Alții urlau : „Trăiască colonelul Hotnog”. Un grup de studenți începu să cînte. Și piața întreagă [...] cîntă în cor după dînsul :

*„Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte,
In care te-adînciră barbarii tăi tirani,
barbarii tăi tirani !”*

Cocoțat pe capra trăsुरii, crăcănel, cu-amîndouă brațele ridicate în aer și bătînd involuntar tactul muzicii, colonelul Hotnog părea, în clipa aceea supremă, unicul și miraculosul capelmaistru al redeșteptării noastre naționale. Soarele, apunînd, îi lumina fruntea inspirată. Sudoarea îi scâldea fața. Lacrimi de sfîntă, de invincibilă emoție îi umezeau ochii. Simțea, din adîncul sufletului, ridicîndu-se dintr-însul o grațitudine infinită și orgolioasă către cerul care-l făcuse român. Văzînd de departe pe prefectul Poliției capitalei străbătînd repede gloata și venînd direct spre dînsul, pe cînd valurile furtunoase ale mulțimii se despicau respectuos în fața lui, a crezut, un moment, că-i aducea pe tîpsie patalamaua de cetățean de onoare al națiunii sau mandatul de arestare. Le-ar fi primit bucuros, cu aceeași nobilă liniște sufletească, pe oricare din amîndouă. Totul i se părea acum egal. În fața patriei, ce puteau să mai însemne : oprobriul sau răsplata, apoteoza sau martirajul ?

Prefectul, însă, nu-i aducea nici recunoștință, nici amenințări. Venea în calitate de om al stăpînirii, inițiator al manifestației, dar responsabil de ordinea publică. Neștiînd ce brașoave spune golaniilor, vroia să-l potolească. Întrevederea dintre ei a fost scurtă, dar demnă de reținut pentru posteritate. Înălțîndu-se pînă la urechea colonelului, prefectul i-a șoptit repede, jumătate pe franțuzește :

— *Mon colonel...* e inutil să mai insiști... Nu-i mai aprinde !... Nu mai turna gaz peste foc !... Dă-i în aia a mă-sii... Declarația de război e gata !.

— S-o văd ! i-a replicat, incredul și patetic, colonelul.

— *Ma parole d'honneur, mon cher !*

— De-ajuns !... Te cred !... Dă-mi mîna, Costache !

Și-au strîns viguros miinile ; s-au îmbrățișat scurt, ostășește, sub privirile, aplauzele, aclamațiile, uralele pieței. Aerul vibra. Caldărimul se cutremura. Momentul era istoric.

Atunci [...] a țîșnit, a crescut, s-a umflat, s-a revărsat, ca un muget de orgă, ca un prinos de recunoștință către Cel-de-Sus, ca un etern : *Ave, Cesar !...* către Molohul căruia în curînd avea să-i dăruiască tot sîngele altora, imnul larg, sumbru, macabru :

*„Trăiască regele
In pace și onor !...”*

Gurile căscate urlau neînterupt spre cer. Steagurile se înclinau. Colonelul își ștergea fruntea brobonită de sudoare.

În aceeași seară, în edițiile speciale ale ziarelor, și-a citit discursul reprodus în extenso, după note stenografice, și însoțit de poza lui, vechiul clișeu, în ținută marțială de cavalerist, de la moartea lui Mirel Azan. Și-a citit discursul, și l-a recitat, fără să obosească, fără să se sature de dînsul. Îl învățase pe de rost. Putea să-l rostiască cu ochii închiși. Negru pe alb scria la gazetă :

„În momentul acela își făcu apariția echipagiul gloriosului veteran din Războiul independenței, colonelul de cavalerie Spiridon Hotnog. Mulțimea îl recunoscă la moment. Aplauze furtunoase izbucni din toate piepturile. În numele organizatorilor manifestației patriotice, tînărul Tase Bojoceanu îl rugă să vorbească.

«Fraților ! — își începu discursul inflăcărat viteazul colonel, ridicat pe umerii cetățenilor — fraților ! sînt treizeci și cinci de ani de cînd, sub comanda Marelui Căpitan, trecînd peste valurile Dunării înghețate, pînă în inima Balcanilor, am împlîntat stindardul României pe redutele lui Osman-pașa. Cunosc drumul, fraților ! În treizeci și cinci de ani nu s-a schimbat. Inimile bulgarilor nerecunoscători și perfizi au rămas și ei neschimbați. Ce mai așteptăm ? Pînă cînd, cum spunea strămoșii noștri, romanii, vom permite să abuzeze de răbdarea noastră ? Ajunge, fraților ! Funia ne-a ajuns la os. Dunărea ne cheamă. O cunosc ! Am trecut-o ! După mine, fraților».

Salve de aplauze, aclamări vijelioase, îndelung repetate, subliniau fiecare cuvânt, întrerupea frază cu frază, accentele sublimiei perorații.“

Colonelul se întrerupea și el din citit. Auzea încă o dată mugetul de valuri al mulțimii. Asemenea bubuitului de tunuri de la Plevna, glasul presei îi gâdila plăcut auzul. Se minuna în sinea lui de perspicacitatea ziariștilor. Nu-și amintea, bineînțeles, exact tot ce spusese în Piața Palatului. Își recunoștea, însă, rînd după rînd, slovă cu slovă în proza tipărită, gândurile lui inexprimate, toate gândurile lui, cele mai intime, cele mai patriotice.

„Cum naiba fac, dom'le, pîrliții ceia de gazetari de-ți ghicesc gândurile?“ se întrebă el, cu candidă sinceritate.

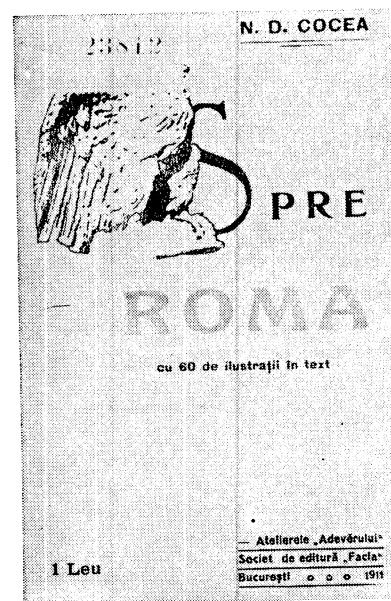
Totul îl uimea, de altfel, în peripețiile zilei aceleia miraculoase. Viața lui începea să i se pară o înlănțuire inexplicabilă de evenimente, unele mai prodigioase decît altele. În fitece lucru, în fitece amănunt al epocalelor întimplări de peste zi vedea degetul providenței. Ea îl alesese. Ea îl călăuzise. Se dusese la Șosea. Putea să nu se ducă. Putea să se întorcă mai devreme acasă sau mai târziu. Putea să se abată din drum, să se coboare la vreo prăvălie, să se oprească la club. Putea să nu se ia la colți cu vardistul sau să nu fie recunoscut de mulțime. Dacă Tănase nu-l zărea ?

Numele lui Tănase, imaginea lui Tănase i-au cam răcorit entuziasmul. Strîmbă ușor din nas. Alungă gândurile inoportune. Alunecă asupra lui. Cătă pe celălalt. Se opri la celălalt. Îi regăsi numele în gazetă. Repetă, ca să nu-l uite, ca să-i mulțumească la ocazie : „Tase... Tase Bojoceanu“.

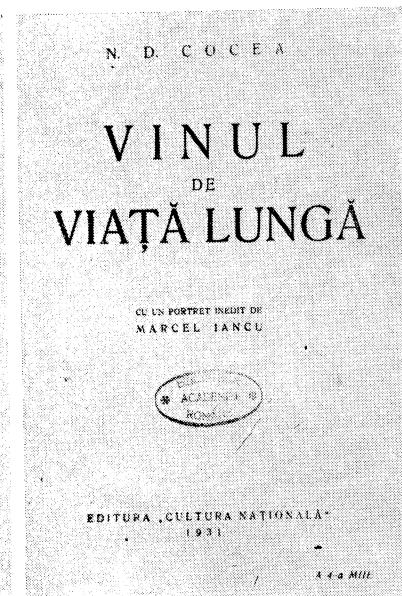
Parcă și numele ăsta îi spunea ceva. Parcă-l mai auzise cîndva. Era sigur că-l auzise. Nu știa, însă, nici cînd, nici unde. Nu izbutea să și-l reamintească. Nu-l recunoștea.

XXII

Tînărul Tase Bojoceanu, în două luni numai de dezordine națională și de acea firească răsturnare a valorilor pe care războiul o tirăște totdeauna după dînsul, a făcut

*Spre Roma. Ediția princeps, 1911
(Biblioteca Academiei)*

*Vinul de viață lungă. Ediția princeps, 1931
(Biblioteca Academiei)*

*Fecior de slugă. Ediția princeps, 1932
(Biblioteca Academiei)*

„Ecce homo

Mă recomand Marin Ițar
Sânt om cu doxă și cu lege,
Și dacă nu sânt neam dă rege
Sânt însă neam de circumar
Și-n Tîrchileștiu al bătrîn
Așa precum m-arată chipu
Io sânt alegător român
Și fu în mina mea „prințipiuiu”.

Prib.”

Desen apărut în revista *Facla*, an. V (1914),
nr. 115 (2 februarie), p. 1

(Biblioteca Academiei)

141

d'avea întubet, uinit:

- ai ucis?

- Nu.

- ai furat din averea oștei, din pu-
ținul săracului, al vădugei sau al or-
fanului?

- Fără să știu! Sunt condamnat
pentru altceva.

- atenuă de ce nu te spânzuri! Ce
mustrări de ceget poți să ai! Ce remu-
cări pot să-ți torturase nopțile? Ai
ultrașiat, ai îngurat pe vre-unul din
mai marii țării. Nu'l cunoștii perso-
nal. Te cunoștii însă pe toți la un loc.
Și me e unul singur dintre ei care n'are
merita, me odăie, dar de-o sută pe
ori pe zi, și me rădălește și blestemă,
dar străngul, țespa și jupuiala de viu.
De ce nu te spânzuri prin urmare,

ANUL XI 8ta
No. 30

Facła

28 IULIE
1912

[M.S. Menirea Ei e să sugă.]
Coperta revistei *Facła*, an. III, 1912, nr. 30 (28 iulie)
(Biblioteca Academiei)

cîteva salturi pe treptele ierarhiilor sociale pentru care nici doi ani poate că nu i-ar fi fost de ajuns în vremuri așezate și normale. Scria la gazete. Reportagiul lui înflăcărât asupra marelui miting din Piața Palatului plăcuse deopotrivă direcției, ca și marelui public. Sosit cel dintii la redacție, cu foile umede încă de cerneală, fusese adoptat cu entuziasm, mai ales fiindcă nu pretindea nici un fel de remunerație. Semna cu încredere. Scria despre orice. De vremea bună sau rea, de pace sau război, de mode, de curse, de teatru, de arte, de știință, de politică, de literatură. Nepricepîndu-se, în special, la nimic, era bun la toate. Avea nevoie secretarul de noapte, în grabă, de confirmarea unei știri, de cîteva vingalace sau de o coloană întregă? În pustietatea redacției nu dădea decît de Tănase.

— Dragă Tase!... Dragă Bojocene! dă, te rog, o fugă pînă la Interne... Sau dă-mi cîteva rinduri despre orice... despre ce vrei tu!

Tase nu ezita. Nu-și pierdea vremea să se gîndească. Avea gata, în imaginația lui fertilă de începător: recenzii, dări de seamă, note, impresii, interviuri. Interviurile, îndeosebi, îl scoteau din toate încurcăturile. Nu-i cereau să-și stoarcă creierul. Întrebări și răspunsuri îi veneau de-a gata. Îi aduceau și mici foloase. Actrițele îi zîmbeau grațios. Politicianii îi strîngeau amical mîinile. Mîinile lor nu erau totdeauna goale. Adesea îi lăsau în palmă cîte un sutar. Pînă și oamenii mari, celebri — miniștri sau profesori universitari, sau savanți cu renume academic — se lăsau interviați cu vădită mulțumire. Nu se uitau la vîrsta lui. Nu-i incomoda ignoranța lui. Răspundeau grav. Așteptau, provocau: interjecțiile de admirație, exclamările de uluitoare surpriză. Cu cît erau mai sus puși, cu atît aveau o mai nepotolită sete de adulație. La început, tînărul gazetar, neexperimentat, nu prea îndrăznise să-și exagereze sentimentele. Îi era parcă teamă și rușine să spuie omului de la obraz: „Domnule general Ilescu, ești mai mare decît Napoleon“... sau: „Domnule Marghiloman, uite, tocmai așa ar fi vorbit și Bismarck“... sau: „Domnule Take Ionescu... domnule ministru... domnule cutare... excelență... ce vervă ai! ce talent! ce geniu!“...

Apoi, în câteva săptămîni de contact strîns cu necesitățile administrative ale gazetei și cu măririle țării, se deprinsese și cu asta. Tămîia cu amîndouă mîinile. Fecior de popă să fi fost, n-ar fi învățat mai repede să mînuiască și să zornăiască respectuos cadelnița admirației sub nasurile puternicilor zilei. Chiar dacă din naștere, prin creșterea, prin educație, n-ar fi fost predispus să servească mereu și pe oricine, meșteșugul gazetăresc i-ar fi îndoit pe nesimțite șira spinării și l-ar fi silit, cu o dulce și constantă presiune, să-și moaie pana în cerneala incoloră a aprecierilor măgulitoare. Vorbea gudurîndu-se. Scria cum vorbea. Natural, scria mai mult cu picioarele decît cu mîinile. Dar asta nu era un neajuns. Mai curînd o calitate. În România mică din vremea aceea, aproape tot atît cît și în România mare de astăzi, scrisul, această oglindă fidelă a sufletului și-a minții, reflecta admirabil nivelul intelectual al clasei noastre conducătoare. Gramatica, sintaxa, legile elementare ale acordurilor dintre predicat și subiect, dintre substantive și articole erau călcate vitejește în picioare sau ținute într-o tacită și unanimă desconsiderare. Fiecare vorbea cum gîndea, scria cum vorbea, și toți scriau lamentabil de prost. Excepțiile puteau fi numărate pe degetele unei singure mîini. Erau socotite ca adevărate monstruoziități. Simplitatea, claritatea lor speriau lumea; iar gîndurile în care își aveau obirșia o înfricoșau. Instinctiv, oamenii își căutau un reazăm, o proptea în proza celor care cugetau la fel cu dînșii. Proza lui Tănase, geniul lui Tănase nu puteau să bage în sperieți pe nimeni. Numele lui apărea din ce în ce mai des în coloanele ziarelor. Semna cu inițiale transparente : *T. B.*, sau cu pseudonimul tot așa de străveziu : *Tabo* ; sau cu tot numele lui întreg, recent, dar triumfător : *Tase Bojocanu*. Cercurile politice începeau să-l cunoască. Cafeneaua începea să-l aprecieze. Faima lui zilnică — purtată din Sărindar pe aripile pestrițe ale presei de picioarele desculțe și murdare ale țigănușilor pînă în fundul palatelor și-al bordeielor celor mai umile — trebuia să ajungă într-o zi, nu se putea să nu ajungă și la urechea colonelului Hotnog.

Descoperîndu-i într-o bună dimineată numele pe prima pagină a unei răsunătoare ediții speciale, colonelul a bătut vesel din palme :

— Țsta e !... Am pus mîna pe dînsul. Așa îl cheamă. Mi-aduc bine aminte. De data asta nu-mi mai scapă. Trebuie să-i dau de urmă. Trebuie să-l caut. Trebuie să-i mulțumesc.

L-a căutat, prin urmare. Cum se întîmplă mai totdeauna în viața oamenilor care caută mereu în alții, sau aiurea, sau în nouri, sau în lună ceea ce le-ar fi așa de lesne să găsească în ei însuși, sau la doi pași de ei, pe pămînt, așa i s-a întîmplat și bravului nostru colonel. În loc să-și caute eroul în subsoluri sau la grajduri, l-a căutat la redacția ziarului cu pricina. Mare i-a fost surpriza, și nu mică dezamăgirea cînd, într-o chichineață dosnică dintr-o magherniță sărăcăcioasă și infectă, îmbicsită de mirosul acru al tutunului amestecat cu duhnuri grele de clei, de cerneală, de cămeși neprimenite cu săptămîinile, de picioare nespălate cu lunile, printre cițiva mucoși de seama lui, s-a trezit nas în nas cu Tănase. Dacă n-a înjurat surușește și n-a trîntit furios ușile în urma lui, e numai și numai fiindcă n-a avut timpul material strict necesar ca să se gîndească. Prea cădea dintr-al nouălea cer. Stupoarea i-a luat piuitul. Tănase a profitat de situație. L-a primit ca pe Mesia. Cu avînt și, totuși, cu nesfîrșite ploconeli, l-a recomandat confrăților ca pe adevăratul inspirator și autor al victoriosului nostru război cu bulgarii. Confrății, de altfel, îl cunoșteau sau aveau aerul că-i cunosc pe degete vitejiile fără seamăn. Se linguseau. Îi băteau în strună. Îl ridicau în slăvi. Unul i-a cerut, *stante-pede*, un interviu. Altul i-a solicitat colaborarea. Un articol, de pildă, sau, mai bine, un șir de articole, de studii critice, tactice, strategice, imparțiale, asupra fazelor și învățămîntelor ultimei campanii. Opinia publică, îi afirmău cu toții, era teribil de îngrijorată. Războiul, deși norocos, pusese în evidență atîtea lipsuri, o nepregătire, o incurie atît de mare, încît pînă și cetățenii cei mai disciplinați, care votau totdeauna cu guvernul, se întrebau îngroziiți ce-ar fi fost dacă dușmanului i-ar fi trăsnet cumva prin cap să ne reziste. Din fericire, bulgarii nu trăserseră nici un foc de pușcă. Nici un viteaz soldat român nu murise de gloanțe. Singură holera secerase cîteva mii. Cu musafirul acesta nepoftit nimeni nu-și făcuse socotelile. Intrase în rîndurile falnicei noastre oștiri ca-n satul lui

Cremene, ca într-un sat fără cîini. Făcea hecatombe de jertfe inutile. Amenința, la rîndul ei, să treacă și ea Dunărea. Opinia publică striga alarmată.

Colonelul Hotnog a sesizat, dintr-o dată, gravitatea și repercusiunile inchiștinții acesteia obștești. Avea, printre vechii lui camarazi de arme, destui rivali. Toți cîți îi luaseră înainte, pe vremuri, la inspecții, la manevre, la galoane, la decorații, îi fuseseră și-i rămăseseră dușmani de moarte. Nu-i uitase. Nu-i iertase. Putea, în sfîrșit, să-i arate cu degetul, să-i denunțe vindictei publice. Nu-și răz-buna amărăciunile trecute. Își răz-buna patria. În numele patriei, care e deprinsă să înghită orice, să scuze orice, își dădea violent cu părerea, prindea cheag la limbă, perora, vărsa foc pe nări, făgăduia băieților să le scrie.

— Cu spada !... Ca la Plevna !... l-a întrerupt măgu-litor un reporter.

Colonelul s-a răsturnat pe speteaza scaunului, rîzînd încîntat, ca și cum ziaristii l-ar fi gîdilat la subțioară. Se simțea la largul lui. Băieții îl ascultau cu gurile căscate. Ciuleau urechile, de altfel răs_căcărute de la natură. Erau numai ochi, cam puchinoși, e drept, dar atenți și respec-tuoși. Venise și directorul. Atrăși de zgomot sau, ca muș-tele, de mirosuri specifice, imperceptibile nărilor profane, se strînseseră cu toții : redactori, administrator, reporteri, secretari, corectori de zi și de noapte. Colonelul le oferea, grațios, țigări din propria lui tabacheră. Le-a plătit și cîteva rînduri de halbe. [...] La plecare, după un sfert de ceas de congratulări reciproce, a declarat, important și răs-picat, că de-acî înainte îl pot considera ca făcînd parte din corpul redacției.

Un reporter, mai ușuratic, a pufnit de rîs în urma lui.

Dar directorul, înfigîndu-i în ochi o privire ascuțită ca un vîrf de peniță, a luat pe Tănase la o parte și l-a întrebat, discret :

— Dumneata ești așa de bine cu ramolitul ăsta de colonel ?

— Da ! s-a grăbit să răspundă Tănase. Apoi, presim-țînd ceva, dar neștiînd încă unde voia să ajungă directo-rul, a adăugat, mai prudent : Destul de bine, domnule di-rector.

— Și-i așa de bogat cum se spune ?

„Aha ! s-a gîndit imediat Tănase în sinea lui. Aici e buba ! Asta te doare ! Ți-a mirosit a ceva lei noi, ju-pine !“ Și tare, cu-o explozie înăbușită de entuziasm :

— Bogat ? ! domnule director... putred de bogat !

Directorul îl mîngia cu privirea. Începea să se inte-reseze de soarta lui :

— Ce leafă ai dumneata... la gazetă ?

— Leafă ! a exclamat Tănase, rîzînd într-însul, pe cînd pleoapele i se lăsau smerit în jos. Leafă, domnule direc-tor ? N-am nici o leafă.

— Rău... Foarte rău... Trebuia să-mi spui... Omul nu trebuie să muncească fără leafă... Dumneata ești mun-citor... Sîntem cu toții mulțumiți de dumneata. Și adresîndu-se administratorului [...], căruia i se potrivea numele ca nuca-n perete : Domnule Mioreanu, fii bun, te rog, să treci în stat pe domnu Bojoceanu cu... șaizeci... ori mai bine cu optzeci de lei pe lună... Dă-i și un aconto dacă vrea... Vrei ?... Ai nevoie de ceva ?

Tănase părea radios. Se silea să exulte de fericire. Deși n-avea nevoie de nici un aconto, deși optzeci de lei pe lună erau un mezelic pentru dînsul pe lîngă ceea ce ciupea la ziar, pe de lături, și-a exprimat, emoționat, recunoș-tința :

— Aș avea... Cum să n-am !... Dacă sînteți așa de bun... Nu știu, zău, nu știu cum să vă mulțumesc, domnule di-rector...

— Lasă mulțumirile !... O să-mi mulțumești mai tîr-ziu... Cu noi, dacă o să fii băiet deștept, o să mai cîștigi... O să vezi !... Deocamdată ține-te scai de colonelul ăsta... Ia-i mai întîi un articol... Vezi să fie tare, și nu prea tare... Știi dumneata... Nota gazetei... Și dacă lucrurile merg bine... uite !... fac ceea ce nu fac pentru oricine... Deși nu ești de-ai noștri, ne ești la toți simpatic... Uite ! Ține minte !... Ai zece la sută din tot ce ne aduci.

Tănase n-a înțeles, pe dată, cum venea asta și ce putea, și cum putea să cîștige zece la sută dintr-un articol neplă-tit și scris de altul. În scurta lui viață de ziarist nu price-puse el multe la început. Văzuse, însă, atîtea ! Nu se mai mira. Făgăduindu-și să fie cu ochii în patru, și-a spus, vorba jupînului, că deocamdată ce-avea mai bun de făcut era să se ție scai de colonel.

Din fericire, n-a avut nevoie să alerge după dinsul. De cum s-a întors acasă, mai devreme ca de obicei, a aflat din gura slugilor speriate că boierul îl căutase și întrebase în câteva rânduri de el. L-a găsit instalat la birou, cu toate luminile aprinse, pierdut, dispărînd între vrafuri de cărți, de hărți, de broșuri, de ziare, de hîrtii răvășite. Scria pe capete. Scria aceeași frază, prima, pe care reușise s-o cio-plească, s-o netezească, să-i puie virgulele și punctul final. O copiase de nenumărate ori. De cîte ori se poticnea de începutul frazei de-a doua, relua fraza dintii și, cu mici modificări de punctuație, cu neînsemnate înflorituri de stil, o recopia pe altă coală de hîrtie. Adunase un maldăr de coli, abia deflorate, în dreapta lui. Ceaiul fierbinte aburea. Aburii îi învăluiau fruntea umedă de sudoare. Cu tîmplele în palme, gemea, își mușca sfîrcul mustăților, înjura :

— Crucea și mama lui de condei !... Cerneală-i asta ?... Peniță-i asta ? ... Vascrisul, precista și parastasul cui le-a născocit !...

— Nu vă supărați, domnule colonel... îl sfătuia, timid și modest, Tănase. O să vă pierdeți șirul ideilor... Spuneți-mi mai bine mie ce vreți să scriți...

— Uite, mă, ce vreau să scriu...

Prolix, încîlcit, amestecînd nume de regimente, de riuri, de munți, de generali, de cetăți, de vechi resentimente, de proaspete ambiții, într-un talmeș-balmeș inextricabil de fraze fără șir, fără cap și fără coadă, colonelul i-a explicat ideile lui. Tănase nu pricepea boacă. Biția însă mereu din cap :

— Bine !... Foarte bine !... Minunat !... Admirabil !... Lîmpede ca lumina zilei... Cu asta îi facem marț !... Numai să le punem pe hîrtie... Eu o să scriu... Dați-mi voie să iau note... Dumneavoastră dictați-mi !

Cu un profund răsuflet de ușurare, colonelul i-a cedat locul la birou. Condeii în mîna lui Tănase zbura, parcă avea aripi. Într-un sfert de ceas i-a dat gata articolul. L-au citit cu glas tare. Colonelul nu-și recunoștea toate expresiile. Își recunoștea, însă, toate ideile, pînă la una. Se minuna el însuși. S-au minunat și alții, cei care îl cunoșteau personal, cînd i-au citit proza pe primele coloane ale ziarului de-a doua zi.

Fără să facă prea mare vîlvă, articolul n-a trecut totuși neobservat. Oficioasele opoziției l-au relevat cu satisfacție. Gazetele guvernului l-au combătut cu vehemență. Un ministru l-a interpelat, amical, la club :

„Ce ai cu noi, colonelul ?... Cu ce ți-am greșit ?“

Iar Pherekidy, vulpoiul de Pherekidy, vechiul lui adversar la toate mesele de bacara, trecîndu-i mîna în toilul unei partide înverșunate, i-a strecurat în ureche :

„Bravo, colonelul !... Am văzut cu plăcere că mînuiești pana cu aceeași măiestrie ca și spada... Așteptăm urmarea !“

Asta l-a amețit. Laudele grecoteiului, cunoscut tot pe atît pentru perfidia cît și pentru cinismul lui abominabil, l-au îmbătat ca un vin dulce de Parnas.

A dictat, în repezeală, al doilea articol.

Spre marea lui surpriză, însă, nici a doua zi, nici în dimineața următoare nu și-a găsit numele la gazetă. Tănase, chemat telefonic, a intrat în birou constrîns, umilit, cu coada între picioare. De la ușă și-a ridicat brațele în tavan. Nu se putuse. Nu se putea. Articolul era prea tare. Directorul se speriasse. Administratorul se speriasse. Retururi și scrisori anonime de amenințare soseau cu ghiotura. Riscu să-și piardă un mare număr de cititori în cercurile militare. Aveau de furcă și cu acționarii. Printre acționari erau și cîțiva generali. Pe sfînta dreptate, oricît de simpatic le era la toți domnul colonel, oricît ar fi dorit cu toții să-l sîrvească, nu puteau să-și periclitizeze interesele ziarului numai de hatîrul lui. Cititorul nu vrea să știe de nimic. Cu acționarii nu te joci. Sînt intratabili. Cum să le rezști ? Ah ! dacă domnul colonel ar fi avut și el, acolo, barem cîteva acțiuni !...

— Cîte, mă ?

— Nu știu... N-am întrebant... Cred însă că zece... cincisprezece acțiuni...

— Și cît costă hîrtoagele astea ale jidanului ?

— Scump, domnule colonel... Foc de scump ! O sută de lei bucata.

— Cornul și perciunii lui de tîrtan ! Vrea să-mi sugă tot sîngele pentru un articol !... Nu dau !... Spune-i că nu dau !... Să-și cate altă gîscă de jumulit.

Înjura de templu, de Moise, de Tablele legii. Spumega de furie. Devenea iarăși antisemit. Dar ghimpele gloriei îi zgîriase pielea. În cursul zilei, tot înjurînd și pufnînd, s-a gîndit mai matur. Zece acțiuni ! O mie de lei ! Pe ce n-aranca el o mie de lei ? Pe-o damă, la pocher. Trăgînd peste cinci, la bacara. O să-și scoată paguba la cărți. O să tragă o cacialma lui Pherekidy. Grecul o să plătească jidanului ! Cu gîndul ăsta vesel în minte, rechemă pe Tănase. Îi numără zece hîrtii de cîte o sută. Peste o jumătate de ceas Tănase îi aducea, filfiind triumfător, nu numai acțiunile, dar și două bumaște, scăpate din ghearele jidanului. Se tocmise cu el țigănește. I le scosese cu optzeci de lei bucata. Se jura că altă dată o să i le scoată și mai ieftin.

— Dar articolul ? a întrebat colonelul.

— Se culege !

În adevăr, articolul a apărut și, de data asta, vilva a fost mai mare. Un general era atacat pe nume ; alți cițiva erau vizați în chip destul de străveziu. Scandalul lua proporții. Rufelee murdare, spălate în mica albă a României de altădată, făceau deliciile publicului cititor. Numele colonelului începea să fie pe toate buzele între „Capșa“ și palat. Un ministru i-a strîns solid, pe furis, mîna. Ceilalți îl salutau ei cei dintii, de la distanță. Opoziția jubila. Colonelul călca pe pămînt ca pe nouri. Se umfla în pene. Visa roluri politice. Plănuia o gazetă a lui proprie. Dicta pe capete. Ar fi dictat toată ziua. Articolele apăreau regulat. Nu-l mai costau așa de scump. Tănase îi procura acțiunile cu reduceri amicale și fanteziste. Îi dădea mîna. Tocmindu-se cu directorul, blestemîndu-și soarta, afurisind zgîrcenia colonelului, i le rupea cu douăzeci de lei bucata. Le revindea cu șaizeci, cu cincizeci, cu și mai puțin chiar, cu cît putea mai mult să smulgă zgîrceniilor intempestive sau inexplicabilelor toane boierești. Sugea astfel de la două vaci. Își păcălea și pe stăpîn și pe jupîn, fără să le facă rău la nici unul, ba dimpotrivă. Cu bani buni, cu bani gheață, directorul își vindea maculatura. Iar colonelul, pe te-miri-ce și mai nimica, avea gloria.

Trăia în glorie. Plutea în glorie. Respira în gloria cea mai beștelită, dar și mai rivnită dintre toate, cea care e făcută din teama condeiului, din panica adversarului.

Cum nimic, însă, nu e pe deplin desăvirșit și mulțumitor pe lumea asta, în fumurile lui de glorie, avea și el, totuși, o racilă ascunsă, o profundă și inconsolabilă mîhnire. Ai lui nu-l înțelegeau. Vechea zicală că nimeni nu e profet în casa lui se adeverea încă o dată. Mălina tremura și îngălbenea citind articolele furibunde sau notițele veninoase din presa guvernamentală. Nu-i mai tihnea somnul. Nu-i mai pria mîncarea. Se temea și de umbra ei. Îl ruga, îl implora să se astîmpere, să se lase de scris. Iar nepotu-său parcă trăia pe altă lume. Degeaba le citea și le recitea el, la prînz și la masa de seară, replici violente, țîșnite tot pe atît din penița agresivă a lui Tănase, cînd scria sub semnătura altuia, cît și din geniul propriilor lui înjurături : Mălina pălea, Nelu n-auzea. Cu-o carte rămasă deschisă pe fața de masă, ridicîndu-și în silă ochii de pe dînsa, se uita țintă în ochii lui unchiu-său, cu suflul străin, cu gîndurile aiurea, fără să-l înțeleagă. Unchiu-său aveau dreptate. În simplitatea lui ghicea ceea ce-l durea mai mult și n-avea putere să priceapă. Nepotu-său trăia pe altă lume. Ca mulți din generația lui, adăpată la cultura veacului, trăia într-o lume aparte. În lumea aceea largă, senină, tolerantă gîndurilor noi, ca și rătăcirilor omenești, zîmbitoare în somptuozitatea civilizației ei ajunse la apogeu, ușoară, fericită, sceptică, strălucitoare și pe care azi, cu sufletul sfîșiat de regrete tardive, nici nu mai sîntem în stare să ne-o închipuim cum putea să fie și cum a fost în realitate pe la începutul anilor una mie nouă sute paisprezece.

Pacea domnea pe pămînt. Cele cîteva încăierări izolate, localizate cu grijă la periferiile lumii burgheze — în sudul Africii, pe țărmurile Asiei, în fundul Balcanilor — se terminaseră și ele. Omenirea respira liniștită. Științele făceau progrese uluitoare. Undele herziene străbăteau spațiul. Primele aripi își încercau zborul. Nobila frunte a lui Curie se sfîrmase, e drept, de caldarîmul Parisului, dar forța radiantă a materiei era găsită, și sufletul ei, vizibil în bombardamentele atomilor, supraviețuia corpului inert. Artele înflorau. În zarea unei umanități care părea, în sfîrșit, împăcată cu ea însăși și stăpînă pe propriul ei destin, se ridica, radios și cald, *Sărutul* lui Rodin. Ca altădată, în epoca fecundă a Greciei antice, o societate infinit

mai vastă, dar tot așa de înțelegătoare, își îngăduia luxul suprem să conceapă eternitatea liniilor pure, să se pasioneze pentru o idee, să creadă în frumos. Sub vana și stearpa agitație a competițiilor politice locale, bătea, încă timid, aceeași inimă, scăpărau, din ce în ce mai intens, inteligențe invismintate ca în azur de caracterul universalității. Pământul începea să facă un singur tot. Ocea-nele nu mai constituiau piedici invincibile; munții nu-și mai înălțau coame sălbatice și orgolioase, cu neputință de străbătut; granițele erau lesne de trecut. De la un stat la altul schimburile de mărfuri, de grâne, de materii prime sau confecționate, de mode, de opinii, de credințe, de convingeri, de idealuri se făceau cu o ușurință care nu părea nimănui excepțională, fiindcă intrase de mult în ordinea stabilită a lucrurilor. Era pe atunci mai simplu să oferi iubitei un mănunchi de flori proaspete, aduse în două zile de la Nisa, decât să-i dăruiești astăzi o ramură înflorită la marginea capitalei. Elita își spăla cămeșile la Londra, își aducea blănurile scumpe din ghețurile Siberiei sau din pamele Americii de Sud, își procura hainele pe măsura trupului și noțiunile pe măsura creierului direct de la Paris. Articolele de preț nu știau de vămi, sau așa de puțin, artele, științele, poezia n-aveau hotare. Nimic din ceea ce era omenesc la poluri, la Ecuator, pe platourile Tibetului, în junglele Indiei, în tenebrele trecutului nu ne era străin. Acordurile lui Beethoven umpleau lumea. Disonanțele lui Wagner răsculau pasiuni și uri implacabile. Blocul enorm de marmură și de gânduri al lui Balzac își avea partizanii lui aprigi, adversarii lui ireducibili până și pe meleagurile Dimboviței românești.

Nelu trăia în lumea asta sonoră, luminoasă, neverosimilă, reală și factice, cu toată candoarea vârstei, cu toate avânturile și impetuozitatea tineretii. Se înscrisese la Litere. Legase cunoștințe. Își făcuse repede un cerc restrâns de prieteni, care împărtășeau aceleași visuri, alergau după aceleași himere. Se întruneau la el acasă, la ei, în fundul cafenelelor, pe băncile grădinilor, oriunde găseau o carte, o revistă abia sosită din străinătate, un prilej de discuții și gilceavă literară. Îi apuca de multe ori ziua discutând. N-aveau două idei la fel, n-aveau un singur criteriu de judecată, comun tuturor sau ceva mai statornic:

și se înțelegeau de minune. Doctrinile puteau să-i diividă. Teoriile puteau să-i dezbine. Viața, cu necesitățile ei aspre, putea să-i despartă. Îi reunea o pagină profund gândită. Îi potolea cadența unui vers. O fustă îi împăca.

În cenaclul lor instabil și zgomotos, domnișoara Evlampia Mladian, sau, mai pe scurt, duduia Pia, așa cum i-au spus cu toții din prima zi, purta, cu asentimentul tacit al tuturor colegilor și în grația fustelor ei vapoase, gravele insigne ale președinției inamovibile. N-avea nevoie să ridice glasul. Toți o ascultau. Toți o adorau. Era și delicioasă!

Figură stranie și dulce, enigmatică și încântătoare, de studentă emancipată din vremea aceea. Venise de departe. Din liniștea patriarhală a unei vechi familii de răzeși din nordul Moldovei. Nu cunoștea viața. Nu umblase la școlile statului. În orașelul ei provincial aproape că nu trăise printre bărbați. N-avea nimic băiețesc într-însa. Nici părul tuns, nici țigara în colțul gurii, nici poalele sumese pînă mai sus de genunchi, nici aroganța atitudinii, nici priviri dezabuzate sau împertinente. Era un pui de femeie vioi și adorabil, cum sînt atîtea. Cu toate astea, în finele ei trăsături feminine, în ochii mari, umezi și albaștri ca floarea de cicoare cînd roua dimineții întîrzie pe dînsa, în fruntea netedă, dar înveselită de zburdalnici cîrlionți de păr bălai, avea, netăgăduit, ceva grav și viril, sever și patetic. Era, poate, natura ei intimă croită astfel. Sau răsunau profund într-însa ecurile cărților citite. Citise mult. Citea admirabil. Versurile poezilor cîntau pe buzele ei înroșite de plăcere, rotunjite de voluptate, cu sunet argintiu, cu înțelesuri nebănuite. Mallarmé părea luminos ca ziua cînd stihurile lui obscure treceau printre dinții ei albi. Cînd citea studenților din Baudelaire, adolescenții vedeau aievea trupuri goale de femei damnate, procesiuni lungi de efebi cătînd zadarnic în porturi cu miros de smoolă, de pește, de tamarini și de portocali, viziunea țărmurilor depărtate spre care aleargă vecinic, fără să le atingă niciodată, pașii omului rătăcitor. Și deodată, ca prin miracol, zidurile odăilor se surpau în jurul lor, orașele se năruiau, cerurile se deschideau, clinchete de clopoței treceau prin aer, ciripit de paseri, foșnet de frunze, susururi de mătase și șoapte de iubire urcînd pe-o rază

de lună sau tremurînd pe-o coardă de vioară, cînd le citea din Verlaine.

Nelu se mira în sufletul lui cum de se făcea că nu simțise, că nu pricepuse niciodată așa de bine versurile poezilor ca atunci cînd le sorbea de pe buzele ei. Adevărul e că într-însa totul trăia. Operele altora, ca și propriile ei avînturi. Nu vorbea prea mult. Dar o vorbă, o privire, un simplu clipit de gene evocau lumi, inspirau gînduri, caracterizau tipuri, situații, împrejurări.

Într-o seară i-a fost dat lui Nelu să-și verifice convingerile la lumina unui unic cuvînt. În cercul lor, ferit totuși de priviri indiscrete, căzuse Tănase. Îl căuta pe dînsul. Era zorit. Trebuia să plece. Dar a stat. Două ceasuri buchite nu s-a urnit de pe scaun. Prins de-o vervă subită, perora, exuberant și strălucitor. Nu se uita prea insistent la domnișoara Pia, dar se vedea de la o poștă că vorbea numai și numai pentru dînsa. Era inspirat. Impresiona. În atmosfera pură, dar cam lîncedă a cenaclului, aducea parcă cu dînsul aerul rece și înviorător al luptelor de afară. Vorbea de ziare, de partide, de politicieni, de miniștri, de intrigi, de cabale, de averi făcute peste noapte, de pasiuni născute și îngropate într-o singură zi, de che-furi nesfîrșite, de dușmăanii ucigătoare, de tot ceea ce nu știau, nu presupuneau măcar studenții că e cu putință să existe și auzeau, poate, pentru întîiași dată. Tinerii îl ascultau surprinși și fermecați. Unul nu s-ar fi îndurat să-l întrerupă. Domnișoara Pia tăcea. Nelu asculta și el, tăcut. Un sentiment bizar, amar, dulce și dureros în același timp, îi înțepa inima. Era fericit de succesul lui Tănase. Începea să fie mîndru de vechiul lui tovarăș. Și sufletul îi tremura. Din cînd în cînd, cu coada ochiului, se uita la dînsa. Ce credea? Ce gîndea? Cum îl judeca duduia Pia? N-ar fi îndrăznit s-o întrebe. Îi era teamă s-o întrebe. De mai înainte îl durea răspunsul. Nici după ce Tănase și-a luat rămas bun de la ei toți, făgăduind să mai revie, nu s-a uitat în ochii ei. Dar a auzit-o murmurînd simplu, cu o nuanță de infinită compătimire în glas, ca pentru ea singură, în urma lui :

— Sărmanul !

Dacă Nelu n-o iubise de la început, din clipa cînd pentru întîiași dată li se întîlniseră privirile, dacă n-o ado-

rase îndeajuns în ceasurile lungi de reculegere, sub vraja poeziei, cînd ritmuri și rime picurau de pe buzele ei, măsurînd eternitatea, ca tic-tacul unui ornic, a iubit-o cu patimă înăbușită, cu izbucniri nebune de orgoliu, cu dorințe umile de renunțare, de anihilare la picioarele ei, din clipa aceea.

Bineînțeles, nu i-a mărturisit nimic. Nu venise încă vremea declarațiilor repezi, în galopul simțurilor, printre grijile accelerate ale existenței. Dar o căta. O căta pretutindeni. Nu-și găsea astîmpărul inimii decît lîngă dînsa. Nu se simțea trăind decît în preajma ei. Avea invenții subtile în diabolica lor inocență, ca s-o atragă în cursa discuțiilor interminabile. Autori indescifrabili ! Texte susceptibile de interpretări variate ! Probleme greu de rezolvat ! Mai toate cursurile le preparau acum împreună. Își împrumutau cărți. Își comunicau impresiile. Zilele treceau în cercetări pline de surprize, în descoperiri pline de încîntare. Într-o singură lună ea a descoperit pe Nietzsche ; el pe Shaw și pe Anatole France.

Cu ei trei, aproape tot atît cît cu ei înșiși, au trăit zile și nopți de luciditate intelectuală mai clară decît apa îzvoarelor, mai amară decît valurile oceanului. Li se atingeau febril degetele întorcînd una după alta paginile incendiante de verbul lui Zarathustra. Li se împreunau frunțile, grele de gînduri, peste foile risipite, cu-o blîndă și dezolantă înțelepciune, în grădina lui Epicur. Li se strîngeau mîinile, dezamparate și îngrozite de rictusul sardonice al eroilor lui Bernard Shaw.

Luptînd cu tustrei, cu el însuși, cu teama, cu iubirea, cu îndoiala, străbătut de fiorul dorințelor, tot așa de puternic ca și fiorul morții, Nelu murmură :

— Evlampia !...

— Evlampia !?... Ce ți s-a năzărit ?... Ce te-a apucat să-mi spui acum Evlampia ?

— Nu știu... Iartă-mă !... Mi se părea mai potrivit... E un nume de soră, de maică... Aș fi vrut să-l rostesc ca într-un templu... Mă tem, Pia, că lumea asta în care trăim numai templu nu mai este...

— Ce este atunci, Nelule ?...

— De unde vrei să știu !... Nu mai pricep nimic... Poate că e totuși bună... Poate că e iremediabil rea... Poate că

sînt eu de vină că n-o mai înțeleg... Poate că tu, Evlampia, lipsești din ea...

— Cum asta ? îl întreba fata, cu surpriză prefăcută, dar în fond măgulită și încîntată. Nu sînt și eu pe lume ?... Nu sînt lîngă tine ? Nu mă vezi ?

— Ba da !... Ba da !...

Dar nu știa să-i spuie, nu știa cum să-i spuie că dacă o vedea lîngă el, n-o vedea și într-însul, că dacă o simțea în preajma lui, n-o simțea a lui, toată și definitiv a lui, în carnea lui, în singele lui, în lumea lui arsă, scormonită, răvășită tot pe-atît de gîndurile altora cît și de propria lui pasiune. Revenea, cu avîntul și naivitatea tinereții, la vechile, la eternele întrebări pe care oamenii și le-au pus de cînd lumea și pe care el credea că le pune pentru întîiași dată :

— Ce este viața ? Ce este universul ? Ce este societatea ? Unde sînt legile care conduc omenirea ? Unde e fericirea ? Și ce fel de ordine socială desăvîrșită e aceasta pe care o pun mereu în cumpănă sarcasmul poeților și cugetarea filozofilor ?

Vorbea astfel fiindcă iubirea nemărturisită era într-însul, fiindcă ironia lui Shaw șuiera biciuind pămîntul, fiindcă geniul lui Nietzsche zguduise și prăbușise în el temeliile credințelor și certitudinilor de altădată, fiindcă zîmbetul lui France trecea peste el mai pustiitor decît vîntul deșertului, mai dezesperant decît deșertăciunea Ecclesiastului.

Erau acestea prin luna mai. Primăvara fusese prematură. Soarele dogorea binefăcător. Fără să le pese de încîntădule adolescenților intelectuali, olteni cu coșurile încărcate abia duceau pe umerii lor puternici povara poamelor și legumelor timpurii. La toate răspîntiile se ațineau chivuțe smulse, zdrențuite, dar cu obraji în floare și cu brațele pline de flori. Pămîntul vibra. Aerul răsuna de strigătele vînzătorilor :

— Hai la fragi și la căpșune !...

— Cireșe !... Cireșe !

— Vișine și drăgănele de Pitești !

Natura, ca și cum ar fi presimțit dezlănțuirea furtunii apropiate, înduioșată și milostivă bieților oameni, își des-

chisese coapsele într-o supremă eflorescență de sunete, de parfumuri, de fructe, de culori. Din ierburi, ca și din caldarîmul străzilor, se ridicau formele voluptoase ale vieții. Pe sub arbori, ca și pe sub streșinile caselor, rătăceau perechi înlănțuite. Darurile lumii păreau inepuizabile. Universul părea un miracol realizat. Din oaza lui vremelnică și precară, ridicîndu-și ochii spre cerul clemeant, omul putea, în sfîrșit, să-și spuie, măcar o dată în scurgerea veacurilor, în tragedia zilelor lui triste :

„Ce dulce e viața !.. Ce bună și ce divină e plăcerea de a trăi...“

CARTEA A DOUA

I

Peste lumea asta liniștită ca un întins adînc de ape, ca două trăsnete din cer senin, la interval numai de-o lună, a căzut vestea atentatului de la Saraievo și textul ultimatumului austriac.

Chiar și cei care au apucat zilele acelea cumplite cu greu ar mai putea să re trăiască azi cu imaginația momentele de panică, de stupoare, de prostrație, de sălbatecă și deznădăjduită revoltă prin care a trecut atunci omenirea. N-a fost, probabil, om, oricît de redus la suflet, oricît de mărginit la minte, care să nu fi resimțit atunci, măcar o clipă, undeva, în inima lui, oricît de înrăită, dacă nu zadarnica bunătate și frumuseță a vieții sub pumnul brutal al destinului, cel puțin teama oarbă și spasmul de răzvrătire al vitei tîrîte la abator.

Un moment, un unic moment de nobilă speranță, cei mai buni sau mai nebuni dintre oameni au putut să creadă că baioneta incredințată proletarietului se va întoarce împotriva provocatorilor și conducătorilor războiului. Nu s-a întors, însă. Social-democrația germană s-a tăvălit pe brînci la picioarele Kaizerului. Un glonte a spart țeasta lui Jaurés. Noaptea s-a lăsat asupra pămîntului.

Noapte grea ca plumbul, viscoasă și neagră ca smoala, străbătută de fulgerarea oțelului, spintecată de trăsnetul tunurilor, împurpurată de flăcările incendiilor, roșii ca singele care țîșnea din răni. Catedralele ardeau. Școlile ardeau. Bibliotecile ardeau. Bruma de știință omenească, adunată în rafturi de-a lungul veacurilor, își îndeplinea pentru ultima dată misiunea ei inutilă, mistuindu-se sub cerul de funingine, sub privirile întunecate ale po-

oarelor, în limbi de foc și de lumină. Era singura lumină a vremii.

Deși România nu intrase încă în hora masacrului, întu-nericul se lăsa și se întindea treptat și asupra ei. Ziarele nu mai aveau altă preocupare. Cetățenii nu mai aveau alte gînduri. Pe stradă, la cluburi, în cafenele, în berării, în sferele guvernamentale, ca și în intimitatea familiilor, unicul subiect de conversație posibil, unica îngrijorare a sufletelor, chiar și cînd gurile, luate de curentul mărunțișurilor zilnice, vorbeau despre altceva, era războiul.

În aparență, natural, nimic nu se schimbbase. Viața continua ca și mai înainte. Restaurantele erau ticsite. Tarafurile de lăutari erau tot așa de numeroase. Balurile, seratele, chefurile, zăiafeturile se țineau lanț. Ba se poate spune că erau încă și mai dese, și mai zgomotoase. Orășenii petreceau cu înfrigurare, cu un fel de veselie exasperată, ca și cum le-ar fi fost teamă de precipitarea evenimentelor, sub biciul destinului, că nu vor apuca să-și golească paharele pînă la fund. Șampania curgea. Cupele se ciocneau. Dar negurile războiului, ca și fumurile beției, se întindeau zi cu zi între hotarele României neutrale, peste sufletele și peste mințile împăingenate.

Semne imperceptibile mulțimii anunțau viitorul. Teatrele se goleau. Expozițiile tînjeau. Revistele, anemicele noastre reviste de artă și literatură din toate timpurile, expirau. Cui îi mai ardea de litere și de arte în asemenea vremuri! Cine să-și mai piardă ceasurile numărate ale neutralității cu măzgăliturile pictorilor, cu aiurările poezilor! Firele cele mai entuziaste cedau pe nesimțite sau își schimbau direcția entuziasmului. Frunțile cele mai idealiste se înclinau.

Din cenaclul lor de odinioară, Evlampia, cea dintîi, s-a lăsat tîrîită de curentul universal. Cu Nelu după dînsa, alerga la mitinguri, organiza manifestații gălăgioase, semna cu amîndouă miinile moțiuni războinice în sălile Universității, transformate în permanente săli de întruniri. Își înmulțea zilnic numărul discipolilor, ciracilor, adoratorilor. Studențimea naționalistă o adora. Cînd cirlionții ei de păr bălai se învolburau ca pâlălăi de flăcări deasupra tribunei, zidurile se cutremurau de ropotul aplauzelor. Nelu o asculta surprins și trist, emoționat și sumbru. Ar

fi vrut-o numai a lui. Și-acum era a tuturor. Ar fi vrut-o ca altădată, în pacea înserărilor, pe-o bancă din grădină, în focul discuțiilor, sau ceasuri întregi, tăcută, cu-o carte uitată pe genunchi. Dar unde mai erau acum cenaclul lor, cărțile și disputele lor, versurile și filozofia, febra cercetărilor, mirajul descoperirilor, misterele științei și visurile, și liniștea, și frumusețea, și primele gîngăviri de dragoste în limba stihuitorilor! Se iroseau una câte una, se risipeau și se împrăștiu, cînd mai încet, cînd în ritmul precipitat al epocii; se destrămau și se spulberau în uraganul care sufla neîntrerupt, cu oarbă minie, cu egală furie, de la miazănoapte ca și de la miazăzi, din foalele morții.

Moartea rînjea la hotare. Zgomotul armelor domina gîndirea izolată. Glasul patrioților creștea, se umfla pe piețele publice. „Reprezentanții firești ai năzuințelor neamului“: studenți, popi, pensionari, avocați fără clienți, scribi fără cititori declamau la răspîntii. Vociferările lor ignorau sfaturile prudenței. Tumultul străzii acoperea calculele rațiunii. Judecata limpede era înăbușită. În presă domina scrisul lui Tase Bojocanu. Vremea cugetării trecuse. Venea, se apropia văzînd cu ochii, vremea lui Tănase.

Junele Tănase, înflăcăratul și vajnicul Tănase, era infatigabil. Scria la gazete, perora în cafenele, tuna în văzul și auzul lumii contra guvernului, solicita subvenții patriotice în penumbra anticamerelor ministeriale, descoperea izvoarele de propagandă ale legațiilor, agita studențimea, trezea mahalalele, lua conducerea ghedeniștilor, se bătea cu poliția, informa Siguranța, avea întrevederi diplomatice, conciliabule misterioase, capul plin de proiecte întortocheate și contradictorii în aparență, practice și solide în realitate, buzunările din ce în ce mai pline și mesele de seară asigurate în casa colonelului Hotnog.

În casa colonelului, ca într-un microcosm, se reflectau toate pasiunile și toate curentele care dezbinau atunci pe români.

Mălina suspina pentru Franța. Romanele cu scoarță galbenă tot pe-atît cît și inima ei de mamă îi inspirau o aversiune aproape fizică împotriva nemților, care tăiau mîinile pruncilor. Cînd caleașca lor se încrucîșa, la Șosea,

cu automobilul lui von Busche, coatele ei se ridicau, instinctiv, în aer, ca și cum ar fi vrut să apere trupul și mîinile lui Nelu. Exclama cu oroare:

— *Ah, ces Boches !... ces sales Boches !...*

Colonelul o aproba, cu jumătate de glas, însă cu un fel de miriit surd și imprecis. Inima lui era împărțită. Adora, bineînțeles, Parisul. Se baladase și el pe marile bulevarde. În tinerețile lui chefuisese și el în Montmartre. Făcuse de multe ori să roșească, pînă în virful nasului ei ascuțit și candid, pe domnișoara Roger, povestind la masă, în gura mare, ravagiile lui de român țeapăn în inimile franțuzoaicelor sensibile de la „Maxim's“ și din Place Blanche. Le evoca, față de alții, cu rățoieli de cucoș cuceritor. Și le reamintea, în el însuși, cu oarecare tristeță, cu oarecare amărăciune, cu vagi regrete și remușcări. Pasionatele franțuzoaice îi devoraseră, regulat, într-o lună, cîștigul pe doi ani al moșiei. Iar una, mai cu moț ca toate celelalte, un puști de fată, pariziancă pînă în virful unghiilor ei roze și agresive, năzuroasă, lascivă, sprințară, indiferentă, felină, agățată într-un zori de zi și între două cancanuri la „Moulin Rouge“, îi lăsase pe deasupra, colac peste pupăză, portofelului gol, în semn de etern suvenir, o blenoragie. [...] Săltîndu-și reminiscentele, la încheietura pantalonilor, cu gestul dezinvolt și clasic al cavaleristului de profesie, colonelul găsea Franța prea coruptă, Parisul prea degenerat, civilizația Apusului prea descompusă și efeminată ca să nu treacă victorios peste ele pasul masiv, cu talpa bătută zdravăn de pămînt, al imperialelor armate nemțești.

— Dar Montmartre nu e Parisul !... Și Parisul nu e Franța !... replica, cu acră suavitate, domnișoara Roger.

Colonelul se înclina, curtenitor:

— Asta-i așa ! Recunosc că sînt și excepții onorabile... Dar cu o floare, domnișoară, ca dumneata, nu se face primăvară.

Complimentul direct, greoi ca un bolovan, n-o tulbura cîtuși de puțin pe domnișoara Roger. Continua, cu aceeași suavă acreală:

— Vă rog să mă credeți că nu cunoașteți îndeajuns Franța. Nu cunoașteți provincia. Nu sînt unica de felul

meu. Ca mine sînt mii și sute în fiecare colțișor al frumoasei noastre Franța.

— Aș vrea s-o cred, pentru victoria Franței, răspundea incredul colonelul.

„Văleu !... te pomenești că are dreptate !“ exclama, în sinea lui, Tănase, simțind cum urîțenia domnișoarei Roger îi lua de pe inimă și ultimele resturi de francofilism.

„Ce importă asta ! Ce importă familia, morala, societatea, existența sau inexistența atîtor domnișcare Roger, trase și răspîndite în milioane de exemplare pe scoarta răbdătoare a pămîntului !...“ Își spunea Nelu, cu inima zdrobită, cu sufletul răzvrătit numai la gîndul că, în vremea asta, armatele Kaizerului devastau muzee, ardeau biblioteci, amenințau Parisul, care văzuse înflorind printre lespezile lui de piatră, între cheiurile lui somptuoase sau sordide, de-a lungul a două veacuri, rîsul lui Voltaire și surîsul lui Anatole France. Orașul iluminat de zîmbetul înțelepciunii nu poate să cadă sub brutală cizmă prusacă, își repeta el cu oarbă încredere, împotriva evidenței evenimentelor de-atunci, împotriva temerilor lui unchiu-său, împotriva socotelilor lui Tănase, împotriva însăși a domnișoarei Roger, cu urîțenia și lamentabila platitudine a gîndurilor ei exprimate, ca în deridere, în suculenta limbă a lui Rabelais, împotriva știrilor care soseau din ce în ce mai dezastruoase de pe toate fronturile de luptă, dar care, fiindcă erau răspîndite mai ales de „Wolff-bureau“, i se păreau lui Nelu, în naiiva lor exagerare tendențioasă, tot așa de stupide ca și bruta prusacă, și tot așa de grotești ca și pretențiile Kaizerului. Nu putea să creadă în triumful răului, în victoria nemților. Credea în geniul Franței. Credea în sufletul umanității. Era convins că, de hatirul artelor și literaturii, oamenii de pretutindeni, cu mic, cu mare, pînă la ultimul negru din mijlocul Africii, se vor scula și vor sări în ajutorul Franței. Citea acum ziarele cu pasiune. Aștepta în fiecare dimineață o nouă declarație de război. Intervenția Italiei l-a făcut să plîngă de fericire că patria lui Petrarca nu-și dezmințea trecutul, de rușine că România rămînea iarăși de căruța statelor civilizate.

— Dar nemții au și ei o civilizație !... îl combătea Tănase, silindu-se să-l puie în contradicție cu el însuși. Au și ei teatre, muzee, muzică, literatură. Dacă armatele franceze vor fi victorioase, cine o să le împiedice să treacă Rinul, să devasteze Germania, să mergă la Berlin ?...

— Mai va ! mormăia colonelul.

— Oh, da !... suspina Mălina.

— La Berlin !... La Berlin !... se agita domnișoara Roger.

— A nu !... Asta nu !... protesta Nelu.

Vroia război, vroia ultimul război împotriva barbariei. Dar nu voia răzbunare. Tot așa cum credea în geniul Franței, credea în generozitatea ei. Era încredințat că țara care dăruise odată lumii drepturile omului, răsturnînd imperii, spulberînd tronuri, zdrobind pe tirani sub pașii desculți ai armatelor ei revoluționare, va dărui și de data asta lumii egalitatea între oameni și pacea între națiuni. Își imagina copilărește pe Joffre cu sufletul lui Jaurès și pe Foch meditănd, între două planuri de atac, asupra mijloacelor celor mai sigure de adus înfrățirea între popoare și fericirea pe pămînt. Nu-și dădea seama că de la epoca marii revoluții pînă la epoca marelui capitalism trecuse un veac și mai bine. Nu putea să creadă că de la un veac la altul totul se schimbă, totul se prefăce : clase, așezăminte, condiții materiale de existență, interese, ideologii. În entuziasmul lui fervent confunda pe Clemenceau cu Danton, pe Albert Thomas cu Mirabeau, pe Poincaré cu Robespierre. Nu vedea deosebiriile dintre clasele în numele cărora vorbeau. Nu vedea prăpastia dintre vremea celor dintii și vremea celor din urmă. Vedea pacea. O pace largă, îngăduitoare, justă, echitabilă, idilică, semnată de Krupp sau impusă de Creusot, tot așa ca și cum ar fi impus-o și-ar fi semnat-o, prin punere de deget, ultimul *sans-culotte*.

Tănase îl asculta cu nerăbdare, ridica din umeri cu disprețuitoare compătimire. El nu umbla cu capul în nori. Călca pe pămînt. Trăia printre oameni. Îi auzea vorbind. N-avea urechile astupate. Știa ce au în burtă. Idealism ? Justiție ? Generozitate ? Haida-de ! Gogoși ! Vorbe de clacă ! Nu era el de-alde ăia care se îmbată cu apă chioară. Dacă vroia războiul, ca și Nelu, dacă-l cerea

pe toate glasurile și pe toate drumurile, la gazetă ca să salte tirajul, la tribune ca să smulgă aplauzele mulțimii, îl voia cu socoteală, îl cerea la vremea lui. Să vedem mai întâi cine învinge. Apoi cine dă mai mult. Învinge Franța? Ura! De trei ori ura! Mergem cu Franța. Își dezleagă nemții băierile pungii? Adică de ce nu? Văzînd și făcînd. De ce să ne pripim? De ce să dăm vrabia din mînă pe cioara din par? Ce pierdem așteptînd? Nu e toată lumea mulțumită? Cînd a mai fost atîta bănet în țară? Ce nu le vindem nemților: untură rîncedă, benzină cu apă pe din două, boi numai cu pielea și oasele pe dinșii, porumb încins, mazăre cu gărgăriță, grîu stricat. La noi nu le-ar mânca nici porcii! Nemții le mănîncă. Să le fie de bine! Să mai ție războiul. Și să mai cumpere!

— Nu credeți, domnule Bojoceanu, că sînteți prea materialist? I-a întrebă într-o zi domnișoara Pia, cu ochii ei calzi și umezi, întunecați de dezamăgire.

— Sînt, domnișoară Pia! Recunosc că sînt materialist! Și bătîndu-se cu pumnul în piept, a adăugat: Sînt materialist, domnișoară! E adevărat că sînt materialist. Dar nu pentru mine. Ci pentru țară!

Replica nu era a lui. Putea să și-o însușească, însă, fără remușcare. Era a lui Brătianu. Era, cu variante sau atenuări ipocrite, a tuturor oamenilor noștri de stat. Toți vroiau războiul, ca și Tănase. Toți așteptau ceasul României, ca și Tănase. Îl pregăteau pe îndelete, tîrguindu-se cu rușii, tocmindu-se cu Franța, preocupîndu-se cu ambele tabere dușmane neutralitatea noastră *usque ad finem*, intervenția noastră, grînele noastre, păcura noastră, idealurile și viețile noastre.

II

Pregătită astfel sufletește, la ora fixată tot pe atît de priceperea factorilor ei responsabili, cît și de paradoxalul ei destin, România s-a aruncat în vîltoarea războiului mondial. După entuziasmul primelor ceasuri, peste care au căzut, ca un duș rece, proclamarea stării de asediu și instalarea cenzurii, au venit repede înfrîngerile, retragerile, invazia, bejenia, refugiul armatelor decimate, al

politicianilor valizi, al clasei conducătoare, scăpată intactă din dezastru în fundul Moldovei. Patruzeci de ani de domnie glorioasă, de împilare și abrutizare obștească s-au răzbunat în cîteva zile. Nici impenetrabilele trecători ale Carpaților n-au oprit puhoiul nemțesc. Nici faimosul Cadri-later strategic n-a împiedicat pe bulgari să treacă. Nici valurile Dunării n-au înecat hoardele dușmane. Cu vurta și cu toptanul, pămîntul României cădea prada cotropitorilor. Trenurile, scurgîndu-se spre nord, gemeau de jalea noastră și de greutatea bogățiilor: mobile, covoare, blănuri, argintării, poloboace de vin și de țuică. Iar drumurile, desfundate de ploii, plîngeau de mila copiilor prinși cu arcanul, luați cu miile de prin sate și semănați de-a lungul șanțurilor, flămînzi și goi, pînă ce moartea, mai clementă decît stăpînirea, se îndura, în sfîrșit de dînșii.

Șanțurile, de-o parte și de alta a drumurilor, erau pline de care răsturnate, de tunuri împotmolite, de răniți, de hoituri, de copii. Nelu le-a văzut cu ochii lui.

Plecase la război nu numai ca toți cei de-o vîrstă cu el, dar ca toți maiorii, colonelii, generalii, căpeteniile de oameni și de oștiri din vremea aceea, ca la paradă sau la nuntă. Credea că războiul e o defilare mîndră de uniforme strălucitoare, în muzica fanfarelor, în bubuitul tunurilor, în apoteoza actelor individuale de eroism.

La Turtucaia a întrevăzut primul aspect al războiului românesc: nepregătirea totală, vitejia inutilă a soldatului, incapacitatea și lașitatea șefilor.

Pe drumurile retragerii i-a cunoscut și cea de-a doua înfățișare: dezordinea, dezorganizarea, haosul, foamea, mizeria, rușinea vagoanelor încărcate de bunătați, trecînd pe sub nasul regimentelor desculțe și flămînde.

La Birlad, în sfîrșit, unde poposise vremelnice Marele Cartier și unde a ajuns după trei luni de fugă rușinoasă mai mult decît de luptă voinicească, i-a cunoscut și ultima ipostază.

Pe strada principală, în dreptul cofetăriei de lîngă pod, cum rătăcea cătînd zadarnic un cvartir pentru noapte, s-a întîlnit, nas în nas, cu Tănase. Vechii prieteni aproape că nu s-au recunoscut. Nelu era negru la față, cu obrații scofilciți, cu gîtul slab, ieșînd ca un maț din gulerul tuni-

cii. Tănase abia își încăpea în piele, sub uniforma nouă-nouă, străbătută de fireturi, încinsă cu tot felul de curele, înzorzonată cu brandenburguri, zornăind de paftale și eghileți. Cel dintii, trebuie să recunoaștem adevărul, spre cinstea lui, el a ridicat brațele în aer, el a exclamat, cu strigăt pornit sincer din inimă :

— Nelule !... Tu ești, Nelule ?... Ce-i cu tine, mă ? De unde vii în halul ăsta ? Vino să te strâng în brațe, dragul meu !... Nu poți să-ți închipui ce plăcere îmi face să te revăd... Te credeam mort... Două săptămâni am bătut telegrame după tine pe la toate unitățile... Ai tăi te cred dispăruți... prizonier... poate și mai rău... Nimeni nu-ți știa de urmă. Ai dezertat, mă ?... Tiii ! ce bucurie o să-i faci colonelului când te-o vedea !

— E aici ? întrebă Nelu pe negîndite. Apoi, rușinat că-i vorbea de-ai lui fără să se intereseze mai întii de dînsul, s-a grăbit să rectifice : Dar tu ?

— Eu ?!... Cum mă vezi ! Sănătos tun. Tu mă cunoști. Știi că-mi priește munca. Belele și buclucuri cite vrei. De răspunderi nu-ți mai vorbesc. Știi cum e la miliție. Cei mai mari cu folosul ; cei mici cu ponosul. Mă strecor și eu cum pot. Să nu vorbesc într-un ceas rău ; pînă acum mi-a mers strună. E drept că muncesc cît zece. Ție pot să-ți spun. Dacă n-aș fi eu, nu știu, zău, ce s-ar face fără mine cei de la Marele Cartier. Eu îi duc în spinare. Eu îngrijesc și văd de toate. Nu mă plîng. Cheresteaua e solidă. O duc la tăvăleală. Rezist. Mă învîrtesc. O să fie bine. Chiar dacă n-o fi ca mai înainte, ce vrei, dragul meu, la război nu e ca la mama acasă... La război, ca la război !...

Rîdea zgomotos și jovial. Își luase camaradul de braț și-l țira după dînsul. Îi vorbea cu ochii fugindu-i în toate părțile. Saluta pe unii, rîdea altora, schimba o vorbă, două, în treacăt, cu fiecare. Cunoștea tot orașul. Toți îi erau prietini. Figurile se luminau, brațele se întindeau în drumul lor. Ceva din simpatia obștească se revărsa și asupra lui Nelu. Îl prezinta radios, elocvent, ca pe-un erou al războiului. Eroului îi șoptea la ureche, după fiecare prezentare :

— Un imbecil... un infumurat... un trădător !... L-ai văzut ?... Ți-a fugit de pe front... Dacă nu era mătu-

șă-sa, coana Sultana, știi, cea care a trăit cu vodă, dădea ochii cu Curtea Marțială...

Ca o gazetă vie, îi destăinuia amănunte din viața fiecăruia, îi povestea vrute și nevrute, intrigi, bîrfeli, clevetiri, tot ce văzuse, tot ce auzise, de-a valma, unele peste altele, cu tot ce făcuse, cu tot ce se petrecuse de patru luni aproape de cînd nu se mai văzuseră.

— Mi-ar trebui o noapte-ntreagă ca să te pun în curent ! îl asigură el exuberant. Știi ce ?! Mincăm împreună, sau nu... La popotă n-o să fim singuri... n-o să putem vorbi... Unde stai ?

— Unde ? îi repetă Nelu întrebarea. Nici eu nu știu... Tocmai căutam, cînd...

— Căutai !... Asta e bună !... Asta le întrece pe toate !... Asta ești tu întreg, din cap pînă-n picioare !...

Se oprise în mijlocul străzii și rîdea de-i zîngăneau decorațiile și eghileții pe piept. Se uita sincer la Nelu, ca la un fenomen. Se izbi cu palma peste frunte :

— Tu ești !... Te regăsesc, în sfîrșit ! Mă întrebam eu, ce s-a schimbat în tine ? Nimic ! Același ! Cu capul tot în nouri... Nici războiul nu ți-a deschis ochii... Dar, dragul meu — urmă el înțelepțește, pîrintește, cu un ton ceva mai confidențial în glas. — N-aveai decît să bați la prima ușă ieșită în cale. La ușa unei case mai bune, mai arătoase. Un jupîn cu caftan și perciuni ți-ar fi ieșit înainte. [...] „Bucuroși de oaspeți, jupîne ?“ îl întrebă tu. Îți răspunde : „Bucuroși !“

N-ai decît să intri în casă. Îți răspunde că-i ocupat ? Faci vînt jupînelui pe ușă, balabustei pe fereastră... afară doar numai dacă de !... ca românului... nu-ți zice inima s-o oprești pe frigul ăsta ca să-ți încălzească așternutul...

— N-aș vrea să... încercă Nelu să-l întrerupă.

Tănase nu-i lăsă timp să-și termine gîndul :

— Nu vrei ?... Te înțeleg... Dar fiecare cu gustul lui. Toate gusturile sînt în natură... Nu vrei, prin urmare ? Bine ! Fie !... Hai !...

Se opri un moment. Ezita. Apoi, hotărît :

— Hai la mine atunci !... Ești oaspetele meu.

— N-aș vrea să te supăr...

— Ce să mă superi !... Nu fi prost...

— De altfel... se scuză Nelu, n-o să te supăr decît o noapte. Miine, în zorii zilei, plecăm...

— O noapte !... Zece !... cît vrei, dragul meu. Am pus mîna pe tine. Nu te mai scap. N-am decît două odăi. Și nici alea ale mele... O să-ți explic eu... Patul e larg. O să ne strîngem cum om putea... Ce dracu !... Am mai stat noi într-un pat !... Nu ne cunoaștem doar de ieri, de alaltăieri... Vino, mă !... O să fie bine... Ți-o fi și foame... Am de toate.

Avea, în adevăr, de toate în odăile lui încăpătoare, dar ticsite de provizii, ca magazia unei popote ofîțerești : lăzi de zahăr și de conserve, saci de făină, de orez și de cafea, pachete de șocolată peste cutii de sardele, munți de șunci și drugi de salam. Stînjenit oarecum la început printre ele, Tănase și-a revenit repede în apele lui. Făcea glume sărate și pipărate, scoțînd din cufere tot ce-avea mai bun pentru Nelu ; porunca lui Oprea, vistavoiul, să puie sticlele la gheață și să nu lase pe nimeni să intre în casă, oricine ar fi, bărbat, gradat, ghegeneral sau muiere, așeza tacîmurile, aprindea lumînările, trăgea perdelele. Făcîndu-și singur de treabă, învîrtindu-se agitat prin odaie, se simțea mulțumit de el însuși, fericit, profund fericit, ca și cum ar fi ospătat la dinsul pe-o cucoană din lumea mare. Sentimente confuze, reminiscențe, visuri, gînduri uitate îi reveneau și-i înfloreau în suflet. Se uita, cald, la Nelu. Îl învăluia cu-o largă și bună privire maternă. Ar fi vrut să-l sature, să-l îndoape, să descopere pentru el bunătăți rare, necunoscute. Nelu mîncea tăcut.

— Șampania, Opreo !... Adă șampania !... Un pahar de șampanie, Nelule !... Dezgheață-te, mă, ce naiba !... Lasă gîndurile, dracului ! O viață are omul. Bea, Nelule !... Să bem primul pahar în cinstea prieteniei noastre !

— Să trăiești, Tănase !

— Tase ! Nelule... Zi-mi și tu Tase, ca toată lumea... Tănase a murit ! Nu știai că a dat ortul popii ? A murit, săracul. A murit în război, ca un erou, într-un șanț, în primele rînduri... Bea, Nelule !... Încă un pahar în memoria lui Tănase.

Glumind pe seama lui însuși, cu cinism, cu candoare, rîdea cu hohote, golea pahar după pahar și descrețea treptat fruntea lui Nelu.

— Bea, Nelule ! Bea pentru Tănase dacă nu vrei să bei pentru mine. L-ai cunoscut și tu. Ți-a fost și ție drag.

— Drag, Tănase.

— Bea atunci !... Ți-aduci aminte, mă ?...

— Mi-aduc !... Cum să nu-mi aduc aminte...

Evocau copilăria. În fumul de tutun și în fumurile șampaniei, în mirosul greu, rînced, care se ridica din movilele de șunci și de cîrnați, treceau anii limpezi, se perindau imagini, întîmplări, peisagii, nume, emoții, amintiri...

Băile Herculane...

— Îți mai aduci tu aminte, Nelule ?...

Prima țigară...

— Cînd te înecai și-ți scuipai și sufletul !

Moartea licuriciului...

— Ce ți-a venit ?... Ce te-a apucat ?... Să te bați tu cu mine, mă !

Domnișoara Roger...

— Slută mai era, mamă !

Latrina...

— Ghemuiți unul în altul... La strîmtoare... În duhoare... Ce fericiti eram atunci !

Ca firul de lînă care se-nvîrte din caier, ca borangicul care se desface din gogoasă, se desprindeau, se despleteau și se depăneau amintirile. Evenimente vechi numai de-un an, întîmplări petrecute cu șase, cu patru luni în urmă li se păreau depărtate, pierdute în haosul războiului, ca și cum s-ar fi petrecut cîndva, în vremi imemorabile, sau nu s-ar fi petrecut niciodată.

— Și grădina...

— Cine-o fi stînd acum pe banca noastră ?

— Dar domnul colonel !

— Și Pia !... Unde-o mai fi Pia acum ?

— Aici.

— Cum ?... Unde-ai spus ?

Nelu sărise de pe scaun. Buzele îi tremurau. Privirile îi ardeau ca focul. Fumurile șampaniei i se luau de pe minte. Tănase încerca să-și revie în fire. Nelu îl zgîlția :

— Ai spus c-aici ?

— Aici... A fost pe-aici...

— Când ?...

— Odată... Pe la început... Mai demult... Am zărit-o, dacă o fi fost ea... Cred că era ea... Sigur că era ea.

— Și-acum ?

— Nu știu... De unde vrei să știu !... N-am mai întilnit-o... N-am mai zărit-o pe nicăieri... O fi plecat. S-o fi dus și ea, cum pe rînd s-au dus cu toții... Cine știe pe unde-o fi, dacă o mai fi... Dar ce-ți pasă ! Ce-ți mai pasă acum de femeii ! Ea sau alta... O fustă !... Sînt atîtea !... Cîte vrei !... Pe toate drumurile... Ele te cheamă. Ele îți ațin calea. N-ai decît să faci un semn. Pe care-o vrei !... Ia !... Alege !... Nu te mai gîndi la dînsa !... Bea mai bine !... Bea, Nelule !... O viață are omul. S-o trăim. Uite-n fața ta, paharul e plin... Cu șampanie ca asta n-o să te mai întilnești... Bea, mă !... Când ne-o fi mai rău, să ne fie ca acum...

Nelu, recăzut pe scaun, murmură deznădăjduit :

— Cine știe !

— Ehe !... Așa-i că nu mai știi nici tu acum ? Așa-i că ai venit la vorba mea ? Ce-ți spuneam eu ! Vroiai războiul ! Cereai război ! Uite unde am ajuns...

Cu un gest larg al brațelor vru să arate în dreapta, în stînga lui. Se izbi, cu dosul palmei, de muchea unei lăzi de zahăr. Rectifică, simplu :

— Uite unde-a ajuns țara...

Dar umbra lividă a războiului, evocată o clipă, trecu peste capetele lor. Le apăsa, le pleca frunțile. Sub povara ei mută, tăceau, imobili. Într-un colț se auzea ronțăitul unui șoarec. Zgomotul vieții redeșteptă în Tănase simțul realității. Își scutură umerii puternici. Își scutură gîndurile funebre. Apucă, de gît, altă sticlă și-o trînti, hotărît, pe masă. Dopul de plută sări voios în aer, tîrînd după dînsul, ca un penaj de general, un smoc de spumă albă.

— Ia seama... Se varsă... O s-o verși toată, observă Nelu, cu privirile țintă înaintea lui.

— Verse-se !... Ce-mi pasă !... Curgă !... Ducă-se ! Risi-pească-se !... Am destulă !... Am cîta vrei...

Șampania îl încălzise. Se înfierbînta vorbind. Limba începea să i se împleticească :

— Nu mă crezi ?... Nu crezi tu pe Tase al tău ?... Vrei să mă jur ? Pe ce să mă jur ? Ce să mă mai jur !... Uite

colo !... Vezi tu lăzile alea ?... Toate-s pline. Și podu-i plin. Și pivnița... Am, mă ! să vă îmbăt pe toți, să-ți îmbăt tot regimentul... Nu mă crezi ?... Spui că nu-s ale mele ?... Ei și ?!... Ce-mi pasă dacă nu-s ale mele ! Cine le bea ?... Eu le beau !... Asta-i războiul !... La război ca la război. Ce-i al tău e și-al meu. Bea, măi Nelule... Bea, măi frate-meu... Să bem pînă ce-om cădea morți-beți... Să spui și tu, pîrlit de ofițer ce ești, că ai băut din șampania lui Iliescu...

— Iliescu ?... Care Iliescu ?

— Ei, care Iliescu ! Parcă cazi din lună !... Pe ce lume trăiești ?... Unu-i doar tata Iliescu în țara românească... Iliescu, de !... Iliescu-Turtucaia...

— Cum ?... ale lui ?

— Ale lui... ale mele... Ce-ți pasă ! Bea și taci. Las' pe mine. Tata Iliescu să trăiască. Eu' sînt omul lui. Așa cum mă vezi, numai în Tase Bojoceanu se încrede. În nimeni altul. Fac ce vreau dintr-însul... Pe mine mă întreabă. Cu mine se sfătuieste. Eu sînt mîna lui dreaptă. Eu tai și spînzur. Eu îi dau totul de-a gata. Vrea șampanie ? Pofțim șampanie !... Vrea muieri ?... Na muieri ! Vrei trese, Nelule ? Vrei decorații ? Spune o vorbă. Decretu-i gata. Eu îl fac ! Eu iscălesc ! Eu sînt cheia și lăcata. Fac din tine om dacă vreau... Și vreau, Nelule... Ți-o jur că vreau... Pe ce vrei să mă jur, mă, că vreau ?...

Se pleca spre dînsul, peste masă, răsturnînd tacîmurile, vîrsînd paharele. Avea beția plîngătoare și duioasă. La beție se spune că se cunoaște omul. Inima lui recunoscătoare se exprima în fraze incoerente, în accente pasionate. Suspina din adîncul pieptului. Cu cît suspina mai des și vorbea mai mult, cu atît se înduioșa mai tare. Se simțea mișcat pînă la lacrimi de propriile lui cuvinte, de făgăduielile solemne, de poezia amintirilor dulci, dezordonate :

— Ai tăi au fost buni cu mine... Coana Mălina mi-a dat odată, pe ascuns, o piesă de cinci lei... Pe moș coloneleu numai eu știu cît l-am ciupit... Nici tu n-ai fost mai rău ca alții... Mi-ai făcut și tu un pic de bine... Munte cu munte se întilnește... Oameni sîntem, bre !... Obraz avem !... Acum mi-a venit și mie apa la moară... O să vezi

tu cine sînt eu... Unu-i Tase Bojoceanu !... Spuneai că pleci ?... N-o să pleci !... Jură, mă, că n-o să pleci !... Jură, hai !

Se agățase de mîneca lui Nelu. I-o scutura și se ținea de dînsa, ca să nu cadă. Capul îi aluneca mereu spre masă. Tresărea. Icea. Se oțerea. Sughîta și bolborosea din ce în ce mai surd, mai confuz :

— Jură, mă !... Dacă mă iubești... Fac om din tine... Eu sînt Tase !... Tase Bojoceanu... Eu te atașez... Miine dimineată... Adu-mi aminte, Opreo !... Unde ești, Opreo !... Crucea și dumnezeii mă-tii !... Adu-mi aminte, mă !... Te atașez la Marele Cartier.

III

De trei luni Nelu nu se mai culcase pe saltea de lînă, între cearșafuri albe, mirosind a proaspăt.

După ce, cu ajutorul lui Oprea, și-a dezbrăcat camaradul, desfăcînd și deznodînd zece rînduri de copci, de nasturi, de curele, de fel și fel de firețuri și paftale, s-a întins și el în așternut. Cîteva minute s-a simțit bine, ca într-o baie caldă, sub plapoma de mătasă și între pernele de puf. Credea c-o să doarmă dus. A închis ochii cu deliciu. A încercat să nu se mai gîndească la nimic. A izbutit s-alunge gîndurile. Dar, deși strîngea cît putea din ochi, somnul nu i se atîngea de pleoape. Plapoma îl înăbușea. Zidurile îl opresau. Casa răsuna în jurul lui ca o cutie sonoră. Șoarecii ronțăiau în toate colțurile odăii. Tase sforăia lîngă dînsul, grav și neîntrerupt, ca hogaagul vetrei în toilul iernii.

Pe la cinci dimineța, tocmai cînd i se părea că o să ațipească în sfîrșit, a auzit ca prin vis, depărtat și lung, un sunet de goarne. Mai întîii nu și-a dat seama de unde vine, ce este, ce înseamnă. Se lupta cu somnul. Apoi, deodată, ca și cum o rachetă luminoasă i-ar fi străbătut creierul, și-a adus aminte : „Războiul !... deșteptarea !... pleacă regimentul !...“

A sărit ca ars din așternut. În friguri, dibuind prin întuneric, și-a cătat uniforma. Din grabă, a răsturnat un scaun. Trezit pe jumătate, Tase a mormăit :

— Tu ești, mă ?

— Eu... Eu sînt.

— Spune lui Oprea...

S-a întors pe partea cealaltă. A răsuflat greu de cîteva ori. A mai mormăit printre dinți :

— Adă-mi aminte !... Spune-i să-mi aducă aminte ! Te fac om... Să știi, mă... te fac... te atașez...

Ultimele cuvinte i s-au pierdut într-un gilgăit care prevestea sforăitul.

Afară ploua cu găleata. Mijea de ziuă. Aerul rece pătrundea în plămîni, dur ca oțelul, curat și binefăcător ca un sloi de gheață pe pieptul unui bolnav. Pe-o treaptă a cerdacului Oprea văcsuia cizmele. Sculîndu-se zmirna în picioare, l-a întrebat, uimit :

— Plecați pe-o vreme ca asta, domnule sublocotenent ?

— Da, Opreo, plec. Să spui lui stăpînă-tău că i-am lăsat un bilețel pe masă. Nu se vedea bine în casă. Nu știu cum l-am scris. Să-i spui și tu, din gură, că-i mulțumesc și că o să-i mai scriu.

Nu i-a mai scris. Iarna grea și nesfîrșită din 1916 a înghețat nu numai izvoarele apelor, dar și mîinile și sufletele oamenilor.

Moldova părea un mormînt. Nici bubuitul tunurilor, nici vaietele răniților, nici aiurările bolnavilor de febră recurentă și de tifos exantematic, nici durerea, nici compătimirea nu izbuteau să întrerupă tăcerea vastă care se întindea, ca un al doilea lîntoliu de zăpadă, peste pămîntul înghețat și amuțit sub teroarea curților marțiale. Viața românului nu mai avea preț. Mureau mai mulți de foame, de boale, îndărătul frontului sau în fața plutoanelor de execuție, decît de gloanțele dușmanului. Spitalele erau inutile. Camioane după camioane descărcau vii și morți, unii peste alții, fără alegele, fără zădarnică pierdere de vreme, pe marginea șanțurilor. Dintre mormanele de hoituri se ridicau fețe livide, priviri înnebunite, pumni înțeleștați spre cer. Moartea trecea. Nu cu seceră în mină, nu cu coasa, așa cum e arătată în legendele poezilor, ci cu tăvălugul, cu năvodul și cu plasa. Oamenii mureau ca muștele. Cei mai mulți mureau de inanție. Hamba-rele erau goale. Depozitele sleite. Cuptoarele stîNSE. În țara grîfului lipsea piinea. În țara porumbului mămăliga

ajunsesse un lux. În țara păcurii nu mai era gaz nici pentru păduchi.

Nici pe front lucrurile nu stăteau mai bine. Dacă ofițerii mai aveau hrană din belșug și îmbrăcăminte caldă, trupele erau desculțe, dezbrăcate, hrănite cu lături. Pîinea mucedă și mazărea cu gărgăriță erau unicele bunuri pămîntești care mai ajungeau pînă în tranșeele soldaților. Soldații le rumegau pe încetul, între fălcile lor pu-ternice și mute. Deprinși din moși-strămoși să mănînce ceapă cu mămăligă, puteau la nevoie, să se mulțumească și cu coajă de copaci. Asta făcea uimirea celor cîțiva ofițeri francezi, risipiți în primele rînduri, și orgoliul șefilor naționali. Recapitulînd învățămintele războiului, în aplauzele unanime și îndelung repetate ale unei Camere brătieniste, un cogeamite general de corp de armată avea să peroreze mult mai tîrziu : „Ce-i trebuie românului puști, tunuri, mitraliere și merinde, cînd pieptul lui e de aramă și brațele lui de oțel !“

Nimeni n-a plesnit în față pe acest general cu propria lui sabie, pe care și-o zdrăngănea trufaș în culoarele Camerei, pe scările ministerelor, în saloanele potentăților, refuzînd-o celor de pe front ; nimeni nu i-a smuls-o de la șold ; toți l-au aplaudat.

Dar ceea ce pricepe sau înghite românul nu e dat oricui să înțeleagă. Ofițerii francezi, îndeosebi, deprinși cu stările din țara lor, nu și le explicau pe ale noastre. Colonelul Audon, printre alții, deși străbătuse, sau tocmai fiindcă străbătuse tot frontul, de la Galați pînă în munții Bucovinei, interesîndu-se despre toate, vorbind cu toți, ispitînd cu vorba, iscodind și trăgînd de limbă, în româneasca lui aproximativă, nu numai pe șefii oștirii, dar și pe gradații de rînd și, mai ales, cu predilecție, pe soldați, mărturisea cinstit lui Nelu, descurajat ca în fața unei probleme insolubile, că nu mai pricepea nimic.

Cu Nelu se împrietenise din prima seară cînd poposise la Oituz. Îl judecase în cîteva zile. Nu-și ascundea simpatia pentru ofițerașul acesta timid ca o față mare la popota ofițerilor și care nu redevenea bărbat decît în tranșee. Și-l apropiase sufleteste. Îl îndemna să vorbească. Îi plăcea să-l asculte. Discutau ceasuri întregi, în

noaptea nesfîrșite, întrerupte cînd și cînd de lumina spectrală a rachetelor, zguduite rar, intermitent, de bubuitul tunului.

— N-aveți patriotism... N-aveți pic de patriotism... Nu vă iubiți țara. Asta e !... Asta le explică pe toate... îi spune colonelul Audon.

— N-avem patriotism ?! exclama Nelu cu ochi umezi, plini de imputare. Dar soldații !... domnule colonel. Soldații noștri, care luptă și care mor...

— *Voyons !... Voyons !... mon ami...* Nu m-ai înțeles, sau nu m-am exprimat eu bine. Pe soldați îi cunosc, îi știu. Nu mă gîndeam la dinșii. Îți vorbeam de patriotismul conducătorilor... al oamenilor voștri de stat... al acelor, în definitiv, care poartă pe umerii lor și gloria, dar și răspunderea propășirii unui popor.

— Oh ! aceștia...

Pe „aceștia“ Nelu se simțea dispus să-i părăsească, să-i sacrifice cu inimă ușoară. Începea și el să-i cunoască. Cu toate astea, din pură și tolerantă echitate, încerca să-i explice și pe „aceștia“. Vechea, eterna explicație. Sîntem un popor tînăr. Am trăit, veacuri de-a rîndul, sub corupta ocîrmuire turcească. Peste noi au trecut valuri-valuri de barbari. N-am avut așezăminte stabile. N-am avut școli. Conducătorii neamului au fost siliți să-și caute noțiunile elementare ale științei peste graniță. Ne-am adăpat, în pripă, la cultura Parisului. Știință rudimentară. Maimuțareală de cultură. Diplome bune pentru Orient. Savanți cu mari pretenții și cu cunoștințe mediocre. Miniștri ignari. În cincizeci de ani de asemenea prospăială de cultură nu puteam să ajungem prea departe și-ar fi exagerat să ni se pretindă un nivel de civilizație egal cu al țărilor occidentale. Printre țările occidentale chiar, cîte sînt la același nivel ? Anglia și Franța de o parte, cu tradițiile, cu umanitățile lor aproape milenare ; de partea cealaltă, restul Europei, cufundată încă în vestigiile barbariei medievale. Imperiul britanic și-a dat Marea Chartă a drepturilor cetățenești cu veacuri în urmă. Franței i-au trebuit cinci secole de războaie, de revoluții, de spăimîntătoare zguduiri interne și externe ca să ajungă la noțiunea modernă a patriei. României i se cere să facă salutul ăsta mortal într-o jumătate de veac.

— E nedrept, domnule colonel, susținea Nelu cu tărie și cu oarecare amărăciune.

Și termina glumind : Franța își avusese de mult pe Voltaire cînd românii abia își descopereau graiul strămoșilor și scandau, în versuri mișcătoare poate pentru noi, dar deplorabile :

*„Mult e dulce și frumoasă
Limba ce vorbim ;
Altă limbă-armonioasă
Ca ea nu găsim.“*

— Dar sîrbii ? îl întrerupea insistent colonelul Audon. După cîte știu, sîrbii n-au avut nici ei o altă soartă. Au trăit și ei sub turci. Au pătimit și ei de invazii. N-au avut școli. N-au nici astăzi bruma de civilizație cu care se laudă românii. Și cu toate astea...

— Sîrbii ! recunoștea Nelu, lăsîndu-și umilit nasul în jos.

Îl durea profund permanenta comparație cu sîrbii. I se părea cel puțin prematură. Aștepta verdictul viitorului. Își ridica nasul, încet, timid :

— Să-i vedem și pe ei mai tîrziu, domnule colonel. În război și-o brută poate să fie eroică, poate să pară nobilă. În vremi de pace e mai greu. Să-i vedem și pe dînșii după ce-o trece furtuna... cînd s-or potoli apele...

Colonelul Audon știa lucrurile astea mai bine decît Nelu. Știa că, în paginile istoriei, nenumărate sînt mărturiile de popoare care, după ce s-au bătut vitejește, după ce-au învins, s-au întins, s-au revărsat ca puhoaietele și-au răsturnat totul în calea lor, au dispărut deodată, ca și puhoaietele, nelăsînd altă urmă decît ruine din trecerea lor pe pămînt. La porțile vieții, pentru indivizi, ca și pentru neamuri, sînt mulți chemați, puțini aleși. Dar era prea francez în inimă, își iubea prea mult țara, așteptase prea mult de la intervenția României, ca să-l mai intereseze ce-o să fie după potop. Deocamdată nu vedea decît primejdiile care îi amenințau patria, și inexplicabilul dezastru al României. Cum a fost cu puțință, se întreba el, ca în cîteva luni de război, fără lupte ca pe Marna, fără rezistențe ca la Verdun, fără retrageri glorioase ca ale armatelor sîrbești, fără să facem metereze din trecătorile

Carpaților și, din fiecare cot de riu sau muchie de deal, tot atîtea cetăți inexpugnabile, să fi pierdut totuși, în goană și fugă neobosită, mai mulți flăcăi în floarea vîrstei decît alte popoare în trei ani de măcel ? Nă ne ierta, mai ales, părăsirea capitalei. Era cetate, chipurile, dragă Doamne ! Era încinsă cu un brîu mîndru de forturi. Ani și ani de recolte se duseseră pe apa sîmbetei ca să îngropăm în ele, ca într-un mormînt, tunuri grele, mitraliere, arme de tot felul și cu nemiluita vieți de oameni și vagoane de muniții. De ce-am părăsit-o ? Se gîndea la Paris. Parisul, cu Luvrul lui, cu operele lui prodigioase de artă și de frumuseță, cu catedralele lui sculptate în granit, cu bulevardele lui tăiate în inima veacurilor, s-a pregătit să se apere și s-ar fi apărat, o ! de asta era sigur, dacă arma-tele lui von Kluck ar fi ajuns pînă la dînsul, făcînd la nevoie tîrgi pentru răniți din pînzele lui da Vinci și ghiulele pentru tunuri din cioburile marmurelor antice. Pe cînd capitala României ? Ce-avea de aparat capitala României ? Ce-avea de pierdut ? Ce-avea de salvat ? Grotescul palat al lui Sturdza ? Palatul Poștelor ? Cheiul girlei ? De ce nu ne-am lăsat să fim îngropați mai bine sub ruinele lor, care ar fi devenit astfel cel puțin impunătoare, decît să le vedem vecinic înaintea ochilor, ridicole și hide ca și sufletul celor care le-au ridicat ? De ce am fugit ? De ce, intrați cei din urmă în hora morții, am fost scoși din luptă cei dintii ?

Nelu nu mai știa ce să răspundă. Singuri factorii responsabili, faimoșii factori responsabili din vremea neutralității și din toate epocile vacilor grase, ar fi putut să răspundă. Dar cine să-i întrebă ? Cum să-i cauți ? Unde să-i găsești ? Erau pitiți, ca în gaură de șarpe, în casele tăcute, cu ogrăzi nesfîrșite, din suburbiile Iașilor. Frontul era departe. Cîteva duzini de comisari regali erau mai aproape. Aceștia răspundeau în numele lor. Aceștia aveau în mîinile lor severe pîinea și cuțitul, jandarmi, poliție și articolele Codului militar. Prin mîinile lor, făcute să slujească, deprinse să slujească, treceau și se filtrau : ziare, știri, corespondență, vagi licăriri de conștiință, ultimele tresăriri de agonie ale unui popor care nici nu mai avea puterea să se zvîrcolească murind de deznădejde.

Cum se și cuvine, Tănase era printre dînșii.

Nelu nu știa. În tranșee, veștile din țară veneau rar și cu mari întârzieri. Arareori primea câte-o carte poștală sau scrisori deschise de cenzură. Mălina îl ruga ca pe Dumnezeu să aibă grijă de el și milă de dînsa. Să-și facă datoria, desigur, dar cu măsură, cu prudență, fără exagerare, fără entuziasmul acela copilăresc pe care i-l cunoștea ea, din păcate. Să se îmbrace cald mai ales și să se hrănească bine. Îi trimetea pachete care ar fi putut să sature și să înțolească o companie întreagă dacă spiritul de echitate al părților sedentare n-ar fi avut precauțiunea să le vămuiască mai înainte. Unchiu-său îi trimetea bani și admirabile încurajări patriotice — cu care nu prea avea ce să facă — sfaturi înțelepte și întrebări discrete: dacă n-ar dori cumva să fie permutat la Marele Cartier — care îl întristau pentru restul zilei — și știri de-acasă, simple, precise, pe cît permitea cenzura, care îl bucurau pînă-n adîncul inimii. Astfel a aflat, încetul cu încetul, că toți ai lui, de la maică-sa pînă la Stan, după ce se refugiaseră mai întii la Birlad, apoi la moșie, de unde se cărăbăniseră într-o noapte, cu nepusu-n masă, fără să poată lua nimic cu dînșii, se găseau, în sfîrșit, acum, sănătoși și teferi, într-o căsuță modestă, dar destul de încăpătoare, la Iași în Sărărie.

„Odaia ta te așteaptă“, îi scria colonelul. „Ți-am făcut cu mîinile mele așternutul, adăuga Mălina. Îl fac în fiecare dimineată. Îl desfac în fiecare seară. Parcă tot mă aștept să te găsec, într-o bună dimineată, într-insul. Vino, dragul mamei!“

Lui Nelu i se muia inima. Dacă ar fi avut aripi, în zbor s-ar fi dus pînă la dînsa. Măcar pentru o noapte. Dar n-avea aripi. Trenurile mergeau greu sau nu mergeau de loc. I-ar fi trebuit o săptămînă numai pentru drum. Lupte mari se pregăteau în vremea asta. Colonelul Audon aștepta minuni de la eroismul soldaților noștri. Nelu ar fi murit mai bine decît să-i dezmîntă așteptările.

Pe de altă parte, știrile din Iași, venite pe căi lăturalnice, erau mai curînd făcute să deprime sufletele decît să le înalțe. Răniții întorși din spitaluri veneau mai des decît scrisorile. Aduceau vești lamentabile. Lipsuri, foamete, destrăbălare, partide de bacara pînă în zorii zilei deasupra lui „Tuffli“, chefuri la toartă în crișme

sau la „Bolta rece“, [...], intrigi, învîrteli, trese cucerite pe sub poalele muierilor sau la asalt, cu țucatele în mină, pe scările Marelui Cartier, înaintări peste înaintări, ploaie de galoane, grindină de decorații. Cutare era deja maior. Un altul sârise două grade deodată. Pe Bojocanu îl făcuseră căpitan.

De Tănase, Nelu începea să audă tot mai des. Deși îi despărțea toată lățimea țării și prăpastia tranșeeleor, numele lui, faptele lui, gloria lui ajungeau pînă la dînșii. Camarazii întorși din refacere le răspîndeau în șoapte. Unii le pizmuiau. Alții își înțeleau falcile. Nelu se silea să nu dea crezare zvonurilor necontrolate. Își dădea seama că frontul e ca o îngustă și acră cutie de rezonanță, care îngroașă, amplifică și diformează sunetele cele mai curate. Viața de ciine a celor care vedeau zilnic moartea cu ochii îi explica, în parte, dacă nu-i justifica pe de-a-n-tregul, multe din amărăciunile lor.

Dar într-o zi, un fost coleg de clasă al lui Tănase, care-l cunoștea și pe dînsul, sublocotenentul Ionescu-Bîrloagă, i-a adus vești proaspete de la Iași și amicale, cordiale salutări de la Bojocanu. Se întîlnise cu Bojocanu. Prînzise cu Bojocanu. Nu vorbea decît de Bojocanu:

— Să-l vezi, dragul meu, nu-l mai recunoști. Elegant și fercheș, ca scos din cutie. Automobil la scară. Casă frumoasă, peste drum de Copou, un adevărat palat. Trăiește ca un prinț! Are toate noroacele băiatul ăsta... Și-un pui de fată!...

Nelu asculta distrat. Nu-l pizmuia pe Tănase, ca atîția alții. Nu-l disprețuia. Dar nu-l mai interesa. A întreat, mai mult din politeță:

— S-a însurat?

— Aș! De unde! Așa de prost îl crezi? O să se însoare el odată și-odată, cînd o da peste vreuna cu milioane. Știe el ce face. Nu se încurcă cu una, cu două. Îți spun că-i dat dracului. Să vezi ce fetișcană și-a găsit! S-o sorbi într-un pahar, nu altceva! Tot Iașul e nebun după ea. O blondă răpitoare... Un drac de fată, amore-zată lulea de dînsul... Una Pia...

Lui Nelu i s-a întins ca o ceață pe ochi. Ceva greu, ca destinul celor fără de noroc, i-a apăsât inima. A tre-

buit să facă un efort mai mare decît bieteale puteri ale omului ca să se stăpînească și să întrebe cu un zîmbet indiferent și palid :

— Ai văzut-o ?... Ai vorbit cu ea ?

— Ți-ai găsit ! Crezi că m-a prezintat, ticălosul ! Nu e el așa de prost ! Am zărit-o numai, o dată, la brațul lui... Ce mers ! măi dragă... Ce șolduri !... Ce sîni !... Ce ochi !

Ionescu-Bîrloagă își lingea buzele, descriind-o. Nelu abia a putut să îngiime :

— Ai spus c-o cheamă Pia... Și mai cum ?

— Nu știu. N-am întrebat. Cum dracu nu m-am gîndit să întreb ? Nici nu era nevoie, de altfel. Pe cîți i-am auzit vorbind de ea, toți nu-i spuneau decît Pia...

— Pia !... i-a repetat Nelu numele, cu teamă, cu în-
doială, cu tristă speranță, cu dulce și amară dezamăgire.

Ea să fie oare ? Ea, Pia, la brațul lui Tănase ? Gura ei, din care picurau versurile ca mierea din faguri, lipită de gura lui Tănase ? Și numele ei, ușor ca o șoaptă de iubire, cald și pur ca o rugăciune, tirît pe toate buzele, repetat ca un refren pe ulițele Iașului ?

Încerca să judece. Se silea să raționeze. Compara descripția camaradului cu imaginea pe care o avea vie și luminoasă într-însul. Nu era ea. Nu putea să fie ea. Nici umbră de asemănare. Nici sîni, așa cum îi descria Ionescu-Bîrloagă. Nici legănarea obscenă a șoldurilor. Nici ochii, mai ales ochii ei de cicoare, opriți și murind în ochii lui Tănase. Cine știe cu ce altă Pia o fi trăind Tănase ! Cine știe pe care o văzuse Ionescu-Bîrloagă ! N-o fi doar o singură Pia pe lume. Or fi atîtea !

Cînd însă, cîteva zile mai tîrziu, într-un număr vechi din *România*, oficiosul Marelui Cartier, a dat de iscălitura lui Tase Bojoceanu, cu aldine grase, sub un articol palpitînd de suflul sacru al celui mai fervent patriotism, care începea cu : „Românul are șapte vieți în pieptu-i de aramă“ și se termina cu afirmarea amenințătoare și categorică : „Pe-aicea nu se trece !“ , Nelu a lăsat ziarul să-i cadă din mîini, fără să-l mai citească, fără să-l rupă, fără să-l mototolească măcar, cu o silă infinită într-însul, de el, de viață, de lume, de front, de țară, de toți și de toate.

În aceeași seară, la popota ofițerilor, fără să-l fi provocat cineva, fără să-i fi cătat nimeni ceartă cu lumina-rea, așa tam-nesam, s-a ridicat împotriva celor de la Iași și-a aruncat cîteva vorbe pe atît de grele pe cît de imprudente împotriva sedentarelor și învîrșitilor de la Marele Cartier. Nu s-a mulțumit numai cu aluzii. A evocat fapte. A citat nume. Exasperat de tăcerea lașă a celorlalți, și-a zvîrlit șervetul ghem în mîncarea care se sleise pe farfurie, a trîntit ușa în urma lui și s-a pierdut în noapte, năuc, cu gustul de fiere al deșertăciunii pe buze și în suflet. Două-trei săptămîni a cătat moartea cu ochii. Prilejurile nu-i lipseau. Începuseră luptele de la Oituz.

Zi și noapte pămîntul se cutremura de bubuitul tunurilor. Din adîncul văilor, cu zgomot de cataracte, se ridicau clocote neîntrerupte. Pădurile gemeau. Munții trosneau și pîriiau din rărunchi. Ca sinistre păsări de pradă, urlînd și miolăind, obuzele visleau din greu, spîntecau văzduhul, se prăbușeau și se spărgeau cu hohote sălbatece. Piscurile fumegau. Tranșeele săreau în aer. Stejari bătrîni se rupeau în două, ca bețe de chibrituri. Stîncile se rostogoleau. Un vulcan era sub pașii oamenilor și ploaie de foc, plumb topit și pucioasă aprinsă vărsa cerul peste dinșii.

Sub grindina de fier, Nelu nu vedea, nu auzea, nu simțea nimic. Dacă i-ai fi tăiat carnea cu sabia sau ai fi băgat baioneta într-însul, nu i-ar fi curs o picătură de sînge. Lupta orbește. Nu lupta ca un viteaz ; lupta ca un disperat. Se arunca dincolo de primele rînduri. Călca consemnele. Depășea obiectivele stabilite. Făcea acte superbe și stupide de eroism. Soldații îl adora. Camarazii începeau să-l invidieze. Moartea nu-l vroia.

Într-o dimineață neverosimilă de acalmie, comandantul regimentului, o brută obtuză și loială, care n-avea decît o unică grijă : să-și ascundă bunătatea caldă a inimii sub aere feroce și înjurături înfricoșătoare de vag-mistru, l-a chemat la dînsul. În subterana care-i servea de culcuș și de birou, învîrtindu-se ca un leu în cușcă, izbindu-se la tot pasul de colțul mesei, de muchia patului, de cele două scaune șchioape, care ele singure ocupau mai toată suprafața bordeiului, blăstămînd și înjurînd pe toți sfinții de cîte ori se izbea de ele, coman-

dantul ridica îmbufnat din umeri, ca și cum ar fi vorbit cu el singur, pufnea de câte ori trecea pe lângă Nelu, bogănea, tuna și fulgera :

— Te-am chemat !... Vezi bine că te-am chemat !... Vreau să știu o dată pentru totdeauna !... Dumneata comanzi aici, domle, sau eu ?... Cine-i stăpîn aici ?... Cine-mi trimete ținăi... țivilii de ăștia pe front ? Iar ți-ai făcut ieri de cap !... Cîți oameni ai pierdut ?... Hai ? Cum ?... Nici unul ?... Norocul prostului !... Mai bine crăpați cu toții acolo !... Scăpa țara de voi... Ce crucea și dumnezeii lui de inamic pasc și nemții ăștia în tranșee !... Beți erau ?... Orbi erau ?... Cum de nu v-au văzut venind ?... De data asta ai scăpat !... Nu ți-ai lăsat oasele !... Te-ai purtat ca un erou... Te-am propus pentru decorație... Se oprise în fața lui Nelu. Cu pumnii strînși, urla la el : Să știi însă că altă dată !... M-auzi, dom'le ? !... Eu sînt comandant aici !... Eu sînt stăpîn !... Eu răspund !... Nu vreau să știu de nimic !... Așa decorat cum ești, cu mîna mea îți fac de seamă !... M-auzi dumneata ?... Întălegi ce-ți spun ?... Îți vorbesc românește !... Nu vreau acte de anarhie !... Nu vreau buclucuri... Numai belele am pe cap... Alta acum !... Poftim !... Citește și dumneata... Citește telegrama asta... Ești chemat de urgență la Marele Cartier... Ce înseamnă asta ?... Cine te cheamă ?... Cine-a stăruit ?

— Nu mă duc !... a ripostat sumbru sublocotenentul Azan.

— Hai !... Cum ?... Nu te duci ?... Acte de indisciplină acum ?

— Mă iertați, domnule colonel, dar nu mă duc... N-am cerut... N-am nevoie de concediu...

Comandantul, la auzul răspunsului, și-a ieșit din peni. Pe sub sprîncenele stufoase îi fulgerau ochii înlăcrămați și tulburi. S-a repezit furios la Nelu. A ridicat amîndoi pumnii, ca și cum ar fi vrut să-l lovească. A lăsat pumnii să-i cadă pe umerii sublocotenentului. L-a zgîlțit bine de cîteva ori. L-a atras spre dînsul. Și deodată, brusc, aprig, ca și cum ar fi vrut să-i zdrobească oasele, l-a strîns lung și cald în brațe, înjurînd înfricoșător printre dinți :

— Grijania și parastasul lui de război !... Am ajuns mai rău decît muierile...

Cam la o săptămînă după aceea, Nelu a primit de la unchiu-său o scrisoare lungă, incilcîită, dezlînată, în care-i vorbea, printre altele, de niște plîngeri împotriva lui, de-o reclamație la M. C. G., de-un concediu absolut necesar, de Mălina, de Tănase, de sănătatea lui, care începea să lese de dorit.

Nelu n-a terminat scrisoarea. Era rupt de oboseală. Nu înțelegea mai nimic. Îi era silă să întăleagă. A lăsat-o pe-a doua zi.

A doua zi, însă, lucrurile s-au agravat. Un ordin confidențial și telefonic l-a chemat să se prezinte imediat la comandantul armatei. De data asta nu mai ăvea încoțro. A trebuit să se ducă.

Generalul Averescu l-a primit în picioare. Sprijinindu-se cu două degete de marginea biroului, l-a lăsat să se apropie și să aștepte cîteva minute, lungi ca ceasurile. Avea înfățișarea severă și ochii blînzi. Intimidat, Nelu nu și-a adus amînte că trebuie să se prezinte. Tîrziu, generalul l-a întrebat, cu un zîmbet binevoitor :

Sublocotenentul Ion Azan ?

— Da, domnule general !...

— Din rezervă... cum văd ?

— Da, domnule general !...

— Sînteți nepotul colonelului Hotnog ?

— Da, domnule general !...

— Am cunoscut pe unchiul dumitale... Un brav militar... Sînt mulțumit că nepotul îi calcă pe urme, deși... — și-un zîmbet bun și trist trecu mai mult prin ochii decît pe buzele generalului Averescu — deși mi se raportează că nepotul vorbește mai mult decît s-ar cuveni unui ostaș... nepot de ostaș.

— Domnule general !...

— Nu... Nu... nu te-am chemat să te disculpi. N-ai nevoie. Faptele vorbesc pentru dumneata... Ești chemat la Iași... Te rog să faci astfel ca luni, cel mai tîrziu, să te prezinți la Marele Cartier... Nu știu pentru ce e nevoie de prezența dumitale acolo... Nu știu dacă o să te mai întorci sau nu pe front... De aceea am ținut, înainte de

plecare, să te decorez cu mina mea și să-ți înminez decretul de avansare...

Nelu tremura ca zgîlțit de friguri. Zîmbetul trecuse de data asta din albastrul ochilor de-a lungul buzelor generalului Averescu. Pe cînd îi prindea decorația pe piept, urmă grav și amical în același timp :

— Îți urez, domnule locotenent, să porți cu cinste insignele astea meritate și... — o umbră de amărăciune îi trecu pe frunte — și dacă permiți unui bătrîn militar, care-ar avea, poate, mai mult drept, mai multe și mai grele lucruri de spus și care, totuși, tace... dacă-i permiți să-ți dea un sfat... ascultă-i sfatul... vorbește mai puțin !

I-a întins mîna încet, o mîna timidă, parcă, de om cinstit, care se întrebă cine o să i-o apuce în viesparul vieții, și l-a concediat cu o ușoară înclinare a capului.

Nelu a plecat ca beat din cabinetul generalului Averescu. Ochii îi înotau în lacrimi. Inima și mîntea îi pluteau în nouri. Mai erau, prin urmare, oameni în țara asta ! Mai era dreptate ! N-a știut niciodată cum a făcut drumul pînă la Iași. N-a simțit frigul străbătîndu-l pînă la oase în vagoanele cu geamuri sparte. N-a văzut ruina, prăpădul, murdăria, paragina care se întindeau, cît cuprindeai cu ochii, de-o parte și de alta a liniei ferate. N-a auzit geamătul surd, ca un blestem, care se ridica din osiile neunse, din stațiile înghețate, din satele pustiite, din turma omenească înghesuită pe peroane sau împinsă, de la spate, în vagoanele de vite. Nu-și auzea, nu-și vedea decît dreptatea triumfătoare. A dat să intre buzna cu ea pe porțile Marelui Cartier, așa cum era deprins să se arunce în tranșeele inamicului. Abia atunci s-a dezmeticit.

Zece rînduri de santinele i-au barat drumul. Ofițeri, cîrduri de ofițeri de toată mîna, de toate gradele, umpleau vasta grădină a școalei militare, ocupau scările, astupau intrările, împotmoleau coridoarele, foiau și forfoteau ca trupele la împărțirea ciorbei. Străluceau de galoane și de decorații ; plesneau de sănătate. În uniforma lui jerpelită, Nelu încerca să se strecoare neobservat printre dînșii. Se informa sfios. Camarazii, distrați sau aferăți, indiferenți sau politicoși, îl trimeteau de la o cancelarie la alta, de la biroul P. la direcția M., de la Ana la Caiafa. Un căpitan

scurt și gras, cu bucii obrajilor umflați ca țitele doicilor și cu un maldăr de dosare la subțioară, s-a oprit din drum pentru dînsul. L-a apucat de nasturul de sus al mantalei, și nasturul de alamă fără smuncituri, i-a rămas între degetele dolofane, pătate de cerneală.

— Ce înseamnă asta ?... Ce vra să zică asta ?

— Vin de pe front... domnule căpitan !

— Ei și ? !... Dacă vii de pe front ?... Înseamnă că trebuie să umbli destrăbălat... dezmațat... ca o tîrfă ?... Un pic de demnitate, domnule, ce naiba !... Doar ești militar !... Hai !... Să nu te mai prind în halul ăsta !... Coasă-ți nasturele !...

Unui planton, care căsca de-și strămuta fălcile pe-o bancă întinsă lîngă ușa nu mai știu cărui comandament superior, i s-a făcut milă de dînsul sau i-a căzut, taman la țanc, ca să-l distreze. Întinzîndu-i un ac și-un mosor de ață, a intrat în vorbă cu el. Nelu i-a mărturisit că era chemat la Marele Cartier, dar că nu știa nici de ce, nici de cine. Din fericire, plantonul nu era o țoapă. Era dezghețat și se vedea că avea creștere de-acasă. S-a prezintat amical, aproape protector :

— Coco Ghica.

— Locotenentul Ion Azan.

— Azan !... Azan ?... Care Azan ?... Nu-i fi cumva din familia lui Azan, părintele automobilismului român ?...

— Ba da... fiul lui.

— Nepotul lui Hotnog atunci ! Asta e bună ! Fenomenal ! Oricui oi spune-o, n-o să mă creadă... Prea-i că-n romane !... Inchipuie-ți mon cher, că nu mai departe decît aseară am vorbit de dumneata. Merde, alors !... Ce bucurie o să faci colonelului. Te așteaptă. Pînă la trei am jucat pocher împreună. Nu ne-a vorbit decît de dumneata. O duce rău, bietul colonel... S-a hodorogit... A început să se ramolească... Poate că de asta te-au și chemat... Văd eu îndată. Așteaptă-mă aici ! Dă-mi acul... și ața. Într-un minut sînt înapoi.

A dispărut agitat, serviabil, lăsînd pe Nelu îngrijorat de boala lui unchiu-său, amețit de potopul cuvintelor. Nu s-a întors peste un minut. A întîrziat vreun sfert de ceas. A revenit, oarecum alarmat. Nu-l chemau pentru ce crezuse el. Era citat la cabinetul 3 de maiorul Haită.

— Pentru o anonimă, pe cât se pare, după cum mi-a spus grefierul.

— Anonimă?... Ce anonimă?

— Nu știu. N-am înțeles. O să vezi dumneata. Vino cu mine! N-avea nici o grijă. Eu mă duc să previn pe colonelul. Ține-l în vremea asta cu vorba pe Haită cum îi putea.

Maiorul Haită Arhip, fost inspector de Siguranță în capitală, era subșeful serviciului de informații al M.C.G. Personal îl cunoșteau foarte puțini; toți îl știau însă din nume sau îi știau de frică. Îi mersese vestea până-n tranșee. Auzise și Nelu de dînsul. Se povesteau lucruri sinistre despre el. Nu se arăta niciodată printre oameni. Lucra, mînca, dormea în cabinetul lui. De acolo, din umbră, torcea pe tăcutele, împletea și întindea asupra frînturii de țară, cită¹ mai rămăsese neocupată de dușman, o rețea inextricabilă de spionaj, invizibilă ca o pînză de păianjen, solidă ca o plasă de prins pește. Nimic nu-i scăpa. Nimeni nu-i scăpa. Deși privea cruciș, sau tocmai pentru că privea cruciș, parcă vedea deodată în zece direcții deosebite.

Cînd grefierul l-a anunțat că locotenentul Ion Azan aștepta în antecameră, maiorul Haită și-a lăsat mai întîi pleoapele peste ochii încrucișați, ca și cum în intimitatea sufletului ar fi vrut să recapituleze o afacere plicticoasă; apoi buzele subțiri i s-au destins, descoperind în dreapta gurii un lung canin de aur; în sfîrșit, și-a concretizat intențiile în trei fraze precise:

— Să poftească!... Cheamă pe Bojoceanu!... Nimeni nu intră!

Nelu a intrat pieziș pe ușă. Avea cugetul curat... Dar în biroul polițiștilor, pe vremea aceea, nimeni nu intra cu fruntea sus. Spre uimirea lui, maiorul Haită l-a primit extrem de afabil, cu amabilitatea exagerată a omului de jos care, chiar ajuns fiind, ține să dovedească celor de sus că e om de bună companie. Caninul de aur îi lumina zîmbetul. Asta a dat curaj lui Nelu. L-a privit, cu mai multă siguranță, în ochi:

¹ În ediția întîii: *care*.

— Sînt chemat, pe cât se pare, pentru ceva grav, domnule maior!

— Oh! grav?!... asta depinde. Cred mai curînd că e vorba de-o neînțelegere... de-un echivoc... de-o simplă inadvertență.

— Își căuta cuvintele. Le alegea manierate, savante, cu eleganța aceea prețioasă a vorbelor subțiri cînd trec printre buzele parvenitilor. Îl asigura că-i cunoaște familia, că are un deosebit respect pentru onorabilul colonel Hotnog și că nu dorea nimic mai sincer decît să fie agreabil și nepotului său. Dacă-l chemase, e pentru că nu putea să facă altfel. Îl silea datorია. Odioasa datorie îl obliga — oh! era vorba de-o simplă formalitate — să-i ceară o scurtă declarație...

— O declarație?... Ce să declar, domnule maior?

— Oh! mai nimic!... Numai de formă... Mă-nțelegi dumneata... Ca să pot închide dosarul... Să declari că n-ai provocat... că n-ai rostit niciodată, la adresa superiorilor dumitale ierarhici, cuvinte de ațîtare... de rebeliune.

— Eu?... de rebeliune?!

— Nu-i așa?... E absurd!... Îmi spuneam și eu. Vezi cît de ușor ne explicăm!... Fii, te rog, așa de bun atunci și ia tocul!... Uite colo... hîrtie... cerneală... și scrie... Un moment, te rog. Răsfoi un dosar subțire: Scrie, te rog, că în seara de 8 ianuarie, anul curent, la popota ofițerilor, n-ai afirmat, în auzul tuturor, că cumnatul generalului Prezan se învîrtește la Iași... că... un moment... că redacția ziarului România e o adunătură de sedentari și de escroci... că... că... că căpitanul Tase Bojoceanu e un bețivan și-un muieratic.

După fiecare afirmare, ochii spanchii ai maiorului Haită cătau, evaziv, privirile lui Nelu. După fiecare afirmare, privirile lui Nelu se lăsau, treptat, pe coala albă de hîrtie. Un gol i se făcuse în cap. Condeii îi alunecase din mîini.

— Scrie!... Scrie, te rog, domnule Azan!

Nelu nu-și ridică privirile spre dînsul. Murmură surd:

— Nu scriu!... Nu pot să scriu, domnule maior!... Ori ce-o fi, orice s-ar întîmpla, nu pot să scriu

— Ah! nu poți să scrii!

Un moment, un unic moment, ochii spanchii ai maiorului Haită s-au iluminat, ca de-un incendiu, pe dinăuntru. Caninul de aur i-a scripit O mîncărime i-a străbătut virful degetelor, ușoară, delicioasă, așa cum trebuie să simtă pisicile cînd își scot ghearele din manșonul labelor. Cum le-ar mai fi înfipt el în altul, în orișicine, dacă i-ar fi răspuns la fel! Cum să le înfigă, însă? Cum să i le arăte măcar? Avea ordin de sus să facă afacerea mușama. Ordinele, oricît de stupide ar fi, nu se discută, se execută. Nu cerea nici el altceva. Își cunoștea meseria. Știa cum să puie juvătul de gitul nenorocitului care-i cădea în mînă sau să-l scoată alb, nevinovat, ca din pintecelele mă-sii. Dar, ce naiba! și imbecilul din fața lui să-i dea o mînă de ajutor, să-i ușureze situația. Să nu stea ca mutul. Să tăgăduiască. Să nu mărturisească cel puțin. De la deșu-cheații, de la descreierații ăștia de pe front te poți aștepta la orice! De n-ar mărturisi idiotul!

Dulceag, mieros, s-a apropiat de dînsul. I-a explicat propriile lui sentimente din seara aceea nenorocită de la 8 ianuarie. I le lămurea. I le justifica. Se bătuse ca un erou pe front. Văzuse zilnic moartea cu ochii. Îndurase foamea, setea, frigul, mizeria. În vremea asta, alții, la Iași, învîrțiți sau sedentari, își închipuia el, fără teamă, fără rușine, își făceau de cap. Ce era mai omenesc decît să-i scape, o dată, un strigăt de minie împotriva lor. De unde era să știe el, pe front, că și la Iași oamenii își vedeau de datorie, că armata nu putea să fie toată în tranșee, că țara avea nevoie și de altfel de apărători decît numai și numai de soldați, că și sedentarii și învîrțiții, sau ceea ce credea el că sînt sedentari și învîrțiți, se jertfeau și ei, în realitate, pentru neam, că un Tase Bojoceanu, de pildă, făcuse mai mari și mai neprețuite servicii patriei ridicînd moralul trupelor prin articolele lui patriotice decît dacă ar fi căzut prostește, ca ațiția alții, într-un șanț.

— Ți-e prietin!... îl asigura confidențial maiorul Haită. Nu știi cît ține la dumneata. Te ridică în slava cerului. N-ai un prietin mai bun pe lume. El ți-ar putea explica, poate, mai bine decît mine... Vrei să-l chem?

— O! nu!... nu!... domnule maior.

— De ce? Nu fi copil. Ești încăpăținat ca un copil. Sînteți oameni amîndoi, ce naiba!... Sînteți prietini!... O să vă înțelegeți dintr-un cuvînt... Grefierule, spune lui Bojoceanu că-l chem eu.

Căpitanul Bojoceanu a intrat pe ușă ca la el acasă. Se schimbase mult în ultimele luni. Era mai gras; dar și mai maturit, imbătrinit parcă înainte de vreme. Cînd a dat cu ochii de Nelu, i-a scăpat o exclamație înăbușită de surpriză:

— Nelule!... Tu ești?!

S-a repezit la dînsul, cu brațele întinse. S-a oprit, însă, la timp.

— Mă iertați, domnule maior... Nu m-așteptam. Nu ne-am văzut de-atîta vreme. Dă-mi mîna, Nelule!... Hai, mă, nu fi prost... Uită-te la mine. Știu doar pentru ce ești chemat!... Fleacuri!... Mofturi!...

— Nu-i așa?... Așa i-am spus și eu, intervenii amical și persuasiv maiorul Haită. Spune-i și tu. De tine o să asculte. Nu-i cerem doar marea cu sarea... Să dea, acolo, o declarație de formă.

— Nu dau!... Nu pot s-o dau, domnule maior.

— Dar nici n-ai nevoie s-o dai! izbucni Tănase. De asta ne arde nouă acum? Birfeli! Anonime! Declarații! Mofturi! Și adresîndu-se, patetic, maiorului: Am încrederea dumneavoastră, domnule maior? Încrederea dumneavoastră întregă?

— Dar mai e vorbă?! Bineînțeles! Ce întrebare!

— Atunci, dați-mi voie!... Uită-te, Nelule!

Se repezi la dosar, îl luă de pe masă, îl filfii un moment în aer, apoi brusc, cu amîndouă mîinile, îl făcu mototol:

— Uită-te, Nelule!... La coș cu el!... Dă-mi mîinile acum!...

Și Nelu, din toată inima, strîngîndu-și buzele ca să nu-l podidească plînsul, i le-a dat.

IV

De două săptămîni colonelul Hotnog trăgea să moară. Îl lovise primul atac de paralizie în ziua cînd Nelu s-a întors de pe front. Nimeni nu s-ar fi putut aștepta la

deznodămîntul acesta tragic. E drept că Nelu îl găsisse extrem de slăbit, mai rău¹ chiar decît îi afirmase tînărul Ghica. Auzea greu. Se tira mai mult decît mergea de la o masă la alta. Bolborosea în loc să vorbească. Căta cuvintele. Uita de la mîină pînă la gură.

Dar la prînz fusese bine dispus. Mincase cu poftă. Întoarcerea lui nepotu-său parcă îl întinerise. N-avea ochi decît pentru dînsul. Îi urmărea fiecare mișcare. Îi punea întrebări peste întrebări. Îl silea să repete, cu de-amănuntul, tot ce făcuse, unde se luptase, cum trăise în tranșee, care era starea de spirit a trupelor. Nu se mai sătura să-l asculte. I se despleticise și limba. Cu scobitori, cu cuțite, cu furculițe, înșirate pe fața de masă ca în vremurile bune de altădată, desena linia frontului, demonstra domnișoarei Roger că nemții n-aveau pe unde să mai treacă, dovedea Mălinei că n-aveau nevoie să fugă la Odesa, cerea părerea lui Nelu, se consulta grav cu el, ca doi strategii îmbătrîniți în arta milenară a războiului, îi repeta, victorios, asigurările eroice.

Mălina suspina. În inima ei, ca în inima tuturor cucoanelor din vremea aceea, unicul vis, unica speranță posibilă era Odesa. Domnișoara Roger nu părea nici ea mai convinsă. Arăta cu degetul :

— Uite... pe-aici pot să treacă.

În adevăr, pe fața de masă, o scobitoare, așezată pieziș, lăsa un gol prin care ar fi putut să năvălească și două corpuri de armată. Colonelul îndrepta repede scobitoarea :

— Ei !... dar acum ?... Pe unde mai pot să treacă ?... Anafora, paraclisul și prescurea lor de nemți !

Înjura ca în vremurile lui bune de odinioară. Ochii, spălăciți de bătrînețe, îi rideau. La masa încărcată de bunătăți, cu toți ai lui lingă dînsul, întinerea, se înviora unchiașul. Încrederea, veselie se strecurau pe nesimțite și în sufletele celorlalți. Vinul gilgia în pahare. Focul duduia în sobă. Stan, incremenit, ca în extaz, cu-o sticlă de șampanie învelită cucernic în șervet, aștepta lingă ușă.

— Destup-o, mă !... bătut colonelul cu pumnul în masă. Ce mai aștepți ?... S-o bem, copii ! O viață are omul ! Cine știe ce-o să ne mai aducă și ziua de mîine !

¹ În edițiile din timpul vieții scriitorului : *mai jos*.

Vinul îi infierbînta sîngele. Vroia să pară vesel. Începu răgușit, strident, lamentabil, un cîntec care pe-atunci plîngea în toate inimile românilor, peste toată întinderea regiunii :

„Rămii, o, nu pleca, rămii !
Căci mîine, cine știe,
De-oi mai avea la căpătii
De veghe o făclie !...“

Domnișoara Roger își sufla zgomotos nasul ascuțit. Ochii Mălinei înotau în lacrimi de fericire. Colonelul își urla, neîntrerupt, cupletul. Mai rămînînd de vreo două degete șampanie pe fundul sticlei, a răsturnat-o el însuși într-un pahar și l-a întins lui Stan :

— Bea-l, Stane !... Trage-l de dușcă, mă !... Să știi și tu, o dată în viața ta, ce-i șampania !

Stan l-a dat pe git. Toată fața i s-a oțerit, ca și cum i-ar fi rămas cărbuni aprinși în fundul gitului. Tușea și strănuta. Asta le-a sporit veselie.

Abia la sfîrșitul mesei, după ce Mălina s-a retras în iatac și domnișoara Roger s-a închis în odăița ei, ca să-și reînceapă rugăciunile, rămași ei singuri în salonaș, un biet salonaș de provincie, care-și ascundea cu greu sărăcia sub multe poleituri, colonelul a lăsat să-i cadă masca eroică de pe față și, sprijinindu-se cu-o mîină de masa din mijloc și cu cealaltă de umărul lui Nelu, l-a atras deznădăjduit spre dînsul și i-a spus :

— Acum nu ne mai vede nimeni... Vino să te string în brațe, Nelule !... Să te sărute moșu-tău... Sînt mîndru de tine, măi băiete... Sînt mîndru... E singura mîndrie care mi-a mai rămas.

S-au îmbrățișat lung. Bătrînul parcă nu putea să se mai dezlipească de pieptul tînărului. Se agățase de dînsul, își înîmpesese degetele în uniformă lui, o pipăia ca orbul care dibuiește prin întuneric, îl strîngea și-i repeta :

— Nu te mai am decît pe tine... Toate s-au dus, Nelule... S-a dus casa noastră... S-a dus moșia... S-a dus și țara... Uite unde am ajuns noi să trăim... Mai bine muream decît...

— Lasă, moș Spiridoane, încerca Nelu să-l liniștească. O să fie bine. Nu-ți mai face sînge rău degeaba. Urma alege... La urma urmei, tot noi o să învingem... Tot aliații...

Dar colonelul dădea din cap cu mare îndoială, cu multă amărăciune. Nu mai credea în nimic. Nu mai putea să creadă în nimic. Nu mai vedea o rază de speranță de nicăieri.

— Ce-mi tot cînți mie la brașoave! Crezi tu că-s Mălina?... Eu știu ce-i războiul... l-am făcut... Așa era la șapșapte?... Așa se purtau oamenii?... Dar ce știți voi pe front!... Să vezi tu ce-i aici, măi băiete!... Aliați... generali... politicieni... miniștri... învîrțiți... muieri... Să scuipi, mă!... Să-ți borăști și mațele din tine.

N-a putut decît să înjure și să se tinguiască pînă pe la patru, cînd au început să sosească musafirii. Veneau unul cîte unul sau în grupuri gălăgioase, obicinuiții casei: doamne bătrîne, cunostințele de club ale colonelului, ofițeri, domnișoare, tot felul de figuri necunoscute, pe care Nelu nu le mai văzuse niciodată în casa lor din capitală, dar care acum, de cînd cu refugiul, se adunau zilnic în cele cîteva saloane și salonașe mai înstărite ale Iașilor.

Coco Ghica a venit printre cei dintîi. Căpitanul Bojoceanu a sosit ceva mai tîrziu, zornăindu-și pintenii, zdrîngănindu-și sabia, scuturîndu-și voinicește zăpada care-i acoperea de-un lat de palmă epoleții. Strigă vesel, de la ușă:

— Un ceai, coană Mălino, c-am înghețat troskot!

De altfel, toți cîți intrau pe ușă veneau cu iarna în spinare. Nîngea și viscoalea afară de era minia lui Dumnezeu, nu altceva. Crivățul se izbea de geamuri, zgîlțîndu-le cu amîndouă mîinile. Coșurile miorlăiau. Cucoanele, înfrigate și zgribulite, în rochiile lor azurii, făcute mai toate din solidă stofă ofițerească, se alintau, lăsîndu-și degetele înghețate în mîinile ofițerilor, care le duceau respectuos la gură, ca să le încălzească. Țipete ușoare, exclamații, glume, reflecții asupra vremii se întretăiau, se încrucișau, răsuna sonor în aerul cald, străbătut de parfumuri moaleșitoare. O doamnă, înghesuită într-un colț, se apăra:

— Lasă-mă... zău, lasă-mă, Tudorel!...

— Dă-mi și mîna cealaltă...

— M-am încălzit destul.

— Și năsucul... Uite ce înghețat e năsucul... Lasă-mă să-l încălzesc.

— Mă gîdili.

— Un pupi.

— Ești insuportabil. Zău dacă nu te spun Aglăiței!

Alții exclamau:

— Ce vreme dom'le!

— Ce viscol!

— Parc-am fi la Bobotează.

— Nu se mai isprăvește odată cu iarna asta.

— E-al șaselea rînd de zăpadă.

— Ba al șaptelea.

Controversa era importantă. Era a șasea, a șaptea sau a opta iarnă? Fiecare cifră își avea partizanii ei ireductibili. Memoria nu-i înșela pe nici unul. Citau date. Evocau fapte precise. Invocau mărturii. Discuția amenința să devie furtunoasă și interminabilă. Noroc că s-a servit ceaiul. Cozonacii calzi și plăcintele de tot felul și-au făcut apariția triumfală. Spiritele s-au potolit ca prin farmec. Flirturile abia începute au rămas suspendate. Glasurile au amuțit. Ceaiul fierbinte aburea cu miroșuri iritante de rom și de lămîie. Aroma plăcintelor se ridica suavă, ațîțitoare. Farfuriile erau încărcate. Ochii se făceau cît farfuriile. Doamnele exclamau, întinerite:

— Plăcintă cu mere, draga mea!

— Și plăcintă cu migdale!

— Ne răsfeți!

— E de necrezut!

— Ce gospodină ești, coană Mălino!

— Să găsești migdale pe vremea asta!

Vreo jumătate de ceas, cu gurile pline, nu și-au vorbit decît de mîncări, de provizii, de scumpete, de alergături și dificultăți stupide, revoltătoare, ca să-ți procuri o biată suncă, un pachet de cacao sau o sticlă de coniac.

— Ieri am vrut să-mi fac o maioneză, draga mea, povestea o doamnă cam trecută, cu obraji tineri încă, dolofani și rumeni. Titel, știți, Titel, comandorul, îmi trimisese un șalău de la Galați. Ce bucurie pe noi! Aveam ouă. Aveam untdelemn. Aveam lămîie. Aveam de toate. Nu-mi lipsea decît muștarul... Ei bine, dragele mele, n-o

să mă credeți. Vă jur că am căutat eu singură. Am răscolit toate băcăniile. Pe unde n-am umblat? Pe cine n-am întrebat? Cu toate astea, n-a fost chip să găsec un pic de muștar... un borcan de muștar franțuzesc, draga mea, în tot Iașul.

Doamnele cealalte se minunau. Se mirau numai de formă. În fond, fiecare avea motive temeinice să se plîngă de cite ceva. Dacă aveau muștar, n-aveau capere. Dacă aveau zahăr n-aveau șocolată sau cafea. Chiar cele care aveau de toate n-aveau distracții. După fire, stare socială sau temperament, se plîngeau de lemne, de cărbuni, de electricitate, de trăsuri, de Crucea Roșie. Să te scoli cu noaptea în cap, să-ți pierzi diminețile la spitaluri și seara să n-ai și tu, ca omul, un teatru, un bal, o sindrofie! Oraș era asta?... Viață mai era asta? Mai bine lipsă!... Totul lipsea... Pînă și apa de colonie!

— De unde să fie dacă au băut-o rușii! exclamă căpitantul Bojoceanu, în hohote generale de ris.

Era spiritul la ordinea zilei. Prindea fără greș. E și explicabil. Românii sînt veseli prin natura lor și extrem de spiritali. De cînd se ține minte și-au exercitat darul lor excepțional de observație și istețimea ascuțită a minții în dauna vecinilor. Turcii, bulgarii, unгурii, evreii, țiganiu au fost rînd pe rînd ținta vorbelor noastre de duh, a glumelor, a anecdotelor noastre afumate din belșug, sărate și pipărate berechet. Se vede treaba că e mai ușor să rizi decît să pricepi. De data asta venise rîndul rușilor. Ingeniozitatea românilor născocea zilnic, broda cu risipă, cu desfrîu de imaginație variante infinite pe aceeași temă [...] Iar cum de la glumă la acreală și amărăciune nu e decît un pas, românii l-au făcut și pe acela. Cei care începeau rîzînd se trezeau blăstămînd. Armata rusească era de vină dacă bravii noștri generali fugiseră mîncînd pămîntul din fața nemților. Încetineala rusească era de vină dacă steaua generalului Iliescu apusese la Turtucaia. Lașitatea rusească, trădarea rusească erau pe toate buzele date cu roș ale cuconițelor și învîrțiților de la Iași.

— Ah! Rușii!... Rușii!... gema Bojoceanu.

— Dar dumneavoastră!... Dumneavoastră ce-mi faceți pe front, domnule Azan, de nu mai terminați odată cu războiul ăsta nenococit?... s-a adresat direct lui Nelu o

tinără doamnă mică, neastimpărată, limbută, pîrguită ca o cireasă și picantă ca o boabă de piper.

Nelu asculta aiurit. De vreo jumătate de ceas nu-și mai dădea exact seama pe ce lume trăiește. Era el imbecil? Se prostise, se idiotizase, se abrutizase pe front? Își uitase limba strămoșilor? Nu mai pricepea românește? Ce era amestecul acela hibrid de recriminări, de risete, de parfumuri, de maioneză și de ruși?

Trezit din amețeaia lui de interpelarea nostimei doamne, i-a răspuns necăjit, fără pic de ironie, numai așa, fiindcă nu găsea în pripă alt răspuns sau, poate, fiindcă sila îl îndemna să fie în nota tuturor:

— Ce să facem, scumpă doamnă?... Ia, așteptăm și noi ajutorul rușilor.

Cuvîntul a avut un succes enorm. Risetele au ținut pe puțin vreo cinci minute. Doamnele se înecau de rîs, mîncînd. Domnii pufneau în pahare. Pofta de mîncare și de băutură le revenise la toți. Sticlele se goleau. Foile diafane de plăcintă dispăreau ca luate de furtună. Pe tavele, în farfurii parcă suflase vîntul.

După ce Stan și fetele de casă au strîns tacîmurile în grabă, musafirii n-au avut nevoie să se mai întrebe ce să facă. Pe mesele umede încă de vin au apărut cărțile de joc. Unii vroiau maus. Alții pocher sau bridge. Își alegeau locurile. Își căutau partenerii. Domnișoarele țineau și ele să joace. Scaunele și mesele nu mai ajungeau.

— Jucăm pe paturi atunci! a anunțat veselul Coco. Cine mă iubește să mă urmeze!

— Jucăm și pe podele la nevoie! l-a complectat Tase Bojoceanu.

Și-a aruncat o pernă sub dînsul, s-a așezat turcește pe covor și, cu vorba și cu brațele, invita lumea, ca la iarmaroc:

— Aici, domnilor!... Pofțiți, duduilor!... Unde-o fi!... Cum o fi!... La război ca la război!...

Veselia era generală. Pînă și babele se mișcau. Luau crivaturile cu asalt.

Voios și întinerit, colonelul Hotnog le-a strigat:

— Eu dau banc!... Pun cinci mii de lei la bătaie!... Pe ci, băieți!

A aruncat un vraf de hirtii albastre pe masa cea mare din sufragerie. Cît ai bate din palme o dată, salonaşul s-a golit, iatacurile s-au golit, clae peste grămadă s-au repezit cu toţii, pe toate uşile, în jurul mesei din sufragerie. Cucoanele căutau cu miini impaciente în fundul poşetelor. Bărbaţii îşi goleau buzunarele. Mizele curgeau. Liniştit, tacticos, prelungindu-le într-adins emoţia aşteptării, colonelul făcea cărţile. Le-a distribuit pe îndelete. Fără să se uite la cartea lui, i-a întrebat :

— Mata, conită nostimă ?

— Carte !... a suspinat doamna picantă.

— Tu, Bojocene ?

— Şi mie, carte !

— **Haram** de voi !... Nici un nouă !... Nici un opt !...

Nici un „rest“ măcar !... Cu-aşa ghinionişti joc eu ?... O să vă scutur !... O să vă iau şi banul de comînd !... glumea colonelul, filîndu-şi din buricul degetelor, peste aurul ochelarilor, cartea lui.

Avea bac ! a trîntit voios cărţile.

— Ei ! acum e acum !... Să vedem care pe care ?...

Matale ce-ai vrea să-ţi dau, conită scumpă ?

Se uita ghiduş la dinsa. Se făcea că descîntă cărţile. Boscorodea. Cu muchea palmei tăia cruci peste ele.

— Un as ți-ajunge ?... Ori ai vrea cumva vreun doi... Poate şi-un trei... Ți-ar da moşu ! Frumoasă ești... Cu picăţele ești... Dar n-are moşu !... De unde să-ți dea dacă n-are...

I-a dat pe faţă un popă ! Rîsetele au țişnit din toate părţile. Făceau haz, de voie bună sau de necaz, chiar şi cei care presimţeau c-or să piardă. Spiritele pîrîiau. Glumele sărate izbucneau. Obrajii, pîrguiţi ca cireaşa, ardeau ca focul. Toate privirile bărbaţilor îi mîngîiau, îi pipăiau. Era darul colonelului să-i înveselească şi să-i excite pe toţi cu ghiduşiile lui. Numai după ce veselie s-a mai potolit oleacă, colonelul a întrebat :

— Ei ! dar ție, Bojocene, ție ce să-ți dau ?... Ştiu eu cam ce-ai vrea mătăluță, şolticule !... O dameză, hai ?... Să ți-o dea moş colonelu... O am, mă !... E pregătită !... **Hocus, pocus** !... Din pămînt, din iarbă verde, din manşetă, o scot pentru tine... Uite-o !

I-a dat pe faţă un valet.

Nimeni n-a zîmbit.

Colonelul s-a grăbit să-şi fileze cartea. Abia a apucat să se uite într-însa, a ghicit-o mai mult decît a văzut-o. Avea nouă ! Triumfător, şi-a ridicat cartea în aer.

Dar atunci, ca şi cum o schiţă de obuz i l-ar fi retezat de la umăr, braţul i-a căzut, greu, cu zgomot surd şi adînc, ca un buştean răsturnat pe masă, ca bulgării de pămînt peste capacul unui sicriu. Capul i-a alunecat pe spate. Trupul i-a înţepenit. Gura i s-a strîmbat. Ochiul drept, enorm, sticlos, ieşit din orbită, privea încremenit tavanul.

Cu un ți-păt oribil de spaimă, Mălina a sărit de pe scaun. Nelu s-a repezit să-l prindă în braţe. Ceilalți, într-o zăpăceală de nedescris, printre scaune răsturnate, în zornăitul banilor care se duceau de-a dura pe podele, alergau şi strigau : „Apă !... Gheață !... O luminare !... Un doctor !... Trimeteți după doctor !...“

Un medic militar era din întîmplare printre oaspeți. Abia ieşise din şcoală. Nu se pricepea la mare lucru. Dar nu era nevoie de cine ştie ce ştiință pentru stabilirea diagnosticului exact. Atacul de paralizie fusese fulgerător. Toată partea dreaptă a corpului era moartă. Partea stîngă părea neatînsă. Inima era sănătoasă. Bătea răspicat şi normal. Primejdie iminentă nu exista. Somitățile medicale ale Iaşilor, chemate la căpătîiul bolnavului, au confirmat în totul primul diagnostic şi-au dat formale asigurări familiei că, ținînd seamă de starea lui generală, cu minimum necesar de îngrijiri, cu elementare precauțiuni, luîndu-i-se mai ales orice prilej de emoție, colonelul ar fi putut s-o ducă mult şi bine. Atîția paralitici trăiesc cu anii ! E plină țara de damblagii !

Cîteva zile au crezut cu toții că pronosticul doctorilor se va adevăra. Deşi limba era complect pierdută, şi-aveau toate greutățile din lume să i-o scoată, uneori, din fundul gîtului, niciodată, nici chiar pe vremea cînd era în deplinătatea facultăților lui mintale, ochiul colonelului, ochiul lui stîng, nu strălucise mai viu, mai vioi ca acum. Toată viața, toată inteligența parcă i se refugiaseră într-însul. Uneori lucea ca un finar ; alteori scripea şi scînteia ca un cărbune aprins. N-ăvea nevoie să vorbească. Cerea lămurit cu el apă, ziare, medicamente, tutun, **știri**

de pe front. Nelu îl înțelegea mai greu. Stan îi ghicea și gândurile cele mai intime. Stăteau amîndoi zi și noapte, cu rîndul, la căpățiul lui. Noapțile treceau încet. Zilele treceau mai repezi. Oamenii sînt buni. Mai buni adesea decît îi arată chipul. Nimeni nu-i uitase. Tot felul de cunoștințe veneau să le ție de urît. Au venit și măririle zilei. Președintele de consiliu a trimes un aghiotant. Doi miniștri s-au prezentat în persoană. Senatori, deputați, oameni cu stare sau cu renume în societate au ținut să se intereseze de sănătatea colonelului. Nelu auzise de cîțiva dintre dînșii. Auzise cîte ceva de inteligența, de talentul sau de curajul lor civic. I-a primit tulburat, gîtuit de emoție. Se aștepta să audă cuvinte definitive din gura lor. Unul dintre ei, faimos pe vremea aceea — îl chema modest, dar răsunător : Take Ionescu — a vorbit o oră, cu ceasul în mînă. Despre ce n-a vorbit ! De cîte n-a vorbit ! Își trecea degetele pe sub mustăți cu gestul sacadat al cucoanelor care-și dau cu roșu pe buze, își ridică mereu cravata, ca și cum ar fi vrut să-și pipăie gîtlejul și să-și dreagă glasul, și vorbea, și vorbea, repede sau prelungind frazele de efect, amestecînd anecdotele cu importante destăinuirii politice, amintirile personale cu vagi considerații de ordin general, perorînd despre toate și despre orice, de vremea bună sau rea, de interesele unora și intrigile altora, de doamnele aci de față, de Stere și de Petre Carp, care erau absenți, de rege, de Clemenceau sau de Lloyd George, și de el, mai ales de el, prezent sub toate ipostazele altora, actual oricît de depărtat sau de străin părea subiectul conversației, neobosit, irezistibil, fermecător, seducător, intarisabil.

Cînd a plecat, în sfîrșit, a lăsat un gol vădit în urma lui și-un gol și mai mare încă în capul lui Nelu. Îl ascultase cu smerită atenție. Îl urmărise un ceas întreg. Înțelesese totul și nu reținuse nimic. Avea impresia ciudată a cititorului care a întors, interesat și dezamăgit, ultima pagină a unui roman palpitant, pasionant, fascinant, dar de duzină.

S-a îndreptat, resemnat, către Coco. Coco nu vorbea strălucitor, ca Take Ionescu ; nu spunea, însă, nici atîtea banalități sforăitoare. Era ușurel la minte, vesel din fire și sănătos la trup. N-avea astîmpăr două minute. Se

învîrtea ca un titirez prin casă. Umplea el singur casa de zgomot și mișcare. Organiza jocuri. Organiza adevărate sindrofii în jurul patului. Tîra lumea după dînsul, făcînd-o să-și uite de necazuri și pe colonel să-și uite de paralizie. Din îndemnul lui, doamnele jucau maus pe așternut, la picioarele bolnavului. Iar domnișoarele ciripeau, ca un stol de vrăbii, în iatac. Medicii ar fi vrut să le alunge. Dar ochiul colonelului veghea, scăpăra, cerea să le aibă mereu pe lîngă dînsul. Nu părea liniștit și mulțumit decît seara, cînd casa era înșesată de musafiri. Ochiul îi umbla atunci de colo-colo. Urmărea pe fiecare, se agăța de hainele lor, de buzele lor, cu un dor, cu o sete de viață nepotolită, insașiabilă, aproape tragică. Cu cît larma era mai mare și glumele mai îndrăznețe, cu atît ochiul i se aprindea. Alerga după Tănase. Căta pe Coco. Amîndoi aveau darul să-i umple singurătatea sufletului. Bojocanu aducea vești militare, comunicatele Marilor Cartiere, telegrame mai mult sau mai puțin confidentiale. Coco aducea cancanurile țîrgului. Unde se învîrtea băiatul *Porcului*. Cît ciștigase la o furnitură pentru armată un deputat guvernamental. De ce tremura Duca. Cum mătura străzile Bacăului feciorul lui Filipescu. Pe cine iubea prințul de coroană. Ce făcea Elvira.

Într-o seară a intrat în casă, ca furtuna, strigînd, victorios și exuberant, de la ușă :

— Evrika !

Descoperise misterul cărții poștale ilustrate, faimoasa carte poștală care făcea pe-atunci furori în lumea bună a Iașilor. Toată lumea aceasta bună o văzuse pe măsuta de noapte a Elvirei. Toate cucoanele se delectaseră, savurînd printre buzele strînse de invidie, nenorocita dedicație : *À toi, ma chère Elvira, mon unique consolation dans ce pays de malheurs !*

Cînd și copiii o știau pe de rost, au prins de veste autoritățile. Bineînțeles că au intervenit. Tîrziu, la spartul țîrgului, ca totdeauna, dar sumar și definitiv, ca de obicei. Au făcut să dispară corpul delictului. Dispariția n-a surprins pe nimeni ; ceea ce i-a intrigat, însă, pe toți au fost procedeele insolite, inedite încă la noi. Știrile cele mai extravagante circulau în privința asta. Amănunte hazlii treceau din gură în gură. Intrigi, unel-

tiri, peripeții, lovituri de teatru, ca într-un roman foileton. Versiunea cea mai acreditată, însă, era că prefectul poliției escamotase cartea poștală de pe măsuta Elvirei, că de la acesta o șterpelise Take Ionescu, că Porcu o furase de la Take și că, în sfârșit, și în virtutea drepturilor lui sacrosancte de stăpîn incontestabil al țării, Brătianu o confiscase de la Porcu.

— Invenții !... Născociri !... Minciuni !... exclama Coco. N-au furat-o ai noștri. Am aflat. Au furat-o rușii.

La gândul că rușii ar putea să aibă pe mâinile lor [...] secretele noastre de stat, Tase Bojocanu n-a mai putut să-și stăpînească firea. Ura l-a orbit. Patriotismul l-a luminat. Cu inimitabile accente de loialism dinastic, cu prompta și instinctiva contestare a evidenței, care anunță din tinereță maturitatea adevăraților oameni politici, Tase nu s-a mulțumit numai să contrazică pe Coco și să-i combată afirmațiile, ci, mergînd pînă în inima lucrurilor, smulgînd răul din rădăcină, a tăgăduit însăși existența cărții poștale.

A terminat, peremptoriu :

— Nu există !... Îți afirm eu că nu există !

— Asta-i acum !... Nu există ?... Spui că nu există ? repeta, buimăcit și interlocat, Coco.

Personal, nici el nu ținea din cale-afară la existența cărții poștale. Nu-l indignase dedicația. N-avea veleități de scandal și nici intenții subversive de les majestate. Dacă-i susținea morțiș existența, e fiindcă nu vedea nimic vinovat într-însa, fiindcă astfel se găsea și el în treabă și fiindcă intrigile îl pasionau și clevetirile îl amuzau. Dar Tase, cu reaua lui credință, îl exaspera. Cum putea să jure că n-o văzuse ? Cine n-o văzuse ? Tot tîrgul o văzuse. Era secretul lui Polichinel ! Fără îndoială că și printre cei de față, printre doamnele aci prezente, era una, cel puțin una, care o văzuse. Le întreba din ochi. Implora o confirmare.

Dar ochiul colonelului strălucea fără să poată mărturisi nimic. Iar doamnele n-aveau ce să mărturisească. Din păcate, nici una din ele n-o văzuse. Li se scurgeau ochii. Mureau s-o vadă. Dar n-o văzuseră.

— Ei vezi ! a exclamat Tase, biruitor.

— Ce ! ei vezi !... Ce să vadă ?... N-ai văzut-o tu. N-au văzut-o dumnealor. Sint atîția alții, însă, care au văzut-o. Toată lumea !... Toate prietenele Elvirei !... Pof-tim !... N-ai decît s-o întreb... A văzut-o și Pia !

— Care Pia ?... s-a grăbit să întrebe, cu ochi inocenți, arși de curiozitate, doamna picantă ca un bob de piper.

— Ei, care Pia !?... Parc-ar fi o sută !... Parcă n-ai cunoaște-o !... Pia !... Blonda Pia... Una-i doar Pia, amanta lui... Să-i spun, Bojocene ?

— Ești idiot !

Nelu se făcuse alb la față, ca fața de pernă pe care odihnea capul colonelului. Tot singele i se scursese din vine. Mina îi tremura ca varga în mina stîngă a lui unchiu-său. Din fericire, nimeni nu se gîndea la dînsul. Tănase îi ocolea privirile. Cartea poștală era uitată. Toate gîndurile erau numai pentru Pia. Coco jubila :

— Ea mi-a spus !... Întreab-o !... Vrei s-o pun față în față cu tine ? Vrei s-o aduc aici ?... Iiii ! cum am uitat ! Unde-mi erau mințile ?... Te cunoaște și pe tine, Nelule. Vrea să te vadă. Pot s-o aduc ?

— De ce nu !... a exclamat ironic o doamnă între două vîrste, mult mai aproape de cea de-a doua decît de cea dintîi.

— Asta ne-ar mai trebui ! mormăi Tănase cavalereste. — Zău, Coco !... Adă-ni-o, Coco !... se rugau într-un glas doamnele celelalte.

O fetișcană mărturisi :

— Am zărit-o. Ai dreptate, Coco. E uluitor de frumoasă... Se pare că are un succes...

— Și-un trecut !... se îngrozi o nobilă matroană.

— Oh ! așa de recent !... murmură visător o domnișoară candidă și pură.

Ușoară, veselă, animată, cu varii intonații și intenții, cu subînțelesuri multiple, conversația continua. Ochiul colonelului ardea în vremea asta. Ce se petrecea în capul lui, pe trei sferturi paralizat ? Ce simțise, ce pricepuse el din tremurul mîinii care, rînd pe rînd, duhnea ca focul și înțepenea inertă ca un sloi de gheață în mina lui stîngă ? Vroia să spuie ceva. Se vedea bine că face eforturi supraomenești. Un gilgăit surd și straniu îi horcăia în fundul gîtului. Căsca gura. Închidea ochiul.

Cea dintii doamna picantă i-a observat neliniștea. I s-a părut că-i ghicește motivul. S-a apropiat repede de pat și, pîndindu-i trăsăturile feței, bătînd voios din palme după fiecare clipire a ochiului, exultînd de bucurie, îl întrebă :

— Vrei ceva, moș colonele?... Vrei și dumneata să ne-aducă pe Pia?... Uite-l cum clipește!... Nu-i așa că vrei?... Spune-le că vrei!... V-am spus eu că vrea!... Clipește!... Clipește mereu!... O să avem pe Pia! Adă-ni-o, Coco! Adă-ni-o, zău!... Vrea și colonelul. Nu-i așa că ne-oi aduci?

— Ba bine că nu! i-a răspuns veselul Coco.

N-a apucat însă s-o aducă.

În aceeași noapte, un al doilea atac de paralizie a trîznit și ceea ce mai rămăsese viu din trupul colonelului Hotnog. Scena, lugubră și lamentabilă, s-a petrecut în cîteva minute. De vreun sfert de ceas bolnavul se frămînta, agitat, nemulțumit, cerînd lămurit ceva și neizbutind să explice anume ce. Ca de obicei, Nelu proceda prin întrebări și eliminări succesive :

— Vrei apă?

Unchiu-său făcea semn din ochi că nu.

— Vrei să-ți fac o țigară?

— Nu.

— Să chem pe mama?

— Nu.

— Lăsați, domnișorule!... O să-l înțeleg eu mai bine... i-a cerut voie Stan, plecîndu-se de cealaltă parte a patului asupra colonelului.

Îl întreba din ochi. Cînd și cînd șoptea cîte o vorbă. La toate întrebările lui, însă, din ce în ce mai agitat, din ce în ce mai vinăt la față de furie și de neputință, colonelul răspundea : nu. Brațul stîng răscolea așternutul. Degetele, afundate în plapomă, zgîriiau plapoma, o atrăgeau spre dînsul. Dînd de mîneca slugii, i s-au urcat pe mînecă, un moment i s-au oprit pe umăr, i-au căutat apoi obrajii. Parcă vroia să-l mîngîie. Dar nu-l mîngîia. Își înfigea unghiile, adînc, în carnea lui. La toate întrebările lui Stan, răspundea cu un horcăit, scurmîndu-i fața, înfigîndu-și din ce în ce mai adînc unghiile în obrazul lui. Îi răsucea pielea. I-o zgîria. Exasperat că nu pu-

tea să se facă înțeles, îi sfredelea carnea, i-o zdrobea între degete. O picătură de sînge apăruse și se scurgea pe bărbia slugii. Fără să simtă durerea, Stan îl privea cu ochi calzi și blînzi. Nelu, zguduît de sentimente potrivnice, a încercat să intervie. Cu o mîină mîngîia fruntea lui unchiu-său, ca să-l liniștească ; cu cealaltă se silea să-i descleșteze pumnul. Dar degetele, încordate, zgîrcite, erau ca de oțel. Ochiul fulgera. Din adîncul pieptului, ca din fundul unui mormint, răbufneau horcăieli surde, oribile, neîntrerupte :

— Hăă!... Hăăă!...

O luptă aprigă, inegală, s-a încins atunci în jurul patului. Nelu, pe nesimțite, cu precauțiuni infinite, a izbutit să-i desfacă mîna. Colonelul a făcut, însă, cu un efort suprem, o mișcare neașteptată. Și-a eliberat brațul. O clipă l-a ținut suspendat în aer. Apoi degetele respirate, ca cinci gheare de pasăre rapace, au căzut în jos, au trecut peste fața slugii, au lăsat în urma lor cinci dîre însingurate de carne vie.

Brațul căzut nu i s-a mai ridicat. Ochiul i s-a stins. O spumă vinătă i-a umplut gura de glăbuci. Clăbucii clo-coteau și bolboroseau :

— Cru... Dum... Piz... Pașt...

V

Înmormintarea colonelului Spiridon Hotnog a avut loc cu un fast excepțional, cu mai multă pompă și desfășurare de forțe militare decît îngăduiau pe-atunci vremurile să se îngroape morții în Iașul refugiului.

Guvernul, din înalte considerații de ordin de stat, ținuse să trezească patriotismul mulțimilor, răsplătînd grandios pe unul din principalii promotori ai intrării noastre în acțiune. Cele trei sau patru ziare în format redus, care apăreau în capitala Moldovei, au primit ordin să ridice în slava cerului memoria marelui defunct. *România* a apărut într-o ediție specială, cu larg chenar de doliu pe prima pagină, consacrată în întregime activității, energiei, faptelor eroice, idealismului, abnegației, românismului, în veci regretatului colonel Spiridon Hotnog și

semnată de în veci nemîngîiatul căpitan Tase Bojoceanu. Felinarele, pînă în piața Traian, au fost îmbrodite cu pinze tricolore sub crepuri cernite. Primăria, luînd vizibil parte la durerea obștească, făcuse și ea un neprețuit, un nepregetat sacrificiu : ridicase zăpada de pe străzile centrale și umpluse cu nisip gropile nenumărate care țineau loc de caldarim. De-o parte și de alta a gropilor astupate erau înșirați, pe două rînduri, elevii școalei militare, elevii Liceului internat și copiii din școalele primare, în haine de duminică sau în costume naționale.

Copiii rîdeau. Cerul era senin. Soarele strălucea. În ciuda nămeților de pe acoperișuri și-a țurturilor de gheață care se ridicau, ca enorme stalactite, de-a lungul zidurilor, pînă la streșini, un vînt ușor și căldicel, mirosind a primăvară, se juca în zulfii cucoanelor și-ai venerabililor negustori ieșiți în pragul prăvăliilor goale, ca și cum natura, în bunătatea ei infinită, îndușată de pierderea ireparabilă a poporului român, și-ar fi trimis crainicul de zile bune să înveselească puțin și să consoleze sufletele îndoliate.

Iașul, trîndav și mohorit de obicei, sub stegulețele tricolore care filfiau în bătaia vîntului, părea în sărbătoare. Geamurile, închise de cu toamnă, începeau să se deschidă. Capete rizătoare apăreau în pervazul ferestrelor. Curioși se îmbulzeau pe trotuare. Certuri izbucneau la răspîntii. Copiii chicoteau.

În atmosfera asta prietenoasă și zgomotoasă au răsunat, pe la două după prînz, primele accente, jalnice și tragice, ale fanfarelor militare. Tunul a bubuit, în deal, la cetățuie. Clopotele s-au mișcat și ele, cu toatele, în același timp. Copotul cel mare de la Mitropolie vibra profund, lung și rar.

Dar nimeni nu-l auzea. Era prea mult soare pe cer și interminabilul cortegiu funebru, prea strălucitor. O armată de popi, în odăjdii de purpură și aur, deschidea drumul. Un pluton de ofițeri, purtînd ca mari tave de plăcinte perne de catifea stacojie, pe care sclipeau de-ți luau ochii decorațiile răposatului, îi călca pe urme. Două care, încărcate de coroane, se legănau, printre gropi și hîrtoape, cu reverențe și pavanări de malacoafe. Panglici, nenumărate panglici tricolore, rîdeau printre flo-

rile de hîrtie. Dricul el însuși sălta zglobiu. Fiind făcut dintr-un afet de tun și cîntărind pe puțin cîteva mii de ocale, se infunda pînă la osii în gropile de nisip, scuturînd și zgîlțînd vesel coșciugul masiv de stejar de cîte ori dădea dintr-un hop în alt hop. Procesiunea nu părea nici ea mai îndurerată. Vreo trei sute de civili, mai numai din protipendada cluburilor politice, discutau cu aprindere, vorbeau tare sau rîdeau între dinșii. Singură oștirea tăcea. Dar și oștirea, ca de obicei, era prea înzorzonată. Cît puteai s-ajungi cu ochii în lungul străzilor, nu vedeai decît coifuri, pampoane, penajuri, brandenburguri, fireturi, eghileți. Regimentele de infanterie fiind pe front, călcau în pas cadențat, în urma convoiului, trei batalioane de jandarmi pedestri, o companie de jandarmi călări, un escadron de cavalerie din escorta regală, cîteva chesoane fără tunurile respective și ofițeri, cîrduri și gloate de ofițeri, brigăzi întregi de ofițeri activi, mai mulți coloanei și generali decît grade inferioare și mai mulți ofițeri de toate gradele decît soldați în tranșee.

În piața Traian dricul s-a oprit. Pe soclul statuii lui Cuza s-a ridicat, mărunțel, un ministru cu ochelari. Descifrînd cu mari dificultăți un manuscris scris, pesemne, de-o altă mină, făcea în schimb gesturi lapidare. Mulțimea nu vedea decît rotirea brațelor, care se învîrteau larg și maiestuos, ca aripele unei mori de vînt. Nelu, cu tot întunericul care-i împăinjenea mintea, a putut să-i surprindă și să reție cîteva crîmpeie de imagini emoționante : „...Jertfa pe altarul patriei... recunoștința națiunii... pilda generației de astăzi... idealul României întregite... opera partidului liberal !...“

În fața Mitropoliei, după ce-au cîntat popii, au îngînat pe nas dascălii și au zîngănit cădelnițele, au vorbit inconsolabilei asistențe alți doi înalți demnitari ai statului. Nelu nu i-a auzit pe nici unul. Erau prea departe de el, agățati în posturi inconfortabile, oarecum ridicole, de barele grilajului de fier.

Cortegiul s-a urnit din nou. Înainta mai greu. Zăpada le venea acum oamenilor pînă la genunchi, o zăpadă moale, cleioasă, amestecată pe din două cu noroi, care se lipea de tălpi și fleșcăia sub fiecare pas. La fiecare colț de

stradă, rîndurile civililor se răreau. Printre cei rămași, fără voia lui, Nelu auzea reflecții abia înăbușite :

— Dracu m-a pus să viu !

— Înormîntare-i asta ?

— Mare lucru dacă nu m-aleg cu un guturai !

— Hai cu mine !... Am o sanie... Și-o fetiță acasă...

Punem să ne facă cîte-un grog fierbinte.

— Imposibil, *mon cher*... Am preparat discursul...

Mi-am dat cuvîntul că vorbesc.

— Dracu te-a pus ?

Un oftat sau o înjurătură erau răspunsul. Nelu le-auzea. Cu capătul cordonului strîns bine în mîină, ca și cum s-ar fi agățat de-o funie de salvare, privea țintă înaintea lui, ca în gol, și se silea să n-audă, să nu simtă, să nu se gîndească la nimic. Roțile tunului îl împroșcau cu noroi ; picioarele i se înfundau în băltoace înghețate ; nu se ferea, nu le ocolea, mergea în neștire. Din cînd în cînd, Tase se apropia de dînsul. Îi lua binișor brațul, i-l strîngea, cu nobilă solitudine, cu frățească și mută încurajare. El nu-i răspundea. Ar fi vrut să plîngă, să plîngă cu hohote ; ar fi vrut să-și stoarcă măcar o lacrimă din ochii arși și seci ; și-avea o singură groază : să nu izbucnească într-un hohot spăimîntător de rîs.

Ca și cum ar fi avut ochi la spate, simțea îndărătul lui rîrindu-se treptat, depărtîndu-se tiptil pașii frunțașilor politici. Golurile se înmulțeau. Rîndurile se destrămau. Convoitul străbătea acum mahalalele, tăcut, grăbit, ca o armată în derută. Cete de copii dacă se mai ațineau ici și colo pe marginea șanțurilor. Cîte-un moșneag, cu palma făcută streășină deasupra sprîncenelor stufoase, încovoiat pe prispa caselor ; babe, în dreptul portitelor luîndu-și mîna de la gură și făcînd cruci rare pînă la pămînt ; jupîni, cu mari bărbi asiriene, în atitudinea hieratică a rasei lor milenare, mîngîindu-și religios perciunii. Muzicile conteniseră. În toate ogrăzile, răsculați de noutatea lucrului, cîinii lătrau.

Ordinea, în tactul marșului funebru, nu s-a restabilit decît la porțile cimitirului. Comenzi scurte au spintecat văzduhul. Zăngănit de arme. Tropot de cai. Pe movila din fața groapei deschise, inspirat și patetic, cel dintii s-a ridicat Jean Tehaș.

Discursurile au ținut un ceas și jumătate. Ar fi putut să ție și mai mult. Cerul era clement. Aerul pur. Asistența de ostași, disciplinată.

Perioadele largi, rostite cu tremolo în glas, se legănu deasupra mormintelor, rostogoleau printre lespezi funerare faptele vitejești ale eroului Spiridon Hotnog, [...], trezeau conștiințele, adormeau, încă o dată, pe cei morți. Cum au recunoscut sincer ziarele de-a doua zi, cuvîntarea domnului vicepreședinte al Camerei a stors lacrimi din sufletul mulțimii și a îmbărbătat inimile „lor“.

După el s-au ridicat alții. Un voluntar, actor de me-serie, a declamat *Peneș curcanul*. Bătrînul general Aslan a vorbit în numele pensionarilor. Un invalid, cu hainele ferfeniță pe el, dar cu pieptul plin de decorații, a spus cîteva cuvinte oneste și calde în numele veteranilor de la Plevna. Un popă militar a prohodit norodul. Alți cîțiva au repetat ce spusese cei dintii.

Cu toată rigoarea disciplinei, atenția ascultătorilor începea să cam slăbească. Căpitanul Bojocanu a simțit primejdia. Luînd cu asalt movila de pămînt, ca pe-o simplă redută, a început :

— Români !... A continuat pe glasul al șaptelea : Româ-nism !... patriotism !... naționalism !... Și-a terminat, cu nimb de soare pe fruntea-i brobonită de sudoare, cu brațul drept întins rigid, ca o țevă de tun, peste groapa deschisă ca o tranșee : „Pe-aceia nu se trece ! ! !“

În freamătul de entuziasm care străbătea încă jandarmeria, s-a ridicat Nicolae Iorga. Barba lui apostolică mă-tura pămîntul. Umărul lui sting străpungea cerul. Așezat astfel, în echilibru instabil, între cer și pămînt, cu picioarele în noroi și cu capul în nouri, într-o singură frază, rînd pe rînd sobră, frenetică, torențială, modestă, ofensată, umilită, hărățgoasă, străbătută de curente po-trivnice, clocotind de minie reținută, precisă în senti-mente nemărturisite, haotică în intenții și în expunere, a rezumat în cadavrul eroului, pe care patria îl plîngea în clipele acelea, toate virtuțile unui neam blind, supus și de ispravă, care-și croise drumul lui printre popoare cu buzduganul voievozilor în mîină, cu evlavia strămoșilor în suflet, cu înțelepciunea boierilor pe frunte, cu smerenia și cumînțenia țăranilor la picioarele tronului, pînă

în zilele de grele încercări, dar binecuvîntate de Cel-de-Sus, ale cuvioasei Maria și-ale lui Ferdinand cel loial, care nu vor putea să nu vadă odată și-odată că, printre slujitorii devotați ai patriei, ai Coroanei și-ai dinastiei, se găsesc și alte inimi destoinice să se jertfească pentru țară decît ale becisnicilor trecutului.

Dacă aplauzele n-au pîriit după ultimele cuvinte ale oratorului, n-au fost de vină respectul cuvenit morților și grava atmosferă a cimitirului, ci răspunzătoare a fost inflexibila disciplină ostășească. În schimb, din toate părțile, din lături, din spate, de peste groapă, miini nenumărate și viu emoționate s-au întins spre dînsul. Apostolul le strîngea cu rușinată modestie, ca o răsplată, pe cînd ofițerii de serviciu, înșirați pe două rînduri, făceau respectuos loc spre tribuna improvizată excelenței-sale domnului ministru de interne.

Excelența-sa era un om gras, ca umflat cu țeava, greoi în mișcări și vioi la minte, cu mici ochi porcini, plini de șiretlic și de istețime în fața buhavă, lipsită de expresie, dar nu și de oarecare ciudată și misterioasă putere de atracție. Era stăpînul de fapt al țării. I se spunea simplu, cîstit, familiar, prietinește : Porcul ; nu într-atît pentru grăsimia aparentă a trupului, cît pentru tînuitele, dar incontestabilele lui calități sufletești. Cu el n-aveai nevoie să umbli pe zece drumuri. Era de ajuns să miști din urechi. Te ghicea. Te mulțumea. Nu-l revoltau turpitudinile. Nu-l scandalizau ticăloșiile. Nu-l indignau trădările, vînzările, gheșeturile, hoțiile. Avea pentru toate o explicație. Pricepea orice. Toleră pe oricine. Spunea lucrurilor pe nume și oamenilor pe șleau ce știa că așteaptă de la dînsul.

După ce adusese lui Nelu condoleanțele guvernului și pe ale lui, personale, îl luse de braț și-i șoptise :

— Vino pe la mine, tinere !... Dacă ai dificultăți cu fiscal, cu moștenirea... vino la mine ! Le aranjăm noi pe toate... Aranjăm și cu armata... Vii de pe front ?... Vrei să te mai întorci ?... Nu fi copil !... Las', că aranjez eu și asta.

Iar cînd a simțit în fraza interminabilă a apostolului de la Văleni, sub entuziasmul patriotului, acreala opo-

zantului, și-a lăsat prudent pleoapele în jos, ca să nu i se vadă viclenia ochilor, și și-a spus :

„O fi terminat zahărul... sau brînză... Să-i mai trimet o putină... Să-i comand și-o carte... Despre ce naiba să-l mai pun să scrie ?... Despre aliați ?... Prea o să-i laude... Despre rege ?... Prea o să-l lingă... Despre...“

Tocmai căuta un subiect tăiat pe talia irascibilului istoric în resursele creierului lui plin de ingenioase subterfugii, cînd ofițerii i-au deschis, curtenitor, drumul spre tribună. Povîrnișul era repede. Noroiul lunecos. Excelența-sa înainta cu anevoie. Un locotenent îl trăgea respectuos de-o mină ; alți doi îl urcau, cu evlavie, ca pe sfintele moaște, de subțiori. S-a urcat în sfîrșit. N-a apucat, însă, să se instaleze bine și să deschidă gura. Deodată, ca din senin, o mare mișcare s-a produs în rîndurile armatei. Întrebări. Răspunsuri. Un coif cu penaj alb plutea peste capetele ostașilor. Dispărea ca o barcă de argint înghițită de valuri ; apărea iarăși. Un militar l-a recunoscut, de departe :

— Aghiotantul regal !

„Ce-o mai fi ?“ s-a întrebat Porcul.

— Te pomenești că vine regele ! și-a dat cu părerea un civil.

Ministrul a ridicat din umeri. Aștepta intrigat. Asistența, emoționată, tăcea. Spintecînd valurile omenești, în zgomot răsunător de săbii și de arme clintite din loc, aghiotantul regal se apropia. La doi pași de groapă, mai alb la față decît fireturile care-i brăzdau pieptul, s-a oprit și-a spus gîfîind :

— Domnule ministru... Excelență... Maiestatea-sa vă invită... vă roagă să veniți de urgență la palat.

— Bine... O să viu... Viu, cum oi termina...

— Imediat !... excelență.

— S-a întimplat ceva ?

— Da.

— Ce ?

— Confidențial.

Porcul nu credea în gravitatea lucrurilor, care pot fi aranjate totdeauna, și nici în precara realitate a confidențelor. Știa el, dintr-o lungă experiență, că secretele de stat sînt ca și secretele de alcov : știe satul ceea ce

nu știe statul sau bărbatul. A invitat, prin urmare, pe aghiotantul regal să se urce pînă la dînsul și să-i spuie la ureche ce se întimplase. Aghiotantul regal s-a înclinat. Un gol s-a făcut în jurul lor. Știrea a căzut numai în urechea Porcului. Dar — cum se cădea vremurilor și țării — din urechea Porcului a luat-o și-a răspîndit-o vîntul. În mai puține clipe decît e nevoie ca să fie așternută pe hîrtie, vestea a trecut din om în om, din gură în gură, umflată, exagerată, grea de temeri necunoscute, mai încărcată și mai grea încă de speranțe ilimitate, pînă dîncolo de zaplazul cimitirului, de-a lungul mahalalelor, în tîrguri, în sate, în cătunuri, în bordeiul săracului, ca și în cugetul cărturarului, oriunde mai bătea o inimă, mai licărea o conștiință sub spăimîntătoarea și implacabila vitregie a zilelor.

Izbucnise revoluția! Tronul țarilor se prăbușise. Pămîntul era zguduit ca de un cutremur. Petrogradul ardea. Limbile de flăcări lungeau cerul, înroșeau zarea oamenilor, se răsfrîngeau, cu reflexe sumbre de sînge și de nădejde, pînă și în mocirla căcainelor românești. Toți au simțit; și românul cel mai nevoiaș la minte a trebuit să simtă în zilele acelea trecînd ceva peste dînsul, care-l depășea. Ce mai însemna războiul! Ce mai însemnau patriile! Ce mai însemna stîrvul colonelului Hotnog, închis în cosciugul lui de stejar, sub faldurii steagului tricolor!

Cimitirul se golise. Soarele apunea. Groparii își vedeau liniștit de treabă. Prietîn de zile bune, ca și de zile rele, Tănase s-a apropiat de Nelu, i-a luat brațul, a crezut că e de datoria lui să-l sprijine și, cu capul proptit în piept, i-a spus:

— Asta ne mai lipsea acum!...

Nelu s-a trezit ca dintr-un somn adînc. S-a uitat mirat în jurul lui. A privit în ochi pe Tănase. A privit în fundul groapei. A privit cerul. A respirat, pînă în adîncul plămînilor, aerul rece, cu miros de primăvară. Și tirziu, ca un ecou, i-a răspuns:

— Da... poate... ai dreptate... Asta ne lipsea.

CARTEA A TREIA

*Fă-mă, mamă, cu noroc
Și aruncă-mă și-n foc!...*

În foc a fost aruncată România. Nu într-un foc, nu în zecă, ci într-o sută și-o mie de focuri. Foc în văgăunile Carpaților, foc și prăpăd de-a lungul și de-a latul țării, oriîncotro nimereai cu ochii, foc pînă și-n apele Dunării. Nici scule, cum spuneau cătanele, n-am avut; nici generali, cum mărturiseau aliații, n-am avut. Foc și pîrjol a fost pe capul nostru.

Și, cu toate astea, iată, dacă am avut și fiindcă am avut, mai bine decît un car de minte, un dram de noroc, nu numai că nu s-a prăpădit țara pentru asta, ba, dimpotrivă, s-a mărit de două ori pe cît era, praf și pulbere s-a ales din dușmani, au luat-o nemții la sănătoasa, fără să mai dăm iureș printr-inșii, s-au cărăbănit bulgarii de la „Capșa“, fără să mai strige: „Țal! că plec...“; [...] și domnii de la Iași au putut să revie în capitala României mari, falnici, ca și cum ei ar fi făcut-o, trufași, ca și cum ei ar fi trecut prin foc, făloși și lăudăroși, ca musca sub coada vitei trudite care se întoarce de la arat. Pe străzi, în cafenele, în cofetării nu mai avea loc de dînșii. Calea Victoriei, de la Poștă pînă la capul Podului, era o apă de mîndre și intacte uniforme ofițerești. Femeile n-aveau ochi decît pentru ele. Brațele lor, aceleași brațe care, încolăcite după gîtul învingătorului vremelnice, îi domoliseră mînia și-i muiaseră puterile [...], se deschideau acum, larg, ospitalier, adeseori pe veresie, numai în cinstea și de dragul alor noștri.

Privind existența prin prisma aceasta triumfiulară, care de cînd lumea, a încîntat mintea oamenilor cu mi-

rajuri fermecătoare, cum ar fi putut eroii de la Iași să nu-și imagineze că războiul e un permanent prilej de cuceriri, o veselă și inepuizabilă sursă de aventuri galante. Se temeau că se sfârșise. Visau să-l reînceapă. Șefii oștirii s-ar fi mulțumit cu un marș triumfal asupra Budapestei. Oamenii politici, marii proprietari, marii bancheri, marii beneficiari ai războiului nu s-ar fi oprit decât la Moscova. Din cabinetele miniștrilor porneau tatonări discrete. Din saloanele legațiilor, prin canalurile presei, se răspîndeau lozinci bătăioase. În rindurile elitei domnea duhul războiului. Pe străzi mișunau agenții. La „Capșa“ trona Tănase.

În vechea cafenea ciocoiască, unde, de cînd o pîngă-riseră bulgarii, oricine putea să intre și să iasă ca la moară, maiorul Tase Bojocanu, fiindcă era maior acum, își stabilise marele lui cartier general. Încunjurat de simpatia obștească, în zarva de larvă ovreiască a noii clientele, aducea ultimele știri politice din anticamerele miniștrilor, culegea impresii, distribuia zîmbete, discuta, perora, înflăcăra. Raționamentul lui era simplu. Argumentele, îrezistibile. Erau ale mai tuturor factorilor noștri răspunzători din epoca aceea. Ca și Brătianu, Tănase își spunea : „Cu dușmanii dinafară am isprăvit-o. E momentul s-o isprăvim și cu dușmanul dinăuntru !“ Pentru el, ca și pentru toate mărimile zilei, noțiunea dușmanului dinăuntru se rezuma la cițiva nemțofili impenitenți sau pocăiți și se întindea apoi, vagă, imprecisă, indefinită, incomensurabilă, asupra tuturor categoriilor sociale care scăpaseră numai cu oasele și cu pielea din război, care n-avuseseră, în panica retragerilor, nici vagoane calde la dispoziție, nici sfinți la Ierusalim. Pensionari neplătiți, funcționari prost plătiți, țărani fără pămînt, muncitori fără lucru, de /cum îndrăzneau să pomenească de drepturi /sau să-și ceară drepturile altfel decât cu ingenunchetă plecaciune, erau repede clasati și definitiv etichetați sub rubrica elastică a bolșevismului !

Cînd vorbea de bolșevismul lor, ca și cum Lenin i-ar fi luat cine știe ce moșii sau Troțki niscaiva acareturi, maiorul Bojocanu vedea roșu înaintea ochilor. Se bătea cu pumnul în pieptul plin de decorații. Făcea spume la gura umedă încă de sărutările Piei. Gemea și scrișnea

în sinea lui. Amenința la „Capșa“. Denunța forurilor înalte. Băga groaza în nenorocității care îi încăpeau pe mină la cazarma din Dealul Spirii, unde își avea instalate birourile Curtii Marțiale.

Ca uzine în plină producție, curțile marțiale lucrau pe brînci. Nu mai pridideau să ancheteze, să trieze, să judece, să condamne. Din zorii zilei și pînă tîrziu după miezul nopții, telefoanele zbirnăiau, ordinele plecau, preveniții intrau, dulapurile se umpleau și plesneau de mulțimea dosarelor.

Maiorul Bojocanu, cu muncitorul aiurit în fața lui, răsfoia sumbru dosarul inculpatului. Găsea de toate în cele două sau trei sute de pagini șnuruite și parafate : cărți poștale ilustrate, acte de botez, contracte vechi de chirie, chitanțe de plată, descărcări, liste de bucate, almanahuri suspecte, statute sindicale, scrisori de la ibovnică, tot ceea ce, în sfîrșit, agentul de Siguranță, care nu știa să citească, găsisse scris negru pe alb în sertarele, în cufărul sau sub mindirul prevenitului. Răsfoind impacient foile dosarului, maiorul strimba din nas. Era nemulțumit. Nu găsea ce căuta. Deodată, însă, ochii i se luminau, un zîmbet dur îi încremenea în colțul gurii. Între două programe de cinematograf, pitită, pierdută printre zeci de foi volante, zărea o cărțuție cu scoarța roșie. Corpul delictului ! Numele doctorului Racovski pe ea.

— Dar asta ? ! întreba el, cu flăcări în ochi, bătînd cu pumnul în broșura subversivă. Ce cată asta la tine ?... Ce cată, mă, dacă nu ești bolșevic ?

— Care asta, s'trăiți, domnule maior ? îndrăznea în cele din urmă să întrebe prevenitul, îngrozit.

— Care asta ? ! urla ca un ieșit din minți comisarul regal. Care asta ? Hai ? Te faci că nu mă înțelegi ?... Eu citesc pe Racovski ? Eu sînt de-ai lui Racovski ?... Eu i-oi fi pus cartea în dosar ?... Eu am pus-o, mă !... Răspunde, hoțule, că bag sabia în tine !

Sărea de la masă. Se proptea cu pumnul în pieptul muncitorului. Muncitorul recunoștea, pierdut, uluit :

— N-ați pus-o dumneavoastră...

— Cine-a pus-o atunci ? Cine ți-a dat-o ? Cu cine ai uneltit ? Răspunde, mă ! N-aștepta să-ți scot vorba cu cleștele din gură. Cu măsele cu tot o să ți-o scot ! Îți

scot eu pe nas bolșevismul! De-ai lui Racovski, hai!... Întelegere cu inamicul?... Las' că te-nvăț eu minte!... Scrie, grefierule: „Inculpatul recunoaște că cartea lui Racovski a fost găsită asupra lui...” L-ai cunoscut, mă, pe Racovski?

— Nu... da... l-am auzit, de!... ca tot muncitorul, la întruniri... pe vremuri.

— La întruniri, hai?... De asta-ți arde ție, de întruniri, prăpăditule!... ofticosule!... Abia te ții pe picioare!... N-ai haine pe tine!... Și te ții de întruniri?... Scrie, grefierule: „Inculpatul recunoaște că a luat contact cu numitul Racovski...”

Grefierul scria. Scria zi și noapte. Declarații, mărturii, interogatorii, confruntări, denunțuri fățișe că, în strada cutare, la numărul cutare, se adunau în fiecare seară parlagiile de la abator sau ucenicii de la „Lemtru”; denunțuri mai pe ocolite, mai în doi peri, că fata lui Teleleu Giambașul sau nevasta lui Andronic Ochirăi se avuseseră, sub ocupație, cu niște gradați de la Comandatură; uneri și denunțuri mai grave, încuiate repede cu cheia în biroul comisarului regal, privitoare la operațiile unui cunoscut angrosist, la tratativele cu nemții pentru vânzarea unui mare ziar patriotic sau la fiul unui bancher care dezertase de pe front. Pe dinaintea biroului lui Tănase, ca prin fața duhovnicului sau a teșghelelor negustorești în zilele de mare dever, se perindau fel și fel de oameni, fel și fel de mutre și de chipuri, simandicoase sau smerite, de toate virstele, de ambele sexuri, de sus și de jos, cu proptele sau fără proptele, singuri sau cu baioneta jandarmului la spate. Mulți intrau. Puțini ieșeau. Și cei care ieșeau nu ieșeau întregi. Milionarii își lăsau cuvenita zeciuală. Pirlitii, neavind altceva mai bun pe dinșii, își lăsau pielea sau năravul bolșevic. Intervențiile, călduroase indeobște și insistente pentru cei dintii, tulburau arareori conștiința magistratului și sensibilă cumpănă a justiției militare în favoarea celor din urmă. O singură dată i s-a întâmplat lui Tănase s-audă, cu surprindere, un glas și pentru dinșii.

Era pe la nouă dimineața. Frig de mama focului afară. Cald și bine în cabinetul comisarului regal. Răsturnat în fotoliul lui englezesc, luat de rechiziție, Tănase căsca

de-i veneau lacrimi de plăcere în ochi și-și întindea brațele pînă ce-i trosneau oasele din încheieturi. Nu dormise toată noaptea. Îi trăsese un pui de chef, cu muieri și lăutari, cum nu mai făcuse de la Iași. Era rupt de obo-seală. Dar datorია il țințuia locului. Datoria înainte de toate. Aștepta un telefon de la Haită.

Cam bănuia el despre ce putea să fie vorba. De trei zile Siguranța aresta pe capete. Haită, personal, conducea operațiile. Își dăduse demisia din armată și, reînstatat, cu un grad mai sus, în serviciul nobilei instituții de stat, făcuse un apel prietinesc la Tase, din ajun, să nu se miște de la cabinetul lui pînă ce nu l-o chema el la aparat.

— De ce, mă? îl întrebase Bojocanu.

— O să vezi...

— Ai pus laba pe ei?

Haită n-a răspuns. Nu încredința nimănui secretele lui de stat. A făcut numai cu pumnul strîns un semn, o răsucitură, ca și cum ar fi avut o cheie între degete și-ar fi întors-o, definitiv, într-o broască imaginară.

Tănase a înțeles. Deși era mahmur și frînt de obo-seală, aștepta cu încredere. „Te pomenești c-a pus laba pe ei! se gîndea el. Dacă a descoperit și tipografia clandestină, i-a pus Dumnezeu mina în cap!... E priceput. E dat dracului. Ce-i al lui e-al lui... Să rămîn bine cu el.”

Atunci a zbirniit telefonul.

Un glas cunoscut, dar care nu era al lui Haită, a întreat de domnul maior Bojocanu. Maiorul a răspuns plictisit:

— Aici Bojocanu... Maiorul Bojocanu... Alo!... cine-i acolo?

— Aici... Aici... Vorbiți, vă rog!... aici... eu...

— Care eu?

— Eu... eu...

— Spune o dată, omule! Vrei să-ți trîntesc aparatul în nas? Alo!... care eu?

— Eu... taică-tău... Nu te supăra, Tănase... aici... eu... eu... Stan Bojoc...

Maiorul Bojocanu s-a încrunat și s-a oțerit:

— Dumneata ești?... De ce nu spunei, omule!... Ce vrei?... Alo!... Spune mai repede ce vrei! Știi că n-am vreme de pierdut.

Pe Tănase l-au trecut două rinduri de nădușeli pînă ce-a putut să afle din gura lui taică-său, zăpăcit și fis-ticit, la celălalt capăt al firului, că domnișorul Nelu se întorsese de la moșie fărăconița Mălina și că dorea mult să-l vadă și să-i vorbească. Cu aceeași dificultate l-a făcut să înțeleagă și să repete că o să treacă el pe la dînșii, dacă n-o putea astăzi, miine cel mai tîrziu.

A trecut în aceeași zi. Cu Haită o isprăvise repede. Îl făcuse să aștepte degeaba. Nu descoperise nimic nou. Nu pusese mîna pe nimeni. Ba i s-a părut chiar că-l găsisese mai abătut ca de obicei, bosumflat și trăsmit. Îi scăpase și-o vorbă mare :

— Mă!... e ceva la mijloc. Ce-o fi? Cine-o fi? Dacă n-aș dormi cu el în casă, l-aș bănuși și pe tată-meu!...

Vorba l-a impresionat pe Tănase. L-a pus pe gînduri. L-a urmărit tot restul zilei. N-a uitat-o decît pe înserate, cînd, de departe, și-a revăzut ulița copilăriei și casa, mai joasă, parcă, mai dărăpănată de cum o avea în minte, și, prin porțile de fier, dincolo de grajduri, grădina, vechea lui grădină de altădată, cu pletele copacilor bătrîni albe de zăpadă.

Ceva trist, ca un regret, i-a înfășurat mai întii sufletul. Apoi un sentiment înviorător de sănătate, de încredere în el însuși. Abia doi ani și ceva se împlineau de cînd nu mai călcase pragul caselor boierești; și cite nu se schimbaseră de-atunci în lume! Cine mai știa de colonel? Cine mai auzea de Nelu? Unde mai erau mări-rile de odinioară? Ce era el însuși cînd plecase la răz-boi? Și ce era acum!

S-a îndreptat, călcînd apăsat și sigur pe pămînt, spre treptele peronului. A urcat scara cea mare cu pași elasti-ci. A ezitat un moment numai, cînd a ajuns în capul scării. Stan îi ieșise înainte, cu ochii umezi, cu fața ilu-minată de fericire, cu brațele lipite de vipușca pantalo-nilor, neîndrăznind să i le întindă. El l-a bătut protec-tor pe umeri și s-a grăbit să-l întrebe de Nelu. Nelu tocmai apăruse în pragul biroului. Nu-l aștepta. Cu atît

mai mare i-a fost bucuria. L-a îmbrățișat și l-a poftit să intre :

— Am musafiri, dragă Tase... Nu!... nu ne superi... Cum poți să te gîndești la așa ceva! Dimpotrivă... Sînt numai prietini... Oameni de inimă... Îmi pare bine c-o să-i cunoști și tu.

Biroul colonelului Hotnog era același. Nimic nu se schimbasese într-însul. Doar oamenii erau alții. În foto-liul larg de piele din fața mesei stătea un bătrîn. Îl privea cu ochi oboșiți, blînzi și buni. Nelu și-a luat prie-tinul de braț și l-a dus mai întii la dînsul :

— Domnul Dobrogeanu-Gherea, marele nostru critic. Desigur, Tase, că ai auzit și tu de maestrul Gherea.

— Firește!... Cum să nu!... Mai e vorbă!... îi așigura el pe amîndoi, înclinîndu-se din mijloc și zdrăngăniindu-și sabia. Cine nu cunoaște pe maestrul Gherea. Pe vremuri, cînd făceam ziaristică, fiindcă, de! ca tot românul, am ținut și eu un condei în mîna, a fost cît pe ce să-i cer un interviu. Ai scăpat ca prin urechile acului, domnule Gherea!... Dacă nu erai socialist, nu scăpai!... Zău, nu scăpai!...

Bătrînul îi strîngea mîna, modest, cu același zîmbet bun în ochi și pe buze, fără să-i răspundă. Ca să-și facă datoria de gazdă sau ca să schimbe vorba, Nelu s-a gră-bit să-l prezinte celorlalți invitați : doctorul Cantacuzino... profesorul universitar Voinov... profesorul Parhon... alți cîțiva oaspeți cu titlaturi tot așa de respectabile... și fruntașul socialist Ion Frimu.

Tănase, instinctiv, fără voia lui, ca și cum ar fi călcat în gol sau pe un șarpe, a schițat un pas îndărăt. N-a apucat, însă, să-l facă. S-a oprit la timp. Decorațiile i-au zăngănit pe piept. A încercat să zîmbească și să glumească :

— Încîntat, domnule Frimu!... Nu-mi lua în nume de rău surpriza. M-aș fi așteptat mai curînd să fac cu-noștință cu dumneata la Curtea Marțială.

A făcut el singur haz de spiritul lui. Ceilalți s-au mulțumit să zîmbească binevoitor. Frimu, fără să-i răs-pundă, l-a privit cu ochi vineți, duri și reci. Conversația, un moment întreruptă, a continuat așa cum începuse, uneori mai potolită, alteori mai aprinsă, în jurul proble-melor vremii.

Doctorul Cantacuzino își afirma sus și tare neștrămutata lui încredere în generozitatea Franței. Nu putea să admită că Franța Comunei, Franța Marii Revoluții, călcînd în picioare toate sentimentele, toate principiile care i-au făcut gloria și mărirea, va stăruii mereu în atitudinea ei actuală. Neînțelegerile dintre ea și revoluția rusească i se păreau trecătoare. Le atribuia mai curînd unei mutuale lipse de comprehensiune decît unor porniri sau interese vrăjmașe.

Bătrînul Gherea se îndoia. Fruntea lui obosită se clătina ușor. Își trecea des palma peste fruntea dezgolită, o frămînta cu degete neliniștite, ca și cum ar fi vrut să extragă dintr-însa un sîmbure de lumină și de adevăr. Credea și el în generozitatea Franței. Credea în generozitatea tuturor popoarelor. Dar popoarele au arareori dreptul și posibilitatea să vorbească ele însele. În numele lor vorbesc mai totdeauna alții. În numele Franței vorbeau azi militarii ei, industriașii ei, bancherii și oamenii ei de afaceri, o plutocrație implacabilă, cu rădăcini adînci în vechi asezăminte sociale, în tradițiile intelectualilor ca și în egoismul micului proprietar rural. Cum ar putea să înțeleagă Franța aceasta — suprapusă Franței proletare și conducătoare de fapt a națiunii — suflul revoluției rusești !

— Ați vorbit de micii proprietari, domnule Gherea, a îndrăznit să-l întrebe Nelu. Dar dacă s-ar găsi un mijloc de împăcare între concepția integrală a comunismului și individualismul țaranului, nu credeți dumneavoastră că Occidentul ar putea și el să se adapteze comunismului ?

— E posibil... i-a răspuns Gherea. Viața popoarelor, ca și viața indivizilor e făcută din concesii, din adaptări succesive... din tranzacții mai mult sau mai puțin onorabile... a adăugat el cu un zîmbet îngăduitor și cuminte.

— Asta nu !... Niciodată ! i-a replicat Frimu. Revoluția rusească...

— Revoluția ! l-a întrerupt bătrînul Gherea. Revoluția, tovarășe Frimu ?... Dar ce este revoluția decît o evoluție întîrziată ?...

Tănase asculta atent. Nu prea înțelegea mare lucru. Nu se simțea tocmai la largul și în apele lui. Dar se simțea liniștit. Titlurile universitare îl impresionau. Nu-

mele doctorului Cantacuzino îi impunea. Urmărea discuția cu interes. Căta un moment prielnic ca să între și el în vorbă, să-și spuie și el cuvîntul. A crezut că reflecția înțeleaptă a lui Gherea îi oferea prilejul așteptat. L-a aprobat zgomotos :

— Bravo ! domnule Gherea. Să trăiești, maestre ! Așa înțeleg și eu. Nu mi-e teamă de evoluție. În fundul inimii, oricît de militar aș fi în suflet, sînt și eu socialist. Admit socialismul... Toți sîntem, mai mult sau mai puțin, socialiști... Dar bolșevicii ?... Să mă ierte domnul Frimu. Dar spun și eu ca dumneata : asta nu ! și basta !

— Ce-aveți, în special, să le imputați bolșevicilor ? l-a întrebat Frimu, înfigîndu-i în ochi o privire albastră și dură ca oțelul.

Lui Tănase i-a sărit muștarul. Ar fi răspuns bucuros maestrului Gherea. I-ar fi plăcut să discute cu doctorul Cantacuzino. Dar cu Frimu ! I-a replicat tăios :

— Ce am cu bolșevicii ?... Am, domnule. [...] Oameni, domnule, sînt bolșevicii ! Fiare, domnule !... Bestii turbate !... Ai văzut cum au masacrat familia imperială ?... ca pe cîini !

Țăcălia lui Frimu se agita. Pumnii lui masivi de timpular i se strîngeau. Fălcile puternice mestecau un răspuns, greu ca o piatră de moară. Speriat, Nelu i-a luat răspunsul din gură. Făcîndu-se că glumește, l-a amenințat pe Tănase cu degetul :

— Ia seama, Tase ! Aduci tu singur apă la moara lui Frimu. Îi dai răspunsul de-a gata. N-ar avea decît să-ți amintească paginile cele mai elementare ale istoriei. Le știi și tu. Englezii, care numai barbari nu sînt, au executat pe Carol al lor. Francezii, care nu sînt ruși, care nu sînt sălbatici, au dat pe mîna călăului nu numai pe Ludovic, dar și pe nevastă-sa. Recunoaște, Tase ! Toate popoarele, cu adevărat mari, la momentul oportun, și-au ucis regii sau împărații.

— Numai noi... a bombănit Frimu.

Din fericire, Tănase nu l-a auzit sau s-a făcut că nu-l aude. În fond, era mulțumit de el însuși. Își făcuse datoria. Luase apărarea tronului. Salvase aparențele. Nimeni nu putea să-i pretindă mai mult. Mai ales că în inima lui, ca în inima imensei, covîrșitoarei majorități a ro-

mânilor, Tănase se sinchisea de regi și de dinastii ca de papucii Maichii Domnului. Puteau să se dea suveranii de-a berbeleacul peste cap, să se ducă nouă și cu-a brinzii zece, nu era el, Tănase, omul care să miște barem degetul cel mic de la mîna stîngă ca să-i oprească din rostogol. Nici el. Nici alții. Cît regii trăiau, însă, și aveau în mîini piinea și cuțitul, era altă chestie. Măcar de formă, de ochii lumii, trebuia să le ia apărarea. El îi apăraseră. Avea conștiința împăcată. De-aceea n-a auzit bombăneala lui Frimu, și cînd, în zgomotul scaunelor mișcate din loc, printre musafirii care se pregăteau de plecare și-și luau rîmas bun unii de la alții, Nelu i-a atins ușor brațul și i-a șoptit la ureche :

— Mai stai, Tase... vreau să-ți fac o mare rugăminte !... el i-a răspuns vesel :

— Stau, Nelule. Cum să nu stau ! Poți să mă rogi ce vrei, mă ! Știi de mai înainte că ție nu pot să-ți refuz nimic.

În biroul răposatului colonel Hotnog au rămas singuri. Tănase s-a uitat un moment în jurul lui. L-au năpădit amintirile. Fotoliul colonelului. Scrumiera colonelului. Covorul în mijlocul căruia se oprise fricos, intimidat, cînd, pentru întiași dată, venise de la împărțitul premiilor cu un maldăr de cărți la subțioară și cu coroana pe cap. Masa colonelului, la care scrisese atîtea articole războinice... Călimara... condeiul... Toate, așa cum le lăsase. Pe cît putea să i se moaie și lui inima, i s-a muiat. A întreat pe Nelu, cu glasul ușor alterat de emoție :

— Ei, Nelule, spune ce vrei !... Ce pot să fac pentru tine ?

— Ceva greu, Tase... Nu știu cum să-ți spun... Mă tem că n-o să se poată.

— N-o să se poată !... Mă ! nu fi prost !... Ce nu se poate la Dumnezeu și în țara românească !

— Asta-i așa... a zîmbit Nelu. Ai dreptate. Îmi dai un pic de curaj. Uite despre ce este vorba, Tase. În zilele din urmă s-au făcut o mulțime de arestări. Nu știu pentru ce s-au făcut și nu mă interesează. Printre arestați, însă, e și o persoană la care țiiu... E la tine... Mi s-a spus că e arestată la cazarma din Dealul Spirii... Numai de tine

depinde... Aș vrea... Te rog, Tase, dacă se poate, s-o pui în libertate.

— Cum îl cheamă, mă ?

— Nu-i un bărbat, Tase... E o domnișoară... o fată...

— O fată ?!...

Ochii lui Tănase îi rideau în cap. Gura îi rîdea pînă la urechi. Își spunea înveselit : „Nelu... și o fată !...“ Se uită la el ștregărește :

— Frumoasă, mă ?... Cu picățele ?...

— Nu prea frumoasă, Tase.

— Are-atunci pe vino-ncoace ?

— Poate... Nu știu... Nu e ceea ce crezi tu.

Tănase își urma gîndul :

— Nici frumoasă !... Nici dată dracului !... Ce-ți pasă atunci de dînsa !... Las-o, mă, să mucezească în închisoare.

— Te rog... Tase !

Era atîta căldură în rugămîntea lui Nelu și în mîna care-i strîngea brațul atîta mută insistență, încît Tănase s-a lăsat înduplecat.

— Bine, mă !... S-o pun în libertate. Slută, pocită, bolșevică, cum o fi... Fiecare cu gustul lui... Vorba ăluia... *De gustibus...* Cum spuneai c-o cheamă ?

— Lenuța.

— Și mai cum ?

— Lenuța Floareș.

„Lenuța ?... Lenuța Floareș ?“ repetă Tănase în gînd. Parcă-i spunea ceva numele ăsta. Parcă-l mai auzise. Cînd ? Unde ? Nu-și aducea aminte. Probabil vreo marțafină... Vreuna cu care se culcase... Asta ar avea haz ! Noroacele lui Nelu !... Era scris, pesemne. Era un făcut să-i calce mereu pe urmă, să-i ia îmbucătura de la gură, să-i sufle caimacul de sub nas.

Presupunerea îl amuza. „Chiar dacă o fi vreo bolșevică, își spunea el, îi dau drumul. Îi mai dau o dată poalele peste cap și-i dau drumul.“ Repetă, tare :

— Bine, Nelule ! Să știi că-i dau drumul... o vorbă am... Mîine ți-o trimit peșcheș.

— Tase, cum să-ți mulțumesc ?

— Lasă, mă !... Ce să-mi mai mulțumești !... Ce nu fac eu pentru tine ?

Tănase s-a ținut de cuvânt. A doua zi de dimineață, de cum și-a scuturat voinicește zăpada de pe dînsul și-a repezit un pumn, așa, numai ca să-și dezmoțască brațul, în falca ordonanței, care-i trăgea pieziș mîneca mantalei, a chemat pe grefier și l-a întrebat :

— Mă grefierule, avem noi aici vreuna pe care o cheamă Lenuța Floareș ?

— Lenuța ?... Lenuța Floareș ? s-a gîndit scurt grefierul. Da, domnule maior ! Avem. Arestată de sîmbătă... În afacerea cu manifestele incendiare... Dosarul numărul treizeci de mii șase...

— Lasă dosarul ! N-am nevoie de număr. I s-a luat interogatorul ?

— Nu, domnule maior.

— Ai văzut-o ? O cunoști ?... Cum arată ?

— Așa și-așa.

— Bine, mă ! Spune-i să vie ! O punem în libertate. Fă-i actele... Vezi să nu fie nimeni pe-aici...

— Am înțales, domnule maior !

Înțelegea bine și repede grefierul. Papugiul de mahala, crescut pe maidane, hîrșciit cu viața, îi cunoștea pe vîrfurile degetelor rosturile și resorturile, dedesupturile și învîrtelile, le aproba cu un zîmbet fin sub mustățile ca vrabia, răsucite din vîrf spre ochii șmecheri, le punea în aplicare pe măsura posibilităților lui de grad inferior, care erau totuși mari în zilele acelea grele și tulburi. Ce-i în mîna nu-i minciună, își repeta el înțelepțește, fie că era vorba de păsuiri, de întîrzieri în comunicarea mandatelor de arestare, de mituiri, de bacșisuri sau de muieri.

Făcînd stînga-mprejur, s-a mulțumit s-arunce din coada ochiului o privire plină de tîlc spre canapeaua cu telurile desfîndate și s-a dus el însuși să deschidă, cu mîna lui, ușa închisoarei. Cu pumnii în șolduri, cu condeiul înfipt cuceritor după ureche, s-a oprit, însă, în pragul pușcării, trăsînt de putoarea care, amestecată cu aburii calzi, răbufnea prin ușa dată-n lături ca dintr-o gură de canal. Un moment s-a gîndit să se repeadă în gardian, să dea tava santinelele. Apoi, cuminte, s-a în-

frinat. Pușcăria-i pușcărie ! Doar n-o să se spetească statul în cheltuieli pentru niște ticăloși de bolșevici.

Bolșevicii erau mulți. Vreo două sute și mai bine. Pușcăria nu era prea mare. Un vechi grajd de cai, cam de cincizeci de metri în lungime, pe vreo șase în lățime, cu ieslele înșirate încă de-a lungul zidului din fund, fără pături¹, fără mindire, dar cu paie răspîndite economicos pe luțul bătut, care ținea loc de podele. Nici scaune, nici mese, nici bănci nu erau. Singura mobilă îngăduită era un hîrdău, așezat drept lîngă intrare, plin cu urină, și în care pluteau petice de hîrtie peste materii grase și informe.

Grefierul și-a dus mîna la nas, prefăcîndu-se că-și răsucesce mustețile. Avea încă, împotriva aparențelor și-a necesităților meseriei, un rest de pudoare. Silindu-se să-și dea glasului o intonație cît mai severă, a întrebat :

— Care dintre voi, mă, e Lenuța Floareș ?

— Zent !... i-a răspuns din fund, din mijlocul unui grup compact de arestați, o voce caldă și glumeață.

Peste capetele oamenilor, la lumina gălbuie a unui bec electric, grefierul a zărit un cap zburlit, cu păr de aur, cu nasul în vînt, cu buze rumene și răsfrînte.

„Nu-i tocmăi de lepădat...” și-a mărturisit el, în inima lui sensibilă atracțiilor sexului. Îndulcindu-și glasul, prin urmare, a chemat-o, cît putea el mai curtenitor :

— Ia fă-te-ncoa'... mamzelo !

— Poftim și dumneata, *musiu*, pînă la noi, i-a răspuns fata, subliniind nostim pe „musiu”. Sîntem bucu-roși de oaspeți. Avem de toate. Apă chioară în loc de ceai, pe fundul ceștilor. Piine mucedă... Și colo... în hărdău... Pofțiți, domnule grefier !... Gustați, domnule grefier !

Fata rîdea provocătoare. Arestații rîdeau și ei, mai în surdînă. Își dădeau cu coatele. Rînd pe rînd se uitau la capul grefierului și la Lenuța lor. Li-era la toți dragă Lenuța lor. Nu pentru că era fată sau pentru că era studentă — singura studentă venită printre muncitori dintre sutele și miile de fișnețe care n-aveau altceva mai grabnic de făcut, de cum treceau pragul facultăților, decît

¹ În ediția întii : *pături*.

să-și dea cu trei rînduri de spoială peste obrazii dogoriți de focul bucătărilor părintești — ci pentru că era simplă, veselă, cu tragere de inimă la orice ai fi pus-o, îndrăzneată și plină de curaj față de orice. Cînta *Inter-naționala* sub nasul militarilor și strecura bilețele, știri, îndemnuri, ziare și tot ce-i era interzis muncitorului — și ce nu-i era interzis pe vremea aceea! — sub nasul copoilor de la Siguranță. Autoritățile aveau de furcă cu ea. Curțile marțiale o pășteau. Grefierul a simțit că e mai prudent s-o ia cu binișorul. I-a răspuns, ofensat, dar împăciuitor :

— Hai, lasă gluma la o parte. Zău dacă-mi arde de glume acum. Ia-ți catrafusele mai bine și fă-te-ncoa'!

— Ce să iau ?

— Calabalicul !... Hainele... Rochiile. Tot ce ai aici.

O paloare ușoară s-a întins pe fața fetei. Vroia să pară tot veselă ; dar era rîndul ei să nu mai ridă de data asta. A întreat, cu jumătate de glas :

— Unde mă duceți ?

— Nu știu... O să vezi...

Un muncitor, o namilă de om cît un munte, care era culcat pe-o rină, s-a sculat atunci în genunchi, apoi în picioare, s-a proptit în fața grefierului și, după ce l-a măsurat lung, de sus și pînă jos, a scuipat o dată în lături și i-a spus răspicat :

— Ori spui unde-o duci... ori altfel de-aici, dintre noi, nu pleacă !

— Cum ! Nu pleacă ? Ai spus că nu pleacă ? Tu comanzi aici, mă ? Să vezi tu cum o să plece ! Căprar de gardă !... Unde ești, căprar de gardă ? Crucea și dumnezeii mă-tii ! Soldat ! Ce stai ? N-auzi ?... Pune mîna pe dînsul !

Soldatul, cu baioneta la armă, a făcut, șovăind, un pas spre ușă. A vrut să-l facă și pe-al doilea. N-a mai avut, însă, timp. Din dreapta, din stînga, din fundul grajdului arestații răsculați au sărit ca un singur om. Un zid de piepturi baricada intrarea. Grajdul întreg urla, vocifera. Nu se mai înțelegea nimic. Nu se mai auzea decît un singur strigăt, același, monoton, sumbru, dez-nădăjduit :

— Tovarăși !... Tovarăși !...

Grefierul îi privea timpit. Venise cu gînduri bune, cu intenții pacinice. Auzise el că bolșevicii sînt zurbagii [...] Dar orișicum ! Ce-aveau cu dînsul ? Ce le făcuse ? Ce le spusese ? Ce-i apucase ? Ce streche dase într-înșii ? De unde avea el să știe că muncitorii, oricît de ignobilă era pușcăria, preferau să moară acolo, în grup, strînși cot la cot, lihniți de foame, înțepenți de ger, străpunși de baionete, decît să se despartă, măcar o clipă, unul de altul. Știa ei ce-i așteaptă pe cei izolați. Nu era zi lăsată de la Dumnezeu în care cei mai buni, cei mai inimoși dintre dînșii, să nu dispară fără urmă, pe tăcutele, ca și cum i-ar fi înghițit pămîntul. Cei plecați o dată din închisoare, ori trimiși de la o temniță la alta, ori puși în libertate nu mai ajungeau nicăiri, nu se mai întorceau, nu-i mai vedea, nu mai auzea nimeni de dînșii niciodată. Autoritățile nici nu-și mai dădeau osteneala să anunțe : „Fugit de sub escortă“. Prea fugeau mulți ! Prea era bă-tător la ochi ! Se învechise clișeul. Opinia publică, obosită sau lașă, prefera să fie scutită de explicații. Iar muncitorii, decît să moară în șanțurile drumurilor, împușcați pe la spate, singuri, mai rău decît cîinii, preferau să moară fătîș, laolaltă, sub ochii tovarășilor.

Hotărîți, nestrămutați, cu pumnii strînși, făceau din piepturile lor zid în fața grefierului. Grefierul se gîndea :

„Să chem corpul de gardă ? Să intru cu baioneta într-înșii ? Să scot mațele din ei ? Să le-arăt cine sînt eu ? Să fac vilvă de pomană ? Ce-o să zică domnu maior ? Ia să-i iau mai bine cu acadeaua...“ i-a șoptit șmecherul maidanelor care veghea într-însul.

Scotîndu-și, prin urmare, tacticos o țigară din încheietura tunicii, a cerut foc soldatului și, cu capela dată pe ceafă, cu țigara aprinsă atîrnînd în colțul buzelor, în poza familiară și clasică a haimanalelor de ulițe, s-a adresat arestaților :

— Care e mai mare între voi aici, mă ?

— Nimeni !... Toți !... Sîntem egali !... Sîntem tovarăși !... au căzut răspunsurile, într-un tumult asurzitor de urlete și de afirmări.

Grefierul i-a lăsat să se potolească singuri.

— Bine... Bine, mă !... Sinteți egali... Dar n-o să vorbesc doar cu toți ! Cu care dintre voi pot să mă înțeleg ?

Făcându-și loc cu coatele printre tovarăși, un copilandru apărură în fața lui ; o stirpătură de om să-l dai peste cap cu un bobîrnac, agresiv, însă vioi în mișcări, cu ochi aprinși, cu părul dat vilvoi pe spate, descoperindu-i fruntea largă și palidă.

— Puteți să vorbiți cu mine, domnule grefier !... Și adresându-se muncitorilor : Tovarăși, să fim oameni de înțeles !

Spre surprinderea grefierului, arestații au tăcut, îmbunați, îmblînziți ca prin farmec.

„Aha !... care va să zică 'mneata îmi ești șeful lor ! și-a spus grefierul în sinea lui. Tu-mi ești capul răutăților. Tu mi-i întăriți ! Lasă, ținăgăule, că-ți fac eu de petrecanie. Cuțu să-mi zici dacă...”

Și amical l-a luat de braț. I-a explicat, prolix, cu gesturi rotunjite, cu vorbe alese din vocabularul șefilor ierarhici, cum se prezintă situația. Au parlamentat vreo cinci minute, plimbându-se prin fața grajdului. Din când în când se auzea glasul grefierului :

— Să crăp *monșer* !... *Ma parol doner* dacă te mint...

Copilandru nu prea avea aerul să-l creadă. Ridica obiecții. Punea condiții : ba ca Lenuța să nu-și ia nimic cu dînsa, ba ca el sau altul s-o însoțească pînă la cabinetul comisarului regal. Condiția asta din urmă, mai ales, nu surîdea grefierului. Îi strica socotelile. A primit-o în cele din urmă, mofluz, înrăit, cu-o perfidă restricție mintală : „Las', că ți-o coc eu ție ! Scap eu fata... Dar tu, musiu, n-o să-mi scăpi din gheară.”

Acordul încheiat astfel și supus aprobării obștești a fost adoptat cu entuziasm. Zidul de piepturi s-a deschis. Smulsă, ciufulită, veselă ca un cinteț, Lenuța și-a făcut loc printre arestați.

De aproape, la lumina soarelui care rîdea cu dinți printre hogegele cazarmii, Lenuța nu mai era așa de frumoasă. Mai curînd urîțică. Obrajii îi erau ofiliți, buzele, veștejite, aurul părului, decolorat. Doar în ochii mari și umezi, ridicați cu încredere spre tovarăși și numai către dinșii, strălucea o lumină albastră așa de caldă, așa de

vie, încît biata ei făptură, de copil chinuit fără vreme, părea scaldată în cerul dimineții.

Grefierul n-avea însă cum s-o vadă. Îi cîntărea sinii, striviți sub bluza de stambă grosolană, îi măsura pulpele strînse sub doi coți de stofă proastă. Le-a găsit slabe, uscate, bune cel mult pentru gustul domnului maior. Asta l-a liniștit. Fără să se mai gîndească la fată, fără regrete, a introdus-o în cabinetul comisarului regal.

„Să se spele pe cap cu dînsa, cum o ști, și-a spus el. Eu să-mi văd de celălalt.”

S-a întors, rînjind, către copilandru. Scurt, a făcut semn soldaților să-l umfle :

— Pe sus cu el, mă ! La carceră cu el ! Acolo să-i putrezească oasele.

Și pe cînd nenorocitul, luat prin surprindere, ghiontit, și strîns în pumni de fier, nici nu mai avea puterea să strige sau să se zbată, maiorul Bojoceanu, politicoș și reverențios ca într-un salon de cocoșețe din lumea mare, făcea onorurile casei domnișoarei Lenuța Floareș.

— Vă rog, domnișoară !... Luați loc, domnișoară !... o îndemna el grațios, arătîndu-i fotoliul de piele din fața biroului.

El însuși, după ce i-a strîns amabil mîna, s-a răsturnat, picior peste picior, în fundul jîlțului. Privindu-și atent unghiile lustruite, se întreba cum să procedeze mai elegant cu prietina lui Nelu. Se simțea în oarecare încurcătură, fiindcă, împotriva așteptărilor lui, nu-și aducea aminte s-o mai fi văzut vreodată. Probabil că nu se culcase cu ea. Se vedea bine că nu era de-alde alea. Deși modest îmbrăcată, părea la largul ei, liniștită, nicidecum intimidată. „Trebuie să fie vreo fată de boieri scăpătați, și-a rezumat el impresiile. Să mă port cu mînuși.” Dreghîndu-și glasul, a început, prețios și căutînd cuvintele :

— Misiunea mea, domnișoară, recunosc, e destul de dezagreabilă... dar și plăcută în același timp, fiindcă mi-a dat fericitul prilej să fac cunoștința dumatilă.

Lenuța Floareș și-a ridicat din pămînt o păreche de ochi hazlii și îndrăzneți :

— Nu pot să spun că plăcerea e reciprocă, domnule comisar regal. Aș minți. Detest minciunile convenționale. Dar, nu-i așa ?... nu m-ați chemat aici ca să ne

spunem amabilități. Ce vreți să aflați de la mine, domnule maior?

„Ehehei! își spunea Tănase, ascultînd-o. Asta nu umblă pe zece drumuri. Nu i se incurcă limba-n gură. Are pe dracu într-însa. Nelu, cît e el de nătăfleş, ştie să le-aleagă. Să nu mă las nici eu mai prejos.“ Şi a continuat tare :

— Minunat, domnişoară! Îmi pare bine că netezeşti singură drumul. Să jucăm cu cărţile pe faţă. Mi se cere să te pun în libertate. Cineva, cam bănuieşti dumneata cine, stăruieşte din răpuzeri pentru dumneata. Vezi, nu-ţi ascund nimic. Azi o să fii liberă. Poţi să te socoteşti de pe-acum ca şi liberă. Nu-ţi cer declaraţii. Nu-ţi cer mărturisiri. O să-ţi iau numai un interogator de formă şi... dacă se poate... dacă nu-ţi cer prea mult... o să te rog să păstrezi o amintire bună despre mine.

Lenuţa, uimită, mişcată oarecum, îl privea tot incredulă¹ :

- Puteţi să mă întrebaţi, domnule maior!
  - Lenuţa Floareş, nu-i așa?
  - Da.
  - De cîți ani?
  - De nouăsprezece.
  - Născută?
  - La Izmail, în Basarabia.
  - De religie?
  - Nici o religie... Nu sînt botezată... nu cred în Dumnezeu, nici în sfinţii şi popii lui.
  - Evreică, atunci?
  - Româncă, domnule maior. Din părinţi neaş românii.
  - De familie bună?... onorabilă?
  - Bună?... asta depinde de ce înţelegeţi dumneavoastră prin familiile bună... Onorabilă, însă, asta da! Tată-meu e muncitor la fabrica „Filaret“, mama...
- Lui Tănase îi scăpase condeiul din mîna. Îşi bătea fata joc de dînsul? Îl lua la vale? Fată de muncitor şi, nedusă la biserică, îndrăzneată ca la ea acasă în cabinetul unui comisar regal? „Asta s-o spui mutului,

¹ În ediţia a doua : *credulă*.

mamzelo!“ s-a gîndit Tănase. Şi ca să-i arăte că înţelegea şi el de glumă şi că nu se lăsa mistificat cu una, cu două, a întreat-o pe franţuzeşte, cu accent inimitalabil :

— *Petră ke vu parle osi le franse, mamzel?*

— *Mais naturellement... le français, l'anglais et un peu l'italien*, i-a răspuns Lenuţa într-o franceză impecabilă.

— Profesoară atunci?

— Nu, domnule maior. Abia studentă. Studentă la Litere şi Drept.

Tănase s-a luminat. Instantaneu a stabilit legăturile dintre cauze şi efecte. Părinţi săraci. Fata studentă. Învăţătura se ţine cu cheltuială. Nelu avea bani berechet. Simplu ca bună ziua. Era amanta lui.

A privit-o cu alţi ochi. S-a uitat mai insistent la dînsa. Nu i se părea tocmai frumoasă. Cum opinase şi grefierul, o găsea mai curînd prea slabă, prea sfrijită, cu umerii înguşti, fără sini, sau așa de mici, încît, ca două mandarine de furat ascunse sub cămaşă, abia dacă-i rotunjeau cutele bluzei. Hotărît, nu era pe gustul lui. De cînd cu Pia, îi era lehamite de mortăciuni, de femei ideale, trase ca prin inel, fine şi diafane ca fumul de țigară. [...] Ce gust pe Nelu să-şi aleagă numai curci plouate şi pisici leşinate! Leşinată! Nu i se părea tocmai leşinată marţafina lui. Fireşte, nu era așa cum ar fi vrut-o. Dar nici de dispreţuit nu era. Avea ceva într-însa picant şi iritant. În buzele răsfrînte? În gropiţa din bărbie? În ochii cu lipici?

Tănase încerca să-şi dea seama. A privit-o mai lung în albul ochilor. Fata, indiferentă sau deprinsă să se aștepte la orice, i-a susţinut privirea.

— Mai aveţi vreo întrebare, domnule comisar regal?

— Hm!... Încă una.

S-a sculat de la birou. A străbătut odaia de cîteva ori în lung şi în lat. Avea aerul că meditează. S-a oprit, în sfîrşit, în faţa ei :

— O să-ţi mai pun o întrebare. Dar să-mi răspunzi cinstit. Pe urmă eşti liberă.

— Întrebaţi, domnule comisar regal!

— De cînd îl cunoşti pe Nelu?

O privea țintă în ochi. Dacă o umbră sau o licărire de lumină i-ar fi trecut prin ochi, Tănase ar fi văzut-o. Dar fata n-a tresărit. Ochiul i-au rămas senini :

— Nelu?... Nu cunosc nici un Nelu.

— Nu te face !... Nu umbla cu mofturi... Îl cunoști... Mi-a spus el singur. Aseară am vorbit cu el. Te cunoaște. El mi-a cerut să te pun în libertate.

— Tot ce se poate, domnule maior, i-a răspuns natural fata. Vreun tovarăș i-o fi vorbit de mine... l-o fi rugat pe domnul acesta. Dar eu, personal, vă repet, domnule maior, nu cunosc nici un Nelu.

— Nici măcar n-ai auzit de dînsul ?

— Nu.

— N-ai auzit?... Poți să juri că n-ai auzit niciodată de Nelu... de Nelu Azan ?

— Oh ! de tov... de domnul Azan... ba da... de el am auzit.

— Ei vezi !

— Ce să văd ? Dacă îmi spuneți de la început că e vorba de domnul Azan, vă răspundeam cinstit, pe față, cum vă răspund acum, că am auzit de dînsul.

— Ai auzit numai ? Nu-l cunoști cumva mai de aproape. N-ați vorbit niciodată, mai mult, împreună ? Ia seama !... Știu ceva !

Fata a ezitat un moment. Dar momentul acela i-a fost de ajuns ca să simtă dincolo venea primejdia, ca să-și cîntărească și să-și aleagă răspunsurile.

Nu trebuia să tăgăduiască, prosteste, totul. Să recunoască numai ce nu putea să compromită cauza sau pe tovarășul Azan. Mărturisi simplu :

— Da... Nu tăgăduiesc... Am vorbit de două sau de trei ori împreună.

— Și despre ce ați vorbit ?

— Oh !... banalități... Despre lucruri indiferente.

— Numai atît ? Altceva nimic?... Gîndește-te bine !... Nu ți-a propus?... N-ați făcut nimic împreună ?...

Sub privirea lui insistentă, genele copilei au tremurat de data asta. O clipă, oricît de obicinuită era ea cu surprizele interogatoriilor, oricît de oțelită era în hărțuiri și lupte zilnice, a simțit terenul fugindu-i de sub picioare. De patru zile, de cînd fusese arestată, nu mai

primise nici o veste sigură de afară. Întrebările, una peste alta, se rostogoleau în capul ei. Se mai făcuse vreo descinderă ? Mai căzuse cineva ? Vreo anonimă ? Vreo imprudentă ? Vreun denunț ? O trădare ? Se descoperise tipografia ? Fusese arestat tovarășul Azan ? În ochii comisarului regal, înveseliți și cinici, nu putea să descifreze nimic. O privea sigur de el însuși :

— Ei !... Așa-i că taci acum ? Ți-a pierit glasul ? Ai amuțit?... Mai spune... mai repetă că nu ți-a făcut nici o propunere.

Cu un ultim efort, cu îndărătnicia aceea a tuturor arestaților hotărîți să reziste și să nege pînă-n pînzele albe, fata a murmurat :

— Ce putea să-mi propună !

— Ei ! ce !... Mai întrebă?... Nu vezi cum te-ai înroșit?... De ce-ți lași nasul în jos ? Uită-te în ochii mei !

— Mă uit, domnule maior.

— Ei, spune-mi acum !... A fost bine ?... hai ?

Fata nu înțelegea. Se uita la el nedumerită. Se vedea lămurit că nu înțelege. Tănase insista :

— Hai, nu te mai face... Nu fă pe proasta... Spune-mi și mie cum a fost ? Ce ți-a spus ? Ce ți-a făcut ?

Abia după ultima întrebare Lenuței i s-a părut că începe să înțeleagă. Nu era sigură încă. Tot se temea. Îi întindea comisarul regal vreo nouă cursă ? Nu era nici el sigur de bănuielele lui ? Bănuia altfel de legături între ea și tovarășul Azan ? Ar avea haz ! Ar scăpa ca prin urechile acului. Lăsîndu-și genele în jos, cu aer nevino-vat și pudic de mironosiță, i-a răspuns, îndoielnic :

— Ce-ar fi putut să facă ?

— Ei !... ce să facă ! Iar te faci că nu mă înțelegi. Ce să facă ? Uită-te în oglindă ! Fată nostimă... Cu vino-n-coace. Nelu, oricît îl știu de ageamiu, o fi avînd și el, ce naiba ! o picătură de sînge în vine. Te-a văzut... Te-a plăcut... Te-a strîns în brațe... Te-a sărutat... Nu, zău, spune-mi drept ! Sîntem singuri. Nu ne-aude nimeni. Poți să mărturisești. Te-a sărutat?... Știe să sărute ?

— Domnule maior !

— Ei ! ce, domnule maior ! Doar nu-i o crimă ! O sărutare... Ce-i o sărutare?... Nici n-ai simțit-o bine, aici, pe umăr, și se coboară...

Se cobora, se pleca el însuși spre dînsa în vremea asta. Îi înlănțuia brațele. Îi apuca mîinile. Încerca să i le imobilizeze. Îi căuta cu gura adîncitura umărului, suflîndu-i în ureche respirația lui fierbinte, opresată :

— Spune-mi !... Nu te las să pleci dacă nu-mi spui. Te-a sărutat ? Te-a mîngîiat ?... Ți-a luat gura ?... sîinii ?... Te-ai culcat cu dînsul ? Te-a avut ? Știe să...

— Domnule comisar regal !

Cu o smucitură fata a sărit în picioare, izbutind, prin surprindere, să-și elibereze o mîină. Cealaltă a rămas în mîina lui Tănase. I-o strîngea, i-o îndoia încet, irezistibil. O silea aproape să ingenuche. Pe nesimțite o apropia de dînsul. Îi sufla în față :

— Spui ?... spune odată !

— Strig, domnule maior !

Tănase rînji :

— Strigă !... Poți să strigi cît îi vrea. Au mai strigat și altele... Încearcă !... Țipă !... Zbate-te !... Urlă !... N-o să te audă nimeni. N-o să-mi scapi din palmă. [...]

III

Multe și variate sînt spectacolele ridicole ale vieții ! Ridicol pare bărbatul încornorat. Ridicol e omul sau cîinele cu tinicheaua legată de coadă. [...]

Tănase, oricîte fireturi și decorații avea pe piept și oricît de severă era atmosfera Curtii Marțiale, în care crucea de pe birou își desfăcea brațele ei neputincioase, a simțit ridicolul situației. Un nasture de la tunică îi sărise în luptă. Cămașa îi era leorcă. [...] Rîdea mînzește și înjura surugește în gînd. Înjura cu exasperare pe fleoarta și țîritura lui Nelu, pe Nelu, el însuși, care i-o trimisese, pe grefier, care o lăsase să intre, pe soldați, pe arestați, pe bolșevici. Aducîndu-și aminte că vreo două sute și mai bine dintre aceștia n-așteptau decît bunul lui plac ca să-i scarmene și să-i descoase, a intrat într-înșii ca în unt. Pe cîți i-au căzut în palme, în dimineața aceea, i-a înnebunit în pumni și interogatorii. Ieșeau „ticăloșii“ din cabinetul lui cu gîturile strimbe, cu capetele cît banița. Cazarma răsuna de urlete ; coridoarele gemeau de va-

iete ; pe pămînt, dinspre grajduri, începeau să se tîrască mirosoari grele de iodoform. Neîmpăcat și sumbru, Tănase își făcea datoria. Pe tată-său să-l fi prins printre bolșevici, cum îi spusese și Haită, i-ar fi făcut de pe-trecanie. Avea impresia, calmantă, ca un strat de alifie așternut peste usturimea pielii, că în înjurăturile lui vorbea societatea, că pumnii lui solizi răzbunau o entitate abstractă, pură, fără contingente cu propria lui pică. Uita de Nelu. Cărînd pumnii cu ghiotura, învîrtind și izbînd vîna de bou în dușmanii societății, uita și de fată. Nu se mai întreba dacă tîrfa o să vorbească sau nu, dacă o să-i spuie, dacă o să pălăvrăgească. „O să-i spuie ? N-o să-i spuie ? Spuie-i, la urma urmei, tot ce-o vrea ! Ce-am avut și ce-am pierdut ! Tot n-o să fac nici o brînză cu prietinia¹ lui Nelu“, își încheia² el socotelile, după fiecare pumn repezit în fălci.

Dar fata n-a vorbit.

Pudoarea femeilor, ca și virtutea lor, își are rațiunile ei, căile ei misterioase, întortocheate și inexplicabile. Tocmai cînd se gîndea mai puțin la dînsul, Tănase s-a pomenit cu Nelu. Venea întins la el, cu brațele deschise :

— Îți mulțumesc, Tase ! N-o să uit niciodată ce ai făcut pentru mine. Iartă-mă dacă am venit aici... Văd că ai treabă... Nu vreau să te împiedic de la lucru... Dar nu m-a răbdat inima să mai aștept. Încă o dată îți mulțumesc, Tase !

Tănase s-a uitat la el, cam bănuitor la început, cam incredul. Nu prea se simțea la largul lui. Arestații, vreo șapte la număr, înșirați în fața biroului, erau toți cu fălcele umflăte. El însuși avea încă în mîini vîna de bou. A învîrtit-o ușor, elegant, între degete, ca o cravașă de cavalerist, și s-a grăbit să-i răspundă :

— Da' lasă, mă !... Ce atîtea mulțumiri !... Fac și eu ce pot. Bine c-am putut de data asta. N-a fost tocmai ușor.

— Mi-nchepuiesc, Tase.

— Înțelegi și tu... forme... control... răspundere.

¹ În ediția a doua : *prietina*.

² În ediția a doua : *închidea*.

— Îmi dau, cum să nu-mi dau seama, Tase... De aceea am și ținut...

— Ai văzut-o ? I-a întrerupt el, tot cu oarecare bănuială în glas.

— Cum de nu. Firește ! De-aici a venit glonț la mine. Dacă ai fi văzut-o și tu !... Era încântată... fericită... Te-ai fi simțit și tu fericit de fericirea ei.

Tănase se silea să pară radios. Când Nelu a vrut să-și ia rămas bun de la dînsul, scuzîndu-se încă o dată că-l întrerupsese de la lucru, el a protestat sincer :

— Ce lucru, mă !... Nu mai am nimic de lucru. A trecut de douăsprezece. Să isprăvesc numai cuăștia și plecăm împreună. Hai la „Capșa“, să luăm cîte o țuiculiță. Azi faci tu cinste, mă !

Era vesel. Se simțea ușurat. Într-un minut a terminat cu toți arestații. Pe patru dintre ei, care aveau vinătăi pe față mai puțin aparente, i-a pus pe loc în libertate. Pe ceilalți, cum a șoptit grefierului, „văzînd și făcînd“.

Cu Nelu s-a arătat adorabil. La instalat la „Capșa“ ca la el acasă. Chelnerii îl cunoșteau. Vînzătoarele, din dărătul vitrinelor de prăjituri, îi surîdeau. Domnișoara casierită i-a făcut amical cu ochiul. Cîț ai bate din palme o dată, la masa lor s-au strîns cunoscuți și necunoscuți, camarazi de arme, prietini de căciulă, doamne din recenta elită a societății și femei, fără stare civilă bine determinată, dar la fel de elegante și de ușoare. Își muiau buzele violent înroșite în vermul auriu. Cîrpeau pe franțuzește. Una dintre ele, luînd-o înaintea celorlalte, a șoptit lui Bojocanu :

— *Il est vraiment charmant, vôtre ami...*

— *Șarmant... Șarmant...* a aprobat Tănase, și unde mai pui că e și bogat pe deasupra. Cît am la sută dacă îți fac rosturile ?

N-au apucat însă să facă tirgul, pe trei sferturi, bineînțeles, numai în glumă. Între ei a apărut, ca dracul din cutie, Cotan, neobositul și inenarabilul Cotan, Cotan, tartorul mahalalelor, deliciul saloanelor, bucuria cucoanelor, procuristul burlacilor, salvarea căsniciilor mordereste, providența familiilor cu fete mari în casă.

— Da' eu cît am ? i-a întrebat el din ochi și din gura căscată pînă la urechi, pe cînd toți cei de la masă și

de la mesele vecine îl salutau, îl chemau, îi făceau semne desperate să vie lîngă dînșii. Cotan însă le-a dat la toți cu tifla și-a repetat întrebarea : Eu cît am ?

— Tu, mă ?... Pă ce, mă ?... i-a răspuns Tănase. Un șpriț dacă vrei. Și nici pe ăla nu-l plătesc eu. Nelu plătește.

— Lasă șprițul, maiorule !... i-a ripostat Cotan. Nu mă lua cu subțirelul, că-mi vine șprițul cu sifon pe la nas... Să revenim la chestie... Eu cît am ?

— Cotane, ești insuportabil !... I-a dojenit frumoasa doamnă, privindu-l cu ochi șagalnici, care nu credeau nici ei spusele buzelor umede de vermul.

Cotan s-a chiorit lung la dînsa, i-a trecut brațul pe după talie și, strîngînd-o bine, îi spunea din virful buzelor :

— Ascultă, beșondrino !... mie să nu-mi umbli cu șoalda. Spune repede cît am. Altfel te pîrasc lui bărbatu-tău, spui sau... Ridicîndu-se pe jumătate în picioare, a strigat, perfid : Nene Istrati !

Cel interpelat astfel, un domn scurt, gras și chel, cu un neg enorm între sprincene, care se umfla radios de cîte ori ridea fața jovială a lui stăpînă-său, i-a răspuns de la capătul celălalt al meselor lipite una de alta :

— Ce-i cu tine, Cotane ?

— Ce să fie !?... Rău, nene Istrati.

— Cînd ne-o fi mai rău, măăă.. să ne fie ca acum, i-a răspuns nenea Istrati, săltîndu-și bărdăhanul, lăsîndu-se fericit pe speteaza scaunului și ridicînd paharul în cinstea tuturor.

Paharele s-au ciocnit. Invitații lui Nelu le goleau penerăsuflăte. Chelnerii nu mai pridideau să le umple. În vremea asta Cotan parlamenta cu nevasta chelului :

— Îmi dai, fă, sau te spun ?

— Îți dau... dacă-i spui...

Cotan s-a uitat înveselit la dînsa. Își lingea buzele :

— Scîrbo !... Parșivo !... Mă iei la sigur, care va să zică. Să bat șeaua ca să priceapă iapa. Să-i spun bărbatului ca să m-audă craiul ! Ce pui de muierușcă îmi ești ! Ce pațachină ! Vino să te pup !

O lua de brațe. O strîngea de mijloc. Schimele și giumbușlucurile lui au atras atenția celorlalți. Glumele au început să pîrîie :

— Ia seama, nene Istrati !

— Dormi, bărbate ? Ți-a pus gînd rău Cotan !

— Pentru el ?... Pentru altul ?... Cine-o fi ?...

Veselia creștea. Apariția lui Coco Ghica, pe trotuar, în vitrina cofetăriei, n-a făcut decît s-o sporească. Unii i-au bătut în geam. Alții s-au sculat de la mese și l-au adus pe sus. Coco a intrat pe ușă, cu alai, ca un triumfător. Tănase a comandat alt rînd de băuturi. Cotan a propus în mijlocul unei adevărate furtuni de entuziasm :

— Măi, domnule Azan, ce-ar fi dacă am lua masa împreună ? Eu tot n-am decît un pol în pungă. Îl pun la bătaie ! Cine are mai mult să ridice mîna... Nimeni n-o ridică ?... Punem atunci mîna de la mîna și, cît nu s-o ajunge, împlinește Azan.

De data asta toate mîinile s-au ridicat. Majoritatea era zdrobitoare. Nelu a trebuit să se încline. Doamnele s-au strîns în jurul lui. Discutau. Palavrăgeau. Nu izbuteau să se înțeleagă. Unele vroiau să meargă la „Flora“. Altele țineau la „Capșa“. Fiecare propunea alt local : „Suzana“, „Leul și cîrnatul“, „La trei ochi sub plapomă“. Zarva creștea. Discuția se prelungea. Tot Cotan a tăiat nodul gordian :

— Ce mai dura-vura !... Mergem la Azan acasă.

— Dar n-am nimic pregătit ! Cum să vă primesc ? a încercat Nelu să se scuze.

— Bani ai ? i-a tăiat-o scurt Cotan. Dacă ai, găsim de toate aici. Dacă n-ai, luăm pe datorie. Eu gîrez !

Încărcați cu pachete și coșuri de merinde, cu sticle de vin și șampanie la gheață, au pornit-o, ca la nuntă, în automobile deschise, spre casa lui Nelu. Rarii trecători de la ora aceea își strîmbau gîturile uitîndu-se după veselul și zgomotosul cortegiu. Doamnele își filfîiau batistele. Din fugă mașinilor, Tănase arunca bezele fetelor oprite pe marginea trotuarelor. Coco le făcea semne entuziaste să vie după dinșii. Cotan cotcodăcea ca găinile, cînta ca cucoșii. lătra și miorlăia. În vechea și tăcuta casă a răposatului colonel Hotnog, au pătruns ca o menajerie într-o zi de iarmaroc.

Petrecerea improvizată a reușit peste așteptările tuturor. Masa ca masa. Nimeni nu ținea prea mult la mîncare. Dar vinurile erau bune, șampania frapată, parchetul lunecos ca gheața, divanurile adînci. Din pămînt, din iarbă verde, Cotan a scos un taraf de lăutari. În garderoba colonelului, domnul chel a descoperit zece rînduri de uniforme și de halaturi. Tănase și-a adus aminte de dulapul domnișoarei Roger. Doamnele și-au pus pe cap pălării de pe vremea bunicii, cu moțuri și penagii extravagante. Domnii au apărut în laibăre grotești. Salonul părea o caricatură de bal costumat. Perechile se înlănțuiau în trepidante dansuri moderne, cu grații perimate de pavane, se împleteau în poalele prea lungi, se lăsau să cadă, cuprinse de vertigiu, ameteite de dans, de băutură, de ineputabile dorințe, în fundul sofalelor.

Sofalele gemeau. Telurile scîrțiau. Doamnele suspirau.

IV

În casa răposatului colonel Hotnog, Tănase se simțea acum ca la el acasă. De cum își isprăvea treburile la „Capșa“ sau în Dealul Spirii, își făcea apariția. Învățase repede rosturile gospodăriei. Chema slugile pe nume. Porunca în gura mare. Zgomotos și vesel, antrenant și cu capul plin de idei ingenioase, propunea petreceri inedite, inventa mijloace noi de distracție, punea la cale întîlniri, sindrofii, chefuri răsunătoare, zaiafeturi neașteptate. Pe tată-său l-a povățuit, destul de blînd, dar inflexibil, să nu se mai urce din subsol. Pe invitați îi punea la largul lor.

Din slăbiciune, din prietenie sau din recunoștință, Nelu îi ceda locul sau întîietatea inițiativelor. Apuca să făgăduiască. Nu știa să refuze. Ținea să-și respecte cuvîntul dat. Răspundea arareori la invitațiile altora. Dar casa lui, la orice oră din zi și din noapte, era deschisă bandei vesele, condusă, rînd pe rînd, de Coco, de Cotan sau de Tănase.

De câteva ori tovarășii socialiști, susceptibili și lesne bănuitori, au încercat să-i deschidă ochii. Într-o zi, fiul lui Dobrogeanu-Gherea, care, spre deosebire de bătrîn, era dintr-o bucată, fără prea multe subtilități, poate, în raționamente și socoteli, dar incapabil de tranzacții, intratabil față de alții, implacabil cu el însuși și neclintit ca o stîncă sau ca un catir în ceea ce apucase odată să creadă, i-a spus, cu destulă iritare în glas :

— Nu poți să fii în același timp prietin cu muncitorii și cu călăii muncitorilor.

— Despre ce călăi vrei să vorbești, tovarășe Gherea ?

— Mai e nevoie să pun punctul pe i ? Despre cine vrei să vorbesc dacă nu de bruta... de bestia de Bojoceanu !

Nelu și-a lăsat capul în pămînt. Un zîmbet descurajat și trist i-a trecut pe buze. Îl cunoștea și el acum pe Tănase. Nu-și mai făcea iluzii asupra lui. Un om ca atîția alții. Hibridă amestecătură de rău și de bine. Cu el fusese bun. Se arătase drept. Eliberase pe Lenuța. Îi păstra recunoștință pentru asta. Ar fi vrut și din partea tovarășilor un pic de recunoștință pentru dînsul. Un pic de înțelegere măcar, și de bunătate. I se părea că socialismul, care e numai lumină, adevăr și dreptate, trebuia să răspîndească în suflete atîta voie bună, încît să nu mai fie loc în ele nici pentru ură, nici pentru răzbunare. Cînd îl asculta pe tînărul Gherea vorbind de gangrena și pu-roaiele lumii capitaliste, care nu pot fi spălate decît în valuri de singe, se refugia, asemenea mai tuturor intelectualilor și artiștilor de bună-credință atrași de mișcare, într-un vag ideal de echitate socială, dulceag ca o idilă, ireal ca o poveste dintr-o mie și una de nopți. Asculta atunci, cu mai multă luare-aminte, cuvintele liniștite, sfătoase, ale tovarășului Frimu. Spre surprinderea lui, Frimu, muncitorul Frimu, i se părea mai uman și mai înțelegător decît intelectualii. Într-o seară, mestecînd rar și apăsînd cuvintele între fălcile lui puternice, i-a spus :

— Nu te întreb, tovarășe Azan, cum poți să fii prietin cu o asemenea brută. Dacă o vită sau un ciine pot să găsească adăpost în bătătura noastră, cu ce drept am izgoni de la noi pe semenul nostru !... Eu, la țară, de unde sînt, am crescut printre dobitoace și printre oameni care nu erau mult mai presus decît dobitoacele. Ca și

dumneata, n-am făcut deosebire între ele. M-am deprins să respect deopotrivă tot ce viețuiește. Și cea din urmă sălbătăciune are ceva omenesc într-însa. Dacă n-ar avea decît ochii. Pe cît m-au învrednicit puterile și puțina știință pe care am cules-o în cărțuliile noastre socialiste, m-am silit să le fiu de folos. Am încercat să îmblînzesc dobitoacele, și pe om să-l împiedic de la rău. Dar m-am ferit, ca de foc, să trezesc animalul care dormitează în noi toți. Nu m-am pus de bunăvoie între coarnele bouului. N-am ridicat copita calului năvălaș. N-am lăsat să se apropie prea mult de mine ciinele care mușcă pe furiș sau pe omul slugarnic, care are inimă de ciine... După cite am aflat, tovarășe Azan, maiorul Bojoceanu, prietinel dumatiale, e fecior de slugă. Nu-ți spun să-l ocolești pentru asta, sau să-l îndepărtezi de la dumneata pentru o vină care nu e a lui. Rămii prietin cu el dacă socoți că e chip să mai faci ceva dintr-însul. Ferește-te, însă ! Păzește-te mai mult de dumneata decît de el. Nu-i căta în coarne. Nu-i da singur prilej să te muște.

Jignit în sentimentele lui de prietenie, tot pe atît cît și de faptul că sfatul acesta îi venea de la un muncitor, Nelu i-a reproșat blajin :

— Tocmai dumneata, tovarășe Frimu... un muncitor... să vorbești astfel !

Fruntea lui Frimu s-a ridicat. Țăcălia i-a tremurat. Ochii vineți i-au lucit ca muchea uneltelor de oțel. Apoi, ca o umbră i s-a așternut peste dîșii și un zîmbet bun și trist, și iluminat, și ironic în același timp, i-a trecut pe buze :

— Da, tovarășe... Eu, muncitorul... Fiindcă muncitorul, tovarășe nu e slugă... Fiindcă în țara asta de slugi, numai noi singuri, muncitorii, ne mai dăm osteneala să n-avem nici suflete, nici apucături de slugi...

Îi vorbea cu durere acum. Îi explica țara. Îi arăta pe oameni așa cum sînt. O clasă stăpînitoare de slugi, peste un popor de iobagi. Slugă — militarul care dă umilit și respectuos din coadă în fața superiorului ierarhic. Slugă — slujbașul care-și teme locul și tremură ca varga în fața ocîrmuirii. Slugă — politicianul care-și lingușește deopotrivă alegătorii și miniștrii. Slugă — intelectualul nevolnic care se ploconeste în fața privilegiilor sau pre-

judecăților sociale. Slugi — toți ciți sîntem : dascăli, avocați, ziaristi, samsari, profesioniști așa-ziși liberi, literați, artiști, toți ciți așteptăm o locma sau un os de ros de la stăpînire ; toți ciți avem ceva netrebnic de apărât : cîștiguri ilegitime, situații uzurpate, familii descompuse, proprietăți încălcate sau furate.

Nelu ar fi vrut, ca și Frimu, să atribuie slugărnicia numai celor de sus. Dar nu putea. Cunoștea, din păcate, istoria țării.[...]

Nelu încerca să străbată cu gîndul tenebrele trecutului. Explicațiile nu-i lipseau. Manualele elementare îi erau încă proaspete în minte. Am fost aruncați de soartă, izolați și puțini la număr, într-un ocean de dușmani. Peste noi au trecut valuri-valuri năvălirile barbarilor. Numai cine n-a vrut n-a trecut peste noi. Cum spunea și poetul :

*„Vin și hunii, vin și goții,
Vin potop, potop, cu toții !“*

Încălcați și cotropiți de pretutindeni, bătuți de la nord, alungați de la sud, ca să nu pierim sub copitele cailor sălbatici, am fost siliți să luăm calea munților ; ca să nu fim smulși din rădăcină, asemenea stejarului bătut de vînturi, ne-am plecat și ne-am îndoit ca trestia de baltă. Cinci veacuri de plecăciune lasă urme în viața unui popor. Și veacurile care au urmat n-au fost nici ele mai clemente. Pieriseră hunii. Rămînea tătarul. Tre-cuseră vandalii. Se ridica Semiluna. La apus, ca și la răsărit, am fost siliți, încă o dată, să ne închinăm. Fe-țele boierești au măturat cu bărbile lor albe covoarele sultanului. Și voievozii, abia descălecați din Fanar, bă-teau mătânii pravoslavnicei Rusii. Dezmembrați, nepu-tincioși, [...] cum am fi putut, după un mileniu de înge-nunchere, să ne păstrăm dreaptă șira spinării ! Cum au putut alții însă ? se întrebă Nelu. Cunoștea istoria. Nu putea să se gargarisească cu fraze. Nu putea să se im-bete cu apa chioară a rodomontadelor patriotice. Știa că toate popoarele au trecut prin încercări la fel de dureroase. Știa că invaziile barbarilor n-au fost o excepție rezervată exclusiv românilor ; și nici umilînța înfrîngerilor ; și nici lanțurile robiei. Cuceritorii, slavă

Domnului, n-au lipsit pămîntului. Și omul, mereu și pre-tutindeni, a mușcat pămîntul sub călciul lor.

Cum l-au mușcat, însă ! Cu ce ură neîmpăcată în suflet ; cu ce gînduri de mînie și de răzbunare ! Gem pa-ginile istoriei tot pe-atît de faptele tiranilor, cît și de clo-cotul de revoltă al mulțimilor.

În epocile cele mai sumbre prin care a trecut ome-nirea au înflorit ici și colo firave, dar miraculoase, ca o eternă făgăduială a vieții, licărirea de conștiință a cugetărilor și mișcătoarea nevoie de solidaritate umană a celor obișduiți. Pe rugurile Inchiziției, ca și între zi-durile Bastiliei, în Roma cezarilor, ca și pe malurile Nevei, oriunde și oricînd s-au găsit totuși oameni ; și nicăieri și niciodată omul n-a uitat permanent că este om.

Numai noi am uitat. Dacă vom fi știut și noi vre-o-dată ce înseamnă omenia !

Cu fruntea lăsată greu în palme, legănîndu-și capul ca geamandura bătută de valuri, Nelu se întrebă :

„Ce blestem apasă asupra noastră ? În ce neguri ale trecutului trebuie căutată explicația ticăloșiei noastre actuale dacă n-o putem găsi în vicisitudinile istoriei ? Cum se face că eu, fiu de boier, nepot și strănepot de boieri, îmi descopăr adesea în mine suflet de slugă și nu mă pot ridica niciodată, dacă nu mai presus, cel puțin la înălțimea unui simplu muncitor, ca tovarășul Frimu.“ Se gîndea mult la Frimu. Îi plăcea să-l asculte, să-l audă rostogolind cu greu cuvintele, ca bolovanii tiriți de puhoai, scoțînd dintr-însul, cu anevoie, ca avarul dintr-un sipet, revolta surdă și idealurile primej-dioase. Cunoștea și pe alți fruntași ai mișcării. Îi vă-zuse, îi auzise mai pe toți. Nici unul nu-l impresionase însă ca timplarul acesta sobru, cumpătat, sfătuitor în vorbă ca un țaran moldovean, hotărît la faptă ca omul care, o dată pentru totdeauna, și-a făcut sacrificiul vieții, și drept, mai presus de toate, drept și neîngăduitor față de el însuși, drept și bun față de clasa lui, drept, împă-ciuitor, înțelegător față de dușmanii lui de clasă. N-avea cine știe ce știință de carte. Vorbea însă, simțea mai ales, parcă părul i-ar fi albit pe bucoavnele cărturarilor. Nelu se întrebuse adesea : de unde o fi avînd oare tovarășul Frimu știința asta a vieții, care-l face solid ca o stîncă

în lașitatea obștească, și cunoașterea asta a oamenilor, care-l apără, ca o pavază, împotriva descurajării? Cine i le dăduse dacă nu le găsisse în cărți? Ce flacăra ascunsă îi întreținea bunătatea în mijlocul prigoanelor de tot felul și, inalterabilă, credința, în mijlocul trădărilor, vânzărilor, dezamăgirilor necurmate?

Ca un ecou, ca un ecou insinuant și dulce, Lenuța îi răspundea:

— Socialismul...

— Socialismul! exclama Nelu, cu incertitudine, cu indoială.

Ar fi vrut și el să creadă în socialism. Crezuse în socialism. Își închipuse, de bună-credință, că e de ajuns să prezinți omului un ideal, ca să-i schimbi, prin aceasta chiar, firea și apucăturile. Cu naivitatea cărturarului lipsit de simțul realităților, își imaginase cîndva un proletar-tip, un fel de cavalier cruciat al vremii noastre, plin de avînt, fără contact cu mizeriile pămîntului, însuflețit de gânduri nobile și vaste, pornit la atacul ignobilei lumi capitaliste ca altădată feudalii la atacul Semilunei. Cum avea să nu cadă, ca dintr-al noulea cer, de la înălțimea vertiginoasă a visurilor astea copilărești de cîte ori se găsea printre tovarăși! Fruntași acriți. Muncitori ignari, incuți, fără alt orizont intelectual decît al bietelor lor nevoi zilnice, sectari și înguști la minte ca și burghezii, vulgari și mediocri ca și burghezii și, ca și burghezii, preocupați de griji mărunte, înrăiți de certuri josnice, roși de ambiții, scurmați pe dinăuntru de invidii și de neputință, străini de tot ce e mare și frumos pe lume, bătîndu-se și încăierîndu-se între dinșii pe locurile din comitete. La ce bun, își spunea el cu amărită descurajare; la ce bun să înlocuim o clasă rea și coruptă cu alta tot așa de putredă și de rea? Mărturisise Lenuței:

— Socialismul n-a prefăcut sufletul oamenilor. Muncitorii socialiști nu sînt nici mai dreپți, nici mai buni ca ceilalți muncitori. La ce să ne amăgim cu iluzii deșarte? Miracolul făgăduit de socialiști nu s-a realizat...

Lenuța îl asculta cu răbdare. Îi înțelegea dezamăgirile. Ar fi vrut să i le ia cu mina, așa cum răcorești fruntea unui bolnav cînd îi treci palma pe fruntea înfierbîntată. Ochii ei de peruzele, sub buclele prematur

veștejite, străluceau cald și umed ca roua dimineții pe florile albastre. I se aprindeau, vii, pe măsură ce vorbea:

— Ești nedrept, tovarășe Azan. Uیți că socialismul n-a fost încă nicăiri înfăptuit pe lume. Uیți că muncitorii n-ar putea să fie altfel decît așa cum i-a crescut și i-a făptuit societatea capitalistă. Te plîngi că sînt incuți? E adevărat. Dar cine le-a pus vreodată cartea în mină? Îi învinuiești că sînt egoiști și răi? Poate că și aceasta e adevărat. Dar cine s-a coborît vreodată printre dinșii să le vorbească altfel decît cu gînd ascuns, de jaf și de exploatare? Nu pricep arta? Nu simt poezia? Se prea poate! Dar de unde să le cunoască? Cînd ar fi putut să afle de ele? Gînditu-te-ai vreodată, tovarășe Azan, la viața lor? Întrebatu-te-ai cum trăiesc? Judecă singur! Dacă dumneata n-ai fi avut bani, dacă ai fi fost silit, de mic, să muncești ca și dinșii, muncă grea, cîte douăsprezece, cîte paisprezece ceasuri din zi, ia spune-mi, cînd ai mai fi avut vreme să răsfoiești o carte și cum ai mai fi putut să-ți împodobești mintea sau să-ți legeni sufletul cu muzica versurilor lui Verlaine sau cu gîndirea lui Anatole France, cînd nici franțuzește n-ai fi avut posibilitatea să înveți?! Iată deosebirea dintre noi. Pe mine nu mă miră că muncitorii sînt așa cum sînt. Ceea ce mă uimește, în schimb, ceea ce-mi dă o încredere nebună în mine și în cauza noastră e că, ducînd viața de ciine pe care o duc, mai au totuși inima să lupte și tăria să nu moară cu dezesperarea în suflete. Vezi, ăsta e miracolul! Fii de bună-credință, tovarășe Azane! Recunoaște că miracolul acesta, dacă nu l-a înfăptuit pe de-a-ntregul, l-a anunțat cel puțin și l-a pregătit socialismul și că...

— Și că... tovarășă Lenuța?

— Și că... să nu te sperii, tovarășe Azane, de ce-o să-ți spun!... că mai curînd, desigur, decît ai vrea dumneata și toți ai dumitale, mai curînd, poate, decît ne așteptăm noi, cu toții, îl va înfăptui comunismul.

Nelu nu s-a speriat. Dar nici n-a zîmbit. În glasul Lenuței tremurase, sub aparența glumeată a vorbelor, ceva cald, profund și sincer, și ochii ei albaștri luaseră culoarea cenușei din vatră arsă de jăratec. A întrebat-o, cu jumătate de glas, ca în taină:

— Ești bolșevică, prin urmare ?

— Da, tovarășe Azan.

Îi susținea privirea. Îi vorbea rar și grav :

— Nu ți-am spus-o pînă acum. Mă temeam, cînd ne-ai dat voie să instalăm tipografia în grajdul dumatăle, că ai putea să ne refuzi. Nu te cunoșteam încă. Acum te cunosc. M-ar fi muștrat cugetul să-ți ascund mai departe adevărul. No să mi-o iei în nume de rău, nu-i așa ?

— Nu, tovarășă...

A vrut să-i întindă mîna. Ar fi vrut s-o strîngă, toată, în brațe ; să-i culce capul obosit pe umărul lui ; să-i mîngîie încetișor părul decolorat și veștejit. Un sentiment inexplicabil de pudoare, ca și cum s-ar fi temut să nu strice, să nu pîngărească o clipă de ideal, i-a reținut brațul. Tăcerea s-a lăsat între dînșii. Tîrziu, cea dintîi, Lenuța a întrerupt-o. Glumea acum :

— Ce păcat că nu sintem făcuți să ne înțelegem ! Dar nu ești dumneata de vină. Nici eu. Fiecare dintre noi vorbim o altă limbă. Am de multe ori impresia că nici o graniță dintre state nu e așa de redutabilă ca granițele dintre clase. O prăpastie ne desparte. Eu mă plîng că dumneata nu ne înțelegi, și în vremea asta, la rîndul meu, cu toate silințele pe care mi le dau, sînt silită să-mi mărturisesc adesea că nu te înțeleg.

— Ce nu înțelegi anume, tovarășă Lenuța ?

Lenuța zîmbea printre genele umede :

— Multe și mărunte, tovarășe Azan.

— De pildă... una...

— De pildă... Lenuța căuta. Nu înțeleg, de pildă, cum un om ca dumneata, cu toate lipsurile și scăderile pe care nu ți le ascund, dar om de omenie, în definitiv, cult, civilizată, înzestrată cu oarecare calitate sufletești, destul de rare în vremea noastră, poți să suportîi nu spun prietînia, dar măcar contactul unei brute... unei bestii...

— Ca maiorul Bojocanu !

— L-ai ghicit ! I-ai spus pe nume. Știi că ești mai puțin naiv decît te credeam, tovarășe Azan !

De data asta Nelu a zîmbit. A zîmbit într-un fel pentru dînsa și altfel în el însuși.

Întimplarea făcuse ca tocmai cu o noapte mai înainte, la un chef monstru, organizat de Cotan, să se întîlnească, pe neașteptate, cu Pia. Nu se gîndea la dînsa. De mult nu se mai întrebuse dacă mai trăiește sau nu. La început aproape că nici n-a recunoscut-o. Vedea bine că era ea, și parcă nu mai era aceeași. Avea buzele mult prea roșii. Obrajii mai palizi. Sprîncenele smulse și încondeiate. Peste genele arcuite, o pulbere ușoară, ca o ninsoare de funingine. Și în colțurile gurii, în gura aceea din care picurau altădată versurile ca mierea din faguri, două scobituri adînci, livide, ca două pungi de fiere. Îl zărise din primul moment, probabil. Se silea să ridă zgomotos în mijlocul unui grup de tineri. El, întristat, fără motiv, simțindu-se deodată mai izolat, mai singur în larma chefliilor decît dacă s-ar fi trezit între dunele Saharei, se întreba ce să facă. Să inventeze vreo scuză ? Să plece pe furiș ? Și în același timp se mira, în el însuși, de liniștea care se pogora într-însul. De multe ori se gîndise la întrevederea asta posibilă. Își închipuise că pămîntul o să-i fugă de sub picioare, că zidurile or să se prăbușească asupra lui, că tavanul o să-i cadă în cap. Dar casa n-a căzut pe dînsul. Pămîntul nu s-a cutremurat. Cînd, dimpotrivă, ea s-a făcut că-l vede, în sfîrșit, și, peste umerii tinerilor, i-a întins un braț arcuit ca un gît de lebădă, spunîndu-i : „Vino, Nelule !... Ți-ai uitat prietîinii ? Nu mă mai recunoști ?... M-am schimbat așa de mult ?... M-am urîțit ?...” el s-a apropiat de dînsa, fără să-i șovăiască pașii, și-a asigurat-o, cu obicinuitele fraze de conveniență socială, ca și cum s-ar fi adresat oricărei alte femei, că o găsea neschimbată, ba mai frumoasă chiar, cu mult mai în avantajul ei decît în trecut.

La masă s-a așezat lîngă dînsul. Toată noaptea nu i-a tăcut gura. Golea paharele de șampanie unul după altul, parcă ar fi vrut într-adins să se amețească. Aprindea țigară de la țigară. Făcea spirite. Răspundea cu glume celor de la capătul celălalt al mesei. Căta prilej de vorbă cu oricine. Cocheta cu bătrîinii. Provoaca pe adolescenți. Îi anima pe toți. O dată, o singură dată nu i-a vorbit de ea, de el sau de trecut.

Abia spre ziuă, cînd pe sub mese și pe divanuri, bărbați și femei, învinși de băutură, căzuți de-a valma

unii peste alții, gemeau sau bolboroseau cuvinte fără șir, ea i-a luat binișor amîndouă mîinile, i le-a strîns ușor și i-a spus :

— Sînt fericită, Nelule, că te revăd.

Glasul ei, mai gros și mai grav ca altădată. I-a mișcat.

— Și eu sînt fericit, Pia. Nu m-așteptam să te întîlnesc în noaptea asta. Nu mai speram să te revăd. Cu toate astea, dacă ai ști de cîte ori m-am gîndit la tine !... De cîte ori nu te-am așteptat !... Ne-a despărțit așa de curînd viața... Ne-a despărțit cu cruzime, pe nedrept.

— Da, Nelule !... Mi-am repetat-o și eu destul... Ce puteam să fac însă ? Cine-i de vină ?... Au trecut atîtea peste noi.

— Îmi pare bine că cel puțin tu ai rămas aceeași, neschimbată.

— În aparență, dragul meu... Dar să nu mai vorbim de asta. La ce să ne întristăm degeaba. Deschide mai bine o fereastră. Simt că mă înăbuș aici.

Au dat la o parte draperiile unei ferestre. Afară se făcea de ziuă. Săgeți de foc spintecau bolta cerului. Zăpada însîngerată înroșea acoperișurile. Streșinile picurau. În tăcerea imensă, subliniată de tic-tacul picăturilor de apă, odaia îndărătul lor, cu geamurile deschise, cu becurile îngălbenite, părea o stranie și lugubră cameră mortuară. Cînd și cînd, umflînd draperiile, adieri de vînt curat și rece suflau dinspre răsărit. Treceau ca dinții unui pieptene de metal prin părul lui Nelu, agitau și fluturau zuluful de păr bălai care lingea ca o flacăra vie tîmplele Piei.

— Nici moțul ăsta de pe frunte nu ți s-a schimbat, i-a șoptit el în glumă, dar emoționat de caldă și dulceă insinuare a reminiscențelor. E tot cum îl știam. Tot neastîmpărat. Așa cum filfiia la întrunirile noastre studentești. Îți mai aduci aminte, Pia ?

Răzimați cu coatele de pervazul ferestrei, strînși unul în altul, simțînd parcă nevoia să se apropie și să se sprijine după o noapte de orgie, în totala indiferență a oamenilor și a naturii, au evocat trecutul.

El și-a spus gîndurile, inchiitudinile, speranțele. Fără știrea lui, le împletea cu trupul Piei. Se răzima, se lipea de dînsa.

Ea i-a vorbit de viața ei. Ce făcuse. Pe unde umblase. Cîte văzuse. Cu ciți trăise. Cum căzuse. Numele lui Tănase plutea între dinșii. Îl aveau amîndoi pe buze. Nelu aștepta. Un vierme îi rodea inima. O curiozitate absurdă și bolnăvicioasă îi rîciia sufletul. Dar Pia nu-l rostea. Vorbea rar și tărăgănat. În vorbele ei nu era nici bucurie, nici amărăciune. Povestea evenimente. Recunoștea greșeli. Își mărturisea căderile. Nu învinuia pe nimeni. Așa i-a fost scris. Așa a fost să fie. Întîmplarea... Destinul... Războiul care trecuse și peste dînsa, cum trecuse asupra tuturor.

Umbra războiului s-a lăsat o clipă și peste fruntea lui Nelu. A ridicat-o, însă :

— Cu toate astea, Pia...

Nu și-a terminat gîndul. N-a îndrăznit să-l exprime. Nici n-ar fi avut nevoie să-l exprime, de altfel. Pia l-a înțeles. L-a înțeles și nu i-a răspuns. Privea țintă înaintea ei, ca în gol. Asculta atent plescăitul boabelor de apă picurînd din streșini, parcă ar fi încercat să le numere. Cu teamă, cu ezitare, el i-a luat mîna. I-a sărutat-o lung. I-a trecut și brațul pe după mijloc. Ar fi vrut s-o strîngă. Dar n-a strîns-o. I-a șoptit numai :

— Cînd ai ști, Pia... dacă ai ști cit te-am iubit de mult.

— Știu, Nelule.

— Am fi putut să fim așa de fericiți împreună...

— Poate... cine știe ! ?

— Dacă m-ai fi iubit și tu.

— Mi-ai fost drag, Nelule.

— Nu ca el.

Un fior a străbătut trupul Piei. S-a strîns ușor într-însul.

— S-a făcut frig... Închide mai bine fereastra.

— O închid, Pia... dar spune-mi !

— E tîrziu... La ce bun !

— Vreau să știu.

— Ce-ți pasă !

— L-ai iubit așa de mult ?

- Nu.
- Ți-a fost mai drag ca mine ?
- Nu.
- De ce te-ai dat atunci ?... Te-ai dat de bună voie ?
- Nu.
- Te-a luat cu sila ?
- Bestia !... Bruta !...

O sută și-o mie de feluri sînt ca să spui același **cuvînt**. O vorbă de mîngiere poate să pară mai dură ca **silexul**. O înjurătură poate să fie mai dulce decît toate aiurările iubirii. Valoarea cuvintelor nu e în ele însele. E în accentul care le animă, în imponderabilul care le dă viață. Cînd Pia a lăsat să-i scape printre dinții strînși : „Bestia !... Bruta !...“, dacă ar fi gemut cuvinte de adorare și de pasiune, n-ar fi putut să-și destăinuiească mai aprig furtuna care-i scutura, îi vînzolea, îi pustia și-i răvășea sufletul.

Brațul lui Nelu, trecut pe după mijlocul ei, i-a alunecat, i-a căzut în jos. Gîndurile, o clipă tulburate, i s-au potolit. Dorințele i-au amuțit. Și-a spus, cu tristă uimire, cu dureroasă resemnare :

— Și-o brută poate, prin urmare, să fie iubită... Și-o bestie poate să inspire sentimente omenești...

v

Venise primăvara. Ultimul rînd de zăpadă se lua de pe acoperișuri. Zi și noapte streșinile țîrîiau. Din cerul albastru și curat ca lacrima se revărsau asupra lumii : gînduri vesele, lumină în suflet, un pic de voie bună între oameni, verdeață peste cîmpuri și peste grădini. Sonor ca o scoică de mare, orașul clocotea. Olteni cu coșurile încărcate își strigau marfa de-a lungul ulițelor. Gospodine se tocneau în gura mare la porțițe. Trăsuri huruiau în trapul înviorat al cailor. Automobile sforăiau. Chivuțe chipeșe și smulse, drepte ca luminările, sub mari panere așezate în creștetul capului, îndemneau și imbiau pe trecători cu glasul lor cîntat :

— Ghiociei !... Ghiociei !... Ghiociei !...

Pe caldarim, în urma lor, trotuarele înfloreau ca semănate cu ghiociei. Și ghiociei înfloreau în ochii copiilor.

Ca și dînosele, prietenele lui Nelu aveau, în dulceața mai caldă și mai insinuantă a privirilor, în frămîntarea mai vie a trupului, toată primăvara din natură. Nu-și mai găseau astîmpăr. Oricît de variate erau cunoștințele speciale ale lui Coco, oricît de inventiv era geniul lui Cotan, oricît își storcea Tănase creierul ca să iscodească și să născocească noi mijloace de petrecere, nici el, nici Cotan, nici Coco nu izbuteau să le mulțumească. Chefurile obicinuie nu le mai erau de ajuns. Localurile cunoscute nu le mai spuneau nimic. Cereau emoții noi. Visau senzații inedite. Oftînd din băierile inimii și gîndindu-se cu jînd la *sleeping*-urile de odinioară, domnul gras și chel propunea : ba o excursie cu șampanie și lăutari la Sinaia, ba o descindere, în corpore, cu alai și tîmbălău, la Constanța.

— În munți, în freamătul brazilor, suspina el poetic, sau pe malul mării, în murmurul valurilor...

Dar *sleeping*-urile lipseau. Trenurile mergeau ca vai de capul lor. Ambele localități li se păreau la toți prea departe, iar suspinele poetice prea nelalocul lor.

— La vreo minăstire, pe aproape de oraș, ar fi mai nimerit, și-a dat o doamnă cu părerea.

— Un ceas de dragoste, în cîntecul clopotelor... a murmurat visător Cotan.

— Printre maici !... a exclamat întinerit domnul chel.

— Sinistru !... a afirmat Coco.

— Dar într-un sat ?... într-un sat devastat de nemți... pe undeva pe unde a trecut războiul ?... a întreat o doamnă palidă și languroasă. Gîndiți-vă !... o zi de chef printre ruine...

Propunerea le-a suris celor mai mulți. Ar fi adoptat-o fără discuție dacă ar fi știut unde să meargă. Cum însă, din păcate, afară de Nelu — și Nelu tăcea — nici unul dintre cei de față nu făcuse războiul și nu prea știau cam pe unde s-ar putea găsi asemenea sate, au

¹ În ediția întâi : *Ghiociei albi !...*

fost siliți să renunțe și la ruine. În vremea asta, nevasta domnului chel, făcînd semn lui Cotan cu coada ochiului să vie lîngă dînsa, i-a șoptit ademenitor :

— Ce-ar fi, Cotane, dacă am merge la vreun bordel ?

— Beșoandro !... Bașoldino !... Dulceo !... i-a răspuns Cotan, lingîndu-și buzele.

Și clamori de entuziasm i-au răspălit propunerea.

Din nefericire, însă, nici proiectul acesta modest n-a fost cu putință să fie realizat. Sîntem într-un așa hal de barbarie, cum mărturisea și Coco cu legitimă indignare, încît în toată capitala României mari, după două zile de alergături, n-a fost chip să se găsească un singur bordel destul de încăpător pentru o societate numeroasă și aleasă. Degeaba au răscolit centrul și periferia. Degeaba au bătut mahalalele pînă-n Crucea de Piatră. Nimic, domnule ! Haram de țară ! Capitală-i astă ? Numai cocioabe infame. Maghernițe și chichinețe în care n-aveai loc nici să te învîrtești, darmită să... de ! ca tot omul, să te întinzi și tu la largul tău.

Cu degetul dus grav la temple și cu gîndurile la Max, Cotan se întreba dacă n-ar fi locul și momentul să dea marea lovitură a vieții lui : un bordel național, pe acțiuni. Coco, descurațat, declara că nu mai face să încerci nimic în țara asta păcătoasă. Doamnele, mai resemnate din fire, sau mai impaciente, renunțaseră la bordel și s-ar fi mulțumit cu orice, numai să scape odată din plictiseala și marasmul chefurilor obicinuite. Într-o noapte, cum coborau astfel treptele peronului, sub lumina lunii care poleia cu reflexe diafane de argint zidurile grajdului din fundul curții și culmile copacilor, Tănase, pătruns pe neașteptate de frumusețea lucrurilor, de măreția naturii, de duioșia amintirilor, le-a arătat grădina și, subit inspirat, le-a spus :

— Măăă !... ce mai alergăm noi după potcoave de cai morți !... Unde ni-erău mințile ?... Ce-ar fi dacă am organiza un pui de chef colo, în grădină, pe iarbă verde, într-o noapte poetică ca asta...

— Un *garden-party* pe întuneric ! a exclamat voios doamna domnului chel.

— Cu lăutari... cu lampioane venețiene ! au adăugat ceilalți, bătînd vesel din palme.

Și cu toată slaba opunere a lui Nelu, care se gîndea cu grijă la tovarăși și la tipografia lor clandestină, peste capul lui inexistent au hotărît data serbării, au stabilit amănuntele, și-au distribuit sarcinile și atribuțiile. Sexul îl privea pe Cotan. Băutura pe Coco. Dinspre partea gurii trebuia să se descurce cum o ști domnul chel. Nelu n-avea decît să finanțeze. Bojocanu își rezervase partea artistică.

— Măi Nelule, nici tu n-o să-ți mai recunoști grădina !... i-a făgăduit el.

Și, într-adevăr, de-a doua zi de dimineață s-a pus pe lucru. Douăzeci de arestați, aleși pe sprinceană printre bolșevicii din Dealul Spirii : tîmplari, dulgheri, tapițeri, zugravi de firme sau de case, electricieni și meșteri fierari, sub puternică escortă, s-au instalat în grădină și trei zile în șir au muncit pe capete. Ca un general pe cîmpul de război, Tănase, în persoană, conducea și supraveghea totul. Din sipete vechi a scos minunății împăturate cu grijă de pe vremea bunicilor răposatului colonel Hotnog. În cămări pe care nimeni nu le mai deschisese de ani de zile a descoperit scoarțe, covoare, preșuri mîncate pe trei sferturi de molii, dar care, cu nițică bunăvoință, mai puteau fi totuși întrebunțate. Din mătasa crinolinelor și malacoafelor de altădată a pus să se facă lampioane. Și horbotele, ștergarele, maramele grele de cusături înflorite și stropite cu fluturi de aur le-a întins între ramurile copacilor. Grădina se împodobează văzînd cu ochii, ca o mireasă din popor care-și pune ocale de peteală și toate giuvaericele pe dînsa. Printre tîmplarii care băteau de zor mesele în cuie, printre electricienii care atîrnau de crengi lampioane multicolore, printre tapițerii care rotunjeau, deasupra divanurilor coborîte din casă, peșteri poetice din cîrpe și naframe, Tănase trecea radios și visător.

Asta era grădina în care el, odinioară, alergase și zburdase ! Acesta era raiul zvînturatei și năbădăioasei lui copilării ! Cum trecuseră anii ! Cine ar fi putut să-i proorocească atunci că el, feciorul lui Stan și al Stancei, o să ajungă așa de repede, din rîndul slugilor, în rînd cu stăpînii. Ca și stăpîn el însuși în casa boierilor Hotnogi. Nimeni nu-i sta în cale. El conducea. El poruncește. Pe

apucate, însă, e drept. Trei zile numai, deocamdată. Dar trei zile care or să atragă, cu binișorul, și altele după ele. Ca mine !... Te pomenești !... Cine știe ce-o să-i mai aducă și ziua de mine.

Tănase socotea. Nelu era mină spartă. El strîngea. Nelu risipea. Își arunca banii pe ferești. Fiecare făcea ce voia dintr-însul. Se lăsa purtat de nas, ca un copil. Tot umblind și cotrobăind prin casă, trecînd o dată și pe lingă grajduri, Tănase văzuse o mulțime de lucruri care numai a bine nu-i spuneau. Prevedea că Nelu o să-și frîngă singur gîtul. Prea se înhăitase cu tot felul de desculți, de coate-goale, de dezvățați, de vîntură-lume. După ce i-or păpa banii, or să-i mînince și capul...

Lăsîndu-se obosit de gînduri pe-o bancă din grădină, ca altădată tată-său în fundul canapelei, visa... zîmbea...

Din visurile lui, însă, nu l-au trezit nici sudalme înfri-coșate, nici ghionți în fălci. Altele erau vremurile. S-a trezit în mijlocul celei mai zgomotoase și mai încîntătoare societăți cu puțință.

Grădina era feeric luminată. La brațul lui Cotan își făceau apariția, rînd pe rînd, toate frumusețile capitalei. Doamne din noua protipendadă, matroane din vechea gardă a prostituției somptuoase, dar bine ținute, păstrate ca murăturile în oțeturi aromate, fetișcane care abia deschideau naiv ochii lor vițioși în lumea strălucitoare a galanteriei, brune și blonde, grase și slabe, nalte și scunde, de toate vîrstele, de toate stările și pentru toate gusturile. Pe sub umbrele cîpacilor, printre fluturii de aur care tremurau în aer ca licuricii, treceau braț la braț sau prinse de mijloc, rizînd și chihotînd între ele, asemenea viziunilor din basmele cu zîne și consinzene. Lumina instabilă a lămpioanelor le înfrumuseța pe toate, și cadrul nocturn le poetiza. Nelu abia îndrăznea să se apropie de cele care i se păreau mai ireale. Cotan trebuia aproape să se răstească la dînsul ca să-l înduplece :

— Pune mîna, bre omule !... Nu fi nătîng ! Pune mîna, că doar n-o să te muște !... Uite ce umeri !... ce sîni !... piatră, *mon cher*... și pulpele... să spargi nuca între ele.

Ca unui geambaș de meserie, lui Cotan nu-i mai tăcea gura. Profita în același timp un pic și pentru dînsul.

Mîinile îi umblau prin toate părțile, pipăiau pe cont propriu. Doamna sau fata, gîdilată și enervată, se zbătea, se alinta, protesta cu gura pe jumătate :

— Lasă-mă, Cotane !... Zău, Cotane, dacă ești în toate mințile !... Ce-o să creadă domnul Azan despre mine ?

— Ei, asta e !... Ce-o să creadă, fă ?... N-o să creadă ce-i spun eu. O să creadă ce-o să vadă el cu ochii... Nu-i fi vrînd să-i placi pe nevăzutele ?... Să vadă omul !... Să pipăie... Să se convingă că nu-l înșeli la cîntar... Sîn e asta ?... Sau ghem de vată ?... Carne-i asta ?... sau... Carne-i, fă !... Lînă-n lînă. Catifea, nu altceva. Poți s-o arăți. Ai ce s-arăți. Mi-o țineai ascunsă, hai ? Scîrbo !... Otravo !... Nu mai fă pe parșiva, sfînto !... Ridică-ți poalele mai bine !... Sus fustele, fă !...

Nu numai pentru Nelu, dar pentru mai toți, ici și colo, pretutîndeni, printre scaune, pe sub mese, pe bănci sau pe divanuri, sub pologul vast al cerului sau în peșterile concepute de geniul lui Tănase, în foșnet lung de frunze și-n susururi de mătasă, fustele se ridicau. Lăutarii cîntau în surdînă. Vinul gilgiia în pahare. Nisipul aleilor scîrțîia sub pașii chelnerilor grăbiți. Luminările sfîrîiau în lămpioane. Aerul vibra. Cînd și cînd se auzeau pocnete surde, înăbușite, venind de departe, ca dopuri de șampanie sărînd undeva în aer.

— Petrec și alții, nu numai noi ! a exclamat Coco Ghica, ciulînd un moment urechile și trîntînd paharul, făcîndu-l țîndări de pămînt. Cine-o mai fi petrecînd ?

Tinerii de la masa lui se întrebau și ei. Nu știau. N-auziseră de nici un chef proiectat pentru aceeași noapte. Cu toate astea, pocnetele se repetau, răbufneau, înfundat, intermitent.

— În vreo crîsmă... Or fi trăgînd cu pistoalele... le-a spus unul.

— Sau vreo petrecere... cu focuri de artificii... a adăugat un altul.

— Unde ?... La cine ?... a urlat Coco. Cine-și permite să petreacă fără noi ? Bojocene ! Maiorule ! Unde ești, maiorule ? Unde te-ai ascuns ? Vino, mă, dacă nu vrei să dăm noi peste tine.

Roș la față și încheindu-și în pripă mondirul, Bojocanu a apărut, în sfîrșit, între dînșii.

— Ce-i cu voi, mă ? Ce v-a apucat ? Urlați parc-ar fi dat strechea în voi.

— Vrem și noi focuri de artificii ! i-a răspuns Coco.

— Focuri ?... Ce focuri, mă !... N-am nici un foc.

— Alții cum au ?

— N-ai auzit ?

— Ai asurzit ?

— Răsună țirgul !

— Ce s-aud, mă ! V-ați îmbătat ? Sînteți beți turtă !
Vă țiuie urechile de băutură !

— Nouă ne țiuie ?... Ascultă, mă !

Se îndemneau unii pe alții să tacă. Toți vorbeau și nici unul n-asculta. Cu mare greutate au reușit să restabilească un simulacru de liniște. Nu se auzea nimic. Un singur pocnet, înăbușit, izolat, ca o lovitură de ciocan într-un butoi gol, a răsunat în noapte. Bojoceanu le-a dat cu tifla :

— Un foc de pistol, mă... Pentru atîta lucru...

N-a apucat însă să-și termine fraza. Un pîriit scurt de salvă, ca o pînză care se rupe, i-a tăiat cuvîntul. Bojoceanu a ridicat din umeri. A vrut să spuie :

— Vreun depozit care sare-n aer... Sar atîtea !...

Dar ceilalți nu-i dădeau păs să vorbească. Urlau în cor :

— Vezi, mă ? !

— Mai spui că ne țiuie urechile ?

— Alții petrec cu focuri de artificii.

— Alții au, și noi, nu.

— Ce fel de organizator ești tu, mă !

— Chef fără foc bengal !

Îl strîngeau din toate părțile. Îl înghesuiau. Nu-l mai lăsau să răspundă. Pe aria „lampioanelor“ cîntau în cor strident : „Vrem foc bengal !... Vrem foc bengal !...“ Și cei care habar n-aveau despre ce era vorba, atrași de zgomot, apărînd ca stafiile din umbre și dintre trunchiurile copacilor, se întreceau să le ție hangul. Bărbații strigau cît puteau. Glasul ascuțit al femeilor domina biruitor. Un pui de fată, mai curînd un pui de diavol, frumoasă ca păcatul și neastîmpărată ca argintul-viu, a smuls un campion cu creangă cu tot și l-a filfiit victorios în aer. Atîta le-a trebuit la toți. Într-o clipă grădina a fost

devastată. Fotele cu fluturi de aur scăpărau pe umerii bărbaților. Lampioanele se legăneau, bete, deasupra capetelor hilare. Rîsetele cădeau în cascadă sau picurau, ca mărgăritarele, din șiraguri desfăcute. Un vînt de nebunie trecea în galop pe sub ramurile copacilor bătrîni. Carnea satisfăcută era însetată. Cerea vin. Cerea șampanie. Cerea să-i alunece, peste nervii storși și oboșiți, ca un afrodisiac, arcușul viorii.

— Lăutarii !... Să vie lăutarii !... a strigat Coco.

Cu surisuri sleite pe fețele lor smolite, lăutarii s-au apropiat.

— Ce-mi rizi, mă ?... Ce-mi stai așa, faraoane, cu ochii zgîiți la mine ?... Ce mai aștepti ?... Cîntă, mă !... Cîntă-mi de inimă albastră.

Coco cerea de inimă albastră. Cotan, cîntece fără perdea ; alții, de joc, de chef sau de lume. Nu se mai înțelegeau. Fiecare voia cîntecul lui. Ca să-i împace pe toți, cioroiul din mijlocul tarafului a clipit șiret din coada ochiului către ai lui. Ciocănașul a căzut. Gîtul viorii s-a ridicat. Un țuiit, ca un chiot, a suierat printre buzele de trestie ale naiului. Și bătînd îndesat pămîntul cu piciorul, umflîndu-și gusa, săltîndu-și în tact umerii și capul, baragladina și-a dat drumul :

„La moară la hîrța-pîrța,

Un' se macină tărița

Și s-adună fetele

De...“

— Olioleu, mă !... Zi, mă, zi-i, că zici bine !... strigau, urlau, chiuiuau cu toții.

Nu se mai auzea nici în cer, nici pe pămînt. Coco sărise în mijlocul lăutarilor. De unul singur, cu mîna la ceafă, cu strunele viorii la ureche, învîrtea pe loc o bătută, schimbată după toane și inspirație în mazurcă, în *one-step* sau în foxtrot. Alte perechi îl imitau. Porneau ca vijelia. Treceau ca viforul. Se abăteau ca vîrtejul. Lampioanele zburau prin aer. Pămîntul dușuia sub pașii lor. Mesele izbite se răsturnau, amestecînd resturi de mîncare cu scursori de vin. Zgomotul paharelor și farfuriilor sparte întetea focul entuziasmului. Și cei care nu jucau simțeau nevoia să se agite. La început și-au aruncat

cu coji de portocale. Apoi cu tot ce le cădea în mâini. Se băteau cu șervete făcute ghem, cu mere, cu mandarine, cu franzele, cu banane. Muierile erau mai îndrăcite decât bărbații. Tăbărau câte trei și câte patru asupra unuia singur, îi vărsau pumni de migdale prin deschizătura gulerului, îi frecau fața cu ciorchini de struguri, îi zburleau părul, îi desfăceau hainele, îi turnau pe gît vin, șampanie sau zeamă de portocale. Lina Prăvălie, între două doamne din societate, înghesuia pe Nelu. Domnul chel se zbătea de moarte, gîfîind și-abia putînd să mai respire, între Mița Doipoli și alte cîteva perechi de mîini, mai simandicoase, care-l gîdilau la subțioară și pe sub burtă. Tănase a simțit două degete strîngîndu-l ușor de braț. Crezînd că e vreo fetișcană, s-a întors vesel spre dînsa. S-a strîmbat, însă, parcă i-ar fi fost dinții străpeziți cu zeamă de lămîie. Îndărătul lui, umil, adus din spate, pitit printre cheflii, era tată-său. Abia stăpînindu-și mînia, s-a răstit la el :

— Ce vrei?... Ce cați aici?... Ți-am spus să nu te arăți printre oameni !... De cîte ori să-ți spun ?

Bătrînul, făcîndu-se mai încovoiat decît era, a bilbiit :

— Tănase... Iartă-mă, Tănase... N-am venit de voia mea... Un domn ofițer m-a trimes...

— Ce ofițer !... Nu vreau să știu de nici un ofițer... Aici nu-i la cazarmă... Cum îl cheamă ?

— Nu știu... Nu mi-a spus... Un domn ofițer, cu doi soldați...

— Hai ?... Cum ?

Tănase îngălbenise. Pămîntul se clătina sub dînsul. Un nod i se pusese în gît. Instinctiv și-a pus mîna la portofel.

— Cu doi soldați... încerca să-i explice tată-său. Vrea musai să-ți vorbească... Altfel, mi-a spus că vine el aici...

— Să vie !... Să vie !... a chiuuit o fată care auzise numai ultimele cuvinte.

— Să vie ! au strigat cu toții după dînsa.

Tănase ar fi vrut să spuie și el ceva, sau să fugă, sau să dispară ; dar n-a mai avut timp. Un strugure l-a pocnit drept în față ; și două, trei, zece perechi de mîini i s-au înfipt în guler, în trese, în decorații, în brandenburguri.

Îl trăgeau din toate părțile. Îl răstigneau ca pe Hristos între ochii de tilhari ai dracilor de fete.

Așa l-a găsit, cu părul vilvoi, cu fața learcă de zeama strugurilor, locotenentul Pană, urmat, la respectuoasă distanță, de un plutonier.

— Tu ești, Pană !... abia a putut să exclame Tănase, cu glasul încă sugrumat de spaimă, dar simțînd că-i revine inima la loc.

— Da, eu, s' trăiți, domnule maior... Mă iertați, domnule maior... nu știu, domnule maior, dacă...

Se uita, fisticit și înveselit, în jurul lui.

— Ce nu știi, mă ! a încercat Tănase să glumească, revenindu-și repede în fire și citînd pe fața cinstită a locotenentului că nici o primejdie nu era pentru dînsul. Ce nu știi, mă ? Spune, mă !

— Spune !... spune !... l-au îndemnat la rîndul lor fețele, tăbărînd cu toatele asupra lui.

Cotorosit de ele, Tănase a putut să se apropie de Pană. În larma lor asurzitoare, printre paharele care veneau și se ridicau de pretutîndeni în cinstea noului oaspete, locotenentul a izbutit să-i șoptească, pe apucate :

— Veniți, domnule maior !... Veniți imediat !... Sînt cu mașina... V-așteaptă la corpul de armată... E lată rău în oraș.

— Cum, mă ? Ce-ai spus ?

— E lată rău... A fost revoluție.

— Revoluție ?

Tănase, nedezmesticit încă bine din spaimă și băătură, repeta cuvîntul, fără să-i poată măsura întinderea și gravitatea. În mijlocul chefului, în cîntecele lăutarilor, în veselia care se revărsa nebunește peste toți ca și vinul din paharele pline, cuvîntul i se părea grotesc și absurd. Ceilalți l-au auzit și ei însă. L-au presimțit mai mult decît l-au auzit. A trecut peste dinșii ca vîntul de iulie care usucă frunzele și florile cîmpului, sau ca bruma care le opărește. Veneau tăcuți și îngrijorați. Se apropiau, se strîngeau în jurul ofițerului, ca turma care a auzit urletul lupului. Lăutarii au tăcut și ei. În tăcerea de moarte a grădinii, o salvă depărtată a pîrîit ca o fișie de mătășă ruptă pe tejgheaua negustorului. O mitralieră a țăcănit.

Cu fruntea brobonită de sudoare, cu gitlejul uscat, domnul chel a întrebat :

— E grav, domnule locotenent ?

— Destul de grav... Vă rog să nu vă alarmați însă...

A trecut primejdia... Cred că sintem stăpîni pe situație... Localul muncitorilor e în mîinile noastre... O să mă iertați numai dacă vă răpesc pe domnu maior Bojoceanu... Regret, doamnele mele... Dar ce să facem ? Avem nevoie de dînsul...

— Da !... da !... i-au răspuns doamnele într-un glas.

Se agățau de brațul lui Tănase, îl îndemnau, îl implorau :

— Du-te, maiorule !... Ai grijă de noi, maiorule !... Nu ne lăsa, Bojocene !... Tase !... Dragă Tase...

Dezmeticit, în sfîrșit, sigur acum de el însuși și surîzător ca un erou în fața primejdiei trecute, Bojoceanu le asigură și le îmbărbăta :

— Fiți liniștite !... Aveți încredere în mine... N-o să fie nimic... Într-un ceas sînt înapoi... Vă dau cuvîntul meu că mă întorc... Nimeni să nu plece... Nu-i lăsa, Nelule, să plece !... Cînd m-oi întoarce, să-mi ieșiți înainte cu pîine și cu sare...

— Cu șampanie !

— Cu sărutări !

— Cu lăutari !

— Lăutarii ! ! Să cînte lăutarii !...

Ca oricînd printre oameni, în ajunul primejdiilor necunoscute sau cînd vulcanul bubuie și clocotește sub pașii lor, strigătele au izbucnit mai desperate, risetele și țipețele au spintecat văzduhul, frenezia plăcerilor, care pot fi așa de lesne trecătoare, încă o dată le-a furat mințile și trupurile le-a zgîlțit. Luna se ridica pe cer. Roșie și sumbră, ca o pată de sînge, enormă și rotundă, ca o roată de moară. Cu ochii bulbucați la dînsa, țiganii cîntau :

*„Vine lelea de la moară,
Zumbaî !“ [...]*

Cîntau de foc lăutarii. Sfirîiau arcușurile pe strunele violurilor. Bîzîiau cobzele. Ca grindina repezită în asfalturi, așa cădeau și săreau de pe coarde ciocănelele țimbalului. Triluri de ciocirle scăpau dintre buzele naiului, își luau

zborul, dădeau iureș în frunzișul copacilor. Grădina răsună de chiote hăiduțești, de cîntece izvorite din naiva impudicitate a satelor, sau grase și băloase de impudicia mahlalelor. Versuri stropșite. Cuvinte brutale și triviale. Imagini obscene. Bărbații le repetau în cor ; Cotan le șoptea, cu intonații lascive, cu modulații suculente, la urechea cuicoanelor. Trîntind paharele de pămînt în cadența bătutelor, făcînd în lături cu mîna, ca și cum i-ar fi fost silă și greață de gînduri, Coco bolborosea :

— Cîntă, mă !... Să vie revoluția !... Să ne găsească beți turtă !... Să vie, mă !... Ce-am avut și ce-am pierdut !...

Dar oricît sfida el revoluția să vie și să-l găsească beat mort, oricît zbirniau coardele violurilor și se străduiau cu toții, și se îndemnau unii pe alții să ridă, să cînte, să fie orice-o fi în urmă, și potopul după dînșii, numai cupa pe care o aveau în mîini s-o poată goli pînă la fund, din umbrele grădinii, ca și din sufletele lor, din adierile nopții, ca și din aiurările lui Coco, se desprindeau griji, închietudini, o veselie bizară și deznădăjduită, ca un marș funebru de Beethoven cîntat în ritm săltăreț de foxtrot. Noaptea părea mai opacă. Adierile se făceau mai reci. Doamnele își acopereau, înfiorate, umerii goi. Bărbații se uitau la ceas. Cîțiva plecaseră după știri. Alții așteptau la telefon. Telefonul nu mai funcționa. Ceasurile treceau și Bojoceanu nu se mai întorcea. Unde-o fi ? Ce-o fi făcînd ? De ce nu se mai întoarce ?

— Dacă am merge și noi să vedem ce-i cu dînsul ? a întrebat o fată.

Cei mai mulți nu prea țineau să vadă. Toți simțeau însă nevoia să se miște, să-și dezmorească trupul, să-și scuture gîndurile mahmure sau lugubre. Băutura nu le mai spunea nimic. Cheful tot le era stricat. Era și tîrziu. Ce să mai stea ! Plecau unul cite unul. Alții, în grupuri răzlețe, încercau să ridă, să pară veseli ; dar risul le suna fals și plecarea părea mai mult o fugă. Singur Coco mai ținea piept, vitejește, unei baterii de sticle înfundate. Discuta cu ele, gesticula, le strîngea la piept în accese subite de sentimentalism acut sau, furios, dintr-o dată, le sictirea cît colo. Cineva l-a strigat de la poartă. Fără să știe cine-l strigă, de ce pleacă, unde se duce, cu două sticle goale la subțioară, a pornit-o și el pe două cărări.

Luna îl bătea din spate. Pe nisipul aleii, o umbră neagră și deșirată, beată ca și dînsul, îl preceda în zigzaguri fantastice.

Nelu a rămas singur. Grădina își lăsa în jurul lui ramurile frînte, lampioanele stinse, zdrențe atîrnate de copaci. Fără să le vadă, Nelu le simțea într-însul. Îi apă-sau inima. Îi înfășurau sufletul. Zîmbea vag tristeții lucrurilor moarte, dezamăgirilor existenței, iremediabilei deșertăciuni care urmează, pas cu pas, zilele omului. Ceasurile treceau. Se făcuse de mult de ziuă și un vuiet surd, depărtat și continuu începea să zguduie orașul abia trezit din letargia somnului, cînd Tănase i-a strigat de la grajduri :

— Ce-i, mă !... Nu mai e nimeni pe aici ?... Așa s-au ținut de cuvînt ?... crucea lor de muieri !

— Nimeni, i-a răspuns Nelu, repetîndu-i cuvîntul ca un ecou.

— S-au cărăbănit de mult, mă ?

— De mult... De-un ceas... De două... Nu mai știu. Bojoceanu s-a uitat lung și atent la dînsul :

— Mă !... Ce-i cu tine ?... Asta ar avea haz !... Asta le întrece pe toate !... Ia scoală-te în picioare !... Abia poți să te ții pe picioare !... Ești beat mort, mă !

Nelu a tăgăduit, indiferent, obosit :

— Nu... N-am băut nimic, Tase.

— Ce ai atunci, mă ? Uită-te în ce hal ești. Și eu, care veneam să luăm cheful de-a capo. Noroacele mele ! Cu cine să mai beau acum ? Muierile au plecat. De tine, ce să mai vorbesc ! Limba mi s-a uscat în gură. Mi-e o sete, mă !... Nici nu-i de mirare. Ce de emoții pe capul meu !... Ce de-ntîmplări !... Ce noapte, mă !

Se plîngea de sete și de noapte, dar ochii nedormiți îi scăpărau de mulțumire și obrazii îi erau îmbujorați de sănătate. Repetă, încîntat :

— Ce noapte, mă !... Ce noapte !

— Cel puțin s-a terminat totul cu bine, Tase ?

— Mai întreb ! De data asta am pus laba pe ei. Nu ne-a scăpat nici unul. I-am prins în vizunia lor ca pe șoareci, în capcană. Unul n-a apucat să fugă. Pe cîți n-au murit de moarte bună, i-au zdrelit soldații cu

patul puștilor. Să-i vezi, mă !... Nu i-ai mai cunoaște. Oameni sînt sau carne macră.

Se infierbînta singur vorbind. Perora. Povestea exuberant cum au prins de veste autoritățile că fruntașii muncitorilor aveau să se întrunească la clubul lor, cum armata le-a înconjurat localul, cum le-a luat casa cu asalt, năvălind pe uși și pe ferești, spărgînd, distrugînd și zdrobind totul în calea ei, muieri, copii, tot ce-i cădea în vîrful baionetelor.

O singură dată s-a întrerupt din povestire :

— Mă, da' n-o fi nimic de băut pe-aici ?... Mi s-a uscat și gitlejul... Gheorghe !... Ioane !... Veto !... Care-i acolo ?... Oricine o fi !... O sticlă !... Un pahar de vin !...

Cineva a răspuns din ușa casei. Tănase a prins inimă. Nelu asculta tăcut. Se silea să audă, să înțeleagă. Și nu pricepea nimic. Nu simțea nimic. Avea capul gol. Și parcă un pustiu, ca într-un vis urît, se întindea nesfîrșit în jurul lui.

Deodată Bojoceanu s-a bătut cu palma peste frunte :

— Iiii !... și uitasem ce-i mai nostim. Ghici, mă, cu cine m-am întîlnit în vizunia lor. N-o să ghicești. Pun rămășag pe ce vrei că n-o să ghicești... Cu Frimu, mă ! Cu vechea mea cunoștință, Frimu. Rupt în două... Beteag de picioare... Cu capul cît un dovleac de ai turcești... Dar ce ai, mă !... Ce te-a apucat ?... Ești nebun ?

Nelu se trezise. O măciucă în moalele capului îl trezise. Cu pumnul în pieptul lui Tănase, îl zguduia, îl zgîlțuia, pierdut, ieșit din minți, bolborosind cuvinte fără noimă, fără șir, rugăminți și blesteme, ca odată, altădată, cînd între degetele lui Tănase, ridicate deasupra capului, murea, pilpiia și se stîngea un licurici.

Și tot ca și altădată, cu un singur brînci, Tănase s-a cotorosit de el, repezîndu-l cît colo. Cu ochi răi și crînceni îl urmărea ducîndu-se de-a berbeleacul.

— Hai, mă ?... Cu mine te pui, mă !

— Tase !

Nelu căzuse mototol lingă bancă. Abia avea puterea să îngiime : „Tase... Tase...” Fără să simtă vreo durere, fără să-și simtă umilînța, s-a sculat înfrînt, zdrobit, cu un singur gînd în minte. Și-a îndreptat privirile și brațele spre Tănase :

— Tase... Te rog, Tase.

— Mă rogi acum ?

— Nu pentru mine... Mie fă-mi ce vrei !... Pentru el, Tase... Te rog, Tase... În genunchi te rog... Scapă-l pe Frimu.

Se uita în ochii lui. S-ar fi tirît pe brînci la picioarele lui. Îi vedea ochii duri și reci. Nu vroia să-i creadă. Îi vedea risul brutal și sardonice în colțurile gurii. Nu putea să-l creadă. Peste umerii lui a zărit umbra lui Stan, care venea cu sticla și tava de pahare spre dîșii. Nebunește a crezut atunci că prezența tatălui o să înmoaie inima fiului. Deznădăjduit, s-a agățat de brațul lui :

— Tase... Te implor, Tase.

— Hai !... mă și implori acum ?

— Tase...

— Fiindcă mă rogi tu...

A ezitat o clipă... O licărire de speranță a iluminat sufletul lui Nelu.

— Fiindcă tu mă rogi, ascultă-mă bine, cu mîinile mele o să-i scot pe nas bolșevismul...

— Gîndește-te, Tase.

— Cu mîinile mele o să-i zdrobesc oasele de vîndut și de trădător.

— Tase, n-ai să faci asta, Tase !

— Cu mîinile mele o să-lucid, ca pe un ciine...

Stan se opri lângă dîșii. Încovoiat, umilit, îi privea pe amîndoi. Tănase a întors indignat capul, văzîndu-l. Nelu i l-a arătat, înmărmurit :

— Cum poți să vorbești astfel tu... tocmai tu... Tănase !...

VI

În aceeași dimineață, după o luptă scurtă, dar eroică, cu el însuși și după o convorbire tot așa de scurtă la telefon, cu prietenul Haită, Tănase s-a aruncat în primul automobil care i-a ieșit în cale și-a dat ordin șoferului să-l ducă la Siguranță. Haită îl aștepta ca pe ghimpi. Ușa cabinetului directorial s-a închis discret îndărătul lor.

Din ochii lui șpanchii, care îi umblau, ca mărgelile, în toate părțile și direcțiile, Haită l-a întrebat :

— Ei ?... Ce este ?

Tănase și-a făcut timp să respire și să se mai gîndească o dată bine la ce-avea de spus :

— Spune să-mi aducă un pahar cu apă.

Oricît era de obicinuit Haită să-și domine nervii, a ridicat iritat din umeri :

— Lasă apa, mă. O să bei în urmă. Spune acum repede ce ai de spus.

— Oho ! mai domol, nene Haită, că nu dau doar turcii. S-o luăm cu binișorul. Să vedem din fir în păr ce-avem de făcut. Tipografia e la locul ei. N-o să ne-o ia nimeni. N-o să fugă. Să stăm strîmb și să judecăm drept.

— O ai, mă, sau n-o ai ?

— Cum mă vezi și cum te văd. Ca-n podul palmei. Ți-o aduc pe tîpsie.

— Cînd ?

— Și-acum dacă vrei.

— Unde e ?

— Asta-i altă vorbă. Fiecare lucru cu socoteala lui. Eu ți-o dau. Am spus că ți-o dau. O vorbă am. Dar eu ce am în schimb ?

— Tu, mă ?... Tu ești de-ai noștri.

— De-ai voștri !... De-ai voștri !... Nu zic ba... Nu mă dau în lături... Știi însă vorba aia !... Frate-frate, dar brînza pe bani.

Scandalizat, Haită s-a lăsat pe speteaza scaunului, cu brațele în tavan. Se jura de toți sfinții că nu mai are un ban în casă, că Internele nu i-au mai pus fonduri la dispoziție din toamna trecută, că și slujbașii au rămas neplătiți cu lunile, că stat îi asta sau tată vitreg cu slujtorii lui cei mai buni, că o să-și ia mai bine lumea în cap decît să servească pe veresie, că o mie, două, zece mii, la o adică, ar putea să-i dea din ce bruma de economii mai avea în lada de fier, dar nici o lăscăie mai mult.

Tănase îl lăsa să vorbească. Își șlefuia lustrul unghiilor. Își admira zimbetul în ele.

După ce Haită și-a terminat cupletul, s-a sculat frumușel de pe scaun și i-a întins amical mîna :

— Bine, Haită. Dacă nu e, ce să-i faci ! De unde nu-i, nici Dumnezeu n-are ce să ia. Să zicem că n-am vorbit nimic. Cu bine, frate Haită.

Haită i-a reținut mâna. Se uita țintă la dînsul, pe cît îi îngăduiau ochii instabili ca măregelele. I-a mărturisit :

— Ești tare, mă !

— Lingușitorule...

— Și cît vrei ?

— Un sutar.

— Nu lași mai ieftin ?

— Vorba ta : nici o lăscaie.

— Bine, mă !... Mă strîngi de gît... Îmi iei sîngele... Dar ți-i dau.

— Să-i văd !

Ofțînd din adîncul inimii, Haită s-a dus la casa de fier. A scos o sută de hîrtii de o mie. Le-a înșirat pe masă. I le-a numărat. Cu palma răscăcărată peste maldărul de bumaște, l-a împiedecat însă să le ia.

— Spune-mi mai întîi unde e ?

Tănase a închis ochii. O clipă și-a auzit bătăile inimii. Sîngele i-a năvălit în obraji. Tîmplele îi zvîcneau. Cu un suprem efort, și-a scuturat capul, ca omul care se ridică din fundul apei, și-a mormăit, surd, înăbușit :

— Acasă... la Nelu... la Nelu Azan... în grajduri.

Oricît era el de deprins cu vînzările și trădările, Haită s-a ferit cu un pas în lături. Ochii șpanchii îi jucau chindia în cap. Caninul de aur îi strălucea. A șuierat printre dinți :

— Ești tare, mă !... Ești tare... Eu ți-o spun... o să ajungi departe...

Sighișoara, 1932

ARTICOLE
ȘI
PAMFLETE

JUSTIȚIE ȘI DREPTATE

Două cuvinte care, la origina lor, au vrut să însemne același lucru și care, multă vreme încă, au fost întrebuințate, în vorbirea comună, unul în locul altuia. Ceea ce latinii au înțeles prin *Justiție*, noi, în graiul nostru vechi, am înțeles prin *Dreptate*. Dar două cuvinte nu pot subzista îndelung, într-o limbă, cu aceeași semnificație, când stările de fapt corespunzătoare se diferențiază. Instanțele judiciare, întrebuintînd îndeosebi termenul arhaic și oarecum solemn, *Justiție*, în cuvîntul acesta au intrat, cu încetul, și în afară de înțelesul curat de dreptate, tot fanatismul și toate amănuntele de procedură, care, în mintea profanilor, stingheresc distribuția dreptății.

Astfel că astăzi prin *justiție* tindem tot mai mult să înțelegem nu ceea ce este drept în sine, ci mai curînd complexul de coduri, de articole și de jurisprudențe în numele cărora se pot îndreptăți tărăgăniri și se pot da hotărîrile cele mai potrivnice. S-a spus cîndva : „dați-mi un rînd scris de un om și-l duc la spînzurătoare“, tot așa cum azi un articol din legislațiile noastre îngăduie magistraților interpretările cele mai largi și condamnările cele mai opuse.

*

Desigur, vorbind astfel, nici nu mă gîndesc să pun la îndoială conștiința judecătorului ; dar ceea ce e adevărat e că cu toată conștiința aceasta, chestiile de fapt rămîn, de cele mai multe ori, încălcite și obscure și mai ales înlăturate de spiritul legii. Legea primează totul. Un om

nevinovat poate fi osîndit, cei vinovați pot fi scăpați, averile pot fi luate și cinstea dăruită celor care n-o merită, dar o condiție trebuie respectată : invocarea unui articol. Cînd s-a găsit articolul, partea care-l propune poate dormi liniștită, și judecătorul care-l aplică poate da justiția cu conștiința împăcată. Pricina acestei supunerii oarbe în fața literei scrise trebuie căutată și aiurea Magistratului și avocații alcătuiesc o castă. Prin creștere, prin învățatură și prin deprindere, ei sînt predispuși să nu vadă în manifestările diverse ale sufletului omenesc decît motivarea sancțiunilor înregistrate pe categorii și pe numere în coduri ; iar în ciocnirea intereselor potrivnice, decît materialul vast care comentează intențiunile legiuitorului.

Precum talmudistul știe că numai simbăta se poate odihni omul, și nu în altă zi a săptămîinii ; precum teologul respinge dovezile științei, plecat peste paginile revelate ale *Evangheliei*, tot astfel casta magistratilor, închisă între zidurile chinezești ale textelor, la adăpostul oricărei înfrîriri a concepțiilor mai largi asupra vieții, nu cunoaște decît un singur adevăr, acel prevăzut de legiuitor.

Și încă țara noastră, comparativ cu alte țări mai îmbătrînite în civilizație, nu suferă decît mediocru de starea aceasta de lucruri. La noi magistratii nu sînt aleși dintr-un corp cu datini bine stabilite, cu vederi țărnu-rite, cu mentalități formate după norma prejudecăților oficiale. La noi magistratura e mai mult un adăpost al nevoilor materiale imediate, o slujbă ca oricare alta, în care își găsesc o pîine zilnică tineri ieșiți de ieri, de alăltăieri — de pe băncile școalei, cîțiva nedestoinici pentru lupta grea a vieții, cîțiva feciori de bani gata, cîteodată spirite contemplative ori viitori politicieni, din cînd în cînd literați, pe lîngă o minoritate de magistrați de carieră.

Alături de superioritatea aceasta e și răul că cea mai mare parte dintre dinșii n-au altă cultură intelectuală decît aceea cu care au rămas din licee și din puțina, foarte puțina cultură căpătată la facultate ; iar cultura sufletească și socială, nici una. Dar epoca aceasta de

tranziție va trece. Din supraabundența licențiaților în drept se vor alege, treptat și sigur, cele cîteva sute de judecători, formați după tipicul castelor judecătorești de pretutindeni, care își vor pune cinstea lor în cumpănirea mioapă a argumentelor pur juridice și suprema mulțumire, în interpretarea unui articol. Contemplativii și literații vor fi eliminați ori vor pleca ei singuri, după ce-și vor da seama că litera legii, după ce nu le-a dat puțința să facă bine, nu le va îngădui nici să judece drept. Și acesta-i pericolul.

Cîtă vreme o societate sau o castă nu e formată definitiv, nu e osificată în părerile și datinile unui șir mai lung de generații, schimbările sînt cu puțință și îmbunătățirile se pot face fără zguduiri prea mari. Do-vadă : ușurința cu care în țara noastră, uluită de importarea unei civilizații prea înaintate, se schimbă legile dintr-o zi într-alta, se trece de la o extremitate la cealaltă extremitate (numai legiuitorii mari și îndrăzneți lipsindu-ne), ceea ce n-ar fi posibil într-un stat ridicat pe temelii adîncă a unei civilizații evolutive, cum e, de pildă, Anglia. Și tocmai din cauza aceasta, la noi, mai ușor ca pretutindeni aiurea, reformarea magistraturii ar avea cei mai mulți sortii de reușită. Profitînd de experiența popoarelor occidentale, de ceea ce s-a arătat că este rău în alcătuirea castei lor judecătorești, s-ar putea da magistraturii noastre un rol mai în armonie cu idealul lumii de astăzi și un țel mai profund omenesc. E netăgăduit că un vînt de redeșteptare suflă asupra popoarelor contimporane.

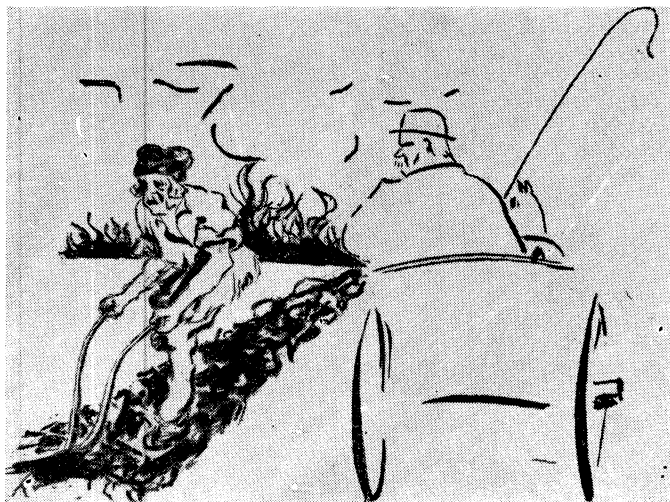
Adevăruri care păreau stabilite pentru totdeauna, forme sociale și forme de stat care păreau inerente naturii omenesti se clatină una cîte una. Infaibilitatea castei proeștești a suferit știrbiri dureroase, tirania concepției militare e minată de spiritul de revoltă și de înfrățire al unei muncitorimi tot mai numeroase ; ici și colo încep să se ridice glasuri care atacă însăși magistratura, considerată pînă acum ca intangibilă, o privesc ca un anacronism în armura ei de jurisprudențe învechite, de proceduri lăsate moștenire de pe urma veacurilor de limbuție

scolastică și, mai caracteristic și mai grav, începe să se înțeleagă că ea formează, cu preoțimea și cu armata, pirostia reacționară care susține încă edificiul șubred al societății actuale.

Și pe cînd această societate, la rîndul ei, se silește să dea magistraturii lustru, pompă și apangiul infailibilității, cînd organele ei o consacră a doua putere în stat, judecătorul drept, el singur, izbit de îndoială și de imposibilități, se întreabă : între două fapte și două afirmații, care e cea adevărată, și chiar găsind-o, care-i pricina că nu-i stă în mîină s-o facă să triumfe. Căci de-a curmezișul adevărului se ridică un arsenal întreg de măsuri, de reticențe, de subtilități, de controverse omerice pentru interpretarea unei virgule, dogmatismul cel mai extraordinar și comentarii care lasă mult în urmă știința rabinică. Împricinații stau și ascultă aiuriți de cite aude nedumeriți ei înșiși asupra dreptății cauzei lor, neștiind bine, la urmă, cine a dat banii și cine are să-i ia. Nu importă de partea cui se va lăsa mai grea cumpăna. Justiția a rășfoit textele legii, a invocat numărul magic, și triumful ei se va învedera încă o dată, pe trupul învins al dreptății, — această *dreptate* care, în vorbirea comună, tinde tot mai mult să exprime ceea ce latinii vechi înțelegeau prin echitate și care se depărtează pe zi ce trece de semnificarea lăsată justiției. Într-însa se concentrează năzuințele vagi ale mulțimii după un ideal depărtat de distribuire mai echitabil a averilor și a muncii ; într-însa se pun toate nădejdiile, după ce miile de ani de domnie tiranică a justiției n-au izbutit să învedereze decît că oricînd și oriunde aceasta a aparținut totdeauna celor destul de șireți ca s-o convingă, sau destul de puternici ca s-o amenințe. Prăpastia dintre justiție și dreptate se lărgeste cu atît mai mult cu cît oamenii de legi nu vor să priceapă că legea nu poate fi un țel, ci un mijloc ; că în timpul nostru de afaceri comerciale intense, de ciocniri a intereselor tot mai numeroase, fondul trebuie să primeze forma.

★

Precum medicina a părăsit teoriile generale și ca să ajungă la rezultatele sigure de astăzi a renunțat la con-

10
5
1

Poftim, cui trebuie pămînt! Desen apărut în revista *Facla*, an. V (1914), nr. 123 (10 februarie), p. 1 (Biblioteca Academiei)

Alesul țărâniei... Coperta revistei *Facla*, an. III (1912), nr. 46 (17 noiembrie) (Biblioteca Academiei)

... din operele complete ale regelui Carol... Desen apărut în revista *Facla*, an. III (1912), nr. 36 (8 septembrie), p. 727
(Biblioteca Academiei)

ANUL al 4th
No. 10

Facla

9 MARTIE
1913

[Stigmatizare]
Coperta revistei *Facla*,
an. IV (1913), nr. 10
(9 martie)
(Biblioteca Academiei)

Semnul de vot al liberalilor este crucea. Iată ce se ascunde în dosul crucei liberale. Feriți-vă de ea, când veți merge la vot
Desen apărut în ziarul *Chemarea*, an III (1920), nr. 369 (26 mai), p.1.
(Biblioteca Academiei)

... Iată ce se ascunde în dosul crucei liberale. Feriți-vă de ea, când veți merge la vot.

anul II, No. 33

Facla

14 August 1911

CEI TREI FRĂȚI

CARACATIȚA BRĂȚIENILOR

Cei trei frați. Caracatița brățienistă... Coperta revistei Facla, an. II (1911), nr. 33 (13 august)

(Biblioteca Academiei)

anul II, No. 35

Facla

8 Septembrie 1911

HOLERA

Holera: „— Nu mai e nevoie de mine... mi-a luat-o Brăția-nu înainte.“ Coperta revistei Facla, an II (1911), nr. 36 (3 septembrie)

(Biblioteca Academiei)

...Nu mai e nevoie de mine... mi-a luat-o Brăția-nu înainte...

troversele empirice, dându-și osteneala să cerceteze organismul fiecărui individ în parte, tot astfel justiția va trebui să uite controversele asupra cutărui sau cutărui text codificat și să nu aibă în vedere decît faptele împričinațiilor și să nu considere decît ceea ce poate fi drept sau nedrept în ele. Se vor putea amăgi judecătorii și atunci, fără îndoială, dar nimeni nu poate cere de la inteligența omenească, supusă șovăielilor și întunericului, să nu greșească sau să nu se înșele. Cel puțin însă nu vom mai asista la spectacolul straniu de astăzi, al judecătorului drept care, întimplător, vede lămurit de partea cui e dreptatea și care, legat de anumite articole, e silit să dea hotărîri contrarii convingerilor lui și oricărui spirit de echitate.

Or, sarcina noastră, a celor tineri, care, intrați în magistratură, păstrăm încă idealul cald al tinereții și speranța în îmbunătățirea oamenilor și a raporturilor dintre dînșii, e să luptăm pe toate căile pentru aducerea la îndeplinire a tot ce credem noi că e bun și adevărat.

★

Nu o dată am auzit mărturisirile multor colegi: „Ca și d-ta, cînd am intrat înția oară în ședință eram plin de pornirile generoase și credeam că magistratura e un apostolat; dar de atunci, fiecare proces mi-a muiat din avînt, și mi-am dat seama, de timpuriu, că nu-mi pot păstra locul decît jertfind dreptatea, legile și conștiința mai-marilor zilei“. Deci mulți au înțeles că în justiție ori în magistratură e ceva putred. Dar dacă cea mai mare parte dintre dînșii s-au lăsat învinși de rutină și-au socotit greșit că cu un om nu se schimbă fața lumii, la rîndul meu socotesc că un vițiu o dată întrevăzut, datoria cea mai elementară a omului e să-l arate și să-i caute o îndreptare. Nici o considerație nu poate îndreptăți tăcerea. Nicidecum pasivitatea magistraților nu va împiedica îndelung pe oamenii cu mintea cumpănită și tot limpede să vază odată tot ceea ce este învechit, pernicios și trist în justiția actuală și să-și dea seama că se impune prefacerea acestei justiții, dacă mai e posibil, și dacă nu, dărîmarea ei. Și ca să nu se ajungă la această ultimă

extremitate, ar fi de dorit ca din însuși sinul magistraturii să pornească mișcarea de prefacere, de îndrumare a justiției strimte, încătușată de prejudecăți și de legi, pe calea largă a dreptății pure.

Dacă în aceste rînduri am ținut să arăt antiteza vădită dintre justiție și dreptate, am făcut-o tocmai cu această speranță și cu hotărîrea să arăt în articolele viitoare o parte din tot ce ar putea să le unească.

Adevărul, an. XVIII (1906),
nr. 6 012 (16 mai), p. 1—2.

„STĂPÎNUL SE CREDE PE CUVÎNT”

Întîia oară cînd am intrat în ședință, după cîteva pricini fără însemnătate, grefierul a răsfoit un dosar subțire și a strigat părțile. Reclamanta era o femeie bătrînă, gîrbovită, îmbrăcată zdrențăros — mi-aduc și-acum aminte numele ei cel mic, Zamfira ; pîritul era un domn scurt, gras, cu trei rînduri de inele pe degete ; l-am cunoscut mai tirziu : un mare proprietar din preajma unui orașel oarecare din provincie. Grefierul a citit acțiunea, iar bătrîna mi s-a plîns că opt luni slujise în casa bogatului pe veresie, că într-o bună dimineață cucoana o dase afară pe poartă, păstrîndu-i sipetul în schimbul unor oale sparte și simbria celor opt luni muncite astfel numai pe hrană și pe locuință. Cereea să dovedească cu martori adevărul spuselor ei.

Am întrebat pe pîrit dacă recunoaște datoria. Mi-a răspuns scurt : „nu”. Apoi avocatul lui se ridică demn, răsfoi *Codul civil* cu gravitate și invocă art. 1472 : „Patronul se crede pe cuvîntul său : pentru cîtimea salariului, pentru plata salariului anului expirat și pentru acionturile date pe anul curgător.” Legea era categorică, jurisprudența — la fel. Necunoscînd valoarea legilor și ușurința cu care pot fi interpretate, m-am înclinat și am respins acțiunea bătrînei, cu cheltuieli.

De atunci au trecut ani ; multe procese, la fel ca aceasta, s-au perindat pe dinainte-mi ; le-am admis ori le-am respins, dar niciodată n-o să uit privirea bătrînei, care nu izbutea să priceapă de ce pe boier l-am crezut pe cuvînt și pe ea n-am crezut-o ; și n-o să iert legii ne-

dreptățile pe care și eu și atîția alții le-am săvîrșit zilnic în numele ei.

*

Nu poate să fie nedreptate mai mare decît această îndoită măsură : una croită pe umerii stăpînului și alta pe spinarea slugilor. Ni se spune mereu, pe toate glasurile, că sîntem un popor civilizată, cult, egalitar. Ni se spune că nu avem caste, titluri de nobleță ori privilegii. Conducătorii noștri se bat cu pumnul în piept și jură pe Evanghelia apocrifă a egalității. Iar în Codul nostru civil, cu o inconsecință care nu ne sare în ochi, consfințim, într-un articolăș de trei rînduri, concepția medievală, preceptul îngust al timpurilor cînd stăpînitorii se bucurau de toate prerogativele și norodul suporta toate îndatoririle. Ca să se vază pînă unde merge această deosebire, la ce justificări dă naștere în jurisprudență și ca să nu se creadă că exagerez cu dinadinsul, copiez textual considerentele unei înalte instanțe judecătorești :

„Legiuitorul, prin art. 1.472, a edictat o prezumțiune de adevăr în favoarea patronului, bazată pe considerațiunea că patronul e presupus mai cult, *mai bogat și ocupînd în societate o pozițiune mai înaltă* decît servitorul său, așa încît, prin derogatiune la dreptul comun, simpla sa afirmațiune constituie o dovadă, *deoarece patronul se presupune a fi totdeauna de bună-credință față cu servitorul său*. Și osebît de aceste considerațiuni, prezumțiunea stabilită de art. 1.472, fiind o prezumțiune absolută, nu se poate admite contra ei nici o dovadă contrarie.“ (Trib. Iași, I.45. Dr.29 82.)

Prin urmare, în codul nostru civil, în veacul al XX-lea, faptul că cineva e „bogat“ și că ocupă în societate o pozițiune „mai înaltă“ justifică presupunerea că e și totdeauna „de bună-credință“. Nu-i așa că e minunat, dacă n-ar fi covîrșitor de trist ? Nu-i așa că imparțialitatea legislației noastre trebuie să închidă gura aceluia care au îndrăzneala să susție că avem un corp de legi alcătuit numai în beneficiul unei minorități și în detrimentul imensei majorități a celorlalți ? Ce le vom putea noi concede mai mult, prin ce să le dovedim că magistratura nu trage totdeauna cenușa pe turta castei din care face parte, dacă însăși legea

dă pilda mare a părtinirii, a nedreptății cu ochi și cu sprîncene ?

*

Cum vor judeca înșiși magistrații aceia rari a căror conștiință s-ar simți siluită de absurditatea textelor precise ? Să calce legea ? Cîți vor avea îndrăzneala (!) să se supuie orbește. Cîți o fac și cite deprinderi urite seamănă astfel de măsuri, mumă pentru unii, ciumă pentru alții, în mintea și sufletul aceluia chemați să cumpănească și să dezlege fără prihană, diferendele semenilor lor.

Îmi amintesc cuvintele aceluia mare și nenorocit Jean Jacques Rousseau : „De fapt, legile sînt totdeauna folosite de cei care au averi și dăunătoare celor care n-au nimic.“ Și mă întreb dacă după mai bine de o sută de ani, de cînd s-a spus adevărul acesta, n-a venit vremea să zdruncinăm folosința părtinitoare a legilor, măcar în texte, dacă n-o putem face încă în practică. Cine să rupă pagina urită în care una e dreptatea patronului și alta dreptatea slugii ? Visez dregătorii justiției adevărate și mă gîndesc la Corpurile noastre legislative, deschise și închise în atmosfera miazmatică a intereselor personale ; la seria neîntreruptă a miniștrilor de justiție, atît de diferențiați, s-ar părea, prin culoare politică, atît de aidoma, asemuindu-se între dînșii prin destoinicia reformelor mărunte, prin imposibilitatea reformelor mari.

*

Cînd pretutindeni, astăzi, se agită și se atacă însuși principiul fundamental pe care stă clădită justiția din coduri, iar nu dreptatea omenească ; cînd, aiurea, măsurile de echitate se pare că vor fi impuse la extrem, la noi, activitatea puterii executive face eforturi uriașe și îndelungate ca să dea, din lună în lună, circulări prin care magistrații sînt amenințați cu degetul, ca școlarii recalitranti, să nu-și mai părăsească posturile fără concediuri cerute în formă și să nu cumva să mai suspende ședințele la orele prînzului. Parcă ședințele întrerupte și concediurile fără voie, ar fi cauza tainică a atîtor procese, judecate cu gîndul precupeților care înșală la cîntar și pierdute pe sfînta dreptate.

Nu, cauza e mai adincă. Lăsind la o parte normele după care magistrații sînt aleși și se pot menține în slujbă, ea stă, mai ales, în pilda stranie de părtinire și de strîmbătate pe care legile o pun vecinic înaintea ochilor judecătorului. După ce acesta vede greutățile, aproape de neînving, cu care cei săraci trebuie să lupte ca să-și poată cere dreptul lor, vin în urmă articolele și jurisprudențele care se pun brutal de-a curmezișul veleităților de egalitate în fața justiției a celor săraci. Vin dispoziții ca cele cuprinse în art. 1472 C.civ., care, în chip gratuit, presupun patronilor cîntea și slugilor necîntea, care împart posibilitatea probelor în materie civilă după cum părțile se desfată în bogății sau sînt cufundate în rușinea sărăciei, care sînt sinteza luminoasă a spiritului unei legislații înapoiate și aristocratică cu timiditate, în vremea noastră de egalitarism demagogic.

„Stăpînul se crede pe cuvînt“ va rămîne formula ironică și extraordinară a civilizației celei mai aparente și mai mincinoase din cîte ne-a fost dat să cunoaștem vreodată.

Adevărul, an. XVIII (1906),
nr. 6169 (22 octombrie), p. 1 · 2.

DUNĂREA „ROMÂNEASCĂ !“

Domnul N. Iorga, cunoscutul profesor universitar și naționalist, în conferința sa pe care a ținut-o la Brăila, cu prilejul reînființării secției locale a Ligii culturale, ne-a vorbit și a căutat să dovedească celor de pe țărîmul acesta dunărean că Dunărea a fost, este și că va trebui să rămîie românească.

De ce? Pentru că din vale de Porțile de Fier se văd și astăzi urmele podului lui Traian; pentru că ea a fost stavila neînvingă în drumul Semilunei; pentru că malurile ei sînt stropite cu sîngele ostașilor noștri de-odinioară. Amintirile d-sale istorice au fost temeinice, dar neîndestulătoare. Clasa socială al cărei reprezentant fruntaș este d-l Iorga putea să revendice românismul Dunării și pentru alte motive. Putea să slăvească acest românism pentru că Dunărea e singurul fluviu care a oglinzit în apele ei limpezi politicianismul turbure din porturile noastre naționale; pentru că pe cheiurile ei bogate se ofilește un întreg popor de robi ai capitalismului cosmopolit; pentru că apele ei udă țarinile românești ale mării proprietăți băstinașe, cea mai exploatatoare și mai neaș românească din cîte există; pentru că într-însa se varsă toate rîurile acestei țări, care de la izvor și pînă la gură n-au văzut decît o singură priveliște: sărăcia satelor pierdute de pelagră, de sifilis și de foamete, în bogăția lanurilor stăpînite de cei 1000 de moșieri; pentru că mai ales ea poartă pe valurile ei corăbiile grele cu griul nenorocirii și al excedentelor noastre bugetare. E românească Dunărea pentru că ea a fost martora tăcută a exploatării nemiloase de clasă; de la boierii cu

caftan ai trecutului istoric, pînă la avocatul politician și arendaș de astăzi, pînă la șeful venerabil al unui partid de guvernămînt, pînă la vodă.

Pentru acestea e românească Dunărea ; și pe cînd d-l Iorga vorbea în numele clasei stăpînitoare și războinice cu ușurință, soarele apunînd zvirlea, ca un semn al răzvrătirii noastre, o diră de jăratec și de sînge peste ghețurile Dunării „românești“.

Dezrobirea (Brăila), an I (1907),
nr. 2 (9 februarie), p. 1.

REFORMELE

Ministrul nostru de interne e omul tuturor surprizelor. După ce izbutise să treacă ani întregi drept reprezentantul ideilor înaintate în partidul liberal — și sub acest ipostaz să grupeze în jurul d-sale aspirațiile (!) tineretului generos — după ce agitase veleitățile d-sale de șefie pe temeiul unui program democratic și obținuse Ministerul de Interne, cu condiția tacită să realizeze măcar în parte acest program, l-am văzut deodată, într-o minunată schimbare la față, dînd cu piciorul democratismului și trăgînd din lopeți spre apele moarte ale conservatorismului reacționar.

Astfel, din îndemnul și sub înalta d-sale guvernare, s-au săvîrșit ororile represiunii.

Am tăcut însă și ne-am spus că greutățile excepționale prin care trecea țara, greutăți care ar fi turburat poate și capete mai echilibrate, au făcut să devieze și să rătăcească părerile, ideile și principiile d-lui Brătianu. Mai ales că în primele zile ale guvernării d-sale ni s-a dat un program de reforme imediate, reforme cuprinse în manifestul lansat în numele regelui, și care, desigur, după cel mai elementar calcul politic, trebuiau votate cu prilejul celei dintîi convocări a Corpurilor legiuitoare.

Parlamentul s-a adunat de astă-primăvară, l-am văzut votînd în pripă cîteva legi de o însemnătate mai mult decît ridicolă și apoi dizolvîndu-se într-o larmă de școlari în vacanță, trăgînd cortina cu seninătate peste actul întîi al unei melodrame stîngace.

Am tăcut și atunci și ne-am spus : legile nu se pot face într-o zi ; cer timp și muncă ; pînă la toamnă exce-

lentele-lor își vor consacra zilele și nopțile ca să elaboreze în articole și paragrafe fericirea țărănimii împuscate și deznădăjduite.

Și luni peste luni au trecut. A mers zvonul în toată țara că la ministere se lucrează pe capete; adesea sătenii uimiți au zărit automobilele ministeriale trecând în goană nebună, probabil după anchete și după proiecte; și în încrederea oarbă a populației desigur că numai citiva acriți s-au indoit și numai citeva păsări de rău augur au cobit a pustiu. Căci, în adevăr, ar fi fost o nebunie, o faptă de antipatriotism să bănuiești că guvernării noștri, după groaznicul măcel pe care l-au decretat numai pentru fericirea patriei române, după ce, felceri sociali, au luat singele poporului numai ca să-l însănătoșeze, vor crede că reformele, asemenea unor leacuri întăritoare, nu mai sînt de nici o trebuință.

Și noi, naivii, ne gîndim cu un amestec de admirație și de uimire la viitoarea operă legislativă. Manifestul dat în numele regelui vestea o recoltă îmbelșugată.

Și astfel au trecut luni după luni. Și s-a apropiat pe nesimțite ziua scadenței, și iată că, cu gesturi de avar care-și dezvăluie comorile, atotputernicii noștri au lăsat să se zărească, la răstimpuri mari, crîmpeie din reformele lor. Ce legi! Ce reforme! Un șirag întreg, un lanț de aur, care va sta bine la gîtul țaranului. Pămînt, școli, drepturi cetățenești? Visuri anarhiste. Domnul Ionel Brătianu, omul tuturor surprizelor, a găsit ceva mai bun, și spiritul d-sale de ordine și concepțiile d-sale economice le-a întrupat în opera legislativă menită să astîmpere toate nevoile, să lecuiască toate relele: *sporirea și încălăcarea jandarmeriei rurale*. Cum? Nu vă vine să credeți, vă frecați ochii parcă ați fi văzut de-a-ndoasele? Nu, prietenii mei, ați citit bine: *sporirea jandarmeriei rurale*.

Căci trebuie să recunoaștem cu toții, alături de domnul Ionel Brătianu, că aici e nodul gordian al problemei. Oare s-au răscolat țaranii pentru că n-au pămînt, pentru că îi jefuiesc arendașii și proprietarii, pentru că le mor copiii de foame, pe vatră? Aș, de unde! Domnul Brătianu vă poate afirma cu seninătate: țaranii s-au răscolat pentru că jandarmeria rurală nu corespunde necesităților unui stat democrat. Sporiți jandarmeria, și chestia țără-

nească e rezolvată. Încălcați-i, și fiți siguri că posteritatea recunoscătoare va turna în bronz statuia ecvestră a domnului Ionel Brătianu, ca celui dintii și celui mai mare jandarm regal al libertăților noastre sugrumate.

Dar opera legislativă e mai bogată decît atît. Și originală. Dumneavoastră, de pildă, vă închipuiți că din cele două clase sociale, care în țara asta și-au împărțit frățeste una ponoasele și alta foloasele, clasa țărănească e cea care trage pe uscat. Ce erezie! Ce învederată ignorare a realității economice! E cunoscut astăzi. Săracii nu sînt printre țărani. Cei 11 000 de asasinați pe cîmpul răscoalelor au lăsat moșteniri bogate. Văduvele lor, părinții și copiii lor trăiesc în belșug, nici nu le pasă de iarna care vine, de foamea care bate la ușile proptite pe gaura bordeielor. Cei care sînt într-adevăr nevoiași sînt bieții proprietari, oamenii aceștia blînzi ca mieluşei au rămas fără palate, fără hambare în care să-și adăpostescă nervii lor subțiri și vagoanele lor de grîu. Civilizația pe care d-lor o reprezintă e amenințată de ruină. Cu dinșii 40 de ani de civilizație, de glorie jubiliară amenință să se năruiască în prăpastie. Gîndiți-vă, vor fi poate nevoiți, oroare! să muncească. O mină de ajutor deci, cît mai e vreme. Să jertfim totul și pe toți, ca să-i scăpăm pe dinșii. Și guvernul, în netăgăduita lui înțelepciune, a înțeles acest lucru și a vestit noroadelor că o largă despăgubire a proprietarilor păgubiți de răscoale se impune. *Voința Națională* își freacă mîinile de bucurie că a înfundat cu această reformă nemulțumirile opoziției conservatoare.

Două legi ca astea e ceva, desigur, dar nu îndestul. Domnul Ionel Brătianu n-ar putea dormi numai cu două flori de laur la cununa d-sale. A treia se întrevede în litera citorva circulari din vremea din urmă și prin negura indiscrețiunilor intenționate. E vorba de restrîngerea libertății presei.

Era și timpul! Într-adevăr, libertatea neînfrînată a presei e ceva anormal în țara asta a libertăților pe hirtie. Democratismul tineretului generos care înconjoară pe domnul Brătianu s-ar împăca minunat cu această ultimă piatră luată de pe conștiința tulbure a multora. Alegerile parlamentare sînt o ficțiune. Libertatea întruniri-

lor e pe dric. Justiția e slujnica încercată a mai-marilor zilei. Armata și biserica servesc, pe cât pot, interesele oligarhiei stăpînitoare. De ce s-ar mai păstra, prin urmare, această formă învechită a libertăților de odinioară : presa ?

Să recunoaștem mai bine că numai ei i se datoresc toate relele din ultimii ani. Dacă n-am fi avut-o, muncitorii n-ar fi știut de syndicate și viața lor ar fi curs fericită în raiul corporativ și patronal. Țăranii n-ar fi aflat de răscoale și ar fi continuat să trăiască într-o dulce armonie cu stăpînii și boierii lor. Nimeni n-ar fi prins de veste că în țara asta muncitorii mor de muncă grea, de exploatare zilnică, de foame perpetuă. Nimeni n-ar fi știut că mii de țărani au fost asasinați din grija partidului liberal ; că muncitorii români au fost expulzați ; că mii de văduve și de orfani blestemă, în depărtarea satelor și în pustiul mahalalelor, guvernul de jaf și de singe care se gudură la picioarele tronului.

Ei, da ; presa le-a dat pe toate în vileag, presa e mama tuturor vinelor, gura presei trebuie astupată, ca domnul Ionel Brătianu să poată mistui în tihnă, ca un paianjen enorm, singele cu care l-a hrănit represiunea.

Sfărîmați-o !

Ca cel puțin atunci cînd muncitorii vor înțelege că și această ultimă libertate a protestărilor și a plîngerilor le-a fost răpită, să poată întrebuița, în sfîrșit, ultima armă pe care se vede că o așteaptă guvernanta noastră, arma care a dărîmat autocrațiile cele mai mîndre : „deznădejdea poporului“.

România muncitoare, an. III (1907),
seria a II-a, nr. 35 (28 octombrie), p. 1.

CAMERELE S-AU DESCHIS ; COMEDIA ÎNCEPE

În bubuitul tunurilor, în strălucirea hainelor de paradă, în cîntecele preoților, s-a deschis și de data aceasta, ca de-atîtea ori pînă acum, sesiunea parlamentară. Capitala, în atmosfera posomorită și în nepăsarea locuitorilor, a văzut desfășurîndu-se cu obicinuitul alai, din Calea Victoriei spre Dealul Mitropoliei, procesiunea echipagiilor luxoase a reprezentanților națiunii. Iar aceștia, scăpați o clipă din plictiseala vieții de provincie, bucu-roși să se regăsească în staulul gras al țării, plimbau figurile lor strălucitoare de fericire în marea sală de ședințe, veselă și zgomotoasă ca un bal mascat.

După salutările de rigoare, după strîngerile de mîini prietenești, după cele dintii clevetiri și urzeli de intrigi, șoptite la ureche, cortina se ridică, în liniștea solemnă. Ca în piesele de modă veche, cuvîntul îl are autorul piesei, m.-s. regele jubilar. Într-un prolog, numit cu acest prilej mesaj regal, m.-s arată în cinci minute care au fost faptele mai de seamă din ultimul an al fericitei și prea lungii sale domnii, și totdeodată care va fi cuprinsul actelor viitoare. Și de toate se vorbește în acest prolog. De relațiile exterioare ale statului, care sînt excelente. De întrevederea cu împăratul-rege al Austro-Ungariei, împăratul care, fie spus în treacăt, a acordat votul universal ; de vizita nedorită a marelui duce Vladimir — îl știți, singerosul sugrumător al proletarietului rus — de prietenia cu sultanul — ura ! trăiască sultanul roș ! — apoi, încet-încet, vine rîndul extrordinareii și hazliei conferințe pentru pace de la Haga, al căreia fiasco merită un pane-

girie regal. Armata, scumpa armată a m.-s., nu e uitată nici dînsa. O lacrimă înduioşătoare e picurată în Dunărea care poartă costisitoare noastre torpiloare; iar cîmpurile de manevre din Dobrogea, după cîmpurile de luptă ale răscoalelor din primăvară, umflă pieptul suveranului de-o mîndrie legitimă. Şi se mai vorbeşte în prolog de marea criză financiară care bîntuie toate statele şi de pe urma căreia marii noştri proprietari fiind dureros atinşi, guvernul m.-s. va veni cu un proiect de lege pentru despăgubirea proprietarilor loviţi de „neorînduielele (ah, dulcele eufemism) din primăvara trecută“. Se vorbeşte cu fală de convenţii consulare şi comerciale, de marea proprietate, care e temelie României civilizate, de necesitatea să se hrănească poporul, în loc de piinea care va cam lipsi, fireşte, cu „simţămîntul datoriilor (unde-s drepturile?) morale şi religioase“; se vorbeşte mult, se vorbeşte în dreapta şi-n stînga, în sus şi în jos, de toate se vorbeşte în acest mesaj, numai de nenorocirile ţărănimii, decimată de foame şi de gloanţe, de împilările nesfîrşite ale muncitorimii orăşeneşti, numai de milioanele de flămînzi, de batjocoriţi, de robi albi din ţara vîndută mării-sale nu se vorbeşte nimic, nu se pomeneşte nimic, parcă răscoale n-ar fi fost şi parcă alte răscoale n-ar fi pregătite prin însăşi răutatea, lăcomia şi ura de clasă a politicianilor regali.

Dar să nu cobim a rău.

Farsa e veselă, Parlamentul voios şi un ropot de aplauze răsplăteşte pe autorul comediei, care se retrage grav, după un apel sentimental la spiritul de înfrăţire al celor două partide, după îndemnul înţelept dat celor doi mari jefuitori istorici să se înţeleagă mai bine decît să se mîriie pe prada comună.

Cortina se lasă, prologul e spus, şi ştim acum care va fi comedia.

Cu cuvinte mari în gură, izbindu-se cu pumnii în piept, ridicăţi pe coturnii¹ patriotismului, actorii parlamentari

¹ *Coturn* — încălţăminte avînd talpa groasă de lemn, pe care o purtau în teatrul antic actorii greci şi romani. Este folosit şi ca simbol al tragediei.

vor juca după cum li se va sufla din cuşca guvernului şi după cum se vor trage sforile interesului din umbra culiselor. Tirade sforăitoare vor fi declamate cu emfază, preocupări înalte vor încrunta figurile fardate, lovituri de teatru minunate vor fi pregătite cu îndemnare, roluri de salvatori naţionali vor fi distribuite cu nemiluita, simulacre de lupte vor stîrni aplauzele galeriei politice şi încă o dată minciuna constituţională va arunca cu pulbere aurită în ochii prostimii. Publicul va cere piese de spectacol cu reforme agrare? Nimic mai lesne. Impresariul comediei parlamentare va intercala repede printre rînduri cuplete duloase pe aria dragostei de ţărănime, va rade hrean pe scenă ca să lăcrămeze ochii actorilor şi va pune gazetele şi oratorii partidului să bată toba reclamei la porţile teatrului: „Veniţi, domnilor, poftiţi, domnilor, aci se fabrică adevăratele legi pentru poporrr!“...

Şi poporul, ca toţi cei flămînzi de speranţă, va veni, va plăti scump ca totdeauna jocul actorilor şi va înţelege, şi de data asta prea tîrziu, că luxoaşele vestminte de reforme sînt haine sarbede de teatru. Abia cînd cortina se va lăsa peste ultimul act al farsei, cînd altă trupă, cu alţi actori şi cu aceeaşi piesă, va pune stăpînire pe scena comediei politice şi pe „casa“ de la intrare, abia atunci va pricepe că toate discursurile solemne, că toate afirmările de principii, că toate hărţuielele dintre partide n-au avut altceva în vedere decît punga lui de contribuabil păcălit.

Şi atunci, între comediantii care l-au minţit şi l-au înşelat şi între socialismul, care cel dintîi în ţara asta a smuls măştile de actori de pe feţele politicianilor, şi copiii vor fi în stare să aleagă; atunci, muncitori şi oameni de bine, săteni şi tîrgoveţi, plugari ai ţarinilor altora şi proletari din uzinele capitaliste vor înţelege că dezrobirea lor nu va veni niciodată de la parlamentele de strînsură, de egoism neîndurat, de farsă în care actorii rid şi poporul plînge. Vor înţelege că numai prin unirea lor în rîndurile socialismului vor da lovitura de moarte unei alcătuirii sociale mincinoase şi împilatoare, ca şi Parlamentul care o reprezintă.

Și atunci, la porțile Camerei, pe Dealul Mitropoliei, cum astăzi se bate toba reclamei, se va bate și atunci toba, dar toba licitației, înștiințarea norodului că s-au scos în vânzare vechiturile parlamentare : măști democratice, sulimanuri constituționale, tirade patriotice, acte politice și prologuri regale.

România muncitoare, an. III (1907),
Seria a II-a, nr. 39 (25 noiembrie), p. 1—2.

SPRE ARTA VIITOARE

TRECUTUL

E-un adevăr comun că literatura și arta unei vremi oglindesc frământările, preocupările, nevoile și năzuințele acelei vremi. Iată, de pildă, Elada antică. Zeii familiari, trăind pe-un Olimp atît de aproape de pămînt, se amestecă zilnic în viața cetăților eline. În războaie, ei iau partea unei cetăți împotriva celeilalte ; în dragoste, nici o femeie nu-i sigură că, pe drumul de la cetăți înspre pădurea sacră, Zeus nu-i va tăia drumul, schimbat în taur, în lebădă sau în ploaie de aur ; în versurile poezilor, în paginile filozofilor, în tragediile cu prologuri explicative și cu coruri care răspund în numele divinității, zeii își spun vecinic cuvîntul lor. În Elada antică zeii și oamenii se amestecă, se confundă, au aceleași patimi, aceleași virtuți, trăiesc împreună aceeași viață, sub cerul albastru, pe țărmurile mării, la umbra lămuilor înfloriți.

Și viața aceasta se oglindește, fără pată, în toată arta și-n toată literatura clasicismului elin. Din marmora de Paros se desprind chipurile celor mai frumoși oameni pe care i-a cunoscut omenirea, oameni asemenea zeilor ; în poemele antice se slăvesc faptele eroilor născuți din legămîntul muritorilor cu giganții legendari sau cu locuitorii Olimpului ; din arhitectura lor nu ne-au rămas decît colonadele, peristilurile și frontispiciile, ridicate spre gloria zeilor nenumărați care patronau cetățile comerciale și înfloritoare. Iar cînd cugetătorii se plimbau la umbra platanilor academiei, cînd Socrat își îndemna discipolii să urmeze calea dreaptă a înțelepciunii și a binelui, cu toții aveau grija să invoce în discursurile lor înțelepciunea supremă a zeilor.

Și astfel, în arta și-n literatura elină se răsfrîng, ca într-o fîntînă cu apă limpede, seninătatea cerului, seninătatea sufletului omenesc în contact perpetuu cu divinitatea, seninătatea unei vremi în care oamenii și zcii trăiau laolaltă.

Dacă ne gîndim apoi la Egiptul vechi, la Egiptul peste care plutește enigma morții și grija vieții de apoi, la Egiptul mumificat în caste rigide, deasupra cărora se ridică atotputernică casta preoțească, vom constata același adevăr. Din tot trecutul de mai multe ori milenar al acestui popor nu ne-au rămas decît sarcofagii și piramide, imense lăcașuri ale morții, nu s-au păstrat decît mumiile pregătite pentru învierea care va să vie, decît sfîncșii care înalță în pustiuri vecinica enigmă nedezlegată a vieții și-a morții; și din toată literatura lor nu s-au dezgropat decît litanii religioase, înfipite în caractere cuneiforme pe papirusurile care alcătuiesc „cartea morților“.

Egiptul răsfrînge viața lui sacerdotală și preocupările lui de vecinicia morții, într-o artă grandioasă, liniștită, fără podoabe zadarnice, tot astfel cum și astăzi se răsfrîng colinele lui în apa tăcută a Nilului revărsat.

Și mai aproape de vremea noastră.

Iată creștinismul triumfînd în evul mediu și pecetluind cu idealismul și misticismul lui catedralele gotice, în care sutele de turnuri se avîntă spre cer, scăpate parcă din umbra bolților și ogivelor întunecate. O întreagă școală picturală zugrăvește pe ziduri învechite patimile Mîntuitorului, veselia Cinei cea de taină, frumusețea Fecioarei cu Isus în brațe. Poezia încheagă în „Infernul“ lui Dante, groaza sufletelor ispitite de fericirile vieții și înfricoșate de amenințările păcatului. O întreagă epocă de frăgezime tinerească, peste care s-a lăsat, cînd mîngîietoare, cînd greoaie, mina de crini și de fier a doctrinei creștinești.

Iată cavalerismul feudal, cu castele crenelate aruncate pe piscul munților, cu cîntecele trubadurilor, cu poemele „meselor rotunde“, și atunci cînd acest cavalerism își ajunge apogeul, găsim icoana lui perfectă în „aventurile lui Don Chișot“ al lui Cervantes.

Iată Renașterea, cu comerțul ei întins, cu preocupările ei lumești, întinerind clasicismul de odinioară pe pînzele lui Rafael și în statuile lui Michel-Angelo.

Și, în sfîrșit, ultima epocă, epoca veacului trecut.

Marile imperii se dizlocaseră. Enciclopediștii veacului al XVIII-lea aruncaseră în lume, pe înțălesul tuturor, comorile unei științe care pînă atunci fusese apanagiul cîtorva inițiați. Ideile cele mai îndrăznețe și mai contradictorii se ciocneau de la un capăt al Europei la celălalt capăt. Burghezia încătușată sute de ani de puterea nobilimii și de puterea regală proclama revendicările ei de libertate. Marea Revoluție franceză fusese lovitura de grație dată decadenței unei epoci. În această vreme de războaie europene și de războaie civile, în aceste timpuri de luptă, de exasperare a personalității omenesti, de activitate intensă, științele pure și științele aplicate pășesc cu pași uriași spre progres. Religiiile nu mai erau în stare să înfrîneze pasiunile populare și cercetările științei. Autoritățile temporale nu mai aveau puterea de fapt. Pretutindeni cugetarea se înalța liberă, descoperirile se înmulțeau în fiecare zi, drepturile omului erau proclamate. Veacul mecanicii, al aburului și-al electricității mija în zarea luminată de incendiul revoluțiilor.

Dar mediul social se prefăcea mai grabnic decît sufletul omului.

Epoca tulbure, de tranziție, nu reușise să nimicească în creierul omenesc superstițiile, credințele învechite, reminiscențele unui trecut intrat în singe și în oase, tot astfel cum dărimase bisericile și cum răsturnase tronurile. După revoluție, omul păstra încă mentalitatea dinaintea revoluției.

Un veac întreg, tot veacul al XIX-lea, civilizația europeană se resimte de contrastul acesta între fundamentul intelectual și psihic și între realitatea vieții sociale. Științele propășesc. Din toate părțile se trîmbează falimentul științei! Dogmele religioase se năruie. Pretutindeni se urzesc și se înmulțesc secte religioase! O activitate febrilă stăpînește lumea. Filozofia proclamă vanitatea vieții! Spleenul, dezgustul, dezorientarea, pesimismul, autopsihologia deznădăjduită, anarhismul intelectual și moral își fac intrarea, cu cortegii lugubre, pe arena vieții și-a literaturii. Niciodată omenirea n-a fost minată de cancerul îndoielii ca în veacul științelor po-

zitive. „Tristețea contemporană“ a fost un adevăr, nu o ficțiune.

Și toate avânturile acestei epoci revoluționare, și credința în atotputernicia științei, și oboseala prematură, și încrederea, și dezgustul, și moralitatea inferioară, și scepticismul amoral s-au concentrat, ca razele în focarul unei lentile, în fruntea cea mai vastă a veacului trecut, în opera lui Goethe.

Doctorul Faust a trăit nu în Weimar, nu în Germania, nu o singură viață de om, ci a trăit în tot largul lumii civilizate, în toate sufletele muncite de năzuințe prea mari și prea individuale, pentru puterile relative ale științei de astăzi. El a fost sinteza aspirațiilor sfărimate, a visurilor neîmplinite, a așteptărilor înșelate. Asemenea speculatorilor, asemenea jucătorilor la burse sau de cărți, asemenea omului contemporan el, într-o noapte supremă, a pus totul pe-o singură carte, și-a pierdut.

Don Chișot modern, înarmat cu alambicuri în loc de sulii, a avut nebunia vremii lui să creadă că, vânzându-și sufletul, va putea să cucerească o putere vecinică.

Doctorul Faust și-a vândut sufletul. Societatea capitalistă contemporană, pe care a sintetizat-o, și-a vândut sufletul. Adevărul comun, că literaturile și artele oglindesc vremuri anumite, s-a repetat și cu opera lui Goethe.

...Dar pactul încheiat acum o sută de ani de doctorul Faust, în numele epocii lui, e-aproape să expire...

Cercetarea literaturii de astăzi ne-o va dovedi cu prisosință.

PREZENTUL

Veacul trecut a văzut sfârșitul luptelor revoluționare ale burgheziei, creșterea vertiginoasă a puterii ei în stat și triumful desăvârșit al capitalismului. Pe ruinele supremației castelor religioase, nobile și militare, s-a ridicat atotputernică clasa negustorilor și a industriașilor. Aceștia inspiră legislațiile, îndrumează învățământul, creează o morală proprie, interesele lor dictează pacea sau războiul, și afacerile sau întreprinderile lor devin, printr-o firească înlanțuire, însuși idealul și rațiunea de a fi a

statelor contemporane. Astfel, o mie de muncitori se pun în grevă ca să obție o sporire de salariu; statul nu va lua, nu va putea lua apărarea acestor o mie de cetățeni muritori de foame, ci va sprijini interesele capitalismului, care-i exploatează. Tot astfel, cînd cinci milioane de țărani au la un loc mai puțin pămînt decît o mie de mari proprietari, statul va face tot posibilul să apere latifundiile celor cîțiva proprietari împotriva milioanei de flămînzi care cer pămînt. Aceasta pentru că statul capitalist modern nu este decît identificarea intereselor capitaliste individuale.

Însă luptele economice, salariul și concurența aprigă nu sînt făcute ca să dezvolte sentimentele nobile și altruiste. Gestul generos care poate fi iertat pe cîmpul de război sau în biserică ar aduce pieirea industriașului care l-ar imita. Capitalistul e silit, nu de sufletul lui, ci de necesități economice, să fie individualist fără șovăire și egoist cu înverșunare. Cum altădată, pe frontispiciul credințelor religioase, era scris: „Voi care intrați aici lăsați orice speranță“, astăzi, deasupra porții iadului modern, în ocna atelierelor, a fabricilor, a burselor, moșiilor imense, stă scris cu litere de funingină și de sudoare: „Voi care intrați aici lăsați sufletul afară“.

Obicinuit să-și lase sufletul la poarta fabricilor, capitalismul contemporan s-a dezobicinuit să-l mai poarte și în celelalte împrejurări ale vieții. În politică, în familie, în relații sociale, în prietenie, în iubire, clasele capitaliste au adus spiritul lor mercantil, egoist, lacom și crud. Idealismul a fost alungat cu biciuri din templul în care se servesc liturghii vițelului de aur. Sentimentele cele mai delicate, convingerile intime, cultura, inteligența, geniul au fost înscrise la cota unei burse universale. Totul e de vînzare și toți așteptăm nu pe cel care [le] va prețui mai drept, ci pe cel care va plăti mai scump.

Și această izbîndă a egoismului omenesc, această stăpînire tiranică a individualismului celui mai josnic a dat roadele care erau de așteptat. După ce personalitățile puternice de la început au deschis civilizației drumuri largi și noi, după ce prima fază a capitalismului a decuplat producția agricolă și industrială, aruncînd în lume bogățiile realizate de forța imensă a mașinismului, a venit

rindul epocii actuale, epocă de acumulare zadarnică a averilor, de capitaluri moarte, de moștenitori nevolnici ai eforturilor egoiste din trecut. O dată averile create, a venit rindul celor care le moștenesc fără muncă și le sporesc sau le risipesc fără folos. Aceștia pătrund în viață fără să cunoască nevoia și fără să știe ce înseamnă dorințele neîmplinite. Bunul lor plac e singura lege căreia se supun. La vârsta când alții încep să nădăjduiască și să creadă, ei, sături de tot și [de] toate, caută zadarnic în jurul lor stimulente artificiale, ațitarea nervilor lor osteniți, noi emoții, noi convingeri, noi prilejuri să guste un alt vin din cupa spartă a vieții lor. Sceptici și dezgustați fără vreme, purtându-și inutilitatea și plictiseala în preajma meselor de joc, de-a lungul coastelor de azur, în fatuitatea luxului bogat și de prost-gust, de pe jilțurile ospetelor în brațele femeilor; fiii burgheziei și-ai capitalismului fără suflet alcătuiesc astăzi clasa cosmopolită a trîndăviei și [a] parazitismului universal. Precum altădată clerul, noblețea și militarismul degenerat prelungeau agonia castelor lor în ultima licărire de viață a orgiilor; precum toate clasele istorice ajunse la apogeul puterii lor și-au anunțat cu zgomot decadența, în lumina festinelor nesfirșite, tot astfel clasa stăpînitoare a burgheziei contemporane poartă stigmatele degenerației, în dezorientarea, în lipsa de principii și de ideal, în scîrba de acțiune și de viață, în dezgustul suprem care roade ca un cancer strălucirea societății moderne.

Or, am amintit adevărul comun că literaturile și artele oglindesc viața unor epoci anumite. Epoca noastră nu putea să facă ea singură excepție la regula generală. Și n-a făcut.

Dar mai înainte de a vedea care au fost manifestările multiple ale societății actuale în artă și în literatură, trebuie să facem încă o constatare. În genere, învățămîntul și cultura sînt prerogativele claselor avute sau înlesnite materialicește. În școlile superioare nu pot pătrunde, în mare parte, decît copiii familiilor cu mijloace bănești îndestulătoare, ca să preîntîmpine toate cheltuielile școlare. Autodidacții sînt relativ foarte rari; și din rîndurile muncitorimii industriale și agrare, foarte puțini izbutesc să sfîrșească cu bine cursurile superioare. Procentul cel mai

mare de elevi și studenți îl dă marea și mica burghezie a orașelor și satelor.

Dacă ținem în seamă acest lucru, e lesne de înțeles că numai majorității culte, în specie burgheziei, [i] se vor putea adresa operele scriitorilor și artiștilor. În plus, ca lucrarea unui literat să poată fi apreciată, ea trebuie să vorbească nu numai de fapte și împrejurări perceptibile cititorilor, dar să urmeze și sentimentele generale ale acestora. O carte asupra cavalerismului, de pildă, oricît de bine ar fi scrisă, ar risca aproape cu siguranță să se îngroape în podurile librăriilor. Însuși romanul zis istoric nu se poate sustrage acestei reguli generale.

Astfel că toată literatura modernă e legată în mod fatal de împrejurările și de sentimentele în care evoluează cititorul din clasa capitalistă.

Am văzut care sînt aceste împrejurări și care sînt aceste sentimente.

În lipsa oricărei convingeri și a oricărui ideal, casta capitalistă a adăogat preocupările ei pur bănești, sentimentele cele mai materiale, mai egoiste și mai strîmte pe care le cunoaște istoria. În politică, frămîntările și goana după avantajele puterii; în familie, intrigile mărunte, adulterul, avortul, furtuna într-un pahar cu apă a divorțului; în domeniul social și al intelectualității, dezechilibrarea tuturor motivelor de viață, bijbiiala în întunericul doctrinelor înjghebate și ruinate una după alta, tristețea universală, spleenul, clătinarea și surparea tuturor credințelor pe care se sprijină civilizația modernă. Un singur țel, banul; un singur ideal, fericirea brutală, animală, în orice chip și cu orice preț. Burghezia contemporană legînd cu știința pactul doctorului Faust și vînzîndu-și sufletul în schimbul puterii.

Această burghezie, prinsă în operele de artă ca un bondar pe cartoanele unui zoolog, a atras spre dînsa toate literaturile și toate artele. După epoca glorioasă, dăunătoare, dar viguroasă ca o forță a naturii, din care Balzac a putut să scoată creațiunile lui extraordinare; tatăl Grandet, Gobsek, baronul Nucingen, după ce în scriitorii și artiștii de acum cincizeci de ani, în Flaubert, în Lamartine, în Hugo, ca să nu pomenesc decît pe cei mai cunoscuți, capitalismul triumfător s-a oglindit

cu toată măreția, cu bunurile și cu păcatele lui, a venit rîndul epocii de astăzi, epocă de apogeu și de declin. Din patimile biciuite, exasperate au izvorit romanele lui d'Annunzio, cîntările lui Oscar Wilde, teatrul lui Maeterlink; din banalitatea sentimentelor burgheze s-a întins proza unui Ohnet, a unui Prévost, a romancierilor nenumărați, care de la Dumas-fiul și pînă la contesa de Noailles au reușit să brodeze, pe canavaua acelorași plătitudini, o literatură parfumată, fardată, atrăgătoare ca un budoar; din dezgustul de cunoscut, din goana după nou, neobicinuit, original, au răsărit atîtea școale realiste, naturaliste, decadente, parnasiane, simboliste etc., etc., care au pus firma în locul simțirii, formula în locul artei și preocuparea de originalitate în locul grijii de adevăr. În versurile poezilor, ca și în buzunarele capitaliștilor, sună rime de aur și se încrucișează focul pietrelor prețioase. Literatura modernă pare o haină bizară, fără gust, bogată cu aroganță, fină fără eleganță, aruncată pe umerii unei matroane care a părăsit contoarul într-o zi de săr-bătoare.

În arte, aceeași stare de suflet. Liniile pure și clare sacrificate pe altarul culoriturii. „Simfonia culorilor ultraviolete“, în pictură. Metale scumpe, aur și argint, agate rare și ivoriu, în sculptură. În expoziții, în vitrine, pe ziduri, se răsfată contururile întortocheate, arcuite, false, bolnave ca și spiritul modern ale secesionismului. Clădirile nouă, cînd nu sînt imitații după stilul grec, egiptean, gotic sau al Renașterii, sînt de o banalitate pretențioasă și sforăitoare. O artă căutată și chinuită, un stil care sare în ochi, care aține calea trecătorilor ca femeile publice la răs-pintii, arta „inițiaților“, „a aleșilor“, „a minorității intel-lectuale“, care pare turnată pe sufletul unei clase capi-taliste anemiata de supraîndestulare, de izolare și de vițuri... E arta modernă.

Și pe cînd mediul ambiant, creat de mentalitatea con-temporană, osîndește pe literați și pe artiști să-și răs-frîngă facultățile creatoare într-o artă sterilă, făcută numai pentru mulțumirea unui pumn de privilegiați, ici și colo, într-această stepă arsă de lipsa vieții, a avînturilor și a idealului, se simte tremurul mulțimilor compacte, care, venite tîrziu la viață, cer și pentru ele mulțumirea înaltă

a literaturilor și-a artei. Ici și colo, prin pîcla deasă a aces-tor vremuri triste, se întrevăd zorii artei viitoare, tot astfel cum pe luciul întins al mlaștinilor otrăvite de pa-ludism, răzbat din adîncuri nufării verii.

VIITORUL

Numărul analfabeților scade din an în an. Învățămîn-tul primar obligatoriu și gratuit a pus la îndemîna mul-țimilor noțiunile elementare ale științei și mijloacele să-și întregească mai departe cunoștințele asupra lumii și asu-pra vieții. Pe cînd nu mai în urmă decît acum o sută de ani toate problemele științifice și sociale agitau numai minoritățile culte ale popoarelor și se dezlegau aproape exclusiv în limitele restrînse ale păturilor intelectuale și conducătoare, astăzi, prin răspîndirea învățămîntului pri-mar, prin difuziunea nestînjinită a presei, a broșurilor, a volumelor de popularizare, prin nenumăratele cursuri de seară de adulți, ori profesionale, prin înmulțirea neîn-cetată a școlilor libere și a universităților populare, stra-turile adînci ale populației iau cunoștință zilnic de pro-blemele care agită societatea contemporană, adeseori sînt chemate să le rezolve ele înșile, într-un fel sau altul și, pentru că interesele lor materiale sînt legate de modali-tățile acestor rezolviri, ele sînt silite să studieze, să cer-ceteze, să caute în teoriile cuvîntătorilor sau ale scriito-rilor soluțiile cele mai bune pentru îmbunătățirea soartei lor. Votul universal a făcut din fiecare locuitor al unei țări un cetățean cu drept de vot, un om prin urmare care trebuie să sprijine la date anumite, cu votul lui, o doctrină în detrimentul alteia. Acest cetățean are tot in-teresul să citească, să asculte ici o cuvîntare, dincolo un curs, mai departe o conferință, ca să știe care program social sau politic îi va aduce cele mai multe foloase. Tot astfel, militanții politici și susținătorii unei doctrine au tot interesul să răspîndească părerile și argumentele lor, în săli de întruniri, prin broșuri, prin manifeste, prin ziare, în straturile cît mai numeroase cu putință ale popu-lației. Acest concurs de interese identice contribuie să în-

treție nevoia de citit în păturile de jos ale populației, chiar după ce asupra lor s-au închis porțile școlii.

Însă în societatea capitalistă modernă nu numai votul universal și luptele politice îndeplinesc un rol cultural. Luptele economice au și ele partea lor — și o parte covârșitoare. Producția capitalistă a grupat pe muncitori cu sutele și cu miile în fabrici imense. În aceste aglomerații necunoscute veacurilor trecute a fost ușor să se nască și să se învedereze în mintea muncitorilor două adevăruri: întâiul, că ei toți la un loc muncesc pentru ca să îndulcească traiul unui singur om, patronul; și al doilea, că în fața puterii nemărginite a capitalismului, puterea muncitorului, singur, izolat, este egală cu zero. Din întâia constatare a decurs principiul luptei de clasă; iar din a doua a izvorit principiul fecund al solidarității proletariatului. Iar unde industria a lipsit, marea proprietate agrară, lacomă și acaparatoare, a silit pe muncitorii agricoli să caute în solidaritatea cooperativelor, a obștilor, a sindicatelor agrare, toate deopotrivă animate de spiritul luptei de clasă, un remediu împotriva lipsei de pământ.

O dată spiritul solidarist pătrunzând în conștiința clasei numeroase a muncitorilor, acestora le-a fost cu mult mai ușor să se cultive, să cerceteze împreună cauzele robiei lor economice. Cuvântul și cartea, care răzbat foarte cu greu în căminurile oamenilor izolați, străbat cu ușurință în sinurile aglomerațiilor; aci schimbările de păreri sînt cu puțință, fiecare poate aduce o idee nouă, un sfat prielnic tuturor. Învățămintele folositoare trec din gură în gură. Problema netăgăduitoare a lipsei de lucru, a apăsărilor, a foamei se pune în fiecare zi, ridicată, sporită, înmulțită cu numărul tuturor suferințelor individuale. Cooperativă, corporație, sindicat, numească-se oricum s-ar numi, în definitiv, asociații muncitorești, ale claselor celor mai numeroase, ele nu urmăresc decît un singur scop: dezrobirea lor desăvîrșită, și economică și intelectuală, din cătușele capitalismului parazitar și exploatator. Toate aceste asociații își dau seama că numai prin cultură vor putea să-și afirme drepturile la viață; toate simt, conștient sau inconștient, că numai sub presiunea concepției luptei de clasă noul ideal al solidarității proletariatului universal va fi în stare să dea lumii o nouă cultură și

o nouă civilizație. Și de aceea opera culturală se urmărește fără odihnă, umilă și tenace, inofensivă în aparență, revoluționară de fapt, prin broșuri nenumărate, prin ziare, prin conferințe, prin școli, sub auspiciile sau împotriva guvernelor, la lumina zilei sau la întuneric, pretutindeni unde trei muncitori se adună în numele nevoilor și năzuințelor lor. Pretutindeni se studiază cauzele mizeriei actuale și se caută mijlocul de prefăcere al lumii de mine; pretutindeni se încearcă organizații noi, care vor fi cadrele societății viitoare; pretutindeni haina strîmțată a alcătuirii capitaliste plesnește sub eforturile proletariatului, chemat la viața largă de dreptate și de muncă a idealului socialist.

Dar pofta vine mîncînd, și cel care a închis o carte va deschide paginile altei cărți. Proletariatul, care a gustat pînă acum aproape numai roadele cunoștințelor economice, începe să fie atras de formele mai înalte ale cugetării omenești. Artele și literatura găsesc un răsunset din ce în ce mai profund în sufletul claselor care se trezesc la viață.

Milioane de muncitori, ținuți atîta amar de vreme în întuneric, nu în virtutea unor inegalități naturale, ci în virtutea unei groaznice inegalități sociale, cer și pentru ei mulțumirea supremă a poeziei și a formelor artei. Statele le dau școli primare, organizațiile lor sindicale le întrețin dorul de cultură, socialismul le prefăcește inteligența și sufletul, aprinzînd în ele un ideal care lipsește societății contemporane.

La lumina acestui ideal, știind că literaturile și artele oglindesc nevoile, frămîntările și năzuințele unei vremi, vom înțelege ușor care va fi caracterul artei viitoare.

În locul poeziei subtile, anemice, plină de sonorități, care se adresează simțurilor rafinate pînă la nebunie ale unei clase oboșită de inactivitate; în locul unei poezii scrise pe placul minorităților plictisite și pe înțelesul celor care înlocuiesc excitantele farmaceutice cu ritmul unui vers, va fi poezia largă, cuprinzătoare a tuturor frămîntărilor omenești, poezia care va cînta durerile și bucuriile mari într-adevăr, care va întări viața în loc s-o adoarmă, poezia viguroasă pe care au lăsat-o toate epocile de tinerețe și de energie, de la *Ramajana* sanscrită, de la cîntările lui Solomon, de la rapsodiile lui Omer și pînă

la risul puternic al lui Molière, pînă la tragediile lui Shakespeare și pînă la liedurile lui Goethe.

În locul romanelor sarbede de astăzi; în locul prozei înămolite în alcovurile infidelității conjugale, în budoarele patimilor mici, durerilor mici și fericirilor mici, în saloanele unei lumi care crede că petrecerea e simțire, dialogurile inteligentă și traiul lor viață; în locul romanului înșesat de contese și de marchize, plin de aventurile lor galante, care aruncă neliniștea în somnul fiicelor vaporoză ale burgheziei; în locul romanului strîmt de clasă va fi romanul imens ca o epopee antică, epopeea unei lumi întregi, care luptă, care suferă și care va învinge tirînd după ea formele noi ale sufletului omenesc reînnoit. De pe-acum se întrevăd căile romanului viitor. Anatole France, scepticul și eclecticul Anatole France, părăsind drumurile bătute ale romanului modern ca să schițeze pe marea frescă a zilelor de mîine luptele proletare și o societate mai bună și mai dreaptă, Jack London, rînd pe rînd romancier și cuvîntător socialist, înfierînd în discursuri zgomotoase crimele capitalismului american și vișind în nuvele cu stil simplu ca graiul muncitorului, la farmecul vieții cînd socialismul va fi triumfat. Upton Sinclair, care dezvăluiește atrocitățile exploatarii industriale. H. G. Wells, proorocind formele sociale și mentalitatea urmașilor noștri depărtați. Maxim Gorki, scriind cu mîna bătătorită a proletarului pagini curate, calde, încrezătoare, ca și sufletul, ca și mintea celor obișduiți și celor revoltați.

Și-atîția, și-atîția încă !

Atîția, mai ales, care vor veni ca să astimpere setea de frumos a celei mai mari și mai nedreptățite părți din omenire. Cu cît numărul analfabeților va descrește, cu atît vor veni „cîntăreții zilei de mîine“, cu atît literații vor înțelege că arta cea mare, arta care țintește vecinicia nu poate fi decît aceea care se adresează întregii omeniri, sintetizînd năzuințele ei cele mai mari și aspirațiile ei cele mai drepte. Paginile scrise în vederea unei caste privilegiate vor trece o dată cu casta pe care au cîntat-o; opera care a stîrnit risetul slujnicei lui Molière și care va găsi răsunset în inima celui mai umil proletar va dăinui cît

vor dăinui în lume suferințele și nădejdea într-o soartă mai bună.

Va veni apoi rîndul arhitecturii.

În locul celei de astăzi, cu specula antreprenorilor, cu rutina arhitecților, arta viitoare va reaminti marile epoci dispărute, cînd credința în supraviețuire ridica piramidele, cînd credința în zei înălța Partenonul, cînd idealul creștin arunca temeliiile bisericii Sfintu Petru din Roma și împreuna deasupra omenirii ingenuncheate ogivele gotice. Un nou ideal va da lumii o nouă arhitectură. Pentru marile aglomerații muncitorești se vor ridica pretutindeni clădiri imense. Săli de întrunire în locul templelor; săli de spectacol în locul palatelor inutile; muzee în încăperile palatelor regale; clădiri în care va răsună glasul cuvîntărilor și al poezilor în locul temnițelor care înăbușă glasul revendicărilor de astăzi. Pe ruinele bordeielor mizerabile care abia adăpostesc trei sferturi din omenirea acestor veacuri capitaliste se vor construi locuințe igienice, confortabile, plăcute la înfățișare. Artă arhitectonică va găsi înaintea ei cîmpuri de activitate nelimitate. Nimic nu va împiedica avîntul creator al artiștilor.

Iar pictorii și sculptorii vor întregi opera arhitecților. Traiul zilnic fiindu-le asigurat din belșug de comunitatea socialistă, ei nu-și vor risipi talentul în opere de speculă și nu-și vor trivializa concepțiile, cătînd să complacă minorităților fără simț artistic, dar singurele în stare să le plătească munca actuală. Pînzele, marmurele și bronzurile lor vor fi făcute ca să înfrumusețeze locuința omenească și să împodobească palatele comunităților, iar nu ca să smulgă, prin banalitate, medaliile oficialității și prin raritate manierată și falsă sufragiile bogaților care se plictisesc. Pe fresca viitoare, pictorii vor înscrie fazele seculare ale războiului pornit de proletariatul universal, în numele unei civilizații mai mari și mai bune. Pe frontispiciile clădirilor se vor reliefa în bronz, în granit și în marmură trăsăturile unei omeniri mai frumoase, căci va fi apărută de suferința care îndobitocțește și diformează. Precum odinioară sculptorii Eladei n-aveau decî să privească la oamenii din jurul lor ca să realizeze corpurile frumoase ale zeilor, tot astfel, în societatea de mîine, artiștilor le va fi de ajuns să privească varietatea vieții în-

conjurătoare ca să creeze forma perfectă a unei omeniri în sfârșit sănătoasă și armonioasă.

...Noul ideal aruncat în lume va fi rodit nu numai în opere de fericire, ci și în opere de artă.

Pagini libere, an I (1908),

nr. 4 (20 iulie), p. 55—58 ; nr. 6 (3 august),

p. 82—85 ; nr. 9 (24 august), p. 135—138.

ANUL NOU

Încă un an care se duce.

Un an de bucurie pentru unii, de fericire și de desfătări, iar pentru alții un an de muncă, de necazuri, de împilări, de exploatare și de dureri. În jurul meselor bogate vor prăznui și vor închina pahare pline fericirii vieții ; pe cînd în mulțimea colibelor sărace se vor strînge cîngătorile de foame și pumnii de răzbunarea deznădejdiei.

Încă un an care vine și care se adaugă la alte sute și mii de ani de robie și de exploatare a omului prin om. Încă un an care va vedea vechiul imperiu al nedreptății, al durerii și al foamei, într-o lume capitalistă și parazită. Un an mai mult de adăugat la anii de mizerie crîncenă, de ocnă fără zi de sărbătoare, de umilintă neomenoasă și de răzvrătiri zadarnice.

Dar dacă sub același soare care luminează deopotrivă dreptatea și nedreptatea, fericirea și nefericirile, nimic nu va părea schimbat în lungul și latul lumii ; dacă aceleași hotare dăinuiesc între popoare, aceleași războaie seceră floarea vieților tinere, aceleași holde și uzine macină puterea musculaturii și inteligenței omenești ; dacă primăvara care vine va așterne covorul ei de flori deopotrivă sub pașii triumfători ai bogatului, ca și sub pașii oboșiți ai muncitorilor, anul care vine va însemna totuși pe răbojul vremii una din acele schimbări, din acele revoluții care nu sînt mai puțin mari și profunde, pentru că se petrece în umbră, aproape în întunericul vieții celor mulți.

Pretutindeni, peste granițe și peste mări, armata proletarilor de astăzi, a învingătorilor de mâine și-a sporit puterea, numărul și conștiința. În Europa ca și în Asia, în America ca și în Oceania, sub flamura roșie se adună

gintile nenumărate ale asupriților vieții. Pretutindeni se făuresc armele dezrobirii, pretutindeni grevele se înmulțesc, syndicatele își îndoiesc numărul, reprezentanții muncitorimii invadează în însuși aparatul organizației capitaliste. În toate limbile pământului, *Internaționala* înalță în aerul nou al anului care vine cîntecul ei de dezrobire. Pe cerul înghețat al iernii capitaliste, în zarea depărtată a pustiului din inima vremii noastre, se înalță, aprins și roș, soarele de înfrățire și de căldură al lumii socialiste. O mișcare tainică, un clocot surd vujește, cum vujește țărnișele oceanului la apropierea furtunii.

Și cînd Anul nou va veni, cînd Anul nou va auzi vechiul ciocnet de pahare pline în jurul meselor bogate, Anul nou va auzi mirat cum se amestecă, cum sună în același timp cu zăngănitul paharelor zuruitul de fier, zuruitul lanțurilor care se sfarmă în mîinile puternice ale proletariatului universal, zuruitul lanțurilor sclaviei seculare.

În acest cîntec nou, în cîntecul lanțurilor care se sfarmă și cad cu zgomot la picioarele vremii vechi, salutăm cu bucurie și cu încredere, în pragul anului care vine, toate speranțele, toate năzuințele, aurora socialismului internațional.

România muncitoare, an. IV (1908),
seria a II-a, nr. 65 (31 decembrie). p. 1.

ARTA ȘI SOCIALISMUL

Dintr-o societate mai dreaptă și mai fericită decît a noastră va izvorî, poate, o artă mai frumoasă și mai bună.

Anatole France (Cuvîntare asupra artei)

Dacă socialismul ar tinde să îmbunătățească numai traiul zilnic al muncitorului, imputîndu-i orele de muncă și sporindu-i salariul, doctrina socialistă ar fi încă mare, ar merita toate jertfele cîte se fac în numele ei, dar n-ar însemna un pas atît de hotărît în istoria propășirii și civilizației omenesti. Dușmanii socialismului ne învinuiesc adesea că vrem să luăm averile din mîinile bogaților, că vrem să socializăm mijloacele de producție și schimb numai ca să înlesnim oamenilor o viață de leneși și de trîntori. Cereți mai puține ore de lucru, spun ei, cereți salarii mai mari, pentru că vreți să încurajați lenea și desfrîul muncitorilor.

Acestor critici miopi, sau de rea-credință, nu le-au răspuns intelectualii, nu le-au răspuns teoreticienii socialismului, ci înșiși muncitorii s-au însărcinat să le răspundă. Oriunde proletarii au obținut prin unire și prin luptă un ceas mai puțin de muncă, n-au pierdut ceasul acela în petreceri zadarnice, în chefuri și în cîrciumi, ci l-au consacrat studiului și învățaturii. Pe cînd muncitorii neorganizați își cheltuiesc nenorocitele lor ceasuri de odihnă în jocuri, în beții, ori, în cel mai bun caz, stînd lungiți ca animalele, fără să cugete și fără să citească, muncitorii sindicaliști și socialiști au sălile lor în care se adună zilnic ca să asculte cuvîntări și conferințe, ca să găsească

broșuri și cărți, ca să discute între dinșii asupra nevoilor lor, ca să trăiască, în sfârșit, o viață mai inteligentă și mai omenească. Ei au înțeles că nu omul care trăiește mai bine decât un animal prețuiește mai mult decât animalul, ci omul care trăiește mai inteligent decât animalul. Ei au pornit lupta pentru îmbunătățirea traiului nu ca să poată dormi mai mult și să poată mânca mai mult, ci ca să aibă și vremea și mijloacele să se cultive. Și dacă astăzi vedem pe muncitorii socialiști, după 10, 12 și adesea 14 ceasuri de muncă, sfârșiți de oboseală, cu ochii arși de nesomn, alergând la întrunirile și conferințele noastre, dacă astăzi, după iadul trudei de peste zi, ei mai au puterea să rupă un ceas din somnul lor ca să silabisească în ziare și în paginile unei cărți relele lumii de acum și zorile lumii viitoare, ne putem închipui de ce vor fi în stare să facă acești muncitori când vor fi plătiți mai bine și vor munci pentru alții mai puțin.

Ei bine, tocmai în această parte pe care nu vor să o vadă dușmanii socialismului, tocmai în forța pe care o are socialismul ca să prefacă sufletul și inteligența proletariatului, tocmai aceasta e chezașia cea mai sigură a izbânzii noastre viitoare și dovada că socialismul reprezintă cea mai înaltă putere civilizatoare a vremii noastre. Pe când toate doctrinele sociale și politice de până acum s-au întemeiat pe inteligența citorva conducători, față de care masele populare nu erau decât niște turme bune doar de condus cu biciul sau cu legea, socialismul, cel dintii, cheamă la viață politică, socială și intelectuală păturile cele mai adânci ale mulțimilor. Lumea de astăzi silește pe milioane de oameni să trăiască în robia muncii și a neștiinței, ca să se înlesnească citorva intelectuali foloasele conducerii și ale puterii; lumea socialistă de mâine va pune roadele științei la îndemina tuturor, dând astfel puțința celui din urmă muncitor nu numai să ia parte la conducerea treburilor obștești, dar să-și îmbogățească și să-și înfrumusețeze viața lui proprie.

Și opera aceasta culturală e începută de pe acum. Nicăieri nu se citește mai mult și nu se îndeamnă mai mult la citire decât în organizațiile socialiste. Desigur, pentru că întâia nevoie a muncitorimii e ca să-și îmbunătățească traiul, întâile cărți ce se pun în mână munci-

torului sînt cărți de știință economică. El învață într-însele ce este salariul, ce este plusvaloarea, cum capitalismul îl despoaie de cea mai mare parte a muncii lui și prin ce mijloace el va putea să se dezrobească economic. În vremea aceasta de primă înjghebare a organizației, muncitorii, pe de o parte izbutesc să înfringă cerbicia patronilor și să capete oarecare îmbunătățiri materiale; iar pe de altă parte, ziarele și broșurile de propagandă le deschid gustul cititului. După cei dintii ani de frământări și de lupte, poeziile, nuvelele, romanele încep să pătrundă în rîndurile muncitorilor. Proletarul, care s-a pătruns de însemnătatea conștiinței lui de clasă, începe să înțeleagă că viața, fără binefacerile științei și fără frumusețea artei, nu înseamnă nimic.

O expoziție de tablouri, o statuă, un concert îi dau mulțumiri pe care nu le gusta altădată. Ceasurile de odihnă, hărăzite odinioară plăcerilor trupești, el le trece acum încovoiat pe paginile unei cărți. O întreagă lume, nebănuită pînă atunci, se deschide în fața lui, îi lărgește orizonturile vieții.

Pe de altă parte, literații și artiștii, care nu se adresau cu operele lor decât lumii bogate, pentru că numai în această lume erau înțeleși, își dau seama cu uimire că încep să găsească firi destoinice să-i înțeleagă și printre clasele celor obișnuiți. Opera, care pînă atunci se adresase gustului rafinat, bolnav al celor plictisiți de tot și toate, opera care nu putea fi gustată și înțeleasă decât de minoritățile degenerate, se adresează acum mulțimilor mari, încearcă să le intereseze prin descrierea patimilor, frământărilor, problemelor, idealurilor care sînt comune întregii omeniri.

Și astfel arta, care deschide și înaltă inteligența muncitorului, e silită ea însăși să se prefacă, să se lărgească și să se înalțe. Nimic nu va schimba și nu va da un nou îmbold artei viitoare ca ridicarea aceasta a nivelului intelectual milioanei de proletari. Organizarea socialistă a lumii de mâine va pune pecetea ei pe toate operele de artă. Arhitectura va înălța clădiri imense, în care urmașii muncitorimii de astăzi vor asculta glasul cuvîntărilor, armoniile cîntăreților, ritmul poeziei. Pictorii vor celebra pe pînzele lor victoriile proletariatului

și frumusețea unei lumi în care nu va mai fi suferința sărăciei și uriciunea muncii de ocnă. Sculptorii vor împodobi grădinile și palatele organizațiilor puternice cu frumusețea corpului omenesc, neschilodit de beție, de boale și de foame. Scriitorii nu vor mai scrie pentru o castă de privilegiați, nu vor mai îndemna popoarele să se sfișie în numele patriotismului, nu vor mai cînta măreția unui Dumnezeu de răzbunare, de întuneric și de ură. Toți, artiști și meșteșugari, vor răspîndi liniile frumoase, sentimentele frumoase, gândirile frumoase, le vor răspîndi din belșug asupra oamenilor, împodobindu-le sălașurilor vieții. Precum primăvara înflorește cărările drumetilor, tot astfel arta viitoare, arta primăverii, socialiste va înflori în calea oamenilor de atunci, după iarna grea a capitalismului, în care noi am avut norocul să trăim.

Arta și viața vor fi nedespărțite.

O omenire mai fericită decît a noastră va pune cununa artei pe fruntea senină a vieții.

Socialismul va triumfa în bunătate și în frumuseță.

Iar noi, noi care am luptat și am suferit, noi ostașii din avangarda proletară, noi care am fost împilați ca muncitori, nedreptățiți ca oameni, batjocoriți ca socialiști, noi cei de astăzi, care n-am cunoscut bucuria, împăcarea și fericirea decît prin visul splendid al zilelor de mîine, noi vom avea mulțumirea supremă că viețile noastre jertfite unui ideal vor constitui temelia societății viitoare și vor fi fost în aceste vremuri de exploatare și de ură singura cheazășie a progresului și a civilizației omenești.

Calendarul muncii pe 1909, Buc., 1908, p. 35—39.

PREȚUL SÎNGELUI

Partidul liberal și-a încoronat opera începută în primăvara anului 1907. Milioanele despăgubirilor, milioanele strînse cu toba lă ușa bordeielor îngropate în jalea și deznădejdea sărăciei, milioanele stoarse din truda și sudoarea țărănimii se vor distribui cū dărnicie proprietarilor care au avut ceva de suferit de pe urma răscoalei robilor. Ca și sutele de milioane din trecut, scoase din exploatarea muncii țărănești, și acestea vor lua drumul străinătății, drumul cîmpurilor de curse, al meselor de joc, al orgiilor Apusului civilizată. Ca și în trecutul dintotdeauna, încă o dată robii vor plăti și boierii vor pe-trece.

Nu le-au fost acestora de ajuns deceniile de exploatare. Pămînturile lor n-au fost îndeajuns udate cu sudoarea și cu sîngele țărănesc. Holdele lor n-au rodit destul aur. Lanurile lor n-au umplut pînă la vîrf hambarele și pofta fără saț a boierimii. Pe dealurile și pe văile lor n-au căzut în brînci destule vite de muncă, vite de jug și vite omenești.

Le-au trebuit răscoalele, le-au trebuit ceasurile nenorocite ale răzvrătirii celor fără drept de răzvrătire, ca să scoată și dintr-însele tot ce putea scoate setea lor de răzbunare, de ură de clasă și de arginți.

Guvernul liberal va despăgubi integral sau aproape integral pe proprietarii devastați, după ce tot el a judecat valoarea devastărilor; iar partidele de opoziție, printre care se cuvine să punem în primul rînd partidul democrat al domnului Take Ionescu, au declarat că-și rezervă dreptul să acorde noi și complete despă-

gubiri cînd vor veni la putere proprietarilor nesăturați cu pomana liberală.

Atunci, ca și acum, în cîntecul aurului revărsat, țărani vor mușca pămîntul și boierii vor chefuli.

Să chefuiască, au dreptul să chefuiască în țara asta, care și din răscoale știe să facă izvor de ciștig. Să fie veseli, fericiți și mîndri proprietarii care, în vremurile astea de lașitate, sînt siguri că nici un braț răzbunător nu se va ridica să le strice dulcea tihnă boierească. Să-și continue opera lor de exploatare fără milă și fără friu, cît timp vor dăinui în jurul lor zidurile de baionete a șapte mii de jandarmi rurali. Să facă mai mult și mai bine, să ridă cu hohot și să-și bată joc fără sfială de un popor, în care conacurile ce-au adăpostit jaful, bătaia și violul sînt plătite pentru că au fost arse într-un ceas de răsplată, și în care viața omenească, viața țaranului asasinat de armatele și vătăfii unui regim de represiune, e plătită cu 400 (patru sute) lei.

Acesta e prețul singelui.

Robul care a muncit o viață întreagă pe moșia care nu e a lui; țăranul care a brăzdat pămîntul strămoșesc ca să însutească sămînța din hambarele proprietarului; omul care n-a știut în viața lui ce înseamnă bucuria nopților fără grijă și împăcarea zilelor de îndestulare, batjocoritul dintotdeauna, împilatul de pretutindeni, pămîntul din tot ceasul, bunicul, părintele, feciorul sau fratele care a ridicat odată în viața lui brațul și fruntea și care a primit în pieptul lui gol glonțul asasinului liberal și național, toți aceștia primesc, din mila și îndurarea guvernului din primăvara anului 1907, prețul singelui lor de muncitori și de robi, „patru sute lei, o dată și pentru totdeauna“.

Admirați pe acest „o dată și pentru totdeauna“.

Admirați pe acei care dau, și nu plîngeți, și nu scrișniți din dinți în numele aceluia care primesc pomana singelui lor vărsat mișelește și pe nedrept.

Nu strigați că în țara românească o viață de om se plătește cu patru sute de arginți. Nu strigați că se adaogă fărădelegea batjocurii la fărădelegea crimei. Nu strigați prea tare. Tăcere. Liniște. Poate că în satele fără căminuri, în căminurile fără cenușă în vatră sînt [încă]

sute de mii de țărani care, pentru patru sute de lei, ar fi gata să-și pună piepturile lor dezgolite în baionetele și-n puștele armatei.

Și nu scrișniți din dinți.

Prețul singelui, patru sute lei, să-l scriem cu fierul roș în inimile noastre.

Cu acest preț vom plăti odată și-odată viețile acelor care au ris, au exploatat și-au ucis, care vor ispăși crimele lor în furtuna marii revoluții sociale a zilei de mîine.

Pentru ziua aceea să ținem minte „prețul singelui“.

România muncitoare, an. V (1909), seria II-a,
nr. 1, 2, 3 (1, 5, 8 martie), p. 7.

„FACLA“

Nu-i o simplă împrejurare că revista aceasta apare în ziua de aniversare a răscoalelor din martie 1907.

Nu-i o simplă întâmplare faptul că FACLA apare într-un moment cînd pretutindeni se protestează împotriva marelui număr de reviste care copleșesc piața literară.

Am ales intenționat acest moment și această aniversare.

Avem convingerea că ceea ce face inutilitatea revistelor existente este sărăcia lor de ideal, lipsa unei cauze mari și înalte pentru care să lupte și în numele căreia să grupeze forțele vii ale vremii noastre.

Izvorite mai toate din mici ambiții literare, din interesele înguste și egoiste ale unei caste sau coterii politice, existența lor nu poate să fie decît precară, și brazda pe care o trag în sufletul mulțimilor, vremelnică și superficială.

Împotriva și deasupra lor, FACLA va agita flacăra unui ideal neînvins, de cultură și de dreptate socială. Ea va chema spre dînsa elementele risipite, rătăcite, deznădăjduite ale democrației române. Ea va încălzi entuziasmul lor pentru marea cauză a unui popor pedepsit pe nedrept să tînjească și să piară prin nepăsarea, blazarea și indolența noastră. Ea va zguduï toate energiile, va trezi toate conștiințele, va arde pătregaiurile inutile care înăbușă viața politică, intelectuală și socială a acestei țări.

Cei vechi își transmiteau din mîină în mîină, din generație în generație focul sacru.

Ca și dînșii, în ziua celei de a treia aniversări a mării răscoale țărănești, la ultimele răsfrîngerî ale incendiilor din primăvara anului 1907, aprindem FACLA aceasta.

Fie ca, în drumul pe care și-l croiește în lume, raza ei să lumineze, focul ei să încălzească, flacăra ei să ardă fără părtinire și fără cruțare.

Facla, an. I (1910), nr. 1 (13 martie), p. 1.

JERTFA CELOR DOUĂSPREZECE MII

Au trecut trei ani de la răscoale, și cum la noi lucrurile se petrec repede și se uită tot așa de repede, putem să judecăm evenimentele din primăvara anului 1907 și urmările dureroase ale represiunii cu imparțialitate cu care se judecă evenimentele depărtate, întrate aproape în domeniul istoriei.

Povestea e scurtă și pe înțelesul tuturor.

În al patruzecilea an al domniei m.-s. regelui Carol, când nu se stinseseră încă ultimele ecouri ale toasturilor oficiale, s-au răscolat țaranii, robi sălbatici și inculți, de pe întinsul nesfirșit al moșiilor boierești. Fără să fie nepoți de politicieni și de miniștri, sau măcar alegători cu trecere pe lângă deputați, au îndrăznit să ceară pământ, învoieli mai ușoare, dări mai puține și mai multă dreptate. Ordinea statului și dulcea tihnă boierească fiind astfel turburate, glorioasa armată a majestății-sale a fost trimisă să liniștească spiritele. Mai multe sate au fost bombardate ca să servească drept pildă răsculaților și vreo zece-douăsprezece mii dintre dînșii împușcați, străpunși cu baioneta sau bătuți pînă ce mureau sub lovituri! Un statistician bizar a făcut socoteala că dacă s-ar fi înșirat cadavrele țărănești în lungul și în latul Căii Victoriei, pe o parte a cheiului Dîmboviței și pînă dincolo de Piața Mare, majestatea-sa ar fi putut să meargă de la palat pînă în Dealul Mitropoliei, ca să citească mesajul de deschidere al Camerelor, pășind pe un covor moale de carne țărănească.

S-a spus în urmă că represiunea aceasta a fost o necesitate dureroasă și că mulțumită numai patriotis-

mului armatei am scăpat de primejdia unei invazii străine.

Nu vom face pe circotașii care nu sînt mulțumiți niciodată. Nu vom spune că răscoalele se puteau potoli și altfel, de pildă dîndu-se pământ țăranilor sau acordîndu-li-se „lotul“ acela universal pe care-l cereau și pentru care oamenii noștri fini i-au ridiculizat cu atîta succes. Nu ne vom aduce aminte, mai ales, că cel puțin trei sferturi din cei asasinați au fost asasinați mișelește, după potolirea răscoalelor și după indicațiile vătafilor boierești.

Nu. Vom privi opera partidului liberal ca un act inimitabil de înțelepciune politică, vom privi, fără să ne arătăm prin nimic durerea și revolta din suflete, mormanul enorm de leșuri țărănești și adresîndu-ne lor, celor morți, îi vom întreba :

— La ce-ați făcut jertfa voastră ? Cui a folosit singele pe care l-ați vărsat ?

Și vom aștepta răspunsul.

Și guvernul liberal va trebui să răspundă nu prin vorbe, nu prin discursuri, ci prin cei trei ani de guvernare care au urmat manifestului regal.

Astăzi cunoaștem acest răspuns.

Imediat după răscoale s-a ridicat vîntul reacțiunii. Clasa stăpînitoare, spăimîntată de extensiunea și profunzimea revoltei, după ce a izbutit s-o înăbușe în sînge, n-a avut decît un singur gînd : cum să zădărnicească în viitor orice velleitate de independență și de răzvrătire a clasei muncitoare. Opera administrativă și legislativă a acestor ultimi trei ani de ocîrmuire liberală n-a fost justificată decît printr-o neînteruptă serie de măsuri îndreptate împotriva libertăților publice. Cu concursul tacit, sau pe față, al partidelor de opoziție, s-au făurit legi draconice și s-au canalizat năzuințele și nevoile economice ale țărănimii într-un labirint de legi cu aparență de dreptate, într-o țesătură înfinită de articole îngrădite de absurdități procedurale. Cei care sînt în contact zilnic cu populația sătească vorbesc în șoapte și cu îngrijorare de nemulțumirile profunde, de deznădejdea surdă a țărănimii. În urma legilor agrare, mizeria a crescut. Ținuturi întregi, care înainte de răscoale

trăiau într-o bunăstare relativă, astăzi sînt amenințate de foamete.

Proprietarii și arendașii „nu mai au” pămînt de dat. Munca se plătește în bani, e drept, dar se arvunește din iarnă pe prețuri de nimic. Dijmele, rușfeturile sînt desființate, dar țaranii nu mai au, nu mai găsesc pămînt. „Casa Rurală” funcționează, dar moștile cumpărate printr-însa sînt picături de apă într-un ocean.

În pustietatea și în mizeria satelor, singur jandarmul e bine hrănit.

Dar între foamea care pîndește și jandarmul care amenință, cine va avea ultimul cuvînt ?

În același timp, legile sîcîitoare și reacționare îndreptate împotriva satelor s-au întins și asupra orașelor. Teama prefăcută de sindicaliști și atentatele puse la cale în cabinetele Siguranței Generale au înlesnit partidului liberal luarea de măsuri în contra muncitorimii industriale. Dreptul de asociație a fost restrîns. În cea mai mare parte a orașelor de provincie întrunirile sînt oprite pe față. Cărțile, broșurile, ziarele sînt confiscate zilnic sau nedistribuite. Ultimul argument, judecata și osînda, a fost întrebuintat. Un vînt sălbatic de reacțiune suflă asupra țării. Jertfa cumplită a acelor douăsprezece mii parcă n-a avut alt rezultat decît să răspîndească miasme de hoituri în atmosfera noastră politică. Douăsprezece mii de țărani au îmbrățișat pămîntul, pămîntul pe care l-au visat o viață întreagă și nu l-au avut decît în ceasul morții, și clasa stăpînitoare a rămas tot așa de neîndurată, tot așa de surdă ca și înaintea jertfei. Salvele de tunuri n-au trezit-o, lumina incendiilor nu i-a deschis ochii. Jertfa celor douăsprezece mii, suprema jertfă a muncitorului flămînd și gol, a fost o jertfă zadarnică ?

Pînă cînd ?

Facla, an. I. (1910), nr. 1 (13 martie), p. 2—3.

ÎMPĂCAREA CONSERVATORILOR

De cîteva zile se vorbește cu insistență în cercurile politice de o probabilă și apropiată împăcare a celor două fracțiuni conservatoare. Firește, motivele împăcării și greutățile ce se întîmpină încă pentru aplanarea neînțelegerilor dintre fruntașii ambelor partide nu sînt cituși de puțin de ordin principial. Nici desființarea contenciosului, nici legile pentru ocrotirea muncii și rezolvarea chestiei țărănești, nici necesitatea unei reforme electorale nu fac subiectul de discuție al tratativelor începute. Preocupările partidelor de opoziție sînt mult mai serioase și mult mai importante pentru fericirea țării aceștia. E vorba să se știe cine va fi viitorul președinte de consiliu și ministru de interne : domnul Take Ionescu, domnul Carp, sau domnul Cantacuzino ; și cine, mai ales, va fi succesorul prezumtiv al șefiei : domnul Filipescu, domnul Marghiloman, sau iarăși d. Take Ionescu. În jurul acestor vaste probleme gravitează toate combinațiile, toate intrigile, toate demersurile șefilor, subșefilor și oamenilor de încredere ai conservatorilor. Sforile vor fi trase cu îndemînare și cu nerăbdarea pe care o implică anii lungi și grei de opoziție, și într-o bună dimineață poporul capitalei și națiunea suverană vor afla cu inima palpitînd de fericire că domnii Filipescu și Take Ionescu s-au sărutat !

Ceremonia îmbrățișării o dată săvîrșită, zilele guvernului liberal vor fi numărate. Un guvern conservator, conservator pur și simplu, fără codiță compromițătoare, va veni la cîrma statului. Comedia de altădată, trista comedie a celor două partide istorice, care se succedează la putere cu fatalitatea epidemiilor, va începe. Democra-

tismul sforăitor, cu apelurile dezesperate la națiune, va fi uitat, cum se uită păcatele și slăbiciunile rușinoase ale adolescenței.

Sărutul boierilor va ține de cald și de foame alegătorilor.

O, nu ne facem nici o iluzie, alegătorii vor înghiți și împăcarea aceasta, fără să vadă comedia dureroasă care s-a jucat la spatele lor. Toți cei care și-au pus speranțele în realizarea unui partid democratic, toți cei care au crezut în menirea politică a domnului Take Ionescu își vor îneca amărăciunea în valurile bugetului. La banchetul puterii nimeni nu va îndrăzni să cîrtească și să pară nemulțumit.

Țara, țara alegătorilor, țara legală, va mistui în pace, în liniște și în fericire.

Numai colo, departe, în noroaiile eterne ale mahalalelor, în zarea mohorită a satelor, mulțimile imense, compacte și confuze vor învăța poate ceva din aventura vremelnică a partidului democrat. Acolo se va înțelege în sfîrșit că poporul n-are nimic de cîștigat nici din certurile, nici din împăcările boierilor. Acolo se va ști că nu există altă speranță pentru dezrobirea claselor muncitoare, pentru curmarea exploatării, pentru înlăturarea nedreptăților decît în întărirea singurului partid care mai are o menire și-un ideal, partidul socialist. Acolo, împăcarea conservatorilor și sărutul șefilor lui va arunca, cu ultima sămînță de dezamăgire, întiiul germen de încredere în forțele, numai în forțele poporului.

Facla, an. I (1910), nr. 3 (27 martie), p. 33—34.

ACADEMIA DE DECLAMAȚIE S-A ÎNCHIS ; BIROUL DE ÎNREGISTRARE NU MAI FUNCȚIONEAZĂ

Amatorii de dicțiune corectă, elegantă, strălucită ; iubitorii de retorică ; pasionații de dueluri oratorice ; fervenții frazelor sonore sînt inconsolabili. Ca și dinșii, puzderia de oameni care trăiesc din votarea, prefacerea și negoțul legilor sînt nemîngiați. Parlamentul s-a închis ! Unde vom mai petrece de acum după-amiezile lungi și plictisitoare de digestii ? Unde ne vom mai recrea spiritul, motăind în cadența monotonă a perioadelor parlamentare ? Circul s-a închis ; stagiunea teatrală a luat sfîrșit, ultimele localuri de distracții, Camera și Senatul ne vor lipsi și ele.

Vai, pentru ce e dat celor mai frumoase opere omenești să treacă atît de repede, mai ales cînd nimic nu prevestește și nu îndreptățește dispariția lor ! Lucrurile mergeau atît de bine ! În fiecare zi aleșii națiunii urcau în muscal sau în automobile sforăitoare Dealul Mitropoliei. Discuțiunile și glumele, întrerupte un moment la „Capșa“, continuau în bufetul Camerei. În jurul oracolorilor parlamentari se grupau interesele depărtate, stăruințele insistente, nevinovatele intrigi locale. Se puneau repede la cale afacerile mănoase și se rezolvau slujbele familiare.

Cînd tribunele publice începeau să se umple, onorabilul președinte se așeza solemn în fotoliul preșidențial, și, cu mici, foarte mici variante, prezida repriza comediei din ajun. Un reprezentant al poporului suveran se urca la tribuna Camerei și vorbea curgător, frumos, cu imperceptibile greșeli de gramatică.

Anumite cuvinte, anumite fraze veneau fără greș, cu un lăudabil sentiment al tradiției, în toate cuvîntările.

„Progresul“, domnilor... „Democrația“, domnilor... „Fericirea patriei“... „Demnitatea națională“, domnilor deputați... „mentalitatea“, „gestul“, sau cînd și cînd odiosul „spirit de anarhie“ care etc., etc.

Aplauze furtunoase și îndelung repetate subliniau amenințările la adresa opoziției și osanalele la adresa băncii ministeriale. Miniștrii nici nu clipeau din ochi, atît era de pătrunsă atitudinea lor hieratică de solemnitatea momentului. După ultimul ropot de aplauze, cîteva mîini se întindeau entuziaste peste bănci și zguduiau cu energie mîinile oratorului, pe cînd un alt reprezentant al suveranității populare, de obicei un membru al opoziției, se ridica dîndărătul unui pupitru ca tras de-o sfoară misterioasă.

Replica se dădea după toate regulile artei. Ici și colo, cîte o amenințare de formă, cîte o violență foarte dulce, ca să se îndreptățească protestările majorității și ca ziarele de partid să poată da mulțimii de gură-cască impresia unor lupte dezesperate. Încolo, aceleași cuvinte, aceleași fraze, aceleași retorică, aceleași greșeli de gramatică. Repertoriul comediei parlamentare rămînea neschimbat. Legile veneau pe birourile Camerei, se discutau, se votau cu iuteala unei agilități de prestidigitator.

Nimic nu întrerupea ritmul sonor al cuvîntărilor, nimic nu turbura respirația calmă a tenorilor politici. Sub cupola luminoasă a Academiei de declamație din Dealul Mitropoliei nu răzbeau plingerile mulțimii, deznădejdea satelor înfometate, strigătele de groază și de durere ale celor etern nedreptățiți. Biroul de înregistrare consemna zilnic voința guvernului, exprimată în articole nenumărate.

Bilele albe se așezau în rînduri disciplinate, mîinile se ridicau cu-o nobilă statornicie, un foșnet ușor se desprindea din șoptele discuțiilor și glumelor reluate, cineva, la tribună, continua o perorație savantă, pe cînd, dîndărătul fotoliului preșidențial, tronul regal al m.-s. domina, pîndea, inspira jocul, prezida voturile comediei politice, ca o neclintită și vigilentă cușcă de sufler.

Vai, lucrurile mergeau atît de bine! Pentru ce oare vitregia guvernanților să ne răpească și această ultimă distracție? Unde vom mai asculta de-acum tiradele

patriotice, sonoritățile verbale cu atît mai puțin obositoare cu cît erau mai goale, unde ne vom mai face digestia în cadența largă a pericadelor învățate pe de rost! Parlamentul s-a închis!

Puneți doliul, voi toți cîți nu disprețuiți zădărnicia formelor deșerte, amatori de discursuri sterile, amanți ai verbozității care ascunde lipsa de gîndire, voi toți care în vremea noastră de blazare ați mai păstrat cultul groștii comediei politice.

Domnul Brătianu și-a concediat trupa. Academia de declamație s-a închis.

Facla, an. I (1910), nr. 5 (10 aprilie), p. 69—70.

BISERICA ÎN DESCOMPUNERE

Cînd totul e putred în țara asta, cînd în toate instituțiile se dau zilnic în vileag imoralități, escrocherii formidabile, abuzuri și cele mai josnice interese personale, nu era cu puțință să nu găsim biserica în fruntea degradării și scandalului. De luni de zile biserica e frîmțată nu numai de legea sinodală a domnului Haret, lege împotriva căreia s-a ridicat episcopul Gherasim al Romanului, dar mai cu seamă de gravele învinuiri aduse mitropolitului primat Atanasie, că se dedă la „excese de neînfrînare și de rușinoase neorînduiri”, izvorîte din „poftele și desfătărilor trupești” ale I.P.S.S.

Dacă pînă acum zvonurile și învinuirile extrem de grave aduse mitropolitului primat puteau fi desconsiderate, pentru că veneau de la slujitorii inferiori ai bisericii — și în țara românească nu se ține în seamă decît de ceea ce vine de sus — de data asta acuzațiile formale ale episcopului de Roman, acuzații de furțișag, de desfătări trupești și de erezie, nu vor mai putea fi înmormîntate între zidurile nepătrunse ale lăcașului lui Dumnezeu.

Glasul episcopului de Roman a răzbătut în public. O dată cu el a răzbătut și acuzația infamantă adusă episcopului Gherasim de ministrul instrucției publice, că pe cînd era director al Seminariului din Rîmnic s-a făcut vinovat de acte rușinoase, de imoralitate. Se știe la ce-a făcut aluzie domnul Haret.

Se spune că episcopul Romanului, fiind director al numitului seminar, ar fi întreținut relații de homosexualitate cu un tînăr seminarist.

Nu vom intra în amănuntele scîrboase ale faptelor cuvioaselor fețe bisericești. Nu vom cerceta de partea cui

e dreptatea și adevărul; de partea mitropolitului, care s-a lăsat subjugat de farmecul desfătărilor trupești, sau de partea episcopului, care a apreciat plăcerile trupești numai cu unul din elevii lui.

Probabil că ambii stîlpi ai pravoslavniciei biserici ortodoxe au fiert în aceeași oală a neînfrînării și neorînduiei.

Ceea ce vrem să reținem, însă, e dovada netăgăduită, afirmată, în sfîrșit, la lumina zilei, că în sinul bisericii noastre domnește scandalul și curvia.

Stîlpii bisericii sînt putrezi, temeliiile bisericii se clatină în descompunerea generală a unei societăți ridicată pe exploatare, pe desfrînare și pe minciună.

Cei care iubesc adevărul și știința nu se vor plînge că e prea devreme.

Facta, an. I (1910), nr. 10 (16 mai), p. 157—158.

CONDAMNARE MERITATĂ

Curtea de casație a respins recursul celor trei fruntași ai mișcării socialiste. Ar fi fost și păcat să fie altfel. În țara în care în aceeași săptămână justiția militară achită pe frauduloși ar fi fost o rușine ca oameni de inimă și de ideal să nu fie osindiți de justiția civilă.

Frimu, Marinescu și Christescu trebuiau condamnați.

Muncitorii aceștia, extrași din rîndurile cele mai de jos ale plebei, și-au permis toate îndrăznelile și toate aroganțele. Într-o vreme în care convingerile se speculează la bursa politică, oamenii aceștia și-au permis să aibă convingeri nestrămutate. Într-o țară în care singurul resort al vieții e lupta pentru căpătuială, plebeii aceștia au îndrăznit să lupte pentru un ideal. Într-o societate în care cei mai înalți magistrați ai țării se tîriesc pe brînci la picioarele puternicilor zilei, oamenii aceștia, fără averi, fără protecție și fără nume, au avut nebunia să înfrunte arbitrariul autorităților și bara justiției, susținuți numai de credința în dreptatea cauzei lor.

Pilda aceasta de conștiință cetățenească trebuia pe-depsită. O alcătuire socială bine organizată are datoria să arunce din sinul ei pe toți aceia care, prin caracterul, prin idealismul și prin înălțimea lor morală, sint o vecinică piedică în calea traficurilor, abuzurilor și fraudelor prin care trăiește societatea contemporană.

Facla, an. I (1910), nr. 11 (23 mai), p. 171.

GREVA DIN BRĂILA

Greva muncitorilor din portul Brăila a căzut. După două săptămîni de rezistență, cei 5.000 de muncitori exploatați și infometati s-au dat învinși. Nu vom arăta încă o dată, după atîția alții, care au fost cauzele grevei și nici mijloacele întrebuintate de comercianți și de politicieni ca s-o răpuie. Ce pot să însemne, în adevăr, incidentele zilnice, amărăciunile trecătoare, rezultatele imediate și negative, cînd peste ele se înalță cea mai frumoasă pildă de solidaritate pe care o cunoște istoria proletariatului nostru și siguranța că izbînda definitivă nu poate să aparție decît acelor care în momentele grele ale luptei au dat dovadă de o neclintită disciplină morală și de o luminată conștiință de clasă.

Greva de simpatie a lucrătorilor din fabricile de ciment, celuloză, cuie și rizerii¹, a hamalilor din port, a birjarilor și lăptăreselor, a atîtor alte categorii de muncitori care au fost opriți de însuși comitetul greviștilor să se asocieze la greva lor trebuie să demonstreze și celor mai orbi că un spirit nou însuflețește astăzi voința și idealurile muncitorimii. Împotriva acestui ideal și acestei solidarități, lupta stupidă și antinațională a guvernelor de clasă e osîndită să fie o luptă zădarnică. Dacă mai înainte muncitorii dezorganizați, slăbiți de rivalități personale, împărțiți în tabere și în cete vrăjmașe își cunoșteau nevoile și știau ce vor, astăzi organizațiile sindicale i-au învățat nu numai să voiască, dar să știe și cum să voiască. În locul hărțuierilor și luptelor haotice din trecut, sindicatelor din Brăila au impus muncitorilor o acțiune

¹ *Rizerie* (fr. *la rizerie*) — fabrică de decorticare a orezului.

largă și o disciplină morală neînfrântă. În urma grevelor de altădată, chiar ale celor reușite, muncitorii dezorganizați și dezbinați între ei cădeau curînd într-o stare materială și sufletească inferioară epocii dinaintea grevei. Astăzi, după o grevă înfrîntă, după suferințele și dezamăgirile unei lupte de cincisprezece zile, aceiași muncitori au sărbătorit sfîrșitul grevei cum se sărbătorește o izbîndă, izbînda sacrificiilor unanim consimțite, a solidarității încercate, a speranțelor în viitor.

„Greva a căzut, trăiască greva !“ Acesta a fost strigătul care a izbucnit din piepturile miilor de muncitori flămînzi, înfrînți dar neînvinși.

În fața acestui strigăt, ce pot să însemne recriminările comercianților fricoși, amenințările ridicole ale cutărei gazete guvernamentale și franțuzești, sau uneltirile politicianilor brăileni îngroziți că le scapă din miini cîteva mii de familii de exploatați și cîteva mii de alegători ? Orice-ar face, orice ar încerca dușmanii muncitorilor și ai democrației, syndicatele din Brăila vor ști să lupte și să învingă. Peste o lună sau peste două, cînd mii de vagoane vor aștepta în port să descarce bogăția națională pe umerii muncitorilor și de pe umerii lor spre țările străine, munca va înceta și lupta va reîncepe.

Lupta aceasta e necesară, e inexorabilă.

Prea multe și prea mari nedreptăți apasă asupra muncitorilor din portul Brăilei, prea s-a făcut dovada minunatului spirit de jertfă, de solidaritate și de disciplină a acestor muncitori, ca lupta lor să nu fie privită cu simpatie de tot ce este cinstit, democratic în această țară, și ca izbînda lor viitoare să nu fie dorită și considerată ca însuși un triumf al democrației.

Facła, an. I (1910), nr. 15 (19 iunie), p. 229—230.

ACTIVITATEA NOASTRĂ

Cu numărul acesta se împlinesc șase luni de la apariția *Faclei*.

Judecînd activitatea desfășurată de noi în cursul acestor șase luni, numărînd luptele pe care le-am dus pentru demascarea tuturor coalițiunilor reacționare adăpostite îndărătul frazeologiei liberale și naționaliste, constatînd simpatia prietenească și caldă cu care am fost primiți de democrația acestei țări, trebuie să mărturisim, fără falsă modestie, că opera noastră a fost utilă și că munca și luptele noastre n-au fost cheltuite în zadar.

Revista aceasta, pornită într-un moment de entuziasm și în nevoia pe care o simțeam cu toții să respirăm un aer mai curat în atmosfera viciată de patimi politice personale, de lașitate de gîndire, de ațîțări și dușmăanii de rasă, n-a putut să trăiască și nu va putea să trăiască decît continuînd aceeași operă și fiind însuflețită de același entuziasm.

Trecutul nostru, scurt, e adevărat, dar bogat în lupte, ne va fi într-o măsură anumită cheazășia viitorului.

Ceea ce am început cu bine vom duce la capăt fără teamă și fără șovăiri.

Fie împotriva partidelor istorice, care n-au istoric în trecutul lor decît jaful și exploatarea nemiloasă, fie împotriva bălăriei naționaliste, care amenința să asfixieze într-o împletire de suspiciune, de vaiete și de ură, forțele vii ale acestui popor, fie împotriva acelor care, ca indivizi, încearcă să profite de nepăsarea și tembelismul nostru oriental ca să se strecoare, fără inteligență, fără suflet și fără muncă, la situații nemeritate, ne vom lupta și vom afirma mereu punctul nostru de vedere cinstit și

sincer democratic. Ca și pînă acum, nu vom cruța nimic și nu vom ierta pe nimeni, de la cel din urmă jandarm rural ascunzîndu-și nedreptățile și teroarea în depărtarea satelor și pînă la jandarmul rural din fruntea guvernului și de la picioarele tronului ; nu vom uita pe nici unul din cei care trăiesc din mizeria mulțimii și din miasmele reacțiunii politice.

Vom face mai mult.

Încurajați de simpatia publicului cititor, vom îmbunătăți revista noastră, nu atît a noastră, cit a clasei muncitoare și a acelor care i-au îmbrățișat năzuințele. La partea politică vom adăoga în curînd cîteva pagini de literatură și de știință. Alături de idealul democratic, vom pune revista aceasta în serviciul unui ideal mai larg de cultură și de artă.

Și atunci, și numai atunci *Facla*, care de la primul ei număr a făgăduit că : „raza ei va lumina, focul ei va încălzi, flacăra ei va arde“, își va fi îndeplinit cu prisosință misiunea.

Facla, an. I (1910), nr. 26 (4 septembrie), p. 405—406.

RĂZBOIUL SOCIAL

Sînt ani de zile de cînd conflictul care a izbucnit acum violent între muncitorii Căilor Ferate franceze și marile companii de exploatare era într-o stare latentă, dar permanentă. Tot ce omenește se poate încerca a fost încercat de lucrătorii francezi ca să întirzie și să înlătore izbucnirea acestui conflict. Delegații nenumărate ale sindicatului s-au adresat rînd pe rînd puterii capitaliste și puterii guvernamentale. Au cerut să trateze de la egal la egal și-au fost respinși. Au propus arbitragiul și n-au izbutit. Au întreprins o întinsă propagandă de luminare a opiniei publice asupra nevoilor reale ale muncitorimii și s-au izbit de indiferența unora, de reavoința altora, de o întrîngă coaliție de inerție a claselor stăpînitore. Au amenințat cu greva generală, și amenințările lor au fost primite cu neîncredere și cu ironii. Mai mult, acum două-trei luni, cîțiva șefi sindicalisti au fost izgoniți fără milă din posturile lor. Muncitorimea a primit provocarea în tăcere și cu răbdarea unei clase care știe ce-i suferința. Dar suferința omenească are o margine, și tăcerea impusă, conștientă închide de multe ori într-însa, ca și liniștea aparentă a atmosferei, toată minia furtunii viitoare.

Astăzi furtuna s-a dezlănțuit. Între două părți însemnate ale claselor sociale din Franța, războiul e declarat. Nu războiul ucigător, făcut cu baioneta, cu gloanțe și cu obuzuri, așa cum se practică între națiuni, dar războiul social, războiul zilelor de astăzi și-al zilelor de mîine, cînd o clasă socială, oropsită și nedreptățită, refuză munca silnică a exploatatorilor, proclamă greva generală și așteaptă cu brațele încrucișate să vadă cum se va descurca o societate care trăiește și huzurește numai din munca ei.

Dacă nu ținem seamă de durerile inerente fiecărei lupte, dacă nu ne interesează îndirjirea trufașă a capitaliștilor și puterea de jertfă a muncitorimii, nu putem totuși să nu admirăm, oricare ne-ar fi părerile politice, spectacolul grandios pe care-l prezintă o grevă generală în viața societăților moderne. Priviți. La un semn dat trenurile se opresc pretutindeni. În găurile lăsate în întuneric, șuieratul mașinilor nu mai spintecă văzduhul, aburul nu mai geme, semnalele nenumărate nu mai funcționează. Ca monștri enormi, imobilizați, fără suflet, trenurile stau lungite de-a lungul liniilor. Viața încetează. Un oraș imens ca Parisul, cu cele aproape trei milioane de locuitori ai lui, rămâne izolat de lumea întreagă. Afacerile se opresc. Merindele care vin din toate colțurile Franței au rămas în mijlocul cîmpurilor. Hrana se face tot mai scumpă. Mărfurile, ziarele, corespondențele se îngrămădesc în baloturi, în vrafuri nesfârșite, în pîntecele gărilor care nu mai pot să mistuie. Prin repercutare, uzinele lipsite de materii prime și cărbune își sting sau își vor stinge furnalele. Activitatea, energia, viața cetăților este izbită din toate părțile. Ca un organism intrat în fazele agoniei, cînd sîngele nu mai circulă decît cu anevoie, cînd inima nu mai bate decît imperceptibil, cînd plămîinii nu mai respiră, cînd ochii nu mai văd, mintea nu mai judecă, tot astfel în organismul social lipsit de sufletul lui, munca proletară, membrele se întind rigide, arterele sînt cuprinse de scleroză, singura viață care mai dăinuiește e urgia represiunii, entuziasmul întrunirilor tumultoase și marea forță de ideal care se adăpostește în cutele roșii ale steagului socialist.

Priviți lupta aceasta, cîntăriți ce vor putea să facă împotriva inerției unei clase teroarea guvernului și aurul capitalismului și întrebați-vă cu uimire cum n-au ajuns încă muncitorii din toate țările să-și dea seama de forța imensă care dormitează mai mult în brațele lor încrucișate decît în mușchii lor de fier încordați pentru muncă.

Ah, dar și în ziua cînd vor pricepe !...

Flacăra, an. I (1910), nr. 30 (2 octombrie), p. 49—50.

„SPRE ȚĂRMUL DREPTĂȚII“

Poezii de D. Th. Neculuță
Cercul de editură socialistă, București

Cu prilejul aniversării morții poetului

Prietinii și tovarășii cizmarului Neculuță au adunat într-un volum poeziile acestuia, poezii parte răspindite pînă acum prin diferite ziare și reviste socialiste, parte inedite. Publicîndu-le, cercul de editură socialistă a urmărit un îndoit țel. Întîi, să ridice un prinos de dragoste și de recunoștință tovarășului mort, care a dat tot ce-a avut el mai curat și mai bun în sufletul lui realității de suferințe și de idealuri de dezrobire ale muncitorilor, din rîndul cărora făcea și el parte ; și în al doilea rînd, ca să pună în mîinile muncitorimii de astăzi versurile de durere și de răzvrătire scrise de unul dintre ai lor.

Poetul Neculuță s-a născut în mizerie, a trăit în mizerie și-a murit de mizerie.

Într-un oraș și într-o lume care cunoștea toate înlesnirile traiului și toate plăcerile vieții, el și-a trecut cei cîțiva ani de tinerețe încovoiat ziua pe meșteșugul lui de cizmărie, și noaptea, noaptea scurtă a muncitorului, ghemuit pe cărțile cumpărate cu anevoie și pe paginile albe în care și-a pus în versuri toate visurile lui neîmplinite, toate dorințele lui sfărîmate, tot sufletul lui batjocorit de lupta neîndurată pentru piine. Neculuță a intrat în viața cizmăriei cu ochii ațintiți spre frumusețile lumii și cu inima strînsă de farmecul unei iubiri din care el n-avea să guste niciodată. În nopțile de foame și de frig, el scria :

Imi port privirea peste toate... și jalea stă să mă
doboare,
Mi-e dor de slăvi și zări albastre, de cînturi dragi,
de crângi în floare,

Și nu le am... și-n dor de ele, tot dragul vieții mi
se curmă ;
Trăiesc, un beduin pe cale, de toți ai lui lăsat în
urmă !...

Copil de țaran, în lumea iubirilor venale ale capitalei,
el păstra curățenia de simțire și idealismul limpede al
poeziei populare. Știu din spusele prietenilor lui cât de
nenorocit a fost el în dragoste și cum n-a întâlnit, în
drumul lui de-acasă la cizmărie, un suflet care să i se îm-
părecheze. Și totuși, versurile lui cîntă vecinica iubită,
o cheamă, se sfîrșesc de dorul ei :

Ademenit de gîndul că în tine
E întruparea unui suflet mare,
Pe veci căzut-am rob iubirii tale...

Te-am urmărit cu lacome lumine...
Și-i mult de-atunci !... și nu-mi mai vii în cale !...
Și sufletu-mi, stingher și veșted, moare...

, Tot ce e frumos în lume și în gîndul lui, el pune în-
tr-însa :

Niciodată steaua serii,
Plutitoare-n cerul sfînt,
În doi ochi mai plini de farmec
Raza ei nu și-a răsfrînt.

Și-adesea, ascunzîndu-și durerile, îi vorbea șagalnic :

Ochii tăi cei tineri
N-au nici lanțuri, nici curmei,
Cu ce mă legară ei ?...
Că m-au dat la dor legat,
Ca să-i fiu mindrii argat,
De cu seară pină-n zori
Să-i fiu slugă pe plînsori,
Și din zori pină-n noptat
Să-i slujesc tot pe oftat...

Respins din pragul dragostei, închis toată viața între
păreții murdari ai atelierului, Neculuță își întorcea sufle-
tul dornic de căldură, de viață și de lumină către natură.

Cizmarul îngropat în mirosul greu al pielii tăbăcite, ciz-
marul care în clipe de răzvrătire striga sălbatec :

Ne-nchideți viața, ca-n mormînt,
În fabrici și uzine,
Și ne răpiți-al firii cînt,
Și florile, și cerul sfînt,
Și dulcea batere de vînt
Și zările senine...

își întindea tot sufletul, ca o apă, în dezmiardarea blindă
a vîntului de primăvară, și scria :

Și lași pe-a ta urmă cîntări,
Mirezme și aur de soare,
Și-aprinzi în adîncele zări
Albastra splendoare...

Și-n sufletul nostru cobori
O dulce, nostalgică jale,
Ne farmeci cu visuri, ne dori
Cu doruri de cale...

Și cînd :

În freamătul dulcelui somn
Sub arcuri de ramuri în floare,

s-apropie sfîrșitul primăverii, el nu vede în moartea
aceasta timpurie decît tot un prilej de slăvire a fericirii
naturii :

Și-n mină cu sceptru de flori,
Frumoasă și-n floarea puterii,
Zîmbind, fericită, tu mori
În brațele verii.

Dar idealismul, nota aceasta clară de tinereță și de
voinție revărsată peste toate trebuia să sece curînd în
traiul greu, mînat de biciul nevoii, al cizmarului Neculuță.
Cînd inima lui cinstită bătea zadarnic la porțile vieții,
cînd frumusețile naturii și alinările dragostei fugeau de
odaia lui sărăcăcioasă, Neculuță a trebuit să simtă pină

la plăsele cuțitul realității și-a trebuit să bea pînă la drojdie amarul existenței, ca să scrie :

Adormi, adormi, tu, vană amintire,
Să nu mai vezi trecutu-mi, — către dînsul
La ce s-ar mai întoarce-a ta privire ?

Ruini... și alt nimic nu e într-însul.
La ce-am venit în lume, tu, gîndire,
Nu mă-ntreba, să nu mă-nece plînsul !...

Prin multe din poeziile lui trece același fior de deznădejde, aceeași umbră de dezamăgire, același gest larg, întins peste deșertăciunea tuturor lucrurilor omenești. Adesea ritmul lui e frînt, avîntul spart, ca fereastra prin care intra pînă la dînsul viscolul iernii. În viața lui nu vede decît durere, în toți cei care îl înconjoară vede zbătîndu-se aceeași suferință, aceeași menire a tovarășilor lui de muncă, osîndiți la ocna vieții. Oriunde și-ar întoarce ochii, va întîlni nevoia, foamea și frigul ; va găsi moartea de o parte, prostituția de alta. Cu cîtă groază, cu cîtă supremă milă spune iubitei :

Sînt ani de-atunci !... Tu, sfîntă și curată,
La poarta muncii, cu-a ta mină slabă
Băteai cerșind, umilă ca o roabă,
Primirea ta, dar... poarta sta-ncuiată...

Mureai, — cînd Prostituția murdară,
Și Moartea-n fața ta, venind, îți zise :
Cu care, din noi două, mergi, fecioară ?

Și știind ce-o să aleagă, cunoscînd dilema crudă din care nu va putea să scape, strîngîndu-și fruntea între mîini și acoperindu-și ochii cu oroare, în toate versurile lui ar striga :

Uitare vreau, uitare și tăcere...

Și s-ar îngropa în uitare ca într-un mormînt, inspirația l-ar atinge cu aripi cernite, ar scrie pînă la ultimul vers dezgustul de viață, sila de lume, înfricoșătoarea sete de repaos eminescian ; ar fi și el un rapsod mai mult din pleiada pesimiștilor fără visuri, fără credințe, fără iluzii ;

ar fi ! dacă numai în sufletul lui necunoscut, batjocorit, aruncat ca o zdrăncă de fericirii pămîntului, în sufletul lui biciuit pînă la sînge de nedreptățile vieții, nu s-ar fi deșteptat deodată, n-ar fi zburcînit, n-ar fi urlat de furie, ca vijeliile iernii, întiul strigăt de revoltă și de ură. Poetul dragostei și al primăverii, care văzuse cum pe malul lacurilor

...aiurează răchitele și teii...

poetul deznădejdiei posomorite și al tristeții fără speranță întinde de data asta coarda suferinței, pînă ce plesnește cu zgomotul răzvrătirii sub mîna lui.

Căci Neculuță intrase în armata socialismului.

Viața, care nu putea să-i pară pînă atunci decît ca o vale a plîngerilor, înțalege că e un cîmp de luptă. Lîngă dînsul simte coatele tovarășilor de muncă și de război. În odaia lui friguroasă și pustie nu mai e singur. De-acuma poate să-l pîndească boala, poate să-l muște gerul, poate să-l sugrume nevoia, glasul lui va răsuna pînă la moarte, cu sunet de aramă.

El pricepe înțelesul larg al înfrățirii peste clasele sociale, peste granițe. Știind că partea oropsiților este aceeași, că :

Ne curg aceleași lacrimi și morții ne trimete
Aceleași răni și boale, și foamete, și sete.
Ne arde același soare, ne bate același vînt.
Căci toți sintem copiii aceluiași pămînt !

El va suna din goarna poeziei chemarea muncitorimii la marea luptă de clasă a vremii de mîine. El va turna în sufletele întunecate ale învinșilor de azi beția nădejdiei și încrederea sfîntă în puterea și în dreptatea cauzei lor. El va face să bată în ritmul barbar al versurilor lui inima nesocotită, călcată în picioare a proletariatului.

Și cînd bogătașii și sătunii le vor tăia calea, poezia lui va amenința încrunțată :

Îmi pare atît de drept și sfînt
Pe crudul șarpe să-l sugrum,
Și foc să fac într-al lui drum,
Și-n foc să-l zvîrl și să-l fac scrum,
Și scrum să-l dau în vînt !

Și cînd din fabrici și din uzine se înalță, surd de chinuri, „corul robilor“, el le va arăta cu degetul zarea roșie a viitorului, și versul lui va rîde cu rîsul răzbunării:

Ca recea spaimă tremurînd,
În tină, la picioare,
Iertare veți cerși, plîngînd...
Iar noi, trufași, pe voi călcînd,
Vom rîde-n hohot, auzînd
Că mai cerșiți iertare.

Și cînd, peste ani și peste decenii, cînd visurile noastre de dreptate vor fi înfăptuite, cînd socialismul învingător va filfii steagul roș pe ultimele ziduri ale cetății capitaliste; cînd pămîntul se va zgudui pentru cea din urmă oară, sub pasul de atac al armatelor proletare; cînd pe rugul Sodomelor și Gomorelor aprinse se vor mistui cu cei din urmă proprietari cele din urmă împilări și nedreptăți sociale, atunci glasul lui Neculuță, glasul cizmarului învins, glasul poetului revoltat, va răsuna încă o dată, de dincolo de moarte, o trîmbițare de izbîndă, dar de izbîndă împăcată și largă :

Pe sceptre și steme, și tronuri sfărmate,
Trufașă tu calcă, și mindră te-ndreaptă
Spre țarmuri de sînge și plîns neudate,
Spre țarmuri pe care divina dreptate
De veacuri te-așteaptă.

Facla, an. I (1910), nr. 32 (16 octombrie), p. 91—94.

Hai, frate Cristoase. să bem o țuculiță ...

Hai, frate Cristoase, să bem o țuculiță... Desen apărut în revista *Facla*, an. IV (1913), nr. 15 (13 aprilie), p. 304
(Biblioteca Academiei)

ANUL XI 4 M
No. 19

Facla

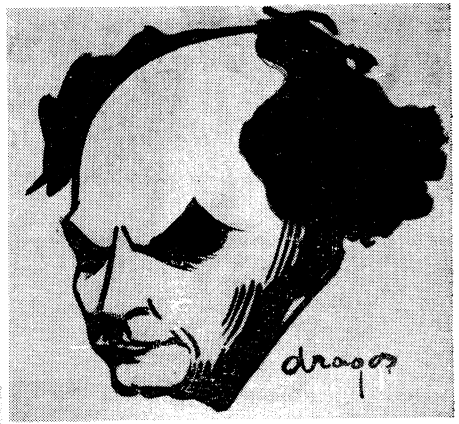
11 MAI
1913

10 MAI

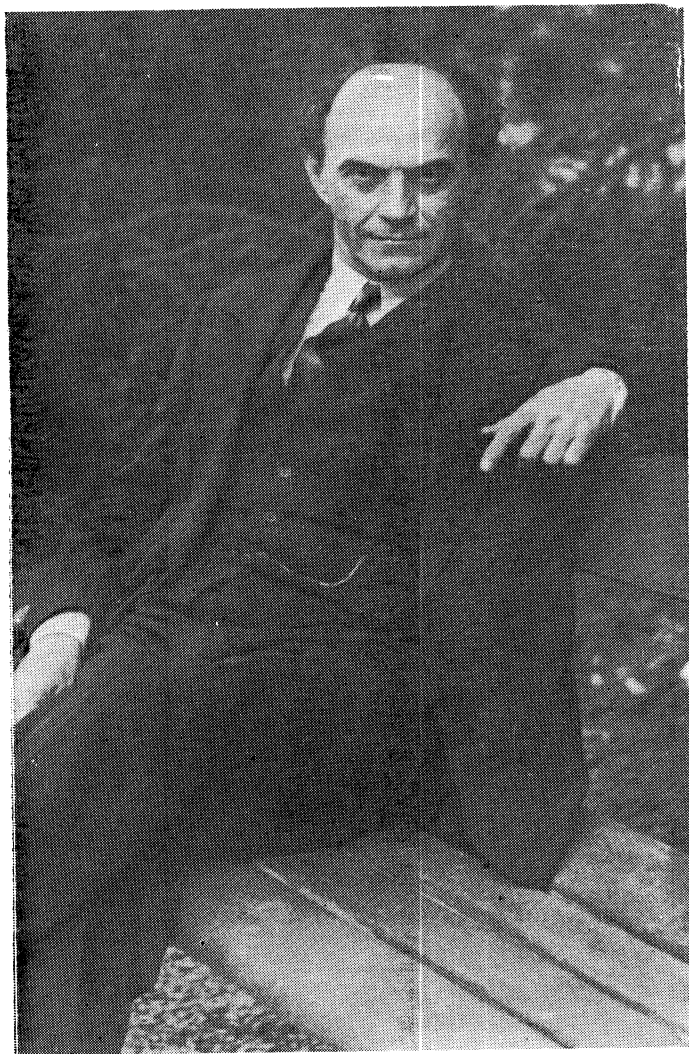

Vișelul de aur...

10 mai. Vișelul de aur... Coperta revistei *Facla*, an. IV (1913), nr. 19 (11 mai)
(Biblioteca Academiei)

N. D. Cocea, caricaturi
(In posesia Ioanei Cocea);
Muzeul Literaturii Române;
Rampa, an. XVI (1931),
nr. 3932 (28 februarie), p.1
(Biblioteca Academiei)

N. D. Cocea

(Fotografie în posesia Ioanei Cocea)

OLIGARHII ȚĂRII MELE

Mult îmi sînt dragi oligarhii țării mele : sînt toți oameni duioși, blajini, cu miere în gură și cu foc în inimă. Cînd pomenesc de țară și de neam, îi apucă un fel de alte alea, bune : vocea li se moaie, cîte o lacrimă le udă genele; vorbesc cu glas tremurat; celor bărboși le tremură și barba. Cînd vorbesc de neam, ei zic : „neamul românesc“, iar țării, nici nu-i zic țară, ci — alintat — „țărișoară“. Așa sînt oligarhii români : blajini, duioși și cu mult alean în suflet.

Gîndul lor numai spre țară se-ndreaptă. Deunăzi domnul Georges Diamandy, oligarh roșcovan, zărind la Cameră pe domnul Fleva, oligarh oacheș, îl întrebă fără altă vorbă :

— Care e, coane Nicule, leacul cu care să vindecăm relele de care suferă țara ?

Iar domnul Fleva, neînduplecat cum e, strigă :

— Să plece doftorul care stă la capul bolnavului !

Tocmai atunci trecea domnul Costică Alimănișteanu, lung și cam aplecat înainte.

Auzind că e vorba de durerile țării, domnul Alimănișteanu întrebă plin de grijă :

— De „țărișoară“ vorbiți ? Oh ! „țărișoara“ mea !

Și ar fi oftat multă vreme domnul Alimănișteanu, dacă nu venea domnul Vintilă Brătianu să-l ia de braț și să-i poarte gîndul aiurea : spre o nouă creațiune de bancă.

Așa sînt oligarhii români : chinuiți pînă în măduva oaselor de grijile țării. Noroc că mai au și alte treburi, care îi fac să uite de necazuri. Altminteri s-ar prăpădi, săracii.

Pe mine, unul mă înduioșează mult această grijă de tot momentul pentru țara mult iubită.

Cînd văd doi oligarhi stînd de vorbă, la un colț de cafenea sau de trotuar, mă pocnesc peste frunte.

— Aracan de mine! Se chinuiesc bieții oameni vorbind de nevoile țării. Ia să-i tulbur și să le împrăștii gîndurile.

Și numai ce mă apropiu de dîșii, să trag cu urechea... Oligarhii văzîndu-mă, scurtează vorba și se despart, plecînd fiecare în altă parte.

Iară eu, deși m-am făcut vinovat de o necuviință, sînt fericit știînd c-am săvîrșit o faptă bună.

Numai cînd văd pe oligarhi urcînd scările Băncii Naționale, ale Creditelor, ale „Casei Rurale“, ori ale ministerelor, inima mea e mai veselă. Atunci știu că oligarhii nu suferă. Nu vorbesc doar de nevoile țării, ci de ale lor, și cînd e vorba de *ale lor*, helbet, n-am nici o grijă. Știu să și le satisfac de minune (și nu e treaba mea).

Nu e vorba că, de-aș voi să mă amestec, căutînd să-i tulbur iarăși, aș păți-o rău, rău de tot. Căci pe cît sînt de blajini și de duioși oligarhii cînd se ocupă de treburile țării, pe atît sînt de nemiloși cînd își cată de treburile lor. Atunci să n-ai nici ochi, nici urechi, că e vai de tine.

Și tot vai de tine e cînd vrei să știi cum oligarhii administrează, mai ales la sate. Oligarhul, duios și blajin la oraș, aduce cam cu o fiară cînd e la sate. Înțelegeți dv. Cu mojiicii de la sate pun la cale treburi „particulare“.

Numai cînd e vorba de treburile obștești, oligarhul e blajin, duios și plin de dragoste. Atunci vocea îi tremură, barba idem — de o are — iar grijile îi întunecă fruntea. Vă îndemn să nu vă uitați mult la un oligarh preocupat de grijile țării. V-apucați plînsul.

Și e mai bine să rîdeți.

Facla, an. I (1910), nr. 38 (28 noiembrie) p. 185—186.

ARMATA ȚĂRII

Cunoașteți patriotismul guvernelor și partidelor noastre. Sînteți în curent cu marile sacrificii făcute pentru apărarea și armata țării. Știți desigur pe de rost cuvintele stereotipe: „scumpa mea armată“, pe care maiestatea-sa le presară, de patruzeci de ani încoace, în toate mesagiile, discursurile și proclamațiile sale.

Ați aflat, poate, de asemenea, că în timpul răscoalelor din 1907 armata țării a fost aceea care a consolidat principiul sacru al mării proprietăți rurale în sîngele țărănimii împușcate. Că pentru opera aceasta de salvare națională au curs decorațiile, bacșișurile și frazele ditirambice ale oficialității. Că, de atunci încoace, nu e politician în țara asta căruia să nu-i tremure glasul și să nu i se umezească ochii cînd vorbește de soldatul român.

Ei bine, cunoscînd aceste lucruri, v-ați spus, desigur, cu un firesc sentiment de admirație și de mîndrie națională, că armata țării se bucură de o situație excepțională și privilegiată în stat. Văzînd, pe Calea Victoriei, dolmanele blănite și gulerele de lutru ale eleganților ofițeri de cavalerie, ați fost convinși că în cazarmile spațioase, aproape confortabile, soldații noștri împărtășesc același trai fericit și îmbelșugat. Și, legănați în armonia discursurilor patriotice, increzători în grija pîrintească a clasei conducătoare care și-a asigurat atotputernicia pe forța unei armate de represiune, fără îndoială că nu v-ați întrebă niciodată cum trăiește și din ce trăiește soldatul acesta luat de la coarnele plugului ca să apere tronul și țara.

Nu voi încerca să vă dezamăgesc cu fraze și cu o expunere copioasă de principii. Ca socialist, aș fi răpede învinuit de antipatriotism, sau cel puțin de antimilitarism.

Cu tot singele rece necesar și înăbușindu-mi, pe cât e cu putință, revolta sufletească, voi lăsa să vorbească un document oficial. Ca să se vadă modul cum sînt hrăniți soldații armatei unui rege arhimilionar, iată raportul pe care medicul spitalului din Gănești îl adresa, acum cîteva luni, Direcției generale a serviciului sanitar :

No. 313

1910, septembrie 23

Domnule director general,

Fiind însărcinat să supraveghez starea sanitară a soldaților trimiși să păzească linia Prutului, de la frontiera jud. Covurlui pînă în dreptul comunei Rogojeni, soldați ce fac parte din Regimentul 12 Cantemir, puși sub comanda d-lui maior T.V., am inspectat, după cum era ordinul d-stră, la fiecare zece zile, întreg batalionul și am constatat, după cum veți vedea din cele ce urmează, că *hrana soldaților este insuficientă și de rea calitate* din cauza mentalității speciale care domnește în spiritul comandanților de trupe.

Cu toate insistențele pe care le-am pus ca să se amelioreze această stare de lucruri, marți, 21 septembrie a.c., inspectînd din nou pichetele, am găsit aceeași hrană absolut insuficientă și de proastă calitate. Se preparase varză cu carne, însă această preparație *nu semăna nici a supă, nici a mîncare; în cazane era un fel de apă tulbure în care pluteau rare bucăți de carne și cîteva firisoare de varză, de un gust așa de rău, încît soldații nu vroiau să mînce, ci se hrăneau numai cu piine, care nici ea nu este de o calitate tocmai bună.*

Într-o inspecție anterioară am găsit o ciorbă de zarzavat, poreclită de gradați ghiveci, *dar care avea un aspect dezgustător și era cu neputință de mîncat.*

Aceste fapte m-au îndemnat să cercetez îndeaproape care este cauza acestei stări de lucruri și am constatat următoarele :

Domnul maior T. V., comandantul acestui batalion, vrînd probabil să realizeze frumoase economii pentru regiment, dă soldaților o hrană imposibilă. Iată, d-le director general, în sprijinul acestei afirmații, cîteva cifre :

În ziua de 20 septembrie, cînd am inspectat batalionul, erau 338 de soldați la hrană. Pentru întreținerea acestora, comandantul avea la dispoziția sa :

133 lei alocație dată trupei în timpul obicinuit

103 lei surplusul dat de Ministerul de Interne pentru ameliorarea hranei

236 lei, prin urmare, pe zi pentru hrana a 338 soldați.

Ori, din suma aceasta de 236 lei, și ea destul de modestă, s-au cheltuit pentru hrana soldaților, adică pentru piine, carne, zarzavat, ceai, zahăr etc. 155 lei, realizîndu-se astfel o economie, în folosul regimentului și *în dauna sănătății soldaților, DE 81 LEI.*

Am controlat cheltuielile pe o altă zi, aleasă la întîmplare, ziua de miercuri, 8 septembrie a.c., și am găsit :

335 soldați la hrană.

132 lei și 84 bani, alocație dată trupei în timp normal

101 lei și 50 bani, surplusul dat de Ministerul de Interne pentru ameliorarea hranei.

În total, prin urmare, pentru 335 de soldați, 234 lei și 34 b[ani].

Din acești bani însă s-au cheltuit cu hrana soldaților numai 120 lei și 64 bani, sumă în care intră piinea, zarzavatul, ceaiul, zahărul etc., realizîndu-se astfel o economie, *tot în dauna soldaților, de 113 lei și 70 bani, adică o cifră mai mare decît alocația dată de minister pentru ameliorarea hranei.*

Controlînd, în sfîrșit, cheltuielile pe o lună de zile, am constatat că din suma de 7000 lei aproximativ, bani ce ar trebui să se cheltuiască pentru hrana soldaților, nu se cheltuieră decît aproximativ 4500 lei, realizîndu-se astfel o economie lunară de circa 2500 lei, iarăși în folosul regimentului și *în paguba soldatului, care e privat de o hrană mai substanțială și mai omenească.*

Din toate cele expuse mai sus, convingîndu-mă, domnule director, că asemenea proceduri care denotă o mentalitate cel puțin curioasă din partea comandanților de trupe sînt dăunătoare și primejdioase sănătății soldaților însărcinați cu paza graniței, am crezut de datoria mea să vă înștiințez din timp, ca să puteți lua toate măsurile pe care le veți crede necesare și salutare.

Primiți etc

Medicul spitalului Gănești (Covurlui)
ss/Virgil Stănescu

Să mai adăogăm ceva la aceste fapte și constatări dure-roase ? Poate o singură lămurire : în urma acestei adrese a urmat o anchetă care, firește, n-a dat nici un rezultat. Și un sfat : să nu vă indignați.

Să nu vă indignați, pentru că soldații de pe linia Prutului nu trăiau mai rău decît trăiesc soldații din restul

țării. Acum șapte-opt ani alocația fiecărui soldat pentru hrană era de 48 și de 52 de bani pe zi. Astăzi, cu toată scumpirea generală a vieții, e de 39 de bani, în care numai piinea intră pentru 20 bani. Vă închipuți ce hrană se poate da trupei cu 19 bani pe zi !

Să nu vă indignați, pentru că sistemul acesta de informare a soldaților nu e decît continuarea logică a sistemului de flămînzire a țăranilor.

Să nu vă indignați, fiindcă e drept și bine să fie răsplătiți astfel cei care, de dragul hambarelor boierești, au ucis pe frații și pe părinții lor în 1907.

Să nu vă indignați, pentru că, cu cît soldații sînt mai goi, mai flămînzi și mai îndobitociți de foame, cu atît sînt mai utili lăzilor de fier și mai scumpi inimii maiestății-sale regelui milionar.

Viața socială, an. I (1910), nr. 11—12 (decembrie), p. 331—334.

I. C. FRIMU

Nalt, cu statura puternică, cu trăsăturile feței săpate adînc, viguroase și expresive. Încet, aproape greoi în mișcări, a păstrat în atitudinile, ca și în acțiunea lui vecinic cumpătată toată firea țăranului moldovean. Origina moldovenească a tovarășului Frimu se vede cale de-o poștă. E destul să-l auzi o dată vorbind de la tribună. Sfătos ca un moșneag, glumeț ca un unchiuș iubitor de snoave, liniștit în momentele cele mai agitate, îndrăzneț cînd trebuie, camaradul Frimu pare, între muncitorii lui din partid și din sindicate, un bunic înconjurat de o puzderie de copii și de nepoți. Și adevărul e că și cei mai bătrîni dintre muncitorii organizați au trecut prin mîinile lui, s-au trezit la viața conștientă în acordurile barbare, dar calde ale cuvîntărilor lui, sînt copiii lui sufletești. Mi se pare că l-am cunoscut de cînd lumea. N-aș putea să concep mișcarea socialistă românească fără dînsul. Nu știu ce s-ar face muncitorii dacă le-ar lipsi tovarășul Frimu. Are vreunul nevoie de medic, de avocat, de duhovnic, fuga la Frimu. Un conflict cu comisarul ? Iar la Frimu. O grevă, o întrunire publică, un manifest ? Tot la Frimu. Și tov. Frimu i-ascultă cu răbdare, se îndirjește și [se] revoltă cu ei, tună și fulgeră împreună cu dînșii. Nici un muncitor nu i-a spus păsul fără să primească în schimb un sfat prielnic, o îndrumare sănătoasă și bună. Căci, mai înainte de toate, ceea ce e de admirat în sufletul și în inteligența acestui muncitor, ironizat de atîtea ori și cu atîta finețe de ziarele partidelor politice, e judecata lui limpede și cumpănită și dragostea admirabilă, sălbatică pe care o poartă mișcării socialiste. Nimic nu-l descurajează, nimic nu-l înfringe.

Născut la 4 octombrie 1871, în comuna Bîrzăști din județul Vaslui, a venit în București la 1889, și peste doi ani, în 1891, a intrat în partidul socialist. De atunci au trecut douăzeci de ani. Multe furtuni au trecut peste mișcarea socialistă. Închisori și bătaii, samavolnicii și nedreptăți, prigoniri la tot pasul și greutatea la fiece cotitură. Dintre tovarășii de odinioară, unii s-au îmbogățit, alții s-au dezgustat, cei mai mulți au vîndut cauza și au trecut în tabăra dușmanilor. Dintre cei puțini, se pot număra pe degețe, Frimu a rămas la postul lui. Astăzi, cînd e secretarul comitetului executiv al partidului socialist și candidatul partidului la Ploiești și în capitală, Frimu agită de la tribuna roșie aceeași țacălie artăgoasă și revoltată și aruncînd peste tumultul sălilor de întrunire aceeași ochi albaștri senini, aprinși de încredere și de idealism. Nu l-am văzut niciodată dezamăgit și învins. Nici chiar în închisoare. Ba poate că niciodată nu i-am văzut ochii mai blînzi și mai limpezi ca atunci cînd, în urma întrunirii de la 19 octombrie 1909, l-am găsit la judecătorul de instrucție, după trei zile petrecute în beciurile poliției, bătut, însîngerat, cu fața diformă și umflată. În zilele acelea de guvernare lașă și crudă ale ministerului domnului Brătianu, ochii tovarășului Frimu ascundeau o durere și o revoltă nemărginită, într-un albastru senin ca al ochilor unui copil. Să-l ferească Dumnezeu pe domnul Brătianu să dea vreodată ochii cu ochii aceia în Parlamentul țării.

Facla, an. II (1911), nr. 7 (12 februarie), p 96.

1 9 0 7

Patru ani de la răscoale !

Patru ani, și parcă ar fi trecut patru veacuri.

Cine își mai aduce azi aminte de miile de țărani care au mușcat pămîntul în ceasul morții, care au plătit cu viața lor o clipă de speranță născută sub purpura de incendiu a conacurilor aprinse, care au căzut de atunci, mai flămînzi, mai deznădăjduiți și mai goi, sub călciiul jandarmului și în lanțurile iobăgiei seculare ?

Cine mai pomenește azi numele satelor bombardate cu tunul, numărul părinților fără copii, al văduvelor fără cămin, al orfanilor fără adăpost ?

Ici și colo, cite-un glas pierdut în atmosfera încălzită a întrunirilor socialiste, cite-o frază, care revine, cunoscută și monotonă ca un refren, într-o frîntură de discurs sau într-o pagină de gazetă.

Totul s-a uitat. Nimeni n-a învățat nimic.

Guvernul care a urcat treptele puterii proptindu-și picioarele în singele încheșat al țărănimii a căzut într-o bună zi, frumos, normal, conform unor protocoale bine stabilite în anticamerele palatului, și nimeni n-a găsit stranie căderea aceasta tardivă și liniștită.

Un alt guvern i-a luat locul, în chip firesc, normal, automatic, și alegerile au decurs ca și-acum patru ani, ca și-acum șapte ani, ca în ajunul tuturor legislaturilor de patruzeci de ani încoace, cu aceleași violențe, în mijlocul acelorași corupții electorale, în tăcerea mută a unui popor supus de sclavi.

Cui să-i pese de nevoile, de năzuințele acestuia ! Ce-i pasă domnului Marghiloman dacă robii de pe moșiile boierești crapă de foame, robii aceștia, care nu sînt buni

nici măcar să alerge la curse? Ce-i pasă domnului Take Ionescu de durerile obscure din depărtarea satelor, când dumnealui are de rezolvat problema capitală a succesiunii la șefie? Ce-i pasă domnului Brătianu de această țără-nime umilită, care se lasă împușcată, batjocorită, călcată în picioare, fără să cricnească și fără să răzbune pe asasinății ei? Și, mai presus de toate, ce să-i pese regelui Carol de soarta țării acesteia, când din nevoile, din durerile și din foamea ei el poate să stoarcă milioane, să asigure impunitatea dinastiei și să prefacă în aur lacrimile și truda poporului?

Nu, 1907 a trecut ca un uragan orb și zadarnic. Nimeni n-a reținut, nimeni n-a învățat nimic.

În zarea posomorită nu se arată nici un ochi de lumină, nici o rază de speranță, nici un semn de mîntuire, afară doar de posibilitatea, de probabilitatea, de siguranța repetării unui alt 1907.

Facla, an. II (1911), nr. 11 (12 martie), p. 172—173.

ALEXANDRU MARGHILOMAN

O mască de pergament roasă, străvezie, șifonată. Doi ochi mici, fără gene, cu reflexe galbene, de viezure sau de balenă. Gura oblică, trasă într-o parte, ca în urma unui acces de paralizie. Pe fața asta de mort numai nasul coroiat, de pasăre rapace, de om de legi și de bancher, dă o expresiune de viață atitudinii impenetrabile, cînd afa-bilă, cînd înghețată, de diplomat.

Domnul Marghiloman e floarea cea mai perfectă a politicianismului român și chintesența elitei noastre intelectuale.

Ca om politic, a urmărit o viață întreagă un mare ideal: șefia partidului conservator. Pentru moștenirea acestei șefii a făcut totul și n-a cruțat nimic. Insinuant și amabil în opoziție, autoritar și implacabil la guvern, domnul Marghiloman n-a furat epitetul de „banditul de la justiție”, pe care, odinioară, i l-a hărăzit unul dintre actualii d-sale colegi de minister. Și ce „bandit”! Domnii Brătianu, Take Ionescu, Bădărău, Filipescu și însuși Ferichide sînt niște bieți școlari pe lîngă d.-sa. Nici unul dintre dinșii n-are talentul de convingere și de persuasiune la tribuna Parlamentului, unit cu mai mult calcul și mai mult sînge rece între culise ca șeful prezumtiv și de fapt al partidului conservator. Mărturisesc că aș prefera să mă întilnesc cu un bandit adevărat în mijlocul unei păduri decît cu domnul Marghiloman în bărăganul nostru politic. Dacă aș fi artist, mi-ar plăcea să-l pictez iscălind o sentință de moarte la o masă de ecarté. Nici un mușchi nu i-ar tresări pe față.

L-am văzut în afacerea Racovski. A aminat-o ieri cu eleganță, va rezolvi-o mâine cu aceeași eleganță înghețată, senină și crudă.

Cînd mă gîndesc la marea cauză a doctorului Racovski, încăpută pe miinile „banditului de la justiție“, m-apucă groaza. Mi-e groază nu atît de ministrul de interne, care, la urma urmei, în fața contingentelor politice, ar putea să cedeze, dar mi-e groază de Alexandru Marghiloman, reprezentantul autorizat, chintesența elitei noastre intelectuale.

Ah, elita noastră intelectuală ! Ce colecție admirabilă nu s-ar putea face din acești oameni care și-au însușit dreptul să conducă și să piardă poporul acesta ! Ce menagerie interesantă de cărturari, de savanți, de artiști, de oameni de litere și de cugetători care vorbesc în numele civilizației ! Iată-l pe cel mai calificat dintre dinșii, pe domnul Marghiloman. Îl cunosc de ani de zile. L-am văzut la Buzău, în fieful d-sale, la București, adesea, și la Paris de cîteva ori. L-am văzut, e un fel de-a vorbi. Căci pretutindeni unde se manifestează viața, gîndirea și arta, pretutindeni unde omenirea se agită în căutarea unui ideal și a unei emoțiuni superioare, nu l-am văzut niciodată. Am fost la mai toate concertele care au avut loc în capitală, am văzut figuri nenumărate, cunoscute și necunoscute, pe domnul Marghiloman nu l-am văzut. Am fost la teatru, de multe ori luni întregi în fiecare seară, dar pe domnul Marghiloman n-am avut norocul să-l întîlnesc. Am fost la conferințe, la expoziții de pictură oficiale și particulare, am fost la operă, la bibliotecă, la Ateneu, la muzee, la producții artistice, la șezători literare, dar nicăieri și niciodată nu m-am întîlnit cu domnul Marghiloman. De ce ? Pentru cel mai simplu cuvînt din lume. Elita noastră intelectuală trebuie căutată aiurea. Duminicile la curse, în zilele de peste săptămîină la club, și serile, a ! n-o să uit niciodată seara aceea cînd am văzut pe domnul Marghiloman, chintesența elitei noastre intelectuale, admirînd cu nesațiu și aplaudînd cu frenezie pe doi luptători care se băteau la... circ.

Și n-o să uit iarăși nici ziua aceea de toamnă tristă și dulce, cînd, în Parisul artei și-al muncii, în Parisul care revarsă peste cele două maluri ale Senei comorile muzeelor,

aplauzele teatrelor, melodiile concertelor, în Parisul inteligenței și al cercetărilor științifice, n-o să uit niciodată ziua cînd am zărit cu emoțiune silueta elegantă a domnului Marghiloman : pătrunzînd într-un locaș al culturii ? Sub bolțile Pantenonului sau ale Sorbonei ? Sub porticurile unei catedrale ? Vai, nu, ci pe ușile larg deschise ale casei *Potel et Chabot*, magazin de trufandale.

Facla, an. II (1911), nr. 12 (19 martie), p. 176.

BRĂTIENII

O caracatiță tricefală, monstră, nesățioasă, cu ventuze prinse de bugetul statului, cu trupul vecinic la Banca Națională și cu brațele aruncate peste toate așezămintele publice unde se mînuiesc bani. N-o cătați la Academie, la universități, la muzee, acolo nu e doar nimic de supt, ci coboriți-vă în pivnițele Băncii Naționale sau străbateți coridoarele întunecoase ale Creditelor și o veți vedea la lucru. Ar sta ea vecinic lipită de bugetul statului, dar acolo sucule e prea îmbelșugat, și atunci caracatița, după ce se ghiftuie de nu [se] mai poate urni, cade greoaie, rămîbind agățată numai de trupurile institutelor economice de care nimeni nu se apropie.

Ca să se ție acolo — și spre a-și ascunde lăcomia — ea invocă necesitatea de a apăra aceste așezăminte, pe care nimeni doar nu le amenință. Ea susține că acolo sînt templele românismului. Interesant e că pentru caracatiță românismul sălășluiește numai acolo unde se slujește zeului Mercur. Iar ca să nu lase pe acest zeu păgîn singur, i-a mai dat de tovarăș pe Bacchus, pe care l-a așezat în Calea Victoriei și în strada Manea Brutaru.

La teatrul românesc nu veți vedea nicidecum vreun picior de-al caracatiței.

Piese originale scrise, cugetate și simțite de autori români, n-au nimic pentru dînsa românesc. La expozițiile pictorilor români, caracatița nu-și lasă urma. Pentru dînsa, pictura se reduce la zugrăveala de pe bancnote, și acelea poartă semnătura neaoș românească : *Georges Duval, fecit*. Acum, în urmă, a prins gust și pentru desemenul de pe acțiuni de societăți.

Spre deosebire de caracatița adevărată, cea brătienistă scrie și vociferează.

Cele trei mădulare ale ei au învățat ingineria, dar cu toată protecția unui părinte atotputernic, n-au putut face nici o scofală, rămînînd niște ingineri obscuri, cărora nimeni nu le-a încredințat vreo lucrare. În schimb, virîndu-se în politică, au știut să acapareze repede situațiuni la care nu-i îndrituiește nici un talent. Un singur lucru știu ; să se bată peste burta plină, ca într-o tobă a românismului, asurzind lumea cu zgomotul ce fac.

În afară de o burtă elastică, caracatița mai are ochi ageri, pe care îi rotește pe tot cîmpul României, în căutarea unei prade de supt. Și cum o zărește de departe, se repede asupra ei și o stringe cu brațe vînjoase, oblojînd-o și ferînd-o de orice atingere străină. Căci caracatița, hrăpăreață, e egoistă ca un vampir : nimeni să nu se uite la dînsa cînd sugă și înghite. Vai de acela care ar privi-o de aproape ; e înșfăcat și hărțuit ca un dușman al neamului românesc.

În adevăr, caracatița, în hipertrofia ei, se confundă cu însuși neamul românesc. Nu cu neamul de baștină de pe văile și dealurile României, [...] care suferă, geme, cîntă și năzuiește, ci cu nemeții din Balcani, care, trecînd Dunărea, fac și înțîia lor baie de românism.

Și în jurul ei roiesc caracatițe mai mici, lifteluțe și licheluțe cu botișor mai mic, care se satură cu mai puțin, și care, în admirația lor pentru nesățietatea caracatiței celei mari, o proclamă drept minunăție a pămîntului, căreia toți trebuie să i se închine.

Facla, an. II (1911), nr. 27 (2 iulie), p. 7—8

DOMNUL NOTAR GÎSCĂ ȘI AUTORITATEA

Vă recomand pe domnul Vasile Gîscă, notar în comuna Răucești. Vi-l recomand, deși cînd a intrat peste mine în casa mamei lui Pantelimon, d.-sa n-a avut amabilitatea să îmi spună cu cine am onoarea și a trebuit să aflu numele d-sale simbolic și admirabil din gura prietenului meu, avocatul Crețu.

Domnul notar Vasile Gîscă, arătîndu-se în cadrul ușii, a clipit de cîteva ori din ochi, s-a înălțat solemn în virful picioarelor, a făcut un gest marțial cu mîna și m-a somat :

— D-ta ce cauți aici ?

Neavînd plăcerea pînă atunci să cunosc măcar din auzite pe onorabilul domn Vasile Gîscă, i-am răspuns liniștit, de la locul meu, fără să mă scol și fără să stau smîrnă înaintea d-sale :

— Întrebare pentru întrebare. Eu ce caut, asta mă privește. Dar d-ta ce cauți aici ?

Domnul Vasile Gîscă se încruntă la mine, mă măsură scurt din cap pînă în picioare și își umflă glasul :

— Eu am fost informat că oameni străini de localitate au intrat în satul meu. Am venit să văd cine ești și să te duc la jandarmerie.

Cu cea mai mare grație din lume am răspuns domnului Vasile Gîscă că dacă numai acesta e motivul inoportune sale vizite îi voi satisface cu prisosință curiozitatea. Mi-am scos prin urmare portofelul din buzunar, i-am arătat cartea de corespondent al ziarului *Dimineața*, cartea de avocat și actul de naștere.

— Sînteți satisfăcut ?

— Asta o știam și eu. Vorba e ce cauți aici. Hai cu mine la jandarmerie.

Și domnul Vasile Gîscă făcu o mișcare ca și cum ar fi vrut să m-apeuce de braț.

Din nenorocire pentru d-sa, atunci, în colțul cel mai obscur al odăii, tuși avocatul Crețu, și domnul notar, dînd ochii cu dinsul, rămase nemișcat, cu mîna întinsă, paralizată. Se încurcau lucrurile. Era de față și un martor ocular.

Schimbînd fețe-fețe, neștiind cum s-o întoarcă, nepuținînd da îndărăt și neîndrăznînd să meargă mai departe, domnul Vasile Gîscă se prefăcu că se burzuluiește și surise ca un slujbaş prins cu mița în sac.

— Dv., domnule Crețu ?

— Da, domnule Gîscă, chiar eu, îi răspunse cu cel mai dulce zîmbet avocatul Crețu. Vă rog, ce aveți cu domnul Cocea ?

Bietul domn Gîscă ridică din umeri, făcu doi pași îndărăt, se scutură ca de Satana și îngînă :

— Eu nimic... Dar am ordin să-l duc la jandarmerie.

— Cum ordin, domnule notar ! D-ta ești slujbaş. D-ta cunoști legile. D-ta știi că potrivit articolului 151 din codul penal nici o autoritate nu poate pătrunde în casa cuiva fără mandat în regulă, fără imputernicirea justiției. Unde e mandatul ? Cum vii să ridici pe cineva fără mandat ? Știi că te expui, domnule notar, să fii dat în judecată și condamnat la doi ani închisoare ?

Strîns cu ușa, încolțit, incapabil să invoace un cuvînt de justificare, domnul Vasile Gîscă, în dezesperare de cauză, crezu mai dibaci să apeuce taurul de coarne și s-o ia cu noi de sus.

— Eu nu cunosc nici o autoritate. Aici în comună eu sînt stăpîn. Fac ce vreau. Nu dau seama nimănui. Bat pe cine îmi place. Duc la jandarmerie pe cine îmi place. Dv. oți fi tari la oraș, aici satul e al meu !!!

Și domnul Vasile Gîscă se propti cu mîinile în șolduri, cu picioarele scurte și crăcănate, în pragul ușii. Profilîndu-se așa, scund, gros și umflat ca un broscoi, pe părțile văruiț din odaia de alături, domnul notar Vasile Gîscă îmi apăru o clipă emblema, simbolul, esența caraghioasă și monstruoasă a autorității românești lăsată într-un ceas rău, într-un ceas de teamă groaznică și de nebunie vindicativă, asupra satelor. Nu mai vedeam omul,

prostănac și ridicol; vedeam autoritatea. Ea se așezase în fața mea în disprețul legilor și-al drepturilor cetățenești. Ea dispunea să fiu dus la jandarmerie ca un făcător de rele sau ca un vagabond. Ea vorbea așa cum vorbește de patruzeci de ani încoace, în patru sau în cinci mii de comune românești, prin gura autorizată a unui Vasile Gîscă oarecare, notar și stăpîn atotputernic în satul îngenucheat la picioarele lui. Ah! dacă în loc să fiu avocat și dirz în fața nedreptății, aș fi fost un biet țaran, bun, umilit, venit de cine știe unde să mă adăpostesc un ceas în casa mamei lui Pantelimon, cum m-ar fi înhățat domnul Vasile Gîscă de ceafă, cum m-ar fi dus în pumni pînă la jandarmerie, cum ar fi exercitat pe pielea mea drepturile lui suverane de notar și de stăpîn în satul Răucești. Nenorocul lui a fost că nu eram măcar îmbrăcat țărănește. Silit să execute ordinele ispravnicului și temîndu-se pe de altă parte să nu intre în bucluc cu noi, domnul notar s-a gîndit mai matur, a chibzuit un minut cu el însuși și, lăsîndu-și deodată miinile să bălăbănească de-a lungul corpului, a procedat cum ar fi procedat în locul lui toți notarii din toate timpurile și din toate satele țării românești. Neputînd să-și impuie autoritatea, și-a precupetit-o.

— Ce să fac? Nu e vina mea. Dacă așa am ordin... Uite, afară mă spionează și pe mine agenții poliției. Dacă nu ieșiți din sat, o să fiu dat afară din slujbă.

Și cu cît vorbea, capul domnului Vasile Gîscă se lungea, lua proporții dezastruoase de deznădejdie și de umilință. În fața noastră nu mai era notarul arogant și stăpîn pe spinarea țaranilor din satul lui; ci slujbașul tîrîtor, lingușitor, slugarnic cu cei tari. Uitase că venise să mă ducă la jandarmerie, și acum n-avea decît un singur gînd: să ne vadă ieșiți din sat.

Numai în uliță, în fața sătenilor strînși în jurul trăsurii, își aduse aminte din nou că reprezintă autoritatea statului și izgoni cu înjurături pe cîțiva copii care se băgau printre oameni. Copiii fugiră. Țăranii se feriră în lături, privindu-l pe sub gene cu ochii sclipitori de inteligență și de malițiozitate. Și domnul Vasile Gîscă, fără să-i vadă, fără să-i înțeleagă, își lărgi gura în urma noastră, într-un rîs mulțumit de puterea lui și încîntat de el însuși.

Dimineața, an. VIII (1911), nr. 2 680 (20 august), p. 1.

HOLERA

Mică, sprintenă, cocoșată, agitată vecinic de un tremur nervos, Holera e reprezentanta degenerată a unei străvechi familii de nobili muritori. Obîrșia ei se pierde în negura timpurilor. Amintirea oamenilor și pergamentele îngălbenite ne-o arată descălecînd, pentru întîia oară în Europa, din ținuturile confuze ale Asiei Centrale, și de aceea numele ei a rămas cunoscut în istorie, în analele științei și în almanahurile Gotha, cu titulatura aceasta de nobleță: Holera asiatică.

Cîmpurile de luptă, cetățile cucerite, țările devastate și pustiite de care și-a legat numele și gloria sînt nenumărate. În epoca întunecată a evului mediu, cînd cărturarilor, împiedicați de rugurile papale să săvîrșească sacrilegiul anatomiei corpului omenesc, se consacrase alhimiei și pietrei filozofale; cînd toată știința și toată arta vremii erau închinată temutelor cetăți feudale și catedralelor imense; cînd nimic nu izvora și nu se revărsa decît din sînul și în sînul bisericii, în epoca aceea Holera dijmua ce mai rămînea din belșugul popoarelor, pe urmele feudalului, ale preotului și ale mercenarului.

Ca toate forțele inteligente ale naturii, Holera s-a pus în serviciul puternicilor lumii, și pretutindeni și în toate timpurile a fost aliata fidelă a tiranilor, a episcopilor, a căpeteniilor de oștiri împotriva poporului.

Cînd treceau armatele victorioase spre hotare necunoscute, lăsînd în urma lor orașe incendiate, sate prefăcute în cenușe, lanuri culcate la pămînt, femei violate, copii măcelăriți, pe căminurile care fumegau încă se instala spectrul Foamei și îndărătul ei se auzea ca un ropot

surd de copite, ca un fișit tăcut de coase, ca un scrișnit de dinți în ceasul agoniei, cum veneau armatele nenumărate ale Holerei asiatice.

Ce vremuri a apucat ea atunci !

Preoții, în odăjdii scumpe, oficiau în cinstea ei slujbe divine. Mai-marii pământului zăvorea, de groaza ei, porțile castelelor lor crenelate, trubadurii cântau beția unui ceas suprem de iubire înainte de îmbrățișarea eternă a morții. Noroadele se prosternau în calea ei cu fruntea la pământ și o adorau, cum adoră mulțimile întotdeauna, numai de teamă și de durere.

Holera era stăpîna pământului. Domnia ei părea asigurată pentru eternitate, la umbra sceptrului, săbiei și a crucii.

Dar pe la mijlocul veacului al optsprezecelea un vînt de răzvrătire a suflat asupra continentului. Cărturari care păreau osîndiți să dormiteze în anticamerele palatelor au îndrăznit să cugete și să vorbească de drepturile omului. Popoare care păreau¹ menite să poarte într-o perpetuă resemnare lanțurile sclaviei le-au scuturat cu zgomot. Tronuri, titluri, embleme, instituții care păreau făcute să înfrunte vecinicia s-au clătinat și-au fost măsurate de uraganul Revoluției franceze.

De-atunci titlul de nobleță al Holerei asiatice, abrogat o dată cu celelalte titluri și privilegii nobiliare, nu și-a mai putut redobîndi strălucirea de altădată. Asemenea bisericii, ucisă de surisul lui Voltaire, asemenea statului feudal, minat de teoriile marelui Jean-Jacques Rousseau, Holera a pierdut încet-încet autoritatea și terenul pe care le cîștigau știința și democrația. Cultura universală și Pasteur i-au dat lovitura de grație.

Priviți-o astăzi, un veac numai de la marea revoluție, rătăcind despletită, flămîndă, de-a lungul granițelor statelor civilizate, reușind ici și colo să se strecoare hoțește în furnicarul centrelor industriale, scurtînd din fugă cîteva vieți, dar silită să părăsească în grabă cîmpul de luptă și să se refugieze tot mai adînc în ținuturile primitive ale țarismului rusesc sau ale autocrațiilor asiatice.

¹ În orig. *priveau*.

Ce a mai rămas din faima ei de-odinioară ? O sută, o mie de morți pe an ! Umilă hecatombă ! Nici atît cît seceră într-o singură zi oftica, aliata regimului capitalist... Și nici măcar atîtea vieți cîte-a putut să răpuie într-o țară ca a noastră un biet avorton politic ca Ionel Brătianu, într-o singură primăvară !

Facla, an. II (1911), nr. 36 (3 septembrie), p. 182.

TITU MAIORESCU

Închipuiți-vă un automat savant, inventat de oamenii de peste o mie, două sau zece mii de ani.

Automatul acesta ar avea mișcările precise, gesturile calculate, zîmbetele stereotipe, și, dacă ar vorbi, la anumite intervale de timp, ar ține aceleași cuvîntări, însoțite de-aceleași reflexiuni, presărate cu aceleași glume, agrementate de aceleași gesturi, neschimbate, mecanice, eterne.

Dacă urmașii noștri depărtați ar inventa și ar perfecționa vreodată un asemenea automat, el n-ar putea să fie mai desăvîrșit decît contemporanul nostru, onorabilul Titu Maiorescu.

Parcă-l văd suind scările Universității. L-am văzut de sute și sute de ori. Niciodată nu le urca altfel. Nici mai repede, nici mai încet, nici mai vesel, nici mai posomorît, totdeauna cu două trepte mai sus decît respectabila și constanta doamnă Maiorescu. Amîndoi intrau pe ușa cancelariei și amîndoi ieșeau la ceasul, minuta, secunda fixate printr-un sfert de secol de invincibilă rutină. De la ușa cancelariei și pînă la treptele catedrei, aveai impresia că două sfori misterioase circulau pe sub podelele Universității. Cînd se suia pe catedră arunca o privire circulară peste asistența studentească, își mîngiia mulțumit barbișonul, zîmbea cu un zîmbet anumit de codescendență părintească, își dregea glasul și începea.

Ca și atunci cînd întorci manivela unei flașnete și ești sigur că o să auzi aceeași melodie, așa se desfășura prelegerea domnului Titu Maiorescu, neschimbată, nemodificată, aidoma din trei în trei ani.

Mi-aduc aminte că l-am auzit vorbind de două ori de Darwin, de două ori de Spencer, de două ori de Schopenhauer. De ambele dăți n-a adăogat un cuvînt, n-a mutat o virgulă, n-a scăpat un spirit. Cu-aceleași gesturi sublinia fiecare glumă, și fiecare glumă cu-aceleași zîmbet. Domnul Titu Maiorescu era perfecțiunea ! Logica și morală întrupată ! Profesorul fonograf ideal !

E posibil, e sigur chiar că omul acesta mașină n-a fost totdeauna așa și că pe vremuri, cînd roțițele, curelele, angrenajurile mecanismului ăsta omenesc se mișcau cu-o aparență de viață, o inimă a trebuit să bată și interese vulgare au trebuit să se agite sub strălucirea lor rigidă de metal. În vremea aceea onorabilul Titu Maiorescu era învinuit că pentru două mii de lei jurase fals într-un proces cu un samsar ordinar ; că luase parte la o slujbă misterioasă oficiată noaptea, în epoca procesului Brehning, la un hotel din Galați, sau, mai pe înțelesul tuturor, că se supusese, cu toată masca lui filozofică, legilor eterne ale tinereții, ale frumuseții și-ale amorului.

Era vremea cînd în cluburile, în cafenelele și pe străzile Iașului se cînta în cor refrenul :

Ghidi, ghidi, craidon,
Te vezi după barbișon
C-ai fost noaptea la pension !

Din fericire pentru spiritul de logică și de armonie care prezidează universul, abaterile astea ale tinereții au fost de scurtă durată sau au fost ascunse cu grijă ochilor profani.

Domnul Titu Maiorescu a continuat să fie profesorul universitar ireproșabil, parlamentarul la adăpost de orice bănuială, ministrul fără teamă și fără pată al tuturor cabinetelor de asanare morală. Mișcările, gesturile, prelegerile, zîmbetele, cuvîntările automate au continuat încă un sfert de veac să stîrnească admirația vulgului. Mecanismul domnului Titu Maiorescu funcționa admirabil, fără să introducă o inovație, fără să adauge un gest gesturilor consacrate de o tradiție imemorială.

Abia la adinci bătrînețe, omul nostru automat a cîntat să facă o mișcare nouă și să revoluționeze astfel ordinea lucrurilor stabilite.

Domnul Titu Maiorescu, silit de o surzenie rebelă, și-a dus o mână la ureche.

Îndrăzneala gestului acestuia suprem i-a asigurat portofoliul treburilor din afară.

Vodă Carol a văzut imediat, cu marea lui cunoștință de lucruri și de oameni, că omul acesta automat și surd era în adevăr simbolul viu al politicii noastre externe.

Facla, an. II (1911), nr. 44 (29 octombrie), p. 342—343.

ALESUL NAȚIUNII

Nalt ori scund, gras ori slab, bogat sau sărac, frumos și inteligent sau prost și ridicol, alesul națiunii e unul și același. Haina care nu l-a făcut om nu-l face de asemenea să se deosebească de ai lui. Descălecat pe Calea Victoriei, la „Capșa“ sau Dealul Mitropoliei, din Dorohoi sau Turnu-Severin, el își plimbă important și senin convingerea că reprezintă ceva și că e cineva.

Ce anume și pe cine anume? Nu-i răscoliți gunoiul din fundul conștiinței. Ați găsi intrigi de femei, protecții de fuste, traficuri de voturi, vânzări de credinți, duhoare de cârciumi, și ați fi siliți să duceți batistele la nas.

Priviți-l mai bine de departe, fără fastul îmbrăcămintelor ocazionale, în nuditatea lui superbă. Priviți-l ce mîndru e.

Ca un păun paradează în incinta Parlamentului. Sub ochiul admirator al pălăriilor extravagante din loja rezervată doamnelor, se mlădiază grațios, dă din cap, aprobă, șoptește o glumă politică la urechea unui alt ales, cascadează, se înclină, ascultă, se preface că înțelege, cascadează iarăși și, în mers elegant, cu coada ochiului spre banca ministerială, se îndreaptă spre urnele de vot.

Ca un gramofon solemn urcă alteori treptele tribunei, își drege glasul, schițează un gest clasic și începe.

Ce spune? Nu fiți ironici! Alesul Națiunii nu spune niciodată nimic. El vorbește. Glasul lui e fermecător ca al sirenelor, frazele lui sînt sonore ca tot ce este mare și gol în lume, gura lui e de aur sau de alt metal scump și inutil. Cînd sfîrșește, cu o perioadă admirabilă și în aplauzele „vii și îndelung repetate“ ale Camerei, *Monitorul*

oficial zîmbește dezabuzat în barba lui sură, răsturnînd încă o lespede în cimitirul colecțiilor lui.

Cimitir de discursuri, dar mai ales cimitir de speranțe, de făgăduieli, de dureri, de năzuințe.

În mijlocul lui, deasupra lui, surdă urletelor de foame, de trudă, de deznădejde plecate din depărtarea satelor, se înalță silueta impasibilă și goală a Alesului Națiunii. Peste tomurile de discursuri, tronează el. Goliciunea lui superbă dezarmează critica și desfide vremea. Însăși morala n-are de obiectat nimic.

Căci omul acesta gol, Alesul Națiunii, își acopere în public rușinea cu frunza modernă de viță a unei diurne de douăzeci de lei.

Facla, an II (1911), nr. 46 (19 noiembrie), p. 382.

HIENELE

Trec hienele.

Sub cerurile crepusculare, în zărea frămîntată de cruci, de lespezi funerare și de morminte, trec hienele tăcute, sumbre, cu coamele zbîrlite de fiorul etern al morții. Cînd noaptea se lasă întinzînd crepul ei de doliu peste durerile pămîntului și cînd stelele tremură în depărtare, cimitirele părăsite se populează de oaspeți infometati.

Sînt hienele.

Cu ochii sfredelind pămîntul și cu spinările spre cer, ele respiră în aerul încărcat de miresme și printre ierburile înflorite duhoarea morții. Pentru ele viața e un ospăț. Iată-le, trecînd în cete, sau solitare, dibuînd, sub lumina diafană a lunii, mormintele mănoase. Acolo, în cămările acestea pline, desfundate ca niște haznale, vor găsi cu ce să-și potolească foamea. Tidve sparte, coaste prăbușite, oase sfărîmate, ochi ieșiți din orbite ca stele căzătoare, limbi ulcerate, mîini alunecate de pe piept, sîni care s-au umflat de toate dorurile lumii și care acum atîrnă ca cimpoaie dezumflate. Hienele n-aleg. Pentru ele idealul e tot ce se mănîncă. Și precum pe mesele bogaților se înmoaie camemberurile făcute, pe dinții lor albi se preling măruntaiele intrate în putrefacție și creierii care au visat să cuprindă tot înțelesul universului.

Asemenea hienelor din cimitirele africane, dindărătul celor unsprezece mii de morminte desfundate în primăvara anului 1907, din subteranele afacerilor patriotice, din gropnițele întreprinderilor naționale, apar trei perechi de ochi și cele trei guri ale fraților Brătieni.

Ochii nu vorbesc, nu spun nimic.

Dar gurile se agită, se deschid, clămpănesc, vor parcă să apuce, să înghită noi afaceri, noi întreprinderi, vieți de țărani și regii cointeresate, dureri muncitorești și terenuri petrolifere, tot ce a fost vis și năzuință și tot ce-a rămas deznădejde și hoit în țara asta, în care parcă nu mai sint decât morminte de exploatat și hiene strecurându-se în umbră.

Priviți-le !
Trec Brătienii.

Facla, an II (1911), nr. 49 (10 decembrie), p. 442.

MÎNTUITORUL

S-a născut în iesle ca și celălalt, sau, pentru că de o mie nouă sute unsprezece ani încoace vremurile s-au schimbat și omenirea a mers din progres în progres pe calea civilizației, s-a născut poate în odăița de din dos a unui atelier de croitorie, la porțile unei fabrici, sau în mizeria unei mansarde așezate între pământ și cer.

Cum îl cheamă, nu importă. Părinții lui i-au spus Jean, Iohan, Iohn, Ivan sau Ioan, și ar fi putut să-i spuie orișicum, căci numele lui e un număr matricular lipit pe sufletul unui anonim.

Priviți-l ! Nu-l veți recunoaște.

A venit între ai lui, și ai lui pe dînsul nu l-au cunoscut.

Nici stele nu s-au oprit din mersul lor ca să-i însemne locul nașterii și nici magi nu s-au prosternat la picioarele lui, aducîndu-i în dar aur, smirnă și tămîie.

Copil născut în noroaiele mahalalelor și crescut vioi și liber pe maidanuri, a umplut ulițele strîmte cu chiote de veselie și a propovăduit în jurul lui, cu pîlda pumnului și a înjurăturilor, legea vieții. Sărac și urgisit de toți, bătut de soartă și de oameni, încovoia cu greu spinarea, și cînd, în fruntea cetelor de desculți ca și dînsul, se năpustea asupra unui dușman imaginar, băga spaima în vardiștii pașnici și avea în ochi sclipiri stranii de invidie, de ură și de revoltă, cînd, rătăcit pe bulevardele centrale, se oprea mut în fața vitrinelor bogate.

La școală n-a umblat ; dar a învățat să citească pe paginile unui almanah, de la un vînzător de ziare.

Și de-atunci, în după-amiezele trecute pe băncile grădiniilor publice, sau noaptea, la lumina felinarelor, citea cu nesăț și fără alegere. Ziare vechi sau romane în fascicule,

[cu] haiduci sau manifeste electorale, broșuri de propagandă sau prospecte de-ale caselor mari. În zilele când nu găsea de lucru sau era alungat din fabrici, se închiria la întrunirile partidelor istorice și manifesta în fața cluburilor politice sau spărgea geamurile la casele miniștrilor.

La una din aceste întruniri, sărăcăcioasă, nepopulată, într-o sală pierdută la marginea orașului, a cunoscut adevărul.

Vorbea la tribună un descult ca și dînsul, în grai simplu și neînflorit. Vorbea de durerile oamenilor, de mizeria celor care muncesc, de cruzimea polițiștilor, de lăcomia bogaților. Vorbea în cuvinte fără înconjur, îngrozitoare ca sudălmile și arzătoare ca focul, povestindu-și viața și chemînd pe cei din sală la o luptă și spre un ideal necunoscut.

Atunci o lumină mare s-a făcut într-însul.

A înțeles că pînă în ziua aceea rătăcise prin întuneric. Și văzînd fețele cunoscute ale fraților, ale prietinelor și ale tovarășilor din jurul lui, a crezut într-înșii, sufletul i s-a umplut de un sentiment infinit de dulce, de ură și de iubire, și cum amurgul se lăsa peste capetele acelea luminate de speranțe, a putut să intoneze împreună cu dînșii cîntecul mîntuitor :

Sculați, voi oropsiți ai vieții !
Voi osindiți la foame ! Sus !

.....
Facia, an. II (1911), nr. 51 (24 decembrie), p. 482.

?

Eternul semn de întrebare.

Priviți-l !

Oval ca o ureche atentă să prindă șoaptele risipite în preajmă-i. Spiralat ca un fum de țigară. Misterios ca un hieroglif. Încovoiat ca spinarea unui necromancian, plecat să descifreze, în liniile palmei, semnele încalcite ale destinului. Vag, întors și chinuit ca un suflet modern.

Ce spune ? Ce ascunde ? Ce așteaptă ? Ce destăinuiește ?

De zeci, de sute de veacuri omenirea se îndoiaie ca un semn de întrebare pe marginea prăpastiei necunoscutului din ajunul fiecărui an ; și de zeci și de sute de veacuri prăpastia rămîne aceeași, și omenirea, ca un etern nezolvat semn de întrebare, înfipt în inima necunoscutului.

Ce avem dar de așteptat de la noul an care vine ?

Fi-va el mai drept, mai omenos sau mai bun decît miile de ani din trecut ? Veni-va purtînd în spate desagi mai grei de idealuri și de fericire ? Semăna-va în brazdele arse ale sufletului omenesc sămînța pierdută de mult, a dreptei judecăți, a entuziasmului și a poeziei ?

Priviți semnul de întrebare.

La umbră lui foiesc oamenii din 1911, aceiași care cu urile, cu ambițiile, cu invidia, cu importanța, cu mediocritatea, cu întreg cortegiul lor de viții, de năzuinți și de păcate au umplut anii trecuți și vor înnegri și paginile anilor viitori.

Iată printre dînșii pe fruntașii partidelor politice. Iată pe arhierii fără credință, pe dascălii fără înțelepciune, pe judecătorii fără convingeri, pe toți aceia care se agață cu ghearele de situațiile câștigate sau se îmbrîncesc să

ajungă fără de merite și fără talent. Iată mîinile roșii de sînge ale fraților Brătieni. Iată taraba negustorească a regelui Carol. Iată afacerile veroase ale avocatului Dissescu. Iată baricadele de carton ale revoluționarului Stere. Iată șinele de tramvai ale democrației takiste. Iată toate figurile acelea nenumărate de fantoșe și de marionete care-și plătesc iluzia vieții din foamea și din răbdarea a cinci milioane de iobagi.

Ce vor aduce nou, în 1912, oamenii aceștia ?

Ce vor face, ce vor spune ca să se uite sîngele vărsat și ca să se adoarmă încă o dată atîtea speranțe înșelate ?

Nu vă întrebați și mai ales nu priviți semnul de întrebare.

Căci în țara noastră, în țara valorilor răsturnate, s-ar putea ca însuși acest semn, semnul necunoscutului și al misterului, să se intruzeze, să pară, cu linia lui curbă, o gură vecinic flămîndă și vecinic deschisă.

Nu spuneți ce are să fie 1912, ca să nu deflorați iluzia dulce a eternului semn de întrebare.

Facla, an. II (1911), nr. 52 (31 decembrie), p. 502.

OMUL ZILEI !...

De patruzeci de ani încoace e aproape același. În circiume sau la întruniri publice, la „Dacia“ sau în Piața Teatrului, pentru guvern sau în contra opoziției, el voci-ferează pentru toți, e plătit de toți, bea de la toți, luptă pentru toți.

Din vremea lui Caragiale nu și-a schimbat decît portul.

Nu mai învîrtește bîta ca odinioară și nu-și mai lasă pe o sprinceană cușma țuguiată.

Vîntul civilizației l-a atins și pe dînsul.

Sub hainele nemțești sufletul lui primitiv își dă aere manierate și încearcă să înțeleagă ce spun boierii la întrunirile politice.

Nu înțelege însă mare lucru.

A prins de veste că toți îl înșală și că toți se ceartă, se împacă și se ridică pe spinarea lui, dar cum și de ce, mintea lui încetată de vorbele și de „cîntecul“ boierilor n-a izbutit să se descurce încă !

Nepricepînd legile vieții, continuă să populeze sălile de întruniri și să spargă geamurile în Piața Teatrului.

Multă vreme încă de aci înainte va face școala aceasta și va fi „omul zilei“.

Pînă ce într-o zi, dezmeticindu-se, va înțelege că a bătut și că a luptat destul pentru alții și că a venit, în sfîrșit, ceasul să lupte o țîră și pentru el.

De ceasul acela să-î ferească Dumnezeu pe boieri...

Facla, an. III (1912), nr. 3 (21 ianuarie), p. 42.

PROCESUL NOSTRU

Curtea cu juri de Ilfov, justiția, prin excelență populară, aceea care reprezintă mai bine curente profunde din sinul unui popor și opinia publică dominantă, s-a pronunțat.

Între noi, care am aruncat domnului Cuza învinuirea gravă că în viața d-sale literară a plagiat fără scrupul și fără rușine și că în viața d-sale publică și-a schimbat cu ușurință convingerile după împrejurări sau după interese — și între domnul Cuza, care ne-a adus în fața justiției, învinuindu-ne că am fi calomnatori, jurații s-au pronunțat pentru noi. De trei ori au răspuns jurații : „Nu n-am calomniat pe domnul Cuza“.

N-am calomniat pe agitatorul naționalist când i-am cerut să ne facă dovada că și-a îndeplinit datoria de sînge către patrie.

N-am calomniat pe tovarășul domnului Iorga când i-am desmormîntat teoriile defuncte asupra oamenilor de origine străină.

N-am calomniat pe literatul *Neamului românesc*, când i-am dovedit că e un plagiator.

Fiirește, nu vom avea cruzimea să stăruim mai mult decît se cuvine asupra acestui triumf al justiției cu prețul rușinii și înfrîngerii domnului Cuza.

Cînd cineva a fost palmuit de justiția țării sale, de două ori în două săptămîni, cum a fost palmuit agitatorul antisemit de la Iași, e inutil să-l mai palmuești și-a treia oară.

Dacă ținem totuși să vorbim de acest proces, n-o facem din plăcerea zadarnică de-a arunca și noi un bulgăre de pămînt în groapa răposatului A. C. Cuza, ci ca să

relevăm, cu puțină mîndrie și cu nesfîrșit entuziasm, roadele binefăcătoare ale campaniilor noastre.

Procesul *Faclei* a făcut dovada deplină, la lumina justiției populare, a bancrutei naționaliste și a triumfului cauzei mari și drepte pentru care luptăm.

La Iași, ca și la București, în cele două capitale și centre intelectuale ale țării, opinia publică este cu noi.

Constatarea aceasta ne este de-ajuns și ea ne răsplătește pentru trecutul nostru de luptă și de jertfe în aceeași măsură în care verdictul de achitare al juraților ne îndeamnă să continuăm.

Vom continua această luptă, vom continua-o pînă la înfrîngerea definitivă a forțelor de reacțiune ascunse în frazele late, în sufletele înguste și în mințile întunecate ale demagogiei naționaliste.

Faclea, an. III (1912), nr. 4 (28 ianuarie), p. 62.

REGELE COMPLICE AL ASASINILOR.
PALATUL GAZDĂ DE HOȚI ¹

Să fim mindri : avem regele meritat.

Slavă memoriei lui Brătianu, pripășitorul dinastiei streine în țară !

De mii de ori, slavă !

Sub regele Carol s-a înjghebat și întărit cea mai lacomă și nemilostivă oligarhie bugetară. Sub regele Carol s-au ferecat lanțurile încâtușării a șase milioane de robi. Sub regele Carol au izbucnit patru răscoale țărănești. Sub regele Carol satele au fost bombardate, 11.000 de țărani asasinați. Sub regele Carol s-a înfrînt avîntul țării spre democrație. Sub regele Carol s-au întinat sufletele, s-au pingărit caracterele, s-au sfărîmat voințele, s-au domesticit rarele firi dîrje. Sub regele Carol țara a fost dată peșcheș Germaniei.

Țara de pripas și-a găsit stăpînul.

Țării de risipă, lene și desfrîu îi fu dat un rege muncitor, sobru și avar.

În țara boierimii scăpătate, a burgheziei parvenite și a țărănimii răbdătoare, regele Carol își găsi țelul vieții : strînse averi.

Regele va muri cu satisfacția calicului, dar fără mindrie.

De augustul nostru suveran se va putea spune totul, dar că a fost iubit și stimat de supușii săi : nu.

Istoria a cunoscut fețe încoronate combătute, maltrate, lovite, răpuse de popoare ; cu regele Carol ea va trebui să deschidă capitolul suveranilor indiferenței generale.

¹ Întreg articolul este cules cu litere neobișnuit de mari, ca un manifest.

La sate, milioanele de robi ori nu știu că au un rege, ori știu că „neamțul“ a izgonit pe Cuza, idolul lor. La orașe, pînă și castele politiciene, măcinătoare ale bugetelor, sub înalta-i oblăduire, îl disprețuiesc. Prăpastia dintre țară și dinastie e așa adîncă, gheața așa de groasă, că de s-ar plănui descotorosirea țării de rege, nu s-ar găsi supus care să-și verse singele pentru augustul pripășit.

Ultimul eveniment încheie, firesc, o prea lungă domnie.

Regele Carol, lăudătorul soldătimii barbare în reprimiunea din 1907, se revelează complicele asasinilor țărănimii. Cînd guvernul ia hotărîrea urmării capilor ucigași, regele Carol le deschide porțile palatului.

Azi, dosarele pline de sînge țărănesc încheat, dovezile crimelor brătieniste, în loc să stea în lăzile Ministerului de Interne, zac pecetluite în birourile majestății-sale.

Azi, palatul e gazdă de hoți, regele complice de asasini.

Azi, cetățenii dornici de oprirea țării din cursa-i spre prăpastie vor trebui să strige :

JOS REGELE OLIGARHIC !

JOS GĂZDUITORUL HOȚILOR DE DOSARE !

JOS COMPLICELE ASASINILOR DIN 1907 !
TRĂIASCĂ REPUBLICA !

Facla, an. III (1912), nr. 10 (10 martie), p. 184—185.

IONAȘ GRĂDIȘTEANU

Cum să-l descriu ? De unde să-l iau ? Ai simțit vreodată, cititorule, ce senzație curioasă ai când vrei s-apuci cu degetele o invertebrată ? Animalul e inofensiv. Știi bine că nu poate să facă nici un rău. Și totuși, în fața corpului aceuia flasc, umed parcă și moale, te dai îndărăt. Mi se pare câteodată că ar fi mai ușor să mîngîi coama amenințătoare a unui leu decît să atingi cu mîna spinarea unei broaște rîioase.

Domnul Ionaș Grădișteanu e un invertebrat. Fizicul și intelectul la d-sa se confundă, merg împreună, alături, ca doi boi înjuțați la același car. Umflat, diform, gălbui ca o bubă coaptă, poartă pe umeri o pereche de ochelari, un cercel și o iluzie de frunte îngustă ca o potecă și fugătoare ca visurile ministeriale.

În urma discursurilor d-sale din ultimul timp, adorabil de naive în amărăciunea și în reacționarismul lor, prietenii mă îndemnau cu accente revoltate să-i răspund, să arăt în ochii tuturor cine este acest stilp al conservatorismului, răsărit, dolofan și prezumțios ca o ciupercă, în fața staturii domnului P. Carp.

Unul îmi amintea chefurile sardanapalice ale fostului ministru de lucrări publice, pe vapoarele Serviciului maritim român. Altul îmi șoptea cuprinsul telegramei divine : „Vino grabnic. Nevasta ne înșeală pe amîndoi.“ Un al treilea îmi arăta pe Calea Victoriei echipagiul luxos care poartă dovada gustului și sentimentelor estetice ale fostei și inconsolabilei excelențe...

La ce bun ?

Cum aş putea să mă războiesc cu morile de vînt și cum să înfig vîrful peniței în boțul acesta inform de carne din care trebuie să curgă șampanie și apă.

Domnul Ionaș Grădișteanu e invulnerabil. Strivit, doborît, călcat în picioare, turtit, scurs de tot ce e într-însul, pielea d-sale, agitată și umflată ca a unui cimpoi, ar răsufli, ar murmura, ar îngîna, cu aceeași insistență și inteligență ca și pînă acum :

— Vreau să fiu ministru...

Facta, an. III (1912), nr. 15 (14 aprilie), p. 282.

MĂGARUL LUI BURIDAN

Cunoașteți povestea tragicului măgar. Aflindu-se într-o zi între un mănunchi de paie și o găleată de apă, n-a știut niciodată dacă-i e mai mult foame decât sete sau mai mult sete decât foame și, neputînd să se hotărască nici pentru una, nici pentru alta, a murit și de foame și de sete.

În politica românească domnul Take Ionescu seamănă -- și cerem iertare cititorilor noștri și numeroșilor d-sale admiratori pentru această comparație ireverențioasă -- seamănă ca două picături de apă cu măgarul lui Buridan.

Ca și blindul patrupe, domnul Take Ionescu și-a instalat dintru început idealul între foamea conservatoare și setea democratică. Numindu-și partidul și conservator și democrat, urmașul divinului animal a înțeles să oscileze vecinic între ambele extreme. Cu o constanță admirabilă la un politician român, d-sa s-a ținut mereu de cuvînt. Întinzînd o ureche plecată la picioarele tronului și înălțînd pe cealaltă pînă la nivelul aspirațiilor populare, șeful takiştilor realiza în fiecare zi miracolul reînvierii măgarului lui Buridan.

Întîmplîndu-se să aibă odată nevoie de voturile sindicaliștilor, domnul Take Ionescu a vorbit două ceasuri în Cameră, și nu exagerez afirmînd că pe la mijlocul discursului a fost cît pe ce să se pronunțe împotriva legii scelerate a domnului Orleanu. Noroc că în clipa decisivă a zărit cu coada ochiului grăunțele doctrinei conservatoare, și asemenea strămoșului istoric aducîndu-și aminte că-i e mai mult foame decât sete, a continuat să vorbească un ceas întreg fără să spuie nimic.

Altădată, avînd să ia o atitudine hotărîtă în afacerea d-rului Racovski, șeful conservatorilor-democrați, a dat

drumul unora să vorbească pentru, domnului Dissescu să vorbească contra, pe cînd el însuși, solemn, hieratic, sibilin, nu lăsa pe nimeni să ghicească dacă îi e mai mult sete decât foame sau mai mult foame decât sete de dreptate. Și-n alte rînduri, în atitea rînduri, încît nimeni nu le mai poate ține socoteala pe răboj, șeful conservatorilor-democrați a oscilat așa de bine după toate vînturile politice, încît nimeni nu mai poate să spună astăzi dacă partidul d-sale există într-adevăr, sau dacă nu cumva e menit să rămînă etern partidul lui Buridan.

Un singur lucru se poate afirma cu siguranță. Partidul a slăbit strașnic. Între sacul cu grăunțe care-l ispitește de după ieslele palatului și între setea de idealuri a vremurilor noi, domnul Take Ionescu, neputîndu-se hotărî nici pentru una, nici pentru alta, neștiind bine dacă îi e mai mult foame decât sete sau mai mult sete decât foame, a ajuns ușor, imponderabil și diafan ca umbra rătăcitoare a strămoșului legendar.

...Ah, de nu cumva i-o fi scris să moară, cum a trăit, în pielea măgarului lui Buridan.

Facla, an. III (1912). nr. 17 (28 aprilie), p. 322.

10 MAI, ZI DE RUȘINE

Era o vreme cînd pe pagina întii a ziarelor independente se repetau în fiecare an, cu litere de-o șchioapă, cuvintele fatidice: 10 mai, zi de doliu. În chenare negre, în articole violente, sufletele democratice sărbătoreau, în fața slugărniciei ditirambilor oficiali, durerea reală, deznădejdea și speranțele care se îndărătniceau să nu moară, ale acestui popor de iobagi.

Au trecut însă anii. Revenirea perpetuă a aceluiași 10 mai, cu tribunele lui nelipsite, cu defilările banale, cu stîlpii tricolori înfipti la răsîntii, cu repetarea aceluiași articole plate și lingușitoare, cu aceleași mascarade regale, purtate de la palat la Mitropolie și de-acolo la statuia lui Mihai Viteazul, trebuia să inee în mlaștina platitudinii, sub enormitatea dezgustului și a scîrbei, ultimele pîlpîiri de revoltă mîndră și îndrăzneată.

Noi, cei din generația de astăzi, am ajuns să ne uităm ca la o epocă de eroism și de luptă la vremea cînd pe pagina întii a ziarelor independente se puteau încă scrie cuvintele răzbunătoare: 10 mai, zi de doliu.

Astăzi nu le-am mai putea spune.

Sfîrșitul domniei regelui Carol se stinge într-atîta mediocritate, într-atîta uriciune de intrigi și de patimi sterpe, încît mai degrabă am vărsa peste alaiurile oficiale ale zilei de 10 mai decît să ridicăm steagul îndoliat al răzvrătirii.

Acum cincisprezece, douăzeci de ani, regele Carol reprezintă cel puțin forța inertă, neînvinsă a reacțiunii. Năzuințele democrației găseau într-însul un adversar de temut. În jurul coroanei, la picioarele tronului, se

stringeau neimpăcați și hotărîți toți dușmanii poporului. Era un merit și un curaj să lupti cu dînșii.

Pe cînd astăzi!

Priviți palatul din care se vor revărsa acuși, amestecate și contopite, fracurile politicianilor și fireturile lacheilor. Cu cele două aripi turtite la pămînt, ca două labe de pradă, cu zidurile dintre ferestre în fund, ca un șirag de dinți, palatul regal pare simbolul vieții și aspirațiilor regelui Carol. Rege cămătar, rege vîrit pînă la galoanele chipiului în afaceri și în gheșefturi, rege interpus ca un samsar între partide ca să poată lua comisionul lui din fabrici, din petroluri, din zahăr, din hîrtie, din acțiunile Societății de tramvaie, cum vreți să ne luptăm cu dînsul și cum vreți să vedem în sărbătorirea omului acestuia, în care supraviețuiește numai setea nestinsă de aur, o zi de doliu pentru popor?

Nu, ziua de 10 mai nu mai este, nu mai poate fi o zi de doliu.

Ea este scîrba, umilînța și marasmul.

Iar cînd de-a lungul străzilor capitalei, astăzi, ca și în atîtea alte dăți, oficialii vor petrece în alai mascarada regală, noi ne vom întoarce privirile cu dezgust, și amintindu-ne de dimineața aceea biblică în care privirea profetică a bătrînului Moise a găsit poporul evreu îngenucheat în fața vitelului de aur, vom simți peste suflete trecînd vanitatea... și, privind caleașca Molohului regal, vom scrișni printre dinți:

„Zece mai, zi de rușine!”

Facla, an. III (1912), nr. 19 (10 mai), p. 363—364.

VARA

— Uf !...

În cafenelele pustii, pe trotuarele brăzdate cu șuvițe înguste de umbră, la adăpostul copacilor anemici, la Șosea, la curse, în casele cu stururile lăsate pretutindeni, de dimineață și pînă seara, din piepturile asfixiate, pufăie, ca din foale dezumflate, un „uf” imens, nesfirșit, grandios și lamentabil.

Cînd doi inși se întilnesc la o răspîntie, amîndoi își scot batistele, își șterg deznădăjduiți sudoarea de pe fețe, au aerul că sînt două boțuri de ceară care se topesc la soare, și-și strîng mîinile moi obosite și unsuroase :

— Uf !...

— Uf !...

Mai încolo, la terasa unei cafenele, turtiți la mesele răzlețe, cu brațele atîrnînd în jos, cu ochii pe jumătate închiși, cu figura buhavă, din rotunzimea flască a pîntecelor voluminoase, doi cunoscuți își împărtășesc convingerile :

— Uf !...

— Uf !...

Străbat cu gîndul în casele închise ermetic, în buduarele parfumate, în alcovurile respectabile. Domnul care și-a plimbat în automobil sudoarea corpului stă întins, suflînd greu, cu fața congestionată, pe cînd doamna, agitată de arșița senzuală a cărnii și de o digestie laborioasă, răspunde lung visurilor ei imposibile :

— Uf !...

Precum din canalurile cu noroaie stagnante răbufnește și se tîrîie de-a lungul trotuarelor o duhoare insuportabilă ; din lumea asta străină muncii, ascunsă ca un

cuib de viermi departe de lumina soarelui, obosită, sfîrșită, asudată mai înainte de a schița un gest de mișcare, din lumea asta stearpă și moartă răbufnește, sub razele soarelui, duhoarea ei de descompunere :

— Uf !...

Vara o omoară.

Vara, care aduce în poalele ei lanuri de flori și hambare de grîne, vara, care face să tresară în coapsele pămîntului germeii vieții, vara, care scoate din satele pierdute procesiuni nesfirșite de muncitori cu fețele bronzate și cu brațe de fier, vara, care deschide darnic zăgazurile cerului, ca să se reverse dintr-însul, ca dintr-un phalus enorm, spermul binecuvîntat al ploilor roditoare, vara a ajuns să fie dușmana omului și ucigașa vieții.

Pe cînd în urletul uzinelor se ridică fruntea neînvinsă a muncitorului, pe cînd printre spițele de aur trece șuierînd veselia secerătoarelor, pe cînd totul în lume e numai muncă, numai lumină și numai cîntece, singur burghezul, zdrobit de odihnă, de trîndăvie, de lene, de viață parazită, simte greutatea covârșitoare a verii și, turtit la mesele cafenelelor, scoate din burduful pîntecelui umflat cu țeava, răsuflarea obștească, aiurită, pierdută :

— Uf !...

Facla, an. III (1912), nr. 22 (2 iunie), p. 422

I. L. CARAGIALE

O, umbră prielnică a lui Caragiale, fie-mi binevoitoare. Nu voi spune de câte ori ne-am întâlnit, cătînd să trag glorie din paharele cu bere băute împreună, nu voi declara după marea majoritate a concetățenilor mei că ești imaculat și divin, îți făgăduiesc, cu legătură de jurămint, că nu voi ține nici un discurs funebru cocoțat pe mormîntul tău și nu te voi revendica nici unui partid, nici conservatorilor, nici democraților, nici liberalilor, nici măcar partidului socialist. Realizînd astfel miracolul greu de crezut să nu vorbesc de mine și de ai mei, voi vorbi de tine, Caragiale, și de opera ta.

Parcă te văd. Potrivit de stat, adus puțintel din spate, cu fața luminată de strălucirea ochilor vioi și isteți ca doi ștregari, pitiți la pîndă, sub bordurile pălăriei lăsată vecinic pe-o ureche. Aveai cultul artei și al discuțiilor. Că odinioară elinii în academiile lor umbrite de platani, tu vorbeai, potrivit vremurilor noastre, sub tavanurile innegrite ale berăriilor, în atmosfera prăfuită și agitată a redacțiilor, la răspîntiile străzilor, pretutindeni unde o păreche de urechi atente se ciuleau ca să te asculte. Avînd păcate numeroase și o experiență îndelungată a vieții, disprețuind micile convenții sociale și urînd ipocrizia omeneasă, vorbele tale erau colorate, îndrăznețe, evocative.

Cuvintele tari nu te speriau și teoriile cele mai paradoxale nu te făceau să roșești. Erai vesel și-ți plăcea să rîzi. Toți eroii teatrului tău rîdeau în tine, cînd sarcastici și biciuitori, cînd dezamăgiți și sceptici, cînd fericiți numai că trăiesc și că pot să ridă. Urînd prostia contimporană care îmbracă totdeauna o haină solemnă și gravă, te-ai expatriat de bunăvoie, temîndu-te să nu ajungi și tu

solemn, oficial și prost [...]. Cunoșteai profund sufletul omenesc și de aceea nu credeai în nimic. Nici în aplauzele mulțimii, nici în discernămîntul academiilor, nici în virtuțile oamenilor, nici în recunoștința sau înțelegerea lor.

N-o să uit niciodată cu ce cruzime îți băteai joc de piticii și fanfaronii care au vrut să te sărbătorească acum cîteva luni și să te exhibeze ca pe-o curiozitate a naturii pe scena unui teatru provincial. Și cînd Societatea scriitorilor români te-a invitat ceremonios să primești preșidenția ei de onoare, i-ai trimes vorbă că fiind membru în societatea chelnerilor nu aspiiri la vreo altă cinste mai frumoasă.

Te-aș fi învinuit atunci de scepticism, Caragiale, și de-un egoism feroce de artist, dacă nu te-aș fi cunoscut pe tine, dacă nu i-aș fi cunoscut pe ei și mai ales dacă nu îți-aș fi cunoscut opera.

Fii fără teamă. N-o să profit de faptul că nu poți să-mi răspunzi și că nu mai poți să rizi. N-o să te slăvesc linguşitor în ditirambi și n-o să spun că poporul român a fost zguduit de opera și de moartea ta, poporul acesta făcut din milioane de iobagi care n-au auzit de tine și care măcar nu știu să citească. Nu, Caragiale. Sint destui care or să se răzbune pe tine, pe risul și pe opera ta, slăvindu-te în articole savante și în discursuri academice.

Ceea ce vreau numai să spun, ca o floare umilă pe care o arunc pe mormîntul tău încă deschis, e că ți-am iubit sufletul și opera de etern revoltat.

Ai fost un revoltat, Caragiale. Un revoltat împotriva prejudecăților sociale, împotriva mediocrităților politice, împotriva credințelor false și sterpe, împotriva imensei prostii omenеști. I-ai văzut pe oameni așa cum sînt, preocupați de intrigi mărunte, cînd cerul se întinde nesfîrșit deasupra lor, urîndu-se cu răutate invidioasă și lacomă, cînd pămîntul darnic deschide corolele florilor și măruntaiele lui pline de roade pentru dinșii, inventînd legi, tradiții, zei, puteri misterioase și crude ca să se sperie ei înșiși unii de alții și toți la un loc de frumuseța și de poezia vieții.

Îi iubeai totuși, Caragiale, și cu cît îi iubeai mai mult, cu atît simțeai în tine crescînd exasperarea revoltei și suierînd biciul sarcasmului cu care-i plezneai în față.

Așa cum sînt, cum i-ai văzut, i-ai pus pe scenă. Nu caricaturi, nu fantoșe bune sau rele, nu umbre de oameni și avortoni literali. Dar oameni în carne și în oase. Conservatori nătingi și liberali guralivi, interesați și goi. Reacționari ieșiți parcă din cavernele epocii de piatră și revoluționari de carnaval. Cu ce vervă, cu cît simț al adevărului ți-ai bătut joc de sufragiul universal. Căci tu n-ai fost dintre aceia care își închipuiesc că principiile politice pot să schimbe sufletul și inteligența omenească. Ochii tăi sclipitori și vioi de veveriță pătrundeau ca sfredelul pînă în inimi și scoteau pe prost de urechi, fără alegere, fără preferință, fie că moțăia în principiile lesnicioase ale conservatismului, fie că agita flamura roșie în atmosfera fierbinte și rîncedă a întrunirilor socialiste.

Și tuturor umbrelor acestora care rătăcesc pe pămînt cu convingerea că sînt oameni, Caragiale, le-ai dat viața eternă a geniului și a revoltei tale. I-ai plămădit din suferința, din deznădejdea, din ura și din dragostea ta nemărginită. Ai pus pecetea ironiei tale pe o jumătate de veac din viața societății românești și-ai scăpat-o astfel de uitare.

Și cînd oamenii noștri mari de astăzi, toți Cantacuzi-neștii, Lahovarii, Brătienii, Disseștii, Take Ioneștii, deputați și miniștri, politicieni și literați conservatori, liberali... vor fi murit de mult, vor trăi și vor vorbi generațiilor viitoare de generația lui Caragiale, Conu Leonida, Cața-vencu, Trahanache...

Facla, an. III (1912), nr. 24 (16 iunie), p. 462—463.

HOTUL

Nemișcat, buhav, cu privirile obosite, pierdute în gol, sub pleoapele umflate și roșii, turtit între vrafurile de hîrtii ale dosarelor ca o materie imundă, magistratul stă imobil, inutil și lipsit de gînduri, ca un cadavru îndărătul crucii.

Prin fața lui trec și se zbat, în strigăte sălbatice de triumf sau în horcăieli de agonie, durerile, pasiunile, speranțele, învingătorii și învinșii vieții. Toți cei care au avut ceva de dezbătut cu oamenii și cu soarta trec pe la bara lui. Iluzii sfărmate, visuri zdrobite, credinți ucise sub pumnalul trădării, suflete de bandiți și suflete de revoluționiști și idealisti și cămătari, toate cancerile, toate puroaiele, toate năzuințele omenești vin, asemenea procesiunilor de bolnavi înspre spitale, și se abat la picioarele lui strigînd îndurare și dreptate.

Dar magistratul nu le vede.

În sufletul lui, făcut din articole sterpe de cod și în carnea lui buhavă de nemișcare, clocesc gînduri confuze. O partidă de poker pierdută, o întîlnire pe bulevard, făgăduielile unui avocat, politician cu trecere în partid, privirea semnificativă a ministrului cînd i-a văzut nevasta, boala unui coleg, un proces răsunător, atîtea perspective de înaintare.

Pe cînd pledoariile se deapănă monoton, o muscă biziie în jurul hotului și-un zîmbet vag îi adîncește colțurile gurii ca opera unui vierme.

Înaintarea ! Ce n-a făcut, ce n-ar face ca să se tîrască pînă la dînsa. Își amintește dificultățile începutului, viața săracă din casa părinților, invidia, ura împotriva celor sătui, apoi învățămintele vieții, obișnuința căpătată re-

pede să se supuie, să lingușească, să ridă pe placul celor puternici. A învins, în sfârșit. Cinstea, averea, viața altuia sînt acum în mîinile lui.

Un zîmbet, ca un rînjit, îi descoperă dinți galbeni ca un lanț de viermi.

Pledoariile s-au terminat.

Flămîndul, care-a furat o piine, așteaptă cu ochii măriți de spaimă.

Magistratul mormăiește printre dinți :

— Doi ani de închisoare...

Și obosit, extenuat de efortul acesta de-o clipă, se lasă greu, cade turtit în fundul jilțului, și printre hîrțiile dosarelor, ca o materie imundă, intrată în descompunere.

Atunci, în fața lui, crucea întinde în aer brațe deznădăjduite, ca și cum ar vrea să ascundă privirilor hoitul omenesc care moțăie și rumegă îndărătul ei.

Facla, an. III (1912), nr. 27 (7 iulie), p. 522.

M.-S.

Menirea ei e să sugă.

Pitită în alcovurile întimplătoare, unde gurile se cată și tremură înfrigurate de setea eternă a iubirii ; ascunsă printre scîndurile patului sărac al studentului care veghează în întunericul nopților cum se elaborează dezlegarea unei probleme, sau în așternutul umil al proletarului care visează neîmpăcat și extatic cataclismul orînduirilor sociale nedrepte ; turtită între paginile in-folioului, peste care se apleacă fruntea savantului, grea de toate enigmele universului, ploșnița așteaptă, pîndește, visează clipa divină cînd va putea să sugă și să săvîrșească astfel misterul și menirea vieții ei.

Nici unul din visurile și din avînturile sufletești ale oamenilor printre care trăiește n-o agită și nu-i strecoară în conștiința ei obscură spectrul zădărniceii și germenul îndoielii. Printre stihurile *Iliadei* lui Omer, pe corpul gol al unei marmore de Praxiteles, pe obrajii unei madone de Rafael, dacă ar fi să treacă, ea ar trece cu aceeași nepăsare, gravă, solemnă, hieratică, sub spinarea lucioasă ca pieptul unui rege vărgat de ordine și de cordoane, numai gură și numai pîntec.

Asemenea ploșniței, menirea regelui Carol I a fost să trăiască și să sugă.

În mijlocul unui popor tînăr, pentru care erau făcute toate visurile și în sufletul căruia ar fi putut să vibreze toate năzuințele și toate idealurile, regele Carol a domnit patruzeci și cinci de ani, străin aspirațiilor noastre, urîndu-ne inteligența și disprețuindu-ne nebunia generoasă, tresărînd numai la sunetul aurului, cu inima închisă ca

o ladă de fier infipt în purpura tronului și pe corpul țării ca o ploșniță uriașă.

Pentru dînsul n-au existat nici artă, nici poezie, nici emoțiune, nici înfiorările acelea tainice care strîng inima în fața unei priveliști a naturii sau pe marginea abisului în care parcă uneori alunecă piciorul gîndirii omenești. Calculat, rece, cu sufletul sterp, pentru dînsul n-au existat decît banii. Din tot ce putea să-i dăruiască poporul acesta, din tot ce putea să ia din comorile lui de simțire, n-a ales decît banii.

Și-a supt !

A supt fără odihnă, fără milă, fără cruțare. A supt prin gurile politicianilor, prin ventuzele tuturor partidelor, prin toate societățile, prin toate uzinele, prin toate domeniile, prin toate apanagiile rupte din piinea și din foamea norodului. A supt pînă la măduvă, pînă la deznădejde, pînă la revoltă, a supt nu numai aurul nostru, dar însăși conștiința, încrederea și speranțele noastre.

După cei patruzeci și cinci de ani de domnie ai regelui Carol, sîntem astăzi țara sifilisului, a pelagrei, a răscoalelor cronice și-a foamei permanente. Sîntem poporul castrat de idealuri și cu aripile avinturilor frînte. Sîntem așternutul în care s-au încuibat și furnică ploșnițele mărunte, ploșnițele nenumărate, ploșnițele brătieniste și takiste.

Sîntem patria regelui Carol I.

Nu vă întoarceți, nu vă mișcați, nu visați, mai ales, ca să nu striviți sub voi, din greșeală, ploșnița care vă sugerează.

Facla, an. III (1912), nr. 30 (28 iulie), p. 582.

FAMILIA POPESCU

Eram pe vremea aceea judecător într-un orașel de provincie. Cum singura casă mai ca lumea din tot tirgul era a popii și cum și predecesorul meu, și predecesorul predecesorului meu, și toți predecesorii noștri de cînd se ținea minte locuiseră într-însa, am tras și eu direct de la gara orașului învecinat, cu diligența, la casa popii. Și popa și preoteasa și nenumărați Popești din jurul popii și a preotesei alcătuiau o familie admirabilă. Mi-aduc aminte de ei, de casa, de gospodăria, de obiceiurile, de vorbele lor cu o emoție dulce și inexplicabilă. De cîte ori mă gîndesc la dîșii, am impresia că am trăit o parte din viața mea în epoca de piatră, că am fost contimporan cu mamutul și cu oamenii locuințelor lacustre, că am asistat la primele îngîimări de cuvinte și la întilele încercări neizbutite de civilizație ale speciei omenești. Familia Popescu trăia în mijlocul veacului al douăzecelea de la Christos, la o poștă de cale ferată, la cîtiva pași de clădirea școlii și de oficiul telegrafic și telefonic, cum se trăia, desigur, și acum o mie, și acum două mii, și acum cinci mii de ani. Civilizația zgomotoasă și înfloritoare trecea pe la poarta acestei miraculoase familii, fără să-i deștepte curiozitatea și fără s-o atingă. Membrii ei se foloseau de unele invenții ale vremii, dar în chip mecanic, aproape cu aceeași superbă indiferență cu care un vierme își face culcușul în scorbura unui copac sau în rafturile unei biblioteci. În casă aveau de toate. Lămpi cu fitil, paturi de bronz, cărți poștale ilustrate, și printre altele o mie de lucruri scilpitoare și inutile de bazar, un gramofon.

Cunoșteau valoarea ceasornicului deșteptător și utilitatea oalei de noapte. Dar atît! Cum făceau o încercare timidă să-i scoți o clipă din monotonia lucrurilor și gîndurilor zilnice, familia Popeștilor deschidea ochii mari și inexpressivi ca neantul. Nici una din preocupările vremii și din năzuințele veacului nu-i spuneau nimic. Ziarele, cu spiriții lor ațîțător și anarhic, nu străbăteau în casa asta apărută de Dumnezeu de ispita primejdioasă a gîndirii. Problemele politice și sociale, frămîntările infinite ale norodului, freamătul de viață care trece astăzi în lungul și în latul pămîntului se opreau dincolo de pragul casei binecuvîntate a Popeștilor. Un an întreg cît am stat în casa lor, cu regularitatea ceasornicului din perete, am auzit la ore anumite, în cuvinte neschimbate, aceleași nevoi, aceleași bucurii, aceleași dureri, exprimate fiecare de trei sute șazeci de ori pe an. Dimineața popa pleca la biserică cu aceeași glumă și se întorcea povestind aceleași întîmplări. Preoteasa se văita de grijile gospodăriei. Nora pregătea aceleași bucate. În jurul mesei se strîngeau aceiași ciini. După prînz se adunau la sfat aceiași musafiri, și aceleași conversații asupra acelorași oameni, în jurul acelorași evenimente mărunte și intrigi infinite din orașelul provincial, asupra acelorași eterne probleme de bucătărie și de bune gospodine, se înșirau ca țacănitul monoton și adormitor al boabelor de mătănii, căzînd una peste alta. Un an întreg n-am auzit o vorbă spusă cu glas mai tare ca de obicei, un scrișnit surd de revoltă, un suspin de ideal. Singura carte din toată casa, o psaltire soioasă, dormea într-un ungher, sub un înveliș imaculat de colb. Și totuși cărturarii familiei Popeștilor, cu ochii în străchini sau cu mîinile pe burtă, rumegau trei sute șazeci și cinci de zile pe an grăsimia abundentă a aceluiași fel de bucate și umbra fugitivă a aceluiași gînd obscur. Familia Popescu trăia. Numai seara, cînd luminile tainice ale amurgului resfrîng și în ochii adormiți ai bivolului un reflex de vis și poezie, cînd sub pîlpîirea depărtată a stelelor noaptea se umple de foșnete și parcă prin aer trec miini și doruri necunoscute, familia Popescu simțea nevoia imperioasă să sondeze intențiile destinului.

Așezați cu toții în jurul mesei, cu fețele congestionate de greutatea digestiei, răsturnau ceștile de cafea cu gura în jos și așteptau săvîrșirea misterului zilnic. În fiecare seară, cu aceleași gesturi, cu aceleași cuvinte, își citeau viitorul în arabescurile indescifrabile ale drojdiei de cafea. Cu capetele plecate sub lumina crudă a lămpii, cercetau liniile încilcite și formele întîmplătoare ale drojdiei, și oamenii aceștia, care își trăiau viața zilnică fără să-și permită absurditatea unui gînd sau nebunia unui vis, care știau că și a doua zi, și a treia zi, și-n toate zilele de peste an și în toți anii vieții lor nimic nu va veni să schimbe rînduiala stabilită a întîmplărilor, aceiași oameni sondau misterul drojdiei de cafea și citeau într-însa prorocirea unor evenimente miraculoase.

Mi-am adus aminte de familia Popescu și de ceștile ei întoarse cu fundul în sus, de cînd citesc în ziare și de cînd aud în convorbirile gravilor noștri oameni politici întrebările misterioase și pronosticurile sacramentale asupra evenimentelor care se vor desfășura în toamna aceasta.

Oricît respect aș avea față de ingenioasa familie a ziaristilor și față de familia respectabilă a politicianilor, nu mă pot împiedica să nu-i văd pe toți, în amurgul acestei veri minunate, grupați în jurul mesei bugetare, sub lumina delicioasă a ridicolului, ca o vastă și formidabilă familie Popescu.

Ce va fi la toamnă ?

Cu degetul arătător la frunte, cu nasurile vîrite în drojdia atîtor isprăvi politice, toți domnii aceștia, ai marii familii naționale a Popeștilor, se întrebă cu aere de auguri : ce va fi la toamnă ?

Ce va fi ?

Popești șireți ca oaia !

Va fi ceea ce a fost și anul ăsta, ceea ce a fost și anul trecut, și anțărt, și în toți anii de-a rîndul, de cînd mîncăți și ospătați și vă uitați după fiecare masă în drojdia voastră sufletească.

Va fi un guvern Take Ionescu, un guvern Ionel Brătianu, un guvern de concentrare sau un guvern de păruială, orice va fi, numai liniște pentru popor, numai

bine și libertate, numai durere pentru cei flămânzi și asupriți, asta, sînteți siguri, nu va fi.

În drojdia prorocirilor și politicii voastre e scris să trăiți, să vă înmulțiți și să vă rotunjiți la pîntec, fără teamă de gînduri și de ideal, o, Popești, Takiști, Brătieniști și iarăși Popești ai țării mele !

Facla, an. III (1912), nr. 33 (18 august), p. 646—648.

MARELE CĂPITAN...

Și vei muri și tu, sire.

Într-o dimineată dulce de primăvară, cînd pămîntul va întineri încă o dată sub razele soarelui și cînd prin ferestrele larg deschise va pătrunde aerul încărcat de miresme și de zgomotele vieții, tu vei muri încet, sire, nu pe cîmpul de luptă, căci astăzi tiranii și regii nu mai mor în războaie, ci înăbușindu-te cu sudori de agonie, sub greutatea pologului masiv de purpură și aur.

O, vei muri, sire !

Asemenea cerșetorului de la răs_pîntie, asemenea muncitorului pîndit de spitale, asemenea țaranului pe care l-a ucis armata ta, vei muri, împăr_tășind pentru întîia oară cu dînșii durerea și destinul oamenilor !

Vei muri !

Și după fastul unei înmormîntări frumoase ca o zi de paradă, după ce porțile cavoului regal se vor închide în bubuit de tunuri și în zurut de lanțuri, asupra ta, atunci, cînd în întunericul înghețat al criptei vei rămîne singur și cînd ultimii tăi curtezani, viermii, se vor țiri spre tine, o, rege, aș vrea să fiu unul dintr-înșii și să pătrund ca remușcarea în somnul tău și în țeasta ta.

Rozîndu-ți degetele cu miros coclit de aur, te-aș întreba, sire, ce-ai făcut într-o jumătate de veac de domnie pentru poporul tău ?

Ai strîns averi !

Dar hohotul meu de rîs, pornind ca o palmă în liniștea mormîntului, ți-ar spune :

— La ce ți-au folosit ?!

Copii n-ai avut. Cînd leprosul își zgîrie rănile trupului cu unghiile pînă la sînge, și cînd, sub cerul de plumb

topit al Arabiei, cheamă moartea, el poate știe că undeva, în lume, pribegeste acela care îi va purta numele și sufletul prin veacurile viitoare.

Ai fi putut, în schimb, să trăiești pentru alții. N-ai trăit decît pentru tine. Rozîndu-ți buzele, care au mințit și au înșelat toate speranțele, te-aș întreba :

— Ce ai făcut pentru urmașii tăi ?[...].

Pumnul jandarmilor tăi l-ai ridicat asupra satelor. Din viața muncitorului român ai făcut momie de spaimă și de groază pentru frații lui de pretutindeni. Politica ta, „spion prusac“, „hulan care ne-ai adus în cutele mantiei tale numai necinstea și rușinea“, a încercat să sădească în sufletele noastre o ură absurdă și imbecilă împotriva poporului democrat și liber din dreapta Dunării.

Făcîndu-mi culcușul în țeasta ta, te-aș chinui, sire, zi și noapte, ani și veacuri întregi, cu întrebări și cu remușcări postume. Aș fi viermele tău și conștiința ta. Plimbîndu-mă ca într-un palat, rîzînd cu hohot în craniul gol, aș aștepta acolo, liniștit și sigur, uraganul viitoarei revoluții sociale, care, dărîmînd toate tronurile, sfărîmînd toate lanțurile, descoperînd toate templele și mausoleurile inutile, va arunca și țeasta ta, o, rege, în nemărginirea cîmpurilor.

Și atunci, și numai atunci, în sînul naturii, mai dărnice și mai uitătoare decît noi, vei fi poate uitat și tu. Gura ta, care n-a ris niciodată, va putea, în sfîrșit, să ridă vecinic. Și, ca un simbol și ca o răscumpărare, ca un epitaf al domniei tale sterpe, prin țeasta ta crăpată și prin orbitele tale sfărîmate va crește griul spornic peste care vor trece uneltele secerătorilor.

Facla, an. III (1912), nr. 35 (1 septembrie), p. 686.

RAHATUL...

Si-așadar, o să-l măninci și pe acesta, maiestate !

După nu mai știm cîte decenii de politică înțeleaptă, după ce o domnie întreagă te-ai lăsat, solemn și grav ca un Bou Apis, să fii adulat și tămîiat de curtezanii partidelor tale, după ce ne-ai aruncat în ochi colbul de aur a două bastoane de feldmareșal și frazeologia falsă, ipocrită și înăcrită că sîntem un stat de ordine la porțile Orientului și o forță de care trebuie să se ție seamă, iată că micile state balcanice și-au dat mina sub nasul tău, și de sub zidurile Constantinopolului îți vor trimite, sire, cel mai formidabil rahat pe care conducătorul politicii externe a unei țări l-o fi înghițit vreodată. Căci tu, preascumpul, precostisitorul nostru rege, ai avut conducerea efectivă și exclusivă a politicii externe.

Nimeni altul afară de tine n-a cunoscut misterul alianțelor secrete, al tratatelor internaționale care ne legau destinul de destinele altor popoare, nimeni n-avea voie să pătrundă taina sigilată cu pecetea ta personală, a tratativelor și legăturilor externe care trebuiau să asigure forță și prosperitate României. Ambasadorii țării comunicau direct cu tine, și de la tine luau instrucțiile necesare. Tu îi alegeai, tu îi numeai, tu erai cheazășia capacității lor și a succeselor noastre diplomatice. Dacă în alte direcții ai putea să invoci în beneficiul iresponsabilității tale responsabilitatea ministerială, în armată și în politica externă a statului tu singur ai fost conducătorul de fapt și tu singur ești astfel răspunzător.

Ce-ai făcut din puterea pe care ți-ai asumat-o și din speranțele și încrederea țării ?

Slugă plecată a intereselor austriace, ai întors spatele milioaneilor de români din Ardeal și ne-ai împiedicat să fim alături sau în fruntea confederației balcanice, realizată astăzi fără noi și-n dauna noastră. Ai făcut jocul Austriei, căutând să ne învrăjbești cu statele tinere și democratice din dreapta Dunării, când am fi putut să ne sprijinim pe dînsele ca să ne aruncăm privirile peste Carpați. Ai vîndut pentru un baston de feldmareșal interesele românilor și-ai trădat idealurile țării.

Iată roadele înțelepciunii tale tîmîiate de politicieni și bilanțul politicii tale externe :

Piciorul Austriei și rahatul pe care ți-l vor oferi poarele balcanice.

Și dacă l-ai înghițit numai tu, o, ți-am dori din toată inima, sire, poftă bună. Dar, ca totdeauna, vei mânca tu, și indigestia vom avea-o noi.

Și nu vom avea măcar speranța că dînd afară toate relele și păcatele domniei tale nefaste, vei ieși și tu. ma-iestate, o dată cu dînsele.

Facla, an. III (1912), nr. 43 (27 octombrie), p. 850.

PICIORUL MĂGARULUI..

I-a fost dat lui Caragiale să-l cunoască și după moarte.

Tot ce-a urît el mai profund în viață, cu-o ură mai nobilă și mai fecundă, tot ce-a disprețuit, ce-a biciuit și ce-a călcat în picioare, în hohote de rîs și în glume usturătoare ca palmele, monstrul pe care l-a prins, ca pe un păianjen diform, în paginile operei lui — imensa prostie omenească — s-a răzbunat !

Un dușman a avut Caragiale în viață : Prostul. Prostul îmbrăcat în fireturi și în hainele de gală ale reacțiunii ; Prostul strîns și congestionat în redingota burgheziei liberale ; Prostul frazelor revoluționare ; Prostul cafenelelor și ceneclurilor literare, Prostul de pretutindeni și din toate timpurile.

Cînd întîlnea în drumul lui Prostia, lăfăindu-se în caleașcă sau scoțînd pe nas, la rîspîntii, panglici tricolore, Caragiale simțea în vîrfurile peniței lui veninul satirei și se simțea, solitar și dezamăgit, contemporanul geniilor de ieri și de totdeauna, care se izbiseră vecinic, ca și dînsul, de prostia omenească.

Și atunci scria.

Scria povestea lui Titircă Inimă-Rea sau a lui Cațavencu, scria visurile lui Farfuride sau durerile Cetățeanului turmentat, agita sub ochii noștri o lume întregă de fanteze cu chip de om, de zdrențe omenești umflăte de vorbe late, peste care picura veninul rîsului lui corosiv și-o lacrimă ridicolă de înduioșare.

Și toți proștii țării românești, văzîndu-se în carne și în oase pe scenele teatrului lui Caragiale rîdeau cu pumnii strînși și își jurau răzbunare.

Și s-au răzbunat.

Cînd au fost siguri că risul lui Caragiale amuțise pentru totdeauna, cînd au pipăit sicriul masiv de metal și stejar și au văzut că e prins bine în cuie de fier, au răsuflat adînc, s-au înțeles dintr-o singură privire, ca într-un congres de surdo-muți, și au delegat pe cel mai autorizat dintre dînșii, pe domnul Ioan Procopiu, să vorbească și să se ridice în numele lor deasupra sicriului lui Caragiale.

Cu copita în aer, domnul Procopiu a vorbit.

Omului care a urît și-a biciuit fără milă imensa prostie omenească, i-a ținut discursul funebru aceeași prostie imensă, mai puternică și mai invincibilă decît moartea.

Deasupra cadavrului lui Caragiale, deasupra geniului zdrobit, în sfîrșit, domnul Procopiu a putut să vorbească.

Și fiecare din vorbele lui răsuna surd în biserica enormă ca lovitura unui picior de măgar în sicriul lui Caragiale.

Facta, an. III (1912), nr. 48 (1 decembrie), p. 948

CHIBIȚUL

Românul se naște poet.

Adevăratul român se mai naște bursier, slujbaș și pensionar.

Iar cînd soarta vitregă nu-i hărăzește nici harul muzelor, nici deliciile bugetului, ei bine, să știți atunci că românul simte undeva, în măruntaiele lui tricolore, o chemare intimă, o menire neînvinsă pentru nobila meserie de chibiț.

Chibițul e un produs național al solului, o plantă admirabilă, crescută ca și poetul și ca și bugetivorul nenumărat, pe băligarul vieții noastre publice.

În ceasurile lungi de după-amiază, cînd aiurea se muncește, se gîndește și se creează, chibițul român moțăie, cu o răbdare îngerească, în atmosfera înnoirată, ca de vis, a cafenelelor, îndărătul jucătorilor de profesie. Slab sau gras, scund sau deșirat, încovoiat peste umerii jucătorului, urmărește cu ochi somnoroși, aiuriți și pierduți, rostogolirea zarurilor sau împreunările întimplătoare ale cărților de joc.

Pasiunile clocotesc în dreapta, în stînga, în fața lui. Averi se fac și se mistuie într-o clipă. Pîinea unei familii sărace alunecă din gura copiilor flămînzi pe cartea soioasă a unui as de cupă. Iluzii, dragoste, speranțe, visuri, dorinți imense ca toate bunurile lumii trimfă și se năruiesc în răsufierea grăbită a jucătorului, în ochii lui măriți de groază sau de extaz.

Chibițul așteaptă.

În privirile lui șterse, pe fața lui buhavă și adormită nu se oglindește nimic. Sufletul lui nu arde de focul pasiunilor, inima lui nu se strînge de deznădejde, mintea

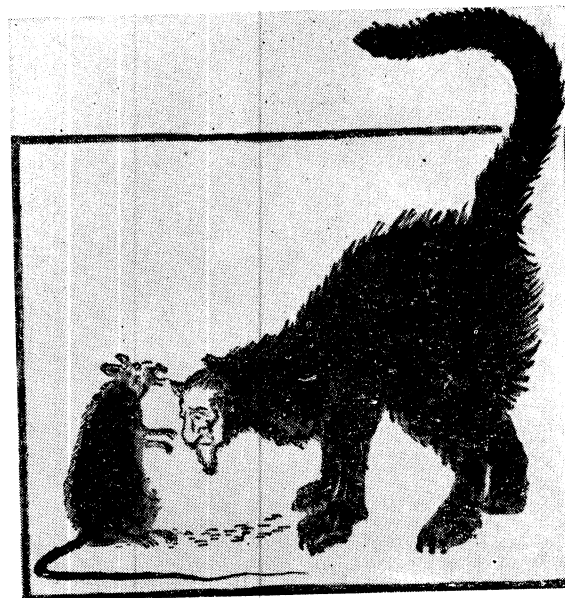
lui turbare e vagă, cuminte și neutră. Înfipt pe scaun, imobil, uitat și inexistent, chibițul moțâie sub aripa vecinicii.

Numai seara, cînd scaunele se depărtează cu zgomot și cînd sub lumina crudă a becurilor fețele cadaverice se agită și încep să trăiască viața mediocră a lumii, chibițul se trezește din letargia lui, întinde mîna și cerșește piesa zilnică de cinci lei, de doi sau de cincizeci de bani. Și cum e în firea omului să împartă cu dărnicie banul cîștigat ușor, chibițul pleacă arareori de la cafe-nea cu miinile goale.

Probabil că aceasta a fost și socoteala Chibițului nostru național, Carol I. [...].

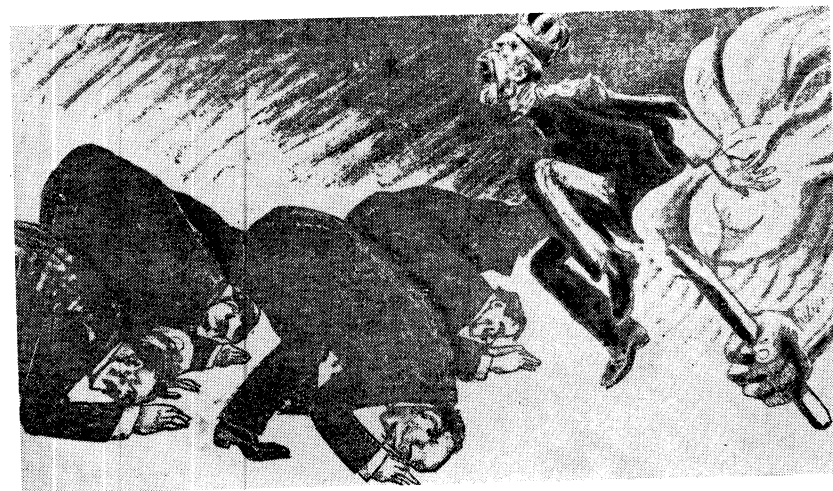
Politica externă a regelui trebuie justificată cu orice preț. Neamul lui Chibiță nu trebuie să dispară. Vrem război! Vrem compensații! Și strigați împreună cu mine din fundul rărunchilor : Trăiască Chibiță I!

Facla, an. IV (1913), nr. 2 (12 ianuarie), p. 22.

Tratatisele liberalo-averescane: „Oi fi eu șobolan... dar asta nu-i pisică“. Desen apărut în ziarul *Chemarea*, an. III (1920), nr. 290 (15 februarie), p. 1
(Biblioteca Academiei)

Politicienii, regele și Facla. Desen apărut în revista *Facla*, an. V (1914), nr. 319 (13 septembrie), p.1
(Biblioteca Academiei)

Cașcavalul 1920—1921. Partidele istorice au declarat că vor vota bugetul fără discuție. Desen apărut în ziarul Chemarea, an. III (1920), nr. 423 (28 iulie), p.1 (Biblioteca Academiei)

Brătienii. Hienele... Coperta revistei Facla, an. II (1911), nr. 49 (10 decembrie) (Biblioteca Academiei)

Strigoi. Desen apărut în revista Facla, an. V (1914), nr. 107 (25 ianuarie), p. 1 (Biblioteca Academiei)

7/11/1930

Dragi Vinei,

Ca răspuns la telegrama tăi îți comunic
în scris că îți cedez definitiv, fără să
rezerv nici un drept, titlul și arhiva
Faclo, pe care îl am descris la Tu
malul Ilfov, pe numele meu. —

Tu mi-ai făcut deosebita plăcere la
Tribunal pentru înscrierea pe numele

Tău.

Scrisoare

Cu drag și prietenie

Centifec semnată de dlui
N.D. Cocea, conform legii no-
catilor. 7. 11. 1930
avocat

N.D. Cocea

26/I 1930. L. H. I. oara

BARBU PĂLTINEANU

Un cap fără expresie. Un cap ca atâtea altele mii și sute de mii care se strecoară prin viață, care apar și dispar pe Calea Victoriei, îndărătul unui ghișeu, pe culoarele unui vagon de drum-de-fier, la 10 mai, la moși sau în sala pașilor pierduți. Dacă cineva nu ți-ar șopti la ureche numele lui, n-ai ști niciodată că bătrînul acesta cu privirea piezișă, cu gulerul soios, cu fața ștearsă, cu hainele parcă totdeauna murdare pe el este fostul vicepreședinte al unei Camere conservatoare, domnul Barbu Păltineanu, mina dreaptă a partidului takist și mina stîngă a tuturor partidelor.

Capul domnului Păltineanu a fost inventat anume pentru dînsul și pentru semenii lui. Cu un asemenea cap, politicianul îndrăzneț, omul veros de afaceri, pungașul de rînd, se poate strecura printre clienți și printre vicisitudinile vieții fără să dea de bănuț cuiva, fără să trezească atenția nimănui. Așa se și explică de ce domnul Păltineanu a putut să se strecoare prin viață, modest, anonim și insignifiant, cu surisul pe buze și cu miinile în buzunarele altora.

O singură dată i-a fost cîț pe ce să i se înfunde.

Era pe vremea marilor reforme financiare ale domnului Take Ionescu. Parlamentul hotărîse schimbarea monedelor de aramă cu gologani găuriți.

În urma acestei legi, firma „I. Hauser“ din București chemase în judecată, înaintea secției comerciale a tribunalului din Hamburg (dosarul nr. 562/905) pe reprezentantul casei „Siegfried Pels“ din același oraș, ca să se vadă condamnat la plata unei sume de bani drept provizion pentru că, grație ostenețelor ei, reușise să obțină de

la Ministerul de Finanțe român o jumătate din furnitura de nichel și o jumătate din cantitatea de aramă a monedelor scoase din circulație.

În ziua procesului, casa din Hamburg a recunoscut că firma din București îi recomandase o persoană foarte influentă și cu vază în România, pe vicepreședintele Camerei de atunci, pe domnul Barbu Păltineanu, că mulțumită intervențiilor acestuia putuse să capete jumătate din furnitura monedelor de nichel, dar că nu datora nimic casei Hauser, deoarece se înțelesese direct cu domnul Păltineanu. În adevăr, casa pîrîtă prezintă tribunalului conturile de cheltuieli făcute cu obținerea furniturii și aprobarea licitației, conturi în care erau trecuți și 2.000 lei dați onorabilului domn Barbu Păltineanu.

La observația lui Hauser că găsește aceste cheltuieli exagerate, asociații lui Pels obiectară textual :

„Reclamantul Hauser știe doar foarte bine că în România trebuie să dai bacșișuri în dreapta și în stînga. Dacă vicepreședintele Camerei a fost în stare să primească 2.000 de lei, vă închipuiți etc., etc.“

Afacerea aceasta, cu mita ei de 2.000 de lei, a făcut pe vremuri mare vîlvă. Adversarii politici ai domnului Păltineanu l-au atacat cu înverșunare. Dar, ca totdeauna, adversarii politici au fost ipocriți sau nedrepti.

Cu siguranță că dintre sutele și miile de gheșefturi ale domnului Păltineanu, ca și dintr-acelea ale semenilor, partizanilor sau adversarilor lui, afacerea monedelor de nichel a fost dintre cele mai mici. De aceea generația actuală a uitat-o așa de repede. De aceea nimeni nu mai pomenește acum de dînsa. Și de aceea, astăzi, cînd onorabilul domn Barbu Păltineanu urcă la tribună fața lui ștearsă ca un gologan scos din circulație și conștiința lui deflorată ca o monedă găurită, nimeni nu-i strigă pungaș în față și nimeni nu-l înhată de guler și nu-l repede în brînci de la tribună.

Facla, an. IV (1913), nr. 7 (16 februarie), p. 122.

JEAN JAURÈS

Peste lume trec fanfare războinice.

Singele vărsat în Balcani, ca dintr-o arenă imensă, a trezit bestia care doarme în sufletul omenesc. Pretutindeni nu se aud decît strigăte de moarte, decît ascuțiș de săbii și zăngăniri de arme. În numele patriei lor, cu glas cumplit de poftă josnice și de entuziasmuri crincene, vorbește ura.

Popoarele se înarmează.

Austria nu se îndură să demobilizeze [...]. Germania visează un milion de soldați sub arme în timp de pace. Anglia aruncă în pustiul infinit al oceanelor *dreadnought*¹-uri gigantice. State microscopice, ca România, aruncă sute de milioane, strînse Dumnezeu știe cum, cu cîte mizerii și din cîte dureri, în prăpastia fără fund a înarmărilor. Însăși Franța, republicană și democratică, încearcă să vie la sistemul învechit, reacționar și inutil, al serviciului militar de trei ani.

Dar iată că, în clipa aceasta supremă, cînd un vînt de nebulie părea că trece asupra bătrînei Europe, cînd în larma asurzitoare a tiradelor patriotice glasul dreptei judecăți părea că va fi sugrumat pe tăcutele, cînd civilizația înfloritoare a secolului al XX-lea era amenințată să se prăbușească sub ruinele războiului și cînd nimeni în lume nu îndrăznea să ridice fruntea și să țină piept furtunii, iată că, în numele proletariatului internațional și în numele marilor aspirații ale omenirii civilizate, de la tribuna Parlamentului francez și de acolo pentru lumea întreagă, a răsunit glasul lui Jean Jaurès.

¹ *Dreadnought* (engl.) — navă din clasa cuirasatelor, foarte puternic înarmată.

În toiul frigurilor războinice și în momentul cînd toate statele se înarmau pentru luptă, Jaurès a vorbit pentru pace. În clipa cînd guvernul țării lui cerea credite enorme pentru puști și pentru tunuri, Jaurès a izbutit să smulgă Parlamentului 50 de milioane pe an pentru învățatori și pentru învățămîntul public. În ziua cînd statele reacționare își cheltuiau ultimele resurse de bani și de energie ca să sporească contingentul armatelor permanente, Jaurès, cu privirile țintite asupra viitorului, cerea desființarea acestor armate mercenare și prefacerea țării într-o singură armată, vastă și invincibilă, de miliții naționale.

Am citit zilele trecute discursul lui. Eram la două mii de kilometri departe de oratorul socialist, dar furat de armonia cuvîntului, purtat de ritmul perioadelor ca pe valurile mării, mi se părea că-l aud.

Îl vedeam urcîndu-se la tribună, așa cum l-am văzut de-atîtea ori, scurt, gras, cu ceafa puternică de taur, cu fruntea încăpățînată, făcută să se izbească de toate zidurile prostiei omenеști, cu brațele masive ridicate în aer ca două măciuci de fier.

Începea să vorbească.

Primele cuvinte le rostea rar, încet, tărăgănat, le lungea ca un ropot surd de tobe. Apoi, în liniștea de moarte a sălii, peste capetele neclintite, peste piepturile opresate, peste ochii pironiți spre dînsul, glasul lui creștea, se ridica, umplea sala întregă, cădea ca grindina, se revărsa ca o apă, se rostogolea cu ropot de cascade, trecea peste valurile mulțimii cînd încet, ca o șoaptă de agonie, cînd vijelios, ca furtunile dezlănțuite.

Atunci, dacă izbucneau aplauze, sau dacă izbucneau huiduiele, dacă sala era ridicată în picioare de entuziasm sau dacă ostilitatea se prepara în tumult, glasul lui Jaurès trecea peste toate, suna ca o fanfară, gema ca o orgă, bubuia ca tunetul și, într-o avalanșă de idei peste idei, de imagini, de evocări, de miracol oratoric spargea tumultul și huiduielile în aclamații furtunoase.

„*La grande voix de Jaurès*“, cum o numea odinioară Anatole France, domina totul.

Nu prin ea însăși, nu pentru că vibra deasupra mulțimilor sonoră și goală ca un clopot de catedrală, dar pentru că într-însa vorbeau o clipă toate durerile, toate speranțele și toate revoltele omenirii.

Dureri, speranțe și revolte care nu vor vorbi niciodată în limbuția zadarnică a oratorilor noștri castrați de ideal.

Adevărul, an. XXVI (1913), nr. 8 430 (2 martie), p. 1.

SPERANȚE PENTRU VIITOR

Într-o atmosferă caldă, prietenească, zgomotoasă ca tot ce e tineresc și plin de viață, s-a constituit ieri definitiv Asociația generală a presei române. Numărul membrilor fondatori, care au luat parte la această ședință, a fost și mai mare încă decât la ședința trecută. Numai din capitală au răspuns 160 de ziaristi și publiciști.

De-acum temelile sînt puse din punct de vedere legal, asociația este constituită.

Opera prezentului o dată săvîrșită, ne rămîne să tăiem drumul larg al operei de miine. Către acest viitor trebuie să îndreptăm toate privirile noastre, ca să nu adăogăm o simplă unitate mai mult la atîtea alte societăți existente numai prin numele lor, ci ca să facem din mănunchiul de scriitori grupați în jurul tinerei asociații o forță vie, capabilă să asigure și buna stare materială a publiciștilor și prestigiul fără de care ar fi primejduite înseși libertățile esențiale ale democrației.

Întîia sarcină a Asociației presei va fi să sărbătorească cu tot fastul necesar pe unul din întemeietorii presei române, pe omul de convingeri, crescut în luptele pentru libertate de acum 50-60 de ani, pe acel Cezar Bolliac al căruia centenar de la naștere a trecut neobservat de nimeni și aproape uitat de toți. Și e întîmplare fericită pentru noi că în vremurile acestea de decadentă și de lașitate obștească de cugetare vom putea lega de tînăra noastră asociație numele aceluia care, în împrejurări mai grele și mai vitrege decât cele de astăzi, n-a știut ce este nici lașitatea și nici renunțarea la lupta neînduplecată pentru cucerirea libertăților. Cînd partidele și grupările mediocre de oameni și de interese sărbătorească zilnic figu-

rile șterse ale politicianilor de duzină, presa română, scriitorii din toate unghiurile țării și de peste graniță, toți aceia care au un condei în mînă pentru că au o credință în suflet și în ochi lumina unui ideal, vor sărbători nu pe cutare mare elector din provincie, crescut pe bălîgarurile vieții noastre politice, nu pe ministrul atotputernic de ieri, împărțitor de bugete și decedat în pielea grasă a bugetivorului reacționar, ci vor sărbători pe marele, pe simplul, pe bunul Cezar Bolliac.

Asociația presei va îndeplini apoi a doua ei datorie.

Sînt sute și sute de ziare, de reviste, de publicații periodice care apar în capitală, în provincie și în țările locuite de români. Toată această presă e scrisă de o armată întregă de idealisti iremediabili sau de salahori neobișiți și obscuri.

Și toți oamenii aceștia, care sînt înhămați la aceeași muncă, care sînt în slujba aceleiași opere, nu se cunosc între dînșii, nu știu nimic din păsurile, din nevoile, din revendicările lor.

Un congres general al presei românești i-ar întruni, pentru întîia oară, pe toți la un loc. Un congres care să nu fărîmițeze munca în discuții aride de articole și de statute, un congres de dezbateri largi și de visuri mari pentru viitor, un congres care să rezumeze în curs de cîteva zile aspirațiile adevăratei elite intelectuale a țării și în care să vibreze toate credințele, toate speranțele risipite în sufletele stinghere de pină acum.

Un asemenea congres ni l-a făgăduit și ni-l va da tînăra Asociație a presei române.

Adevărul, an. XXVI (1913), nr. 8 433 (5 martie), p. 1.

LORDUL BANU

Ne civilizăm !

Străvechile datini parlamentare ale aristocrației engleze încep să prindă rădăcini adinci în viața noastră politică. Partidele istorice pășesc cu toată seriozitatea pe urmele nobililor lorzi britanici. În curînd, pe frontispiciul Parlamentului vom putea agăța firma reprezentativă : „La englezul român“.

Ultimul ales al națiunii, domnul Const. Banu, va avea onoarea să marcheze cu distinsa și ștearsa d-sale personalitate momentul psihologic al acestei evoluții. Domnul Banu a fost ales senator al Colegiului al doilea de Slatina. Ales ? E un fel elegant de a vorbi. Căci domnul Banu a fost pur și simplu numit, ca un comisar oarecare, în slujba de senator. Nici takiștii, nici conservatorii nu i-au opus candidați. Nimeni nu s-a gîndit să-i dispute mandatul. Într-atît drepturile domnului Banu au apărut netăgăduite, incontrolabile, imprescriptibile. Drepturile d-sale ? Desigur că nici capacitatea politică, nici enigmaticele însușiri de om de stat, nici elasticitatea principiilor și spinării domnului Banu. Fără umbră de îndoială că nici un alegător din Slatina nu s-a gîndit o singură clipă măcar și măcar în glumă, în fața urnei, să răsplătească valoarea personală a fericitului candidat. Atunci ? Ei bine, un singur drept a avut domnul Banu ca să fie ales, dar un drept cît toate zilele de mare, un drept enorm, colossal, incontestabil, un drept care face el singur cît zece, cît o sută, cît o mie de drepturi în țara românească : dreptul de moștenire.

Domnul Banu a moștenit locul de senator la Slatina de la răposatul întru brătienism C. Iliescu. Domnul Banu

e încă unul din veselii moștenitori ai partidului. Domnul Banu a ajuns să fie lordul Banu din Parlamentul țării, după ce a fost pînă acum englezul român al tuturor problemelor, tuturor convingerilor și tuturor idealurilor.

Pe cînd moartea unui fost ministru sau ministeriabil liberal, ca să i se facă încă un loc domnului Banu ?

Adevărul, an. XXVI (1913), nr. 8 441 (13 martie), p. 1.

PACE VOUĂ !

ȘI TOTUȘI OAMENII SE BAT ȘI SE MĂCELĂRESC ASTĂZI
CA ȘI ACUM O MIE NOUĂ SUTE ȘI TREISPREZECE ANI

„Apoi, într-acea seară, adică în ziua întâia a săptămânii, când ușile erau închise, fiind apostolii adunați de frica iudeilor, venit-a Isus și-a stat în mijlocul lor și le-a zis : Pace vouă !“

Pace vouă ! Iată, s-au împlinit o mie nouă sute treisprezece ani de când Isus, osîndit și răstignit pe cruce, a răspuns celor care-l trimiseseră la moarte, și printr-înșii omenirii de atunci și de totdeauna : Pace vouă !

Au trecut o mie nouă sute treisprezece ani de atunci, și strigătul deznădăjduit de pace, aruncat peste zidurile Ierusalimului, a făcut ocolul lumii, a ridicat biserici, a înălțat popoare, a întemeiat o nouă ordine socială pe ruinele vechilor așezăminte și al superstițiilor învechite, dar pacea n-a putut s-o întindă peste sufletele camenilor.

De o mie nouă sute treisprezece ani, din sutele de mii de altare ale bisericii creștine, au răsunat în fiecare primăvară cuvintele Mîntuitorului : Pace vouă ! Și pe cărările încîlcite ale vieții, pe drumurile însingurate ale istoriei, omenirea cată și astăzi, ca și acum douăzeci de veacuri, pacea care s-o smulgă din mizeriile existenței.

Pace vouă !

Și îndărătul altarelor, preoții lui Isus, munciiți de patimi, roși de invidie, mînați de vrajbă și de ură, supti pînă la măduvă de viermele cărnii, trufași, lacomi, mistuiți, sub strălucirea rece a odăjdiilor de aur, de gînduri de curvie, izgonesc dintre dînșii pe Safirin Episcopul, se vînd cu trup și suflet puternicilor lumii și trag cu dinții din trupul bisericii, ca din trupul unui hoit.

Pace vouă !

Și în școala menită să lumineze inteligența confuză a oamenilor, și în armata chemată să apere patria de încălcările dușmanilor, și în tribunalele alcătuite ca să se asigure respectul muncii și vieții omenești, domnește lupta crîncenă, lupta neîmpăcată, lupta de tot ceasul, de toată clipa, lupta pentru un codru de pîine, pentru o ambiție deșartă, lupta sălbatecă dintre om și om, lupta eternă dintre ciine și ciine.

Pace vouă !

Și din palatele bogate se revarsă ura asupra celor care îngrașă pămîntul cu sudoarea frunții lor. Ura surdă, făcută din teamă, din lăcomie, din dorința perpetuă de exploatare, ura celui bogat împotriva săracului, ura care nu iartă niciodată și care se răzbuună precum se lasă biciul țaranului pe spinarea vitei care moare trăgînd la jug. Ura proprietarului și a arendașului. Ura antreprenorului de oameni și a feciorului de bani gata. Ura doamnei din lumea mare, care s-a atins în treacăt, ca de un șarpe, cu blana ei scumpă, de sumanul unui mojić.

Pace vouă !

Și răzbuunarea și revolta care clocotesc în sufletele noastre. De două mii de ani, adormite în ritmul tăragănat ca al unei melodii orientale, al promisiunilor de pace, mulțimile au amînat mereu ziua de plată și răsplată a tuturor suferințelor, a tuturor nedreptăților și umilirilor trecute. Le-a spus Isus : Pace vouă ! Le-au spus preoții îmbrăcați în prestigiul odăjdiilor scumpe : Pace vouă ! Și pacea n-a venit. Cum vor putea de-acum să-și mai înăbușe în inimi mînia și revolta ? Cum să nu treacă prin aerul uzinelor închise, prin vîntul încercat de mi-reasma brazdelor răsturnate, prin toată primăvara asta care e în noi și în natură, fiorul răzvrătirii ?

Pace vouă !

Dar unde e pacea pe pămînt și printre oameni ? În numele cui se războiesc și seucid popoarele între dînsele, dacă nu în numele unui Dumnezeu de iubire și de pace ? În numele cui și-au arogat unii dreptul să stăpînească izvoarele de bogății și lanurile îmbelșugate de griu, dacă nu în numele unui Dumnezeu care a făcut din dreptul sacru de proprietate, din exploatarea omului prin om, din pacea mută a resemnării și a sclaviei

piatra unghiulară a bisericii lui? De la cine dețin regii privilegiul să huzurească în trindăvie și puterea să corupă, să jefuiască și săucidă dacă nu din grația aceluiași Dumnezeu de îndurare și de milostenie?

O mie nouă sute treisprezece ani se împlinesc astăzi de la cuvântul Mântuitorului, și strigătul lui de pace, căzut pe pământul arid al Iudeii și în inimile împietrite ale oamenilor, a rămas fără să incolțească, asemenea săminței celei bune căzute pe marginea drumului.

Pace vouă!

Ce ironic vor suna cuvintele acestea arhaice diseară, când în ușile tuturor altarelor creștine preoți scâldați în lumină, în purpură și-n aur le vor rosti asupra noroadelor ingenucheate:

Pace vouă!

Ce batjocoritoare, ca un hohot de ris, vor izbucni din catapetezmele catedralelor cuvintele astea pentru care un om a murit pe cruce și la adăpostul cărora atîția au uneltit, au mîncat, s-au îngrășat și au trăit de atunci.

Pace vouă!

Ce sinistru vor cînta cuvintele astea, împerecheate printr-o întîmplare absurdă, împreunate cum se împreunau odinioară monștrii pădurilor cu nimfele de pe marginea apelor, ce ironic, ce batjocoritor și ce sinistru vor răsuna în lumea noastră de ură, de răzbunare, de invidie, de răutate, de luptă unii împotriva altora și toți împotriva tuturor.

Pace vouă!

Nu, nu mai credeam astăzi în cuvîntul tău, Christoase. L-ai spus acum o mie nouă sute treisprezece ani, și l-ai spus în zadar.

Nici pacea, nici iubirea n-au înflorit printre oameni.

Și totuși, surisul nostru, dezamăgit și sceptic, ne-a încremenit pe buze.

Ai spus: Pace vouă!

Ceva nebănuit ne-a tresărit în suflete. E noapte de primăvară și cerul e una de stele. Prin aer trec miresele copacilor în floare. E atîta liniște, e atîta frumusețe, simți că ar fi așa de bine să trăiești și să iubești în natura asta darnică și largă, atîtea speranțe bat în inimi, atîtea

visuri dorm în casele umile, unde se toarce firul lumii socialiste de mîine, încît, uitînd tristețile lumii de astăzi, uitînd cele douăzeci de veacuri de ură, de dușmănie, de jaf și de măcel, sufletele noastre se înalță și parcă se resfiră în aerul primăverii, cîntînd peste lume o dată cu toate clopotele de aramă ale bisericilor tale:

Pace vouă!

Adevărul, an. XXVI (1913), nr. 8 472 (14 aprilie), p. 1.

VITELUL DE AUR

Un bubuit lung de tun trecu, în tremur deasupra capitalei. Ferestrele îngreuiate de vitraiuri se zgâlțîiră ușor și-o rază pierdută, de zi, pătrunse în iatacul regal.

Regele deschise brusc ochii, îi holbă cu spaimă în întineric, apoi cum un nou bubuit de tun se rostogoli în aer și se sparse zîngănind de ferestrele cu vitraiuri, regele închise liniștit ochii și zîmbi ca în vis.

Era 10 mai.

Se speriasc degeaba.

Silindu-se să-și adune gândurile încețate încă de somnul nopții, căscă de cîteva ori, se învîrți în așternut și, cu un zîmbet indescifrabil, încremenit în brăzdăturile feței, evocă ziua aceea de serbare oficială, cu pompa, cu defilările, cu alaiurile, cu focurile ei de artificii și cu lampioanele ei venețiane atîrnate de steaguri tricolore.

Își reaminti cu plăcere serbările trecute, viața lui nesfîrșit de lungă, greutatea de la început, izbînzile tot mai numeroase din anii din urmă și, încheind în minte bilanțul vremii, recunosc cu mulțumire că fusese abil și înțelept.

Nu ceruse vieții decît ceea ce poate da, și oamenilor decît ceea ce pot lăsa, fără să miriiască prea mult. Răbdarea lui învinsese totul și tenacitatea lui plecasc toate frunțile la pămînt.

Cu ochii închiși evocă lupte înverșunate, frămîntări cumplite, o frescă imensă de pofte și de ambiții rostogolindu-se, strîngîndu-se de git, mușcîndu-se cu dinții, la picioarele tronului. Pe toate le subjugasc și le potolisc. El singur ieșisc învingător din toate încurcăturile. Tunurile bubuiasc pentru a patruzeci și șaptea oară în dimineața zilei de 10 mai. Și el era stăpînul.

O rază de soare, ca un fir de aur, străbătu în lung iatacul și se împleti între degetele lui.

Și-atunci, în sufletul regelui se ridică un imn de recunoștință, un cîntec imens de slavă pentru puterea infinită a aurului. Aurul îi modelasc înțelepciunea, aurul îi netezisc căile politice, aurul îi dădusc și-i asigurasc victoria. Prin aur dobîndisc totul : slugi, lachei, politicieni, miniștri, suflete, caractere, suflete și iarăși suflete de vînzare. Nimic nu-i rezistasc. Nimic nu se împotrivic aurului. Puterea lui era puterea eternă a vitelului de aur.

Și cum tunurile victorioasc bubuiasc și rostogoleasc bubuitul lor peste valurile de coperișuri ale capitalei, regele se ridică din așternut cu fruntea iluminată, cu ochii măriți de extaz, cu mîinile înfășurate într-o rază de soare ca în mătânii de aur, și pentru întîia oară, de multă vreme, cu glasul sugrumat de emoțiune, își făcu din toată inima rugăciunea de dimineață :

„Vitellul nostru care ești în ceruri, sfințească-se numele tău, vie împărăția ta, făcă-se voia ta, precum în cer așa și pe pămînt. Banul nostru cel de toate zilele dă-ni-l nouă astăzi și ne iartă nouă datoriile noastre, precum și noi iertăm sfinților noștri, și nu ne duce pe noi în nevoie și ne izbăvește de cei de la *Facla*. Amin !

Facla, an. IV (1913), nr. 19 (11 mai), p. 369.

SEMNELE VREMII

Faptul că într-o țară cu pretenții de civilizație, că într-un oraș cu moravuri libere și tolerante ca Bucureștiul nostru s-au putut găsi într-o bună dimineață câțiva inși, o minoritate infimă de zurbagii care, în numele nu știu cărei demnități naționale ofensate, să ceară și să obțină interzicerea unei piese românești pe prima noastră scenă, este, orice s-ar spune, un semn al vremii. Într-o epocă de liniște rodnică și democratică, fără îndoială că nimeni, nici cel din urmă copil de pe băncile universității, n-ar fi îndrăznit să ridice degetul, cum îl ridică de câte ori se cer afară, ca să ceară o măsură pe atit de copilărească pe cât e de stupidă, împotriva unei opere de artă adevărată.

Dar trăim, dacă nu într-o epocă fătuișă de reacțiune, în cel mai bun caz într-o epocă de lașitate și de incultură dureroasă. Generația tină, crescută în verbul sonor și gol al frazeologiei iorgaiste, a rămas străină tuturor emoțiilor profunde pe care, în țările Apusului, le trezesc artele frumoase și năzuințele largi ale omenirii contemporane. În opera lui Ronetti-Roman ea nu poate să vadă decât un atentat la abecedarul bucherului naționalist; tot așa cum în atentatele, reale acelea, ale castei militare împotriva dreptului de gândire și a libertății cuvântului, ea n-a fost în stare să vadă nici primejdia iminentă și nici să găsească într-însa resortul tainic de revoltă care ridică masele unui popor împotriva castelor de aventură și de întuneric.

E un semn al vremii aceasta, și un semn trist.

Dar dacă vi-l mărturisim cu sinceritate, am fi nedrepti să privim numai partea neagră a lucrurilor și să nu vedem prin ceața tulbură a sufletelor generației de

astăzi o geană de lumină care abia străbate, dar care nu atîrnă decît de noi ca să învingă. Manifestația unanimă a conștiinței publice, inadmisibilă acum zece ani, e azi un fapt împlinit și un semn al vremii. Curajul cîtorva studenți care au semnat articolele lor de protestare și nu s-au mai ascuns, ca de obicei, sub masca anonimatului fricos, e iarăși un alt semn îmbucurător. Scrisoarea domnului Morțun, frumoasă, caldă și demnă, aderările ce ne soseser de pretutindeni, bustul lui Ronetti-Roman, care se va ridica în incinta Teatrului Național, ca o biciuire perpetuă a spiritului de patimă și de obscurantism, sînt tot atîtea semne că o preface timidă încă, dar reală, se anunță și că epoca prea lungă a urei, a prostiei și a domnului Iorga își trage sufletul în agonia agitată a ultimilor copii din centre.

Miine, semnele acestea răzlețe vor fi în inimile tuturor. Miine, o conștiință mai luminată și mai sigură a drepturilor noastre cetățenești își va face drum prin rîndurile rărîte ale momiiilor reacționare și, cum astăzi am învins pe adversarii lui *Manasse* și ne vom da întîlnire mii de oameni ca să aplaudăm opera lui Ronetti-Roman pe scena Teatrului Național, miine vom fi un întreg popor ca să sugrumăm în fașa dictatura militară și să scoatem din temnițele răzbunării cazone pe toți aceia care au vorbit cîstit și drept.

Facla, an. IV (1913), nr. 12 (16 octombrie), p. 1.

CONGRESUL ȘOBOLANILOR

Un foșnet ușor de frunze moarte. Un țîriit ca de greieri. Un ronțăit imperceptibil. Și pe tăcutele, strecurându-se pe lângă ziduri, unul după altul, ca într-o procesiune funebă, șobolanii partidului s-au strîns din toată țara, au ieșit din pivnițe, din subterane, din toate gurile de canaluri ale așezămintelor politice și s-au adunat în congres. Toți dolofani, toți grași și plini de voie bună, parcă ar fi portofoliuri de piele neagră umflate de bancnote.

Vor pune la cale țara și vor vorbi de năzuințele democrației și de nevoile țărănimii. Strînși în jurul cotoiului călugărit, care va face oficiu de șef, vor sta pe scaunele de la Liedertafel, smeriți, ca în strane. Cu cozile între picioare, cu ochii în bagdadie, vor avea aerul că așteaptă venirea unui nou Mesia pe pămînt.

Și Mesia va veni.

Un miros vag, vestitor de miracole, se va coborî din tavan și va trece ațîțător, ca fumul de bucate, pe sub nările palpitînd de senzații subtile. Ochii vor sfredeli tribuna oratorilor. Urechile se vor ciuli atente ca la un singur semn. Virful mustăților va tremura în aer. Minunea se va fi săvîrșit.

Cu glas pițigăiat de țircovnic, domnul Ionel Brătianu, frîngînd asupra mulțimii cașcavalul cel de taină, va anunța împlinirea legii.

Toți marii proprietari vor fi expropriați.

Toți cei care sînt datori vinduți la credite, la bănci și la cămătari, toți cei care mai au o fărîmă de pămînt grevată de datorii, vor vinde cu preț bun pămîntul lor, spre obșteasca fericire a neamului, Casei rurale. Nimeni

nu va fi năpăstuit. Nimeni nu va fi uitat. Firește, dintre ai noștri. Iar cei care neavînd măcar un latifundiu cît de mititel, au fost nevoiți, o viață întreagă, să roadă în pivnițele Băncii Naționale din averea altora, vor primi și ei partea lor de plată și răsplată a credinței întru Ionel, în acțiuni de ale Casei rurale.

A zis șeful, și o tăcere mormintală, de emoție divină, a domnit o clipă peste șobolăneasca adunare. Apoi, un ropot surd, ca de aplauze. Și toate gurile deschise, sub firele mustăților agitate, au prins să mestice grăbit și să ronțăiască.

Facla, an. IV (1913), nr. 17 (21 octombrie), p. 1.

DUPĂ CONGRES

Bietele mele visuri !

Îmi mărturisesc păcatul. N-am trecut încă de vârsta speranțelor nelimitate și-a entuziasmurilor bune pentru alte vremuri și alte țări. Nu pot să fiu sceptic, cu toate experiențele trecutului, și, în ciuda realității, mă încapăținez să cred în bunătatea sufletului omenesc.

Așa, alaltăieri credeam, îmi dam ghes să cred, închideam ochii ca să pot crede mai bine în democratismul liberal. Nu în vederile largi ale domnului Brătianu, desigur. De asta m-a ferit Dumnezeu și cunoașterea aproximativă a omului. Dar în partidul propriu-zis, în forțele latente și misterioase ale aspirațiilor care constituiesc un partid și pe care mi le închipuiam destul de puternice, ca să izbucnească în plin congres, sub nasul uluit al domnului Brătianu. Îmi spuneam : la urma urmei, într-o organizație politică formidabilă ca aceea a partidului liberal trebuie să existe câteva energii sătule de inacțiune, câteva suflete și câțiva oameni. Mi se părea cu neputință ca aceștia, oricât de puțini ar fi fost ei, să înghită în tăcere, cu noduri și fără să clipească din ochi, hapul colegiului unic. Îmi spuneam că ar fi fost o monstruoșitate să arunc insulta scepticismului meu în fața unor oameni idealști care, cine știe, poate că aveau tocmai gândul ascuns să ridice în congres steagul votului universal. Îi căutam cu ochii. Îi numărăm pe degete. Și descopeream, ici și colo, câteva nume cunoscute : un bătrîn generos, plecat odinioară din rîndurile socialiștilor ca să grăbească, cu un ceas mai curînd, reforma electorală, un socialist impenitent care și astăzi mîncă și bea la banchetele partidului cu ochii ridicați spre efi-

gia mintală a lui Karl Marx, un pașoptist iremediabil pentru care frazeologia umanitară și sufragiul universal sînt literă de evanghelie, un poporanist de la Iași, atîția și atîția încă, înșirați de la capul vesel de faun al lui conu Vasilache Morțun și pînă la barba tăiată, cu o disciplină ministerială, a domnului Stere. Îi vedeam pe toți aceștia într-o viziune largă de frescă revoluționară, pornind în pas de atac să cucerească votul universal.

Bietele mele visuri și sârman sufragiu universal !

Ați căzut cu toatele într-o atmosferă înghețată de congresiști rînduiți pe căprării și în paharul cu apă rece, din care domnul Brătianu sorbea entuziasmul d-sale hivernal. Nici un gest, nici un cuvînt de îndrăzneală și de idealism. Suflete moarte, într-un congres mort și sterp. O disciplină greoaie de oameni sătuli, abia sculați de la masă și care nu mai au nimic de spus și nimic de cerut. Și, ca o supremă ironie, ca o tiflă ștregărească aruncată visătorilor de altădată, alături de domnul Morțun, care continua să ridă, alături de domnul Radovici, care-și purta victorios pîntecele proeminent umflat de toate steagurile roșii și idealurile înghițite, alături de copiii neastîmpărați ai tinerimii generoase, domnul Romanescu de la Craiova, avînd pe virful buzelor, ca un suris și ca o bezea, două cuvinte pentru votul universal.

Dar țsst !... să nu rîdeți prea tare.

Ați putea să treziți congresul liberal din somnul lui dulce și așa de democratic. Dacă vreți să vă porniți pe hohote de rîs, dacă vreți ca visul vostru să se ridice, să se dezlănțuie ca o furtună, să măture mucegaiul congreselor brătieniste din calea voastră, lăsați-le să doarmă în pace și veniți alături de noi, să strigăm prin miile de guri ale presei și ale sălilor de întruniri, să ne coborîm în piețele publice și de acolo să începem lupta, să cerem și să obținem, nu prin ei, ci „prin noi înșine“, votul universal.

Facla, an. IV (1913), nr. 18 (22 octombrie), p.1.

ÎN SFÎRSIT !

Colaborarea piriie. Nemulțumirile, intrigile, cancanurile, sfișierile din culise, înăbușite pînă acum, cu chiu, cu vai, au ieșit la suprafață, au trecut în coloanele ziarelor, au răbufnit cînd farmecul puterii era mai dulce, cînd iarna se apropie, [...] cînd domnul Take Ionescu se pregătea să culeagă roadele cuvîntărilor și bacșișurilor semănate pe toate coastele mărilor, de la Londra pînă la Atena.

Colaborarea e pe dric. Domnul Maiorescu, proclamat șef al partidului conservator, îi va cînta vecinica pomenire, și domnul Ionescu va face o nouă tumbă de saltimbanc politic, nu de pe o bancă ministerială pe alta, ci vai, de la guvern în opoziție.

Aventura takistă se va sfîrși astfel cum trebuia să înceapă, respinsă de toți cu piciorul și silită să tîrască viața tuturor făpturilor ambigui, a hermafrodiților, care nu sînt nici bărbați, nici femei, nici conservatori, nici democrați, nici cinstiți, nici pungăși, ci pur și simplu takiști.

Să strigăm în gura mare că întîmplarea ne bucură ? E inutil. Afară de clientela specifică domnului Ionescu, cu siguranță că nu se va găsi nimeni în țara asta care să verse o singură lacrimă de regret pe ruinele colaborării. Vor plînge lefurile și misitiile, agenții domnului Ionescu, se vor văita perfecții, primarii și epavele Nilului bugetar, dar democrații adevărați, dar în lipsa lor măcar oamenii cinstiți vor răsufli ușurați, ca și cum li s-ar fi luat o piatră de moară de pe piept. Un an de semiguvernare takistă ne va fi fost tuturora de ajuns și peste cap. Chiar în țara noastră, cu moravurile noastre, cu partidele noastre

politice, s-ar găsi cu greu un exemplu de guvernare mai incoloră și mai decăzută. Partidul liberal avea cel puțin la guvern curajul fărădelegilor și afacerilor lui.

Simțeam cu toții că aveam un dușman implacabil în Brătieni, și lupta împotriva lor nu era lipsită de oarecare măreție și de urmările firești ale tuturor mișcărilor de revoltă. Guvernarea takistă n-a avut nici măcar acest curaj. N-a avut nici un curaj. Un an întreg ne-a guvernat lașitatea. Lașitatea sub toate formele și cu toate consecințele ei. Lașitatea politicianului care primise puterea din mila liberalilor și care se gudura slugarnic pe lângă noii lui colegi de minister. Lașitatea omului cu pretenții de om politic, care pîndea ieșirile lui Danew în culoarele hotelurilor de la Londra și își lua victorios revanșa în mahalalele Caracalului. Lașitatea misitului care primește bucuros palme, ghionți și injurii, numai să-și poată face în tihnă treburile și afacerile mărunte.

Un an de guvernare takistă a trecut peste noi, lăsîndu-ne în suflele ceea ce lasă melcii cînd se tîrîsc printre ierburii : puține bale amestecate cu noroi. Împotriva domnului Take Ionescu n-avem nici măcar suprema mîngiere a revoltei. Omul acesta emasculat de credinți și de idealuri parcă a avut o singură ambiție, afară de aceea a șefiei, să-i vadă pe toți emasculați și sterili ca și dînsul. Să nu se gîndească nimeni la nimic. Să sece toate izvoarele avînturilor și ale entuziasmurilor. Să se stingă în suflele flacăra umilă a credinței în ceva. Toate problemele mari, care dau viață și rațiune de a fi unui popor, să fie înlăturate și înăbușite. O singură preocupare să aibă țara. O singură grijă să întunece toate frunțile. O singură întrebare să fie pe toate buzele : cît a furat domnul Xenopol ? Ce misitii noi a mai făcut domnul Bădărău ? De ce nu vine mai curînd ministru domnul Păltineanu, ca să se răsfrîngă încaltea, în apele turburi ale Nilului bugetar, piramida completă a băligarului takist ?

*

Dar nimeni nu va răspunde de acum înainte la toate întrebările astea. Țara va rămîne mirată, cu degetul în

gura căscată pînă la urechi. Colaborarea e pe dric. Căci pe fundul pantalonilor domnului Ionescu se desemnează, de pe acum, imprecis, ca o auroră, conturul piciorului domnului Maiorescu.

Facta, an. IV (1913), nr. 40 (13 noiembrie), p. 1.

MESAGIUL

O zi posomorită, rece, umedă de ninsoare amestecată cu ploaie. Calea Victoriei e plină de subcomisari îmbrăcați în mare ținută, de politicieni care se îndreaptă spre Dealul Mitropoliei și de noroi. Steagurile tricolore atîrnă lamentabile de balcoane, și echipajul regelui trece zadarnic încet printre trecătorii zgribuliți, care nu-și mai dau osteneala să-și scoată pălăriile.

În ograda Mitropoliei se îndeasă un cirnaț lung de trăsuri și automobile, printre care circulă vardiști, cițiva mahalagii și vreo zece copii de școală. În aer nu e sărbătoare și pe plastroanele rigide ale fracurilor strălucesc cu luciri înghețate cordoanele, decorațiile și tinichelele oligarhiei cosmopolite. Singura notă veselă o aduc doamnele, care se așează în loji și binoclează ca la teatru: cîteva sînt în adevăr bine îmbrăcate și elegante. Blana de vulpe, la modă în iarna asta, se încovoiaie molatec pe umerii înclinați peste balustrade. Un foșnet prelung de mătase străbate culoarele și o gamă întreagă de parfumuri perpetuează pînă la mijlocul lui noiembrie reminiscenți dulci de primăvară. Aleșii națiunii și în special venerabilii maturului corp își frîng gîtul uitîndu-se în tribune. Surprind în treacăt semne discrete, saluturi amicale, surisuri pline de făgăduieli și de înțeles. Pe nesimțite, loja diplomaților se umple de fireturi, de tricornuri, de penajii, de trese mai groase ca odgoanele corăbiilor. E o adevărată menagerie. Parcă sîntem în plin carnaval. Toate vechiturile din remiza teatrului au ieșit întru întîmpinarea lui vodă.

În incintă, o forfoteală de fracuri negre și de chelii strălucitoare. Augurii se recunosc, își strîng mîinile, se

complimentează și gesticulează elegant ca să atragă privirile doamnelor din loji. Popa Iapă stă țeapăn într-un jilt. Toțoi se agită aferat de colo-colo, domnul Pascal Toncescu e în vervă lângă tribuna rezervată regelui, generalul Berlescu, șeful jandarmeriei, apare în cadrul unei uși, domnul Iorga plimbă printre colegi o siluetă strîmbă și stingheră, domnul Brătianu întinde uneori, languros, o mină moale și distrată, domnul Ciorăneanu, secretarul takismului, pășește cocoșește, cu pieptul cuirasat de decorații, pe cînd domnul Fermo îi trimete o bezea din tribuna presei. Bezelele curg de altfel ca ploaia de afară, din toate părțile. E ziua bezelelor și specialitatea casei.

Dar tăcere. Ca[na]turile unei uși se abat solemn în lături și, în zornăit de pinteni, în zdrîngănit de săbii, pătrund în incintă și ocupă banca ministerială vreo patruzeci de ofițeri superiori. În fruntea lor răsfrînge lumini chelia oribilă a generalului Socec. Și în dreapta și în stînga lui se așează smirnă, pe patru rînduri, toți moștecii gîrbovi ai scumpei mele armate. Sînt uniformele aduse la paradă ca să dea un fast mai mare sărbătoririi oligarhiei.

Aproape în același timp, în partea opusă, o mișcare neobicinuită se produce în tribuna doamnelor, soții de miniștri. Egretele se înclină pînă la pămînt, mătăsurile foșnesc ca bătute de furtună, printre ele se strecoară cele trei principese. Principesa Maria e la doi pași de mine. Mă pot uita bine la dînsa. Vai, cum a îmbătrînit! Cînd regele se va resemna să-i cedeze locul, vom avea pe tron o regină stafidită și uscată ca o smochină. Toate sulimanurile din lume nu vor răscumpăra anii lungi pe care regele s-a încăpățînat să-i trăiască.

Dar vorbesc de lup, și lupul la ușa.

Un lacheu înaintează pînă la mijlocul scenei, se curmă în două și anunță :

— Maiestatea-sa regele !

Slugile din staluri, din loji și din galerie se scoală în picioare, un ropot de aplauze seci întîmpină pe suveran, și regele pășește sacadat, cu mișcări țepene de automat întors între culise. Salută puțin și începe :

— Tomnilor teputați, tomnilor senatori.

Ah, ce scîrțială ! Sărmana limbă strămoșească, parcă ar fi stropșită de un gramofon cumpărat în rate ! Nici un cuvînt nu e spus ca lumea, nici un accent nu, cade unde trebuie. Neamțul acesta a trăit o jumătate de veac printre noi, un veac de om, și ne chinuiește și astăzi limba, mai rău decît pe țărani domeniilor lui. Dacă un jidan din Tîrgul-Cucului ar vorbi românește ca dînsul, toate fulgerele oratoriei naționaliste ar fi prea mici față de-o asemenea crimă. Dar pentru că vorbește un neamț, pentru că dulcea limbă românească scîrție ca o osie neunsă de-a lungul a patru pagini mari de mesaj regal, patrioții aleși ai națiunii bat din palme, se entuziasmează lucru mare și se frîng din mijloc pînă ce în larga incintă a Camerei, sub privirea triumfătoare a regelui, toate capetele și toate popourile se înșiră la același nivel.

Facla, an. IV (1913), nr. 43 (16 noiembrie), p. 1.

ISER

Simbătă, 30 noiembrie, se deschide expoziția lui Iser.

Pentru noi, prietenii lui, această expoziție nu e numai izbînda unuia dintre ai noștri, dar și o izbîndă, în veacul ăsta de proză și de afaceri politice, a unui artist adevărat.

Pentru cei mulți arta lui Iser constă în deseurile risipite, în caricaturile popularizate de ziarele și publicațiile politice, literare. Arta lui Iser, însă, nu trebuie privită așa de superficial. Chiar ceea ce se numește caricatură, exagerare a tipului, șarjă, deformare a realității nu îmbracă, sub creionul lui Iser, haina vulgarității. E adevărat că și Iser șarjează — dar șarja lui e subtilă și mai mult interioară. E atîta deosebire între ceea ce înțelege un Murnu, bunăoară, și un Iser prin caricatură, cîtă deosebire e între gluma vulgară a unui mahalagiu, care te bate peste pintece și ride el, cel dintîi, de ceea ce spune și spiritul fin, împerecherea cea subtilă de vorbe și de înțelesuri, care pică din gura unui conviv manierat și distins.

S-a spus că Iser prinde repede ceea ce e caracteristic în figura unui personagiu, și că deseurile lui degajă un suflu de viață caracteristic modelului și nota fundamentală a sufletului.

Da, e adevărat.

Dar Iser nu e meschin în șarjă, el nu prinde și nu se agață de defectele și de monstruozițiile „fatal legate de o mîină de pămînt“.

Ca toți artiștii depășitori — care rămîn, cu toată aprobarea celor din jurul lui, închiși într-un ideal superior de artă și de înțelegere omenească — Iser privește pe oameni cu un fel de superioară maliție și îi descrie cu

acest suris dezamăgit, cu care ne privesc, probabil, din Olimpul lor, zeii.

Și nu e numai atît, căci Iser nu a zugrăvit numai oameni politici, actori, fanteze și cabotini, Iser e, în primul rînd, desenatorul, pictorul înamorat de elocvența liniei și de miragiul culorilor.

În tablourile lui de „interior“, cu atmosfera lor discretă, în pinzele sau cartoanele lui, în care, din blocul alb al fondului amorf liniile sigure și totuși diafane detașează trupuri feline întinse, încovoiate de pasiune sau de căldura căminului, veți da de o altă față a talentului lui Iser.

Toți aceia care sînteți sătui de cancanurile politice și artistice și de toate blufurile celebrităților, duceți-vă la expoziția lui Iser și sorbiți adinc aerul curat de artă care plutește în jurul operelor lui.

Veți trăi cîteva ceasuri rare de poezie și de superioară înțelegere a lucrurilor pămîntești și veți fi răzbunați de înjosoarea minciună a vieții noastre de toate zilele!

Facla, an. IV (1913), nr. 52 (25 noiembrie), p. 1.

JERTFELE CAUZEI

Am stat de vorbă cu un prieten, sau, mai precis, cu un bun tovarăș de afaceri al domnului Dissescu. Cu conu Costică, personal, n-am mai vorbit de multă vreme, exact, din ziua cînd i-a apărut portretul în *Facla*, însoțit de o sumară notiță biografică. Așa că, neputîndu-mă inspira direct de la sursă, sînt nevoit să mă mulțumesc cu știrile vagi și tulburi care îmi vin, asupra gîndurilor și faptelor domnului Dissescu, printr-o a treia persoană. Nū e mult desigur și nu e tot ce poate fi mai ideal în materie de documentare omenească, dar, orișicum, tot e mai bine decît nimic.

M-am întîlnit prin urmare cu tovarășul conului Costică, și cum m-a văzut în stradă a venit glonț la mine, m-a luat de braț, m-a tîrit pe cîteva ulițe dosnice și mi-a vorbit indignat :

— De data asta n-aveți dreptate. Iartă-mi francheta, dar n-aveți nici un pic de dreptate. Sînteți victimele unei mistificări oribile. Loviți într-un nevinovat. E urît și trist ceea ce faceți. Cu oricine altul n-aș fi vorbit deschis cum îți vorbesc d-tale ; dar te știu om drept, și oricîtă pornire ai avea împotriva noastră, nu pot să-mi închipuiesc că te faci cu știință ecoul unor învinuiri nedrepte și infame.

Am mulțumit interlocutorului meu pentru părerea bună pe care o avea despre mine și l-am întrebat cu aerul cel mai inocent din lume :

— Dar explică-te, pentru Dumnezeu ! De cine vrei să vorbești ? Cine e victima asta misterioasă și nevinovată ? Cu ce-a greșit *Facla* în ochii d-tale ?

— Ați atacat pe Dissescu.

— A ! pe conu Costică.

— Da, pe conu Costică. Și îți vorbesc fără indignare prefăcută. E o crimă ceea ce faceți. De data asta n-aveți dreptate. Dissescu e nevinovat. Știi că niciodată nu m-am pretat la ridicolul să susțin că Dissescu, ca oricare alt om politic de la noi, e ușă de biserică. Îl cunosc prea bine ca să mai am iluzii asupra lui. Îl știu ca și d-ta, lacom de bani, egoist, rău, fățarnic, preacurvar și cu femeile și cu credințele politice. Vezi că nu-l apăr. Dar de data asta e nevinovat. A furat nu o dată, dar de o mie de ori din avutul particularilor și din averea publică. Știu. Ați avut toată dreptatea să-l atacați. Ați fi avut dreptate să-l loviți și pentru alte o sută și o mie de afaceri pe care nu le cunoașteți. Dar de data asta, eu, care-i cunosc viața, care știu zi cu zi de unde fură și cum fură, care nu-mi ascund nici una din slăbiciunile profitabile și din distracțiile rentabile ale lui conu Costică, eu vă asigur pe cuvîntul meu de cinste nu numai că n-a furat un ban din cei treizeci de mii dați de asociația cinematografiștilor, dar că nici n-a știut nimic de afacerea domnilor Magheru și Costică Stoianovici. Aceștia au luat toate paralele, dacă le-au luat. Singur Take Ionescu știa despre ce era vorba. El a redus în consiliu taxa de 10 bani pe metru la 5 bani. Unul din oamenii lui de afaceri v-ar putea da amănunte mai savuroase în această privință. Dissescu habar n-a avut de operația pusă la cale la spatele lui. Nu zic că dacă ar fi știut... Dar n-a știut. Și nu e drept să fie acuzat pentru o crimă pe care n-a săvîrșit-o. Dacă ești în adevăr om drept, ar trebui să pui capăt campaniei acesteia.

Astfel mi-a vorbit prietenul domnului Dissescu, și mărturisesc că admirabila căldură cu care vorbea, unită cu o cunoaștere perfectă a clientului său întîmplător, mi-au clătinat puțin convingerile. Cine știe, poate că tocmai de data asta domnul Dissescu e nevinovat. Poate că n-a luat un ban din zecile de mii de lei ale cinematografiștilor. Poate chiar că nici nu s-a gîndit că la mijloc e vorba de o afacere ca atîtea altele care se strecoară zilnic în cabinetele miniștrilor noștri. În cazul

acesta a pătit și conu Costică ceea ce a pătit acum câteva luni și domnul Bădărău în afacerea Berman Juster. S-a fript pe gratis, scoțind pentru alții castanele din foc.

Și să fim drepți. Să nu credem că lucrul e cu nepuțință. Oricît de umoristic vi s-ar părea domnul Dissescu în postura aceasta nouă pentru d-sa, de victimă politică, de jertfă adusă pe altarul moralității publice, în realitatea brutală a faptelor întîmplarea e foarte posibilă. Și conu Alecu Bădărău a fost prins furînd traverse tocmai în ziua rară cînd nu fura pentru dînsul, ci pentru alții. Și conu Costică e prins în flagrant delict de legiferare interesată, taman în clipa cînd, printr-o întîmplare miraculoasă, avea mîinile bîgate în propriile d-sale buzunare.

În ipoteza aceasta, firește, întîia noastră datorie de ziarîști cinstiți e să ne recunoaștem cu umilîntă greșeala și să proclamăm cu smerenie adevărul adevărat :

— Coane Costică, poate că de data asta n-ai furat. Iar dacă invinuirile noastre de bună-credință ți-au amărit cumva sufletul, nu fi mîhnit din cale-afară, ci toarnă peste dînsul balsamul binefăcător al credinței că ești și d-ta o dată o victimă a celor douăsprezece luni de guvernare gheșeftărească, că ești, alături de conu Alecu Bădărău, a doua jertfă adusă pe altarul cauzei takiste.

Cînd odinioară corăbiile piraților erau surprinse de furtună, unul din pirați era tras la sorți și aruncat în mare ca să potolească valurile înfuriate.

Coane Costică, spune-ți că ești unul din pirații corăbiei acesteia și că ai ieșit la sorți

Facia, an. IV (1913), nr. 67 (10 decembrie), p. 1.

PRINȚUL...

Să vi-l prezint...

Îngîmfat ca un păun care-și respiră coada și țanțoș ca un curcan, care se rotește într-o ogradă plină de găini.

De cîte ori îl văd plimbîndu-se cu mîinile la spate, aruncînd priviri de sus prin ochelarii agățați de nasul care amintește originea-i strămoșească, văd grandomania în toată splendoarea ei.

Fără să fi stat o clipă de vorbă cu el, știi că în capu-i găunos nu plămădește nici o idee, nu se frămîntă nici o problemă, decît numai una singură : „*El este prinț*“.

Această singură idee îi umple tot haosul capului, îl face să-și umfle penele, să ia proporții colosale în propriii lui ochi. Ceilalți ? Sînt nimic pe lîngă el. Pentru el nu există nimeni pe lume, afară de cei doi-trei care mai poartă resturile unui blazon zdrențuit.

Durerile celor șapte milioane de țărani, care muncesc de cînd începe să se zărească pe cer cea dintîi rază de lumină și pînă cînd stelele se împrăstie pe boltă, storcînd din pămînt aurul cu care el și cei de același fel își poleiesc coroanele de carton și-și cîrlesc blazoanele tocite, îl lasă rece.

Vine cineva cu reforme pentru țărani ? Nu trebuiesc. De ce ? Răspunsul îți dezvăluie îndată mentalitatea lui îngustă : „Nu trebuiesc pentru că el este prinț“.

Și „fiindcă el este prinț“, își inchipuie că întreaga lume trebuie să-l privească ca pe un soare, își inchipuie că țara trebuie să fie mîndră cu el, țărănimea să rabde de foame, de frig, să înoate în mizerie.

Dar... în ședința de joi a Camerei s-a întâmplat un fenomen care dezvăluie și mai mult goliciunea și îngustimea minții acestor blazonați.

„Prințul Griguță“ a voit să stea de vorbă cu „prințul Brîncoveanu“. Un coleg, din același partid cu prințul Brîncoveanu i-a atras atenția că în partidul liberal nu există prinți. Lui Brîncoveanu i-a sărit țifna. Și-a dat demisia din partid...

Foarte bine a făcut...

Blazonații, retrograzii nu au ce căuta în partidele „democratice“. Uscăturile nu pot ține în loc cursul vijelios al pîrîului cristalin, care se coboară din creștetul muntelui. Ori sînt luate de el, ori sînt date la o parte să putrezească. De cele mai multe ori se întâmplă acest fenomen.

Îi dăm un sfat „prințului Brîncoveanu“:

Să se înscrie imediat în partidul conservator. Acolo se clocesc toate intrigile ciocoiești. Acolo domnește blazonul, iar coroanele de carton sînt proslăvite.

Facla, an. IV (1913), nr. 74 (17 decembrie), p. 1.

EPISTOLIE PRINȚULUI CAROL

ALTEȚA DRAGA,

Ai plecat prin urmare în Germania ! Un an întreg vei sta departe de noi, de străzile întortocheate ale Capitalei tale, de-a lungul cărora stlceai, cu atîta rivnă, pe scumpii tăi viitori supuși în goana nebună a automobilului tău. Pleci tînăr. În floarea roză a adolescenței și a obrazilor candidi încă de Miss-ă curioasă de toate misterele vieții. Cînt te vei întoarce, vei fi mai bătrîn cu un an, ceea ce, în definitiv, nu e mult, dar mai bătrîn cu cel puțin un deceniu, pentru că vei fi trăit nu pe malurile vesele ale Dîmboviței, ci în înghețata, posomorîta, trista Germanie a unchiului tău. Printre colegii regimentului pedestru din Postdam nu vei întîlni decît fălci puternice și frunți înguste de iuncheri prusaci.

Nu vei vedea nici zîmbetul femeilor frumoase, care îți plăceau așa de mult, nici privirea turburătoare a ochilor îndrăzneți și timizi în același timp. Cel mult clipiri de patimă inavuable ca scînteieri de spadă, și un murmur gros de declarații amoroase, ca un grohăit de mistreți sălbateci.

Mi-e teamă, alteță dragă, să nu rămîi prea mult printre dînșii. Și oricît ne-ai costa de scump — o sută de mii de lei pe an ! — îți doresc totuși să te întorci cît mai curînd pe malurile murdare, dar așa de vesele, ale Dîmboviței noastre, cu ochii tot albaștri, cu obrazii tot trandafirii, cu buzele tot întinse ca după sărutări și mai ales fără să ne aduci în poalele mantalei tale de hulan prusac

necinstea, tristețea și rușinea pe care ni le-a adus din prisos augustul tău unchi.

Adu-ți aminte, alteță dragă, că avem nițel singe latin în vine și nici o picătură de singe nemțesc.

Al alteței-voastre prea plecat și umilit serv.

N. L.

Facla, an. V (1914), nr. 90 (8 ianuarie), p. 1.

DE CELE SFINTE

Aș pune rămășag că mitropolitului Conon i s-a urit cu binele. Casă ? Cogeamite palat. Masă ? Slavă Domnului, să sature o armată de călugări. Leafă, leafă. Servitori, numai fețe bisericești. Încălzit și luminat, ca din punga statului. Prescuri și colive de la morți și de la vii. De cele sufletești și trupești nu mai vorbim, că de unele i-a ferit Sfântul pe înalții demnitari ai bisericii, iar de celelalte, nu doar că nu i-ar cere inima înaltpreasfintului, dar bătrînețea-i bătrînețe și puțința-i mare lucru la casa omului.

Cu atita berechet pe capul lui nu e de mirare că mitropolitul Conon se plictisește de moarte, purtindu-și de colo-colo cinstu-i pîntece, în încăperile care duhnesc de căldură, de aer stătut și de suave miroasuri preoțești. Nu e de glumă să stai toată ziua cu brațele încrucișate, sau după mese copioase să faci scurtă la mînă binecuvîntînd turmele de țapi care bat mătânii la picioarele preasfintului. Mădularele astea netrebnice ale corpului omenesc au nevoie de muncă. Capul, chiar cînd moțăiește sub potcapul îmbrobodit cu camilacvă, are nevoie — pentru igiena trupului — să se prefacă măcar că gîndește. Ce te faci însă cînd ești mitropolit și nu poți schița o mișcare fără să nu se repeadă o sută de popi cu mîinile întinse gata să te servească și cînd nu poți rumega un gînd fără să nu-l știi de mai înainte înregistrat de soboare, prevăzut de sinoade sau oprit de canoane ? Cu Dumnezeu nu poți să stai de vorbă toată ziua asupra nenumăratelor nelegiuiri ale oamenilor, și cu Popa Iapă nu poți să te întreții vecinic asupra îndurărilor și milosteniei lui Dumnezeu.

Mi-l închipuiesc pe bietul Conon închis ca într-o temniță în palatul din Dealul Mitropoliei și în ceasurile lungi de digestie laborioasă privind printre zăbrelele ferestrelor ramurile copacilor în care vrăbiile se alungă, ciripesc și se țin de șolțicării și, mai departe, acoperișurile orașului întrerupte, sparte, frământate ca valurile mării și ca și marea vuind surd de toate durerile, visurile, muncile, plăcerile și fericirea orașului imens.

Prelatul simte pe pînțele lui rotund greutatea rasei, și tinerețea sonoră din ramurile copacilor îi sună în urechi ca un prohod. Odihna nu-i mai tihnește și borșul care aburea așa de parfumat din castroanele profunde i se înăcrește într-însul și se schimbă în fiere.

E bătrîn și neputincios. Și alții petrec. Printre smeritele fețe călugărești e singur ca o cucuvaie în clopotnița mitropoliei; și în aerul străbătut de fiorii primăverii, sub cerul albastru, orașul întreg cîntă ca un cor de îngeri.

Mitropolitul Conon se uită lung în ochii galbeni de invidie zadarnică ai sfinților călugări din jurul lui, un suris rău de mulțumire îi luminează fața ca un nor divin, și dictează încet, tacticos — lingînd parcă cu limba fiecare cuvînt, cum stoarce mustățile după o supă grasă — ordonanța prin care se opresc orice spectacole de artă, atîtea zile în cursul postului mare și atîtea alte zile înaintea sfintelor sărbători ale Paștelui.

*

Ce spuneam eu că preasfinției-sale i s-a urit cu binele!

Atîta ar mai trebui. Prostia, care n-are nici măcar scuza bigotismului și incultura popilor noștri, care n-are nici o scuză să împiedice manifestările curate ale artei și să dicteze ele conștiinței noastre libere și inteligenței noastre eliberată de prejudecăți.

Înaltpreasfinte, te-ai trezit numai cu cîteva veacuri prea tîrziu și ți s-a urit pesemne cu binele în care te lăsăm să huzurești.

Păzește-ți mitra, cît mai este încă vreme!

Să nu-ți închipui că vom îngădui vreodată să se închidă teatrele și porțile lăcașurilor de cultură cît timp stau deschise cîrciumile, bordelurile și gura obscenă a lui Popa Iapă.

Facla, an. V (1914), nr. 129 (16 februarie), p. 1.

INTELIGENȚĂ !!!

Șeful partidului conservator din Dolj, „principele“ Gh. Știrbey, a rostit la Cameră întiiul discurs al opoziției, împotriva reformelor preconizate de liberali. Când spun că „principele“ și-a rostit discursul, sint silit, din lipsa unui termen propriu, să întrebuițez un dulce și inocent eufemism.

Pe la orele 3 d.a., după formalitățile obicinuite ale biroului și după rectificarea impresionantă a domnului Carp cu privire la ingratitudinile domnului Maiorescu, tribuna Parlamentului a fost ocupată de un domn brun, cu înfățișarea modestă, cu hainele de cea mai burghezească tăietură și foarte simpatic pentru că părea extrem de timid și de stîngaci. Neștiind probabil ce să facă cu mîinile, răsfoia un teanc de hîrtii așezate pe masă, pe cînd o mișcare vie de curiozitate străbătea banca ministerială, fotoliurile deputaților și tribuna presei. Însuși președintele consiliului se așază o clipă pe capul oaselor, luă un creion în mină și ascultă atent, gata să noteze toate argumentele adversarului. Cine era domnul acesta, care făcea să se trezească din somnolență pe însuși domnul Ionel Brătianu ? Faima, cu cele ale ei o mie de guri din antichitate, se însărcină să ne aducă răspunsul. Era principele Gh. Știrbey.

Și principele a început să vorbească.

Adică a spus pe de rost : „Domnilor miniștri... domnilor deputați“... Apoi și-a aruncat ochii pe caietul deschis la prima pagină, a citit începutul unei fraze, a sfîrșit-o din memorie, a citit începutul celei de-a doua fraze și a sfîrșit-o tot din memorie, a căutat cu degetul începutul frazei a treia, n-a găsit-o îndată, a dat în sfîrșit peste

dinsa și a continuat-o cum o învățase de acasă, pe de rost.

Vreo douăzeci de minute, lungi, anoste, penibile, principele Știrbey și-a rostit astfel filipica împotriva reformelor liberale, urmărind cu degetul rîndurile discursului, pe hirtie. Domnul Carp făcea semne dese de aprobare. Domnul Arion se silea să nu zîmbească și să pară entuziast.

Domnul Brătianu lua note pe nerăsuflete, încordîndu-și atenția ca să nu caște ireverențios. Singur domnul Mișu Cantacuzino, intelectualul partidului, asculta cu gura puțin căscată și uimit de admirație.

Ce a spus sau ce a citit prințul Știrbey ? Mărturisesc că n-am curajul să rezumez. Banalități care umblă de-a-n-picioarele. Teorii răsuflete. Reminiscente din articolele combative ale *Epocii* sau din proza constipată a *Conservatorului*. De altfel, amîndouă ziarele acestea vor publica cu siguranță azi-miine, in extenso, discursul prințului Știrbey. Cei care au curiozitatea să vadă cum scrie un prinț și să aibă sub ochi un document autentic al intelectualității aristocratice să urmărească organele conservatoare din săptămîna aceasta. Cînd vor da peste titluri ca : *Un discurs epocal, Un franc și frumos succes parlamentar, O victorie a principilor conservatoare*, să știe că e vorba de marele discurs citit în ședința de simbătă a Camerei de către principele Gh. Știrbey.

Un singur lucru nu vor găsi într-însul cititorii acestor ziare. Și cum lucrul acesta a fost într-adevăr admirabil, iar momentul în care s-a produs unic, aș avea remușcări eterne dacă nu l-aș consemna pentru posteritate.

Era spre sfîrșitul citaniei. Venise vorba de colegiul unic, de chemarea la viața politică a țărănimii, a vulgului calic și incult. Prințul se încălzise.

Perspectiva moșicimii repezindu-se spre urnele de vot îl înăbușea de indignare. O flacără de revoltă îi țîșni din ochi. Am văzut-o fiindcă tocmai în clipa aceea prințul ridicase ochii de pe hirtie. Și într-un minunat avînt oratoric, domnul Știrbey termină astfel fraza începută :

— ... Iar noi vrem, domnilor, ca țara aceasta să fie guvernată de proprietate și inteligență !

Un fior străbate Adunarea deputaților. Domnul Mișu Cantacuzino ridică ochii în extaz. Prințul Știrbey îi plecă pe ai d-sale asupra hîrtiei.

Dar fie că emoțiunea îl făcuse să-și piardă rîndul, fie că indignarea îi întunecase privirile, cîteva momente, în liniștea de moarte a Camerei, oratorul repetă de cîteva ori ultimul cuvînt, și degetele prințului cătară înfrigurate fraza care venea după :

— ... inteligentă... gență... gență...

Facla, an. V (1914), nr. 144 (3 martie), p. 1.

TAKE

S-a urcat la tribună cu mișcări mlădioase, ca o cucoană care-și leagănă rotunjimile, știind că o sută de priviri o urmăresc de la spate, și-a ridicat cu un gest scurt cravata, cu altul și-a netezit musteața, și-a început.

Tribunele ticsite de doamne și de partizani politici. Deputații, în număr mare, numai ochi și numai urechi. Atenție încordată și tăcere că s-ar fi auzit bîzîind musca. Amicul nostru, Georges Diamandy, vorbise o jumătate de ceas, prost ca de obicei. Și altă jumătate de ceas publicul moțăise ascultînd cum un domn Ghica, de la Bacău, își citise discursul ca o lecție recitată în fața domnului profesor de clasa patra primară. După atîta plictiseală, o mișcare de curiozitate simpatcă era legitimă. Într-o sală cucerită de mai înainte și în fața unor spectatori hotărîți să aplaude cu orice preț, numai de necaz că fuseseră siliți să înghită două discursuri lamentabile, ca două numere de umplutură la café-concert, dōmnul Take Ionescu a apărut fercheș, fermecător și radios, cum apare în fiecare seară, către sfîrșitul reprezentației, la Alhambra, Nita-Jo.

Și a fost frumos.

Știți că n-am o admirație din cale afară de exagerată pentru geniul domnului Ionescu. Deși prietenii și salariații d-sale din presă dau pe brînci răsfoind manualele elementare de istorie ca să-l compare cînd cu Isus și cînd cu Napoleon, mi-a fost totdeauna cu neputință să mă las convins de laudele interesate ale unora, sau să împărtășesc idolatrismul bine retribuit al preoților fetișismului takist.

Dacă vă vorbesc totuși azi, încă o dată, după atâtea sute și mii de ori, de dînsul, și dacă reîmprospătez sentimentele mele de admirație mai mult decît modeste, e pentru că, în urma discursului de ieri, după ce l-am ascultat două ceasuri încheiate, o mare zguduire s-a petrecut în mine și sufletul meu a fost tulburat foarte.

N-o să mă credeți. Vă jur însă că e adevărat. Ieri, la Cameră, am trăit două ceasuri într-o admirație de cea mai pură esență takistă.

Îl ascultam vorbind. Închideam ochii pe jumătate și mă lăsam legănat de ritmul frazelor. Coardele vocale ale domnului Take Ionescu nu-s din cele mai fericite. Vocea nu e profundă și bărbătească. Mai mult ascuțită, cu tonalități pițigăiate. Dacă undeva, în lume, există vrun orator hermafrodit, sînt convins că hermafroditul acela trebuie să aibă organul efeminat al domnului Ionescu. Cu toate astea, îl ascultam vrăjit. Mă îmbătam de vorbe, de fraze, de perioade, care alunecau una după alta, ca și cum ar fi fost unse cu vasilină. Să nu-mi cereți să reproduc ce spunea. Nu spunea nimic și vorbea de toate. Vorbea cu ușurință admirabilă, care nu s-ar putea compara decît cu încrederea senină a omului care își închipuiește că știe totul pentru că vorbește despre orice. Declara deodată, impetuos și sincer, că s-ar face chiar socialist — după ce a fost de atîtea ori liberal și conservator — dacă socialității l-ar putea convinge că egalitatea lor în mizerie n-ar readuce omenirea la vremurile inculte și barbare de odinioară. Sărmana doctrină socialistă, paginile pe care a înălbit fruntea lui Karl Marx, geamătul surd al unei lumi care se naște în durerile de facere ale proletariatului, intrate pe gura domnului Take Ionescu ca într-o moară neferecată! Dar cunoștințele d-sale asupra celor ce se petrec, sub ochii noștri, la doi pași de granițele țării! Domnul Ionescu ne-a vorbit un sfert de ceas de partidul agrar bulgăresc. Ni l-a descris în culori oribile. A evocat turme stupide de țărani nihilști dușmani ai armatelor, ai ambasadelor strălucitoare, ai funcționarilor înalți, prin urmare ai progresului și ai civilizației. Și domnul Take Ionescu îndrăznea să vorbească astfel, fără să știe și fără să înțeleagă nimic din zbuciumările unui popor care-și pune azi ultima lui speranță într-însul, după ce

și-a pus-o zadarnic în prestigiul armatei și-n strălucirea ambasadelor, și în fața a cincizeci, șizeci de proști din Cameră ce-l ascultau cu gura căscată.

Cum vreți dar să nu-l admir? Cum să nu mă închin și eu în fața omului acestuia care-i prostește pe toți, care-i îmbată cu apa chioară a vorbelor goale, care, pătat cum e, fecior de falit și falit moral el însuși, intrat pînă la gît în conversiuni, în tranzacții, în afaceri veroase, știind că-l are la dreapta pe Bădărău, la stînga pe Dissescu, la spate pe Papamihalopol, două ceasuri întregi, ieri, la Cameră, nu ne-a vorbit decît de idealuri, de justiții, de morală, de principii, de virtuți strămoșești, pentru care, domnul Take Ionescu e gata vecinic să moară ca „Dama cu Camelii“, dacă ar fi să trăiască o singură zi fără dînsule.

Și să nu-l admir?! Și vreți să nu bat tobele reclamei, ca democrației de la cutare ziar takist, după ce l-am auzit, tot ieri, la Cameră, mărturisind cu cinism că mulțumită lui țărani n-au căpătat pămînt de imaș la 1907 și oferind imediat după aceea o nouă alianță în vederea unui scop identic partidului liberal? Cum vreți să mai stau o singură clipă la îndoială? Și între legiunile de proști care-l ascultă cu gura căscată și între omul care-i poartă pe toți de nas cu panglici groase ca odgoanele corăbiilor, cum să nu-l admir pe acesta din urmă?

Ba te admir, Take!

Pot să se spînzure de necaz toți salariații tăi de la gazetele independente, *Facla* de azi înainte va fi mai takistă chiar decît *Presa* amicul Bădărău.

Facla, an V (1914), nr. 145 (5 martie), p. 1.

NEMȚII ÎN ROMÂNIA

NEUTRALITATEA „LEALĂ ȘI DEFINITIVĂ“ A FOST CALCATĂ.
REGELE CAROL VREA SĂ PROVOACE TRIPLA ÎNȚELEGERE.
ASTĂ-NOAPTE, 800 DE SOLDAȚI GERMANI AU TRECUT
PRIN BUCUREȘTI SPRE CONSTANTINOPOL.

Nu mai e un secret pentru nimeni că, sub masca neutralității noastre, ne dăm toată osteneala din lume ca să facem servicii prietenești nemților, așa de scumpi inimii maiestății-sale.

La adăpostul neutralității, am permis emisarilor monarhiei dualiste să cutreiere țara de la un capăt la altul, să cumpere recolte întregi, care vor servi să întrețină focul sacru al armatelor nemțești, conduse de Dumnezeuul lui von Stein, la izbândă.

La adăpostul neutralității și cunoscând bine scopurile politicii bulgărești, am tolerat trecerea prin țara noastră neutrală a vagoanelor încărcate cu aur, cu arme și cu munițiuni, venite din Germania cu adresa pentru Rusciuk.

La adăpostul aceleiași binecuvântate neutralități am îngăduit domnului Talaat-bey, venit în țară nu ca să se întâlnească cu reprezentanții regatului elin, ci ca să fugă mereu de dinșii și să caute, în schimb, o alianță ridicolă a României cu Bulgaria înfrîntă de ieri și cu cadavrul descompus al fostului imperiu turcesc, i-am îngăduit ministrului de interne otoman să cumpere din țara noastră grâne pentru oștirile înfometate de la Constantinopol și i-am mai permis să primească pe la noi bani nemțești și arme nemțești care se vor putea întoarce miine împotriva noastră.

De câte ori am denunțat toate păsurile acestea și toate traficurile asupra cărora guvernul român închidea ochii cu prea multă prietenie, ni s-a răspuns că nu putem face altfel, că Bulgaria e deocamdată neutră, că Turcia e neutră și că România, fiind și ea neutră, nu trebuie să

facem nici un act de netoleranță care ar putea fi interpretat ca un act de ostilitate.

Ne-am înclinat în fața argumentelor care ascundeau însemnate servicii prietenești sub masca ipocrită a neutralității, și am tăcut. Oricît de mare era revolta noastră, văzînd cum se întrețin armatele austriace și nemțești, pornite într-un război nedrept și odios în contra Franței, cu pîinea muncită de țăranul român, ne-am înăbușit sentimentele juste de revoltă și am admis cu inima strînsă teoria aceasta stranie de neutralitate, care nu este aplicată decît împotriva sîrbilor și împotriva idealului nostru național.

Astăzi, însă, paharul s-a umplut. După cele ce-am văzut astă-noapte cu ochii mei, față de martori, pe care îi voi numi, ar fi o crimă să tac mai departe și să mă fac de bunăvoie complicele unui guvern prea laș, probabil, ca să înțeleagă mîndria independenței, și al unui rege care ține prea mult la cuvîntul de onoare al Hohenzollernilor ca să nu calce în picioare o neutralitate proclamată de dînsul și ca să nu fie trădător și sperjur.

*

La orele 1 noaptea, pe cînd asistam, împreună cu o mare parte din reprezentanții presei, la experiențele așa de interesante ale domnilor Crăciunescu și Dabița, inventatorii unui aparat de telegrafie fără fir, care s-au putut pune în comunicație directă cu Parisul, am fost avertizat de către un cunoscut că în Gara de Nord a sosit un tren militar german plin de soldați.

Fără să spun nimănui despre ce este vorba, am rugat pe doi prieteni, domnii Coandă și Alexandru Cazimir, și pe cîțiva colegi din presă, să mă însoțească pînă la gară.

Ca să nu atragem atenția polițiștilor, ne-am oprit în strada Șincai și am traversat liniile ferate pînă la locul unde mi se spusese că se află trenul german.

Spre uimirea mea și a prietenilor mei, spre indignarea noastră a tuturor, l-am găsit așa cum îmi fusese descris. Toate vagoanele erau germane. Purtau marca imperiului și indicația locului de unde vin. Le-am numărat. Șaisprezece vagoane de clasa a III-a și a IV-a, un vagon luxos de clasa I pentru ofițeri și opt vagoane de marfă, pline cu munițiuni și purtînd pe ele avertismentul, scris cu cretă în nemțește, că sînt vagoane militare. Ca să nu

mai rămâie nici umbră de îndoială asupra autenticității faptului, am luat numerele câtorva vagoane. Iată-le : 100 274 ; 2 665 ; 595 : 195 ; 13 950 ; 8 270 ; 6 269. Am luat și numărul mașinii C.F.R. care avea să ducă trenul acesta german, prin România, pînă la Ramadan, mașina cu nr. 2 057.

Printr-o întîmplare fericită, am putut să vorbim și cu unul din soldații sosiți astă-noapte în București.

Convins probabil că e în țară amică, ne-a spus că vine direct din Germania, că în tren sînt opt sute de oameni și că se duc cu toții la Constantinopol. Ne-a făcut și onorurile unui vagon de clasa a III-a. Toți camarazii lui dormeau unii pe jos, alții pe banchete și o parte în hamacuri prinse de fiarele ferestrelor.

La orele 2 și cîteva minute, după mai multe manevrări în stație și după ce polițistul Dragomirescu, care însoțea acest tren, a fost nevoit să-și justifice calitatea față de unul dintre noi pe care l-a luat drept ofițer german, trenul s-a pus în mișcare.

Acestea sînt faptele.

Și-acum, întrebăm :

În numele cărui principiu de neutralitate, teritoriul român este încălcat de soldătimea Kaizerului ?

Ce înseamnă ipocrizia aceasta a neutralității statului român, cînd trenuri militare germane sînt introduse noaptea peste graniță, trec prin stații fără să se oprească, manevrează în capitala regatului după miezul nopții și sînt trimise imediat la granița dinspre Bulgaria, astfel ca soldații nemți să poată trece Dunărea înainte de revărsatul zilei ?

Cine guvernează în România ? Lașitatea domnului Brătianu, care nu îndrăznește să se opuiască regelui, sau sentimentele nemțești ale regelui Carol, care sîlesc pe oamenii noștri politici să fie slugi față de dînsul și sperjuri față de alții ?

Ce fel de neutralitate leală e neutralitatea aceasta care trece noaptea trenuri nemțești și trupe nemțești, cu mijloace mizerabile de contrabandiști ?

Ce urmărește regele Carol ? Un conflict cu întreita înțelegere ? Vrea să exaspereze cu orice preț răbdarea Angliei, a Franței și a Rusiei ? Ocupă tronul românesc, ca să facă aici, în țara noastră, oficiu de agent provocator ? Să ne răspundă guvernul. Și mai bine decît atît.

Să ia măsuri urgente ca neutralitatea să fie respectată, spectacolul rușinos al trenurilor nemțești care străbat o țară neutră la adăpostul întunericului să înceteze o dată pentru totdeauna, și ca regelui, dacă va îndrăzni să mîriie, să i se pună botnița pe care odinioară administratorul domeniilor o punea țăranilor de pe moșiile lui.

Facla, an. V (1914), nr. 291 (15 august), p. 1.

GHEȘFTUL REGAL

RECOLTA DE PE DOMENIILE COROANEI VÎNDUTĂ GERMANIEI

L-am prins iarăși pe rege cu mița în sac.

Cînd Europa este în flăcări, cînd imperii puternice se clatină pe temeliiile lor seculare, cînd sufletul vast al omenirii plînge pe ruinele civilizației și cînd poporul român e înfiorat de presimțirea zilelor mari care au să vină, regele Carol își face frumușel treburile și găsește, în durerea obștească a lumii, prilejul minunat să-și sporească milioanele, în folosul Germaniei și în paguba țării.

Din sorgintea cea mai sigură cu putință sîntem informați că acum cîteva zile, prin intermediul Băncii de credit român, ale căruia capitaluri sînt aproape cu totul nemțești, regele Carol a vîndut Germaniei toată recolta din anul acesta de pe domeniile Coroanei.

Banca de credit român a cumpărat pentru același scop recoltele de pe moșiile domnilor Marghiloman, Gh. Știrbey și ale unei alte personalități politice, al căruia nume ne scapă deocamdată.

Lăsînd la o parte pe fruntașii conservatori care își vād răsplătite astfel, pe bani sunători, sentimentele lor austrofile, considerăm de datoria noastră să atragem în special atenția opiniei publice române asupra gheșftului scandalos realizat de rege în paguba țării.

În momentele acestea, cînd nimeni nu știe ce va aduce ziua de mîine, cînd nu putem prevedea dacă dintr-o zi într-alta nu vom fi chemați să ridicăm armele împotriva Austriei și Germaniei, cînd avem toate cuvintele să ne

temem că războiul european va fi nu numai crîncen, dar și extrem de lung, regele Carol a săvîrșit o adevărată crimă, hrînind cu griul nostru armatele dușmane de mîine și go-lind hambarele care ar fi trebuit să satisfacă numai foamea și nevoile țării.

Domeniile coroanei nu sînt averea personală a regelui. Cel mai elementar simț de delicatete sufletească ar fi trebuit să șoptească regelui că lăcomia de bani are și ea o limită și că sentimentele lui nemțești trebuiesc înfrîinate, măcar de ochii lumii.

Și dacă sînt lucruri elementare pe care regele totuși nu le înțelege și nu le simte, era de datoria guvernului să-i atragă respectuos atenția asupra răsunsetului penibil pe care un asemenea gheșft îl va avea în sufletul supușilor săi și să-i reamintească, tot așa de respectuos, faptul că domeniile Coroanei nu sînt averea personală a regelui, ci o parte din averea comună a țării, pusă vremelnic în serviciul suveranului.

Din respect, din dispreț sau din lașitate, guvernul nefăcînd lucrul acesta și neștiind să evite astfel încriminările îndreptățite ale opiniei publice, ne vedem siliți tot noi să denunțăm țării ultimul gheșft al mării-sale și să-i strigăm încă o dată regelui în față :

— Neamțule, și în ceasurile astea mari pentru țară, ai rămas tot neamț și tot gheșftar !

Facla, an. V (1914), nr. 300 (24 august), p. 1.

LUAȚI SEAMA !

Dihonia a intrat între politicieni.

Zilele frumoase de încredere, de armonie, de entuziasm... când domnul Filipescu întindea o mână cavale-rească șefului democraților și când fruntașii liberali, îngrijorați de lichelismul domnului Marghiloman, telegrafiau domnului Filipescu să se întoarcă grabnic în țară, s-au evaporat ca un vis. Discordia a intrat în rîndurile bănuitoare ale politicianilor, care fierb în căldarea de intrigi, de poftă și de ambiții de la Sinaia. Prietini nu mai au încredere unii în alții. Tovarășii de ieri nu se mai înțeleg. Domnul Brătianu înșală pe domnul Filipescu și e prins în flagrant delict de minciună. Domnul Filipescu spionează cu coada ochiului atitudinile și gesturile domnului Take Ionescu. La rîndul lui, șeful democraților urmărește cu atenția încordată apropierea monstruoasă dintre domnii Marghiloman și Filipescu. Domnul Costinescu face zile fripte președintelui Consiliului de Miniștri. Domnul Brătianu se întrebă în fundul sufletului : cum pot unii oameni să trăiască așa de mult ? Pe când prietenii intimi ai domnului Brătianu ne șoptesc insinuant la ureche : „Costinescu împotriva Austriei ! Haida-de ! Nu cunoașteți pe vulpoiul ăsta bătrîn !“

Ca și cei mari, cei mici se ceartă între dînșii. Politicianii se măsoară din ochi, gata să se încaiere și să se mănince, ca și cum războiul european ar fi la capătul lumii și ca și cum Transilvania n-ar fi peste munți și regele la Peleş.

O, trebuie să ridă în barba lui cenușie și să închidă pleoapele ca să nu i se vadă strălucirea ochilor vineți, banditul de la Peleş. Parcă-l văd. Se revoltaseră slugile. Nu voiau să meargă cu Austria. Mușcau acum mîna pe

care o linseseră pînă în ajun. S-au unit între ei împotriva stăpînului.

Regele ride. Banditul ride. Hoțomanul bătrîn știe că are el ac și pentru cojocul ăsta.

Iată-i acum pe revoltații de ieri. Nu se tîrăsc încă la picioarele lui. Dar se scuipă și se mănîncă între dînșii. Un cuvînt unuia. O făgăduială altuia. Un os celui de al treilea. Biciul lui von Busche pe spinările tuturor. Și slugile rebele de ieri se vor lua mîine la întrecere care să lingă mai întîi pumnul suveranului.

Politicianii se încaieră. Regele ride.

Luați seama !

Cînd bestia prusacă ride, poporul va plînge și țara va scriși din dinți.

Facla, an. V (1914), nr. 316 (10 septembrie), p. 1.

LA PENSIE, MAIESTATE !

Iar s-a îmbolnăvit neamțul !

Ne pare rău că sintem siliți să vorbim astfel de suferințele unui om, care, oricît de încoronat și de dușman al neamului nostru ar fi, e tot om, în definitiv, ca și noi, susceptibil de aceleași bucurii și de aceleași dureri ; dar prea s-a abuzat de sentimentele noastre de compătimire, prea revine sistematic boala asta a regelui de cîte ori sînt în joc năzuințele mari ale țării, prea am fost deseori legați la gard de buletinele doctorului Mamulea, ca să nu ne ridicăm acum cu hotărîre împotriva încercării acesteia noi de mistificare nerușinată cu boala intermitentă a regelui.

O fi regele suferind. Dar nu putem uita, în același timp, că milioane de români suferă aici, în țară, chinul de moarte al speranțelor lor înșelate și n-avem dreptul să uităm că peste graniță sute și sute de mii de români au fost luați cu sila la război, și luptă, cad și mor pentru o cauză care nu este a lor. Om fi avînd milă de suferințele regelui. Dar ni se strînge inima în același timp și de suferințele unui popor pe care interesele aprige ale neamțului erau să-l condamne la un război alături cu Austria...

Dacă regele e în adevăr bolnav, să i se ia cîrma statului din mîinile lui neputincioase, să se lase frînele țării pe mîini mai tinere și mai destoinice.

Nu putem aștepta veșnic totul de la mila lui Dumnezeu și de la sănătatea precară a maiestății-sale ; și poporul ăsta nu poate fi ursit să-și citească veșnic viitorul în buletinele doctorului Mamulea și în fundul ligheanului în care regele își varsă veninul și neputința bătrîneții.

Generalii bătrîni, inapți să mai conducă oștirile la luptă și la biruință, sînt scoși la pensie din oficiu.

Înalții demnitari ai statului, incapabili, din cauza virstei înaintate să mai corespundă misiunii lor dificile, sînt scoși la pensie pentru limită de virstă.

Cel din urmă ușier de la minister, ultimul copist și ultimul acar cunosc clipa aceea delicioasă și sfișietoare, cînd trebuie să închidă definitiv cartea de muncă a vieții, resemnîndu-se să iasă la pensie cu leafă întreagă.

Numai regele nostru, înțeleptul nostru suveran, să nu cunoască dreptul sfînt la odihnă, la libertate, la farmecul mucegăit al vieții de pensionar ?

Nu, asta nu se poate.

Dacă regele e în adevăr bolnav, dacă doctorul Mamulea nu se înșală și nici nu ne înșală, dacă treburile statului sînt amenințate să sufere o singură zi de întirziere în clipele astea unice și mari, să-i strigăm regelui din fundul sufletului, cu toată compătimirea față de om, dar cu toată neîndurarea față de rege :

— La pensie, maiestate !

La pensie ! ca să ne putem vedea în voie de necazurile și de aspirațiile noastre naționale.

La pensie ! ca să putem fi liberi și ca să putem scăpa, în sfîrșit, tu de noi și noi de tine.

La pensie, maiestate ! căci ar fi nedrept și rău să oprești un întreg popor din drumul lui, făcîndu-l să se împiedice de un ciot, de un bolnav și de un bătrîn.

Facta, an. V (1914), nr. 317 (11 septembrie), p. 3.

OMUL BOLNAV

Mă grăbesc să-mi explic gândul. Nu e vorba de Abdul-Hamid sau de Turcia, ci de augustul și înțeleptul nostru suveran.

Cînd ziarele de ieri dimineată ne-au adus vestea că lucrurile se încurcă și că președintele Consiliului de Miniștri va pune în sfîrșit regelui chestia ieșirii noastre din neutralitate, împotriva Austriei, un prieten, care cunoaște pe maiestatea-sa cum își cunoaște fundul pantalonilor, mi-a spus rîzînd :

— Pariez un pol că pînă în 24 de ceasuri regele e bolnav.

De la rămășagul prietenului meu nu trecură însă nici zece ceasuri, și inefabilul doctor Mamulea ne anunță telefonic că regele s-a îmbolnăvit. Colici biliare. Venin, greață, vărsături și rețeta fatală: suspendarea audiențelor.

După unii, regele s-a îmbolnăvit într-adins, din proprie inițiativă, ca să scape de audiențe și ca să evite orice conversație asupra politicii noastre externe. După ce a primit și a vorbit cu von Busche, nu mai avea doar nici un fel de interes să primească și să vorbească și cu oamenii noștri politici. Aceștia pot să aștepte. Vor studia pe îndelete binefacerile neutralității, interesîndu-se zilnic de starea sănătății maiestății-sale.

Alții sint de părere că boala regelui, în momentele actuale, înseamnă triumful definitiv al curentului războinic împotriva Austriei. Neamțul, înțelegînd, în sfîrșit, că nu poate să semneze nici declarația de război în contra monarhiei habsburgice, nici să se împotrivescă voinței ob-

ștești a țării, s-a desemnat să se îmbolnăvească pînă ce alții vor trece hopul războiului în locul lui.

O a treia interpretare ar fi că buletinul doctorului Mamulea e numai primul pas înspre ¹ o abdicare neînăturabilă. Obosit, bătrîn și bolnav, regele s-ar fi văzut silit să pună capăt unei domnii glorioase și deznădăjduitor de lungă. Sacrificîndu-se destul pentru binele și fericirea patriei, omul ar fi simțit nevoia să se odihnească de griji și amărăciunile puterii. O boală de cîteva zile, o abdicare cuminte în urmă și o retragere oportună în vreunul din castelele patriei lui de origine, iată atitea perspective menite să ademenească pe un suveran înțelept ca al nostru.

În sfîrșit, cei mai mulți fataliști incorigibili și idealști iremediabili, încrezători în steaua României și convinși că norocul nostru e colosal, presimt în inimile lor sfișiate de durere că regele Carol se apropie și el, asemenea tuturor muritorilor, de obștescul sfîrșit.

Ah, regele murind !

Vedeți de aci lovitura de teatru, sfîrșitul admirabil, retragerea la timp de pe scena vieții, discursurile, florile, ditirambii, ultima și marea mascaradă a apoteozei. Ce simplu s-ar rezolva astfel conflictul dintre țară și dinastie...

Dar mă trezesc visînd. Nu se poate să fim făcuți pentru atîta fericire. Regele e bolnav numai. Și mă tem strașnic că regele e nemuritor.

Facla, an. V (1914), nr. 317 (11 septembrie), p. 3.

¹ In orig. *intre*.

DU-TE, MAJESTATE...

Doamne, ce lovitură ! Ne singerează inimile, ni se împietresc sufletele de durere !

Scumpul nostru rege, marele nostru suveran, adoratul nostru monarh, drăguțul nostru domnitor, augustul nostru viitor împărat... s-a îmbolnăvit iarăși. S-a îmbolnăvit.

Ce cumplită lovitură a soartei ! Și nimeni nu poate să-l scape, nimeni nu-i poate vindeca teribila-i boală.

Nici chiar marele Mamulea nu are ce să mai facă cu împărătescul său termometru de toate zilele și cu buletinul mototolit de o săptămână în buzunar pentru a-l anunța publicului, când ceasul de la Sinaia va îngădui să bată.

Veniți, medici, veniți, chirurghi, veniți, savanți din patru părți a lumii, veniți cu toții, mai cu seamă de la Berlin și Viena... Vă vom da aur, vă vom da decorații, vă vom da chiar dom[e]nii și apanaje în țară, numai scăpați-l, scăpați pe marele român... pe înțeleptul și scumpul rege al României din ghearele grele ale grelei boale în care a căzut.

Rugați-vă și voi, români din țară și de peste hotare, rugați-vă, femei, rugați-vă, bărbați, rugați-vă tineri, rugați-vă, bătrâni, rugați-vă, mai ales, voi ostași ai țării, care așteptați de două luni, cu baioneta la armă și cu ranița în spinare, ca să treceți munții, și pe care nu vă lasă să-i treceți, rugați-vă să-i fie boala scurtă, scurtă cât teama pe care o avem că n-o să-i fie scurtă boala.

Doamne, ce putem să mai facem, oare, ca să-l scăpăm din ghearele pieirii ?

Munca pentru înălțarea acestui neam de români, pierdut la gurile Dunării, în mijlocul barbarilor !... și grija

că n-o să-l poată atârna de cîrligul, plin de civilizație, al Berlinului și Vienei, l-au doborât și l-au îngenucheat pe marele monarh al monarhilor din Europa...

Oxigen dar, oxigen mult, trai bun, liniște, liniște cit poate încăpea în patru pereți ai unei chilii de minăstire.

Majestate, nu te juca cu viața ! Majestate, nu-ți neglija boala, care este gata să devină cronică !

Ia-ți concediu de la treburile publice, ia-ți-l chiar nelimitat, ți-l dăm cu dragă inimă, că prea ne-ai fost scump pe lume !

Retrage-te la minăstire, du-te la sanatoriu, sînt destule la Berlin și Viena. Țara are cu ce să-ți plătească doctorii, țara e gata să-ți mai voteze milioane și sute de milioane, numai du-te de te caută de sănătate, că ni se rupe inima să știm că suferi, că ești bolnav și că boala îți este așa de gravă.

În timpul ăsta, noi, prigoniiții soartei, ne vom căuta singuri de treabă, așa cum moșii și strămoșii noștri ne-au învățat să facem la vremuri de mare grijă, cum Ștefan, Mircea și Mihai ne-au hărăzit să facem cu limbă de moarte.

Vom sui samarele pe spete, vom inhăma armăsarii ce nechează de nerăbdare în grajduri, vom pune cartușe la briu și pușca la umăr, și din creștetul Carpaților vom suna goarna să se audă din Banat în Maramureș [...]. Vom chema pe frații noștri din patru românești hotare la îmbrățișarea dorită cu sete de veacuri, și ne vom închega, noi singuri, o Românie a noastră, de 15.000.000 de suflete, așa cum cerul o vrea astăzi și cum altfel nu poate să fie.

Fă-ne, majestate, această înlesnire, cruță-ne dar în ceasul suprem, și Dumnezeu să te aibă în a sa dumnezească grije, așa cum tu ai vrut să ne ai pe noi, întotdeauna și astăzi !

București, 8 septembrie 1914

Facla, an. V (1914), nr. 323 (17 septembrie), p. 1.

MOTIVE VESELE ȘI TRISTE

Indescriptibilii noștri „factori răspunzători“ sînt îngrijorați foarte. Cu aere misterioase se întîlnesc la răs-pîntii, bițiesc din capete, se întretin pe șoptite, ridică brațele și privirile la cer și își strîng mîinile lung, parcă și-ar transmite reciproc condoleanțe după un mort. Din fugă, trecătorul grăbit poate să surprindă două-trei cuvinte, mereu aceleași :

Regele abdică !

— Dacă regele abdică !...

— Vai ! Dacă regele abdică !...

După fiecare exclamație ochii privesc încruntați o ipotetică zare posomorită, surisuri amare flutură pe buze și frunțile se brăzdează de creștături adînci.

Factorii răspunzători cugetă, și pe umerii lor încovoiați se lasă, masivă, toată imensitatea destinului tragic al României.

Regele abdică !

Vă închipuiți ceva mai groaznic, mai dureros și mai înduioșător în același timp ? Suveranul înțelept, care a făcut gloria și mîndria României, să plece, să ne lase singuri, să ne părăsească în voia soartei ! Cine o să mai îngrijească de noi ? Cine o să mai aibă milă de durerile politicianilor noștri ? Pentru cine o să mai plătim noi tributul admirației și mai ales al birurilor noastre ? Dumnezeu mare, cui ne lași ? De ce ți-ai întors fața de la smeritele oi pe care argații mării-sale le tund cu părintească dragoste de patruzeci și opt de ani încoace ? Ce-o să ne facem fără el și fără dînșii ? De dragul cui o să mai muncească poporul ăsta și o să mai moară de pelagră, de sifilis, de

foame și de gloanțe ? Cui o să mai închinăm noi serbări jubiliare ? Dacă regele ne lasă, cine o să mai încaseze frumoasele venituri ale domeniilor Coroanei, cine o să ne mai vîndă puști, tunuri și veche fierărie nemțească, cine o să ne mai fabrice reputata brînză de Cocioc ?

A, știu, mîngîiam o dată cu toții visul că dacă regele ar pleca sau ar da ortul popii în brațele doctorului Mamulea, ne-ar rămîne, ca o duioasă și corpolentă consolatie, regina Elisabeta.

Dar vai, și ea pleacă. Și regina abdică. Și Carmen Sylva ne părăsește.

Și dacă ne părăsește „mama rănîților“, cine o să mai poarte grija păcatelor și durerilor noastre ? N-o să rătăcim oare ca orbeții de la Vatra Luminoasă, fără sprijin și fără mîngîiere ? Cine o să ne mai cînte din harfa hodo-rogită ca să nu se audă sunetul aurului curgînd în vistieriile palatului ? Cine o să ne mai încînte auzul cu versuri proaste, cu versurile cele mai banale și mai proaste din cîte s-au scris vreodată, dar semnate Carmen Sylva ? Cine o să mai fie pentru noi Cîntăreața pădurilor, după ce muma rănîților și muma pădurilor va pleca dintre noi luîndu-și cu dînsa operele complete, ca să ferească, în sfîrșit, și nemțimea de pe malurile Rinului ?

Știu, eram amenințați odinioară să rămînem cu prințul Fritz.

Dar vai, și el pleacă. Și el ne părăsește. Și el se duce, duce-s-ar învîrtindu-se într-un picior.

Ce-o să facem fără dînsul ? Să nu-l mai vedem trecînd pe Calea Victoriei, cu havana în gură, cu capul între urechi, în goana automobilului ? Să nu mai citim prin gazete că ici și colo, cînd și cînd, vreun pirlit de țaran s-a aruncat într-un acces de delir dinastic sub roțile automobilului princiar ? La festivități, la părăzi solemne, la 10 mai, să nu-i mai vedem urechile enorme profilîndu-se ca două paravane, în fondul multicolor al tribunelor elegante ? Atîtea florărese, țigănci și nobile doamne din societate să rămîie văduve de Fritz ? Ce-o să facem, ce-o să ne facem, Doamne, fără dînsul ?

Plîng politicianii. Curg șiroaie de lacrimi din ochii factorilor răspunzători. Sute de brațe se ridică deznădăjduite în aer. Frunțile se posomorăsc. Sprîncenele se încruntă. Însuși cerul ia parte la durerea noastră. De zece zile plouă, plouă, țirîie de sus, curg streșinile, picură umbrelele, se îfundă canalurile, parcă universul întreg ar boci alături cu noi răposata dinastie...

Facla, an. V (1914), nr. 325 (19 septembrie), p. 2.

URECHEATUL

Nu-l credeți în stare pe prințul Ferdinand să deschidă gura pentru altceva decît pentru eterna lui havană și să aibă păreri și convingeri personale? Ei bine, v-ați înșelat.

O telegramă din Berlin vestește universului că ziarul *Localanzeiger* e informat pozitiv că moștenitorul tronului român, prințul Ferdinand, ar fi declarat că el nu se va urca niciodată pe tron dacă agitațiile rusofile îl vor determina pe rege să abdice.

N-avem nici un motiv să punem la îndoială cuprinsul telegramei nemțești și informația, controlată desigur, a ziarului german. N-avem nici un motiv să ne îndoim că urecheatul nostru național a putut să aibă și el, o dată în viața lui, o părere personală asupra rostului lui nemțesc pe pămîntul acesta.

Dar dacă primim ca bună telegrama lui *Localanzeiger* și dacă admitem imposibilitatea că prințul Ferdinand a fost în stare, o singură clipă, să se gîndească la ceva și să lege zece cuvinte în șir, nu însemnează pentru asta că putem tolera cele cuprinse în numita telegramă și că putem admite amestecul moștenitorului de coroană al României în politica externă a statului.

Prințul Ferdinand n-are calitatea să vorbească în numele sau împotriva curentului politic din țară. Prințul Ferdinand n-are dreptul să exprime alte păreri decît acelea ale guvernului responsabil. Prințul Ferdinand să nu uite că e aci moștenitorul tronului român, iar nu agentul de propagandă al politicii nemțești.

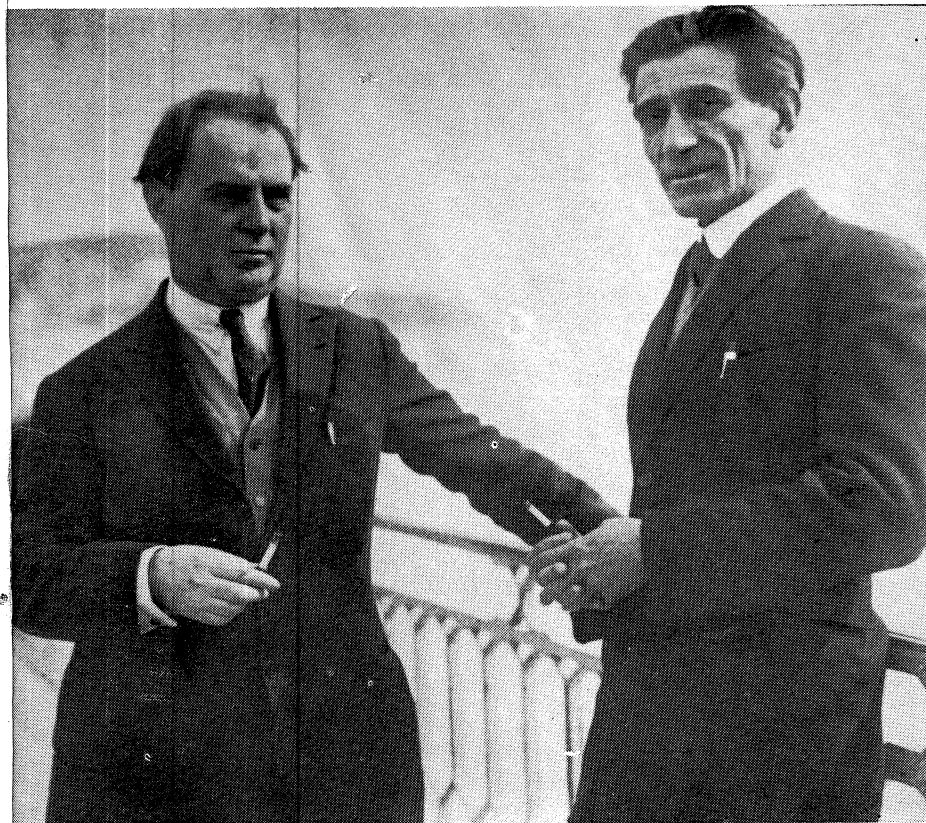
Dacă situația pe care i-o creează condițiile privilegiate de moștenitor al coroanei îi convine, să se astîmpere, să aștepte liniștit moartea unchiului și să tacă.

Dacă însă agitațiile politicii militante îl ispitesc mai mult decît perspectivele coroanei și dacă durerile Germaniei îl chinuiesc mai mult decît năzuințele românești, să-și ia repede tălpășița și catrafusele și să se ducă de unde a venit, fără mofturi, fără zgomot și fără interviuri la gazete nemțești.

Doar n-o să moară țara de dorul lui Fritz.

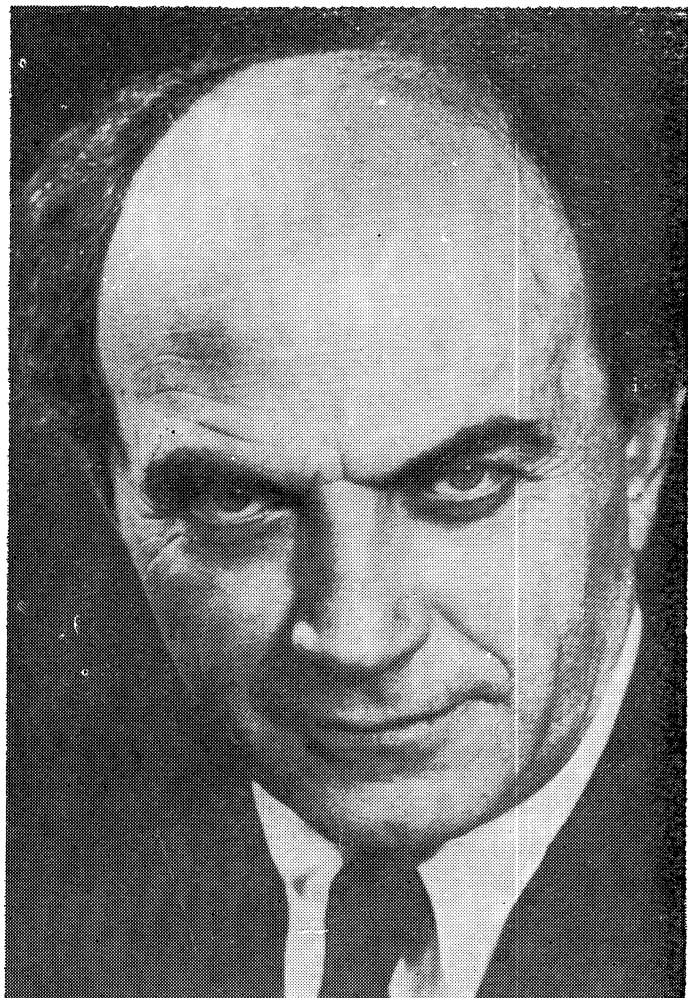
Și nici n-o să piară poporul ăsta în ziua cînd nu se va mai adăposti la umbra vastă a urechilor Urecheatului.

Facla, an. V (1914), nr. 330 (25 septembrie), p. 1.

I. Rosenthal și Panait Istrati. Reproducere după o *Carte poștală* adresată lui N.D. Cocea la redacția ziarului *Chemarea*, București: „Să trăiești, Nicule, și să te mai aștepți la o nouă trînteală de pe urma «Chemării». O așteptăm și pe una și pe cealaltă.”

(Fotografie în posesia Ioanei Cocea)

N. D. Cocea
(Fotografie în posesia Ioanei Cocea)

Experiența era în abstracție.
De-o jumătate de ceas aproape, membrii
Comitetului de Administrație al
Mării Societății metalurgice Huttan-
Borden & Co., se perpeleau și se
topeau de căldură pe peronul mănos
de soare al gării de Nord. Veniseră
cu toți, întrerupându-și vacanțele,
chiar și telegrafic de la munte sau
de la mare, ca să ia parte la o
sedință extra-arduoasă a Comitetului
convocat, tot telegrafic, de admi-
nistrațorul - delict cer'ni acuzatese
sonor neșteptat în țară și țară
lumei la luptă.
- Ce-o mai fi asta!

Prima pagină a ms. Vin barbarii...
(Arhiva Ioana Cocea)

- Ce-a putut să se întâmple ?
- de ce să nu mă cheame stăruitor pe
tut, tocmai acum ?

Le întrebau nedumeriți și plătiri-
rită, deocamdată conștienți, deprimări și și
încercase greșele trântite în plie
rechiș la domiciliu și să se prezente
din nou în preșta la convocări. Afer
de onorabilul lor președinte, generalul
Savilă Coșca, care era mai în
curent cu treburile și omul din
toti, nu numai din ce nu știa
ce fac, ce drag și ce învârtire nu
merosule mine și usine pe cei
chiperile, la gospodăria. Pentru
timpul lor personală era de ajuns
să și apucă să au ira sau în vârstă
Tare ramură nouă mai pricepută în

FRATELE MEU GALACTION

Am trăit s-o văd și pe asta ! Galaction, vîndut stră-
inilor. Galaction, trădător de țară. Galaction, cumpărat de
nemți pe blidul de linte al citorva sute de lei lunar.

Ne-a afirmat-o cu toată seriozitatea domnul Eugen
Lovinescu, care n-are și n-a avut în viața d-sale un pic
de talent, de Galaction, care are talent să dea la alții cu
lopața și cu carul. Și întocmai cum în mahalale, noaptea,
la lumina lunii, e de ajuns să se înalțe un hămăit pre-
lung de ciine, ca toți cîinii mahalalei să urle în cor, tot
astfel a fost de ajuns ca un Lovinescu oarecare să se dea
miriind la Galaction, ca toți ratații din presă și din li-
teratură să-i ție hangul pe toate glasurile : ham ! ham !
Galaction s-a vîndut.

Bietul meu Galaction ! Tu, care o viață întreagă te-ai
ferit de politică și de politicieni ca de ceva scîrnăv și
urît ; tu, care fugeai de cenaclurile și de bisericuțele scri-
bilor literari și încercai să le înțelegi și să le împaci pe
toate în inima ta mare ; tu, care treceai mirat ca un că-
lător plin numai de dumnezeul lui printre agitațiile mă-
runte și sterpe ale oamenilor, și-ai închipuit tu vreodată,
spune, că într-o bună zi, pe ulițele Bucureștilor, vei cădea
tocmai printre dinșii și că o puzderie de Lovinești își vor
înfinge colții în pulpana hainei tale sărăcăcioase, schelălă-
ind că ești vîndut ?

Îți mai aduci aminte, frate Galaction, de serile noastre
de-acum zece și cincisprezece ani și de serile noastre de
pînă mai ieri, cînd printre îmbuibății și fericiții capitalei
treceam singuri, cu ochii pierduți în visuri literare și cu
sufletul înflorat de presimțirea unei patrii mai mari, mai
fericite și mai lipsită de Lovinești decît cea de astăzi,

o patrie pentru care să scriem tot ce-avem mare și bun în noi.

Și pe tine, care purtai Ardealul în suflet cum îți purtai opera, pe când ei nu purtau decît șvarturi, venin și neputință, pe tine și-au găsit să te înjure că ești vîndut.

Nu, nu știi cum vei fi privind tu aventura asta comică, cu ce zîmbet de superioritate sau de compătimire; un lucru știi însă: că simt ridicîndu-se în mine un rîs larg, sănătos, puternic și vesel ca o mie de clopote în noaptea de Înviere, un rîs cum nu mi-aduc aminte să fi rîs de multă vreme.

Căci te rog să admiri și tu antiteza asta burlescă:

De o parte Lovinescu, cu ceata lui de scopiți intelectuali [...] iar pe partea cealaltă tu, autorul *Biseri cuței din răzoare* și al *Clopotelor din Mînăstirea Neamțului* — pe care sînt fericit că ți le-am putut cumpăra eu ca să le editez — tu, care scriind ai făcut de o mie de ori mai mult pentru România de mîine decît toți scribii care s-au trezit naționaliști peste noapte, fiindcă pizmuiau talentul tău, tu, fratele meu Galaction, un vîndut!

Rîzi, dacă nu te întristează constatarea tragică pentru inteligența omenirii: că exact aceeași injurie s-a adus în vremurile noastre, de Lovineștii țării lor, lui Emile Zola, lui Jean Jaurès și bunului Anatole France.

Facla, an. VI (1916), nr. 1 (1 ianuarie), p. 6—7.

PARLAMENTUL S-A DESCHIS...

De o săptămînă nu mai aveam astîmpăr. Mă sculam mai de dimineată ca de obicei, mă culcam mai tîrziu, peste zi mă lua așa, cu fierbințeli, cu friguri, cu poftă strașnică de mîncare, nu-mi găseam locul nicăieri și nevasta se uita îngrijorată la mine și da din cap spunîndu-mi că slăbesc vîzînd cu ochii și că mă topesc de-a-n picioarele.

— Ai ceva?... îți lipsește ceva? ce gînduri te frămîntă?... îmi repeta ea adesea, plimbîndu-și degetele inelate printre firele rare de păr care îmi împodobesc chelia.

Suspınam atunci încet:

— N-am nimic... Dar s-apropie ziua cea mare... o nouă zi istorică... deschiderea Parlamentului!

Nevastă-mea se burzuluia și-și retrăgea indignată mina de pe chelie. O auzeam cum mormăia printre dinți, de-părtîndu-se, cu ciudă:

— Arză-l focul de Parlament!

Văzînd că cei de acasă nu mă înțeleg, m-am refugiat la cafenea. Acolo, prietinii, găsindu-mă îmbufnat într-un colț, s-au apropiat cu mîinile întinse spre mine și au încercat să-mi descrețească fruntea. Povesteau istorioare și anecdote pipărate și se sileau să-mi scoată un zîmbet. Dar eu stam înghețat și posomorit ca Ferekidy cînd vorbește domnul A. C. Cuza și repetam din cînd în cînd cu priviri sumbre de iluminat:

— Se deschide Parlamentul!...

Prietinii izbucneau în cor:

— Ei și?! Se deschide Parlamentul! Și ce-ți pasă ție dacă se deschide?

— Cum ce-mi pasă L Dar voi nu vedeți? Ziua cea mare se apropie! Ultimatumul Germaniei! Sfinta revoltă a țării!...

Prietinii se țineau de burtă, rizînd cu hohote:

— Ține-ți firea, omule! Tu crezi că de asta le arde aleșilor națiunii? N-avea nici o grijă. Oamenii noștri politici sînt mai înțelepți decît ți-i închipui. Vei vedea. Filipescu o să anunțe cu surle și fanfare o interpelare pe care o s-o retragă în ultimul moment. Ionaș Grădișteanu o să bolborosească un discurs funebru. Cincu o să întrerupă. Diamandy o să protesteze. C. C. Arion o să întindă — peste protestări, peste întreruperi și peste toate — un surîs dulce ca alvița. Take Ionescu o să ție un nou și mare discurs istoric. Opoziția o să aplaude cu frenezie. Majoritatea o să zîmbească cu diplomație. Și domnul Ionel Brătianu o să închidă la urmă Camera și Senatul pe nesimțite, încet, liniștit și sigur, așa cum își lasă alene pleoapele obosite peste ochii adormiți.

Dezgustat și indignat de scepticismul cafenelei, m-am îndreptat glonț spre „Capșa“, la ora divină cînd, gras și rumen ca un prelat, Ioșca săvîrșește misterul aperitivului. Vechiul și revoluționarul local de întîlnire fierbea de larmă entuziastă. Copii și senatori, proprietari și provinciali, chiaburi și decavați zgîlțiau vitrinele largi cu rîsul lor sonor. Ah, o clipă am resimțit că trăiesc. Ca un naufragiat care se agață de o scindură de scăpare, m-am apropiat de prima masă și-am vrut să-mi strig speranțele legate de deschiderea Parlamentului. Dar un glas vibrant mi-a tăiat scurt cuvîntul:

— Da, domnilor, 3.200 de lei vagonul!

Atunci, o larmă asurzitoare s-a ridicat în aer. Toți protestau cu indignare. Toți vorbeau în același timp:

— Nu, domnule, 3.300!

— Ba 3.400...

— Vă spun eu că e 3.500!...

— Și plata înainte...

— Cu bani gheață...

— În aur!!...

— Tot nemții, sireacii!...

— Trăiască Anglia!

Pierdut, uluit, am vrut să mă reped la masa de alături, dar n-am apucat să fac bine un pas, și de la toate mesele, de la cele din dreapta, ca și de la cele din stînga, de la cele din mijloc, ca și de la cele din fund, glasuri entuziaste, strigăte febrile, felicitări zgomotoase, chemări frenetice s-au ridicat deodată, s-au împreunat în aer într-un singur cuvînt, s-au izbit de bagdadia afumată ca un buibuit de tunuri și ca un imn de biruință:

— Plata în aur!... aur!... aur!...

Sub grindina de aur am ieșit în stradă împleticindu-mă, cu spinarea încovoiată, cu fruntea în pămînt. Mai aveam un ceas pînă la deschiderea Parlamentului și, mergînd repede pe stradă ca să mă ameteșc de aer și de viteză, discutam cu mine singur și încercam să mă conving prietenește că veselia brutală a domnilor de la „Capșa“ nu trebuie să descurajeze sufletul unui bun patriot român. Îmi spuneam resemnat: „Ce să-i facem? Așa e viața. Vremurile sînt grele și banii scumpi. Nu poate fi nimeni vinovat că dorește în același timp binele țării și propriul lui bine. Și apoi, la «Capșa», se știe, sînt numai ciocoi. În sufletele lor închise ca lăzile de fier nu pot pătrunde credințele mari și idealurile vaste... Pe cînd poporul! Ah, poporul! numai în sufletul cald și imens al poporului sălăsluiesc speranțele infinite și năzuințele eterne ale neamului. Ce ne pasă dar de ciocoi. Aceștia sînt un pumn de oameni. Mulțimea nu cunoaște interesele lor aprige și egoismul lor atroce. Ultimul cetățean al țării, pierdut în fundul cine știe cărei mahalale, e de o mie de ori mai bun ca dîșii și, în inteligența lui obscură, cu siguranță că privește marea zi de astăzi a României cu alți ochi decît ciocoiul de la «Capșa»“.

Dar cum raționam astfel cu mine însumi și temîndu-mă să nu fiu în întîrziere, alergam grăbit spre Dealul Mitropoliei, deodată, la o rîspintie, m-am izbit așa de tare de un biet mahalagiu, încît a fost cît pe ce să-l răstorn la pămînt.

— Ce! ești chior, d-le?!

— Nu, mă iartă, dar vei înțelege și d-ta, i-am adăogat eu repede într-o clipă de inspirație genială. Eram extrem de grăbit pentru că azi e o zi mare pentru tot românul. Se deschide Parlamentul.

Mahalagiul se crucea uitindu-se lung la mine :

— Ce trâncănești, d-le ! Ce parlament, d-le ! Dă-l în aia a mă-sii de parlament ! Și cască mai bine ochii când treci pe stradă.

„Dă-l în aia a mă-sii !“

Glasul poporului, după verdictul cafenelei și după sentința de la „Capșa“.

Mi se părea că visez. Simțeam că innebunesc. Aveam impresia bizară că trec pe ulițele Bucureștilor ca prin aleile unui balamuc.

Am urcat într-un suflet Dealul Mitropoliei și patru câte patru scările Camerei deputaților. Voiam să văd, să aud, să mă conving. Și două ceasuri în șir am stat, am ascultat și-am înțeles tot neantul de simțire și de cugețare care se întindea plictisitor de moarte sub cupola vastă a Parlamentului.

O piatră de moară mi s-a luat de pe suflet. Orice iluzie e zadarnică. Cetățeanul avea dreptate.

Parlamentul s-a deschis...

Să-l dăm în aia a mă-sii.

Facla, an. VI (1916), nr. 4 (24 ianuarie), p. 46—48.

O AUDIENȚĂ LA EXCELENȚA-SA DOMNUL EM. PORUMBARU

Pentru că m-am coborât cu un aer important din automobil și pentru că am trântit portiera cu indiferență, vreo trei ușieri, strălucind de fireturi, s-au grăbit să-mi iasă întru întâmpinare, s-au îndoit respectuos din mijloc, mi-au deschis ușa cu o seriozitate protocolară și s-au repezit tustrei în același timp să-mi scoată blana.

Oprindu-i cu un gest scurt, am întrebat pe cel care mi se părea mai gros, mai bătrîn și mai cu autoritate dintre ei dacă domnul ministru a sosit.

Ușierul mi-a răspuns cu o reverență plină de demnitate :

— Excelența-sa n-a venit la minister.

— La câte ceasuri vine ?

— Excelența-sa nu vine azi la minister.

— De ce ?

— Excelența-sa n-a mai venit de două săptămîni pe la minister.

— Cum ? E bolnav ?

— Excelența-sa nu e bolnav... Credem că excelența-sa e numai obosit...

— Și-atunci unde pot să văd pe „excelența-sa“ ?

— Excelența-sa primește la domiciliul său.

Ah ! la domiciliul său. M-am uitat plictisit la ceas, mi-am aruncat privirea de-a lungul sălilor aurite, somptuoase și pustii, în care mi-ar fi plăcut așa de mult să văd silueta fragilă a excelenței-sale și-am ridicat din umeri resemnat. Fie ! O să mă mulțumesc și cu domiciliul modest al ministrului nostru de externe, oricît de nepotrivit simțeam că trebuie să pară un asemenea cadru, în vremurile astea mari, pentru statura unui om care

se presupune că ocupă în țara noastră cam același loc ca sir Grey în Anglia, Briand în Franța, Sonino în Italia, Sassonow în Rusia și cancelarul german în stînga Kaizerului.

Cu același ceremonial cu care sosisem am părăsit maeșturosul și multicolorul palat al Departamentului Afacerilor Străine, precedat pînă la ușă de cei trei ușieri, urmat pînă la ultima treaptă de cei trei ușieri și ajutat să mă urc în automobil de aceiași trei inseparabili și obsedanți ușieri. Am distribuit bacșișurile de rigoare, am dat șoferului adresa excelenței-sale și m-am oprit în fața unei case cu aparențe extrem de burghezești.

Antretul, gol pușcă. O masă în mijloc și pe masă un coșuleț plin cu cărți de vizită. Apoi o bancă lipită de pereți, pe care așteptau înșirați în rînd doi solicitanți strînși în redingote lucioase și o damă planturoasă. Atît.

Feciorul mi-a luat cartea de vizită, a citit cu o vădită plăcere că sînt ziarist, mi-a făcut un semn discret cu ochiul să-l urmez la etajul al doilea și mi-a șoptit la ureche, cum urcam scările împreună :

— Domnul are să fie mulțumit... Domnul n-o să se plictisească prea mult... Mai este un gazetar sus, care așteaptă pe domnul ministru.

M-am oprit o clipă necăjit și nemulțumit :

— Cine e ?

— Domnul Streitman.

— Ah ! Streitman !

Dar n-apucasem bine să-i exclam numele cu entuziasm, și ochii de veveriță ai neliniștitului meu prieten mă și văzuseră în umbra scărilor :

— Tu, Nicoară ! Ce cați aici, diavole ? Ai venit după un interviu ?

N-am avut vreme să-i răspund, căci numai la gîndul unei asemenea întreprinderi riscate ne-a pufnit risul pe amîndoi. Ne-am strîns în schimb mîinile cu căldură și ne-am refugiat într-un colț să punem repede la cale un plan de luptă. Prietinel meu îl avea deja gata. Ochelarii îi sticleau de plăcere și ochii îi străluceau ca două puncte de foc îndărătul ochelarilor :

— Eu te introduc. Intrăm împreună. Lasă-mă pe mine să vorbesc. Tu ascultă și notează. Mai întăi de toate însă

— văzînd că urmăresc cu mirare rafturile nenumărate pline de cărți — observă bine mediul înconjurător. Numai cărți și tablouri. E una din cele mai bogate biblioteci din țară. Porumbaru cumpără în fiecare zi, cumpără mereu. Dar cum nu citește niciodată și cum uită azi ce-a cumpărat ieri, mai toate cărțile sînt reprezentate în cinci, șase, sau o duzină de exemplare. O adevărată librărie.

Cu tablourile lucrurile stau încă și mai frumos. Porumbiță a realizat minunea aceasta a veacului. O galerie care nu-l costă cinci parale. N-a primit o pînă în dar. Le-a cumpărat pe toate. Dar n-a plătit nici una. Amină, amină vecinic termenele plăților.

Pe cînd îmi dădea amănuntele astea interesante și altele la fel, feciorul ne-a întrerupt convorbirea, anunțîndu-ne grav că excelența-sa ne așteaptă. Ne-am apropiat tot așa de gravi de ușă și am bătut de două ori într-însa :

— Cioc !... cioc !...

Nici un răspuns. Am mai bătut de două ori, ceva mai tare.

— Cioc !... cioc !... și iarăși nici un răspuns.

Atunci am crăpat binișor ușa și-am rămas amîndoi pironiți în prag de uimire, de admirație și de extaz.

În mijlocul celor patru pereți plini de cărți de sus și pînă jos, în mijlocul vrafurilor de volume răspîndite pe masă, pe scaune și pe podele, excelența-sa sta așezat surizător la birou, cu o oglingioară în mîină și cu papilote în păr.

L-am salutat respectuos și ne-a răspuns :

— Bujur... cu glas subțire de piculină și ușor ca un suspin.

Apoi a lăsat oglinda din mîină, a venit spre noi pășind mărunt ca pe note și mi s-a plîns că e bolnav, că e foarte bolnav și obosit. Repeta alintat :

— Mă doare glezna... nu-mi simt aproape glezna...

Și făcea gimnastică în fața noastră, ridica piciorul, îl îndoia de la genunchi, îl ridica iarăși, mecanic, delicios și ridicol, ca o marionetă.

Streitman îi urmărea mișcările cu admirație.

— Dar ești mai sănătos, excelență, decît te-am văzut vreodată. Uite, Nicoară, ce tinereță, ce vigoare, ce musculatură puternică și agilă.

Glasul excelenței se ridică pițigăiat și alintat.

— Nu-i așa? Am încă destulă putere... uite la brațele mele.

Își încorda acum brațele și le întindea în aer, subțiri ca două bețe de chibrituri.

Streitman exclama cu durere :

— Așa e. Ești mai viguros decît noi, excelență. Eu nu știu ce am, dar mă simt bolnav, slăbit...

Excelența-sa păru deodată alarmată.

— Ești bolnav?...

Și făcu cițiva pași înapoi, bătu în retragere, se așeză precaut îndărătul biroului.

— Și ce boală ai?

— Am din cînd în cînd migrene groaznice...

— A! numai atîta. Asta nu-i nimic... trece...

Prinzînd din nou curaj, se apropie iarăși de noi, cînd feciorul deschise binișor ușa anunțînd o doamnă.

Dama planturoasă de jos își făcu apariția. Excelența-sa se înălță în virful picioarelor, își frecă mîinile, dădu de cîteva ori din cap ca un cocoș jumulit de pene, își lunecă ochii galeși spre corsajul monumental al doamnei și ruculă ca un porumbel.

Streitman îl savura, îl minca literalmente cu ochii.

— Cînd îl văd așa, îmi vine o poftă nebună să-l fur, să-l bag în buzunar și să-l așez acasă pe-o etajeră, pe-un dop de sticlă sau să-l atîrn de lanțul ceasornicului ca un breloc.

Dama planturoasă mulțumea acum luîndu-și rămas bun de la excelența-sa și domnul Porumbaru dansa în jurul ei, surîdea, făcea ochi dulci, se pierdea aproape la fiecare pas în fustele ei largi și sălta spre ușă grațios și ușor ca un fulg. Cînd ușa s-a închis îndărătul doamnei, excelența s-a îndreptat fericit spre noi, arătînd cu mîinile depărtate de piept bogăția sînilor excitanți :

— E bine, Streitman, nu-i așa?... E bine dama?...

Ochii lui Streitman rîdeau ca doi diavoli.

— Tot tînăr ai rămas, excelență! Tot tînăr și tot plin de viață. Așa generație mai înțeleg și eu! Nu ca a noastră,

palidă și obosită. Cu un om ca d-ta la Ministerul de Externe, nu mă tem de viitorul țării, oricît s-ar întinde focul războiului european.

Excelența-sa plutea modest în nouri.

— Dar pentru că veni vorba de tinerețe, continuă Streitman, uite ce te roagă Nicoară, excelență. El are un prieten, student excelent și copist la ministerul d-tale. Ar vrea să pună o vorbă bună pentru dînsul și să știe dacă...

Dar ministrul nu-l mai asculta.

Privirea îi era acum turbure și stinsă. Într-o clipă parcă îmbătrînise cu cincizeci de ani. Tușea încet ca și cum i-ar fi fost frică să nu se obosească prea tare și ne răspunse economisind glasul și cuvintele :

— Un copist e o afacere grea... încurcată... trebuie multă luare-aminte... veniți la mine peste cîteva zile... știți că poimiine am audiență la rege... și-aș vrea să mă odihnesc pînă atunci ca să fiu cu mintea limpede...

Streitman se înclină respectuos :

— Odihniți-vă, excelență, odihniți-vă. O audiență la rege nu e lucru de glumă. Poate depinde de dînsa fericirea țării și pacea Europei.

Și am ieșit ploconindu-ne pînă la pămînt, căci ne țineam de pîntece, rizînd pe îfundate.

Facla, an. VI (1916), nr. 5 (31 ianuarie), p. 60—64.

CARMEN SYLVA

S-a lăsat, în sfârșit, cortina și peste ultimul act al vieții acesteia teatrale.

Cînd ne așteptam mai puțin, cînd toți o uitaseră și nimeni nu-i mai dorea moartea, regina Elisabeta s-a stins într-o dimineată posomorită de februarie și și-a trimis sufletul ei serafic, de candoare nemțească, spre cerul ingrât al României.

Ca mulți actori fără talent, Carmen Sylva a făcut și ea greșeala omenească să se retragă cu cîțiva ani mai tîrziu decît trebuia de pe scena vieții.

Deși era corpulentă și investmintată în haine vapo-roase, care-i dădeau de departe o înfățișare burlescă de balon, ea n-a ocupat mare loc în lume, și „geniul“ ei, strict oficial, n-a ținut umbră nimănui. Avea o predilecție deosebită pentru rolurile somptuoase și șterse în același timp, pentru sufletele romantice sub greutatea purperei regale, pentru gesturile obosite și inocente de martiră încoronată. Scriind sirguincios pagini inco-lore sub plapoane aurite, își închipuia ușor că rătăcește prin lume ca un fel de cîntăreață a pădurilor; și lipsită de bucuriile și de jertfele maternității, surîdea cu convingere cînd i se spunea, cu seriozitatea aceea pro-tocolară, lipsită de ironie, că era mama răniților.

De vreo două ori numai a încercat să joace roluri politice care covîrșeau puterile ei poetice, și în ambele rînduri regina Elisabeta a trebuit să părăsească scena fără voia ei.

Odată, demult, împotriva regelui Carol și cu spri-jinul cîtorva familii boierești înrudite cu Elena Văcărescu.

Și a doua oară, în vara și toamna anului 1914, cînd pe malurile sălbatice ale Peleşului încerca să acopere cu liedurile ei germane glasul durerii românești și ecoul bătăliilor de la Marna.

De atunci, înfrîntă, descurajată, surghiunită aproape la minăstire, nu s-a mai auzit vorbindu-se nimic de dînsa. Cîteva familii scăpătate și cîțiva ratați simpatici îi cunoșteau doar adresa. În fața lor juca ultimul ei rol de regină fără coroană și de poetă caritabilă, cînd moartea, obosită probabil de măcelurile din Franța, și-a adus aminte că sînt nemți și-n România și s-a întins o noapte în așternutul ei regal.

Facla, an. VI (1916), nr. 8 (21 februarie), p. 98.

STĂPÎNA PĂMÎNTULUI

Aseară am ris, am mâncat ca de obicei, am răsfoit ziarele să văd ce se mai petrece nou în lume, am deschis o carte, am vorbit cu un prieten, am iubit, am visat, și, ca în atâtea și atâtea alte rînduri, trecînd prin mulțime și simțînd căldura ei animală, am surprins cu plăcere în mine senzația delicioasă că trăiesc.

Nimic în adevăr nu părea schimbat în natură și printre oameni.

Sus stelele sclipeau tainic în nopțe, și sub lumina crudă a becurilor electrice norodul forfotea agitat, zgomotos și însetat de fericire.

Străzile erau pline, cafenelele pline și cinematografele înțesate. În preajma restaurantelor renumite, parfumuri calde se țirau leneș pe trotuare. Acorduri prelungi de vioară mureau, parcă innăbușite, îndărătul zidurilor căptușite cu draperii. Cai năvăși frămîntau nerăbdători caldarîmul cu picioarele. Automobile masive treceau ca vijelia. Limuzine grațioase alunecau iluminate ca vitrine ambulante. Diamante străluceau în umbră. Și priviri voluptuoase se aprindeau în dreptul trecătorilor, mai ispititoare ca focul nestimatelor și mai stranii ca lumina stelelor.

Capitala trăia. Nici o grijă nu-i tulbura viața. Cetațenii ei se bucurau liniștit de desfătările nopții. Fiecare își vedea de plăcerile ei mărunte. Unii cătîndu-și idealul în transparența cupelor cu vin. Alții în brațele femeilor, și cîțiva, foarte rari, în mirajul artei și al poeziei. Ca și dînșii, ca ei toți, aveam iluzia că trăiesc.

Atunci glasul unui țigănuș vînzător de ziare, glasul umililor prin care se proclamă adevărurile eterne, a anunțat strident în ușa unei cafenele căderea nu știu cărui petec de pămînt din jurul Verdunului. Un consumator a cumpărat o foaie. Vreo doi s-au uitat distrat la titluri. Cîțiva și-au întrerupt o clipă conversația. Un domn grav, cu glas vibrant de stentor, a cerut două șvarțuri, unul cu lapte și altul cu un pic de rom. O bandă veselă a trecut pe stradă. Un ris argintiu s-a ridicat în triluri. Un cîntec s-a pierdut undeva, departe. Și atît.

Viața capitalei continuă. Durerile supraomenești din fața Verdunului n-au mișcat-o mai mult decît atît. Și duhul morții n-a suflat încă peste dînsa.

O, rîdeți! Ridicați în aerul sonor paharele voastre pline cu spumă de șampanie, ușoară și dulce ca însăși viața voastră. Cîntați cît cupele sînt încă pline. Iubiți cît timp femeile voastre nu sînt încă cernite. Trăiți cît timp idealul de sînge al războiului n-a întins încă aripa vastă a morții peste sufletele voastre.

A, vă cunosc de mult.

Știu că sînteți mici, vulgari, plini de ambiții meschine și de poftă ilimitate, că sînteți lași și răi. Vă dați și voi seama că n-ați fi meritat o moarte eroică, cum desigur n-ați meritat nici viața. Dar trăiți totuși! Gustați cupa amețitoare a vieții pînă la fund. Dacă nu puteți să vă îmbătați de soare și de stele, de aer, de miresme, de cîntece și de poezie, îmbătați-vă cel puțin cu fumul acru al cafenelelor voastre luxoase. Epuizați într-o nopțe, pe cît vă îngăduie simțirea și inteligența, toate plăcerile pămîntului. Căci aveți dreptul.

Generație stearpă de gînduri și de idealuri, printr-o ironie supremă ai fost tu sortită să porți pe umerii tăi șubrezi greutatea destinului și să mori pentru un ideal. Moartea te pîndește. N-o vezi. N-o auzi. Îți bei liniștită șvarțul cu lapte sau cu rom și nu simți cum de pe colinele Verdunului îți rîde și îți întinde brațele irezisti-

bile. Iat-o. Cu fiecare victorie franceză, cu fiecare simptom de sleire germană, se apropie de tine. E duhoarea ei pestilențială. E risul ei etern. E gura ei imensă care se apleacă spre gura ta.

Cetate veselă a lui Bucur, ai s-o săruți !

Facla, an. VI (1916), nr. 13 (27 martie), p. 2—3.

PRIMĂVARA

Ziua se îngina cu noaptea. Pe cerul palid steaua dimineții strălucea rece, aprinsă și enormă, ca un solitar. Din pământul răscolit și chinuit ca un teren vulcanic, efluvii calde se ridicau din când în când și treceau încercate de miresme imprecise și dulci ca o mîngiere prin aerul înghețat. La intervale mari glasul tunului bubuia în depărtare și după fiecare nou muget tăcerea cădea deodată masivă și grea ca plumbul. O geană de lumină miji tîrziu în zare.

Atunci soldatul de strajă, cu ochii uscați de veghere îndelungată și simțindu-și corpul pătruns pînă la oase de frigul nopții, se dădu cu cîțiva pași înapoi, își luă privirile de la lucarnă și le înălță spre cer. În carnea lui obosită și trudită i se păru că se coboară, din cerul senin, o pace infinită.

Fără să înțeleagă bine de ce, o senzație divină de fericire îi inunda sufletul. Simțea greutatea armei în mînă, simțea apăsarea hainei ostășești aspră și strînsă pe corp, simțea coiful¹ de oțel strîngîndu-i și strivindu-i fruntea și i se părea totuși că era atît de ușor, încît ar fi putut să plutească în aer și să se destrame, ca un nor, în văzduh. Amintiri uitate, icoane de-odinioară i se perindau prin minte. Un cîntec de copil, o șoaptă tremurată la ureche, o strîngere de mînă, o carte căzută pe genunchi cu foile deschise, un ceas de iubire, mii și mii de clipe dulci ca viața și fugătoare ca visul îi treceau pe dinaintea ochilor, cum trec umbrele norilor pe cerul albastru. Ca în basmele cu descîntece și cu vrăjitoare,

¹ In orig. *corpul*.

își trăia viața încă o dată. Tinerețea bună, caldă și fericită, oricare ar fi greutățile vieții, adolescența veselă sănătoasă și cuceritoare, oricât de mari ar fi durerile vremii, și viața, ea însăși, viața plină, bogată, binefăcătoare, viața rodnică și încântătoare, viața care se oferă omului cu parfumul mănunchiurilor de flori, cu savoarea fructelor pîrguite și cu trupul cald al femeii învinsă de iubire.

Tunul bubui mai aproape. O rachetă neagră se desfăcu în spațiu. Geana de lumină se lărgi imensă la orizont. Și soldatul ridică spre steaua dimineții, albă în cerul palid, o privire supremă de deznădejde, de regret și de speranță.

Auzea șuieratul gloanțelor și mirosea efluviile primăverii. Din pământul scurmat de obuze se ridica un parfum suav de brazde răsturnate. Cu ochii pe jumătate închiși, văzu încă o dată priveliștea naturii.

Ah! un glonț rătăcit. O schijă absurdă de obuz. Și să mori, ca un ciine într-un șanț, la începutul primăverii.

Să mori când pământul se destinde sub razele soarelui ca o gură întredeschisă după sărut.

Să mori când cerul cald se culcă ca un amant pe coapsele pământului.

Să mori când prin aer trec freamăte, miresme și fi-oruri fără nume; când iarba incolțește și când pasările cîntă; când totul tresare în lume, se naște și reînvie.

Să mori când singurul nostru bun pe lume este viața, când fără ea totul e întuneric, neant și haos, când pielea ultimului lepros care-și încălzește rănile la soare e de o mie de ori mai de preț decît craniul gol care a adăpostit într-însul toate fericirile vieții și toate gîndurile universului.

Să mori când sub ploaia de foc și de fier a războiului, ca și sub fierul plugului și gesturile semănătorului, pământul trăiește, fecundează germenii vieții și deschide spre cerurile infinite corola florilor lui nenumărate.

Ochii soldatului ardeau ca de friguri, de revoltă.

Îi pironi cu ură nestinsă înspre lucarna prin care se zăreau tranșeele nemțești.

Apoi un suris indefinisabil îi lumină fața.

Deasupra lucarnei văzuse o floare subțire, lungă, firavă, răsărită prin spărtura unei cizme aruncate.

O boabă strălucitoare de rouă îi îngreue fruntea.

Cu precauțiuni nesfirșite, înaintînd pe brînci, soldatul se tîrî pînă la dînsa.

Putu s-o atingă și s-o mîngîie cu degetele. Vru s-o respire.

Dar în clipa cînd întiiele miresme ale primăverii îi umflau pieptul, un glonț rătăcit îl lovi în frunte și soldatul se rostogoli pe pământul înfiorat de germenii vieții.

Facla, an. VI (1916), nr. 14 (3 aprilie), p. 18—19.

UN DECES ȘI O PIERDERE

În același timp în care celebra coană Theodora Cazzavilan, azi repauzată întru Domnul, se apleca grațioasă peste balustrada vilei sale și-și lăsa să cadă trupul pe pământ, pe când sufletul ei serafic se suia la ceruri, ca o porumbiță albă, pictorul Luchian închidea ochii pentru totdeauna, înfundat în fotoliul în care îl ținuse paralizia de ani de zile.

Două nume deosebite, pe care ironia morții le-aruncă în același timp sub teacurile mașinilor tipografice; două nume inegale și ca soartă, și ca valoare.

Pe răposata coana Theodora ați cunoscut-o cu toții, voi cititorii, urbani și rurali, ai ziarului *Universul*. Fosta vânzătoare de flori de pe vremuri pe Podul Mogoșoaiei a avut norocul să placă unui bărbat muncitor și să rămână moștenitoarea unui mare stabiliment ziaristic.

De atunci numele ei a apărut foarte des în luptele și polemicile de presă, și, o dată cu el, biata femeie și-a văzut colagiile, intrigile amoroase, viața, divorțurile și... păruielele casnice etalate pe toate coloanele ziarelor, ca niște simple rufe, întinse pe fringhiile unei gospodării de mahala.

Decesul coanei Theodora o să stearcă lacrimi de doleliu inteligenților redactori al *Universului*, încadrat de pe acuma de chenare negre; în urma cortegiului ei vor pași întristați și gravi directorii, salariații, redactorii, linotipisti și lucrătorii atelierelor marelui ziar; iar cetitorii vor ceti foiletonul unei vieți extravagante, alcătuite din norocul, din bogăția, din daniile, capriciile și intrigile amoroase ale unei femei de jos, pe care întâmplarea și gustul unui om au ridicat-o la o înălțime nesperată și

au făcut dintr-însa, în zilele acestea de idealuri și înfrigurări războinice, un punct strategic, o tranșee, pentru care s-au dat lupte și pe care un misit, un general și doi avocați takiști au stăpinit-o în mod succesiv.

Multe i se vor ierta răposatei, pentru că — vorba Scripturii — mult a iubit!

Să-i fie țărina ușoară!

*

Pe Luchian l-au cunoscut mai puțini, dar acei care l-au cunoscut l-au iubit și l-au admirat mult!

Cel mai mare, cel mai bun pictor al României contemporane a zăcut și a lucrat, chinuit de boală și de torturile inspirației, într-un fotoliu.

Luchian a trăit zile de lipsuri, de muncă și de sărăcie, care au fost întotdeauna partea marilor artiști, a marilor muncitori.

Nu știu dacă a fost simbolist, modernist sau secesionist; nu vroi să știu nici măcar dacă a fost mai mult maestrul desenului sau al culorii; ceea ce știu, ceea ce știm cu toții aceia care i-am admirat tablourile pe la diferite expoziții artistice e că a fost un mare, un netăgăduit artist.

Tablourile lui nu interesau pentru tehnica lor, ci pentru arta și viața de care erau însuflețite. Mi-aduc aminte de o vază cu flori, un tablou minuscul, prizărit într-un colț oarecare al unei expoziții de la *Panorama Grivița*. După ce am cutreierat toate sălile de două-trei ori și mi-am întunecat ochii și era cît p-aci să-mi deteriorez retina, cu viziunile execrabile ale d-lor Kimon Loghi și Ary Murnu, m-am reîntors în colțul unde zăcea, modestă, vaza cu flori a pictorului Luchian. Ah, florile acelea, proaspete, brobonate parcă de rouă, înfoiate petală cu petală, fragede ca și cum ar fi fost culese atunci și depuse în vază de o mână albă și fină de femeie, mă făceau să dilată narinele și să adulmec parfumurile, care parcă se volatilizau în atmosferă.

Dar portretele lui Luchian, operele lui de „compoziție“ — cum ar spune un cronicar atitrat — erau bucăți de viață, răsfrinte și alterate de artă.

Luchian a murit. Pupilele lui au închis pentru întotdeauna în ele viziunile de artă care au pîlpiit și s-au mistuit în focul inspirației, amestecate în culoare, prinse în nervurile unor desene fragile, pe pînzele vîndute snobilor, amatorilor și clienților de toată mîna și pe care o bună parte le-a adunat în muzeul lui obscen, pe prețuri derizorii, marele Mecena al artiștilor români, onorabilul domnul Bogdan-Ciupești.

Pe Luchian îl vor plînge puțini : boemii și cei cîțiva iubitori serioși de artă. Cortegiul lui va fi excortat de colonia artiștilor și de cîțiva scriitori, prieteni ai marelui defunct. Iar în ziare vor apare necroloage sumare și stîngace, scrise de cronicarii experți dar grăbiți ai cotidianelor noastre informative. Concomitent cu intermezzo-ul funebru al răposatei coana Theodora, moartea lui Luchian ne oferă o pagină din marea tragicomedie a vieții.

Zilele astea vom asista la un cortegiu funebru și vom îngropa un artist, un om în definitiv și unul dintre cei mai buni și mai simțitori dintre noi.

Facla, an VI (1916), nr. 27 (3 iulie), p. 7—8.

„OMUL LIBER“

Liber !... E un fel de-a vorbi, un dulce eufemism, respectuos și ironic în același timp, o protestare piezișă a omului încătușat <.....>.

Desigur, nu am naivitatea să cred că, asemenea unui talisman, cuvîntul acesta magic, aproape uitat acum — libertatea — va înduioșa inimile cenzorilor, va înmuia sufletele guvernanților, va scurta mîinile prea lungi ale unora, va tăia poftele prea mari ale altora și va face să încolțească în mintea tuturor gîndul salutar al pocăinței, al remușcării și al groazei de pedeapsă.

Cum n-am fost liber să-mi aleg pentru ziar titlul pe care l-aș fi vrut, tot așa de bine știu că împrejurările nu vor îngădui *Omului liber* să vorbească deschis și să interpreteze cu îndrăzneală durerile și năzuințele obștești. Nu ne va fi permis, de pildă, să enumerăm toate crimele faimoșilor „factori răspunzători“, care au semănat calea României cu ruine, cu rușine și cu dezastre ; nu ne va fi tolerat să evocăm tragedia lamentabilă în care s-au năruit sărmanele noastre visuri de întregire națională ; nu vom avea libertatea să plesnim peste obraz atîtea fețe vinovate cu rînduri de tipar, care ar trebui să scape de sub teascuri și să șuiere în aer ca sfîrcuri de bici. În locul lor se vor întinde interminabile coloane albe ; iar pe cele rămase negre cititorul inteligent va fi silit să le citească mai mult printre rînduri.

Și cu toate astea *Omul liber* apare.

Apare cu toate primejdiile stării de asediu și cu toată asprimea cenzurii.

Apare, pentru că, oricît de masiv ar fi pumnul de fier al forțelor de opresiune, există totuși ceva mai pu-

ternic în lume și mai durabil decât toate lanțurile, toate piedicile, toate gratiile și toate regimurile clădite pe virfuri de baionete : e forța aceea imprecisă și rezistentă, imponderabilă și neînvinsă, subtilă și eternă — ideea însăși a libertății. *Omul liber* poate fi încătușat în fiare ; gândul lui liber nu aparține nici judecătorilor, nici temnicerului. *Omul liber* poate fi sugrumat de cenzură ; glasul lui înăbușit va merge cu atît mai profund în sufletul mulțimilor. Și pagina albă lăsată de dînsul pecețluiește mai bine o epocă și pregătește mai sigur recolta libertăților viitoare decât toate tomurile voluminoase, grele ca piatra și zadarnice ca lespezile de pe morminte, culcate peste sufletele moarte ale atîtor cărturari.

Mai apare apoi *Omul liber* pentru că, în tragedia cumplită a poporului nostru, oricît de ticăloase vor fi fost păcatele și oricît de amare suferințele, ceva misterios s-a născut, totuși, din chinurile războiului : o conștiință mai limpede, un sentiment mai larg de dreptate socială, o înțelegere mai profundă a marilor legi ale vieții. Soldatul întors de pe front, intelectualul care în tranșee a văzut zilnic moartea cu ochii sînt de fapt încă de pe acum și fără vot universal cetățenii liberi ai unui popor care va fi democratic sau va pieri. Lor li se adresează *Omul liber*. Pe dînsii îi chemăm, după înfrîngerile datorite altora, la marea victorie de mîine, care va trebui să fie opera lor. Lor le spunem : ascultați cu atenție glasul vremii. Priviți cum se prăbușesc în țărînă imperiile reacționare. Pretutindeni în lume lanțurile cad. Fiți înainte de toate oameni liberi, dacă viața asta vi-i dragă și dacă iubiți cu adevărat pămîntul pentru care a curs din belșug singele vostru cald.

Și apare, în sfîrșit, *Omul liber* pentru că e singurul care poate purta, în mîinile lui puternice și fără teamă, tradiția revoluționară a *Faclei*, care știa să lumineze, să încălzească și să ardă fără cruțare. Programul ei de altădată e programul nostru de astăzi. Chiar cînd vitregia vremurilor ne va împiedica să-l strigăm cu glas tare, sufletele libere, călîte la focul războiului, vor ști unde să-l caute și unde să-l găsească.

Omul liber, an. I (1918), nr. 1 (28 aprilie), p. 1.

INTERMEZZO

V-aduceți aminte de anii cei grași ai neutralității ?

Ardea lumea, milioane de oameni mureau, mușcînd pămîntul frămîntat cu sînge, idealuri vrăjmașe se ciocneau implacabil, de-a lungul cîmpurilor de bătaie, în bubuit asurzitor de tunuri, în urlete de ură și în scrișniri de agonie, și la noi, pe malurile divine ale Dimboviței murdare, Bucureștiul chefuia. Întins ca o curtezană, parfumat cu esențe scumpe și cu duhori de canaluri, veselul oraș al lui Bucur n-avea destulă șampanie pentru cupele lui golite și pentru buzele femeilor lui înroșite cu fard. Un vînt de nebunie, un sirocco biciuitor de nervi, ațîțător de patimi, răscolitor de poște nepotolite sufla deasupra capitalei. Aerul greu era încărcat de mireasma dulce, caldă și voluptuoasă a sexului.

S-ar fi spus că Bucureștiul prevedea invazia și că, în ajunul morții, vroia să deșerte cupa tuturor plăcerilor vieții pînă la drojdie și pînă la fund.

Astăzi, după doi ani de ocupație străină, după doi ani de lacrimi înghițite în umilințe cu genunchiul învingătorului pe grumaz, după lecția amară și crudă dată trufiei celui mai van dintre orașele lumii, Bucureștiul, fără să fi învățat nimic, își întinde din nou, sub razele calde ale primăverii, trupul lui de curtezană peste care au trecut armate întregi de nemți, de turci și de bulgari.

Bucureștiul petrece iarăși. Bucureștiul oferă iar trecătorului vremelnice gura aprinsă a femeilor lui. Bucureștiul, beat de vin, de șampanie și de senzualități, se agită, rîde, urlă, mușcă, geme, cade, sub stelele uimite ale nopții, ca într-un alcov imens.

Cu toată strășnicia stării de asediu, Calea Victoriei forfotește de lume. Femeile trec ușoare și elegante. Automobilele zboară. Cîrciumile sînt pline. Bodegile înțesate. Restaurantele luxoase nu mai prididesc. O havană costă un pol. O masă, cinci. Și o sticlă de șampanie, zece. Șampania curge în valuri și banii curg gîrlă. Bogătașii petrec.

Lăsați-i să petreacă. E ultimul lor ceas și ultimul lor cîntec <...> E supremul intermezzo al burgheziei care se duce <.....>.

Căci colo, departe, în zare, s-a arătat geana roșie de **lumină a socialismului.**

Chemarea, an II (1919), nr. 11 (14 aprilie), p. 1.

DOCTORUL OTTOI

Se împlinesc azi doi ani de la moartea doctorului Ottoi, a „tovarășului Călin“, cum îi spuneau mai cu drag muncitorii.

Au trecut doi ani, și parcă văd încă figura lui palidă, încadrată cu bucle blonde, și ochii lui mari, naivi, iluminați, de apostol. Tot sufletul și toată viața „tovarășului Călin“ era în ochii aceia senini, limpezi, deschiși asupra mizeriilor lumii acesteia, ca și cum ar fi văzut printr-însa, sau pe deasupra ei, poezia lumii viitoare. L-am văzut la roșia tribună socialistă, unde cuvintele răzbunătoare șuieră ca biciul și ard ca focul. Ochii lui Călin erau albaștri. L-am văzut în consfătuiri intime, unde fireștile dușmăniei și uri omenești aprindeau toate patimile în priviri. Ochii lui Călin păstrau liniștea și profunzimea mării. L-am văzut plecat la căpățiul bolnavilor, acolo unde tragedia morții se îmbină cu tragedia vieților trăite în nedreptate și în mizerie. Ochii lui Călin erau blînzi și buni ca speranța. L-am văzut, în sfîrșit, cu cîteva săptămîni înainte de moarte, pe ulițele de refugiu ale Iașilor, în haină absurdă de ofițer, și atunci, cu toată rigiditatea uniformei, ochii lui Călin spuneau convingerea lui mare, generoasă și îndărătnică, cu toată oroarea războiului desfășurată în jurul nostru, un război pe care el nu-l voise și prin care totuși murea.

Doi ani au trecut de atunci.

Ochii lui Călin s-au stins prea de timpuriu ca să vadă cum se ridică în zare incendiul roș al aurorii socialiste. Dar luminarea¹ care licărea într-înșii continuă să trăiască și să călăuzească pașii tovarășilor lui de odinioară.

Chemarea, an. II (1919), nr. 11 (14 aprilie), p. 1.

NOVICII

Nimic nu e mai drăgălaș pe lume ca primii pași ai unui copil. Îl vezi cum se avintă cu curaj, parcă ar vrea să zboare, cu mânuțele în gol caută zadarnic echilibrul, șovăiește, bate de câteva ori din brațe, se împiedică și cade bufa la pământ. Dacă din nefericire, căzînd, s-a prins de fața de masă, o trage după el și sparge tot ce era pe dînsa : farfurii, pahare, vase de preț ; e cu neputință să te mîinii pe dînsul, atît sînt de nevinovate primele lui stîngăcii și atît de divini primii pași pe care îi face în lume.

Insuportabile însă și caraghioase sînt mișcările damblagiului care merge parcă ar călca în străchini, ale femeii răscoapte care face grații de fată mare, ale novicilor de la 30 de ani în sus. Aceștia n-au niciodată farmecul inocenței și al noutății ; și cînd o cogeamite matahală de om, sub cuvînt că e novice, intră într-un salon ca într-un grajd, se izbește de scaune, răstoarnă un vas cu flori și calcă pe rochia cucoanei, gentilețele lui de hipopotam fac hazul și deliciul societăților alese.

Cam cu asemenea grații au debutat în presă cenzorii novici, numiți ieri dimineață de guvern în locul predecesorilor dați afară pentru o greșală sau o scăpare din vedere neînsemnată. Novicii aceștia într-ale cenzurii au intrat cu potcoave cu tot în parterurile paginilor noastre înflorite, au distrus straturile semănate cu îngrijire, au masacrat articolele, au căsăpit gîndurile, și speriindu-se de „bolșevismul“ nostru, au tăiat la întim-

¹ În textul orig. *luminarea*.

plare cu foarfeca întocmai ca copiii, sau mai curînd ca cei căzuți în copilărie.

Nu le păstrăm pică pentru că ne-au mutilat.

Dar ni-e ciudă că n-au avut cel puțin farmecul, drăgălășenia și adorabila stîngăcie a novicilor adevărați.

Chemarea, an. II (1919), nr. 12 (15 aprilie), p. 1.

LENIN

În noaptea de 25 spre 26 octombrie 1917.

Lupta fusese caldă. Pe străzile care duc la Palatul de iarnă al țarilor, puștile și mitralierele pîrîiseră neîntrerupt de la orele 4 înainte. Înspre miezul nopții tunul bubuise pentru întiași dată în Petrograd. Guvernul provizor capitulase. Kerenski fusese nevoit să fugă. Victoria era întregă, netăgăduită, a proletariatului revoluționar.

La 1 noaptea, sala cea mare de ședințe a sovieturilor era plină. Oratorii se perindeau la tribuna roșie. Proclamau, cu gesturi inflăcărâte și cu glasuri răgușite, triumful revoluției. Un vuiet continuu, ca zgomotul mării, umplea sala imensă. Ușile se izbeau de perete. Muncitorii întîrziati, cu ochii aprinși, cu fețele înnegrite de pulbere de pușcă, intrau armați, priveau aiuriți și cădeau ca plumbul în fundul fotoliilor. Din cinci în cinci minute vești uimitoare, de noi lupte, de noi victorii, ridicau sala în picioare. Poșta cedase. Cazarma cadetilor era înconjurată. Cutare regiment predase armele. Arsenalul căzuse. Urlete sălbatice salutau fiecare știre și glasuri sumbre întonau *Internaționala*. Oratorii se perindau mereu la tribună. Dar sala clocotea de strigăte, de vuiet, de ură și de răzbunare.

Deodată însă se făcu o liniște de moarte. Toate privirile, ca hipnotizate, se ațintiră spre un singur punct. Un om între două vîrste, scund, chel, îmbrăcat corect, cu un vraf de hîrtii la subțioară, înainta, cu pași mărunți, înspre tribună. Își așeză liniștit hîrțile pe masă, le desfăcu, le răsfoi cîteva minute, aruncă asupra mul-

țimii o privire scurtă, tăioasă, în care parcă licărea vag un zîmbet și începu să citească.

Citea cu glas sigur, calm și monoton, ca o prelegere universitară. Citea, fără să-i tresară un mușchi, fără să i se vadă pe față nici una din formidabilele emoții ale zilei, citea cumplitele decrete care proclamau pentru întiași dată în lume egalitatea economică și socială a oamenilor, care luau pămîntul, fără despăgubiri, din mîinile proprietarilor, care socializau industrie, case, averi, totul, fără să lase piatră pe piatră din toate așezămintele trecutului. Sala tăcea ca împietrită. Nici un aplauz, nici o aprobare, nici o discuție, nici o împotrivire. Numai brațele care se ridicau în aer, la sfîrșitul fiecărui articol, votînd legile organice ale celei mai profunde revoluții sociale, cu iuțeala fulgerului.

Un ceas și 35 de minute, cu ceasornicul în mină, a ținut citirea.

Iar cînd a venit rîndul ultimului articol, al aceluia care încorona într-o singură frază toată opera de pace și socialism a marii nopți revoluționare, Lenin, aruncînd hîrțiile răvășite, a ridicat și el brațul în aer, a votat și a lăsat să-i cadă palma întinsă, grea, masivă, peste toate privilegiile trecute, ca un cuțit de ghilotină.

Chemarea, an. II (1919), nr. 17 (20 aprilie), p. 2.

INVĂȚĂMÎNTUL

Cunoaștem, în sfîrșit, începutul textului care cuprinde condițiile de pace ale Antantei victorioase. Cum era de prevăzut, legea învingătorului va fi fără cruțare. Tot ce putea fi luat Germaniei, fără s-o sugrume, îi va fi luat. După arme, muniții, locomotive, vapoare, submarine, după tot ce a dat pînă acum fostul imperiu, ca preț al armistițiului, tratatul de la Versailles va mai adăuga, ca preț al păcii, și ultima picătură de aur din tezaurul lui, teritorii numeroase, fabrici, mine și concesiile economice de tot felul.

Ca democrați, am fi dorit desigur o altă pace. Dar ca oameni <.....> înțelegem pacea aceasta și, ca în fața tuturor forțelor obscure și oarbe ale vieții, ne înclinăm înaintea ei.

Înclinîndu-ne însă <....>, resemnîndu-ne să acceptăm legea sălbatică a existenței, așa cum e, avem cu atît mai mult dreptul să extragem supremul învățămînt din pacea oferită azi popoarelor și din tragica aventură a Germaniei înfrînte.

Imperialismul german, beat de orgoliu, ros de demnul dominației universale, a provocat războiul și a crezut că va putea impune lumii condițiile de viață ale organizației lui de fier. Puterea Germaniei era formidabilă. Armate, căi ferate, bănci, industrii, toate mijloacele civilizației moderne puteau fi mobilizate și aruncate asupra unui singur țel, din voința unui singur om, și omul acesta era Kaizerul iresponsabil de la Berlin.

Ori, cu tot aparatul acesta de material și de oameni, Germania a căzut. În sălile somptuoase de la Versailles, delegații ei semnează azi falimentul celui din urmă im-

periu al lumii. Cine e omul, unde e imperiul care ar mai avea nebunia să imite pildele lui ?!

Vai! s-ar părea absurd, dar oameni și imperii de acestea mai există încă pe suprafața pământului. Asistăm de șase luni încoace la un spectacol straniu <.....>

Nici un teritoriu nu e prea vast pentru visurile lor imperialiste <.....>

...Un om politic nu se simte prea mic. Toți și toate vor noi teritorii, noi colonii, noi porturi și ieșiri la mare, noi concesiile economice, noi milioane de supuși sau de sclavi <.....>

...Nebunia cuceririlor și-a dominațiilor stăpânește guvernele tocmai acum, când condițiile păcii de la Versailles cad ca tot atâtea cuțite de ghilotină peste prezența superbă a rasei care voia să stăpânească pământul.

Nu le spune nimic <.....> lamentabilul sfârșit al militarismului german? Își mai închipuiește vreunul că ceea ce n-a putut realiza Germania formidabilă de odinioară vor putea ei să facă și să ducă la bun sfârșit? Mai crede vreunul din ei în forța armatelor, în atotputernicia militarismului, în biruința <.....>

Chemarea, an. II (1919), nr. 26 (11 mai), p. 1.

BEN-ISRAEL

Un picior de lemn a bocănit în odaia de-alături, sau cineva a bătut în ușă? Cum eram cu capul prins între mâini și cu gândurile risipite pe paginile cărții scrise cu veacuri îndărăt, n-am putut să mă reculeg la timp și n-am răspuns: intră! Dar ușa s-a deschis singură, și în cadrul ei a apărut schimbat, îmbătrinit, cu obraji supti, cu părul vilvoi și cu ochii ca doi tăciuni aprinși încă, bunul și vechiul meu prieten Ben-Israel. Nu știu cum am sărit de la birou și m-am găsit în mijlocul odăii, cu brațele deschise, așteptând, ca altădată, să facă și el jumătatea cealaltă de drum și să cadem unul în brațele celuilalt. De data asta însă Ben-Israel nu s-a clintit din loc, m-a privit lung și trist în ochi, apoi, încet, a făcut câțiva pași spre mine, și la fiecare pas piciorul lui drept lovea, cu un zgomot sec, pardoseala, ca un ciocan cu care bați cuie în capacul unui sicriu. Ben-Israel se întorcea din fundul unui spital din nordul Moldovei și s-a întors din război cu un picior de lemn.

Într-un sfert de ceas mi-a povestit liniștit, fără cuvinte mari și fără fraze de efect, viața lui de trei ani încoace, de când ne-am despărțit strângându-ne tăcut mâinile, într-o noapte caldă, dulce și minunată de august. N-o să repet ce mi-a spus, n-o să vorbesc nici de entuziasmul cu care Ben-Israel s-a înscris ca voluntar în rândurile armatei, convins că luptând împotriva imperialismului german lupta în același timp pentru progresul lumii și pentru dezrobirea tuturor oamenilor și semințiilor pământului, nici de faptele lui de arme, pentru că Ben-Israel ar rămânea stinjenit și confuz să aplece de la mine că s-a purtat ca un erou. O să spun însă că, după

un sfert de ceas de confesiune, a clătinat dureros din cap și, privindu-mă cu o infinită și resemnată dezamăgire în ochi, mi-a vorbit astfel :

— Și tu, și eu ne-am înșelat. Am crezut amândoi cu admirabilă naivitate că va fi de ajuns să doborîm un imperialism ca să zdrobim cu aceeași lovitură toate imperialismurile și că va fi destul să facem România Mare ca s-o facem în același timp încăpătoare, dreaptă și bună pentru toți. Dacă vrei să măsoți profunzimea eroarei noastre, citește condițiile de pace ale Franței lui Jaurès și dacă vrei să știi pentru ce am luptat și pentru ce am pășit pragul casei tale prietenești cu piciorul ăsta de lemn, citește ultimul decret-lege care ne acordă încetățenirea și ne cheamă la viața politică a țării noastre, cu neîncredere, cu reticențe, cu țîrița, pe ușa de din dos a articolelor prevăzute cu penalități demne de escroci și de pușcăriași.

Am lăsat pe prietenul meu, Ben-Israel, să vorbească și să-și descarce toată amărăciunea care-i umplea sufletul. Fără să vreau, mă uitam din cînd în cînd, pe furiș, la piciorul de lemn, și îmi dădeam seama că, între judecata unui om teafăr trupește și raționamentul unui mutilat, trebuie să fie o deosebire care viciază, cel puțin în parte, gîndirea unuia din doi.

De aceea, cînd Ben-Israel a tăcut și și-a lăsat capul greu de gînduri dureroase în pămînt, i-am luat binișor mîna și i-am vorbit încet, cu teamă și cu grijă, așa cum se vorbește oamenilor susceptibili pentru că au suferit prea mult și la căpătîiul celor bolnavi :

— Înțeleg, Ben-Israel, amărăciunea ta. Înțeleg revolta ta sumbră și îndreptățită împotriva vieții care ne dezamăgește totdeauna și împotriva societății care, din propriul ei imbold, nu e dreaptă și bună niciodată, și înțeleg și ura ta, Ben-Israel, pentru că e firesc să urăști și să vrei răul cînd ai iubit prea mult și cînd iubirea ta a fost răsplătită cu batjocură și cu viclenie. Dar ceea ce nu înțeleg, și iartă-mă că-ți vorbesc astfel, e ca tu, prietenul meu și reprezentantul unei rase deprinse să învingă toate piedicile prin răbdare, înțelepciune și tenacitate, să dezesperezi așa de repede și să nu așterni peste întinderea tristeții tale, ca un balsam, ceva din lustrul

acela filozofic care făcea farmecul convorbirilor și serile noastre de odinioară. Te simți umilit și palmuit în sentimentul tău de justiție, Ben-Israel, de ultimul decret-lege al guvernului domnului Brătianu, care-ți precupește cetățenia. Te simți rănit în umanitarismul tău larg de spăimîntătoarele condiții de pace ale Franței republicane. Ai dreptate, prietenul meu.

Dar tu uiți, Ben-Israel, că toate măsurile astea aspre și restrictive poartă pecetea improvizării și a vremelniceii. Tu uiți că numai în chestia evreiască, de pildă, de vreo zece luni încoace, s-au dat cel puțin o duzină de legi, de tratate și de decrete și că pe toate le-a măturat, una după alta, vîntul vremii. Tu uiți că guvernul domnului Marghiloman refuza țăranilor pămînt și visa o reformă electorală cu ridicole temperamente, și că vremea, mai puternică decît voința bieților oameni, a făcut să se aleagă praf și pulbere din muncile obligatorii, din parlamentul care le votase și din guvernul care credea cu orgoliu în opera lui, pentru că semnase pacea de la București. Tu uiți că popoare mari, victorioase sau învinse au iscălit tratate de pace, au încheiat convenții, au anexat și au pierdut teritorii imense, și că toate convențiile și cîștigurile astea pe hîrtie n-au durat nici cît decretul domnului Brătianu. Tu uiți că tronuri s-au prăbușit, că imperii s-au dizolvat, că popoare noi s-au născut ca din pămînt, în mai puțină vreme decît îi trebuia altădată unui sat să se ridice și să înflorească. Tu uiți, Ben-Israel, că trăim cea mai formidabilă epocă revoluționară din cîte a cunoscut omenirea și că, în vremea noastră, un decret-lege, chiar semnat de Brătianu, nu poate avea pretenția bizară să trăiască mai mult decît trăiau rozele poetului :

L'espace d'un matin...

Chemarea, an. II (1919), nr. 51 (5 iunie), p. 1.

PACE ȘI RĂZBOI

Ieri, la orele 5 d.m., Germania a semnat tratatul de pace. În faimoasa sală a oglinzilor de la Versailles, delegații imperiului învins, ispășind crima lui Bismarck de-acum 50 de ani, au iscălit și parafat capitularea celei mai formidabile autocrații militare din câte a cunoscut istoria omenirii.

În chipul acesta protocolar și solemn se încheie astfel ultimul act al mării și cumplitei tragedii europene.

Mulți dintre noi am prevăzut sfârșitul acesta lamentabil. Mi-aduc aminte de campaniile înverșunate ale *Faclei* din primele zile ale lui august 1914, de urletele sălbatice și deznădăjduite pe care le scoteam atunci împotriva imperialismului german provocator, de încrederea noastră oarbă, îndărătnică, încăpăținată în victoria finală a aliaților. Cu un gram mai mult de prezumție decât avem și cu un grăunte de inteligență mai puțin din cât ne-a înzestrat natura, am putea să ne lăudăm în gura mare, ca ațiția alții, că am fost proroci.

Să nu ne mândrim însă prea mult și să nu umflăm biata noastră vanitate omenească cu ridicole pretenții profetice.

Adevărul e că, din ziua când Anglia a intrat în război împotriva Germaniei, era ușor de prevăzut că Italia mai întâi, că alte puteri de-a doua mână mai târziu și că America cea din urmă vor înțelege treptat, de bunăvoie sau silit, imensa primejdie a imperialismului german și că-și vor uni silințele cu toatele ca să-l zdrobească. Și nu era, de asemenea, cine știe ce filozofie mare să prevezi că, precum toată lumea are totdeauna dreptate împotriva unui singur om, tot astfel și cele cinci

continente coalizate contra unui singur stat vor sfârși, în cele din urmă, prin a-l învinge.

Să lăsăm deci orgoliul, care nu șade bine decât proștilor, la o parte. Mai ales că, în delirul nostru profetic, ne-am înșelat adeseori și că natura, mai subtilă decât oamenii, n-a ținut să-și dezvăluiească în întregime, înaintea ochilor noștri uimiți, arcele misterelor ei nepătrunse. Așa că, dacă am prevăzut cum se va sfârși războiul, nici unul din noi nu se poate lăuda că a întrevăzut și cum va fi pacea.

O! pacea semnată ieri la Versailles, cum o vedeam în visurile noastre entuziaste din primele ceasuri ale războiului! Cu câtă dezinteresare și cu ce avînt ne-am pus atunci sufletul în slujba Franței! Cu ce stringeri de inimă cumplite ne gîndeam că Franța lui Jaurès, că Franța mării revoluții ar putea să fie călcată în picioare și zdrobită sub tălpile greoaie ale brutei prusace și că, pentru înlăturarea unei asemenea eventualități, nici un sacrificiu nu putea fi socotit prea mare și nici o viață de prea mult preț. Și, siguri de victorie, convinși că dreptatea și umanitatea vor învinge, cum ne închipuiam generozitatea acestei Franțe care, după ce-ar fi dus în virful baionetelor ei, poporului german, darul republicii, ar fi întins o largă punte de împăcare între toate popoarele împilate ale lumii.

Visul nostru splendid! Sărmanul nostru vis!

Azi vedem ce s-a ales dintr-însul. O pace între cancelarii. Un pergament. Un petec de hîrtie. O duzină de semnături pretențioase. Un șnur. O masivă pecete de ceară. Și atît!

Pacea între guverne e semnată.

Dar, sub masa păcii de la Versailles, tremură pămîntul. Ferestrele sălii de oglinzi se izbesc de pereți, ca împinse de furtună. E o profetie. Văd cum filele galbene de pergament vor zbura la cele patru vînturi.

Căci popoarele mințite, înșelate, batjocorite în idealurile lor cele mai scumpe vor începe abia acum, după semnarea păcii oligarhice, sumbrul și neîmpăcatul lor război social.

Chemarea, an. II (1919), nr. 75 (30 iunie), p. 1.

PESTE CAPETELE A ȘASE GENERALI...

E o tactică simplistă și o invenție veche de când lumea. Când vrei să te păzești de-o primejdie iminentă sau de loviturile unui adversar, îi scoți înainte o sperietoare, o momie, sau un țap ispășitor, și pe când dușmanul își înfige adânc sabia în pielea de pînză și în trupul de cîlți al manechinului, tu stai binișor deoparte, îți răsucești liniștit o țigară și, privind lumea prin rotocoalele de fum albastru, rîzi de truda zadarnică a omului și de biata prostie omenească.

Unele animale, aproape tot așa de stupide ca și speța noastră, sînt supuse aceleiași iluzii optice. Taurii din Spania, de pildă, se reped cu coarneau în cîrpele roșii pe care le agită toreadorii; și toți vînătorii știu cum un simplu ciob de oglindă atrage în bătaia puștii stoluri întregi de ciocîrlani.

Asemenea păsărilor cerului și patrupezelor necuvîntătoare, partidele noastre din opoziție, o seamă de ziare independente și foarte mulți cetățeni indignați se năpustesc de opt zile încoace împotriva momiiilor așezate în jilțuri ministeriale de domnul Ionel Brătianu; împotriva paiatelor care dau din mîini, din cap și din picioare, care semnează decrete-legi, primesc în audiențe, se string în consilii și joacă roluri politice, după cum șeful Brătienilor trage sforile în culise; împotriva celor 6 gravi, încruntați, umoristici și inefabili miniștri-generalii.

De opt zile încoace, un adevărat concert de imprecății și de vociferări salută cacofonic în fiecare dimineață regimentul teroarei cazone și guvernul demnilor urmași ai neuitatului Moș Teacă. Unii ridică brațe exasperate și neputincioase spre cer. Alții amenință văzduhul cu pum-

nii. Cetățeni pașnici și inofensivi pînă mai ieri se simt cuprinși subit de-o sacră și violentă agitație sufletească. Comparații ireverențioase, glume usturătoare, cuvinte de duh sălbatice spintecă și trec, ca jocuri de artificii, prin atmosfera îmbicsită a cafenelelor.

În redacțiile ziarelor se face haz sau se scrișnește din dinți, după temperamente. Partidele de opoziție se burzuluiesc și-și retrag pretutindeni candidaturile [...] Aluzii transparente evocă Coțofeneștii. Miini viguroase scot de urechi pe gineri din brațele socrilor. Însuși principiul minorităților e pus la contribuție, ca să descopere, în ascendența bravilor generali ai țării, pe strămoșii de altă naționalitate și de alt rit. Toată forța de răzbunare, de revoltă și de ură a poporului român e canalizată și abătută de miini prea îndemnitece sau prea puțin abile împotriva guvernului de militari.

Or, în vremea asta, pe cînd cei 6 generali, nemișcați în front, smirnă ca la paradă, înșirați ca păpușile în jocurile de masacru, primesc, fără să cricnească, tiflele, bobîrnacii, injuriile și loviturile, îndărătul lor, ghemuit în umbră, tupilat la pîndă, așteaptă cineva, cu capetele sforilor în mîină și cu un ris sinistru în barba-i de țap.

El stă la spatele guvernului de generali.

Pe el îl apără zăngănitul de săbii și zornetul de pinteni.

Pe el îl uită încet-încet țara, care nu mai vede decît trese, fireturi, stele, brandenburguri și pampoane

Pe el îl desfată concertul de blesteme și de huiduieli stîrnite de el, meritate de el, dar scoase la adresa altora.

E el care profită. E el care rîde. El: reprezentantul neînduplecat al oligarhiei; omul băncilor, jafului și crimei; politicianul mizeriei nerăsplătite și al durerilor nerăzbunate; el, în carne și oase, pătat de noroaie și scaldat în sînge, el — Ioan I. C. Brătianu.

Popor deștept ca oaia :

Înjură și lovește mai departe pe actorii care-și joacă ridicol rolul lor de miniștri în uniforme arhaice și aurite.

Și salută cu o salvă de aplauze, sau îl uită pe autorul farsei tragice și bufe al unui guvern de generali.

Chemarea, an. II (1919), nr. 174 (7 octombrie), p. I.

TRĂIASCĂ REGELE !

Nu sînt, n-am fost și nu voi fi dinastic. Din convingeri politice cred că Republica e cea mai bună și mai plăcută formă de guvernămînt. Dintr-un sentiment perpetuu de revoltă descoper zilnic în mine o ură nestinsă împotriva tuturor tiraniilor care nu pot invoca cauza legitimității pentru că sînt ereditare. Iar un grăunte de înțelepciune filozofică mă face să privesc mereu, cu un zîmbet ironic în colțul gurii, farsa regalității, care îmbracă în purpură și aur o biată făptură omenească la fel cu toate celelalte, ba adeseori mai nevolnică, mai pătimașă și mai stupidă.

Un rege în vremurile noastre democratice mi se pare ceva tot așa de copilăresc și de absurd cum trebuia desigur să i se pară acum 2.000 de ani lui Platon spectacolul poporului prosternat la picioarele Boului Apis. Mintea mea refuză să conceapă simbolul etatist, care face dintr-un bețivan, dintr-un muieratic, sau dintr-un lamentabil cretin un fel de divinitate iresponsabilă, adulată de cei interesați și tămiiată din depărtare de cei ignoranți.

Și totuși !

Totuși, de ieri dimineață încoace, simt clătîndu-se în mine convingerile, credințele și înțelepciunea de altădată. Fără să vreau, împotriva întregului meu trecut de revoltat, ceva nou și straniu mă roade, o dorință ascunsă, un imbold misterios, o nevoie imperioasă de a striga ceea ce-mi apasă sufletul, de a spune în gura mare ceea ce clocotește în mine, de-a urla în cor cu haita de lupi flămînzi a politicianilor slugarnici : Trăiască regele !

Trăiască regele care, într-un acces subit de iluminare, a conceput scrisoarea apărută în *Monitorul oficial* de ieri și adresată scumpului său președinte de consiliu.

Trăiască regele care, între două cupe cu șampanie, plutind în nouri glorioși ai iresponsabilității efective, a semnat documentul strecurat sub șervetul festinului, de mîna dibace a d-lui Ionel Brătianu.

Trăiască regele care, obosit de munca zilei și sleit de muncile nopții, a găsit totuși puterea să iscălească, cu propria lui mîna, lungul lui nume nemțesc în josul unui pergament istoric.

Trăiască regele care, sumbru ca zeii Olimpului și implacabil ca destinul, făgăduiește norodului lui flămînd de pîine și de dreptate eternizarea domniei brătieniste, „prin toate mijloacele disponibile și procedîndu-se cu toată rigoarea“ în contra recalitrantilor.

Trăiască regele care, asemenea lui Ludovic al Franței și lui Niculai al Rusiei, refuză poporului libertățile elementare și instituțiile legale menite să salveze dinastiile.

Trăiască regele care, liniștit, simplu, cu-o seninătate stupefiantă, taie printr-o singură trăsătură de condei ultimele legături dintre el și țară.

Trăiască regele care, în dimineața zilei de ieri, în zorile zilei acesteia memorabile, a făcut mai mult, prin cele douăzeci de rinduri publicate în *Monitorul oficial*, decît toate articolele subversive și decît toate discursurile incendiare ale revoluționarilor.

Trăiască regele, care [...] prepară, grăbește și precipită ceasul revoluției sociale !

Chemarea, an. II (1919), nr. 199 (1 noiembrie), p. 1.

PARLAMENTUL NEPUTINȚEI

Se împlinesc azi patru săptămîni de cînd s-a deschis Parlamentul. Firește, aniversarea aceasta nu este nici emoționantă, nici istorică. O lună de activitate politică nu înseamnă cine știe ce ispravă mare, în fața scurgerii eterne a lucrurilor și a vremii. Treizeci de zile, chiar bine împlinite și cinstit întrebuințate, cîntăresc infim de puțin în viața națiunilor sau în existența unui individ.

Totuși, pentru că au trecut patru săptămîni din ziua memorabilă cînd înțeleptul și cumpătatul și augustul nostru suveran a deschis porțile Ateneului, după patru ani de teroare, celor vreo opt sute și ceva de aleși ai României Mari, să ne oprim o clipă pe marginea drumului străbătut, să ne recapitulăm faptele săvîrșite, să rememorăm discursurile care au indicat noi orizonturi poporului român și să judecăm, cu dreaptă și temătoare de Dumnezeu nepărtinire, opera noastră parlamentară.

Cum „la început a fost cuvîntul“, să începem și noi cu analiza manifestațiilor verbale, clocotitoare cîteva clipe sub cupola Ateneului și domolite apoi și trecute pentru eternitate în voluminosul mausoleu al *Monitorului oficial*. Manifestațiile acestea au fost de două naturi deosebite. Primele : de ordin, ca să zicem așa, intelectual. Oratori nenumărați se ridicau la tribună, vorbeau cu gesturi bătoase ori dezordonate, cinci minute sau o jumătate de ceas, și coborau tot așa cum se suiseră, fără să știe nici ei, nici Camera pentru ce au venit și pentru ce pleacă. Am ascultat vreo sută de interpelări, memorii și discursuri. Vai, cită sărăcie de gîndire sub ce lamentabile zdrențe de stil ! Subiecte la singular, verburi la

plural, fraze fără verb și discursuri fără subiect. Cafonii îngrozitoare, repetări nesfîrșite, imagini poetice culese din romanele în fascicule și nici o încercare de ridicare personală sau a adunării peste nivelul sfărătoarelor banalități. Aplauze cu ghiotura ! Rețeta e de altfel simplă. Ți se înămolește inspirația ? Strigi : „Trăiască România Mare !“ Și sala ropotește. Deputații moțăiesc în jilțuri ? Răcnești : „Trăiască Iorga !“ Și miinile aplaudă frenetic. Adunarea miriie în surdină ? Zbieri pe neașteptate : „Trăiască regele !“ Și marasmul se schimbă în entuziasm delirant.

Felul acesta de exprimare, tradus prin vociferări răgușite, bătăi din palme și tropotiri de picioare, constituie cel de al doilea aspect al oratoriei noastre parlamentare !

O singură excepție la regula asta rigidă : cuvîntările socialiștilor. Dar cu o floare, sau chiar cu două, nu se face primăvară.

Opera Parlamentului ?

Incapabil să alcătuiască din sînul lui un minister viabil, legiuitorul corp e tot așa de nepregătit și de nedestoinic să legifereze. După treizeci de zile de vorbărie pe atît de zgomotoasă pe cît de deșartă, Parlamentul nu se poate lăuda cu o singură dispoziție de ordin particular sau general, nu se poate mîndri cu o singură inițiativă îndrăzneată sau măcar timidă, nu-și poate încheia bilanțul, nu cu o lege, dar cel puțin cu un paragraf, cu un articol sau cu un aliniat. Ba greșesc. Proiectul de lege al doctorului Lupu, care prevedea scutire de amenzi pentru patru sute de mii de nevoiași, muncitori și țărani, a fost primit cu murmure și a fost masacrat pentru că trecuseră cele cinci minute reglementare. În schimb, s-a votat luarea în considerare și s-a obținut urgența pentru scandalosul proiect din inițiativă parlamentară, care prevede diurne grase și lefuri respectabile onorabililor reprezentanți ai națiunii. E primul dar pe care Parlamentul României Mari îl face poporului român. Cincizeci de milioane pe an, citiți bine : *cincizeci de milioane*, din bugetul unui stat sărac și falit, pentru aleșii lui.

Afară de punctul acesta luminos în activitatea noastră legiuitoare, încolo totul e haos și întuneric. Furtună într-un pahar cu apă, blocuri care se fac și se desfac

peste noapte, portofoliuri care apar, dispar și iau ochii nenumăraților ahtiați de ministere, stări sanitare precare, declarații escamotate vecinic, intrigi, șoapte, urlete și, colac peste pupăză, un parlament care-și consolidează blocul chemînd la ministerul de interne pe șeful unui partid de opoziție !

Iar în vremea asta, foametea amenință satele și orașele, și pămîntul țării fuge sub ropotul depărtat și surd al revoluției care vine.

Clopotul, (1919), 18 decembrie, p. 1.

DARUL DE CRĂCIUN

Marele Cartier ar fi vrut, o ! din toată inima, să ne dăruiască un război cu ungurii, cu rușii, cu bulgarii, cu oricine, nu importă, numai război să fie, cît de mic, și numai prilej de viață largă, de trai bun, de zaiafet, de sfîntuială, de plimbări în automobilele altora și de îmbuibare pe spinarea tuturor la Marele Cartier.

Guvernul ar fi vrut și el să ne dăruiască nițică libertate, ridicînd cenzura, suspendînd starea de asediu, concediînd curțile marțiale și acordînd pensii bine meritare, cît de grase și cît de grabnice cu puțință, generalului Prezan și liotei lui de sedentari, dar n-a putut să ne facă darul de Crăciun, bietul guvern, pentru că e ros de neputință, sărmanul, risipit de vacanță în toate unghiurile țării, hărțuit, necăjit și slăbănog foarte.

Parlamentul avusese și dînsul o clipă veleități îndrăznețe de inițiativă și de voie bună. Se vorbea atunci de măsuri radicale, de legi nemiloase, de dreptatea care trebuie să domnească, stăpînă implacabilă și adorată, în lungul și în latul României Mari. Era aceasta vremea eroică cînd aleșii națiunii aplaudau cu entuziasm delirant și huiduia în cor pe oligarhi. Dar eroismul a trecut, urletele de durere ale afacerii au amuțit și, din toată truda și din tot screamătul Parlamentului, poporul român nu s-a ales decît cu darul celor 5 000 de lei pe lună făcut fiecărui deputat.

Partidele istorice, deprinse să-și ferească patria și neputîndu-se împăca cu gîndul că din țitele lor materne nu va mai izvorî și nu se va mai revărsa Nilul bugetar, așteptau și ele în friguri apropierea Crăciunului, ca să dăruiască poporului acestuia, văduv de takism și orfan

de brătieni, mama neprețuită a unui guvern național. Sărbătorile au venit însă. Și de ramurile pomului de Crăciun vedem, cu uimire, cu deznădejde și cu jale, că nu atîrnă, spînzurați, nici unul din politicianii vechiului regim și nici o duzină măcar din miniștrii sau ministeriabilii partidelor istorice.

Să ne consolăm și să ne resemnăm totuși.

Dacă înăuntrul țării sîntem amăgiți în credințele noastre și înșelați în speranțele noastre, dacă de sfințele sărbători ale nașterii Mîntuitorului am rămas zadarnic cu miinile întinse după daruri himerice, dacă Marele Cartier mai există, dacă cenzura și starea de asediu mai supraviețuiesc, dacă politicianii sînt sătui, iar poporul tot flămînd de piine, de justiție și de libertate, s-avem încredere totuși, să nu pierdem nădejdea în ziua de mîine, să nu stăm, asemenea vitelor, cu privirile pironite numai în pămînt, ci să le ridicăm pînă la înălțimea omului, să le rotim în jurul nostru, să le aruncăm departe, peste munți, peste ape și peste granițe.

Ridicați-vă privirile din pămînt, noroadelor, și priviți în zare, tovarăși!

Armatele roșii de la nord își oglindesc astăzi flancurile în valurile Mării Negre.

De sfintele zile ale Crăciunului, Lenin a dăruit pooarelor revoluționare ale lumii trei cetăți înfloritoare: Taganrog, Nicolaevsk și Odesa.

Chemarea, an. III (1920), nr. 261 (7 ianuarie), p. 1.

CUM SE FACE REVOLUȚIA

Titlul acesta general, sub care voi face în coloanele *Chemării*, istoricul revoluției rusești, așa cum am văzut-o și așa cum a fost provocată de crimele și păcatele regimului țarist, a avut darul dacă nu să alarmeze, în orice caz să exaspereze pe d. Eugen Goga, fratele poetului.

Pe trei lungi coloane din *Renașterea română*, domnul Goga se plînge, se vaietă și se bocește împotriva lui Lenin, împotriva mea, împotriva bărbaților providențiali care lipsesc României Mari, împotriva oamenilor și-a vremii, în accente lirice cu atît mai înduioșătoare cu cît sînt lipsite complect de talent și în acorduri stilistice de o incoerență suavă și rară.

În același timp, în același articol, aproape în aceeași frază, cu o virtuozitate neîntrecută de scamator al gîndirii, domnul Eugen Goga reușește să împace toate contrastele, să vadă, simultan, alb și negru, să acorde admirabil dacă nu predicătele cu subiectele, cel puțin părerile cu lucrurile [care] sînt ireconciliabile prin natura lor intimă.

Astfel, domnul Goga se laudă că nu s-a temut nici odată de „seriozitatea gesturilor mele de revoluționar“, ca să-și completeze imediat gîndul cu afirmația că sînt „un om care crede că Lenin e noul Messia al umanității“.

Cu același spirit de consecvență, domnul Goga mă denunță în același timp că „fac pe bolșevicul“ și că sînt totuși un dărămător de meserie.

Și împingînd logica aceasta „sui generis“ pînă la ultimele și umoristicele ei limite, domnul Eugen, fratele scriitorului, mă îndeamnă să-i zic înainte „din lăuta mea bolșevică“, să mă bucur și să mă scutur, amenințîndu-mă

totdeodată, printr-o frumoasă și originală floare de stil, că în curînd va veni ceva, cineva, nu știu bine cine anume, pentru că nici domnul Goga nu reușește să-I precizeze, deși își face ochii roată, care mă va sili să intru, sumar și prompt, „în mormîntul neființei“.

Brrr !.. domnule Goga. Ce suflet de asasin ai sub apariția de om amabil și de conviv chefliu. Și cum m-aș alarma la rîndul meu, și cum m-aș speria foarte și cum aș căuta un răspuns documentat și serios aiurărilor d-tale din *Renașterea*, dacă n-aș ști, dacă n-am ști amîndoi, intru patru ochi numai, că alături de „dărămătorii de meserie“, cum ți-ai intitulat d-ta articolul, mai există și naționalism și *patrioți de meserie*, al căror singur merit și singură superioritate asupra mea este că dumnealor exercită o meserie extrem de rentabilă.

PÎINE !.. PÎINE !..

La începutul lui martie 1917, pîinea, carnea și alte cîteva articole alimentare de prima necesitate, care se făcuseră tot mai rare în această epocă a războiului, de data asta lipseau aproape complect pe piața Petrogradului. Măcelăriile erau mai toate închise ; brutăriile își deschideau porțile abia două-trei ceasuri pe zi ; în fața unora, ca și în fața celorlalte, cozile se lungeau din ce în ce mai lamentabile și mai zgrebulite de frig.

Membrii Dumei își făceau datoria protestînd și cerînd izgonirea guvernului nevolnic. Socialistul revoluționar Skobelev mersese pînă acolo încît amintise că însuși tronul regilor Franței fusese măturat, odinioară, de furia poporului. Dar miniștrii țarului nu răspuseseră nimic pentru că, desprețuind Adunarea Națională, nu luau loc mai niciodată pe banca ministerială și, neauzind astfel nici protestele Camerei, nici murmurul națiunii, nu făceau nimic ca să organizeze mersul normal al Căilor Ferate.

Trenurile veneau cu mari întîrzieri sau nu soseau deloc. Ca și pîinea, cărbunii începeau acum să lipsească simțitor. Foarte multe fabrici reduseseră lucrul sau fuseseră nevoite să-și stingă furnalele. Mii și mii de muncitori, aruncați în stradă, lungeau zadarnic cozile din fața brutăriilor, a căsăpiilor, a magazinelor de legume.

Știri imprecise, zvonuri alarmante circulau din om în om, treceau din gură în gură, lăsînd în urma lor o rumoare de exasperare și de revoltă în sufletul celor necăjiți. Se vorbea de lăcomia speculatorilor, de ciștigurile scandaloase ale acaparatorilor, de intenția guvernului, care voia să înfometeze capitala imperiului ca să silească poporul la o pace separată cu nemții. Lămuririle interesate sau de bună-credință ale specialiștilor nu reușeau să convingă opinia publică și nici, mai ales, să dea pîine Petrogradului. Ziarele de tiraj publicau zilnic articole savante, care explicau că necesitățile armatei, întroieririle liniilor principale și lipsa de cărbuni îngreuiau și făceau pe alocuri aproape cu neputință traficul normal. Unii învinuiau pe muncitori că sînt leneși și de rea-credință ; alții demonstrau că numărul locomotivelor defectate creștea mereu. Dar toate ziarele și toate discursurile prevestitoare din Parlament nu izbuteau să zguduie indolența unei birocrății complicate și rutinate și să miște din loc măcar un singur tren mai mult pe zi. Trenurile nu veneau, cărbunii nu veneau, fabricile se închideau una după alta, mii și mii de noi muncitori erau aruncați pe drumuri în fiecare nouă dimineață, și ca totdeauna, [în] vremurile de restriște, pîinea nu se mai găsea în abundență decît pe mesele bogaților.

Un strigăt, timid la început, înăbușit și sugrumat, apoi din ce în ce mai tare și mai deznădăjduit, străbătea acum arterele vaste ale capitalei și se izbea zadarnic de zidurile palatelor somptuoase, cerînd exasperant de monoton : Pîine !.. Pîine !..

Pîine cereau proletarii uzinelor, care erau bine plătiți, dar nu aveau ce să cumpere cu rublele lor ; pîine cereau cartierele mărginașe, mahalalele muncitorești, lucrătorii rămași fără voie cu brațele încrucișate la porțile atelierelor închise ; pîine cerșea capitala luxoasă a

unui imperiu agricol care, din grînarele lui nelimitate, ar fi putut să hrănească și să sature tot pămîntul !

În reuniuni furtunoase și clandestine, oratori improvizați, cu gesturi brutale și cu accente surde de mînie, îndemneau poporul să iasă în stradă și să-și ceară dreptul lui elementar la viață. Cei mai mulți vorbeau numai de pîine ; cîțiva însă, încă de pe atunci, vorbeau și de pace. Cu tot regimul stării de asediu, cu toată asprimea cenzurii, cu toată spaima care se întindea peste orașul înfometat și mut sub îndoitul lui giulgiu, de zăpadă și de teroare albă, discursurile abea șoptite, dar îndemnînd la răzvrătire, treceau dintr-o odaie într-alta, dintr-o casă în toate celelalte, parcă încăperile nu ar mai fi avut pereți și clădirile ziduri, într-atît murmurele înaripate de revoltă găseau răsunset în sufletul și în mizeria fiecărui cetățean. Sentinelele izolate nu puteau să le audă, patrurile de cazaci nu puteau să le prindă în zbor, agenții secreți ai poliției mai nu răzbeau să le înregistreze pe toate, sau, poate, nu mai aveau interes imediat s-o facă. Probabil că misterioase ordine de sus adormiseră, o clipă, vigilența Ohraniei.

Altfel nici n-ar fi posibil să se explice de ce în ziua de 3 martie două mitinguri populare au putut să aibă loc la lumina tulbure a zilei, sub cerul posomorît, dar liber : una în foburgul muncitoresc Wiborgskaia Storoņa și cealaltă la cîteva sute de pași numai de Palatul de iarnă al țarului, de-a lungul lui Nevski-Prospekt fără ca armata să intervie și fără ca nagaicele cazacilor să șuiere în vîntul înghețat al iernei.

Oratorii, totuși, vorbiseră în cuvinte aprige de ticăloșia stăpînitorilor și de foamea poporului. Mulțimea îndrăznise să huiduiască. Femei despletite ridicaseră amenințător brațele lor uscate și răzbunătoare.

Obscure calcule politice opriseră însă represiunea prematură. Nu mai încape nici o îndoială că guvernul trădător a lui Sturmer avea nevoie de o mișcare de stradă, o dorea cel puțin, dacă nu o pregătea el singur, incredințat fiind că la momentul oportun va putea să dea două lovituri deodată : să smulgă țarului, înfricoșat de

spectrul revoluției, semnarea tratatului de pace separată cu Germania și să înceapă în sînge, în același timp, începuturile insuportabile ale mișcării muncitorești.

NOTE ȘI AMINTIRI DIN RUSIA REVOLUȚIONARA

Probabil că zilele de 4, 5 și 6 martie, liniștite în aparență, liniștite însă ca atmosfera încărcată de furtună, au fost străbătute de curente subterane de propagandă, de conciliabule politice, de întruniri restrînse, de pregătirile tainice ale acaparatorilor și ale agitatorilor mulțimii. Poliția instala, într-ascuns, pe acoperișurile clădirilor cele mai înalte mitraliere numeroase. Ultimele brutării deschise se închideau una cîte una. Greve parțiale și generale se puneau la cale și erau gata să izbucnească.

În noaptea zilei de 6 martie, sub un cer senin și înghețat, scăpărînd de stele, toate preparativele erau desigur terminate, și praful de pulbere, umplut, pînă la vîrf în inima secularei Rusii țariste, nu aștepta decît o singură scînteie.

Ziua istorică de miercuri, 7 martie, avea să vadă prima ei licărire.

Un conflict banal, o pretenție aproape absurdă a cîtorva munci [...] ¹ administrației intolerante și formaliste au fost prilejul unei ciocniri obișnuite în raporturile dintre capital și muncă, dar care de data asta trebuia să provoace, să grăbească și să precipite cel mai formidabil cataclism social din cîte a cunoscut omenirea.

Așadar, în după-amiaza zilei de 7 martie, muncitorii Uzinelor metalurgice Putilov, din motive fără nici un fel de seriozitate sau de importanță, hotărîseră să ție o întrunire în însăși incinta fabricii. Administrația, în loc să discute sau să găsească un compromis, respinge cu aroganță pretenția lucrătorilor și ca măsură de [...] ²

¹, ² Text incomplet în ziarul *Chemarea*.

și rezistența neroadă a unei represalii, dispune închiderea atelierelor. Mii de muncitori părăsesc astfel lucrul, fără voia lor și, desigur, fără dorința directorilor fabricii, și răspîndesc în toate cartierele Petrogradului vestea că cea mai puternică uzină a imperiului și-a suspendat brusc activitatea. Consfătuiri nervoase și agitate au loc imediat. Ștafete pleacă în toate direcțiile. Propagandiști sînt trimiși să facă apel la spiritul de solidaritate al proletariatului.

Greva generală însă, care de cîteva zile plutește în aer, n-are nevoie, de data asta, nici de cuvîntări înflăcărâte, nici de agitație. Lîngă vetrele fără foc, în jurul meselor fără pîine, frigul și foamea vorbesc graiul celor mai buni propagandiști. Din îndemnul lor atelierele se glesc unul cite unul și cîteva fabrici se închid.

În ziua de 8 martie, muncitorii aceștia fără lucru lungesc și mai mult cozile kilometrice de la ușile brutăriilor sau străbat, în grupuri răzlețe și în haine desărbătoare, bulevardele capitalei. Pe la orele 2 după prînz animația e extraordinară. S-ar părea că e duminică. Perspectiva Nevski, de la Palatul Amiralității pînă la Gara Neculai, e neagră de lume. Patrute rare de cazaci călări, cu suliița într-o mină, cu nagaica în cealaltă, trec pe lîngă trotuarele ticsite de oameni pacinici, dar îngrijorați și posomorîți. Tramvaietele, mai rare ca de obicei, străbat totuși arterele principale. Ziarele apar. Firește, anunțau cu litere cursive că m.-s. țarul a ajuns cu bine la Marele Cartier, că generalul Alexiev s-a însănătoșit și că Gurko a luat comanda frontului bucovinean și român; dar nu pomenesc nimic despre gravitatea situației. În schimb, știri fantastice și contradictorii circulau cu insistență. Se spune că mai multe prăvălii au fost jefuite și că mulțimea a spart geamurile tramvaielor, care nu reintrau destul de repede la depozite. Acte violente de răzvrătire se pare că au avut loc în cartierele muncitorești. Deși nici unul din zvonurile astea nu e confirmat și deși nici un fapt ireparabil nu s-a produs, totuși, ceva imprecis și vag, un presentiment obscur apasă inimile tuturor. Pe fețele îngrijorate, în privirile întrebătoare se desemnează teama sau mijeste speranța revoluției. Cu toată mulțimea globurilor electrice, care

se aprind deodată și revarsă valuri de lumină peste perspectivele infinite și albe de zăpadă, cu toată strălucirea vitrinelor, a cafenelelor, a teatrelor, a localurilor de noapte, care își deschid larg porțile plăcerilor vieții, cu toate muzicile care cîntă și șampania care curge, sufletul Petrogradului e opresat de temeri, de neliniște și de îndoială. S-ar fi spus că ochii tulburi de beție ghiceau prin fumul de țigară, în zarea oglinzilor vaste cît pereții, siluetele depărtate, fugătoare și tragice ale proletarilor care, la ora aceea, treceau din casă în casă, aruncau din suburbie în suburbie sămînța înveninată și dulce a revoluției sociale.

Și în adevăr, noaptea n-a fost pierdută.

A doua zi de dimineață, baricade făcute în pripă se ridicau la principalele răspîntii ale orașului. Posturile de sentinele sînt îndoite. Patrute nenumerate de cazaci trec în trapul săltăreț al cailor, în zgomot de sulii și de săbii, ca într-un clinchet de clopoței. Ordine severe prescriu că atrupamentele sînt interzise și că nimeni n-are voie să treacă spre centrul capitalei.

NOTE ȘI AMINTIRI DIN RUSIA REVOLUȚIONARĂ

Dar, cu toată interdicția guvernului și cu toată desfășurarea de forțe armate, muncitori izolați, femei, cu obraji supti și cu privirile înfrigurate, reușesc să se strecoare printre cordoane, să se regăsească și să pornească de-a lungul lui Nevski, într-o procesiune lamentabilă, care strigă, în fața vitrinelor bogate și sub ferestrele palatelor de marmură: „Piine... Piine... E strigătul care izbucnește din piepturi, care va răsună în tot cursul zilei, plîngător și jalnic, dureros și lugubru în sonoritatea lui barbară, strigătul care urlă deznădejdea sălbatecă a flămînzilor spre cerul de plumb și spre lăzile de fier, fără să se știe bine încă dacă amenință sau dacă crește. În drumul manifestațiilor mulțimea pe tro-

tuare îi salută fără pic de îndoială, cu simpatie ; și sotniile de cazaci trec, abia ascunzându-și zîmbetele în ochii lor naivi și albaștri, fără să se oprească și fără să-și re-peadă caii în femeile flămînde și în muncitorii dezarmați. A simțit ceva necunoscut mulțimea ? Nu știu. Dar aplauze piriiesc pe trotuare și înfometății aclamă armata. Strigătele repetate și monotone de : „Piine... Piine“... și aclamările frenetice continuă neîntrerupte pînă în inima Petrogradului, pînă în piața istorică a Catedralei Kazanskaia, care, în atitea rînduri, a strîns în brațele colonadelor ei de piatră mulțimile înnebunite de spaimă, căl-cate în picioarele cailor și măcelărite de soldați. Acolo, de pe pedestalul statuiei lui Kutuzov și de pe treptele bise-ricii, în mitinguri improvizate, oratori implacabili cheamă la simțul răspunderii pe guvernantii imperiului, strigă durerea norodului, cer piine și dreptate. Mii și mii de glasuri le răspund în aclamări nesfîrșite : „Piine... Piine“... Miracol uimitor însă : nagaicele, sulitele și puștile, de data asta, ele nu mai răspund. Polițiștii privesc impasibili. Cazacii trec surizători. A dat cineva ordin să nu se tragă ? Ori strigătul sălbatec de Piine !... urletul gurilor strîmbate de foame le-au înmuat inimile de piatră ? Nu știu. Ni-meni nu poate să știe. E mai probabil că nici una, nici alta. Desigur că mila era încă prematură și că ordinele guvernului nu erau încă comunicate. Guvernul abia atunci aviza.

În aceeași seară, aproape în același amurg, cînd Pe-trogradul vuia de strigătul piinii și cînd de-a lungul bulevardelor imperiale trecea, ca prin țevile unei orgi monstruoase, cîntecul discordant al foamei, pe masa Con-siliului de Miniștri cîteva mîini debile aruncau zarul sortii și jucau, pe o singură și riscată carte, destinele patriei.

Ministrul de interne, Protopopov, primise rapoartele poliției și cerea colegilor să avizeze asupra situației. Pro-blema, așa cum o prezintă Protopopov, era extrem de simplă. De-o parte cîteva mii de muncitori răzvrățiți, drojdia și scursura societății ; de partea cealaltă forța formidabilă a statului organizat, avînd la dispoziția lui tunuri, mitraliere, puști și automobile blindate. Orice altă socoteală era de prisos, și orice ezitare, vinovată.

O pildă strașnică trebuia dată tulburătorilor ordinii pu-blice. După manifestațiile anarhice din cursul zilei, re-presiunea devenea inevitabilă, o represiune în stil mare, fără milă și fără cruțare.

E drept că elementele mai moderate din guvern ce-rură un termen de gîndire și evitarea măsurilor irepa-rabile. E tot așa de exact că glasuri timide încercară să arate că în adevăr populația suferea de foame și că s-ar putea împăca lesne mulțimea, organizîndu-se trafi-cul și aducîndu-se mai multă piine. E de asemenea sta-bilit astăzi că Pokrovski, blindul și dreptul ministru de externe, rătăcit nici el nu mai înțelege cum printre crea-turile lui Rasputin, vorbi cu căldură de concesiile ime-diate, politice și economice, care trebuiau făcute, pentru liniștirea și siguranța imperiului.

Dar Protopopov veghea.

Omul țarinei și amantul Virubovei, concubina lui Rasputin, îi ascultă în tăcere ; îi privi de sus, se arătă intratabil și, răzimîndu-se cu amîndouă mîinile pe tean-cul de rapoarte polițienești, ca de meterezurile unui bastion inexpugnabil, ceru încă o dată, scurt, tăios : represiune !...

Și consiliul miniștrilor lași, cu deprinderi de slugi și cu sufletul de lachei, obosiți de discuție și nemai-auzind în liniștea nopții strigătul foamei, i-au acordat-o.

Nici unul nu s-a gîndit că în ceasul acela de răgaz se mai putea încerca o ultimă și supremă tentativă de reconciliere. Nici unul n-a avut curajul să privească rea-litatea hidoasă în față și, cu prețul unui portofoliu, să oprească imperiul pe marginea prăpăstiei. Unul cite unul, abătuți, cu spinarea încovoiată, ca și cum din tavanele aurite s-ar fi lăsat, greoi, destinul răspunderilor imi-nente, cei din urmă sfetnici ai celui din urmă țar pără-siră sala de ședință.

În urma lor, rămas singur, Protopopov ridică dis-prețuitor din umeri, și cu un suris de înaltă satisfacție fluturîndu-i pe buze, putu să se socotească, de bună-credință, stîlpul de granit pe care se putea răsima în liniște imperiul, coroana și dinastia. Hoardele revoluțio-nare puteau de acum să vie ! Destinele patriei erau,

încă o dată, în mîinile lui solide. El singur, la ora aceea tîrzie, în pusinamilitatea și lașitatea universală, veghea asupra capitalei adormite.

Cu conștiința împăcată, mulțumit de soartă și de el însuși, apăsă butonul soneriei, dădu ordinele draconice pentru a doua zi, și așezîndu-se la masă, cu propria lui mîină scrise pe adresa țarinei, la Țarzscoe-Selo, telegrama faimoasă :

„Plebea răzvrătită va fi zdrobită. Garantez liniștea și siguranța capitalei.“

Și fără o ezitare, fără o tresărire de remușcare, semnă :
Protopopov.

REPRESIUNEA

Zarul era aruncat !

Încă în cursul nopții din 9 spre 10 martie, agenții poliției arestară în masă pe fruntașii mișcării socialiste, pe membrii comitetului industrial al armamentului, pe reprezentanții cei mai cunoscuți ai cooperativelor și sindicatelor muncitorești. În același timp, polițiști, travesțiți în haine soldățești, instalau sute de mitraliere în balcoanele caselor particulare, pe acoperișurile clădirilor înalte, în clopotnițele bisericilor și deasupra colonadelor care împrejmuiesc șirul nesfîrșit de prăvălii al imobilului comunal, cunoscut sub numele de *Gostiny Dvor*. La întretăierile străzilor principale cu Nevski-Prospekt, și în dreptul podului de pe Litenia, care leagă Petrogradul comercial și aristocratic cu foburgurile muncitorești ale Wiborgului, armata ridică baricade. Cordoanele militare sînt întărite și aprovizionate din belșug cu muniții. După miezul nopții focuri numeroase, aprinse la răsărit și pe cheiurile Nevei, dau orașului aspectul unei tabere grandioase.

NOTE ȘI AMINTIRI DIN RUSIA REVOLUȚIONARA

În dimineața zilei de 10 martie, sub un cer senin și limpede ca o lacrimă înghețată, toate măsurile, pînă la cele mai mari amănunte, sînt luate, toate pregătirile sînt făcute, totul e gata pentru măcel și pentru represiune ! Circulația e exclusă. Patrulele cer legitimații peste legitimații. Automobilele blindate străbat bulevardele zgomotoase și sforăitoare. Regimul țarului roș poate să fie liniștit. Miniștrii lui Sturmer pot să doarmă.

Dar arestările din cursul nopții au trezit din letargia iernii proletariatul capitalei. Ca un freamăt, vestea provocării acesteia nesocotite a trecut peste sufletul mulțimii. Instinctiv, poporul a înțeles [ce] urmărește lovitura. Și ca un singur om s-a sculat în picioare.

Fără consfătuiri preparatorii, greva generală e proclamată. Nici un tramvai nu mai circulă. Ziarele nu mai apar. Trenurile nu mai pleacă. Coșurile uzinelor nu mai varsă, spre cerul albastru, clăbucii lor de funingină și de doliu. Malul drept al Nevei nu mai tresare de zvicnirile mașinilor. Pretutindenii, sub tăcerea și zăpada care-și întinde lințoliul, viața încetează. Deși telegramele poliției n-au semnalat încă nici o mișcare și nici un început de manifestație, cîțiva membri ai Dumei, presimțind primejdia, fac un apel la clemența, la prudența, la înțelepciunea guvernului. Terișcenko cerșește aproape eliberarea arestaților. Gutșkov, viitorul ministru de război, sfătuiește calmul și preconizează măsuri blînde și împăciuitoare.

De-a surda ! Sfetnicii țarului sînt neputincioși. Iar Protopopov e implacabil. Și, pe cînd delegații cadeților bat în zadar la ușile atotputernicilor zilei, pe cînd de la Ministerul de Interne pornesc ordine tot mai precise și tot mai sălbatice de represiune, dincolo de fluviu, încet, greoi, haotic, masele muncitorești se strîng, își caută pe dibuite drumul și se clatină. Fără precugetare și fără directive, din trei părți ale Petrogradului, deodată, procesiunile se îndreaptă spre același punct, spre Podul Liteniei. O mare de capete acoperă jumătatea cealaltă a

podului și se revarsă pe cheurile Nevei. Cincizeci-șai-zeci o sută de mii de muncitori înaintează încet și întonează grave cîntece revoluționare, sub steagurile roșii care se ridică pentru întâia oară în aer și filfiesc vesel în vînt. Femeile și copiii merg înainte, iar soarele le luminează superb calea triumfală așternută cu hermină.

Dar de partea ceastălaltă a podului așteaptă imobili, pe caii lor nervoși, tăcuți și sumbri în armurile lor de suliiți, de săbii și de pistoale, sotniile de cazaci. Mulțimea năvălește însă. O sută de pași îi mai despart numai; cincizeci, douăzeci, zece, nici unul. Respirația caldă a norodului injectează ochii și umflă nările cailor. Cîntecele au amuțit. O tăcere de moarte se lasă din cerul incremenit. Clipă cumplită. De unde va porni glonțul? Cine va da semnalul? Cît sînge nevinovat va curge în ghețurile Nevei?

Un ordin scurt!

Primele rînduri de cazaci au ridicat suliițele. Dar le-au ridicat în dezordine. Ceva imprecis, ca o ezitare, a paralizat brațele. Mulțimea a înțeles. Un glas sfîșietor de femeie țipă deznădăjduit:

— Nu trăgeți în frații, mamele, în surorile voastre!

Alte glasuri, înăbușite de plîns sau grele de blestemuri, spintecă văzduhul.

— Cazaci, fie-vă milă de noi!

— Murim de foame!

— Vrem pîine!.. pîine!..

Amețită de țipete, împinsă din spate, mulțimea acum înaintează. Cîțiva cazaci amenință, alții, cu ochii mari și blînzi, dau sfaturi cumiști de răbdare și de potolire. Puhoiul însă înaintează, mereu irezistibil.

Și atunci, miracol!

După o ultimă parlamentare, ca la un semnal, într-un tropot surd de copite și un zgomot sonor de arme, cazacii își întorc caii, și în ordine desăvîrșită, în pas de paradă, pornesc în fruntea mulțimii, zîmbitori și ironici, sub ochii înnebuniți de spaimă ai brigadelor polițienești. Pe urmele lor poporul năvălește urlînd. Valurile lui se revarsă. Steagurile filfii aprinse în razele soarelui. Femeile cîntă. Copiii cîntă. Poporul întreg cîntă imnul lui de răzbunare și de biruință.

N-au apucat bine însă să întoneze primele strofe, și un urlet de durere străbătu pînă la țărnul celălalt. Un polițist a ridicat sabia în aer și-a lovit. Semenii lui, buimăciți o clipă, s-au recules. O șarjă nemiloasă aruncă îndărăt primele șiruri de manifestanți. Săbiile sclipesc în soare. Carabinele pocnesc singure. Sîngele curge cald, generos, și roș, cele dintii picături și pîraie de sînge ale revoluției de mîine, schimbînd lințoliul de zăpadă al Petrogradului imperial într-un început de flamură socialistă. Sub potcoavele cailor cad femei și copii. Nagaicele brăzdează cu vârgi adînci fețele muncitorilor. Dar muncitorii înaintează. Cu piepturile lor goale numai, cu brațele lor dezarmate, cu numărul lor nesfîrșit, ei copleșesc brigăzile polițienești, le resping, le învăluie, le îneacă. Un foc de revolver pocnește. Un comisar cade în sînge, cu țeasta zdrobită. Alții se rostogolesc lîngă dînsul mai aproape, mai departe.

Chemarea, an. III (1920), nr. 263 (15 ianuarie), p. 1; nr. 286 (12 februarie), p. 2; nr. 287 (13 februarie), p. 2; nr. 289 (14 februarie), p. 2; nr. 290 (15 februarie), p. 2.

„REGELE ȚĂRĂNIMII !“

Mi-aduc aminte de ședința de deschidere a Parlamentului. Între centrul ocupat de ardeleni și înțesat de țărăniști în haine de sărbătoare, stăteam singur. Izolat, trist în fața parodiei care avea să înceapă și în mijlocul veseliei și entuziasmului universal. Sub bolta stacojie a Ateneului răsunau risete sonore ; se întretaiau interpretări amicale, pline de încredere ; vuiiau, ca un zumzet de albine, speranțele sutelor de aleși ai națiunii, convinși că erau chemați să așeze temeliiile solide ale țării și fericiți că aveau să dea ochii cu regele lor.

După așteptare lungă și înfrigurată, regele a sosit în sfârșit. A apărut pe un fond strălucitor de fireturi, de săbii și de decorații, așa cum îl văzusem și-l auzisem de atâtea ori, umoristic ca o caricatură din *Simplicissimus*, impunător ca o marionetă într-o zi de carnaval, cu glasul pițigăiat, cu dulcea limbă românească stropșită în chip îngrozitor, cu fruntea îngustă, cu ochii tulburi și șterși, cu urechile ciulite, răsfrinte, inadmisibile, ca două aripi de liliac.

După fiecare sfârșit de frază masacrată, uralele și aplauzele nu mai conteneau. Ardelenii urlau în extaz, liberalii răgușeau în accese delirante de loialism, progresiștii băteau fervent din palme ca să-și probeze dinasticismul, țărăniștii, mai sinceri și mai naivi decât toți, intonau în cor : „Trăiască regele țaranilor !“ Mi-aduc aminte că domnul Madgearu, ca un șef de orchestră, dădea semnalul, că domnul Răducanu îi ținea isonul și că domnul Mihalache striga cu ochii aprinși de fericire și umezi de emoțiune nestăpînită.

În vremea asta regele își continua mesajul. Cuvintele regale scîrțiau ca o flanșetă hodorogită și ca un gramofon nemțesc, românizat și deteriorat.

Dar nimeni nu voia să vadă amănuntul acesta. Socialiștii lipseau. Eu eram singur, cu mîinile în buzunar, izolat între o duzină de naționaliști gata să mă înșface dacă oi scotea un cuvînt. Săbiile zîngăneau, ordinele străluceau, uralele izbucneau, regele citea, iar țărăniștii lăcrămau, credeau și se închinau.

Sărmanii !

Nu bănuiau ei atunci ceea ce noi, cițiva, sceptici sau revoltați, știam bine, că tot fastul și toată parada aceea impozantă erau o simplă mascaradă. Beți de entuziasm, amețiți de vorbe goale și umflete, n-aveau cum să știe, naivii, că îndărătul vastelor urechi regale, ca îndărătul unor paravane, se ascund poște nesățioase, șoptesc uneltiri feroce, așteaptă camarile interesate, stau la pîndă vechile clici politicianiste, aceleași azi ca și ieri, implacabile, nestrămutate în dorința lor de dominație și de trai ușor pe spinarea țării. Cum erau să se prefacă atîtea năravuri învechite dintr-o zi pe alta prin simpla formulă magică a speranțelor unui popor ! Cum erau să renunțe proprietarii, să devie înțelepți politicianii, să-și schimbe părul privilegiații, și dintr-un rege rătăcit vecinic între două fuste și pe două cărări să facă soarta un rege al țărănimii !

Și totuși, țărăniștii noștri au avut iluzia asta, au mîngiat-o în poalele „mamei răniților“ și în barba d-lui Iorga.

Unde le sînt însă acum visurile și iluziile ? Unde le e „regele țărănimii“ ?!

Cătați-l ! În Ateneul pustiu suflă vîntul jalei și-al descurajării. Unde acum trei luni răsunau imnuri de biruință și aclamări patriotice, fotoliile sînt goale și pumnii încheștați se strîng răzbunători în tăcere.

Cătați-l bine !

Poate că veți găsi o biată fantoșă încoronată îndărătul mitralierelor generalului Averescu.

Sau poate că veți găsi un biet nevolnic între două sticle de șampanie.

Sau poate, mai curînd, cã peste drum de Hotelul Metropol, în amurgurile subtile al tulburãtoarelor noastre primãveri, între douã ferestre cu vitraiuri, veți zãri o siluetã comicã și funambuleascã fãcînd bezele dulci frumoaselor copile ale poporului român.

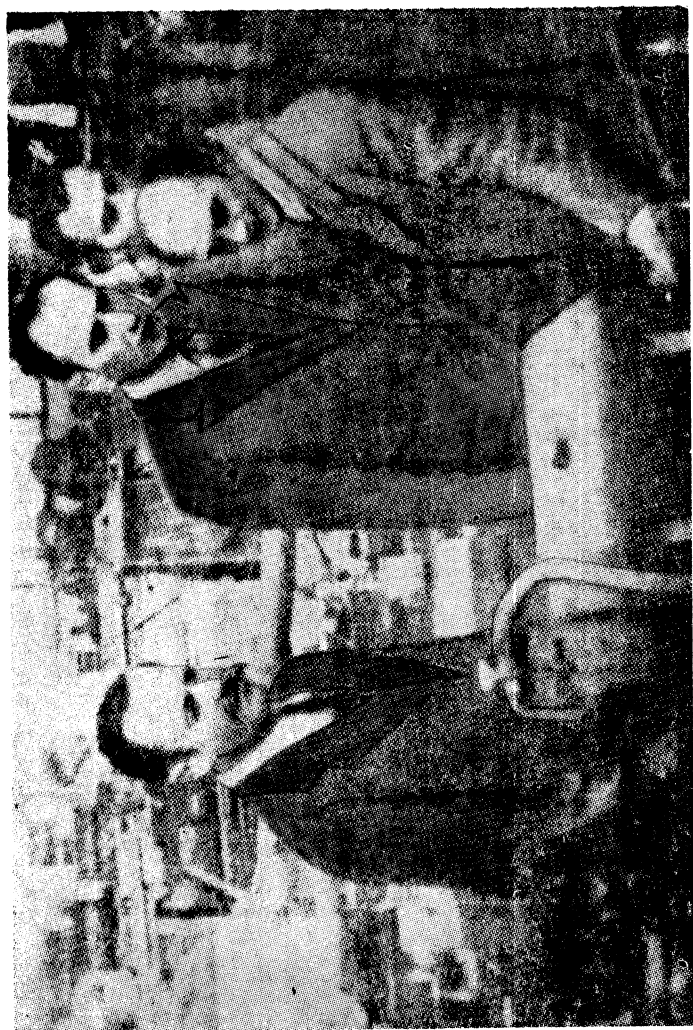
Cãtați-l bine. Mai departe și aiurea.

Cãci nici unul dintre aceștia n-a fost cîndva, nu este și nu va fi vreodatã cîntatul „rege al țãrãnimii“.

Chemarea, an. III (1920), nr. 315 (17 martie), p. 1.

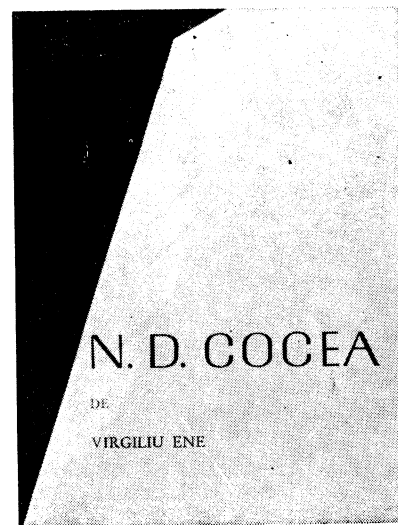
N. D. Cocca, director general al teatrelor și vicepreședinte al Ununii Scriitorilor, cu ocazia alegerilor din 1946, prezentîndu-se la secția de votare, în fruntea colectivului Teatrului Național din București
(*România literară*, an. II (1969), nr. 31 (43), (31 iulie), p. 13)

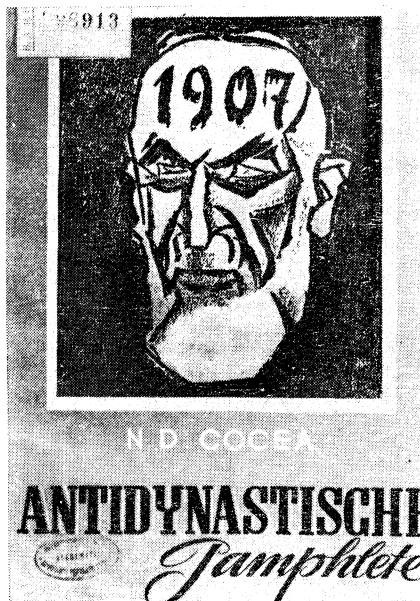
N.D. Cocea în-
tr-o vizită la Uzi-
nele 23 August,
cu ocazia alege-
rilor din 1946
(*Revista literară*,
an. II (1969), nr. 31
(49), (31 iulie),
p. 13)

Vinul de viață lungă, Buc.,
1963
(*Biblioteca Academiei*)

Studiu monografic asu-
pra lui N.D. Cocea, Buc.,
1966
(*Biblioteca Academiei*)

Antidynastische Pamphlete [Pamflete antidinastice], Buc., 1949
(Biblioteca Academiei)

A hosszú élet bora
[Vinul de viață lungă], Budapest, 1962
(Biblioteca Academiei)

DE LA ALEXANDRU ION I CUZA LA FERDINAND I DE HOHENZOLLERN

100 DE ANI DE LA NAȘTEREA LUI CUZA-VODĂ

Se împlinesc astăzi, 20 martie st. v., 100 de ani de la nașterea lui Ion I. Cuza.

Niciodată aniversarea unui centenar n-a căzut, printr-o coincidență ironică a istoriei, în vremuri mai asemănătoare cu acelea care au făcut faima celui sărbătorit ca aniversarea nașterii primului domnitor al României unite.

Centenarul acesta nu va fi sărbătorit nici de autorități, nici de oficialități, nici de politicieni, slugile și lacheii palatului. Steaguri tricolore nu vor filfii pe uliți și preoții în biserici nu vor pomeni numele marelui domnitor.

Și e mai bine, poate, așa.

Ar fi fost o batjocură să vedem pe reprezentanții ciocoilor și bogaților, împotriva cărora a luptat Cuza, slăvindu-i astăzi opera și tirîndu-i numele în haznaua discursurilor oficiale. Ar fi fost o imprudență să defileze armata de țărani a țării, în amintirea celui care a dat pămînt țăranilor, sub nasul și urechile lui Fritz I.

Memoria lui Cuza ne aparține nouă, poporului român, urmașilor democrației revoluționare de acum o jumătate de veac. Noi s-o sărbătorim așa cum se cuvine, nu prin cuvîntări ipocrite și prin parăzi zadarnice, ci popularizînd viața și figura lui Alexandru Cuza, arătînd generațiilor actuale opera imensă a înaintașilor noștri, făcînd o paralelă, bogată în învățăminte, între faptele celui dintii domnitor român și domnia incoerentă și dezechilibrată a celui din urmă Hohenzollern.

*

Colonelul Cuza, după ce ca pîrcălab al Galaților făcuse o administrație memorabilă și după ce în divanul ad-hoc, singur dintre marii proprietari, votase propunerea lui C. Negri pentru împămîntenirea țăranilor, a fost ales domnitor al Moldovei în faimoasa ședință de la 5 ianuarie 1859 și domnitor al Valahiei în ziua de 24 ianuarie, împotriva voinței guvernului, a caimăcămăiei și a vechilor boieri, dar cu sprijinul norodului bucureștean, care înconjurase, ca o mare de capete răzvrătite, Dealul Mitropoliei.

Domnia lui Cuza a început sub fericite auspicii. Mihail Kogălniceanu, sufletul cel mai larg și cea mai vie inteligență politică pe care a dat-o pînă azi poporul român, l-a primit cu aceste neuitate cuvinte :

„Alegîndu-te pre tine domn în țara noastră, am vroit să arătăm lumii aceea ce toată țara dorește : LA LEGI NOI, OM NOU. O, Doamne, mare și frumoasă îți este misiunea ! Constituția din 7 august ne însemnează o epocă nouă și măria-ta ești chemat să o deschizi. Fii dar omul epocii ; fă ca legea să înlocuiască arbitrarul ; fă ca legea să fie tare ; iar tu, măria-ta, ca domn, fii bun, fii blînd ; fii bun mai ales pentru aceia pentru care mai toți domnii trecuți au fost nepăsători sau răi. Nu uita că dacă cincizeci de deputați te-au ales domn, însă ai să domnești peste două milioane de oameni !... Fă ca domnia ta să fie cu totul de pace și de dreptate. Fii simplu, măria-ta, fii bun, fii domn cetățean ; urechea ta fie pururea deschisă la adevăr și închisă la minciună și lingușire“.

Cu astfel de cuvinte își primeau voievozii oamenii noștri politici de la jumătatea veacului trecut.

Și cu astfel de oameni știind să se înconjoare, în ciuda boierilor nărăviți în rele, a proprietarilor lacomi de pămînt și a oamenilor despre care C. A. Rosetti spunea, de pe atunci : „Cine umblă după stăpîn slugă va muri“ vodă Cuza a putut, în primii lui trei ani de domnie, cu toată vitregia timpului, cu toată răutatea privilegiatilor egoiști, cu toate dificultățile unei administrații improvizate, să așeze temeliiile democratice ale guvernării lui.

În trei ani se secularizează averile mitropoliilor, ale episcopiilor și mînăstirilor pămîntene ; se stabilesc biruri

egale și dări fonciare pentru toți locuitorii țării ; se face legea patentelor și se întocmește serviciul statistic al statului ; se supun la recrutare toate clasele sociale, inclusiv bogații și boierii ; se interzice bătaia în aresturi și închisori ; se construiesc temnițe omenoase ; se desființează titlurile de boierie ; se creează Universitatea de la Iași ; se înfăptuiește, printr-un strălucit succes diplomatic, Unirea definitivă a țărilor surori (11 decembrie 1861).

În acești trei ani nu se votează o singură lege cu caracter reacționar ; nu se ia nici o măsură împotriva poporului. Privilegiile boierești cad una după alta. Țăranul răsufală. Orășenii, mai ales negustorii, simt pentru întia oară binefacerea dreptei orînduiei și ale libertății. Poporul e fericit.

O singură clasă socială, atunci ca și azi, era vecinic nemulțumită : boierimea.

Străină și instrăinată, nesățioasă de bunuri și dușmană a țării, ea adresează Înaltei Porți, la Constantinopol, o umilită plîngere împotriva domnului, a administrației lui și a UNIRII PRINCIPATELOR. Suplica aceasta, spune *Journal de Constantinople* din acea epocă, „e acoperită de un număr considerabil de semnături din partea boierilor celor mari și a proprietarilor celor avuți din România“. Boierimea țării nu s-a sfiit să semneze documentul acesta infam și odios, adresat străinului. Din lăcomie, din ură și din teamă ca să-și salveze moșiile și privilegiile amenințate, atunci ca și azi, ea face apel la străin, cu singura deosebire că atunci străinul, marele vizir, era peste graniță, pe cînd azi străinul, un Hohenzolern, e în inșeși hotarele țării.

*

Înalta Poartă, mai înțeleaptă de cît regele actual, respinge suplica boierilor români. Dar aceștia nu dezarmează. După desăvîrșirea Unirii, în sesiunea Camerilor din 1862, lupta reîncepe aprigă, cruntă, implacabilă. Partidul boierilor, cu Barbu Catargiu în frunte, mai bine organizat și mai stăpîn pe mijloacele luptelor parlamentare decît noii-veniți în arena politică, zdrobește pe adversari, impune Camerei punctul lui de vedere, face să se adopte principiul : „țăranul stăpîn absolut pe brațele lui, proprietarul stăpîn absolut pe moșia lui“. Nici un petec de pămînt

țaranilor din moșiile boierilor. Dacă muncitorii vor să aibă pământ, să și-l cumpere, individual, prin intermediul unei bănci care se proiectează, un fel de „Casă rurală“ a reacționarilor de pe atunci. Zadarnic „roșii“ — anarhiștii, bolșeviștii sau țărăniștii din vremea aceea — se ridică împotriva legii, zadarnic marele Kogălniceanu, într-o cuvântare care ține 3 zile, rînd pe rînd caută să amenințe sau să înduplece, în cuvinte care ar fi mișcat și pietrele, inimile boierilor ; aceștia rămîn nestrămutați în hotărîrea și în egoismul lor, și legea se votează.

Dar Cuza veghea.

Dar poporul era croit pesemne din altă stofă și făcut din alt aluat decît generația noastră.

Domnitorul refuză să sancționeze legea.

Iar Barbu Catargiu moare la timp, asasinat.

*

De-acîi înainte evenimentele se precipită.

Cîteva săptămîni boierii și marii proprietari, inaugu-rînd o tactică care va face mai bine de o jumătate de veac singura forță a partidelor istorice, atacă cu înverșunare pe domnitor. Toate mijloacele sînt puse în joc : insinuări, calomnii, impertinențe. Cuza însă, spre deosebire de „nem-ții“ de mai tîrziu, nu știa de frică. Drept răspuns arogan-ței ciocoiești, el chemă la președinția consiliului pe Mihail Kogălniceanu.

Cu marele om de stat nu era de glumit. Boierii știau lucrul acesta. Ca să evite o lovitură de stat, ei se prefac că îmbrățișează reformele lui Cuza. O legislatură admira-bilă începe. Bătuți, învinși, imobilizați, ei votează de teamă ceea ce nu primiseră de bunăvoie. În trei luni le-gile fundamentale ale României actuale sînt votate și pro-mulgate. Moșiile mînăștirilor închinete sînt secularizate. Călugări greci sînt expulzați. Codul penal intră în vigoare. Se organizează justiția și armata. Se admite învățămîntul obștesc. Se alcătuiesc legile comunale și județene. Se propune, în sfîrșit, legea rurală.

Probabil însă că boierii înghițiseră prea mult. Primi-seră să voteze orice. Dar atunci, ca și azi, în fața legii rurale, care le lua moșiile, se regizează, se ridică dirzi, se revoltă.

Camera dă un vot de blam guvernului. Guvernul ma-relui Kogălniceanu își înaintează demisia. Dar domnitorul respinge demisia, înaintează Parlamentului un proiect de lege electorală care lărgeste bazele sufragiului, prorogă mai întîi Camerele, apoi le dizolvă și adresează țării apelul acela superb care, afirmîndu-l de la înălțimea tronului, că „o oligarhie tulburătoare a știut să împiedice necon-tenit stăruințele mele pentru binele public și a redus gu-vernul meu la neputință“ , îi cere să hotărască, prin ple-biscit, între poporul întreg și un pumn de boieri.

La apelul domnitorului țara răspunde în zilele neui-tate de entuziasm și cu 683.928 de voturi dă cîștig de cauză domnitorului împotriva oligarhiei hrăpărețe și tică-loase.

*

Astăzi, cînd reformele propuse de Kogălniceanu și im-puse de Cuza au trecut de mult în domeniul istoriei, astăzi, cînd aceleași probleme aproape, cu aceeași acuitate și de către aceleași clase sociale, sînt puse la ordinea zilei, as-tăzi abia putem să judecăm măreția de epopee a luptelor de atunci și prin comparație, să stabilim distanța, ca dintre cer și pământ, între uriașii din jurul lui Cuza și epigonii din anticamerile palatului de la Cotroceni.

La lumina acestei comparații, cum înțelegem de bine de ce oficialitatea oligarhiei actuale a făcut uitată aniver-sarea centenarului lui Cuza, de ce azi nu vor flutura fla-murile tricolore în aer, nu vor bubui tunurile, nu vor trece regimentele în pas de paradă pe străzile Capitalei, de ce aceeași îndărătnică conspirație a tăcerii încearcă să înă-bușe sub același obroc de servilism față de dinastia Ho-henzollernilor și amintirea lui Cuza și năzuințele țără-nimii.

Li e teamă ciocoilor că umbra voievodului ar putea să fie mai mare decît însuși paravanul urechilor lui Fritz.

Chemarea, an. III (1920), nr. 330, (3 aprilie), p. 1.

STRIGOII...

Un guvern de „cooperare“ ! Un cabinet care, asemenea vespasienelor publice, să găzduiască o clipă, la întâmplare, cunoscuți și necunoscuți, prieteni și adversari. Un minister de coaliție din care să facă parte, sub președinția generalului Averescu, și domnul Marghiloman, adus la Iași prin surprindere pe cînd generalul era concediat ca un simplu vistavoi, și domnul Ionel Brătianu, care pînă mai acum cîteva luni n-avea cuvinte destul de grele și pentru unul și pentru altul, și pentru „trădător“ și pentru „omul lui Mackensen“.

Dar e posibilă oare o asemenea combinație hibridă ? E cu puțință oare ca ziarele să aibă dreptate și reporterii lor politici să fie și de data asta bine informați ? E logic, e normal, e admisibil ca dușmanii aceștia ireductibili de ieri, reprezentanții celor mai vrășmașe curente politice din cîte se pot închipui să-și dea mîna deodată în văzul lumii scandalizate și să se pupe cu ardoare pe obraji scuipați reciproc ?

De ce nu ?

Lumea a mai văzut și alte minuni și n-a pierit pentru asta, și politicienii noștri ne-au obicinuit cu tururi de forță și mai extravagante încă decît ultimul salt mortal în reacțiune al generalului, ca să ne mai mirăm și să ne crucim ca babele la mahala.

Dimpotrivă, cu cît mă gîndesc mai bine, cu cît evoc mai în amănunțimi tot trecutul politic al țării acesteia, cu atît mă izbește mai mult nu absurditatea, nu aberația versiunii înregistrate de ziare, ci probabilitatea, siguranța, realizarea ei ineluctabilă.

În adevăr, ce-i desparte între ei pe politicienii vechilor partide istorice, ce prăpastie îi separă ?

Unii n-au vrut să dea poporului nici pămînt, nici vot universal, nici dreptate, nici libertăți, și conform programului lor politic n-au dat nimic. Ceilalți au spus că vor să dea totul, au bătut toba mare a reclamei la toate răs-pintiile țării și, după ce au asudat făcînd programe, n-au dat ceva, ca și cei dintii, decît în zile de ananghie, sub imperiul fricii și de groaza revoluției rusești.

Unii au fost pentru nemți și, dacă i-am fi ascultat, cu cea mai prost echipată și mai nepregătită armată din Europa, am fi suferit înfrîngeri, dezastre și poate și rușinea unei expediții de mercenari pentru potolirea revoluției bolșeviste. Ceilalți au fost pentru puterile Antantei și pentru că i-am ascultat, am cunoscut agonia retragerii, ororile teroarei albe din Moldova și sutele de mii de oameni nevinovați uciși de păduchi exantematici și de Brătieni.

Iată tot ce-i desparte. Cum vedeți, prăpastia n-are nici măcar proporțiile unui șanț.

Ce-i unește oare ?

O jumătate brechită de veac de exploatare nemiloasă, de încătușare a mulțimii în lanțuri politice și economice, de dominație prin jandarmi, prin baionete și prin incultura în care au ținut poporul. Îi unesc veroase, gheșefturile în paguba statului, jafurile, concesiunile, privilegiile, abuzurile, ilegalitățile, cointeresările. Îi unesc averile fabuloase făcute împreună, consiliile de administrație împărțite frățeste, acțiunile subscrise prin bună țirguială, slujbele, misiunile, diurnele distribuite între „ai noștri“ și „ai voștri“. Îi unesc plăcerile vieții stoarse ușor din munca unui popor de robi, lăcașurile comune de petrecere și de desfătare, zilele fără trudă și nopțile fără grijă, lunile tihnite și anii admirabili, cînd puterea, cu toate binefacerile ei, cădea pe rînd, automatic, în patrimoniul partidelor de guvernămînt. Și-i unește, mai presus de toate și de orice, teama, sfînta teamă, groaza indicibilă că toate ghilirurile astea ar putea fi pierdute numai pentru că noi partide, țîșnite din masele adînci ale poporului și ale votului universal, au îndrăzneala să ceară controlul gestiunilor trecute și dreptul lor la viață și la guvernare.

Cum să nu-și dea mâna, prin urmare, nenorociții ! Cum să nu-și uite și uri și dușmăniile personale, și ambiții și vanități ofensate ! Cum să-și mai amintească de rusefili și de nemțofili, când o primejdie comună îi amenință pe toți !...

E în firea eternă a omului să nu se resemneze la moarte și la dispariție niciodată. Chiar mort, ceva subtil și diafan subzistă dintr-însul, își supraviețuiește lui însuși. Superstiția populară i-a dat de mult un nume.

E strigoii !

Nu vă mirați prea mult, prin urmare, dacă un guvern de cooperare a tuturor energiilor defuncte va lua o aparență de viață zilele astea. Fiți fără grijă. Nu sînt Marghilomanii și Brătienii de odinioară, în carne și oase. Sînt numai umbrele și poftele lor persistente. Faceți-vă cruce, creștini. Sînt strigoii vieții noastre politice.

Chemarea, an. III (1920), nr. 489 (14 octombrie), p. 1.

CREDINȚA NOASTRĂ

Facla literară ?... Acum ?... De ce ?...

Dincolo de granițe, după cinci ani de la armistițiu, valurile răscolite de furia războiului nu s-au potolit încă. Dimpotrivă ! Sînt semne că națiunile, abia ieșite din nebunia măcelului, așteaptă și născocesc prilejuri de noi încăierări. Franța ocupă regiuni pur germane, care nu-i aparțin. Anglia pîndește Bosforul și terenurile petrolifere din Mossul. Italia fascistă visează coastele Dalmației. Statele victorioase, roase de cancerul militarismului, sînt din ce în ce mai insațiabile, statele învinse nu pot să uite și nu se pot resemna.

Iată fațada oficială.

Îndărătul fațadei, convulsiunile și deznădejdea popoarelor sînt și mai tragice. Spectrul mizeriei amenință toate țările. În cele bogate domnește, suveran, șomajul. În cele sărace rînjește foametea. Clasele conducătoare, care au fost incapabile să prevadă dezastrul și să împiedice întinderea lui, sînt și mai incapabile încă să lecuiească rănilor, să împace spiritele, să organizeze pacea. Mirajul cîștigurilor fabuloase din cursul războiului le urmărește și le ametește. Întreprinderi gigantice se pun la cale în atmosfera grea de fum și șampaniei. Pe cînd, în umbră, gem surd și scrișnesc din dinți milioane de oameni, iar temeliile palatelor și zidurile sălilor de marmură se clatină ca de cutremur, prevestind marea cataclismelor viitoare.

Și în aceste vremuri apare *Facla literară* !

În cuprinsul granițelor situația nu e mai veselă. Nu mai pomenesc de scumpirea absurdă a vieții, de specula, de jafurile, de risipa, de nedreptățile cumplite, de afacerile scandaloase, de cortegiul infinit al samsarilor și gheșef-

552

tarilor care întovărășesc vicleimul guvernelor sau fac parte dintr-insele. Nu mă gîndesc nici la dezorganizarea lamentabilă în care ne zbatem de patru ani de zile, fără să putem ieși din case lipsite de apă și lumină, din străzi cu noroaie cleioase pînă la glezne, din trenuri potmolite, din vagoane deraiate, din șosele vecinic desfundate. Nu vreau să privesc nici spectacolul dureros al României vechi și mari, care pe zi ce trece se dislochează bucată cu bucată și se fărîmițează în provinciile ei despărțite tot mai mult sufletește, așa precum bătrîneștilor case părăginite le cade azi tencuiala, li se prăvălește mîine acoperișul și li se surpă zilnic temelile din vina omului și sub blestemul intemperiiilor. Toate acestea sînt cauze vremelnice și neajunsuri reparabile. Vom trece și prin ele, cum am mai trecut prin atitea. Să nu deznădăjduim.

Ceea ce e infinit mai grav e altceva. Ceea ce e spăimîntător de trist și ceea ce te face să roșești că ești om și român e amarnica sărăcie culturală a noilor generații, e mediocritatea intelectuală a unui tineret care poate să trăiască sub cerul scînteietor de stele, printre toate bogățiile pămîntului, în vremea minunată a celor mai desăvîrșite realizări științifice sau literare, fără să le vadă, fără să le simtă, fără să le înțeleagă, asemenea cirezilor de vite care rumegă pacinic printre lanuri de flori și privesc cu ochi mari de stupiditate frumusețile naturii. Vorbiți cu ei. Alegeți pe oricare dintre dînșii : dascăli, învățăcei, șlujbași, studenți. Nu veți găsi unul la mie, exagerez ! unul la zece, la douăzeci de mii, care să vadă, în carte, dincolo de lecția învățată pe de rost și, în viață, dincolo de orizontul îngăduit animalului și omului primitiv. Ce importă că în rafturile bibliotecilor se înșiră rezultatele experienței universale și capodoperele gîndirii ! Ce importă că pașii cugetătorului au lăsat urme adînci pe cărările veacurilor ! Ce importă că risul lui Voltaire a ucis fanatismul, că epoca enciclopediștilor a spulberat toate superstițiile, că înțelepciunea lui Kant a biruit străvechile erori și că peste sufletele popoarelor au trecut, ca uraganele, idealurile mării Revoluții franceze și marea voce a lui Jaurès ! Ce importă toate acestea ? Intelectualul român nu le știe, nu le cunoaște. Bibliotecile sînt zăvorîte pentru

dînsul. Izvoarele înțelepciunii sînt secătuite pentru dînsul. Cartea vieții e închisă pentru dînsul. În sufletul lui mediocru și în inteligența lui obscură un singur gînd licărește, un singur glas biiguiește : Jos jidanii !

Atunci, de ce... acum ? *Facla literară* ?

Dar tocmai pentru asta ! Tocmai pentru că s-au întins negurile înăbușitoare și s-a lăsat greu întunericul asupra țării. Pentru că s-a coborît răutatea în inimi și s-a lăbărțat ignoranța peste capete. Tocmai pentru asta apare *Facla literară*.

La lupta politică și socială pe care o ducem o dată pe săptămînă prin *Facla*, adăogăm o luptă paralelă pe vastul tărîm al artei, al științei și al literaturii.

În revista politică vom continua, ca și pînă acum, să biciuim re'ele, să surpăm pedestalele de lut, să sfîșiem aureolele mincinoase, să facem astfel operă de dizolvare, de descompunere și de distrugere.

În *Facla literară* vom sămăna gînduri, vom aprinde lumini, vom face operă creatoare, ridicînd în zarea inteligențelor idealul frumuseții pure și aruncînd în suflete germele rodnic al bunătății și al cugetării umane.

Nu e cu putință, dacă totul nu e mort în țara asta și dacă sufletește nu sîntem pierduți, să nu ieșim biruitori din lupta asta îndoită. Ar fi absurd să concepem măcar ideea că între poezie și urletele antisemite va triumfa vecinic răgetul bestiei, că între histrionul de la Iași și bunul Anatole France va triumfa mereu răutatea și imbecilitatea, că între cele două lumi care se ciocnesc azi pretutindeni, între lumea prejudecăților, superstițiilor și urelor ancestrale, și lumea nouă a egalității printre oameni și a libertății de cugetare, să învingă mereu prostia, incultura și sălbăcia primitivă.

N-am fi români și n-am mai fi oameni dacă am deznădăjdui de viitorul țării acesteia. N-am mai fi demni să trăim în epoca aceasta mare de zguduiri și de prefaceri profunde, dacă din egosim sau din lașitate am renunța la luptă și am tolera ca de pe cimpiele înflorite ale țării spre cerurile spuzite de stele să se înalțe, în loc de imnuri, mugetul animalelor cuziste.

Nu ! N-avem dreptul să pierdem speranța. Avem prea mult cu noi dreptatea și gândirea. Oricît de întinse și cît de triste ar fi tenebrele vremii, aprinzînd în mijlocul lor faclă de la faclă și lumină din lumină, le vom risipi.

Cu această credință apare *Facla literară*.

Facla literară, an. I (1923), nr. 1 (1 februarie). p. 2.

O MARE ANIVERSARE

La 13 martie se împlinesc 40 de ani de la moartea lui Karl Marx. Din lumea întreagă vin știri că proletariatul socialist și comunist se pregătește să comemoreze pretutindeni, cu fast și cu pietate, amintirea aceluia care, în formule științifice, de o precizie matematică, într-un corp de doctrină unitar, desăvîrșit, definitiv, inalterabil vremii și împrejurărilor, a intrupat nu numai năzuințele unei epoci, nu numai revendicările unei clase, dar însuși spiritul de justiție uman care avea să înlocuiască străvechea justiție divină prăbușită o dată cu templele și cu religiile care o susțineau.

Niciodată o aniversare n-a căzut într-un moment mai oportun și într-un mediu mai pregătit s-o înțeleagă și s-o celebreze cu avînt ca pe cîmpul de bătaie al victoriilor apropiate. Abia au trecut 40 de ani de la moartea întemeietorului doctrinei socialiste, și socialismul se ridică azi și triumfă de la un capăt la altul al pămîntului. Sub uraganul spiritului revoluționar, insuflat proletariatului acum o jumătate de veac de Karl Marx, în cîțiva ani numai s-au rostogolit tronuri seculare, s-au îmbucătățit imperii milenare, s-au cutremurat din temelie așezăminte sociale și politice care păreau menite să înfrunte vecinicia, au căzut în țandări la pămînt toate regimurile, toate credințele, toate concepțiile, toate interesele înguste, toate orînduiri nedrepte de altădată. Ni-e greu, nouă, contemporanilor, să judecăm și să măsurăm în toată întinderea ei lărgimea prăpastiei deschisă între două lumi rivale, între două concepții dușmane. Precum contemporanilor

Revoluției franceze li-era cu neputință să aleagă, în toiul luptei și în precipitarea evenimentelor, ceea ce era efemer de ceea ce avea caracterul durabilității, tot astfel și nouă ni-e interzis astăzi să vedem cu precizie și să gicim cu aproximație ceea ce va rămîne stabil din zguduirile profunde ale societății actuale, din vasta experiență rusească, din frământările Germaniei, din încercările dureroase ale Austriei, din ciocnirile violente care aruncă cu dușmănie pretutindeni în lume statele și clasele sociale, pe unele împotriva altora. Vedem amănuntele, ne copleșesc detaliurile, dar ne lipsește perspectiva. Ne înflăcăra ieri entuziasmul, ne apasă azi deziluziile, dar nu știm bine nici pentru ce sperăm, nici pentru ce deznădăjduim. Credem în izbînda miraculoasă a revoluției sociale, o vedem cum vine și cum crește în mulțimea nenumărată a steagurilor roșii desfășurate și filfiind în vîntul tuturor speranțelor omenești; și dezesperăm astăzi, ne bocim dezamăgirea sub pumnii grei ai Argetoienilor de la noi și de aiurea, fără să vedem, fără să judecăm, fără să înțelegem că un deceniu în viața unui popor nu înseamnă nimic, că viața omului e prea scurtă față de imensele prefaceri sociale pe care numai le pregătește, că noi toți, cîți sîntem contemporanii războiului și ai revoluției rusești, vom muri poate fără să întrevădem decît aurora organizației sociale de mîine, și că în epoca aceasta de tranziție n-avem decît o singură datorie: să luptăm, și un singur drept: să nădăjduim.

Ne-o spune și ne îndeamnă la aceasta amintirea lui Karl Marx. N-au trecut decît patru decenii de la moartea învățătorului, n-au trecut decît abia cincizeci de ani din ziua cînd dintr-un grup minuscul de apostoli a pornit în lume cuvîntul „Manifestului comunist“ — și ce înseamnă o jumătate de veac în viața popoarelor! — și iată, cuvîntul a prins aripi, glasul înăbușit s-a prefăcut în furtună, cele cîteva articole ale programului de la Erfurt au răscolit, au cucerit lumea și vor plămădi o lume nouă din ruinele și pe ruinele lumii vechi.

Cum să deznădăjduim dar? Cum să se oprească no-
roadele în drumul lor, pentru că o Bastilie, un Petropav-

lovsk sau o Jilavă au răsărit o clipă, vremelnice și zadarnice, în calea eternă a progresului uman? Cum să pierdem încrederea, cînd peste tronurile rostogolite, peste imperiile prăbușite, peste alcătuirile sociale în agonie se ridică astăzi, mai imuabilă decît niciodată, ca o consacrare a revoluțiilor înfăptuite, ca o cheazășie, a realizărilor viitoare, marea umbră a lui Karl Marx.

Facta, an. VII, (1923), nr. 10 (10 martie), p. 218—219.

RĂSPUNZĂTORUL

De zece zile aproape, capitala trăiește sub starea de asediu de fapt. Regimentele locale sînt consemnate în căzărmi. Alte trupe, din toate armele, au fost mobilizate și aduse în București. Soldații sînt echipați ca pentru război. Piața Teatrului, Calea Victoriei, bulevardele și străzile care duc spre sala „Daciei” sau spre dealul Mitropoliei sînt invadate zilnic de forțe armate. Plutoane de jandarmi păzesc intrările sălilor de întrunire. Cordoane de sergenți apără casele miniștrilor și-ale puternicilor zilei. Patrulare numeroase străbat din zori și pînă tîrziu în noapte ulițele populate, bruschează pe trecători, își fac loc cu patul puștilor printre cetățenii pacinici, amenință, înjură și lovesc.

În restul țării situația nu e mai normală. Întrunirile publice sînt pretutindeni interzise sau zădărnice. Călătorii bănuți că iau trenul pentru capitală sînt dați jos în stații întîmplătoare, sau reținuși „la urma lor”. Satele sînt încercuite și izolate. Nimeni nu se mai poate urni din comuna lui fără prealabilul *ausweis*. Pumnul jandarmului și baioneta soldatului stăpînesc țara de la un capăt la altul. Zapcii sînt stăpîni. Generalii guvernează. Iar guvernul, palid de spaimă îndărătul zidurilor de tunuri, puști și mitraliere, înregistrează actul de naștere al constituției lui avortate, în duhoarea pestilențială a împuștului Parlament din Dealul Mitropoliei.

Aceasta e realitatea, riguros exactă. Milioane de cetățeni, martori zilnici ai teroarei de astăzi, vor mărturisi faptul. Declarațiile lor, dacă ar fi bănuite de exagerări, vor fi întărite și completate cu documente fotografice,

luate la fața locului, în zilele cînd centrul Capitalei avea aspectul unui lugubru lagăr militar.

Firește că în asemenea condiții ar fi zadarnic să căutăm responsabilitatea crimei săvîrșite împotriva poporului român numai în interesul injust și orb al clasei conducătoare și în lașitatea pasivă a cetățenilor votului universal. Cel mult, în rîndurile acestora pot fi căutați vinovații. Vinovații din fruntea partidului liberal, care cu voință au ridicat armele împotriva națiunii, dar care într-o zi apropiată vor plăti cu vîrf și îndesat și cu singele lor netrebnic crima săvîrșită. Vinovați, de asemenea, sînt și vor rămîne în fața istoriei cetățenii României Mari, care, cunoscînd pe Brătieni și brătieniști din isprăvile lor trecute, le-au dat totuși voturile în ultimele alegeri generale și care, de-atunci încoace, sub povara din ce în ce mai grea a traiului zilnic, a jafurilor de miliarde, a permiselor scandaloase cu îmbogățirii lor de peste noapte, a dezorganizării, destrăbălării și prăbușirii tuturor instituțiilor statului, n-au reacționat o singură clipă și n-au găsit, în sufletul lor, dramul de energie necesar ca să răstoarne regimul acesta nefast și să suprime pe cei care îl reprezintau.

Aceștia sînt vinovații.

Dar responsabilul ?

Pentru că făptașul unei crime nu e totdeauna responsabil. Pentru că un popor, sub călcîiul jandarmului și sub oțelul baionetelor, nu mai poate fi socotit responsabil de pasivitatea lui, tot așa cum nici guvernele, aduse prin voința personală a regelui și tolerate în fruntea statelor cît ține bunul plac al voinței regale, nu pot fi socotite responsabile. Pentru că, într-o monarhie absolută, ca și în fața tribunalului criminal, răspunderea întregă o are nu mîna ucigașului, ci voința care-i armează și-i ridică brațul.

Atunci cine e responsabilul ?

Fără ură și fără părtinire, fără ironii de prisos și fără injurii inutile, putem răspunde simplu, liniștit, limpede : regele.

Regele Ferdinand, împotriva voinței clar exprimate a Parlamentului trecut și împotriva voinței unanime a

țării, a adus pe Brătieni la putere și-i menține de-atunci la cîrma statului.

Regele Ferdinand, cu toate avertismentele repetate ale opoziției, a declarat că actualul proiect de constituție trebuie votat și a stăruit din răsputeri, s-a coborît adeseori pînă la rolul de propagandist vulgar și de agent al guvernului, ca să convingă pe unii și să smulgă consimțămîntul celorlalți.

Regele Ferdinand a provocat sau a tolerat suprimarea tuturor libertăților publice în momentul cînd articolele constituției trec cu vurta și cu toptanul prin cele două fabrici de vot ale guvernului liberal.

Regele Ferdinand a uneltit cu știință în contra oamenilor politici care aveau și au încrederea majorității poporului român ; și peste capetele lor încearcă să asigure succesiunea puterii unui partid care și-a luat indoitul angajament să respecte o constituție smulsă prin lovitură de stat și să încerce zdrobirea partidului țărănesc.

Regele Ferdinand, în război declarat cu propriul lui popor, asmute pe șefii oștirii împotriva fruntașilor opoziției, înarmează o parte a țării împotriva celeilalte, transformă pămîntul unitar al patriei în două lagăre vrășmașe.

Regele Ferdinand e responsabil, prin urmare ; singurul și adevăratul responsabil de toate crimele săvîrșite în numele lui și de toate urmările pe care, fatal, le vor avea aceste crime.

Nu vrem să spunem prin aceasta că e și vinovat. Istoria ne învață că mulți regi înconjurați de camarile abjecte, sau slabi de înger, sau proști, sau muieratici, sau bețivi, n-au fost vinovați totdeauna de faptele sfetnicilor și slugilor lor. Nicolai al II-lea era un biet cretin, abrutizat de alcool. Ludovic al XVI-lea era o nenorocită făptură omească, o piaiță încoronată, fără voință și fără cap. Dar minia populară n-a ținut seamă de nevinovăția lor. Amîndoi au fost făcuți responsabili de toate crimele pe care n-au știut să le împiedice. Și-amîndoi au sfîrșit pe eșafod.

Regele Ferdinand, care are la îndemînă o imensă bibliotecă moștenită de la răposatul său unchi, de ce n-o cercetează măcar la zile mari ? De ce nu-și aruncă ochii, măcar în treacăt, peste atîtea pagini impurpurate de sînge regal ? De ce nu meditează [la] pildele trecutului ? De ce

nu se dezmeticește ? De ce nu se trezește ? De ce nu poate sau nu vrea să înțeleagă că singura garanție a iresponsabilității lui constituționale stă numai într-o constituție acceptată de toți, iar nu impusă, prin silnicie și baionete, de cițiva.

Baionetele, oricît de numeroase, n-au apărut niciodată pe regii nemernici de inevitabila răspundere. Baionete destule au avut și monarhii Franței și țării Rusiei. Regele Ferdinand al României nu poate avea prezumția deșartă să creadă că va avea mai multe baionete decît au avut predecesorii lui pe căile opresiunii și ale ghilotinei. De ce nu se trezește dar din beția amăgitoarei lui atotputernicii ?

Facla, an. VII (1923), nr. 12 (24 martie), p. 2 --4.

ARCUL DE TRIUMF SE SURPĂ...

Primăvara îndrumă iarăși spre Șosea lungi șiraguri de trăsuri și automobile care, împărțite în patru coloane, bat în sus și în jos Aleea Kiseleff, perindându-se în fiecare după-amiază senină pe lângă Arcul de triumf al încoronării, Arcul de triumf sub care, într-o zi ploioasă de octombrie, după regele Ferdinand, după caretele încărcate cu prinți și cu prințese, după strălucitul stat-major de generali și mareșali, după cortegiul istoric înghețat și pleoștit, a trecut și Ionel Brătianu pe carul de triumf al ambițiilor sale, la care nu pregetă să înjuge întreaga suflare din țara românească, de la umilii țărani clăcași pînă la auguștii factori constituționali.

Abia șase luni au trecut de la plouata încoronare, și Arcul de triumf, menit să-i împietrească amintirea pentru vecii vecilor amin, s-a părăginit ca o casă părăsită, în care umblă stafii și urlă cîinii.

Bucăți mari de moloz s-au prăbușit, risipindu-se în vînt, întocmai ca milioanele cheltuite cu încoronarea. De sub tencuiala cojită au ieșit la iveală cărămizile roșii, rinjite, cobînd a jale și a pustiu.

Arcul s-a înclinat, bleg, într-o parte, de parcă ar sta să se surpe. Ploile au șters glorioasele inscripții, lăsînd, ca un fel de ironie a soartei, numai iscălitura regelui Ferdinand sub o pată vastă, brună, suspectă.

Tăbliile s-au desprins, căzînd în praful pe care-l vîntură automobilele și muscalii.

Statuile diforme, cu capete de hidrocefali și cu miini hipertrofiate, de bolnavi de lupus, au fost și ele acoperite de un fel de erupție, asemănătoare cu manifestațiile epidermice caracteristice fazei secundare a unei grave și răs-

pîndite boli lumesti. Ruinele templelor egiptene, monumentele romane, vestigiile splendorilor Acropolei au supraviețuit zecilor de secole și repetatelor devastări, au supraviețuit distrugerii vremii și a oamenilor, mai bine decît în șase luni paianța de la Șosea, ridicată să imortalizeze pentru posteritate clipa în care mîinile pătate de sînge ale fanariotului Pherikydis așezau coroana de oțel pe fruntea primului rege al României Mari, cu inconștiența cu care ar fi plasat la locul potrivit birlicul pentru aranjarea unui fil de ași.

Miine, poimîine, un vînt mai puternic de primăvară va răsturna de pe soclu statuile mucegăite, iar toamna viitoare și vijeliile iernii vor sfîrși nimicirea arcului de triumf al unei încoronări făcute în pripă, fără vlagă, fără entuziasm, operă a unui partid politic, împotriva voinței și dorinței unei țări întregi.

Facla, an. VII (1923), nr. 15 (14 aprilie), p. 121.

DINASTIA ÎN VOIAJ

A venit și primăvara ! Greu, încet, cu furibunde reînțoarceri ale iernii, cu lapoviță și geruri prelungite, dar tot a venit. Ca mîine, pe lanurile înverzite, ciocirlia va pica din zbor, umplînd văzduhul cu trilarile-i minunate, pe care toți Dinicii noștri își dau atîta osteneală să le imite.

Din vremea legendară a haiducilor a rămas în sufletul românului „dorul de ducă“, care-l cuprinde ori de cîte ori începe a înfrunzi codrul în învierea unei noi primăveri.

Ferdinand de Loyal — știți, Fritz al nostru — a fost poreclit așa fiindcă a izbutit să-și asimileze sufletului său alemanic toate însușirile — defecte și calități — ale sufletului românesc. Era firesc, prin urmare, ca, în primăvară, să i se abată și majestății-sale „dor de ducă“. Mai curios e faptul că și regina Maria pare cuprinsă de aceeași dorință de poetic vagabondaj. Regele se mulțumește să vină de la Cotroceni la palat, și să se repeadă din cînd în cînd la Buftea sau la vînătoare de sitari. Abia acum își anunță voiajul estival pe la curțile din Occident, voiaj a cărui pripă e cît se poate de justificată : mîine, poimîine, pentru a gusta fastul unei recepții regale, suveranul nostru va fi nevoit să facă vizite sultanului din Zanzibar, împăratului Siamului sau reginei Madagascarului.

Dar regele Ferdinand, după cum vedeți, e modest. În schimb regina !...

Abia sosită de la Belgrad, descinde noaptea la Periş (la 13 km de Buftea), ia trenul și se repede apoi în Moldova, iar de acolo nu se întoarce decît pentru a se îmbarca din nou pentru Raguza.

Această manie ambulatorie ar părea, în fond, complet inofensivă. Dacă ne amintim însă că dinastia noastră adăpostește și rămășițele de dinastii încuscite, văduve de tronuri, și că toată această numeroasă familie călătorește numai cu trenuri regale ultraspeciale, e foarte ușor de constatat că cel puțin jumătate din asasinatele d-lui Tancred Constantinescu revin conștiinței suveranilor noștri.

Miercuri după amiază, Gara de Nord a fost timp de trei ore turburată de ordinele și contraordinele Palatului cu privire la un tren regal care trebuie să ducă pe ex-regina Greciei, Sofia de Hohenzollern, sora Kaiserului și soacra prințului moștenitor Carol, știți unde ? tot la Periş !

Anul trecut au circulat pe căile ferate române 180 de trenuri regale, care costă milioane și milioane, care rețin tot personalul superior și inferior pentru conducerea și paza lor, care opresc ore întregi circulația pe întregul traiect al liniilor ce parcurg.

Firește, toate aceste turburări ale circulației — de 180 de ori pe an, adică o dată la două zile — atrag o gravă dezorganizare a transporturilor, căreia, fatal, îi urmează accidente. Și, în adevăr, ne amintim că în diverse călătorii trenul regal era urmat sau precedat de spăimîntătoare catastrofe, costînd, pe lîngă alte milioane, și numeroase vieți omenești.

Așa că mania ambulatorie de care vorbeam mai sus nu e tocmai atît de inofensivă. Ne facem datoria de a atrage atenția iubiților noștri suverani asupra acestor importante și grave considerațiuni și a-i sfătui prietenește : „Mai stați, nene, și pe-acasă !“

Facta, an. VII (1923), nr. 15 (14 aprilie), p. 126—127

FILMUL ÎNCORONĂRII

A inverzit toată Șoseaua. Sub frunzișul greu al copacilor în floare, echipagiile trec în trapul săltat al cailor de rasă, prin fața ochilor admirativi și invidioși ai pietonilor care fac „footing“¹ sau se odihnesc pe aleile lăturănice, sorbind cu nesăț tot farmecul unei dimineți sau al unei seri de mai. Iar la rondul al doilea, Arcul de triumf, jegos, părăginit, jupuit, înclinat, armonizează cu peisagiul, întocmai ca o grămăjoară cenușie de excremente canine în mijlocul unui cîmp de violete.

E parcă o fatalitate inexorabilă tristul destin care lovește toate și tot ce e în legătură cu faimosul act al încoronării de la Alba-Iulia, cînd degetele scheletice rășchirate ale lui Pherikydis au pus coroana de sînge și suferințe pe strîmta frunte a regelui Ferdinand.

Catedrala de la Alba-Iulia a crăpat. Arcul de triumf stă să se prăbușească. Nici filmul încoronării nu a avut o soartă mai bună. Luat în exploatare de întreprinderea culturalo-negustorească a principelui Carol, filmul încoronării a făcut mai întîi obiectul unei polemici la mica publicitate între diverși cinematografiști, cărora distracțiile diletantiste ale delfinului nostru le luau mijloacele de cîștig, de existență.

Filmul, luat prost, pe vreme rea, desfășura pe ecran ceremonia încoronării și toate sărbătorile ce i-au urmat, într-o atmosferă sombră, prevestitoare de rele, mai mult melancolică și descurajantă decît entuziastă și înălțătoare !

¹ *Footing* — (engl.) — plimbare pe jos.

În țară, s-a perindat prin diverse cinematografe din târgurile noastre, în mijlocul celei mai desăvîrșite indiferențe.

În străinătate nu a avut un succes mai bun. Cu multe mii de franci francezi — atunci cînd studenților români din străinătate li se va tăia valuta — un trimis al Fundației principele Carol a fost la Paris să-i facă... titlurile !

Apoi filmul a fost pornit peste țări și peste mări, cu o misiune din care făcea parte și cunoscutul asasin Gh. Iovin, ucigașul și jefuitorul celor trei negustori evrei din Odesa.

Cînd misiunea a sosit la Paris cu filmul, de mult rulase prin cinematografe vederi de la Alba-Iulia și București. Atunci misiunea a pornit cu el în... America ! Oricît ar fi de stupefiante, faptele sînt riguros exacte ! În America nimeni nu a vrut să știe de el și, rămînînd fără bani, misiunea a vîndut filmul pe cîțiva dolari, pentru a avea cu ce să se întoarcă acasă.

Misiunea s-a întors zilele trecute. Fără film, fără bani, dar cu pretenții de despăgubiri ! Așa s-a terminat tragicomica aventură a filmului încoronării !

Timpul trece, trece neîncetat, aducînd cu el forme noi de viață, de societate. Toate eforturile de a rămîne în urmă, de a te crampona de un trecut, poate frumos, dar ale cărui elemente de ființare nu mai există, duc la același rezultat. L-am văzut mai sus. E ridicolul !

Facla, an. VII. (1923), nr. 18 (5 mai), p. 214—215.

MAJESTATEA-SA ȘI SCUMPETEA TRAIULUI

Printre ultimele chestiuni pe care vrea să le rezolve guvernul în cele câteva săptămâni ce-i mai rămân de stat la putere este și aceea a mării listei civile a majestății-sale Ferdinand I. Pentru această operație, guvernul aduce un foarte serios argument: scumpirea traiului. Firește că are dreptate majestatea-sa când cere să i se urce lista civilă. Și ne pare bine chiar că, în sfârșit, a constatat și d-sa, după sumele crescînde ce necesită zilnic coșnița palatului, că guvernarea liberală a adus un adevărat dezastru asupra țării.

E ciudat însă cum toate guvernele pe care le ducă încep să cugete cu tandrețe la traiul greu pe care-l duc sârmanii noștri suverani. Generalul Averescu, simțind că-i fuge peronul Cotrocenilor de sub picioare, a cumpărat un palat principelui Carol. Domnul Ionel Brătianu, mai larg, mărește lista civilă. Trecem peste faptul că nu e tocmai demn din partea unui rege să primească astfel de bacșișuri din partea partidelor politice, pentru a releva că atunci când chiar măria-sa simte la pungă usturimea scumpetei traiului, nu pricepe, nu dă dreptate și nu se solidarizează cu funcționarii publici, permițînd rușinea deținerii d-lui Schina la Văcărești. În orice caz, n-am fi crezut ca regele să accepte urcarea listei civile atunci când știe că funcționari, magistrați, profesori, mor pur și simplu de foame. Nu știm dacă a acceptat-o sau ba, cert e că suveranii pornesc la vară în străinătate. Foarte rău! Nu e acum vremea de așa ceva!

Guvernul majestății-sale, prin chibzuința și competența cu care a condus țara, a izbutit să aducă leul nostru în jalnicul hal de astăzi. În țările cu valută forte, chel-

tuielile cotidiene ale unui călător român se cifrează la mii de lei. Și majestatea-sa vrea să supună statul la astfel de cheltuieli, tocmai acum cînd dăm din colț [în colț] să putem plăti lefurile funcționarilor? Tocmai acum cînd datorile în străinătate ne amenință cu falimentul?

Tocmai acum cînd studenților români din Occident li se taie valuta?

Nu, majestate, mai suportă un an, doi nostalgia Parisului. Nu invidia prea mult pe domnul Al. Constantinescu pentru turneurile sale în străinătate. Domnul Al. Constantinescu e vechi ministru liberal și, în consecință, are cu ce să-și plătească astfel de luxuri. Luxurile d-tale, majestate, trebuie să le plătim noi și, zău, nu mai avem de unde!

Și apoi, de ce să pleci în străinătate! Grație vitejiei d-tale, majestate, avem azi o țară mare și frumoasă. Du-te la vinătoare, împuşcă sitari, cocoși sau claponi sălbatici, și la Sinaia, să vezi ce frumos e acum!

Costă și asta destule parale, dar cel puțin lei, nu valută străină!

Facla, an. VII (1923), nr. 19 (12 mai), p. 239.

PROCESUL COCEA — REGELE FERDINAND ÎNCEPE

Procurorul maiestății-sale a cerut darea mea în judecată pentru crima de lèse-majestate.

Judecătorul de instrucție al domnului Jean Th. Florescu, după un interogatoriu sumar și inutil, a satisfăcut întreita cerere a regelui, a guvernului și a Parchetului și a semnat ordonanța de urmărire.

În fața Tribunalului de Ilfov se va dezbate, prin urmare, în curînd, întiiul proces de presă și întiiul proces de lèse-majestate de sub regimul noii constituții liberale.

Întiiul !

Cu toată lipsa mea de modestie, mărturisesc că e o cinste pe care nu îndrăzneam s-o sper.

Am scris, într-o viață întreagă de publicist, multe articole nemiloase împotriva fostului rege și-a actualului simulacru de suveran. De cîte ori mi s-a întîmplat să pomenesc, în treacăt sau dinadins, de instituția anacronică și ridicolă a regalității, am făcut-o fără reticențe, fără gravitate și fără cruțare. Mi-am bătut joc, pe cît mi-a fost cu putință, într-un stil mai clar și mai corosiv, de purpura regală care a ascuns noroadelor, mai totdeauna și pretutindeni, multă imbecilitate, mostre dureroase de decrepitudine omenească, capete înguste, suflete mediocre, diformități trupești, stigmatе patologice, mâini prea scurte sau urechi prea lungi și prea blegi de degenerați inferiori. Pentru paginile astea de odinioară aș fi putut să infund pușcăriia de o sută de ori. Din vina însă a unei constituții extrem de largi și a unui rege excesiv de prudent, am fost frustrat mereu de consacrarea aceasta pe care pușcăriia o dă și trebuie s-o dea curajului civic. Cu

toată dorința mea arzătoare de a tîri la bara justiției, în lumina deplină a dezbaterilor și a publicității pe care le comportă, păcatele regimurilor personale și crimele regalității, dezideratul acesta mi-a rămas vecinic nesatisfăcut.

Fi-voi mai norocos de data aceasta ?

Am cuvintele mele să cred că da.

În primul rînd, sînt chemat în judecată pentru un articol cu totul șters și aproape anodin. Pasagiile incriminate din articolul *Răspunzătorul* sînt de cele mai multe ori simple parafrazări din discursurile diversilor fruntași politici din opoziție, și toate, dar absolut toate, lipsite de violențele acelea firești, obișnuite în polemicile noastre zilnice și necesare în societățile unde domnește bunul plac absolutist. Dacă am fost dat în judecată pentru un asemenea articol, e pentru că, de bună seamă, mi se caută ceartă cu luminarea.

În al doilea rînd, am fost dat în judecată și voi fi, desigur, condamnat, pentru că, spre deosebire de predecesorul său, actualul rege nu e nici abil, nici prudent, nici, mai ales, înțelept. În politică, răposatul suveran știa cel puțin să țină o cumpănă aproximativ dreaptă între competițiile diverselor tabere politice. Din punct de vedere constituțional, experimentatul Carol știa să salveze măcar aparențele. În viața de toate zilele, cumpătutul și ipocritul monarh nu tolera printre sfetnicii lui pe zeul Bachus și pe Cupidonul țigăncilor din suburbii.

Moștenitorul defunctului suveran s-a înscris fățiș la clubul liberal, calcă permanent pe două cărări, una a cenzurii, cealaltă a stării de asediu, și n-are sfătuitoari mai ascultați decît tocmai pe cei repudiați de augustul său unchi.

Cu un asemenea rege pe tron, ar fi o copilărie să-mi inchipui că printre sutele de scandaluri ale Curtii, cineva va mai avea prudența să evite și scandalul unui proces.

În al treilea și ultim[ul] rînd am fost dat în judecată și voi fi osîndit în numele unei antice și neînlăturabile fatalități, în care cred din toate puterile sufletului meu. Aceeași Nemesis, care a orbit pe mai-marii pămîntului în cursul agitat al istoriei și în clipele cînd se socoteau mai stăpîni pe destin, aceeași neîndurată și implacabilă

fatalitate care a luat mințile oamenilor de stat, care a incurcat socotelile ambițioșilor, care a îndemnat cu o dulce silă pe regi să facă prostii peste prostii în momentele culminante ale gloriei lor, aceeași suverană, atotputernică și ironică Nemesis, care a aruncat în brațele debile ale lui Ludovic al XVI-lea corpul voluptos al unei Habsburgice împodobit cu un colier furat, și la picioarele țarinei tuturor Rusiilor pe Rasputin, aceeași delicioasă și invulnerabilă Nemesis suspină azi la urechile regale prin gura lui Știrbey și întinde suveranului României Mari cupa amețitoare a celei din urmă biruințe: victoria asupra gîndului liber și-a cuvîntului scris.

Regele Ferdinand de Hohenzollern vrea să bea pînă la fund și cupa aceasta:

Fie!

Primesc provocarea. Nu voi fugi de proces. Vom vorbi acolo în gura mare, vom avea ca oaspeți tribunalul, Curtea, presa, țara întreagă. Vom avea ca martori camarila Palatului, politicieni și lachei. Vom ciocni paharele împreună. Și dacă, cum e lesne de prevăzut, al meu se va sparge, de un lucru cel puțin sînt sigur: că, în numele străvechii și ironice fatalități, conținutul lui va improșa de sus pînă jos toată mantia și toată purpura regală.

Facla, an VII (1923), nr. 19 (12 mai), p. 218—220.

R. M. S. și M. M. L. L.

Abia s-a sporit lista civilă a regelui cu loțmaua sau pomana cîtorva zeci de milioane anual, abia a apucat parlamentul Reșitei și al tuturor celorlalte fraude și crime să-și răsplătească patronul care a dat țara pe miinile lungi ale Brătienilor, și iată că guvernul e silit să caute în pripă mijloace bănești extraordinare, să scormonească pînă la fund punga golită a cetățenilor, să născocească noi biruri, să înmulțească pe cele vechi și să stoarcă de iznov pe contribuabil, ca să putem plăti pînă la ultima lescaie postul suveranului și ciorapii de mătasă ai cucoanelor din camarila lui.

Firește, ca totdeauna, s-a început cu birurile indirecte ale Regiei.

Numai după zece zile de la votarea bacșişului regal, cu nerușinare, pe față, fără să ni se acorde măcar din prudentă ipocrizie un termen mai lung, ca să înghițim noua listă civilă și să uităm milioanele țării aruncate pe feres-trele palatului, Regia ne anunță că și-a scumpit fabricatele cu 25, 50 și sută la sută.

De azi înainte vom plăti, prin urmare, tutunul regal cu 600 de lei kilogramul, în loc de 300; o principesă 50 de bani în loc de 25 și un leu regala în loc de 50 de bani.

E scump, dar nu face!

Nu fiindcă tutunul va fi tot așa de prost ca și pînă acum. Nu fiindcă vom continua să fumăm țigări acre, amare, prea îndesate sau prea înfoiate, lipite cu cocă sau nelipite de loc. Cu produsele ignobile ale Regiei ne-am obicinuit doar de mult, ca țiganul cu scînteile și ca vodă Fritz cu suratele celui de mai sus. Dar e scump și nu face, pentru că o bună parte din banii risipiți pînă acum în

fum și scrum de țigară nu ne vor mai da, de aci înainte, numai clipe de uitare, iluzii palide, visuri vagi, reverii molcome, ca rotocoalele albastre plutind în aer, ci ne vor da, mai ales și mai presus de toate, senzația penibilă că cu fiecare ban scos din pungă, că cu fiecare fum tras în piept, contribuim la lista civilă a regelui și plătim cu sărăcia noastră și pînă și cu bietele noastre visuri havanele groase, șampania scumpă, femeile ușoare, toate plăcerile, toate intrigile și toate blăstămățiile palatelor de la Buftea și de la Cotroceni.

Cînd pacinicul cetățean român, sub povara necazurilor zilnice, din ce în ce mai grele și mai numeroase, va avea nevoie de cîteva clipe scurte de uitare și va fi silit să plătească 50 de bani o mizerabilă principesă, în loc de 25 ca pînă acum, oricît de pacinic și de dinastic ar fi el, nu va putea să nu ofteze din băierile inimii și să nu simtă că ticăloasa lui de principesă i-a șterpelit încă cinci pitaci de cinci din pungă, în folosul milioanei listei civile.

Cînd bravul cetățean român, supus devotat tronului și dinastiei, dar mîncat pînă la Dumnezeu de toți sfinții din administrație, poliție, jandarmerie și siguranță, va avea nevoie de cîteva clipe de răgaz și va fi obligat să dea pe prințul Mircea îndoit ca pînă acum și pe principele Carol suma enormă și nemeritată de 8 gologani, oricît de brav și de slugarnic ar fi cetățeanul nostru, nu va putea să nu-și ridice deznădăjduit brațele spre cer și să nu observe că, în beneficiul aceleiași liste civile, principele Carol i-a furat din sărăcia lui lucie treizeci de bani pentru o țigară, treizeci de bani risipiți încă o dată pe fum, scrum și tron.

Și cînd același etern și inefabil cetățean român, monarhic pînă în măruntaie, regalist pînă în fundul rărunchilor, dar asfixiat permanent de praful străzilor, de duhoarea canalurilor, de discursurile miniștrilor, va avea nevoie să-și răcorească plămîinii și să-și dezinfecteze gura cu nițel fum de tutun, și va fi constrîns pentru aceasta să plătească un leu o abjectă, infectă și oribilă regală, nu va fi cu putință, oricît de regalist ar fi bipedul român, să nu aibă cîteva accese zilnice de indignare și să nu priceapă, în sfîrșit, că coroana poleită de pe regala lui de

carton plătește zi cu zi și ceas cu ceas coroana cealaltă de pe urechile regelui Ferdinand.

Toți acești bravi, buni, pacinici și dinastici cetățeni români, oricît de mare le-ar fi naivitatea și oricît de adînc sădit în inimi respectul orînduirilor perimate, cu voia sau fără voia lor, vor face, de cîteva ori pe zi, de cîte ori vor aprinde sau vor arunca un muc de țigară, constatarea logică, firească, fatală, că s-au urcat în același timp și prețul tutunului, și lista civilă a casei regale.

Constatarea, apropiind cifrele, va înrudi și persoanele. Numele M. M. L. L. vor sta tot mai des alături de acelea ale produselor R. M. S. În amărăciunea tutunului prost și scump cetățenii vor găsi inspirații stranii. Veți vedea! Fumînd principese diafane, ei se vor deprinde să mormăiască printre dinți numele divinei soacre a Balcanilor. Morfolînd între buze mucuri galbene și rîncede din principele Carol, vor invoca în gînd și în expresii strict naționale numele regalului său părinte. Încercîndu-se cu fumul acru al regalelor, vor asocia în aceeași salivă și aceeași tîsă toate numele taților, moșilor și strămoșilor regalității.

Să sperăm că așa va fi.

Și să ne consolăm astfel, în vremurile astea de scumpire exorbitantă a vieții, cu speranța aceasta dulce și ideală.

Facta, an. VII (1923), nr. 24 (16 iunie), p. 338—339.

ÎN AJUNUL PROCESULUI

Parchetul a primit ordin să deschidă acțiune publică împotriva mea pentru crimă de lèse-majestate și, firește, Parchetul s-a executat. Cu toate că în articolul intitulat *Răspunzătorul* nu se va găsi un rînd care să nu fie o parafrază a tuturor discursurilor ținute în ultimul timp de fruntașii partidelor politice de opoziție, guvernul sau regele, sau ambii împreună, au ținut să mă facă pe mine singur răspunzător de tot ceea ce gîndesc, vorbesc sau scriu alții, și Parchetul a fost silit — desigur, fără nici o osteneală — să-și însușească punctul de vedere al Ministerului de Justiție, ascuns el însuși după paravanul unei perechi de vaste urechi regale.

Rechizitoriul procurorului și ordonanța judecătorului de instrucție fiind înaintate tribunalului, acesta, la rîndul lui, a primit ordin să fixeze termen de urgență pentru judecarea procesului. Cu toate că secțiile tribunalului Ilfov sînt supraîncărcate de afaceri în curs; cu toate că magistratii nu mai prîdidesc să judece nenumeratele pricini dintre oameni, dau peste cap cîte 70 și 80 de procese pe zi și fixează cele mai scurte termene de amînări din două în două luni sau chiar din trei în trei luni de zile, cu toate că oameni, adesea nevinovați, stau cu anii în prevenție și asasinatele simpatice guvernului nu mai apucă să vadă lumina instanțelor, secția a III-a a Tribunalului de Ilfov a găsit totuși vreme și destul spirit slugarnic în sufletul membrilor ei ca să acorde regelui favoarea unui termen precipitat.

Dar nu numai atît.

Sînt informat din cea mai impură sursă oficioasă că aceeași secție a Tribunalului de Ilfov a primit alte două

porunci ministeriale, pe care, fără pic de îndoială, le va executa cu identică stricteță.

Prima : nu mi se vor admite martori în apărare. Nu-mi va fi îngăduit să chem la bara așa-zisei justiții nici pe oamenii politici, care, ca și mine, și înaintea mea, au descoperit responsabilitatea regelui în mersul afacerilor politice din regat, și nici pe cei care, trăind în apropierea directă a suveranului, îi cunosc admirabil de bine sufletul sau lipsa de suflet, inteligența sau lipsa acestui atribut de lux pe care-l poate înlocui foarte bine o masivă coroană de aur, și apucăturile, mai ales apucăturile dinastiei noastre atît de scumpe (60 milioane anual, bez călătorii în jurul pămîntului, bez daruri de nuntă, parcuri și castele, bez bonuri de tezaur, bez Vlașca și Teleormanul). Răpindu-mi astfel esențialul drept de apărare, acordat pînă și asasinului lui Berberiche, slugile Palatului își închipuie că îmi vor închide gura cu aceeași ușurință cu care vor înăbuși declarațiile martorilor și că vor putea reduce procesul dintre țară și rege la o simplă polemică între mine și domnul Bebe Grădișteanu, procurorul regal.

A doua poruncă : tribunalul va declara de la început ședință secretă. Cetățenii capitalei nu trebuie să afle misterele dezvăluite în fața instanței. Presa nu trebuie să pătrundă în sacrosanctul lăcaș al secției a III-a. Țara nu trebuie să vadă, s-audă, să știe, ca și cum n-ar ști și fără asta numele omului cel puțin într-o mare parte răspunzător de toate jafurile și ignomiile vremii noastre.

Sărmane slugi regale ! Sărmani preoți ai justiției !

Dacă așa își închipuiesc ei, că prin judecată accelerată, prin nesocotirea brutală a drepturilor apărării, prin sentințe date din înalt ordin în taina ședințelor secrete, vor salva prestigiul știrbit al Coroanei și vor pune-o la adăpost, în viitor, de atacuri similare, amară surpriză își pregătesc, și lor înșile și patronului lor suprem.

Viitorul apropiat le va dovedi și unora și altora — oricît de drastice ar fi ordinele primite și acceptate — că procesul meu de lèse-majestate, care e în același timp și procesul răspunderii regale, nu se va putea judeca, nici în pripă, nici fără toate mărturiile necesare, nici cu ușile și ferestrele închise.

În veacul undelor herziene, glasul dreptății și al adevărului va găsi destule mijloace ca să forțeze ușile, să spargă ferestrele și să răzbească prin zidurile de temniță ale Palatului de justiție, pînă ce va ajunge la auzul celui de pe urmă cetățean liber din țara care nu e încă toată nici moșia, nici sălașul de țigani al unui Hohenzollern.

Facła, an. VII (1923), nr. 25 (23 iunie), p. 366—367.

CONDAMNAT !

Iată-mă, așadar, osîndit la un an și șase luni de închisoare ! Desigur, sentința nu e încă definitivă. Cum nu înțeleg să mă judec în pripă, cînd vrea și cum vrea primul-procuror al regelui, cu ușile zăvorîte și cu ordonanța judecătorului de instrucție dosită, ca și cum înșiși magistraților care m-au condamnat le-ar fi fost rușine s-o scoată în văzul lumii, nu m-am prezintat la prima înfățișare și am lăsat domnului Raicoviceanu plăcerea să se războiască cu morile de vînt. În limitele termenului legal, voi face opoziție și, probabil, abia la toamnă, după ce vom discuta pe îndelete, în ședință publică, în fața martorilor sau a avocaților care îi vor înlocui, termenii articolului incriminat și responsabilitatea regelui, îmi voi stabili provizoriu, pe 6, 12 sau 18 luni, reședința politică la Văcărești.

Perspectiva, fără îndoială, nu e din cele mai vesele. Dar rog pe cititorii mei să mă creadă că nu e nici de speriat. Acum, cînd sînt osîndit în lipsă, cînd pot să gust cu anticipație farmecul sentinței definitive, fără nici o iluzie că voi izbuti să adaog un dram de suflet judecătorilor și primului-procuror un grăunte de inteligență, sînt mai în măsură ca oricînd să-mi dau seama de caraghiosul procesului de lèse-majestăte ce mi-a fost intentat.

Sînt osîndit la 18 luni de închisoare. După luptă aprigă și îndirjită, voi reuși poate, cel mult, să smulg tribunalului, Curții de apel sau Curții de casație cîteva luni de libertate. În nici un caz, însă, sentința, în totalitatea ei, nu va fi reformată. Voi rămînea osîndit, prin urmare.

Și cu toate astea, cu toată gravitatea pedepsei, vă mărturisesc din fundul inimii, cu toată sinceritatea pe care

am pus-o totdeauna în vorbe și în fapte, că nu mă simt emoționat nici cît negru sub unghie, că nu descopăr în mine nici umbră de un personagiu cu aere fatidice de martir, că nu izbutesc să privesc hotăririle actualilor sau viitorilor mei judecători nu cu gravă și morocănoasă solemnitate, dar nici măcar cu seriozitate.

De 24 de ceasuri îmi cercetez bine sufletul. Îmi recitesc articolul care a indignat justiția țării. Îmi repet, după notele stenografice ale unui prieten, argumentele alandala, frazele descusute și greșelile oribile de logică, de sintaxă și de gramatică din rechizitoriul primului-procuror Raicoviceanu. Ascult proclamarea sentinței. Și nu izbutesc, în ruptul capului, să-mi păstrez seriozitatea.

Ce vreți ! Nu intră în mintea mea, și pace, ideea că un om, în veacul al XX-lea, mai poate fi condamnat pentru credințele și scrisul lui. Știu că n-am traficât niciodată cu vagoane sau cu permise, că n-am fost nici un minut sechestru judiciar sau paznicul vreunui depozit incendiat, că n-am contribuit cu nimic la scăderea leului, la scumpirea vieții, la jefuirea săracilor și la secătuirea tezaurului public, și mă întreb nedumerit cu ce drept voi ocupa eu la Văcărești locul rezervat legalmente hoților de drumul mare și tilharilor din tufișurile politice ? Mai știu că pungașii și excrocii calificați scapă zilnic printre articolele codului penal și printre degetele resfirate ale magistraților. Nu mai departe decît acum o lună, doamna Leonescu, cunoscuta doamnă Leonescu, a fost pusă în libertate pe simplă cautiune morală. Prin ce miracol și prin ce ironie a împrejurărilor, eu, pamfletarul antidinastic, voi moșteni locul ocupat odinioară de a.s. regală principele Carol și mă voi culca la Văcărești în așternutul cald încă de trupul dolofan și voluptuos al onorabilei doamne Leonescu ? Mărturisiți singuri ! Cum să-mi păstrez seriozitatea în fața unei justiții care lasă slobozi pe samsarii și îmbogățiții de peste noapte ai familiei Brătianu, care nu vede birna grea, în valoare de 60 milioane anual, din ochii regelui, și vede cu microscopul paiul din articolele unui ziarist ? Cum vreți, mai ales, să fiu serios și să mă consider vinovat de lèse-majestăte, cînd știu cine e și cît cîntărește cel căruia i-am spus cîteva adevăruri anodine.

A, e drept, lèse-majestăte există în lege. Sînt avocat și mi-am ros și eu coatele pe băncile facultăților juridice. N-o să tăgăduiesc existența acestei crime. Mai mult decît atît. Chiar dacă n-aș fi învățat Dreptul, aș recunoaște că există cazuri cînd e un delict cel puțin, dacă nu o crimă, să ataci marea personalitate a acelora care conduc înțelepțește destinele națiunilor și fac fericirea noroadelor lor. De pildă, dacă aș fi trăit pe vremea lui vodă Cuza, mi-aș fi tăiat mai bine mîinile decît să scriu un singur rînd împotriva bunului și inteligentului domnitor.

Dacă aș trăi în Anglia, sau în Belgia, sau în orice altă monarhie constituțională, unde regii, dacă nu sînt vulturi sau genii, nu sînt în orice caz nici sinistre păsări de pradă, mi-aș vedea liniștit de treabă și m-aș socoti vinovat realmente de lèse-majestăte în ziua cînd aș ridica glasul împotriva inexistentului suveran al Marii Britanii sau împotriva imparțialului monarh belgian.

Dar față de Fritz !

Cum să-l lezezi ? Ce să lezezi ? Și cum să mă simt vinovat de o crimă cumplită ? Și cum să-mi păstrez seriozitatea în fața unui om pe care natura vitregă și parcimonioasă l-a lezat mai rău decît ar putea s-o facă toate discursurile și toate articolele unui pamfletar ?

Facla, an. VII (1923), nr. 26 (30 iunie), p. 378—379.

URECHILE REGALE

Pe liberali i-a apucat așa, din cer senin, în toiul verii și-al vacanțelor, groaza de socialiști. Ca în vremurile bune ale lui Argetoianu, au început descinderile, confiscările de spăimintătoare manifeste clandestine publicate în ziare, arestările militanților, anchetele, procesele etcetera, etcetera. *Viitorul* se cutremură de indignare și celelalte două sau trei ziare polițiste îi țin hangul. Presa, care a luat imediat atitudine împotriva arestărilor nesăbuite, a fost declarată din nou, umoristic de solemn, „anumită presă”. Iar magistrații, care cu mult bun-simț și cu înalt sentiment de justiție au pus în libertate pe cei inculpați, după ce-au făcut de ris alarmele *Viitorului*, vor avea, fără doar și poate, de furcă cu așa-zisul ministru de justiție.

De ce însă toată prigoana, toate arestările, tot excesul acesta de zel antisocialist? Ce s-a întâmplat, nou și neprevăzut, de un an încoace, care să motiveze măsurile de rigoare ale guvernului? Ce crimă spăimintătoare au pregătit muncitorii? Ce uneltiri împotriva siguranței statului? Ce bombe? Ce conjurații tenebroase? Ce atentate?

Zadarnic am răsfoit foile guvernamentale și-am căutat să citim pînă și printre rîndurile tendențioaselor informații senzaționale. Zadarnic am citit de la cap la coadă și de la coadă la cap manifestul incriminat. N-am găsit nimic. N-am descoperit nimic.

Manifestul e ca toate manifestele publicate, și la noi și aiurea, de cînd există mișcări muncitorești și partide socialiste. Nici un rînd, nici un cuvînt n-ar putea să fie dezavuat de cel mai pacinic teoretician al luptei de clasă și de cel mai inofensiv internaționalist. Dacă răposatul

Morțun ar putea să-l citească, în rai sau în iadul unde se duc renegații, l-ar semna și el cu amîndouă mîinile. Dacă defunctul Nădejde ar mai trăi, altfel decît în mizeria morală și materială cuvenită pe drept tuturor trădătorilor, fără pic de îndoială că l-ar semna și el. Dar cine nu l-ar semna? Cine mai poate fi azi, dintre oamenii cu scaun la cap, pentru aventurile războinice și pentru risipe scandaloase făcute în dauna avuției publice cu înarmările nejustificate și cu parazitismul polițienesc?

Și cu toate astea, cu toate precedentele, cu toată absurditatea învinuirii, cu tot caraghioslicul inscenării, muncitorii și militanții grupați în jurul ziarului *Socialismul* sînt prigoaniți.

De ce?

Nu vă potriviți *Viitorului* și nu căutați explicații absurde. Motivul arestărilor, de data asta, nu e nici manifestul, nici niscaiva uneltiri misterioase, nici măcar, ca de obicei, nevoia de mana fondurilor secrete pentru cîrcii lui Romulus Voinescu. Motivul e mult mai simplu și mult mai imperios. Motivul real al noii prigoane e scrisoarea prințului Wilhelm către fratele său, regele Ferdinand, scrisoarea publicată de *Socialismul*, și care aruncă o vie, scandaloasă lumină asupra legăturilor dintre tron și dușmanii poporului român.

Pentru scrisoarea aceasta, reproducă și de noi după *Socialismul* și pentru care ni se confiscă exemplarele *Faclei* în provincie, pentru această scrisoare și numai pentru dînsa, prigoana a reînceput, descinderile continuă și militanții socialiști sînt amenințați, cu speranța că vor putea fi și terorizați.

Firește, slugilor regale care vor să-și apere stăpînul de cea mai gravă dintre acuzații nu le convine să divulge motivele urgiei. De aceea citesc cu lupa broșuri epuizate și manifeste îngălbenite de vreme. De-aceea caută cu deznadejde legături cu Moscova și ruble sovietice. Dar sînt așa de ageamii și așa de imbecili, încît nu-și dau seama că printre toate firele, groase cît odgonul, ale inscenărilor, justificărilor și palidelor lor argumente, se văd, de la o poștă, urechile maiestății-sale.

Facla, an. VII (1923), nr. 29 (21 iulie), p. 444—445.

CASTELUL REGAL DE LA MAMAIA

Un ziar de seară aduce următoarea stupefiantă știre :

„Admirabila plajă a băilor de mare de la Mamaia a fost apreciată și de regina noastră, care și-a exprimat dorința de a ridica pe țărmul Mării Negre un loc de repaus pentru familia regală... Regina dorește să aibă de acum înainte un loc permanent de odihnă pe țărmul mării, la Mamaia, și-n acest scop comuna Constanța a oferit un teren de 2 ha și două milioane lei, iar prefectura județului un milion jumătate pentru acoperirea cheltuielilor de construcție ale unui castel regal “

De la prima citire, informația de mai sus nu-și trădează întreaga ei savoare, deoarece, în cel dintii moment, sentimentul firesc care te cuprinde este indignarea, indignarea față de preocupările și de risipa neînfrînată a dinastiei, în clipe atât de dificile pentru țară, în clipe cînd, pe motive de economie bugetară, rămîn pe drumuri atîția nenorociți.

Dar indignarea aceasta se potolește repede, nu la amintirea echipelor fasciste ale majestății-sale, ci la gîndul zecilor și sutelor de milioane, la gîndul întregului aur al țării românești, pe care familia Hohenzollern îl pompează din buzunarul, din munca și osteneala cetățeanului român.

Ne mirăm chiar cum de aceste impunătoare milioane ale listei civile nu ajung reginei Maria să-și construiască palate, domiciliu marine, pavilioane de vînătoare, locuințe palustre sau știm noi ce-i mai trece prin gînd, și e nevoită — sărmana ! — pentru construirea unui castel de...

repaus la Mamaia, să se folosească de pomana orașului și județului Constanța.

De altfel și în această împrejurare, edilii și prefectul Constanței s-au dovedit de o slugărnice exemplară. Nu e vorbă, milioanele atât de galant oferite nu sînt din buzunarele lor, ci din ale constănțenilor, dar oricum.

A fost de ajuns ca regina Maria, cu ochii pierduți în spumele verzui ale mării, să înceapă a fredona :

„Mai am un singur dor,
Ca-n liniștea serii,
Să mă lăsați să mor
Pe malurile mării.“

Și... cele trei milioane jumătate necesare „repausului“ familiei regale au și țîșnit din nisipul sterp al plăjii. Asupra acestui „repaus“ nu sîntem însă prea dumiriți. Regele să se repauzeze ? De ce ? De vînătorile de sitari ? Regina, de călătoriile în străinătate ? Prințul Carol, de exercițiile cu fasciții ? Bine, dar acestea sînt ocupații mult mai puțin epuizante decît chiar exercitarea funcției de a domni sau, mai bine zis, de a governa. Sînt oameni care ocupă în societate un rol mult mai onorabil decît regii, care nu se mulțumesc să fie paraziți auriți și îndantelați ai popoarelor, care îndeplinesc o muncă mult mai utilă ca familia regală, sînt cizmari, sînt tot soiul de meseriași, sînt funcționari și profesori, care se prăpădesc de lipsuri și neodihnă, și căroră plaja de la Mamaia nu le-ar servi ca recreații ci ca adevărată salvatoare a vieții. Și totuși ei suferă, îndură și mor în tăcere, în timp ce milioanele zboară în vînt pentru construirea castelului regal, care se va ridica, pe plaja de la Mamaia, ca o sfidare. Ca o sfidare funcționarilor ce se zvîrcolesc în mizerie ; ca sfidare văduvelor și orfanilor de eroi, care primesc pensie o sută douăzeci de lei pe lună ; ca sfidare muncitorilor, rămași pe drumuri în urma închiderii fabricilor din pricina politicii economice a guvernului ; ca sfidare soldățimii, îmbrăcată în zdrențe ; ca sfidare pensionarilor, care cerșesc prin cafenele ; ca sfidare studenților, care au rămas tot fără laboratoare, fără biblioteci, fără cantine și căminuri ; ca sfidare populației acestei țări, care geme sub biruri cum nu s-au mai pomenit din vremea fanarioților.

Firește, nu e prima ; desigur, nici cea din urmă. Dar fiecare nouă sfidare adâncește prăpastia dintre mizeria populației muncitoare și opulența luxuriantă a clasei stăpînitoare. Și va veni ziua cînd abisul acesta nu va mai putea fi umflat nici de făgăduieli, nici de temnițe, nici de toate tunurile și mitralierele din lume.

Facla, an. VII (1923), nr. 35 (1 septembrie), p. 542—543.

TEATRUL DE PĂPUȘI AL MAJESTĂȚII-SALE

În clipa cînd vor apare aceste rînduri lumea politică se va afla la capătul unei săptămîni de zbucium intens și — pentru unii — dureros. Guvernul partidului liberal, prezidat de borîta și taciturna personalitate a d-lui Ion I. C. Brătianu, este în prada convulsiei unei crize politice, care primejduie, la un moment dat, unitatea, faimoasa și mult trîmbițata unitate a marelui partid liberal.

Un ministru, și unul din acei cărora *publica fama*¹ îi atribuia o greutate — la propriu și la figurat — considerabilă, a demisionat împreună cu protejatul său, generalul care a asigurat șobolanilor puțința de guvernare, prin cele mai scandaloase fraude și samavolnicii electorale ce s-au pomenit vreodată chiar în țara noastră, care — dragă Doamne ! — nu are renumele paradisului libertăților publice și civile.

Cînd a demisionat ministrul cel greu, o clamoare s-a înălțat din masa politicianilor : „Cade guvernul, fiindcă a demisionat conu Alecu. Conu Alecu știe ce face. Conu Alecu are indicații de la palat“.

A doua zi s-au știut motivele care determinaseră demisia : politica economică a guvernului. Și atunci, într-un glas, toată lumea a exclamat : „Regele este împotriva lui Vintilă Brătianu. Regele este împotriva politicii economice a guvernului. Regele vrea să scape de Brătieni... de aceea a demisionat conu Alecu !“

A treia zi domnul Ionel Brătianu își pleca genunchii în fața d-lui Al. Constantinescu să rămînă în guvern. Dar,

¹ *Publica fama* (lat.) — opinia publică.

în seara aceleiași zile, domnul Ionel Brătianu se întâlnea cu suveranul și, deodată, redeveni îngîmfat și bătos. Și din nou corul politicianilor intonă : „Regele nu vrea să plece domnul Brătianu de la putere... Regele i-a dat asigurări !“

A patra zi, conu Alecu văzu și el pe rege. Și după această întrevvedere începu să dea înapoi. Asta însemna clar : „Regele l-a lăsat pe domnul Constantinescu... Regele vrea să salveze guvernul, deci guvernul e salvat !“

Firește acesta este zvonul public, numai zvonul public, dar pentru cine urmărește de aproape și de multă vreme fazele prin care trec diversele crize politice din toată țara, amestecul acesta direct, personal al regelui în treburi care nu-l privesc și nu trebuie să-l intereseze apare limpede și luminos. Regele vrea, regele nu vrea. Acestea sînt singurele două elemente determinante pe care trebuie să conteze un om politic atunci cînd vrea să capete sau să păstreze guvernul, rodnicul și mult binefăcătorul guvern al țării românești.

Prin urmare, nu politica economică a fost pricina dihoniei ivite în partidul liberal. Guvernul acesta nu trebuia să plece din pricina acestei politici economice din care decurg : mizera situație a funcționarilor ; stagnarea comerțului, cu inevitabila sărăcie ce-i urmează ; distrugerea industriei, din lipsă de numerar și din pricina rapacității păsărilor de pradă brătieniste ; martirajul muncitorilor aruncați pe drumuri în pragul iernii, șomajul, înfricoșătorul șomaj, care-și arată pe plaiurile Ardealului spectrul lui sombru și nimicitor ; nu toate aceste nenorociri, care pregătesc încetul cu încetul catastrofa țării noastre, au fost elementele determinante ale izbucnirii, desfășurării și aplanării crizei politice.

Regele a voit criza ; regele a făcut să izbucnească ; regele a aplanat-o. Iar fantoșele, intitulate miniștri și oameni politici în general, au dansat, trase de sforile pe care mîinile lui tremurătoare le mînuiește cu atîta neîndeminare spre nefericirea acestei țări.

Și atunci, întreaga noastră viață politică apare ca un teatru de păpuși. Ca teatrul de păpuși al majestății-sale.

Interesele țării — vai, sărmane interese, cite nemernicii se comit în numele vostru ! — vin pe al doilea, pe al

treilea, pe [al] zecelea plan. Tot ce este idee, impuls, avînt generos, tot ce ar putea ridica într-o năvală cotropitoare mase mai puțin inerte și robite ca ale noastre, tot ce ar putea înălța un stîndard de luptă, tot ce ar putea ridica moralul unei populații chinuite, tot ce ar putea îmbunătăți starea materială a milioanele de nevoiași, supuși și zdrobiți contribuabili ai haznalei Băncii Românești, totul se zdrobește de zidurile palatului regal, în dosul cărora „regele stă la masă cu minciuna“.

Acolo, dincolo de acele ziduri pe care sentinelele le păzesc plictisite, așteptînd rondul, acolo se ticluiesc guverne, se aranjează demisii, se organizează manevre politice.

În umbra purpurie a tronului, oamenii noștri politici, întinși pe brînci, lustruind cu sudoarea frunții lor cizmele regale, așteaptă ca vodă să binevoiască a-i izbi în scăfirile cu sceptorul său, care ridică și prăbușește, după bunul plac, asemănător doar aceluia cu care țarii Rusiei, împărații Romei, sau faraonii Egiptului asupreau pe supușii lor.

Slugărnicia e deviza politicii noastre. Umilînța este prima condiție a ei.

Ca să fii om politic — să fii un strașnic om politic — ți se cere în primul rînd să fii actor, actor supus și umilit, în teatrul de păpuși al majestății-sale.

Facla, a. I. VII (1923), nr. 42 (20 octombrie), p. 657—658

AZILUL REGILOR

Dacă revolta agrarienilor și comuniștilor din Bulgaria ar fi izbutit să măture guvernul asasin din Sofia, regele Boris ar fi căutat adăpost la noi. Și i s-ar fi dat. Când întreținem din fondurile statului ofițerii și soldații lui Vranghel — ca pe niște funcționari români, totuși, nici viață, nici moarte! (sic!) — cum am fi putut refuza ospitalitatea unui „fost“ rege? Regele Boris a rămas la Sofia. El știe însă — norocul e foarte capricios — că la București găsește oricând un palat, un automobil și fonduri secrete!

Deocamdată, familia regală sîrbă e cea mai fericită dintre toate familiile regale din această parte a Europei. Țara noastră rămîne totuși locul de refugiu, locul de vacanță: *le pays du plaisir!*... *le Sans-Souci!*... Mai zilele trecute, micul principe Dușan al Serbiei și-a luat zborul dintre brazii uriași de la Sinaia, spre Belgrad; iar mama regală Maria-Mignon știe că e și iubită de supușii români. Nădăjduim că revoltele parțiale din Serbia să fie numai trecătoare, iar sub coroana Mariei-Mignon, șerbii români să fie înfrățiți în aceeași simpatie cu șerbii sîrbi.

E sigur însă că familia regală de la Atena o duce greu. Grecii sînt palavragii și au prins dragoste pentru cuvîntul „republică“...

Țara noastră poate oricînd oferi Europei acest spectacol unic și măgulitor: un azil de regi!...

Noi, care n-avem o aristocrație statornică, vom avea de-a dreptul o aristocrație regală!...

Pentru buna primire a tuturor prinților, regilor cu suitele lor care vor veni la noi, subscriem toată adorația noastră. Există însă obiceiuri vechi, prin capetele maestrilor

lor de ceremonii, care vor transforma ospitalitatea veche românească în parăzi medievale. Vor suna fanfare de cinci ori pe zi. Se va introduce pedeapsa cu moartea, spre a se putea înfige pe zidurile porților regale, duminica și [de] sărbători, capete de oameni. Se vor încărca de fire-turi și mai mult uniforme de ofițerești. Prinții și prințesele vor primi grade în armata română — și salarii.

Dacă nu totdeauna ne împăcăm cu regalitatea — pe regi totdeauna îi iubim! Ne sînt dragi! Mai cu seamă atunci cînd și-au pierdut tronul. N-am dori totuși — în țara noastră cu atîți mizeri lefegii ai statului — să-i vedem colegi cu mizerabilii de învățători și profesori! Regilor și prinților care vor veni la noi să le creăm o strălucire modernă:

Să-i facem directori de bancă! Să-i facem directori de fabrici!...

Facta, an. VII (1923), nr. 48 (1 decembrie), p. 750—751.

O RUȘINE...

Procesul, așa-zisul proces, parodie de proces înscenat de agenții domnului Romulus Voinescu împotriva comuniștilor, a reînceput. În cazarma din strada Francmazonă, în fața unor militari, cinstiți desigur, bravi fără îndoială, dar absolut necunoscători ai marilor probleme politice și sociale care frământă omenirea de astăzi, peste cincizeci de oameni — vinovați fiindcă nu împărtășesc crezul stăpînirii și apucăturile Siguranței — au fost țirîți, sînt torturați, se încearcă să li se închidă gura cu brutalitate, ca să nu-și strige convingerile și speranțele lor.

Comuniștii supuși simulacrului de proces din strada Francmazonă n-au altă vină.

Avocați cunoscuți au cercetat maldărele de dosare. Cetățeni cinstiți au căutat cu lupa dovezile vinovăției. Oameni nepărtinitori, care n-au nici în clin, nici în mîneacă cu comunismul, au vrut să găsească măcar urmele bombelor, comploturilor și uneltirilor împotriva statului român.

N-au găsit nimic.

În cele peste douăzeci de dosare, pline cu broșuri, cărți, reviste, numere de ziare vechi, scrisori amicale sau sentimentale, nu există un act, un singur act, care să poată fi interpretat măcar ca un început de dovadă împotriva celor acuzați.

Atunci, pentru ce înscenarea aceasta? Pentru ce desfășurarea aceasta de forțe militare, teatrală, tragică și ridicolă în același timp.

Un om al stăpînirii, căruia i-am pus întrebarea, mi-a răspuns ieri:

— Știu că nu sînt dovezi. Cred chiar că nu sînt vinovați. Dar ce are a face! Așa sînt vremurile. În toate statele,

comuniștii sînt urmăriți. Sînt uciși mai rău decît ciinii. Să se mulțumească că la noi sînt numai arestați!

Ce să răspunzi? Cum să răspunzi unor asemenea elucubrații?

Maimuțoii ordinei sociale de la noi n-au înțeles pînă acum lucrul cel mai elementar dintre toate, și anume, că nicăieri în lume nu s-au luat măsuri de violență împotriva comuniștilor decît atunci cînd comuniștii au săvîrșit ei, cei dintii, acte de violență.

Dar în țara noastră?

Unde e actul de violență săvîrșit de comuniști? Pe cine au ucis? Pe cine au maltratat? Pe cine au amenințat? Pe cine au jefuit măcar, ca atîția alți politiciani și înalți demnitari ai statului? Ce comploturi tenebroase au pus la cale? Ce uneltiri misterioase au țesut în umbra igrasioasă a modestelor lor case de muncitori trudiți? Ce-au făcut? Ce-au încercat?

Nimic.

Răsfoiți colecțiile ziarelor, chiar pe-ale *Viiitorului*, și nu veți găsi urmă de crimă dovedită. Răsfoiți dosarele procesului de astăzi, și nu veți descoperi un singur act rău, urît și reprobabil.

Singura lor vină e că sînt comuniști. Singurul lor păcat e că gîndesc altfel decît noi toți.

Aceasta e rușinea.

Nu rușinea lor. Rușinea noastră.

Rușinea noastră, pentru că tolerăm un proces care urmărește și vrea să pedepsească delictul de liberă gîndire. Rușinea unei prese care de-atîtea luni de zile stă mută în fața înscenării penibile a celei mai deocheate dintre Siguranțe. Rușinea cetățenilor care privesc nepăsători suferințele unor oameni nevinovați. Și rușinea, marea rușine, că într-o țară de optsprezece milioane de oameni nu se găsește un singur glas care să proclame adevărul. Și că cincizeci de comuniști pot să ne dea ei această lecție usturătoare, luptînd cu foamea și cu setea, ca să scuze lașitatea noastră a tuturor.

Facta, an. VII (1925), nr. 5 (1 mai), p. 1.

DACĂ VREȚI SĂ RIDEȚI...

Dacă sinteți triști, amăriți, posomorâți, ciufuți și vreți să vă descrețiți frunțile; dacă n-aveți para chioară în pungă, sau v-a dat olteanul lipsă la cântar, sau v-ați întâlnit nas în nas cu Vintilă Brătianu și n-ați avut în pripă ce să aruncați în urma lui, sau nevasta vi-i credincioasă și metresa vă înșeală; dacă v-ați oprit pe o bancă în Cișmigiu sau într-un boschet la Șosea, cu gândul să vă trageți un glonț în timpă și n-ați renunțat la sinucidere decât din teamă, din lașitate, din obscura speranță care amăgește și pe cei mai nenorociți dintre noi cu eternele iluzii ale vieții și cu mirajul unui fir plâpînd de iarbă, a unei ramuri înflorite sau a unui zîmbet printre lacrimi, firește, n-o să vă propun, ca leac împotriva mihnirilor acestora fără cauză și fără nume, chefuri la toartă, chiote cu lăutari, sau oricare alta dintre plăcerile cu atât mai dezamăgitoare cu cît sînt mai violente. Marile dureri sufletești, ca și boalele mortale nu se lecuiesc cu rețete eroice. Schimonositurile clovnilor și scâlămbăieturile de la circuri convin admirabil copiilor și celor căzuți în mintea lor; dar niciodată fardul întins pînă la urechile unei paiate n-a izbutit să stîrnească rîsul celor care au bătut pînă la drojdie cupa deșertăciunilor umane.

Acestora din urmă le prieste mai curînd un spectacol cu grave aparențe de seriozitate și actori solemni care reușesc să ascundă, sub măști aproape impenetrabile, tot comicul și toată bufoneria existenței. De pildă, o ședință festivă a Academiei, un important consiliu de miniștri, o conferință de oameni de stat ori de financiari, sau, fiindcă e mai de actualitate, o inenarabilă conferință de diplomați.

Contemporanilor mei bolnavi de spleen le recomand în special cu căldură această din urmă posibilitate de

vindecare. Nu le garantez că vor rîde cu hohote. Nu jur că se vor strimba de rîs între oglinzile ridicolului palat clădit cîndva pe gustul coanei Raluca. Le făgăduiesc în schimb, cel puțin, că vor zîmbi la început ușor, apoi cu haz, și în cele din urmă discret, așa de discret, încît să nu observe nimeni ironia din sufletele și din ochii lor.

Încercați numai. Dacă nu puteți pătrunde printre secretarii în frac și mănuși albe și printre lacheii în fireturi, citiți măcar dările de seamă ale ziarelor. Ce dulce, ce încîntătoare cacofonie! s-au întrunit la palatul Sturdza cei trei miniștri de externe ai Miciei Înțelegeri. Scrutați-le gîndurile. Ascultați-i cum vorbesc. Ce înțelegeri! Ce Antantă! Ce armonie!

Domnul I. G. Duca, speriat încă din fașă, tremură și biție de teama primejdiei comuniste. Țipă prin somn și are visuri urîte[...]. Aude pe Lenin. Și vede aieva, simte, pipăie, miroase pericolul galben, sub el, pe cearșaf.

Cu degetele la nas, domnul Nincici îl ascultă amabil și are sincer aerul că nu-i miroase bine nu ceea ce face domnul Duca, dar ceea ce face și uneltesc bulgarii. Mobilizările de la sudul Dunării, înarmările, noua uzină de arme și munițiuni ridicată în inima Balcanilor îl preocupă de o mie de ori mai mult pe cancelarul iugoslav decât toate aiurările colegului român.

În vremea asta, deopotrivă de departe cu gîndul și de unul și de altul, domnul Beneș, surizător, radios și sceptic, declară sus și tare, cui vrea să-l audă, că pentru d-sa nu există noi conflagrații posibile între state, nici război european cu putință, nici primejdie comunistă.

Înțelegeți acum, dacă vă mai țin curelele, pe acești trei emisari ai triplei și Miciei Înțelegeri. Dv. rezervați-vă zîmbetul!

Pentru că îi veți vedea curînd, peste o zi sau cel mult două pe aceiași oameni, cu aceleași suflete, interese și intenții, strînși o ultimă dată în jurul aceleiași mese verzi, gravi și solemni ca niște țapi logodiți, iscăbind încă o dată același protocol, prin care recunosc și confirmă că în toate chestiunile mari și mici au fost, sînt și vor fi în cel mai desăvîrșit acord dintre toate acordurile posibile.

Facta, an. VII (1925), nr. 13 (11 mai), p. 1.

PROSTUL

Marea veste a zilei și marea bucurie.

I. G. Duca a pățit-o !

Ca un simplu colegian, rătăcit o noapte în alcovul jupînesei din casă, și care, de atunci, pășește crăcănat și merge cu ochii iluminați de speranța anunțurilor de pe vespasiane, eternul elev I. G. Duca a pățit marea rușine.

Dacă i s-ar fi întimplat oricărui altuia tragicomica aventură, nimeni n-ar fi avut nimic de zis, și scandaaloasa destăinuire ar fi trecut ușor, printre atîtea altele, mii și sute, ca o scrisoare la cutie. Vă închipuiți, de pildă, pe vreun om cu bun-simț reproșînd lui conu Alecu sau generalului Văitoianu, mari maestri în învîrteli, pișicherlicuri și coțcării, că s-au lăsat și ei o dată trași pe sfoară ? Sau vă imaginați pe cineva crucindu-se că fratele Vintîlă, lovit din naștere cu leuca în cap, a făcut o nouă boroboacă ? nu-i așa ? Pe nimeni și niciodată. Fiindcă înțelepciunea popoarelor e ca și clemența divină. Iartă pe proști și are o invincibilă slăbiciune față de șmecheri și de isteți.

Or, I. G. Duca, din cîte îl cunosc — și-am fost plătit să-l cunosc — pînă peste cap, nu intră, pe de-a întregul, în nici una din cele două categorii de mai sus.

Îmi amintesc, cu deliciu, scene nenumărate. Nu voi povesti pe cele mai intime.

Eram amîndoi studenți la Paris. Nu mai știu bine pentru ce, în secția locală a Ligii culturale din care făceam cu toții parte, Duca se luase la hartă cu Iorgu Juvara, cu Iancu Păncescu și cu Tilică Burileanu. Într-o seară, împotriva lor, a ținut o cuvîntare extravagant

de umflată și penibil de proastă, deși fusese învățată pe de rost. Cînd ne-am coborît în stradă, mi-a luat nervos brațul și a așteptat, cîteva minute, să-i vorbesc. Tăceam însă chitic. Atunci, luîndu-și tîrziu inima în dinți, m-a întrebat :

— Am fost slab, nu-i așa ?

— Extrem de slab.

— Crezi că și-au dat și ei seama ?

— Mă tem că da.

— M-au aplaudat cu toate astea !

— Te-am aplaudat și eu...

Credeți cumva că s-a fisticit ? Că a rămas impresionat sau îndurerat ? Că și-a făgăduit să fie altă dată mai bine ? Aș ! Nu-l cunoașteți. Mi-a strîns viguros brațul și a exclamat :

— Asta-mi ajunge, dragul meu. Dacă m-au aplaudat e destul. Au dovedit că sînt mai proști decît mine.

Avea dreptate.

Mult mai tîrziu, cu ani în urmă, într-o dimineață memorabilă, pe cînd era pentru întîiași dată ministru, l-am găsit în cămașă de noapte, gesticulînd și umflîndu-și glasul în fața oglinzii. Declama un discurs ministerial ; primul discurs. În cinstea mea l-a întrerupt o clipă. I-am spus ce mă aducea la dînsul. Veneam pentru niște muncitori nedreptățiți și necăjiți. Îi ceream să interviev Nici nu m-a ascultat. Și-a reluat discursul de unde-l lăsase și nu mi-a cruțat o frază, nu m-a scutit de un gest. Nu se întrerupea decît ca să citească admirația în ochii mei. Și la sfîrșit, cînd, timid, am vrut să-i reamintesc ce mă aduce la dînsul, m-a întrerupt brutal :

— Tu n-o s-ajungi nimic niciodată. Te ții de muncitori. Te ocupi de fleacuri. În viață, ascultă-mă pe mine, trebuie să fii inteligent.

Inteligentă ! De cîte și de cîte mii de ori n-am auzit vorba asta miraculoasă în gura lui I. G. Duca ! Cuvîntul îl preocupa. Noțiunea îl obseda. După ce-mi repeta, fără eroare, genealogia cutărui cal de curse în grajdurile unui lord englez, mă întreba triumfător : „Nu-i așa că sînt inteligent ?“ După ce isprăvea de citit, arareori, o carte

întreagă și-mi reproducea conținutul, ilustrat cu comentarii personale, mă interpela misterios : „Nu-i așa că sint inteligent ?“ După ce izbutea să cumpere pe nimic, într-un sat din Carpați, o veche culă boierească, păcălind lesne pe țărani, îmi clipea șiret din ochi : „Nu-i așa că sint inteligent ?“ După ce, prin prieteni gazetari, reușea să strecoare o notiță veninoasă împotriva unui coleg din cabinet într-un ziar imparțial, își ștergea repede ochelarii aburiți de rîs și-mi șoptea : „Nu-i așa că sint inteligent ?“

După ce, într-o seară, seara cea mare, a crezut că-și asigurasе moștenirea prezumptivă a șefiei partidului liberal, mi-a arătat, într-un colț al Camerei, pe Georgele Mirzescu, bosumflat și paraponisit, și m-a întreat : „Ei ! Cine-i mai inteligent ?“

Firește, I. G. Duca.

Omul ăsta care n-a făcut nimic în viață, dar absolut nimic, care nu va lăsa după dînsul o pagină frumoasă, o lege care să-i poarte numele, un discurs răsunător, o operă întreagă, politică sau socială, o inițiativă, un gînd, o idee ; omul ăsta care măcar acum, în pragul bătrîneții, cu toată experiența cîștigată, n-a izbutit să fie decît patronul unei mici înțelegeri de minusculi ziarîști și satelitul obscur care se agită în umbra domnului Beneș ; omul acesta care n-a greșit, măcar, pentru că niciodată pînă mai zilele trecute la Geneva n-a făcut nimic, vorbește totuși mereu de inteligență și a realizat minunea să treacă în ochii contimporanilor drept nu tocmai prost.

Minune fatală însă.

Ceea ce s-ar fi admis oamenilor de acțiune și ceea ce s-ar fi tolerat prostiei consacrate a unui Vintilă Brătianu nu i se poate ierta lui I. G. Duca.

Nepărînd nici așa de puținel la minte cum este în realitate ; nefiind nici așa de inteligent cum vrea cu orice preț să pară, opinia publică l-a judecat după fapte, adică după prima lui întîlnire cu un vulgar escroc internațional, care i-a pus sub ochelari o falsă misivă a doctorului Racovski și l-a condamnat numai după ce escrocul și-a bătut joc de ministru.

Osîndă fără apel.

Mai ales că, prin instinct, publicul a înțeles că la mijloc nu e vorba numai de prostie, ci și de altceva, cu mult mai grav.

Dar despre lichelismul excelenței-sale, în numărul de mîine al *Faclei*.

Faclea, an. VII (1925), nr. 136 (4 octombrie), p. 1.

„REGELE NU SE ÎNSEALĂ ! ȚARA NU REFUZĂ !“

Molière n-a cunoscut pe domnul Ion I. C. Brătianu.
Păcat !

E regretabil din două motive. Întii pentru că dacă l-ar fi cunoscut, cum marele scriitor francez a trăit acum trei sute de ani, nu e numai o probabilitate, ci o cvasi certitudine — ca să mă exprim în fericitele formule ale premierului nostru — e o cvasi certitudine, aşadar că domnul Ionel Brătianu ar fi azi de mult răposat întru Domnul sau întru Necuratul, cu neamul d-sale nefast, de mult n-ar mai ține o umbră odioasă unui pământ nevinovat și că România Mare, scăpată astfel miraculos și, ca să zic așa, prin anticipație de Brătieni, n-ar mai fi fost poate țara răscoalelor, represiunilor, jafurilor, hoțiilor, fărâdelegilor și neomeniei ridicate la rangul de doctrină de guvernământ.

E regretabil apoi dintr-un al doilea punct de vedere, din punctul de vedere mai înalt, etern și pur al artei.

Molière n-a cunoscut pe domnul Ion I. C. Brătianu.

Molière a scris totuși formidabila lui operă, *Tartuf* sau *Impostorul*. A scris-o fără să fi cunoscut mai întâi pe Ionel Brătianu. Ce păcat !

I-am recitat, ieri și azi, dureroasa comedie. Incontestabil că tipul lui Tartuf e admirabil. Fără îndoială că nici un alt scriitor n-a izbutit să concentreze, în mai puține pagini, toată ipocrizia sufletului omenesc. Sint fraze, sint cuvinte în *Tartuf* care deschid minții abisuri insondabile de duplicitate și de oroare.

Cu toate astea, opera, în întregimea ei, păcătuiește, printr-un fel de disproporție între cauză și efecte. Tartuf e grandios. Țelurile lui sint meschine. Eroul lui Molière e

un monstru. Dar rezultatele fățărniciei lui sint mediocre. Abia izbutește să nenorocească o singură familie !

Pe cînd Brătianu ! Ah ! dacă l-ai fi auzit vorbind, duminecă, la consfătuirea majorităților.

Vedeți spectacolul. Trei sute și mai bine de mameluci liberali strinși în jurul șefului. Fiecare dintre ei și toți ia un loc știu și cum au venit la putere, și cum au fost aleși. Știu că jandarmii au bătut și-au schingiuit pe alegători. Știu că, în ciuda tuturor actelor de teroare, cetățenii au votat listele opoziției. Știu că majoritatea magistraților desfăceau buletinele cu ștampila pusă pe cerc și citeau semnul guvernamental. Știu că alegerile s-au făcut prin fraudă și prin falșificare. Știu, cum știe și șeful lor, că nici măcar unul singur dintre ei nu reprezintă voința liberă a țării. Și cu toate astea, în mijlocul a trei sute de indivizi care nu pot fi toți mișei sau cretini, în fața citorva cel puțin care or fi avînd o umbră de conștiință, Ionel Brătianu, fără să roșească, a îndrăznit să afirme că „țara i-a răspuns prin cei de față !“, după ce avusese certitudinea că „țara nu-i va refuza încrederea ei“.

Tartuf ! !

Dar Tartuf, el însuși, n-ar fi avut îndrăzneala asta.

Și Molière, cu tot geniul lui, ar fi ezitat, i s-ar fi părut din cale-afară de monstruos să puie apoi în gura impostorului adulări lamentabil de ridicele ca rîndurile astea din cuvîntarea lui Brătianu :

„Judecător înalt, judecător înțelept, regele nu se înșeală“... exact în momentul cînd pină și adversarii cei mai neîmpăcați ai suveranităților vremelnice tac, se înclină și salută în agonia lor dureroasă : eterna suveranitate a morții.

Chemarea, an. IV (1927), nr. 17 (20 iulie), p. 1.

ASASINAREA CONTINENTELOR

Războiul poate fi din nou dezlănțuit asupra omenirii. Mai amenințător, este suspendat deasupra capetelor noastre și poate izbucni dintr-un incident, aparent, superficial. Cum s-a mai întâmplat.

Împins de consecințele morale ale crizei mondiale, ieșirea pentru capitalism din acest impas este : declanșarea unui conflict care să cuprindă planeta.

Războiul vine. Cu mai multă furie decât a fost în ultima conflagrație. Va fi pretutindeni. Pe front și îndărătul lui, în orașe. Întreaga lume va fi mobilizată. În planurile statelor majore, fiecare își are loc rezervat : în armată, în uzine sau în birouri. Mașina de război de astă dată va avansa cu o colosală putere.

În asemenea condiții, nu hotărîrea de acțiune individuală poate fi mijloc de rezistență în fața acestei imense pasiuni. Nu !

Numai organizațiile de masă pot avea eficacitate.

Japonia a sfărîmat cercul de minciună pacifistă prin agresiunea asupra Manciuriei, fără vreo declarație oficială de război. S-a precipitat apoi asupra orașului Shanghai, bătîndu-și joc de Geneva, de injoncțiunile și de sancțiunile Societății Națiunilor. A săvîrșit acest act de brigandaj cu sprijinul material și totala complicitate a guvernelor din Europa, care nici n-au încercat s-o nege.

Japonia imperialistă nu-și disimulează poftele de ocupare a Siberiei sovietice și preludiază o agresiune asupra Vladivostokului, în timp ce îneacă în foc și sînge Manciuria.

Vălul este rupt.

Adevărata natură a regimului actual astăzi o admirăm : hoție și violență.

Invadînd Manciuria în 1931, Japonia a imitat gestul Germaniei din 1914.

Discursurile de la Geneva !

Miine, conflictele vor fi mult mai ample și mai universale.

Discursurile vor continua la Geneva.

Și această stare de lucruri nu se va termina, pentru că pricina, cauza unică a acestor periodice măceluri internaționale zace în însuși mecanismul social care ne conduce și care îndeamnă la război extern.

Și la război civil.

Să privim ce se petrece în Germania. Un naționalism plătit și întreținut de marea industrie, care a preparat dictatura fascistă în birourile capitonate ale consilierilor de administrație pentru a prinde sub jug ignobil și sîngeros populația germană, care dorește : numai viață și libertate.

Recrudescența militarismelor, fantasticele bugete de război, înarmările multiplicare în toată Germania, fabricarea intensă a uzinelor de război și de produse chimice prepară asasinarea continentelor prin mijloace formidabile de război chimic aerian.

Încotro se îndreaptă aceste două curente războinice : german și nipon ?

Curentul de război declanșat în China se-ndreaptă matematic contra U.R.S.S., desigur cu conivența marilor forțe plutocrate. Cel german, în aceeași direcție.

Sub această agitație mondială, descoperim acțiunea marilor trusturi din Occident : industria grea, universală, ai cărei agenți sînt diversele guverne.

Acest război înseamnă războiul mondial. Ruina și distrugerea țărilor și incalculabile hecatombe.

Să înțelegem iminența cataclismului. Să tragem semnalul de alarmă și de protest împotriva statelor care înlesnesc și caută mijloace de război ; să oprim cu mijloace efective atentatul imperialismelor contra umanității.

Iată datoria importantă și decisivă a momentului.

La care toate considerațiile sentimentale n-au valoare.

Reporter, an. II (1934), nr. 6 (17 ianuarie), p. 1.

CUVÎNT ÎNAINTE

Nu se tăgăluiește de către nimeni că la marea răspîntie istorică, economică și politică a vremii noastre, țara românească, întocmai ca majoritatea statelor lumii, trece prin aceeași criză, prin aceleași lupte ale marilor forțe sociale antagoniste și prin aceleași dureri și frămîntări ale epocilor de tranziție.

Criza aceasta generală a sistemului capitalist este însoțită fără doar și poate și de o criză tot atît de generală și de acută a culturii și ideologiei acestui sistem.

Proletariatul reprezintă interesele vitale și culturale ale omenirii. Progresul acestei clase coincide cu progresul general al umanității. Ideea asupra lumii a proletariatului industrial este obiectivă — față de ideologia falsă și sterilă a lumii capitaliste, care e condamnată la moarte.

Ne luăm sarcina să tratăm în mod științific — pe baza largă a materialismului dialectic — toate problemele ideologice ale vremii noastre.

Noi nu înțelegem prin revista noastră să creem un nou organ de luptă politică, ci o publicație de analiză și sinteză științifică, în domeniul economic, filozofic, social și cultural al realității societății românești, din mijlocul căreia s-au născut și se dezvoltă forțele care duc spre o eră nouă.

Era nouă, (1936), nr. 1 (1 februarie), p. 3.

GERMANIA A DESCHIS FOCUL ASUPRA EUROPEI

Cea mai recentă dovadă am înregistrat-o acum cîteva zile.

Germania provoacă. După bombardamentul Almeriei, după incidentul „Deutschland“ provocat de flota de război germană, a urmat inventatul incident al torpilării vasului „Leipzig“.

Dezorientarea și spiritul agresiv întunecat care domină pe fuehrerii Germaniei hitleriste apare din această încercare de mistificare a opiniei publice internaționale și a statelor pacifice. O presă în serviciu comandat a urlat cîteva zile [despre] onoarea lezată a națiunii germane.

Îndată însă cî a fost cunoscută cererea de anchetă a guvernului din Valencia, presa și fuehrerii au amuțit, dovedind prin aceasta că torpilarea „Leipzig“-ului n-a fost decît una din sinistrele povești provocatoare pe care le lansează tot mai frecvent cel de al III-lea Reich.

FASCISM = RĂZBOI

Războiul este o necesitate pentru regimul de dictatură fascistă. Guvernele fasciste, reprezentante ale grupărilor marii industrii metalurgice și a industriei în legătură cu pregătirea războiului, sînt determinate, la un anumit grad al dezvoltării condițiilor de acumulare a profiturilor, să dezlănțuie războiul, singur capabil să le asigure continua-

rea exploatării capitaliste. Capitalurile pe care le reprezintă formidabilele înarmări, acumulate în timpul unei guvernări fasciste, a cărei principală menire este satisfacerea intereselor acestei clici capitaliste, trebuie să fie valorificate. La un anumit moment al dezvoltării, singurul mijloc de valorificare este „distrugerea productivă“, pentru înlocuirea materialului acumulat — ceea ce înseamnă războiul.

Iar reacțiunii dușmanului intern, a marii majorități a poporului, prin sacrificiile cărui se realizează pregătirea agresiunii, i se răspunde prin încercarea de a deplasa cauzele mizeriei crescînde asupra „dușmanului din afară“.

Războiul va fi astfel mijlocul de a desființa puterile străine, singure vinovate de mizeria maselor populare din statele fasciste. El apare în această epocă, mai mult ca oricînd, ca o prețioasă supapă de siguranță.

Toate provocările pe care le pun la cale statele fasciste poartă pecetea situației interne adverse dominației lor. Ce a însemnat în mare măsură războiul italo-abisinian decît expresia acestui raport de forțe sociale interne ?

Ce înseamnă toate provocările Germaniei hitleriste dacă nu nevoia de a exploata „succese“ de politică externă, pentru înăbușirea nemulțumirilor poporului german ?

Germania vrea război. Germania și Italia au început războiul.

Germania și Italia poartă de un an de zile război contra republicii spaniole, amenințînd prin conflictele de interese pe care le naște această invazie dezlănțuirea unui nou război mondial.

PREGĂTIREA IDEOLOGICĂ A AGRESIUNII

Activitatea războinică a statelor fasciste nu poate fi socotită ca fiind DETERMINATĂ de actuala conjunctură a politicii internaționale. Această conjunctură a fost creată și alimentată prin activitatea acestor state.

Cu mult înainte, conducătorii de astăzi ai acestor state au trasat în „codificări de principii“, în programe, discursuri și cărți liniile mari ale politicii lor de agresiune.

„MEIN KAMPF“

Dacă urmărim politica externă a Germaniei de la 1933, anul „revoluției“ național-socialiste, vom constata o perfectă identitate între planurile trasate de Hitler în „evanghelia poporului german“ și activitatea sa în rapoarturile internaționale.

Iată, de pildă poziția teoretico-politică, justificarea principală a agresiunii, formulată în *Mein Kampf*.

„Poporul german este poporul cel mai puternic și este destinat A AVEA ROLUL DE CONDUCĂTOR ÎN LUME.“

Iar concluzia capitolului respectiv exprimă în următoarele cuvinte necesitatea agresiunii :

„Germania ori va deveni putere mondială, ori nu va exista de loc“ (*Mein Kampf*, 724).

Grașițele Germaniei trebuie să coincidă cu cele ale Europei :

„Astăzi numărăm 80 milioane germani în Europa. NUMAI ATUNCI POLITICA NOASTRĂ EXTERNĂ VA FI SOCOTITĂ JUSTĂ, CÎND VOR TRĂI PE ACEST CONTINENT 250 MILIOANE GERMANI.“

Nu poate fi pace atîta timp cît toate celelalte popoare nu vor fi supuse stăpînirii germane :

„Cine dorește cu adevărat victoria principiilor pacifiste, trebuie să lupte din toate puterile PENTRU CUCERIREA LUMII DE CĂTRE GERMANIA...“

...TREBUIE SĂ TE DECIZI SĂ PORȚI RĂZBOAIE, PENTRU A AJUNGE LA O EPOCĂ DE PACE.“

(*Mein Kampf*)

Iată enunțată misiunea poporului german și concepția de pace germană pe care se silește din răspuțeri s-o impună astăzi Germania hitleristă.

Am citat aceste câteva pasagii din *Mein Kampf* pentru a se vedea că totul a fost prevăzut și pregătit în principiu pentru politica de agresiune.

Ajuns la putere prin cunoscutele combinații de culise ale acelor care vedeau în „revoluția“ național-socialistă garanția prin excelență a desăvîrșirii expansiunii germane, guvernul hitlerist începe să parcurgă drumul trasat direct sau numai prin indicarea metodelor tactice noi în politica externă.

CUVINTE DE PACE — FAPTE RĂZBOINICE

Primul act a fost retragerea din Liga Națiunilor.

Înarmările rapide și fără de control care trebuiau să urmeze, pregătirea materială a războiului, necesitatea de a atribui altora răspunderile mizeriei în care va trăi poporul, ca o consecință a desăvîrșirii acestei pregătiri, au determinat la 14 octombrie 1933 acest prim „act de prestigiu“ al guvernului hitlerist.

Deutsche Wehr, organul Marelui Stat-Major german, salută ieșirea Germaniei din Liga Națiunilor și o apreciază ca „SEMNALUL ÎNARMĂRILOR DESCHISE“, care trebuie continuată „PÎNĂ LA TOTALA ÎNDESTULARE A FORTELOR NOASTRE“.

Bineînțeles, ceea ce se poate citi în *Deutsche Wehr* nu corespunde prin nimic cu proclamația către poporul german, în care guvernul afirmă voința sa pacifică.

La 16 martie 1935 se declară egalitatea de înarmări, iar la 21 mai, același an, se decretează serviciul militar obligatoriu.

Este ziua din care nici o piedică nu se opune înarmărilor nebunești care vor amenința pacea întregii lumi.

SPARGEREA FRONTULUI STATELOR PACIFICE

Se vorbește mereu de imposibilitatea Germaniei de a face războiul. Ea ar fi prea puțin pregătită pentru aceasta. „Înarmările statelor pacifice constituie o permanentă garanție a evitării agresiunii din partea statelor fasciste.“

Nimic mai puțin adevărat.

Germania poate face război.

Germania și Italia au pornit războiul în Spania și amenință, PRIN PLANURILE ȘI METODELE NOI pe care le întrebunțează, granițele tuturor statelor din Europa, în special ale statelor mici.

Războiul pe care îl poartă sau îl pregătește Germania astăzi nu seamănă prin nimic cu vechile forme de război.

Ea întrebunțează în fața blocului statelor pacifice toate mijloacele pentru dizlocarea acestei unități. Formulei de garantare a păcii prin organizarea securității colective statele fasciste opun sistemul pactelor bilaterale. Se propune și se garantează, prin aceste pacte, fiecărui stat — în mod izolat — pacea, pentru decenii sau chiar secole, dacă vor.

Statele fasciste nu au nimic împotriva termenelor seculare, după cum nu au nici un scrupul în semnarea unor tratate care au cu totul alt scop decît de a fi executate.

Pactele bilaterale încheiate cu diferite state permit astfel ca în cadrul unei grandioase agitații care dă aureola pacifistă statelor fasciste să se creeze o situație internațională în care statele izolate vor putea fi lovite pe rînd, asigurînd astfel victoria în contra rezistenței statelor pacifice.

Dacă în fața BLOCULUI pacifist, Germania și țările fasciste nu pot lupta cu succes, reluarea și aplicarea vechiului „DIVIDE ET IMPERA“ este una din metodele de diplomație și strategie, care fac cu putință satisfacerea planurilor de „DOMINAȚIE CONTINENTALĂ“.

A vorbi de neputința Germaniei de a face război este a nu ține seama de această formidabilă luptă diplomatică pe care o duce Reichul în serviciul agresiunii pe care o pregătește.

Este a nu ține seamă de o altă serie de metode care se încadrează ÎNTR-O SISTEMATICĂ ACTIVITATE DE INFLUENȚARE ȘI CUMPARARE A UNOR ELEMENTE ÎN INTERIORUL ȚĂRILOR CARE VOR FI OBIECTUL AGRESIUNII, PENTRU A LE MĂCINA FORȚA LOR ECONOMICĂ, POLITICĂ ȘI MILITARĂ.

Prin simpla forță militară în contra blocului statelor pacifice, Germania nu ar putea face război, dar prin reușita metodelor noi despre care am pomenit și care au dat în multe părți și în multe momente rezultate favorabile planurilor agresive, războiul pregătit de ea devine cu puțință.

N-a reușit Germania să „neutralizeze“ sau să-și apropie prin tratate puteri care, fie prin poziția geografică, prin complexul lor de interese naționale și pacifice în viața internațională, ar fi trebuit să ocupe un loc opus Germaniei în angrenajul internațional ?

Cităm cazul Poloniei.

Acest tratat de prietenie dovedește reușita metodei pactelor bilaterale, deschizând din ce în ce mai mult drumul tendințelor de agresiune.

Că acesta a fost scopul acestui tratat, o afirmă oficiosul Statului-Major German, *Deutsche Wehr* :

„DEOCAMDATA granița răsăriteană a Germaniei a fost scutită de pericolul unor conflicte spontane, așa cum amenințau ele în anii trecuți“.

Așadar, asigurarea granițelor din răsărit, pentru a îndepărta „DEOCAMDATA“ pericolul unor conflicte. Adică pînă la desăvîrșirea înarmărilor necesare agresiunii.

Incercările de spargere a frontului statelor pacifice, continuate mai tîrziu cu ocazia încheierii și apoi a ratificării pactului de asistență mutuală FRANCO-SOVIETIC.

De la violenta campanie mincinoasă a presei hitleriste contra acestui pact, pînă la marile mijloace de șantaj și provocare pe care le întrebunțează în astfel de momente diplomația hitleristă, nimic n-a putut zdruncina pînă în prezent unitatea pacifică franco-sovietică.

Nici chiar supremul mijloc de șantaj, denunțarea pactului de la Locarno, despre care fuehrerul asigura că va fi singurul tratat încheiat înainte de venirea sa la pu-

tere care va fi respectat, nu a putut determina Franța să părăsească pe un aliat prețios.

Dar nu trebuie să ne grăbim să tragem concluzii optimiste din aceste fapte.

Metoda de a provoca spărturi în blocul statelor pacifice nu va fi părăsită.

Ea a dat apreciable rezultate.

În urmărirea acestei politici, diplomația hitleristă a reușit să obțină în vara anului 1935 tratatul naval ANGLO-GERMAN. Ori, prin acest tratat, Germania capătă drepturi importante în ceea ce privește înarmările navale, iar ȘANTIERELE ENGLEZE ÎI VOR EXECUTA VASELE PE CARE LE PREVEDEA ACORDUL.

Pentru a ne da seama de valoarea calitativă, de semnificația acestui tratat, vom cita prețiosul *Deutsche Wehr*.

Ziua de 18 iulie este calificată ca un nou Waterloo.

Este ziua „amintirii colaborării anglo-germane contra HEGEMONIEI FRANCEZE.“

Iată semnificația : DESPĂRȚIREA ANGLIEI DE FRANȚA.

Dacă de atunci diplomația hitleristă n-a mai putut obține nimic la Londra, aceasta a fost din cauza schimbării situației internaționale, care a silit Marea Britanie să colaboreze cu statele pacifice.

Dar interesele permanente ale Angliei, ca putere imperialistă, ne indică precaritatea acestei poziții.

Nu trebuie să ne grăbim, așadar, a cînta prohodul uneltirilor diplomației germane.

DRANG NACH SUD-OSTEN¹

„CEHOSLOVACIA TREBUIE ZDROBITĂ CA O NUCA“

În pregătirea economică a războiului, țările din centrul și sud-estul Europei constituie principalul și poate

¹ Expansiune spre sud-est (germ.).

singurul rezervoriu posibil astăzi de materii prime pentru Germania.

Se cunoaște activitatea dusă de Germania în Austria, a cărei liniște este mereu turburată de hoardele brune înarmate.

Cehoslovacia este una din etapele apropiate în planul de agresiune germană. Ea constituie „O BARIERĂ, UN ZĂGAZ, UN CIOT JENANT“ în calea pangermanismului hitlerist.

Un sudet german, care lucrează astăzi la Statul-Major German, scrie, sub pseudonimul Markomanus, despre Cehoslovacia :

„Cehoslovacia stă așezată în mare parte în centrul Europei... Întreaga regiune de vest, în special acea locuită de CEHI, este așezată ca un butuc adâncit în teritoriul german.“

Continuând cu descrierea aceasta geografică, autorul arată pericolul strategic care rezultă pentru Germania din această poziție și conchide : „În cazul unui război, Boemia constituie o primejdie atât de mare, încât cea mai simplă soluție ar fi S-O ZDROBIM CA PE O IMENSĂ NUCĂ“.

Asaltul diplomației hitleriste se dă deopotrivă asupra tuturor țărilor din Balcani. Vizitele din ce în ce mai dese pe care reprezentanții politici și ai vieții economice le fac în Jugoslavia și Bulgaria, legăturile comerciale, tot mai strinse în aceste țări, influența „culturală“ sînt semnele aparente ale expansiunii germane.

Încercările repetate de spargere a Micii Antante, de izolare a Cehoslovaciei sînt marile rezultate politice în urmărirea planurilor de război.

Izolarea Cehoslovaciei are un dublu scop : de a slăbi rezistența ei, pe de o parte, pe de altă parte a opri APROVIZIONAREA CU ARME ȘI PRODUSE INDUSTRIALE A STATELOR BALCANICE, ȘI DECI ȘI A ROMÂNIEI.

Iată senzaționalul pasagiu din *Deutsche Wehr* cu data de 3 octombrie 1935 :

„Urmează SPARGEREA MICII ANTANTE INTR-O GRUPĂ DE NORD ȘI UNA DE SUD, ASEDIEREA ȚĂRILOR BALCANICE ȘI TĂIEREA ASTFEL A CĂILOR DE APROVIZIONARE CU NORDUL INDUSTRIEI DE RĂZ-

BOI, FĂRĂ DE CARE ELE NU VOR FI ÎN STARE SĂ POARTE UN RĂZBOI.“

Iar în ceea ce privește necesitatea pătrunderii Germaniei în România, pentru a se aproviziona cu materii prime și în special cu petrol, vom cita un pasagiu dintr-o carte a lui Justus Schmidt, care vede printre principalele cauze ale eșecului Germaniei în ultimul război faptul de a nu fi executat „ASALTUL ASUPRA REGIUNILOR PETROLIFERE ROMÂNE, care ar fi ajutat enorm aprovizionării armatei cu materii prime“ (*Wirtschaftliche Mobil Mac-hung, p. 13*).

Metoda izolării, a despărțirii statelor pacifice nu este singura pentru asigurarea condițiilor unui război victorios.

Minarea ordinii economice, politice și sociale interne a tuturor statelor este una din noile metode tactice de care nu se poate dispensa astăzi pregătirea agresiunii.

Toate statele din lume sînt împinzite de spioni, agitatori, propagandiști, care duc activitatea lor de destrămare a forțelor naționale prin toate mijloacele posibile, de la influența prin presă, pînă la terorizarea în masă, săvîrșită de agenții Gestapoului străini și „naționali“.

Iar în statele în care minoritățile germane sînt compacte, ele constituie veritabile tabere de pregătire militară, amenințînd însăși unitatea statului.

Activitatea sudetilor cehoslovaci, a minorității germane de sub influența hitleristă de la noi nu face decât să pregătească terenul pentru invazia hitleristă.

GERMANIA A DESCHIS FOCUL

Noua metodă tactică a fost și continuă a fi experimentată cu succes în Spania.

Timp de trei ani de zile, Spania a fost teritoriul pe care s-au cheltuit miliarde de mărci, au fost trimiși sute

de agenți și spioni care să pregătească terenul pentru invazia militară propriu-zisă.

Documente zdrobitoare stau în sprijinul acestor afirmații.

Astfel, în actele găsite la Barcelona sînt trecute numele a 32 agenți ai Gestapoului și spioni ai Reichswehrului. Desigur, cifra încă nu-i cea adevărată. Dar chiar dacă acesta ar fi numărul agenților de la Barcelona, Reichul cheltuia 576.000 pesetas anual pentru întreținerea lor.

SUMA CHELTUITĂ ANUAL PENTRU „propaganda“ național-socialistă în Spania se urcă la trei miliarde pesetas.

Sînt cunoscute acum toate documentele prin care se dovedește că generalul Franco a pregătit rebeliunea cu sprijinul și consimțămîntul Germaniei.

Iată ce scrie, de pildă, marele ziar *News Chronicle* — nefiind dezmințit pînă astăzi nici de generalul Franco, nici de guvernul german.

„Înainte de rebeliune, generalul Franco, după cum sînt informat din cercuri conducătoare germane, a avut o serie de conferințe cu reprezentanți ai biroului politic pentru străinătate al partidului național-socialist. Omul de legătură a fost un german, mare comerciant de vinuri, care trăiește la Paris, [și] anume SCHLEIER, un membru proeminent al casei brune din Paris. Schleier a fost de nenumărate ori în Spania și a discutat nu numai cu generalul Franco, ci și cu generalul Sanjurgo la Lisabona... Germania s-a obligat să facă presiuni asupra Franței, în cazul cînd va interveni în Spania. Planul Germaniei realizat, adică o Spanie fascistă, ar fi însemnat cel puțin un corp de armată francez paralizat la granița spaniolă și tăierea drumului spre Africa... În afară de aceste tratative politice s-au dus tranzacții financiare la Institutul ibero-american din Hamburg, cu reprezentanții milionarului spaniol Juan March, pentru finanțarea rebeliunii...“

Dezvăluirile lui *News Chronicle* în legătură cu călătoriile lui Schleier coincid cu actele și documentele găsite la Barcelona.

Așadar, războiul din Spania este departe de a fi un război civil.

El este un război de invazie germano-italiană, constituind expresia NOILOR METODE DE RĂZBOI ALE GERMANIEI HITLERISTE...

Prin metodele noi întreprinse, Germania poate face războiul. Exemplul Spaniei constituie dovada tragică a reușitei acestor metode de spargere a blocului pacific și de dezbinare a popoarelor prin cumpărarea citorva cozi de topor NAȚIONALE.

Răspunsul care trebuie dat Germaniei hitleriste constă în permanenta unitate a blocului statelor pacifice și stîrpirea tuturor sucursalelor hitleriste și reprezentanților lor străini și naționali.

Reporter, an. V (1937), nr. 20 (4 iulie), p. 1, 4

OAMENI NOI LA VREMURI NOI

Sub presiunea maselor populare, guvernul de coaliție al forțelor democratice a fost în sfârșit, format. Nu voi insista mai mult decât se cuvine, în momentele acestea, asupra rezultatului practic al hotărârilor virile, deși rezultatul acesta e bogat în învățăminte atât pentru conducătorii de ieri ai statului, cât mai ales pentru cei care, mai curînd sau mai tîrziu, vor revendica întregul puterea.

Ceea ce aș vrea să subliniez cu tărie astăzi e altceva, și anume faptul că pentru întiiși dată în anele politice ale României moderne, în guvernul actual au pătruns reprezentanții direcți și autentici ai muncitorimii și ai țărănimii. E adevărat că și în trecut am avut cămeși scoase din itari pe banca ministerială. Cămeșile acelea însă aparțineau „albăstrimii“ acelea a satelor, din care — cum îmi spunea odată, cu durere, bătrînul Const. Stere — „se recrutează popii, învățătorii și jandarmii“. De data asta interesele țăranilor vor fi apărute nu de un învățător și nici de un „culac“ înstărit, ci de un simplu plugar. Sînt convins că sfugarul ardelean Romulus Zăroni va vorbi boierilor din sfatul țării altfel de cum le vorbea, de pildă, un Mihalache.

În numele muncitorimii industriale le va vorbi, acelu-rași boieri sau ciocoi, Gh. Gheorghiu-Dej. I-ați văzut poza în gazete: aspră, dură, tăiată parcă cu dalta în granit. Un zîmbet amar în colțul buzelor groase, un zîmbet de om care știe ce înseamnă suferința, nu într-atît propria lui suferință, cît durerea celorlalți, îi luminează totuși ochii blinzi. Gheorghiu-Dej, muncitorul care nu și-a trădat, ca atîția alții, nici clasa, nici idealul, va vorbi „celor de sus“, răs-picat și tare, așa cum nu s-a sfiit să

vorbească la fel și „celor de jos.“ Pentru întiiși dată urechile ministeriale, surde pînă acum îndărătul ușilor capitate, vor putea să audă adevăratul glas al poporului.

Iată marele cîștig al zilei de azi.

Nu numai un guvern nou, nu numai o coaliție guvernamentală lărgită spre stînga, dar un început de primenire a clasei conducătoare. Oameni noi, la vremuri noi.

Ceea ce, într-adevăr, a contribuit mai mult decât orice la situația dezastruoasă în care se găsește astăzi țara e faptul că de șaptezeci, de optzeci de ani încoace se perindă la cîrma statului aceleași mutre prăfuite, scoase din galantarul aceluiași partide învechite. Era o vreme, înainte de războiul trecut, cînd nu se putea concepe un guvern în România fără un Cantacuzino, un Ghika, un Brătianu sau cel puțin un Escu oarecare, recrutat din protipendada mahalalelor. A venit apoi războiul. Au venit „răspunderile“. Marea proprietate rurală s-a prăbușit, și pe ruinele ei s-a ridicat „albăstrimea“ satelor și a orașelor. De douăzeci și cinci de ani țara e încăpută pe mîinile îmbogățitorilor celor două războaie. O clasă conducătoare incultă, egoistă, lipsită de cel mai elementar sentiment de dragoste pentru țară și popor, dornică numai de repede îmbogățire pe orice cale, prin orice mijloace, împeștriată, ici și colo, de epigonii conducătorilor de odinioară și atât de incapabilă să guverneze ea însăși încît, rînd pe rînd, își delega puterile militarilor, regilor autocrați sau aventurierilor cu pretenții de dictatori. Prin presă, opinia publică era luminată de traficantii ca Stelian Popescu sau de simpli escroci ca Pamfil Șeicaru; armata a putut fi terorizată ani de-a rîndul de un paranoic ca Ion Antonescu; justiția ne-a putut da falsificatori ca fostul ministru Căpățînă; în biserică ne-a fost dat să vedem procesiuni de popi legionari cu pistoalele la brîu; și pretutindeni, pe aceiași oameni, ai aceleiași clase conducătoare, din lichelism, egoism și lașitate, aruncînd uniforma de carnavalesc a Frontului Renașterii Naționale ca să îmbrace cămașa verde, și urlînd ieri în cor ura lor împotriva Sovietelor, ca să se gudure azi la picioarele mareșalului Stalin.

Cum să nu-ți fie silă și scîrbă de o asemenea clasă conducătoare?

Cum să aibă un pic de încredere într-însa poporul de atâtea ori înșelat și marii aliați care o cunosc mai bine decât ne închipuim ?

Și cum să nu ni se lumineze fața de-o supremă rază de speranță când, în sfârșit, rupînd cu trecutul, spărgînd legenda partidelor istorice, irup la conducere oamenii noi, reprezentanți autentici ai claselor sociale de bază, firi oțelite, suflete cinstite, un țăran sau un simplu muncitor ?

Victoria, an. I (1944), nr. 16 (7 noiembrie), p. 1.

1 MAI 1907

Am sărbătorit de multe ori ziua de 1 Mai : în țară, ca și peste granițe ; în scurtele epoci de înflorire ale mișcării muncitorești de la noi, ca și în interminabilele vremuri de prigoană. N-o să uit niciodată, de pildă, pe cel dintîi 1 Mai al revoluției rusești, cînd, după o iarnă cumplită, și după veacuri glaciale de țarism, am văzut cu ochii mei cum vechiul Petrograd se trezea, întinerit și generos, sub miile și zecile de mii de steaguri roșii, care flufiau în aerul cald al celei dintîi primăveri revoluționare ; tot așa cum n-aș putea să uit nici mai modestele dar la fel de entuziastele sărbătoriri ale muncitorilor noștri : La Bordei, la Ploiești, la Iași, la Brăila, pretutindeni unde în anii aceia de lupte crîncene și de speranțe ilimitate aveam datoria să răspundem la chemarea partidului socialist.

Nici una însă dintre sărbătorile astea mărețe, fastuoase sau emoționante prin simplitatea, prin elanul, prin tinerețea, prin căldura tovarășiei și solidarității lor de clasă nu mi-a lăsat în suflet o amintire mai vie, în același timp și dulce și dureroasă, ca aceea a zilei de 1 Mai 1907.

Am petrecut-o la Brăila.

Îmi revedeam orașul — bogatul port dunărean, căruia i se putea spune, pe atunci, tot așa de bine ca și Galaților lui Barbu Nemțeanu, „oraș cumplit de negustori“ — după aproape două luni de lipsă. Fusesem arestat din prima săptămîină a răscoalei țărănești și trimis la Buzău. Acolo, în pivnițele Prefecturii, ca și la cazarma Regimentului 8 de infanterie văzusem de aproape toată urgia și toate ororile represiunii. Țărani bătuți pînă la sînge, femei legate de șeile cailor și țărîte în goana trupei de-a

lungul șoselelor pietruite. Picioare cu carnea și oasele roase și smulse din incheieturi. Sudalme groaznice. Urlete de durere. Gemete de agonie. Pocnete răsunătoare de gloanțe, sub bolțile subteranelor. Miros înăbușitor de sudoare, de iodoform, de răni intrate în descompunere, de praf de pușcă. Un infern din care scăpasem ca prin miracol și din care plecasem spre Brăila cu viziunea implacabilei lupte de clasă săpată pentru totdeauna în minte și cu un vălmășag de sentimente turburi, confuze, contradictorii de milă, de revoltă, de răzbunare, de iertare, față de nenorocita specie omenească.

Am regăsit Brăila sub teroarea aceleiași represiuni. Cele 17 sindicate profesionale, înjghebate în câteva luni numai de propagandă neobosită, erau dizolvate. Marele sindicat al muncitorilor din port, care număra peste zece mii de membri, și care era mândria noastră și a partidului, dizolvat și el. Sediul partidului socialist, devastat și închis. Biblioteca, distrusă. Temnițele, pline. Meseriașii, prigoniiți. Muncitorii, urmăriți ca hoții de codru. Tovarășii cei mai buni, cei mai de încredere, înfricoșați sau ascunși. Cu neputință de vorbit cuiva. Cu neputință de aflat ce se petrecuse și unde puteau fi găsiți ai noștri.

Abea în ajunul zilei de 1 Mai, noaptea tirziu, cineva mi-a bătut la ușă și, prin ușa întredeschisă, a apărut capul blînd și bun al tov. Bartardu. Rămăsese același. Calm și nestrămutat în hotăriri, liniștit, împăciuitor și îndărătnic. După ce mi-a povestit, pe îndelete, tot ce se petrecuse în lipsa mea și cît pătimiseră ai noștri, a adăugat :

— Miine, precum știi, e 1 Mai, tovarășe. Trebuie să-l sărbătorim.

Am căscat ochii mari.

— Cum unde ?

— Avem unde. O casă sigură. Vom fi cu toții strînși acolo. Numai să vii.

Am fâgăduit, firește, c-o să viu. Și m-am dus.

Într-o suburbie a Brăilei am găsit, a doua zi, casa indicată : joasă, dărăpănată, dar curățică pe dinăuntru. Într-o odaie doșnică, pe jumătate bucătărie, mă așteptau cinci tovarăși. Acoperiseră plita cu o pînză roșie și răzmaseră de perete, ca o icoană, capul lui Karl Marx. Ne-am

strîns lung mîinile și citeva ceasuri în șir, încet, pe șoptite, ne-am împărțit durerile și revolta care ne clocoteau în suflète, dar și speranța, invincibila speranță, care în penumbra odăii ne lumina viu ochii cu tot atîtea mucuri de candelă ale crezului nostru socialist.

Peste câteva zile vor fi patruzeci și unu de ani din ziua aceea. Cum am mai spus-o, am sărbătorit de atunci în repetate rînduri, cu fast sau pe furie, marea sărbătoare proletară. Niciodată, însă, ca în bucătăria scundă, cu plita investmîntată modest într-o zdreanță roșie, între cinci tovarăși numai, cu care împreună, spre sfîrșite, am început să cîntăm, mai întii cu teamă, în surdină, apoi mai tare, din ce în ce mai tare, cu ură, cu exasperare, cu nădejde :

„Sculați, voi oropsiți ai vieții,
Voi, osindiți, la foame, sus !“

n-am înțeles și n-am simțit mai profund ca atunci ce înseamnă puterea unei idei nemuritoare puse în slujba progresului și înfrățirii omenești.

Flacăra, an. I (1948), nr. 18 (1 mai), p. 16.

Am crescut și evoluat, încă din copilărie, în cele mai variate medii cu putință. Tatăl meu fiind militar, în corpul vânătorilor de munte, era obligat să-și schimbe anual garnizoana, astfel că, peregrinând din oraș în oraș, mi-am făcut cele șapte clase secundare în opt licee deosebite. Nu m-am putut lega, prin urmare, nici de oameni, prin camaraderiile acelea care izvorăsc din obișnuință și din contacte prelungite, nici mai ales de locuri anumite: o mahala, o casă, o grădină, care, prin stabilitatea impresiilor, prin idealizarea amintirilor, sădesc de cele mai adeseori în oameni instinctul funest de proprietar. N-am, așadar, prietenii din copilărie.

Anii de universitate, petrecuți la Paris, mi-au înmulțit și variat mediul social. Toate neamurile pământului și toate clasele sociale erau reprezentate pe băncile facultății. Aceeași varietate mă întâmpina și dincolo de zidurile ei. O bună parte din vreme mi-o petreceam în atelierile pictorilor și sculptorilor din Montparnasse; sau printre executanții și compozitorii de la „Concert Rouge“; sau la spectacole și în culisele teatrelor. Țin să amintesc de asemenea că marea afacere Dreyfus era pe atunci în toiul ei. Faimosul „Acuz“ al lui Zola răscolise toate patimile, trezise toate conștiințele. Un uragan trecuse asupra lor, amestecându-le într-un valvîrtej greu de definit, lesne de explicat. Nu trecea aproape o săptămînă fără să iau parte la furtunoasele mitinguri populare, în care, cot la cot cu muncitori, cu artiști, cu intelectuali, urlam cît puteam împotriva regimurilor de nedreptate și de intoleranță. Profesorii noștri, reacționari, țineau totuși

¹ Aceste pagini au fost publicate postum.

hangul revoluționarilor lui Jaurès. Scepticul și eclecticul Anatole France saluta zorile revoluției. În asemenea condiții, firește, mi-ar fi greu să precizez, fie și cu aproximație, care mediu social anume a influențat cu precădere adolescența mea.

Ceva mai târziu, întorcîndu-mă în țară, am fost, pe rînd, magistrat, avocat, publicist, socialist militant, director de ziare, pușcăriaș, deputat, romancier și, în sfîrșit, spre declinul vieții, director general al teatrelor. În mai fiecare din slujbele sau îndeletnicirile astea am cunoscut oameni diferiți și am trăit în medii deosebite. Ba uneori schimbările astea de mediu aveau loc în cursul uneia și aceleiași zile. Așa, de pildă, diminețile le trăiam în atmosfera înfrigurată a redacțiilor sau în incinta pasionantă a tribunalelor; prînzurile le luam la „Capșa“ sau în vreun alt local de plictiseală boierească; după-amiezile treceau repede între curse, recepții, expoziții sau fel și fel de alte petreceri; iar serile, în mijlocul tovarășilor de la *România muncitoare*, sau, în neuitata epocă a prigoanei, pe tăcutele, pe furiș, în conspirative cămăruțe dosnice, în pivnițe, în podurile caselor, printre muncitori dîrji, printre figuri parcă iluminate pe dinăuntru de focul idealului revoluționar.

Am trăit astfel mult.

Am trăit intens.

Dar, în infinita varietate a mulțimilor anonime, ca și a țarcurilor în care ne îngrădește uneori viața, repet, n-aș putea să spun cu precizie care din ele anume m-au înfriurit îndeosebi.

A fost spre binele sau spre răul meu faptul acesta? Nu știu.

În schimb, dacă spre binele sau spre răul meu am scăpat de influența mediului, nu numai că n-am scăpat, dar m-am lăsat furat, tîrît, subjugat cu deliciu de influența oamenilor cu adevărat mari. Fac parte dintr-o generație care știa să admire și nu se rușina de sentimentul serios al admirației. Admiram pînă la adorație un răsărit sau un apus de soare, un cer spuzit de stele, o floare umilă, pierdută în pulberea drumului, forțele tumultuoase ale naturii, ca și scîncetele ei copilărești, admiram tot ce mi se părea bun, sau frumos, sau puternic, tot ce depășea

într-un fel sau altul nivelul mediocrității. Înțelegeți acum cu cât admiram mai mult, incomparabil mai mult, pe om, când era om, și cu evlavie admiram operele lui.

Așa s-a făcut că primele mele admirații au fost pentru operele scriitorilor. Avusesem norocul să cunosc limba franceză încă de mic, astfel că, într-o vreme când mai nimic nu era tradus în limba noastră, sau mizerabil tradus, am putut să fac cunoștință cu Shakespeare la nouă ani. Era prima dramă pe care o citeam: *Romeo și Julieta*. N-aș putea să spun de câte ori am recitat-o și cât am plîns și m-am bocat pe paginile ei. Uneori nu mai vedeam slovele de lacrimi și le rosteam pe de rost. Alteori fugeam cu cartea în bucătărie și încercam să-i talmăcesc frumusețile ordonanței noastre, un țăran din Munții Neamțului, voinic cât un brad, greoi în mișcări, ager la minte și sfătos la vorbă ca un moșneag. Îl chema Manole. Seara venea tiptil lîngă patul meu și-mi povestea minuni cu zmei și cosînzene, pînă ce ochii mi se încliau de somn. Manole știa povești nenumărate. Pe unele le spunea în versuri, pe altele le schimba, le înflorea¹ zilnic de la el, în dulcea lui limbă moldovenească, ușoară ca un zvon de clopote și cîntece. Bănuiesc că un mare poet era și a murit o dată cu el în Manole, cum atîția alții, artiști și scriitori necunoscuți, or fi murit printre milioanele noastre de țărani neștiutori de carte. Dacă vreodată în viața mea am scris vreo pagină de curată și caldă limbă românească, lui Manole i-o datoresc. Așa cum îi sînt dator lui Shakespeare că mi-a deschis cel dintîi porțile minții și că mi-a aprins în suflet și cultul dragostei, și dragostea pentru frumos.

După ce l-am citit pe el, nu mi-a mai fost cine știe ce greutate să aleg griul rar de neghina literară. Puteam, cu un pic de discernămint, să fug de prost și mediocru. Firește, și curiozitatea și meșteșugul gazetăresc mă obligau să citesc vrute și nevrute. După un Eminescu, după un Dante, un Goethe, sau un Baudelaire, trebuia să citesc și proza onestă sau versificată a contimporanilor autohtoni sau străini. Le-am citit-o. Mii, poate zeci de mii de volume, dar de la ele, spre norocul meu, m-am

¹ În orig. *înfierea*.

întors mereu la cei cu care mi-am început ucenicia mea de cititor. N-aș jura, firește. Dar cred că nu sînt prea departe de adevăr afirmînd, nu într-atît pentru mine, cît pentru mulți dintre tinerii generației de azi, că într-o viață de om puține mi-au fost zilele în care n-am răfoit măcar cîteva pagini din operele marilor clasici ai omenirii. Am început cu ele. Am continuat cu ele. Și trag nădejde că, într-o bună zi, cît mai depărtată cu putință — fiindcă nu-i un păcat să iubești viața — atunci cînd voi închide ochii pentru totdeauna, îi voi închide asupra unei pagini de Sofocle, de Lucrețiu, de Cervantes, de Dostoievski sau de Voltaire. Va fi ultimul meu tribut de admirație și de recunoștință pentru dinșii. Nu numai pentru că de-a lungul anilor mi-au înfrumusețat zilele și nopțile. Dar mai ales pentru că, într-atît cît m-au ajutat pe mine, mi-au înlesnit să extrag îndreptare de viață largă, zîmbitoare, tolerantă, generoasă din înțelepciunea lor.

Și exact același lucru pot să-l spun și despre contimporanii, rarii mei contimporani: inteligențe vii, talente autentice, suflete mari, cu care am avut norocul să mă întilnesc, ici și colo, în bărăganul existenței. Nu sînt prea mulți, de bună seamă. În țară, cîtiva numai. Dar așa cum sînt sau au fost, mulți sau puțini, fiecare din ei mi-a dat, m-a împărtășit cu ceva din darurile lui. Cel dintîi: Dobrogeanu-Gherea. Am avut fericirea să-l cunosc și să-i fiu, uneori, ucenic în dragostea lui infinită de oameni și în știința lui de descifrător al marxismului.

Apoi Ion Frimu, bunul, integrul nostru Frimu. În mișcarea socialistă de pe vremuri n-am cunoscut fire mai complexă și mai simplă în același timp. Solid ca o stîncă de granit și maleabil ca un bulgăre de ceară. Bun ca pîinea caldă și tăios ca lama unui cuțit. Iertător și implacabil; naiv și isteț ca un întreg sinod de popi; copil în suflet, dar la minte părintele nostru, al tuturor celor care pe vremea aceea silabiseam buchele socialismului. Din cuvîntările lui abrupte și din inima lui caldă, am învățat mai multă știință umană decît din toate operele cărturarilor.

În anii lungi de pribegie peste graniță, am cunoscut oameni de tot felul și de toată mîna. Rețin însă, și o să rețin în minte cîte zile oi avea, privirea blîndă a bunului

Anatole France și înțelepciunea care-i picura ca mierea albinelor de pe buzele întredeschise, într-un zîmbet mitijat¹ de milă și ironie. N-o să uit niciodată diminețile luminoase din atelierul marelui Rodin, cînd evocările lui pasionate parcă tirau sub ochii noștri satiri, nimfe, fauni, toate zeitățile și toată frumusețea antichității clasice. Și azi îmi răsună în urechi glasul de tunet al lui Jaurès. Și azi și mîine, și o mie de ani dacă aș trăi, cum aș putea să uit că în Petrogradul revoluționar, în miros acru de praf de pușcă și în scăpărări de baionete, în noaptea fatidică a cutremurului social care avea să prăbușească o lume, am văzut urcîndu-se la tribună și am auzit vorbind pe Lenin !

*

Oameni ! Umbre ! Un trecut recent, care intră de pe acum în legendă și în epopoe. N-am altă năzuință decît să-l evoc, măcar în parte, în romanul pe care-l scriu acum.

Contemporanul, an. 1949, nr. 122 (4 februarie), p. 4, 9.

ANEXA

---

¹ Mitijat — (fr. *mitigé*) — îndulcit.

Sighișoara, 1 septembrie 1939

Un hohot înăbușit de râs. Îi răspunde un fel de miriit sau de rînjit ca de ciine.

Doi sași¹ vorbesc în stradă.

Pe strada noastră, tăcută, moartă, ca aleile unui cimitir, e aproape un eveniment.

Ciulesc urechile.

Nu înțeleg nimic din ce-și spun. Nu pricep o boabă din nemțeasca lor. Dar cuvîntul „*Krieg*“ — repetat insistent, voios, de cîteva ori, printre hămăituri și lătrături amenințătoare, îmi stringe deodată inima.

Simt ca un gol în suflet. Un gol și în minte.

Îmi intrerup scrisul.

Mă reped la fereastra deschisă.

Soarele arde ca în toiul lui Cuptor. Între cele două rînduri de streșini ale străzii, ca între două maluri, o fișie de cer se întinde, profundă, albastră, ca apele unui fluviu imobil. Nici un nor, cu pinzele umflate, nu-i alunecă pe adîncurile limpezi. Nici un zgomot, nici o mișcare, nici o tresărire în aerul încrămențit.

Singuri, sașii mei continuă să latre în stradă. Unul mi-e vecin. În zece ani, nu știu dacă am schimbat o vorbă, două împreună. De data asta însă, cum mă zărește, mă salută vesel și greoi: „Heil Hitler“.

---

* Jurnalul lui N. D. Cocea, nepublicat în timpul vieții autorului — din care tipărim, dat fiind spațiul limitat al ediției de față, unele dintre cele mai interesante pagini —, se deschide cu data de 1 septembrie 1939 și continuă pînă în anul 1943.

¹ După cum se va vedea din lectura paginilor următoare, N. D. Cocea se referă la doi hitleriști sași.

Celălalt e un negustor din piață. Spătos, burtos, cu ceafa cît o țită de vacă, dar rumenă ca prăjită la foc și cu doi ochi vioi porcini, sub sprîncene țigănești sau armenești, crețe, stufoase, îmbinate, lățite pîn' la mijlocul frunții. [...] În cîteva rînduri, mi-a făcut onoarea să-mi împărtășească vederile lui politice, identice cu cele ale Reich-ului, și știindu-mă revoluționar, să critice sever regimul actual al României și mai ales, deși mai în surdina, politica externă a regelui. În româneasca lui stropșită, se prăpădește de dragul țării noastre, îi numără bogățiile; și o plînge în același timp, sincer, amar, că, în loc să și le valorifice într-o colaborare disciplinată cu marele Reich, se lasă tîrită, din sentimentalism prostesc, spre apele Franței. [...]

În aceeași românească, de cum m-a zărit la geam, fără să-și mai piardă vremea de data aceasta cu obișnuitele saluturi obsecchioase, mi-a anunțat exuberant că sălbaticii polaci au încercat să treacă granița germană, dar că armatele lui Hitler i-au respins lesne și au pătruns, ele, pe teritoriul polon.

Reichstag-ul e convocat. Războiul a început. Hitler o să vorbească. Iarăși și iarăși „Heil Hitler!”

Eu nu mai auzeam decît [...] lăudăroșeniile din stradă. Îmi vijăiau urechile. Îmi spuneam, îmi repetam în mine cu deznădejde, cu exasperare că nu se poate, că, oricît l-ar fi înnebunit măririle neașteptate și nemeritate pe fostul zugrav de firme ajuns cancelar, e om și el la urma urmei, a fost pe front, știe ce înseamnă prăpădul războiului. Și ca om măcar, dacă n-ar fi măcar dintr-un instinct de conservare, n-ar putea, nu poate, ar fi o aberație să joace soarta și destinul unui întreg imperiu pe cartea îndoielnică a unui măcel general.

Cu speranța asta — cît un grăunte de muștar — în suflet, mă apropii de radio. Învîrtesc butoanele cu înfrigurare — Londra, Roma, Parisul, Moscova. Pe unde lungi, pe unde mijlocii, pe unde scurte, toate posturile cîntă. N-ar cînta omenirea dacă ar fi început dezastrul. E adevărat că posturile nemțești urlă. Dar e obiceiul lor să urle. Țara care a dat odinioară pe un Bach și pe Beethoven nu mai răspîndește azi în lume decît armonia marșurilor ei militare și răgetele oratorilor ei furioși. Din diareea asta verbală încerc să surprind o vorbă, două mai cunoscute. Aud de o sută de ori „Deutschland“, de o sută de ori „Führer“, niciodată „Krieg“.

Sînt mai liniștit.

Îmi reiau locul la masa de scris. Caut să-mi concentrez gîndurile. Fumez țigară după țigară. N-aștept inspirația. O forțez.

Zadarnic. Nici o idee. Nici un rînd. Pagina albă rămîne imaculată. Creionul mi-a înțepenit între degete. Mîntea-mi bate cîmpii: dacă totuși a izbucnit războiul? Dacă sașii mei din stradă au lătrat adevărul?

Ar fi ridicol și profund omenesc în același timp. Tragicul amestecat cu grotescul. Ceasul crucial al omenirii, anul marii răspîntii, care ne va infunda mai adînc în barbaria capitalistă sau va lovi cu tot sîngele milioanei de victime ale războiului, de la un capăt al lumii la altul, ceasul revoluției sociale, să-mi fie anunțat de un sas hitlerist și chiabur!

Ora 13. Radio București. Războiul a izbucnit!...

Noaptea tîrziu. Am fost toată ziua ca năuc. Maică-mea e bolnavă de inimă rea. A trecut de optzeci de ani. A văzut destule războaie și răzmerițe în viața ei. Le-a suportat cu resemnată înțelepciune fatalistă. De cînd i-am adus însă vestea că Germania a declarat război Poloniei, își strînge bieții ei pumni neputincioși, îi curg lacrimi din ochii uscați, blestemă, se revoltă și mă întrebă de zece ori pe ceas:

— Într-o țară înarmată pînă-n dinți, cu atîția nemți comuniști într-însa, cum de nu se găsește un singur glonte și pentru Hitler?

Ce să-i răspund? Mă întreb și eu.

Cum s-o fi întrebînd, în clipa de față, atîția și atîția alții în largul lumii, surprinși, dezamparați, îngroziți, nenorociți, ca și biata maică-mea.

2 septembrie

O noapte de insomnie. Am încercat să-mi adun gîndurile. Să-mi revin în fire. Să judec cu sînge rece. Oricît de spăimîntător ar fi cataclismul, dacă inimile se pot lăsa tîrite în voia împrejurărilor, ridicare, prăbușite, încălzite, înghețate de simpatii sau animozități personale, inteligența n-are dreptul să abdice de la unica ei misiune: limpezimea judecății.

Aș vrea să fiu numai și numai inteligentă. Să văd lucrurile cum sînt. Să prevăd ce o să se întîmple, pe cît omeneste e cu putință, fără pretenții ridicole de profet, pe teme exclusiv de date cunoscute, de fapte, de deducții logice. Problemele sînt cît pînă în cap. Cea dintîi însă, cea care mi se pare deocamdată esențială, e rezistența Poloniei; va fi în stare Polonia să reziste? Inima îmi spune: da. Rațiunea îmi spune: nu. Afară de un miracol — și miracolele, în zilele noastre, nu le mai fac Dumnezeu și sfinții lui, ci tunurile grele. Polonia va fi repede zdrobită.

Cunosc Polonia actuală. Față de armătura de fier a statului german e, pe o treaptă ceva mai ridicată, ceea ce a fost Abisinia, ceea ce e România noastră. Un stat cu multe și tot felul de pretenții : de civilizație, de industrie, de cultură, de progres, de tot ce vrei și nu vrei, dar din punct de vedere strict militar, cu milioane de soldați supuși și bravi, ca și ai noștri, tot ca și ai noștri însă lipsiți de puști, de mitraliere, de tunuri, de avioane mai ales.

Cunosc și pe polonezi. Pe cei reprezentativi. Patrioți. Șovini. Înfumurați. Făloși. Admirabili de încredere în ei înșiși. Superbi de orgoliu național. Sincer convinși de misiunea lor istorică la porțile extreme ale Europei civilizate. Gata oricând să se bată pentru patrie, pentru credință, pentru idealuri. Gata, îndeosebi, să declame cu patos, ca atîția alții dintre cunoștințele noastre, că polonezul are șapte vieți în pieptu-i de aramă !

Ca și noi, nu zic, ori fi avînd șapte vieți întrînșii !

Ce folos însă de șapte vieți, cînd o singură ghiulea nemțească, dintr-un tun care bate la 20 de kilometri, le seceră pe toate dintr-o dată !

Cunosc, din păcate, și politica lor. Politică îngustă și mioapă de clasă. Politică de nobili scăpătați, înglodați pînă-n gît în datorii, sau de colonei, ceea ce e totuna, sau de mari latifundiari. În lăuntru — o exploatare fără milă, fără cruțare, a mizeriei țărănești și muncitorești. În afară, pînă acum cîteva luni, teamă amestecată cu dispreț față de ruși, ură fățișă împotriva Franței democratice, cîrdășie cu nemții. Lipski, ministrul lor la Berlin, cînd se abătea pe la Varșovia, sfida pe ambasadorul Franței. Beck făcea tot ce-i stătea în putință ca să extirpeze din sufletul poporului și ultimele resturi de simpatie pentru marea și generoasa republică occidentală. [...] În cercurile aristocratice din Varșovia, supremul bun-gust era să-și bată joc de Franța și de francezi.

Cu o asemenea politică de desconsiderare a democrațiilor apusene și de îngenunchiere în fața Berlinului, nu e de mirare că forțele armate ale statului polonez nu s-au gîndit o clipă, n-au făcut nimic în ultimii zece ani ca să-și apere granițele dinspre Germania. O apărare de asemenea natură nu se improvizează în cîteva luni. Polonia e condamnată. [...]

3 septembrie

O scrisoare plecată din Aix-en-Provence, la 27 august, de la soră-mea, Florica. Războiul nu izbucnise încă. Era însă de pre-văzut. Cîteva rinduri, aruncate în pripă pe o foaie de hîrtie,

deznădăjduite și îngrozite. Se întreabă cum este cu putință ca soarta civilizației și toată pacea lumii să atîrne de bunul-plac al unui nebun ? Exact aceeași afirmație a făcut-o și Chamberlain în ultimul lui discurs. [...]

Ora 3. Anglia a declarat război hitlerismului. Probabil că și Franța îl va declara tot astăzi. Sovietele rămîn în aceeași expectativă abilă sau inteligentă. Italia pare definitiv cîștigată neutralității.

Din păcate, și puzderia de state mici sau mijlocii, toate cele amenințate de aceeași soartă ca și Polonia, se pregătesc cu febrilitate să rămînă cu brațele încrucișate.

Eu am apucat, am trăit primele zile ale războiului din 1914. Entuziasmul era nebun. Ura universală, împotriva Germaniei lui Wilhelm. Toate nădejtile lumii se îndreptau spre Franța. Fiecare zi, fiecare ceas aduceau altă declarație de război. Pămîntul se ridica cu arme ca un singur om, să ție piept năvălitorilor.

Astăzi ? Nu știu. Am îmbătrînit eu ? Trăiesc prea izolat ? Nu-mi mai vibrează coarda entuziasmelor tinerești de altădată ? S-au schimbat oamenii ? S-au schimbat vremurile ? Datele problemei nu mai sînt aceleași ? Defecțiunea rusească și propaganda nemțească au răvășit și sufletele cele mai călite ? Ne-au dezamăgit pe toți tergiversările Marii Britanii și ale Franței, cu tot ce ghiceam că se ascunde sub ele ca orbire politică și ca egoism de clasă ? Nu știu. Nu-mi dau seama încă. Presimt însă că în locul declarațiilor de război de acum douăzeci și cinci de ani vor curge gîrlă și potop, demne și lașe, declarații de neutralitate.

4 septembrie

Comunicatele supremului comandament german îmi depășesc toate temerile. Armatele motorizate ale Reich-ului înaintează repede, de pretutîndeni — de la nord, de la apus, de la sud — spre inima Poloniei. Aviația face ravagii. Varșovia e bombardată. Populația civilă a orașelor, pînă și cete răzlete de țărani sînt secerate de mitralieră. Polonezii protestează ! Dacă încep protestele !... De altfel, anunță și ei nu înaintări, ci dîrză rezistență. Mă tem că nu vor trece nici cîteva zile și vor începe să anunțe retrageri strategice.

5 septembrie

Iugoslavia și-a făcut declarația ei solemnă de neutralitate. Bulgaria la fel. România nu va face nici ea altceva. Statele Unite au

aurit aceeași pilulă amară cu declarația lui Roosevelt : „Germania e vinovată de agresiune, iar metodele folosite de ea nu sînt compatibile cu civilizația“.

E o consolație și asta ! Mai putem adăuga încă două sau trei. Indiile britanice se consideră în stare de război cu Germania. Egiptul a rupt legăturile diplomatice cu Reich-ul. Ambasadorul Statelor Unite la Berlin a demisionat, ca protest împotriva politicii de agresiune a statului pe lângă care era acreditat.

6 septembrie

Curg de pretutindeni mîndrele declarații de neutralitate. E o goană, e o întrecere între state să-și proclame care mai de care, cu un ceas înainte, curajul civic și național. După statele din nordul Europei și cele din bazinul dunărean, e acum rîndul democrațiilor republici din America de Sud. Pînă și Mexicul, așa-zis revoluționar, care a oferit un adăpost lui Troțki, s-a grăbit să se spele pe miini de infamanta bănuială că ar putea simpatiza cu democrațiile burgheze.

Spectacolul acesta, al pămîntului nostru pe trei sferturi imobilizat în neutralitate, e într-adevăr admirabil. De o parte Atila, cu hoardele lui de invazie modern motorizate ; de partea cealaltă civilizația capitalistă, burgheză, plutocrată, oricum am vrea s-o numim, dar civilizație în definitiv ; și la mijloc scapeții. Zece, douăzeci, treizeci de state neutrale, cu regii, cu miniștrii, cu armatele lor. [...] Milioane și zeci de milioane de scapeți, încîntați că pot să-și vadă în tihnă de trebușoare pe cînd alții se bat pentru dînșii ; dînd tîrcoale cîmpurilor de luptă cu ochi și poftă de hiene, ca să-și vîndă cu preț de camătă : grîul, fierul, cărbunii, cafeaua, oricui și tuturor, și iadului dacă i-ar plăti cu aur ; bîfîind de spaimă, nu numai la gîndul că ar putea să fie tîriți fără voie în război, dar și măcar că ar putea să fie suspectați de simpatie pentru unii sau pentru alții ; și pregătindu-și de pe-acum palmele, terfelite în toate traficurile neutralității, să aplaude cu frenezie pe învingătorul de miine, oricare ar fi el.

Scapeți deștepți ca oaia ! [...]

9 septembrie

Retrageri strategice !... anunță, cu jumătate de glas, Parisul. Forțele armate poloneze sînt intacte... confirmă Londra. Victoriile noastre sînt zdrobitoare... jubilează Berlinul. Și noi, neutrii, prinși cu brațele încrucișate, în războiul acesta nevătămător al undelor,

cu ochii pe harta Poloniei, urmărim cum de la o zi la alta se întinde, se lățește, mîncînd din trupul Poloniei pata neagră a invaziei hitleriste.

10 septembrie

Deznodămîntul se apropie. Luptele în formație regulată sau de guerilă vor putea să dureze o lună, două. Soarta Poloniei însă, a Poloniei lui Beck, cu aceea a panilor și coloneilor lui, e pece-tluită. Oricare ar fi sfîrșitul războiului, infumurații și siniștrii aventurieri de la Varșovia vor trebui să dispară. Toată puterea Marii Britanii, presupunînd prin absurd că ar intenționa să o riște într-o asemenea ridicolă întreprindere, n-ar putea să-i scape de dezastrul în care, cu capete goale, cu inima ușoară, și-au aruncat țara. Justiția immanentă nu-i o vorbă deșartă. Sancțiunile vin, mai curînd sau mai tîrziu, dar vin fără greș. În epoca noastră grăbită, minată din urmă de tancuri, mitraliere și avioane, vin mai repede decît visam. Azi pentru Beck și pentru tot regimentul lui de orgolioasă și grotescă dictatură. Miine pentru Hitler. Poimiine pentru cîtă brumă de regi, prințșori și tirani improvizați vor mai supraviețui pe scoarța asta a pămîntului, care de atîta amar de veacuri se scutură și se scarpină de riia lor.

12 septembrie

Un ordin de zi obraznic al generalului Argeșeanu, citit la radio. Galonatul acesta, cu fruntea mai îngustă decît tresesele-i de la guler și decît țepii mustăților care-i intră în ochi, își permite, în stil de vagmîstru, nu să roage, nu să se adreseze cuviincios, nu să-i invite pe cetățeni la abținere de la oricare manifestație ostilă sau de simpatie față de beligeranți, ci să-i injure și să-i amenințe, ca între zidurile cazărnilor lui.

Roosevelt, cît e el de președinte, recunoștea cîstit zilele trecute că neutralitatea unui stat nu înseamnă și neutralizarea conștiințelor.

Vagmîstrul nostru habar n-are de ce înseamnă aia conștiință. [...]

19 și 20 septembrie

Bucureștiul — mai hîd și mai murdar ca totdeauna. Localnicii și așa-zisele personalități — mai dezorientate ca oricînd. Cafenelele — goale. În berării, nici măcar samsarii nu mai mișună.

Singură Calea Victoriei, de la prînz pînă la cină și tîrziu pe înserate, mai are un simulacru de viață. Lume vădit plictisită,

care rîde silit. Oameni care n-au ce face și n-au la ce se gîndi. Într-un dancier de noapte — cîțiva rari cunoscuți din prăfuita clientelă de odinioară. La o masă — trei refugiate poloneze. Împopoțonate, înzorzonate, sulemenite. Pălăvrăgesc în franțuzește. Privesc de sus, cu silă, în jurul lor, ca niște prințese căzute printre oameni de rînd. Trebuie să fie dintre ale lui Beck sau din societatea anterioară lui Beck. Aș vrea să le revăd peste cîteva luni, după ce-și vor vinde ultimele bijuterii. La Paris am revăzut pe cîteva, abia întrezărite la Petrograd. Stăteau îndărătul tejghelelor. Cereau de pomană... pentru vagi opere de binefacere. Își încercau norocul la porțile studiourilor de cinema sau la anticamerele directorilor de teatru. Cele tinere și ceva mai frumoase abia dacă ajungeau manechine. Una, recomandată stăruitor lui cumnatu-meu de un fost membru al Ambasadei ruse, moștenitoare a nu știu cîte moșii și a unui hotel particular pe Moika, într-o seară, după ce mîncase și băuse pentru trei zile, răsturnată între Pierre și mine în fundul automobilului, și-a dat deodată poalele peste cap și, arătîndu-ne ce nu se cuvine, ne-a mărturisit vesel :

— Din toate bogățiile mele, e tot ce mi-a mai rămas.

E drept că ceea ce îi rămăsese era impresionant de frumos și putea fi avut de oricine, pe mai nimic.

Polonezele mele, cu birligatele lor nasuri fine de astăzi, or să sfîrșească la fel. Au tot ce trebuie pentru asta : resturi de frumusețe, fumuri, bijuterii. Gina¹ mi-a spus că a auzit pe una din ele exclamînd :

— *Ah ! Le sale pays !*

Poate că vorbea de țara ei. N-ar fi greșit însă nici dacă s-ar fi gîndit la țara noastră. Fiindcă mi-e proaspătă încă impresia lăsată de premiera noii companii dramatice a lui Mușatescu. Trei piese într-un act, semnate de autohtoni. Spectacolul lamentabil, demn de Bucureștiul ăsta ignobil. Nici un moment de înălțare, de frumusețe, măcar de onest meșteșug teatral. Actorii răgeau pe scenă cu sforăieli tragice. Publicul se tăvălea de rîs în sală. Într-o lojă trona jumătatea de ministru al teatrelor. [...] E ciudat, sau semnificativ, cum regele acesta, despre care se spun atîtea minunății la radio, în presă, în discursuri, la festivități, merge, din instinct, către tot ce e mai urît și mai mediocru. Uniforme aurite ; oameni de duzină. Spectacole grotești, literatură

¹ Gina Manolescu-Strunga.

proastă ; politică de cîrpeli. În fruntea mai tuturor instituțiilor : colonei, generali ieșiți la pensie sau neisprăviții și izgoniții vechilor partide. Nici un om cu adevărat om. Nici o inițiativă îndrăzneată. Nici o operă dusă la bun sfîrșit. Un deputat al regimului, un om cinstit, Adrian Brudariu, îmi spunea amărît :

— Nu s-a schimbat nimic, decît spoiala.

Și ziaristul de încredere al primului-ministru îmi mărturisea :

— Se fură, dragă, mai rău ca înainte și mai rău ca-n codru. Afară de Călinescu, toți ceilalți fură de sting pămîntul.

21 septembrie

Dimineața, la ziarul *România*, în cabinetul directorului de fapt. Vorbim de una și de alta. Ne întrerupe țîrîitul telefonului. Din răspunsurile prietenului meu, băiat frumos, cu bani acum și incapabil să reziste o clipă ispitelor lumești și trupești, pricep că cineva de sex potrivit și la celălalt capăt al firului. Surîsuri. Dulcegării. Aluzii în doi peri. Proiecte de întîlniri. Aud deodată pe prietenul meu exclamînd :

— Dar ce mai vrei, dragă, nou ? Nu-ți ajung știrile din ziare ? Avioane doborîte ! Vapoare scufundate ! Mii de morți ! Zeci de mii de prizonieri ! Război în Asia ! Război în Polonia ! Ce vă mai trebuie ? Doar o bombă în mijlocul Europei, ca să sară tot continentul în aer, v-ar satisface setea asta înfrigurată de nou, veșnic nou.

Și lăsînd pîlnia aparatului din mină, bietul meu prieten mi se plînge :

— Iaca, așa e toată ziua. Nu trec zece minute fără să nu fiu întrerupt din lucru. Și mereu aceeași întrebare : „Ce mai e nou ?“ Ce naiba vor să mai fie nou ? !

A fost totuși ceva nou pe ziua de astăzi.

Domnișoara de la telefon trebuie să fie satisfăcută.

Era pe la două, două și ceva. Stăteam la masă, cu Tanți și Maria. Cald afară. Liniște în casă. Ascultam, distrat, o vagă melodie vieneză, la radio. Deodată, cîntecul s-a întrerupt. Un zgomot scurt, ca de vase sparte. Și un glas necunoscut, precipitat, gifiind ca al unui om care a urcat scările în fugă, un glas pe care o să-l aud în urechi cîte zile oi avea, a urlat :

— Atentie ! Armand Călinescu a fost ucis ! Un grup de legionari l-au executat !

Emisiunea s-a întrerupt apoi complet. Toți am sărit în picioare. Crima mi se părea absurdă, imposibilă în împrejurările

de astăzi. Oricâtă ură și sete de răzbunare ar fi în sufletul unui om, sînt zile de primejdie națională, cînd și-n inima unei bestii ura trebuie să tacă. Căutam argumente. Invocam probabilități. Poate că un atentat a fost plănuț, poate că a și fost săvîrșit. Poate însă că nu a izbutit. Echipa însărcinată să-l anunțe la radio cunoștea ora atentatului proiectat, dar n-avea cum să-i știe și rezultatul. Poate că Armand Călinescu a scăpat neatins, sau numai rănit.

Din păcate, peste vreo zece minute, glasul spicherului, un glas surd, afon, ne-a anunțat că „O împrejurare *regretabilă* a întrerupt emisiunea obișnuită“.

Regretabilă?... Numai atît?... Nimic altceva?... Nici o confirmare?... Nici o dezmințire?... Nici un accent de revoltă? Nici un amănunt asupra celor petrecute în propriul lor local? Nici măcar o născocire oarecare, o minciună, o încercare de liniștire a publicului? Zăpăceală, spaimă? Ce este? Ce-a fost?

Telefenez în dreapta și în stînga. Nici un răspuns, sau răspunsuri evazive. Mă reped la redacția ziarului *România*. Secretarul de redacție îmi răspunde diplomatic:

— Oficial, n-avem nici o confirmare.

Înțeleg. În stradă — grupuri rare, capete îngrijorate. Întrebări mute în toate privirile. Radian dă amănunte asupra atentatului, cîtorva inși strînși în față la Dragomir. Călinescu a fost ucis. E ciuruit de gloanțe. Numai de revolver Steyer. La *Adevărul* găsesc pe Braniște. Un ziarist ne aduce precizuni. Legionarii erau într-o mașină. Șapte sau opt. Au izbit, din spate, mașina primului-ministru, întorcînd-o cu botul spre trotuar. După ce au tras în șofer și în agentul care-l însoțeau pe Călinescu, au tăbărit asupra lui. Are zece — douăzeci de gloanțe într-însul. A murit de la primele gloanțe. A avut vreme, însă, să vadă moartea cu ochii. Aceiași legionari s-au urcat apoi în altă mașină și s-au dus la radio, unde, după ce și-au anunțat isprava, au fost dezarmați și arestați.

În oraș circulă veștile cele mai fantastice. Grupuri de legionari ar fi încercat să ocupe Poșta, Palatul Telefoanelor, Arsenalul și... hangarele aviației. Spre seară s-a răspîndit și s-a confirmat zvonul că unul dintre legionari, șeful lor, venea direct din Germania. N-am întîlnit un om care să nu fie convins că asasinatul a fost pus la cale de nemți. Instinctul public presimte, în lipsa oricărei știri oficiale, dincotro vine primejdia. Oficial, vorba secretarului de redacție: nu se știe încă nimic. Ziarele au primit ordin

să nu pomenească nimic de crimă. Iar postul nostru de radio, cu toate cele trei denumiri donchișotești ale lui: Radio România, Radio București, Radio experimental, cîntă de la amiază, cîntă neîntrerupt, cîntă la căpătîiul mortului: romanțe, tangouri, foxtroturi, cîntece de dragoste și vesele cîntece de lume.

Hodoș¹, dacă o fi avut vreodată cap, și l-a pierdut complet de data asta. Iar stăpînii lui mai mari, vajnicii conducători ai Frontului Renașterii Naționale și cîrmuitorii țării acesteia nenorocite, mai fericiți decît el, n-au avut ce să piardă.

Fiindcă altfel nu se poate explica, nu se poate justifica, după oroarea asasinatului legionar, oroarea crimelor săvîrșite de ei. [...]

Sighișoara, 23 septembrie

Liniște. Pace. Se aude tic-tacul ceasornicului din odaia alăturată și aud cum se scurge vremea. Îmi întind oasele obosite în liniștea asta infinită, ca într-o baie caldă. Gîndurile, molcome, cad ca frunzele, plutesc și ezită un moment în aer, apoi, de la ele însele, se aștern pe hîrtie.

Am colindat, toată dimineața, dealurile din împrejurimi. În trei ceasuri de mers n-am întîlnit mai pe nimeni. Doar pe un moșneag, pe cîțiva copii și cumătra Lina, care se întorcea de la pădure cu spinașea încovoiată pînă la pămînt sub povara crengilor uscate. De departe, auzind probabil foșnetul de frunze moarte sub pașii mei, s-a oprit locului și, de teamă, cu bănuială, și-a aruncat repede sarcina din spinare. Privea în altă parte, ca și cum n-ar fi avut nimic comun cu dînsa. Abia după ce m-a recunoscut, reasigurată, liniștită, m-a întrebat vesel:

— Mai trăiești, domnule?

Prin partea locului, întrebarea e obișnuită. Te întrebă oame-nii dacă mai trăiești, cum ți-ar spune: „Bucuroși de sănătate“. I-am răspuns și eu, liniștit:

— Trăiesc, cumătră Lina.

Nu puteam să-i spun: trăiesc din plin, trăiesc cu ardoare, cu frenezie. Simt cu o veșnic reînnoită senzație de fericire cum colcăie și cîntă viața în mine. Baba nu m-ar fi înțeles. M-a ghicit însă. M-a întrebat, rîzînd din coada ochiului:

— Ce-mi cauți pe- aici? După cine-mi umbli?

Vrînd să fiu și eu perfid, i-am replicat:

¹ A Hodoș — fost director al Societății române de radiodifuziune.

— Ia, ca și dumneata, cumătră. După niscaiva vreascuri... după uscături...

Îngrijorată o clipă, s-a pomenit rugîndu-mă :

— Să nu mă spui, zău !...

Apoi, citind desigur pe fața mea că n-aș fi fost în stare să fac una ca asta și s-o denunț că aduna lemne într-o zi neîngăduită, a adăugat cu ochii, care-i sclipeau de viclesug și intenții ascunse :

— Nici eu n-o să te spui !...

— Ce poți să spui ?

— Că te-am văzut cu fata lui Mosora.

— Păi fata lui Mosora e secretara mea.

— Ce fel de sicitară că te pupai de foc cu ea ziua în amiaza mare ?

— Eu ? Eu, cumătră Lina ?

— Că n-o fi fost doar altul în grădina dumitale, colo jos, lingă masa mare de piatră de sub stejar.

Rîdea baba de fisticeala mea. Îi rideau ochii. Îi ridea gura. Îi rideau toate crețurile din dreptul ochilor și gurii pînă la urechi. M-a bătut cu prietenească și tacită complicitate pe spate. M-a asigurat încă o dată că n-o să mă spuie. La ce să spuie ? Că doar n-am făcut nici un rău. Așa e viața. Pentru asta sînt făcute fetele. A fost și ea fată pe vremuri. Se dădea în vînt după sărutări. Cînd și-a pus pirostriile pe cap, de mult încă apucase să-și dea altuia și gura, și altceva mai de preț decît gura. A scăpat numai cu o bătaie țeapănă, soră cu moartea, în noaptea nunții. De astîmpărat însă, nu s-a astîmpărat. Prea o scormoneau diavolii pe dinăuntru. Și prea era deasă pădurea, așezată parcă dinadins la un lat de palmă de casa lor.

Îi lăcrimau ochii de rîs, povestindu-mi amintiri șugubețe din tinerețea ei. Amesteca, încîntător, fapte, întîmplări cu reflecții naive, pline însă de o largă, de o sănătoasă, de o tolerantă filozofie asupra vieții. Îmi mărturisea :

— Pădurea, bat-o vina, m-a făcut să păcătuiesc, dac-o fi păcat să te încălzești cînd ți-e frig și să te scarpini cînd te mănîncă prin partea locului. Pe vremea ungurilor, numai ungurii și sașii lor aveau drept să taie din pădure. Ei luau smîntîna, noi ne alegeam cu zărul. Da nici surcele nu aveam voie să strîngem decît într-o zi pe săptămînă. Ca să facem pită, trebuia să le cătăm flăcăi și fete, pe furiș, pe întuneric. Umblam în bobote. Ne și rătăceam uneori. Cînd alergî după uscături, mai găsești

și prospături. De-o fi păcat !... Da ce păcat să fie ? Cînd bunul Dumnezeu ne-a dat cu voia lui ochi ca să vedem și gură ca să mîncăm, și...

Mi-a spus pe șleau cuvîntul și ce ne-a lăsat Dumnezeu să facem cu dînsul. L-a spus fără sfială, fără fățarnică spăseală, drept, cinstit, omenește. Mi s-a plîns, în sfîrșit, de greutatea traiului. [...] Bieții oameni tot după surcele aleargă. Și de cînd cu războiul, toate s-au scumpit. Nu mai e chip să te atingi de nimic. Neamurile se bat ca chiorii între ele, în loc să-și vază de necazuri ; și oamenii seucid între dînșii, în loc să facă ceea ce făcea ea pe vremuri și ceea ce am făcut și eu cu fata lui Mosora.

Potrivindu-și din nou sarcina de vreascuri și găteje în spinare, a oftat din greu.

— Țasta-i păcat, maică, păcat mare... Nu păcatele noastre...

Și a plecat, cu fruntea în pămînt, ruptă din mijloc de greutatea poverii, tirînd după ea crengile uscate, bodogănind și bolborosînd mereu în foșnetul de frunze moarte :

— Păcat !... păcat mare...

Am rămas locului, uitîndu-mă lung după dînsa. Pădurea cînta în jurul meu. N-o mai auzeam. Orașul feudal, cu turlele și zidurile lui crenelate, aprinse de bătaia soarelui, strălucea ca o cetate din basme printre ramurile copacilor. Nu-l mai vedeam. Nu vedeam decît buzele bătrînei. Și n-auzeam decît zvonul boscorodelilor ei cuminți.

E bizar cum pe drumurile încilcite și obscure ale vieții se întîlnesc mai totdeauna și merg alături supremele încheieri ale inteligenței și ignoranța desăvîrșită.

Cumătra Lina n-are știință de carte. N-are radio. Nu răsfoiește ziare. Hîrtia tipărită n-are alt rost pentru ea decît ca să-și aprindă focul sau să-i ție loc de față de masă. N-a trecut dincolo de barierele orașului. N-a stat la sfat cu mai-marii pămîntului. Și cu toate acestea, în fraze simple, mi-a rezumat ceea ce nici Lenin n-ar fi putut să descopere altceva în vorbele noastre de clacă. [...] Boierii își trag spuza pe turta lor. Săracii bat din buze. Sau se bat ca orbeții între dînșii.

Pe cînd dincolo de luptele și frămîntările astea sterile, de ambițiile grotești, de orgoliuri singeroase și demente, e viața, e dragostea, e frumusețea. Pădurea cîntă. Fiecare ramură e o coardă de țambal și fiecare frunză — un talger de aramă. Vuiesc

dealurile. Răsună cerul. În alai ca de nuntă, cobor spre grădină. Au înflorit anemonele, crizantemele. Și crinii roșii sînt încă în floare. Pe zidul alb al casei fac pete de rugină. Culori. Sunetc. Nuanțe. Armonii. Tot ce e dat să încinte ochii. Tot ce mîngie auzul. Tot ce desfată, îmbată și înalță simțurile omului.

În mijlocul lor, în altarul acesta suav și vast al naturii, mă simt umil, pierdut, zdrobit și totuși cu sufletul înaripat ca al unui preot pregătit să primească harul divin.

Aștept pe Ioana. [...]

26 septembrie

Guvernul Daladier a dizolvat Partidul Comunist. Greșeală politică fatală, care va limpezi însă situația și va întări în conștiința mulțimilor convingerea că războiul acesta început pentru eliberarea națiunilor și drepturilor omului, în realitate e prodromul revoluției sociale.

Varșovia anunță rezistență. Eroică poate, dar tardivă și inutilă rezistență.

Radio București, repetă ignominiile de ieri și de alaltăieri. Balele acestea de venin stropșite zilnic la cele patru vînturi vor reuși, în cele din urmă, să facă odioasă memoria lui Călinescu.

6 octombrie

Așteptatul discurs al lui Hitler! Înjumătățit și pe alocuri, probabil, masacrat de spicher, e greu să-mi fac o idee justă asupra cuprinsului și țelurilor (de pace!) urmărite. Voi avea mîine textul oficial.

7 octombrie.

Îl am. Ceva mai abil decît eram în drept să cred. Firește, de-o abilitate și inteligență postbelică (1918). Așa cum e însă și adresîndu-se unor populații care n-au un nivel intelectual mai ridicat decît cel al lui Hitler, ar putea să convingă pe unii și să slăbească moralul altora.

De pildă, pasajul privitor la Polonia. Țară înapoiată, afirmă Hitler. [...] Se naște însă o primă întrebare: Are dreptul un stat mai înaintat pe scara civilizației să cucerească un stat european, mai înapoiat? Să admitem că da, deși atunci soarta Ungariei, a României, a Iugoslaviei, a Bulgariei ar fi identică, față de Germania, cu aceea a Poloniei; și a Germaniei, ea însăși, față de alte state, infinit mai civilizate, ca Anglia și Franța. Dar dacă

admitem punctul acesta de vedere, dacă marea justificare a anexării unui stat e starea lui de inferioritate socială, culturală, economică etc. față de agresor — așa cum de altfel s-au justificat în trecut mai toate cuceririle și colonizările extraeuropene —, nu poate fi admisibil ca în același timp să invocăm motive exact contrarii pentru justificarea altor cuceriri. Or, Germania înainte de anexarea unei părți din Polonia a invadat Boemia. Țara lui Beneș nu era țara lui Beck. Avea o organizare admirabilă, tot așa de perfectă ca și a Reich-ului, avea șosele minunate, școli nenumărate, o stare economică înfloritoare, drepturi egale pentru toți, industrie proprie, agricultură mică și mijlocie, fără nici un latifundiar nobil sau parvenit, o largă cultură răspîdită pînă și în straturile cele mai de jos ale poporului și o civilizație ceva-ceva mai înaltă și incomparabil mai umană decît a Reich-ului actual. De ce a anexat-o atunci Hitler? Pe polonezi pentru că sînt înapoiți? Pe cehi pentru că sînt prea înaintați? Să ne ierte fostul zugrav. Peste vechea firmă a unei prăvălii se poate zugrăvi alta nouă. Peste adevărurile valabile acum un an, nu e vopsea care să le șteargă sau să le decoloreze.

Cît despre buna sau credința... Nu putem pomeni de ea decît în glumă. După ce anexează zeci de mii de kilometri pătrați și milioane de polonezi, cu aere inocente, de cotoi călugărit, Hitler se întreabă: „Am pretins eu ceva de la danezi? Am cerut eu ceva de la belgieni? Am revendicat eu ceva de la elvețieni? sau iugoslavi?” uitînd că de la toți aceștia, la un loc, n-ar fi putut lua, în cazul cel mai bun, decît a zecea parte din ce a furat din trupul Poloniei. „Am cerut eu de la Franța provinciile pierdute?”... Ca și cum peste liniile Maginot i-ar fi fost tot așa de lesne să treacă într-o noapte ca peste granițele Poloniei.

„N-am făcut eu astfel dovada că vreau, că doresc, că urmăresc din toată inima raporturi amicale de bună vecinătate cu toate celelalte state din jurul Germaniei? Că nu rîvnesc nimic, de la nimeni? Că n-am gînduri imperialiste? Că nu visez decît pace... pace... pace...?”

Închipuiți-vă acum pe un bandit tîrît la bara justiției. A intrat prin efracțiune în casa unui proprietar. A spart lada de fier, a furat tot aurul dintr-însa. Ce-ați spune dacă s-ar apăra în felul acesta strict hitlerist:

„Eu hoț? Eu pungaș? Dar în jurul casei de fier, domnilor judecători, erau salonul, iatacul, sufrageria. În sufragerie erau două lingurițe de argint. Nu le-am luat. În iatac era un ceasornic

pe măsuța de noapte. Nu mi l-am însușit. În salon erau două-trei obiecte de preț. Nu m-am atins de ele. Cum puteți, prin urmare, să mă învinuiți de tilhărie pe mine, care, putînd să șterpelesc totul, m-am mulțumit, modest, cu mai puțin și am făcut astfel dovada desăvîrșitei mele dezinteresări ?“

Cu pledoarii de felul acesta se apără astăzi, totuși, conducătorii națiunilor. Și oamenii care le rostesc într-o vreme ca a noastră sînt oameni de stat.

12 octombrie

St. a trecut prin Sighișoara. S-a oprit cîteva ceasuri la mine. Vine de pe front. Îmi povestește, cu înfrigurare, ce-a făcut și ce-a văzut în cele cîteva luni de concentrare. Lucruri mari, lucruri mărunte, unele înălțătoare, altele penibil de triste. Notez cîteva. „Soldații sînt prost îmbrăcați și prost hrăniți. Acum, în ajunul iernii, li se acordă concedii scurte ca să-și aducă, ei, de acasă, haine mai călduroase. Ordin strict : să se întoarcă la Corp cu ciorapi de lînă și flanele. Statul n-are de unde să li le dea. Dar și bietții oameni, de unde să le aibă ? Moralul, totuși, ridicat. Ură neistovită împotriva nemților. Dragoste, încredere numai în Franța, numai pentru Franța.“ E ciudat, e extraordinar sentimentul acesta instinctiv de dragoste pentru Franța. Îl întreb de cîteva ori pe St. Insist. Îi cer amănunte, preciziuni. Nu poate să-mi dea nimic altceva decît același răspuns inexplicabil. Oameni care nu știu o boabă de carte, flăcăi care n-au deschis, probabil, un ziar în viața lor, țărani care nu s-au dezlipit de coarcele plugului știu totuși de Franța, nu vorbesc între ei, în momentele de entuziasm, decît de Franța. Nu de Anglia. Habar n-au de existența vreunui mare imperiu britanic. Nici de Rusia. Ci de Franța. Numai și numai de Franța. De ce ? Cum ? Ce instinct vorbește într-înșii ? E cu neputință de spus. Dar e un fapt.

Mi-aduc aminte de-un fapt identic. Eram la Iași. Prin 1918. La un ceai, cu Robert de Flers, acesta ne povestea cum, în tovarășia altor cîtorva ofițeri francezi, pierduse drumul prin niște păduri nesfîrșite din munții Moldovei de sus. Erau înghețați de frig. Nu se vedea măcar o urmă de potecă nicăieri. N-aveau nimic de mîncare la dînșii. Noaptea se lăsa repede. Se credeau rătăciți, pierduți. Cînd, printre crengile copacilor, li s-a părut că zăresc în vale o trombă de fum. Fără mari speranțe, dar cu deznădejdea oamenilor care nu mai vād altă scăpare, s-au îndreptat într-acolo.

Nu se înșelaseră, din fericire. Era un foc, într-adevăr ; un foc mare, aprins în mijlocul unei poieni, și cîteva ciobani împrejurul lui. La vederea uniformelor străine, ciobanii, firește, s-au speriat. Cu chiu, cu vai, au izbutit să-i liniștească, să se apropie de ei. Nu puteau însă să se explice. Nici unul dintre francezi nu știa românește. Noroc că unuia dintre ei i-a venit în gînd, bănuind că ciobanilor le era frică să n-aibă cumva de-a face cu dușmani, să le strige :

— *Nous franse...* franțezi, franțuski...

Atît a fost de-ajuns. Ca prin miracol, ciobanii s-au lămurit. Ochii li s-au luminat. Brațele s-au deschis primitoare. Și cel mai răsărit dintre dînșii, un vlăjgan cît un munte, ca să arate ofițerilor străini că pricepuse despre ce este vorba, repeta voincește, strigînd cît îl ținea pieptul :

— Aha !... Verdun !... Verdun !...

De Flers rostea pe românește :

— Verdounne... Verdounne... așa cum auzise el cuvîntul rostit de cioban.

Cum ajunsese însă cuvîntul acesta glorios pînă la urechea unui cioban din creierul munților Moldovei ? Cine i-l spusese ? Pe ce aripi de vînt îl purtase faima pînă în codrii noștri ? Nici De Flers, nici nimeni altul n-ar fi putut să ne spuie. I se umezeau doar ochii repetîndu-l. Și ne mărturisea, simplu, că nicidec odată ca atunci, în clipa aceea, într-o văgăună din munții noștri, nu simțise mai profund toată măreția și universalitatea gloriei franceze și cît de legat era sufletește poporul nostru de Franța lui.

În aceeași ordine de idei, St. îmi mai spune că, acum vreo lună, zvonindu-se că trupe românești vor fi trimise pe frontul apusean, soldații noștri nu mai aveau alt gînd și alt vis decît să fie expediați în Franța. Așteptau de la o zi la alta ordinul de plecare. Nu-și mai găseau astîmpăr. Nu-și mai vedeau de treabă. Comandanții au fost siliți să intervină energic, ca să potolească spiritele ! [...]

13 octombrie

M-am pomenit aseară cu Sisel. Vine și el din concentrare. Alt sunet de clopot. Fire optimistă, e încîntat de tot ce a văzut. Serviciile medicale de război, admirabil organizate. Nici spitalele din București nu sînt atît de modern utilizate. Trenului militar de sub conducerea lui nu-i lipsește nimic, absolut nimic. Material din belșug. Moralul oamenilor excelent. [...]

Socotește asasinarea lui Călinescu o pierdere ireparabilă, cel puțin în ce privește organizarea armatei. A cercetat, a controlat. Lui Călinescu personal i se datorește tot ce s-a făcut bun, ce s-a improvisat aproape, în ultimul an. Nimeni, astăzi, n-ar putea să-l înlocuiască. Cei rămași pe urma lui n-au nici cap, nici suflet. Au dovedit-o de curînd. Dacă Armand Călinescu ar fi supraviețuit rănilor lui, n-ar fi tolerat pentru nimic în lume masacrul organizat și sălbatic din septembrie.

În ce privește sentimentele armatei, fostul meu ginere e de acord cu St. Toate inimile bat pentru Franța.

*

După discursul calm și hotărît al lui Daladier, un impresionant și tot așa de ferm discurs al premierului britanic. Așa-zisa ofertă de pace a Germaniei e respinsă, cu curtuozie, dar cu piciorul, ca o minge de fotbal prost aruncată.

*

Primesc primele două numere din *Jurnalul* lui Tudor Braniște. Copii palide ale *Adevărului* de pe vremea paukerismului poltron și gneșeftar. Și tot așa de prost scrise. Ce naiba? Îmi dau seama că sub cenzură nu poți să scrii ce-ți trece prin cap. Dar măcar ceea ce-ți trece prin cap cu voia cenzurii să nu fie scris cu picioarele.

16 octombrie

Ziua de naștere a regelui. De trei zile nu-i mai tace gura radioului, anunțîndu-ne evenimentul acesta extraordinar. Și presa, prin toate penele redactorilor și colaboratorilor ei ocazionali: miniștri, ministeriabili, frontişti, străjeri, lingăi etc., etc., îi ține hangul. Articole. Discursuri. Interviuri. Fotografii. Tot ce vreți. Pe toate glasurile. Și pe toate limbile. Curat vorba M. S.: „N-am c[...] destul de mare pentru toți cîți ar vrea să-l lingă“.

*

Un ceas delicios de audiere radiofonică. Subiectul: proslăvirea regelui. Cuvintele cele mai răsuflete din vocabularul românesc, plus neologismele, turnate cu ghiotura, cu nemiluita, cu lopata și cu hîrdăul sub nasul M.-S. și pentru distracția publicului. M-am amuzat ca un copil. Contrastul era așa de mare între frazele bombastice și răceala sau sărăcia sentimentelor, încît aveam mereu impresia unei farse-bufe jucate cu accente tragice de răposatul Nottara. Sau închipuiți-vă marșul renașterii națio-

nale ori imnul regal cîntate pe motivele săltărețe ale veselului
I.a moară la hîrța-pîrța.

*

Cum o fi suportînd regele, dacă nu e complet cretin, și cum i-or fi plăcînd, dacă mai are un pic de sensibilitate într-însul, toate laudele astea lamentabile în monotonia lor lipsită de avînt, de spontaneitate, de spirit inventiv măcar? Dacă presa ar fi liberă, dacă gura cetățeanului ar fi slobodă, treacă-meargă, ar mai fi încă explicabile setea și goana asta după adulație. Dar așa?... Cu cenzură? Cu stare de asediu? Să-ți pui tu singur slugile să te laude la gazetă... Și să te declari satisfăcut... Să-ți tocmești tu singur argați cu ziua care să te ridice în slava cerului... Și să te potrivești vorbelor lor. Să te socotești om mare, pentru asta!

Haram de rege! Nu i-o fi c[...] destul de mare. Dar nici căpățîna mării-sale nu-i mai mare decît c[...]!

17 octombrie

Răspund Dinei. Mi-a scris de-alaltăieri. E încîntată, e fericită, e hotărîtă să muncească pe capete. Și-a trecut, cu succes, examenul, în piesa lui Achard. Chemarea scenei, care m-a chinuit pe mine și mă chinuiește și acum, a răbufnit și în sîngele ei. Florica, Alisa, Dina, surori și fată, toate au simțit chemarea asta. Cum ne-a venit? De unde ne-a venit? Mama se uita la noi ca găina care a clocit ouă de rață. Și ghegeneralul, cînd a aflat că fiică-sa se înscrisese la Conservator, exclama exasperat:

— Fata colonelului Cocea (era colonel pe atunci) să joace pe funie!!

18 octombrie

O carte poștală de la Foriș. Mă cheamă urgent la București. Abia am scris primele două capitole din *Iarie Sfintul*. L-am scris cu dragoste, cu entuziasm. Sînt plin de subiectul romanului ăstuia, care mă frămîntă de atîția ani și în care aș vrea să pun toate avatarurile vieții omenești și absurda ei semnificație. [...] Să las totul baltă? La ce mai trăiesc atunci? Să nu mă duc? Cum să nu mă duc, cînd cred, totuși, în comunism?!

24 octombrie, București

Drumul Sighișoara — București, mai interesant ca de obicei. În același compartiment cu mine călătoresc doctorul Gomoiu, pe

care-l văd pentru întâiași dată, și o veche cunoștință, fostul subșef al Marelui Stat-Major, generalul Atanasiu. Ușa e deschisă. Convorbirea urmează, cităva vreme, evazivă, reticentă. Glumele sau banalitățile de rigoare. La un moment dat însă, îmi scapă un cuvânt mai tare. Generalul se repede la ușă, își aruncă privirea în lungul coridorului și, după ce-o închide, răsuflă ușurat. Acum putem vorbi în liniște. [...]

Din nenorocire, convorbirea ne-a fost întreruptă la Brașov. În compartimentul nostru s-au instalat senatorul perpetuu Botez — un bătrîn cu ochi tulburi, cu falca de jos căzută ca la morți, parcă paralizat de picioare — și soția d-sale, o moldoveancă între două vârste, limbută, ageră, grăsulie, bine hrănită, bine îmbrăcată, care n-avea ochi decît pentru poșeta cu bani și pentru tusea ramolitului ei de soț. Ne-a explicat că e atins de o anghină pectorală. Și se vedea bine că-l îngrijește ca pe un sac de grăunțe, în care se găesc leafa, diurnele și celelalte gheliruri ale unui senator pe viață.

În trei ceasuri de drum, numai palavre și vorbărie, ca într-un salon de oameni bine cunoscuți. Doamna sărea de la o idee la alta, ca un sticlete din cracă în cracă. Se temea de bolșevici. Nu pricepea ezitățile lui Chamberlain. Regreta vremea marilor arendași de altădată. Detesta războiul. Credea în victoria lui Hitler. Adora Franța. Se întreba ce pacoste o să mai cadă pe capul nostru, o dată cu pacea. Alte exproprieri ! Alte voturi univernale !

Cine știe dacă țărani n-or să-și ridice iarăși nasul ? ! Țăranii aceștia inculți, leneși, sălbatici !

Sărindu-mi muștarul, i-am replicat doamnei că inculți și sălbatici au fost marii noștri proprietari, că, fără milă, fără inteligență, fără omenie, și-au bătut joc de viața țăranilor și că numai aceștia, cu munca și truda lor, au întreținut decenii de-a rîndul fastuoasa trîndăvie boierească. I-am dat exemple. I-am citat contracte agricole în care proprietarii, în afară de jumătatea rodului, cereau de fiecare pogon dat țăranului atîtea ouă, rațe, gîște, limbi de porc sau atîția pui de găină. Doamna rîdea. Făcea ochii mari și increduli. În viața ei de proprietară sau arendașită, n-auzise pomenindu-se de așa ceva !

Atunci s-a ridicat doctorul Gomoiu :

— Îmi dați voie, doamnă. Dl. Cocea v-a citat fapte adunate de prin cărți. Eu o să vă dau pilde din propria mea viață. Sînt

fiu de țaran. Nu mă mindresc cu asta. Dar nici nu mă simt rușinat. Ca să pot învăța carte iarna, a trebuit să muncesc vara. Munceam la proprietarul nostru din Mehedinți. Munceam din zori și pînă-n noapte. Și toamna, cu toți ai casei, cu carele și vitele noastre, trebuia să-i ducem grînele la curte. Acolo se făcea împărțea. Din cinci părți, boierul lua patru, și noi una. Vă repet, doamnă. Boierul patru. Țăranul una.

Doamna senatorului pe viață n-a mai suflat nici circ. Din politețe, ne-am grăbit cu toții să schimbăm vorba. În Gara de Nord ne-am despărțit, cu respectuoase sărutări de miini, ca în pragul unui salon de oameni binecreșcuți.

La București, atmosferă oprimentă. Pe stradă, la cafenele, în bodegi, oamenii își vorbesc în șoaptă. Aperitivele și ghițuiala sînt unicele bunuri rămase bucureștenilor. De amor nu mai vorbesc. Sărăcia e prea mare, și femeile prea se ațin la toate rîspinițiile ca să mai aibă vreun preț dragostea lor.

Am avut azi zece-cincisprezece întîlniri de informație sau de afaceri. Nu sînt obosit. Sînt deprimat. O deprimare care n-are nimic frumos sau înălțător într-însa... Nici renunțare. Nici deznađejde. Nici amarul deșertăciunilor.

25 octombrie

Membrii comitetului¹ vor un ziar. Își dau seama că în împrejurările actuale nu se poate afirma nimic limpede și tare. Își închipuie însă că unele adevăruri s-ar putea, totuși, strecura printre foarfecele cenzurei, într-atît cît merg paralel cu politica de neutralitate a guvernului. De pildă, însăși imperioasa necesitate a acestei neutralități, și pe lîngă dînsa, oarecari considerații asupra caracterului imperialist al războiului din Occident.

Firește : principial, n-am nimic de obiectat. Punctul de vedere al comitetului e clar ca lumina zilei, și directivele lui sînt riguros și inflexibil drepte. Dar, cu firea mea impulsivă și incapabilă de întortocheri diplomatice, mă întreb dacă sînt cel mai indicat să iau conducerea unui asemenea ziar. Mi se răspunde că tovarășii s-au gîndit și la asta. Îmi vor da un asociat, om intransigent în vederi, ponderat în fapte.

¹ Se referă la conducerea Partidului Comunist Român.

Asigurat într-o măsură oarecare, am sondat cercurile guvernamentale. Am găsit destulă bunăvoință, ^{dă} dar nici un pic de înțelegere. Împotriva a tot ce se petrece în lume, a ce ne așteaptă, a ce ne pîndește, au un singur leac : Frontul Renașterii Naționale ! Ne amenință ungerii sau bulgarii ? Frontul Renașterii Naționale. [...] Se scumpește viața, lipsesc lemnele, bîntuie tifosul [...], sporește mizeria, n-au soldații noștri nici încălțăminte, nici îmbrăcăminte, nici mîncare, nici arme, nici muniții, pe fronturile cele adevărate ? N-are-a face ! Trăiască Frontul Renașterii Naționale ! Mai abitir decît miraculoasele hapuri de catramină, de veselă amintire, Frontul Renașterii Naționale răspunde la toate, implinește și vindecă de toate. Nu-i lipsește nimic. Își are cadrele și trîmbițașii lui, gărzile și fanfarele lui. [...] La radio se pot asculta zilnic grave comunicări cam în felul următor : „Comitetul Frontului Renașterii Naționale, sesizat de secretarul general al Frontului Renașterii Naționale, a hotărît convocarea gărzilor Frontului Renașterii Naționale și în numele cîntecului Frontului Renașterii Naționale să pupe-n c[...] cu toții pe suveranul Frontului Renașterii Naționale“.

★

Enervat și plictisit de repetarea asta idioată a formulei cu Frontul Renașterii Naționale, am întrebat pe un om al zilei nu cum își explică, ci cum poate să suporte reclama asta fastidioasă... Bietul om mi-a răspuns, dînd din umeri :

— Ce vrei să facem, dragul meu ? Numai așa mai poți să fii pe placul regelui. Nu uita că nebunul ăsta e sclavul unei pasiuni dominante. Ieri ținea la tîrfa aia de Lupeasca. Astăzi ține la caraghioslicul ăsta al Renașterii. Mîine...

A lăsat fraza baltă, fără să-și mai termine gîndul.

I-am respectat tăcerea, mai mult în orice caz decît sugestia care a urmat-o :

— Nu fi prost !... Fă și tu ca noi... Îți dau autorizație pentru cîte ziare vrei, dacă te angajezi să duci o campanie cu tîmbălău pentru Frontul Renașterii Naționale.

26 octombrie

Re-intrevederi. Re-conciliabile. Re-eșecuri.

O singură rază de speranță. Profesorul Vlădescu-Răcoasa ar

primi să ia, împreună cu mine, direcția unui ziar cu program neted de stînga.

27 octombrie

[...] Am văzut pe Vlădescu-Răcoasa. Impresia, din toate punctele de vedere, excelentă. Un intelectual, cam zăpăcit poate, dar — mi s-a părut — de desăvîrșită bună-credință. N-am avut nici un moment senzația aceea penibilă că omul caută să mă descoase, să-mi ghicească gîndurile intime. Mi-a vorbit deschis. Mi-a spus cinstit ce gîndește. Crede, ca și mine, că cele trei state beligerante și-au dat pe față arama imperialistă și că numai după sleirea lor reciprocă războiul va lua caracterul lui, real și definitiv, de război social.

E pentru apariția unui ziar. E pentru o apropiere serioasă de Republica Sovietelor.

E contra oricărei cîrdășii cu guvernul pe chestia Frontului Renașterii Carliste.

Dacă ni se dă autorizația, vom putea, prin urmare, să lucrăm frățește. [...]

9 noiembrie

Tînjesc de o săptămînă. După trei zile de gripă, luată probabil, am rămas cu un junghi în spate, cu hîriituri în piept, cu sîrșeală și mahmureală în tot trupul. Mă simt hodorogit ca un moșneag, deși n-o să implinesc decît iarna asta cincizeci și nouă de ani — cincizeci și nouă de primăveri !

Cifra asta, cu vag, dar insistent și persistent parfum de sexagenat — odios cuvînt ! — nu-mi spunea prea mare lucru pînă acum. O duceam voios în spinare. Sănătos tun, nu izbuteam să-mi imaginez ce înseamnă boala și nu mă gîndeam nici la bătrînețe, nici la moarte. Ar fi absurd să spun că n-am avut și eu dureri, ca tot omul. M-a durut cînd și cînd cite-o măsea. Acum doi ani m-a durut degetul cel gros de la mina dreaptă, pe care a trebuit să-l operez. Și acum vreo treizeci și ceva de ani, la Brăila, toate mă dureau, sau îmi închipuiam că mă dor, fiindcă mă scuturau niște afurisite de friguri palustre căpătate la pescuit, în bălțile Dunării, și care m-au chinuit aproape o vară întregă.

Dar afară de durerile astea, rare și destul de suportabile, n-am avut altele. N-am știut ce vrea să zică sleirea puterilor, lenta degradare și topire a organismului, dezagregarea treptată a tuturor elementelor eterne care, laolaltă, alcătuiesc făptura

asta vremelnică, josnică și admirabilă, păcătoasă, ticăloasă și divină care e omul. Nu mi-am auzit niciodată zvicnișurile inimii. Nu mi-au trecut cuțite prin ficat. Nu mi-a strâns nimeni rinichiul în clește de fier, ca în reclamele gazetelor. Nu mi-am simțit nici unul din organele trupului nici plămînii, nici mațele, nici bășica, nici oasele, nici carnea. Parcă nici nu le-aș avea !

Fără doar și poate, mi-a fost de mare bine și folos lipsa asta de dureri. Dar și spre răul meu. Îmi dau seama de-abia acum, de cînd tînjesc. M-a împiedicat să văd cum se apropie, tiptil, bătrînețea. Și într-o bună zi o să mă surprindă moartea fără să mă fi gîndit serios, profund, pe îndelete la dumneaei. O să dispar prosteste, ca un pui de găină cu gîtul tăiat de satir, eu, care am gustat din toate ale vieții. Și m-am bucurat de toate, fără să mă fi putut bucura și de senzația asta supremă a neantului, fără să-i fi simțit pe buze savoarea eternității.

Pierdere stupidă.

Și, tare mă tem, ireparabilă.

Fiindcă și-acum, deși tînjesc de o săptămînină, deși aș avea prilejul binevenit să mă familiarizez cu bătrînețea și să adîncesc problema morții, stau ca pe ghimpi așteptînd pe Ioana, și între junghiuri și tuse, n-o văd, n-o aud, n-o gust decît pe ea.

*

Evenimente s-au trecut destule în largul lumii, în vremea asta. Verbale mai ales. Fapte mai puține. Două-trei vapoare scufundate. Cîteva avioane doborîte. Dueluri rare de artilerie pe frontul occidental. Morți și răniți, probabil. Mai nimica toată, cum vedeți, în vremurile noastre și pentru nervii noștri deprinși să nu mai reacționeze decît în fața cataclismelor grandioase.

În schimb, discursuri, potop de discursuri. Ploaie și grindină de vorbe.

A început Molotov. I-a răspuns Chamberlain. Leopold al Belgiei și Wilhelmina a Olandei au sărit și ei. Halifax nu s-a lăsat mai prejos. Și Hitler le-a pus capac la toți.

*

Și un eveniment extraordinar, tocmai în momentul cînd lăsașem creionul din mînă. Cataclismul de care vorbeam adineaură : Un atentat împotriva lui Hitler ! Șase morți. Și Hess printre dînșii. Și vreo șaiszeci de răniți. Dementul a scăpat. Germania o să înnebunească ea, sub un nou val de teroare, sau de bucurie.

Știrea morții lui Hess se dezmințe ! Se pare că nici unul din fruntașii regimului n-a sucombat. Hitler plecase de la intruire cu vreo cîteva minute înainte de explozia bombei. Providența ! Și mîna Angliei, cum insinuează propaganda nemțească.

De n-o fi cumva laba poliției hitleriste. Că prea mi se pare cusută cu ață albă intervenția asta a divinității, care scapă pe cei mari, responsabili de măcel, și ucide pe cei mici, care n-au decît vina prostiei sau lașității lor ! E drept că nici în viața de toate zilele lucrurile nu prea se petrec altfel. Dar, oricum, măcar la zile mari, cînd atenția lumii întregi e îndreptată asupra ei, providența ar fi putut să dea dovadă de ceva mai multă abilitate și perspicacitate.

Trebuia în primul rînd să se organizeze atentatul oriunde aiurea, numai într-o sală închisă, unde nimeni n-ar putea pătrunde decît dacă e membru al partidului sau... al poliției, nu.

Trebuia apoi să nu creeze precedente răsunătoare și greu de uitat, ca incendiul *Reichstag*-ului sau ca asasinarea foștilor prieteni ai faimosului Adolf.

Trebuia, la fel, să deruteze un moment bănuielele, să lase măcar 24 de ceasuri cîmp deschis investigațiilor, să nu sară din primul ceas, ca prostul din baie, cu denunțul idiot că Anglia a pus la cale atentatul.

Trebuia, în sfîrșit, să se resemneze la sacrificarea măcar a unuia dintre fruntașii sau cel puțin a unuia dintre mădularele secundare ale acestuia. Germania n-ar fi pierit dacă, pe locul crimei, Hess și-ar fi lăsat o mînă, Goebbels falca cîinească sau Gëring burta. Lumea ar fi crezut, poate, atunci că Anglia și-a băgat coada, și providența degetul în afacerea asta necurată. Așa însă, n-o să creadă decît ceea ce se vede de la o poștă : mîna, greoaie ca și imaginația ei, a poliției nemțești.

10 noiembrie

Alarmă în Belgia și Olanda. Mare mișcare de trupe germane la granițele lor. De l-ar inspira providența lui pe Hitler să facă și timpenia asta !

11 noiembrie

O zi delicioasă. Am petrecut împărătește. Două subiecte de distracție, admirabile. Un apel al maiestății-sale regelui Carol al II-lea, făcătorul a toate cîte se văd și mai ales cîte nu se văd în România renașterii naționale... pentru pace. Și telegramele de

felicitare ale diverșilor potențați, mai mari sau mai mărunți, adresate lui Hitler...

Las la o parte cuprinsul primului document, o biată ineptie pretențioasă ca atâtea altele. Mă gîndesc însă la capul reclamagiului nostru de suveran, cînd și-o fi dat seama — dacă mai e în stare să-și dea seama — că de data asta a pășit cu stîngul, expediindu-și apelul de pacificator al Europei taman în momentul cînd celălalt histrion, Hitler, izbutea încă o dată să atragă atenția lumii asupra lui.

Și mă gîndesc și la capetele pe care le vor face diversele fantoșe regale care au felicitat pe Hitler cînd, peste o lună sau peste zece, corespondentul lor de astăzi, uzat, învins, zdrobit, scos din luptă, nu va mai fi decît fostul zugrav, aruncat într-un șanț, la o margine de drum, sau ocolit de toți oamenii respectabili.

Ce-or să se facă atunci regii cu ifose ancestrale care au telegrafiat dementului de azi și aventurierului de mîine ?

Și cum...

Dar mă întreb și eu, ca prostul, ce și cum. Parcă și pe ei nu i-ar aștepta aceeași soartă ca și pe Hitler, după zdrobirea capitalismului !

19 noiembrie

Scrisoare de la F.¹. La București se vorbește de căderea guvernului. N-ar fi exclusă o combinație din care să facă parte și Mihalache, care ar colora astfel cu cămașa scoasă afară din țări democratismul viitorului regiun de destindere internă, punînd cruce totdeodată și ultimelor nădejdi ale fostului partid țărănist. F. crede totuși că Mihalache va rezista ispitei. Nu-mi spune pe ce își întemeiază iluziile. Pe caracterul acestuia, în orice caz nu. Probabil, mai curînd, pe prestigiul lui Maniu, de care, orișicum, chiar și un Mihalache trebuie să țină seama. [...]

20 noiembrie

Știrile se precizează. N-am putut vorbi la telefon prea mult și prea amănunțit. A trebuit să mă mulțumesc cu aluzii. Cum erau însă relativ transparente, am înțeles că, în împrejurările de astăzi, guvernul de la Moscova are datoria să-și întindă în grabă, cît mai mult cu putință și prin toate mijloacele, sfera lui de activitate.

Două rinduri dintr-o scrisoare primită de la Florica, tot astăzi, m-au pus pe gînduri în privința asta. Amîină sosirea ei în țară.

¹ Ștefan Foriș.

Va veni peste două luni, cînd lucrurile vor lua altă întorsătură. Ce întorsătură ? O singură întorsătură ar mai putea să salveze capitalismul apusean : răsturnarea nazismului, alianța cu Germania militarilor și a marilor industriași, cruciadă comună împotriva Rusiei. [...]

*

Și o lamentabilă știre internă. E posibil, e probabil un guvern Tătărăscu.

21 noiembrie

Zi cu soare. 11 grade la umbră. Am uitat de *Hilarie Sfîntul* toată dimineața. Am uitat și de război, și de revoluții, și de mizerabilele intrigi europene. Am hoinărit pe dealuri. Cîțiva bieți ghiocei, care abia izbuteau să-și scuture capetele albe de frunzișul căzut cu nemiluita peste dînșii, m-au împăcat cu viața.

22 noiembrie

Minele magnetice își fac de cap. Vapoarele sar în aer și se scufundă pe toate țărmurile Angliei. Vinovați și nevinovați, beligeranți și neutri dispar de-a valma. Protestele curg de pretutindeni. Curg și împotriva nemților, care se folosesc de mijloace calificate ca barbare, criminale și interzise (de ce ?) ; și împotriva guvernului de la Londra, care se apără și el cum poate, interzicînd, în sfîrșit, exportul camelotei nemțești.

Înțealăgă cine poate protestele astea ipocrite.

Noi să nu uităm o clipă însă că toți cei care strigă astăzi sînt aceiași care, de-o parte și de alta a tranșelor sau a mărilor, sînt aceiași care au dorit, au vrut, au pregătit războiul.

24 noiembrie

Dumnezeu veghează asupra noastră ! Avem iarăși un guvern Tătărăscu ! Omul de la Oradea ; lașul care biția de frica legionarilor lui Codreanu și-i lăsa să-și facă mendrele ca-n țara lui Cremene, numai ca să fie el lăsat să-și vadă în tihnă de trebușoarele lui mărunte ; slugoiul cu cap de maimuță și cu temperament de coadă de topor va veghea iarăși la căpățîiul României capitaliste.

La așa bolnav, așa doftor.

E scris, pesemne, în cartea destinelor ca burghezia noastră nici murind să nu moară în frumusețe, ci să fie dusă la groapă de un cioclu cu uniformă de prim-ministru și cu tricorn de ambasador pe capul lui simiesc.

★

Și o altă veste emoționantă. Se vor schimba pe ici, pe colo, uniforme Frontului Renașterii Naționale! Spicherul ne-a dat amănunte precise. În loc de o dungă albastră — una stacojie. În loc de-o vipușcă sau o stea aici — altele dincolo. Se vor mai adăuga, probabil, și câteva noi culori în plus. Se vor mai cirpi, desigur, și câteva panglici, broderii, trese, brandenburguri pe deasupra. Până ce toți membrii frontului acestuia de pomină vor fi și în aparență ceea ce sînt în realitate : paiațele maiestății-sale.

25 noiembrie

O bucurie nu vine niciodată singură. După marea veste de ieri, spicherul a adus la cunoștința țării — se simțea bine la radio — zburda de bucurie, behăia de recunoștință, necheza de orgoliu, că Marele Voevod de Alba-Iulia își va face azi intrarea de senator de drept în incinta maturului corp. Descriind cu anticipație fazele solemnității, comentînd însemnătatea evenimentului acestuia epocal, evocînd profunda grațitudine a neamului care de la vlădică pînă la opincă n-aștepta decît intrarea puștii regal în Sfatul țării ca să-și simtă toate revendicările înfăptuite și toate năzuințele realizate, crainicul fărăfirului — se vedea ca și cum aparatul ar fi fost de televiziune — avea lacrimi în ochi, tremolo în glas și o gușă umflată ca foalele cimpoiului.

★

Și-o altă bucurie. În pomelnicul de miniștri, noi și vechi, din cabinetul Tătărașcu lipsește, strălucește orbitor prin lipsa ei, familia Gavrilă Marinescu.

Ce s-a întîmplat ? Ce s-o fi petrecut în viermăria care colcăie la picioarele tronului ?

3 decembrie — București

Aglomeratie nebună în rapid. Am făcut drumul pînă la București inghesuiți ca sardelele. Nici o figură, nici o discuție interesantă. Explicabil. Mai numai uniforme de militari și de F.R.N.-iști.

Noaptea tîrziu, văzut pe F. Nu mi s-a părut în toate apele lui. Și-a cam pierdut busola. Îmi mărturisește, de altfel, cîstit că e prea în inima evenimentelor ca să aibă perspectiva necesară judecăților limpezi. E și obosit. Și îngrijorat. Nu într-atît de posibilitatea, dacă nu de probabilitatea unor lovituri externe, ci de zăpăceala și inferioritatea intelectuală a celor dinlăuntru.

Guvernul e ca și inexistent. Clasa conducătoare abdică fără luptă. O singură grijă au cu toții : să-și procure aur sau dolari.

Mă întrebă insistent dacă i-am ars scrisorile. Și, în treacăt, îmi dă câteva precizii asupra celor petrecute în ultima vreme. Rețin două amănunte. S-a încercat o apropiere de Maniu. Tratatule mergeau binișor. Regele a pus însă o condiție prealabilă : să-i ceară, mai întii, Maniu audiența și numai după aceea el să avizeze. Cît despre Gavrilă Marinescu, l-a doborît Urdăreanu. Gavrilă luase sub aripa lui proteguitoare pe Max Aușnit. La alte vechi motive de animozitate adăugîndu-se și gestul acesta cavaleresc sau cointeresat, Urdăreanu a replicat fără cruțare.

E regretabil, îmi spune F.

E consolant — îi răspund eu — că au început corbii să se sfîșie între dinșii.

4 decembrie

Scurtă întrevvedere cu Radian. Într-o jumătate de minut îmi dă autorizația pentru apariția unei reviste săptămînale. În restul de patru minute și jumătate încerc să-i sugerez ideea unei amnistii generale. Invoc toate argumentele de rigoare. Îl conving că rolul lui de ministru al propagandei e să ia [de] git chestia asta și să contribuie astfel la potolirea spiritelor. Îmi făgăduiește că va vorbi unde se cuvine, la momentul oportun. Se teme numai ca Sovietele să nu considere cumva o eliberare a comuniștilor, și în special a Anei Pauker, ca o dovadă de slăbiciune din partea noastră și... de frică.

★

Văzut pe Maurer, pe Sandu¹ și pe alții. Starea de spirit minunată. Am încercat, într-adevăr, să le răcoresc entuziasmul, să-mi arăt îndoielile, să ridic obiecții. N-am izbutit. Sînt fericit.

¹ Sandu Lieblich.

6 decembrie

Seara, de la Bejan¹, am aflat, printre altele, următoarele :

Neprețuitul nostru suveran face parte din același regiment refugiat în Moldova pe vremea marelui război ca și Bejan. Cumnatul acestuia, colonelul Bădescu, sau Bădulescu, comanda regimentul. Prințul Carol dispărea uneori zile întregi de la slujbă. Făcea lungi excursii cu motocicletă. Într-o zi însă, nu s-a mai întors. Nici a doua zi. Îngrijorat, alarmat, colonelul a trimis în toate direcțiile soldați ca să-i dea de urmă. Bieții oameni au bătut văile și dealurile, drumurile și pădurile, fără să dea de prinț. Nimeni n-a închis ochii în noaptea aceea. Și abia a treia zi, când pierduseră cu toții nădejdea să-l mai găsească, o telegramă de la Iași i-a vestit că A.S.R. fugise cu Zizi Lambrino la Odesa.

Fuga aceasta de pe front, în plin război, se numea pe atunci cum se numește și astăzi în termeni militari : dezertare.

Vrînd-nevrînd, și părintele dezertorului, și sfetnicii Coroanei ar fi fost siliți s-o interpreteze astfel.

Atunci însă, dîndu-și seama de gravitatea faptei și vrînd să evite prințului suprema dezonoare pentru un soldat, colonelul, cu rizicul cinstei și carierei lui, a făcut un act care putea să-l salveze pe prinț : un fals în actele regimentului.

Chemat la Iași, a prezentat suveranului o adresă de predare a comenzii, falsificată de el. Și sub ordinul acesta de zi, iscălitura princiară falsificată la fel.

Regele și miniștrii au trebuit să se încline.

Prințul a scăpat numai cu patruzeci de zile închisoare.

N-a protestat niciodată împotriva falsului.

N-a ezitat nici o clipă să se folosească de el.

Și nu l-a răsplătit decît cu mult mai tîrziu, cînd, avînd toată puterea în mînă, a dizgrațiat, printre cei dintîi, pe colonelul care-i salvase, așa-zicînd, onoarea.

Într-atît e de adevărat că, orice s-ar spune, există totuși o justiție immanentă și infinit de ironică atunci cînd o aplică ingratitudea regilor sau inconștiența nebulilor.

18 decembrie

Azi abia mi-am adus aminte că ziua mea de naștere a trecut, încă de-acum cîteva zile, fără să mi-o sărbătoresc. Merita totuși. Cinci-zeci-și-nouă de ani, bătuți pe muchie, de tinerețe ! Cei mulți

¹ Petre Bejan, om politic liberal.

înainte ! Măcar pînă ce-oi vedea, un ceas, cu ochii mei, izbucnirea revoluției.

De patruzeci de ani o prevăd, o aștept.

N-o să mă bucur de roadele ei. Ce importă ? Or să se bucure alții : Alga, Ioana, prieteni, străini, necunoscuți, toți și toate cliți vor veni după mine și nu vor ști niciodată ce amară e fericirea omului în mijlocul durerilor și nedreptăților omenesti. [...]

22 decembrie

[...] Starea mea sufletească e aceeași. Contradictorie. Bizară. În ciuda tuturor raționamentelor, în ciuda principiilor, a convingerilor, pînă și a speranțelor, nu pot, orice aș face, orice aș încerca, să înțeleg sau să mă împac cu politica „genialului“ Stalin. Am înghițit cu noduri pactul lui Hitler. Îmi spuneam : Războiul între capitaliști nu putea să izbucnească altfel. Stalin trebuind să se facă frate și cu Dracu pînă ce-o trece puntea. Și mai presus de toate, Sovietele își rezervau astfel formidabila lor forță armată, ca să intervie la momentul oportun. [...]

Am înghițit ani de-a rîndul și fumul înecăcios de tîmție care se ridica din toate cădelnițele oficialității sovietice sub nasul lui Stalin. Marele Stalin ! Genialul Stalin ! Părintele popoarelor, Stalin ! Se inaugura o uzină ? Stalin a proiectat-o ! Se înmulțeau tractoarele ? Stalin le-a uns roțile ! Pornea o locomotivă ? Stalin a însuflețit-o ! Își lua vînt un avion ? Stalin i-a dat aripi ! [...] Epoca lui Stalin ! Veacul lui Stalin ! [...]

Înghițeam totuși fumul înecăcios. Îmi spuneam : infinita prostie omenească are poate nevoie încă de idoli sau de eroi impuși cu mare zgomot de rotative, de discursuri, de radiofonie, de tam-tamuri răsunătoare. Douăzeci de ani de regim comunist n-au putut să ridice toate sufletele, să trezească toate mințile. Cei de la Moscova, acolo, la fața locului, își dau mai bine seama decît noi prin ce mijloace — bune sau rele, deplorabile sau detestabile, dar eficace în definitiv — se pot atrage și încălzi marile mase ale mulțimii. Dacă nu se poate altfel, fie și așa. La urma urmei, de ce n-ar fi îngăduit revoluționarilor, care urmăresc un ideal superior de dreptate și egalitate socială, să-și tîmțieze idoli, să-i inventeze la rigoare, cînd pentru menținerea tuturor strîmbătăților și ticăloșiilor societății capitaliste, dintr-un Hitler se face un semizeu, și dintr-un poltron dublat de un avar scrîntit la minte

ca bietul nostru rege — un cavaler fără teamă și fără pată, un animator, un deschizător de drumuri noi ?

Cu o singură condiție însă. Ca îndărătul fumului gros de tămii să bată într-adevăr o inimă, să strălucească într-adevăr o minte lucidă și vie. [...]

Oricui îi este permis în războiul actual să facă greșeli. Cu cât statele capitaliste vor săvârși mai multe păcate și greșeli, cu atât va fi mai bine pentru viitorul omenirii. Un Chamberlain, un Daladier poartă pe umerii lor răspunderea organizației sociale perimate pe care o apără. Înfrintă, Franța își va schimba structura socială, dar nu va pieri. Înfrint, Imperiul Britanic se va dizloca, lorzii și bancherii din City vor pieri, dar proletariatul englez va continua să trăiască și fără bogățiile fabuloase ale Indiei, din care nu s-a înfruptat niciodată.

Cu totul alta e situația Sovietelor. Unicul stat proletarian nu-și poate îngădui luxul nici unei singure erori. [...]

Dezastrele armatelor roșii de azi se pot schimba miine într-o catastrofă generală.

Anglia atît așteaptă. Stă la pîndă. A simțit unde e călciiul lui Achile. Nu va ezita să dea lovitură pe care o dorește și o pregătește de la sfîrșitul războiului trecut. [...]

Știu că, oricare ar fi soarta armelor, războiul actual nu se va putea termina fără o universală conflagrație revoluționară. Zilele burgheziei sînt numărate. Destinul capitalismului e pecetluit.

Dar de ce să-i prelungim noi înșine agonia ? De ce din încăpăținare stupidă, din orgoliu — fie el și de clasă — să se joace soarta revoluției pe cartea riscantă a gerului și lacurilor finlandeze ?

Pace, tovarăși. [...]

23 decembrie

Guvernul a stabilit valoarea mărcii nemțești la patruzeci și nouă de lei.

Pe mărcile astea, care peste cîteva luni nu vor mai face nici cît o ceapă degerată, dăm aurul recoltelor noastre și sudoarea țaranilor noștri și toate bogățiile subsolului românesc.

Și nu le dăm prosteste, de bunăvoie. Le dăm cu sula-n coastă. Le dăm scrișnind din dinți : robi fără să fi fost cumpărați,

învinși fără să fi luptat, jefuiți ca în codru, fiindcă avem ghinionul să facem economicește parte din spațiul vital al bestiei prusace. [...]

25 decembrie. Crăciunul

Sînt singur. Nici măcar Ioana nu-i lingă mine. Nici vizite, nici scrisori, nici telegrame. Răsfoiesc cărți, note, amintiri. Copiez :

„Morți, singură virtutea ne întovărășește sufletul. Vrei să eviți moartea ? Ucide răul în tine ! Dreptate pentru toți ; fii bun față de toți ; aceasta-i legea.“

Așa vorbea Buda, acum vreo două mii și mai bine de ani.

Și cu mult încă înaintea lui, poate cu alte mii de ani, pe pieptul mumiiilor egiptene se așeza printre bandelele papirusul acesta :

„Am fost uman. N-am ucis ; n-am înfometat ; n-am făcut să plîngă pe nimeni. Niciodată văduva n-a pătimit din pricina mea. Am hrănit pe cel flămînd. Am dat de băut celui însetat ; am dăruit vestminte celui gol. Pretutindeni unde mi-am purtat pașii am semănat bucurie.“

Simple exagerări, firește. Fără îndoială că puțini dintre funcții Egiptului se purtau în viață așa cum hieroglifile sacre le slăveau faptele. Dar cineva totuși a trebuit să conceapă idealul acesta de omenie, să-l întrevadă, să-l viseze măcar și să-l aștearnă pe foi de papirus, ca o îndreptățire sau ca o scuză a existenței. Și cum te împacă cu omenirea gîndul ăsta simplu că încă de-acum patru, cinci, șase mii de ani, omul simțea nevoia să iasă din pielea lui de brută !

Caietul al II-lea ¹

Guvernul mareșalului Antonescu a luat o hotărîre eroică și patriotică. Editorii de manuale școlare au primit ordinul să suprime din cărțile de istorie, de geografie și de limbă română toate paginile privitoare la luptele victorioase de la Mărăști și Mărăsești, precum și tot ce s-ar referi la „barbarii“ de acum două mii de ani care, de pe țarmul drept al Rinului, atacau Imperiul Roman.

¹ Acest caiet cuprinde fapte, evenimente din perioada dictaturii antonesciene și a războiului antisovietic. Spre deosebire de prima parte a *Jurnalului*, însemnările de aici nu sînt date.

Editorii, firește, se vor supune. Școlarii anului viitor nu vor mai citi în cărți ce fapte mari de arme au săvârșit părinții lor pe cîmpurile de luptă prohibite. Neamțul imbecil își va închipui încă o dată că tot ce se ascunde vremelnic oamenilor sau copiilor nu există. Iar mareșalul cu cap inexpresiv sub fruntea teșită va fi convins de Ică că paginile istoriei pot fi șterse cu o singură limbă sub șezutul lui Hitler.

Autentică din gura unui nemțofil :

— Vin din Ucraina ! Am văzut la fața locului tot ce au făcut bolșevicii. E de speriat, domnule ! Dacă nu intervenea războiul, în douăzeci de ani de pace încă, rușii ar fi luat-o cu o sută de ani înaintea tuturor popoarelor. [...]

Îngust și limitat mai e și geniul inventiv al omului ! Pentru unul care într-adevăr născocoște ceva nou, sute și mii de alți oameni nu fac altceva decît să meargă pe dîra trasă de cel dintîi, să-i completeze sau să-i perfecționeze invenția cu un șurub mai mult, cu o rotiță mai puțin, cu un milimetru sau un miligram de forță sau materie în plus sau în minus. Unul inventează tunul, avionul sau locomotiva. Zeci și sute de ani după dînsul, unica preocupare a inventatorilor e să sporească bătaia tunurilor cu cîțiva metri mai mult decît au izbutit s-o facă predecesorii sau să accelereze mersul locomotivei și zborul avionului. Un principiu o dată găsit, pe baza lui brodează serii nesfîrșite de urmași. În știință, întocmai ca și în arte, ca și în literatură. Mii de inși care imită, adaugă și perfecționează. Ici și colo, cînd și cînd, cite unul care creează. [...]

De vorbă cu Geo Bogza. Printre multe năzbitii, ghidușii și năzdrăvenii, o reflecție cu scaun la cap.

— Nemții sînt odioși pretutindeni. Odioși adversarilor ; detestați de proprii[i] lor aliați. În Slovacia, inventată de ei, poporul îi urăște. În Croația au un singur noroc : ura împotriva italienilor e așa de mare, încît ura împotriva lor trece pe al doilea plan. Ungaria îi suportă cu nerăbdare. Ce să mai vorbim de România, unde la o mie de oameni dacă găsești un nemțofil plătit sau cointerestat ? Cum vor putea deci nemții, pe terenul acesta de ură universală, să clădească ceva durabil sau să învingă, măcar și efemer ? [...]

De 35 de ani urmăresc evoluția hoției naționale. Pot demarca trei epoci bine distincte. Prima epocă, pînă la 1916. Se fura cu țîrița, cu acte în regulă, cu mare teamă. Politicienii erau siliți să recurgă la fel de fel de trucuri ingenioase ca să le înghită

țara cointeresările. Partidele se spionau și se denunțau între ele. Ziarele libere le țineau hangul. Un ministru prins asupra faptului era ca și scos din viața politică. Așa cum, de pildă, și-a încheiat cariera Bădărău. A doua epocă poate fi cuprinsă între 1916—1930. „Răspunderile“ avortate ale mareșalului Averescu, scursorile takiste ajunse la suprafață, năvala fripturiștilor rămași de căruța vechilor partide și furișați în cele noi, foamea milenară a politicienilor ardeleni, traficantii țărănismului de sub cămașa scoasă din ȋtari a lui Mihalache, la care se adăugau deprinderea lipsei de control din trecutul război și stările intermitente de cenzură și stare de asediu, au dat țara pe mîna tilharilor mari, mijlocii și mărunți care furau fără altă teamă decît a judecătorului de instrucție și cu unica rușine că pot fi descoperiți. În sfîrșit, ultima epocă începe cu urcarea pe tron a gangsterului Carol al II-lea și continuă, într-un crescendo impresionant, cu Gigurții, Manoileștii, cu legionarii și cu Antoneștii ei. De data asta, judecătorul de instrucție nu mai sperie pe nimeni, iar rușinea e să nu te adaptezi mediului de hoție obștească. Furtul îmbracă purpura regală. Carol ia ca din punga lui din visteria statului ; cere — și i se dăruiesc — ferme, castele, moșii, fabrici, acțiuni, toate bogățiile țării ; și cînd i se rezistă, cade la tranzacții fructuoase (vezi cazul Kaufmann) sau aruncă în temniță pe intratabili (vezi cazul Aușnit). După pilda și asemănarea lui, toți subalternii, de la miniștri pînă la aprozi, fac la fel. Peciuginea se întinde. Cangrena a ajuns la os. Provinciile României Mari sînt scoase la mezat. [...] Legionarii vînd Berlinului ce mai rămîne din România ciopîrțită. Iar Antoneștii, ca să se menție, fie și în fruntea unui stat flămînd și scheletic, îi dau carne de tun.

Ce-o să mai dăm, cui o să mai dăm de aici încolo, nu știu ! Ceea ce e lesne de prevăzut însă e că epoca asta nu e pe sfîrșite și că o alta, mai tragică încă, ar putea să-i urmeze. [...]

Mari și zguduitoare sînt tragediile antice. Credem că nimic nu poate să întrecă în oroare anumite scene din Shakespeare. Ce mai inseamnă însă toată imaginația dramaturgilor de odinioară pe lingă realitatea zilelor de azi ? !

Ceea ce mă îngrozește în războiul actual nu e numărul morților, oricît de mare ar fi, nu e sălbăcia organizată a măcelurilor, oricît ne-ar întoarce cu veacuri îndărăt, nu e îndobitocirea sistematică a umanității cu toate mijloacele științifice inventate pentru alte țeluri și de minți care aveau alt ideal. Toate războaiele trecute n-au făcut altceva ; și omenirea a trăit destul ca să se de-

prindă cu spectacolul asasinatelor în masă și cu prăbușirea civilizațiilor trecătoare.

Tragedia vremii noastre e cu totul alta, și e într-adevăr diabolică. E tragedia milioanelor de țărani și muncitori de pe toată întinderea Europei, condamnați să muncească și să lupte ca să doboare unica alcătuire socială care i-ar fi eliberat din robie. Muncitori din Occident, țărani de pe malurile Dunării, veșnicii exploatați, veșnicii amăgiți, ei, care n-aveau și nu puteau să aibă altă speranță de dezrobire decât în triumful comunismului, pornind la război împotriva tovarășilor lor din Rusia Sovietică și comunistă!

Timpenie? Supremă perfidie? Sau tragică fatalitate? [...]

Are viața vreun țel? Ce întrebare! Firește că are. Țelul cel mai înalt, mai bun, mai prodigios cu puțință, țelul pentru atingerea căruia orice efort și orice jertfă merită să fie făcute, țelul ultim, țelul suprem — viața, ea însăși. [...]

Scriu paginile astea pentru mine singur, mai rar ca să-mi strig nădejile sau bucuriile, mai des ca să-mi vărs năduful. Dacă vor vedea vreodată lumina tiparului, va fi prea târziu. Oamenii vor avea atunci alte griji, alte năzuinți. Vor fi uitat de mult ororile epocii lui Hitler, așa cum am uitat și noi de crimele lui Atila.

Și asta mă doare.

Să vezi pe ucigași, să auzi geamătul victimei, să știi că un singur strigăt scos la timp ar putea să oprească crima și, cu călușul cenzurei în gură, să nu poți striga măcar o dată „Ajutor!” [...]

M-am pripit cu descurajarea. Viața — chiar și așa stupidă cum o trăim — ne mai prezintă când și când motive de înveselire. Până adineaora am ris cu hohote. Guvernul a dat un nou comunicat. Se interzice femeilor să-și mai dea cu roș pe buze, și bărbaților să-și descheie cămeșile la gât. Pare-se că sfânta noastră cruciadă împotriva comunismului nu tolerează roșul, nici măcar pe buzele femeilor. Se pare că pentru un brav cavalerist ca mareșalul nostru, rușinea cea mare e să fii descheiat la gât, iar nu la nădragi. [...]

(*Magazin istoric*, an. II (1968), nr.-le 2 (11) februarie, p. 28—33; 5 (14) mai, p. 77—83; 6 (15) iunie, p. 58—61; 7—8 (16—17) iulie-august, p. 44—47. Textele au fost colaționate și cu volumul: N. D. Cocea, *Jurnal*, Editura politică, Buc., 1970.)

BIBLIOGRAFIE

I. SCRIERI PUBLICATE ÎN ZIARE ȘI REVISTE

- DEZAMĂGIRE. „Foaia interesantă“, an. I (1897), nr. 32 (17 august), p. 6—7 (semnat: *Nelly*).
- NUMAI NOI. „Foaia interesantă“, an. I (1897), nr. 33 (24 august), p. 2 (semnat: *Nelly*).
- CEL DINTÎI. „Foaia interesantă“, an. I (1897), nr. 33 (24 august), p. 7—8 (semnat: *Nelly*).
- GÎPÎIAU. „Foaia interesantă“, an. I (1897), nr. 34 (31 august), p. 4 (semnat: *Nelly*).
- MAMĂ. „Foaia interesantă“, an. I (1897), nr. 35 (7 septembrie), p. 2 (semnat: *Nelly*).
- DUPĂ ANI. „Foaia interesantă“, an. I (1897), nr. 35 (7 septembrie), p. 3 (semnat: *Nelly*).
- NEBUNIE. „Foaia interesantă“, an. I (1897), nr. 37 (21 septembrie), p. 2 (semnat: *Nelly*).
- O PŌVESTE. „Foaia interesantă“, an. I (1897), nr. 39 (5 octombrie), p. 3—4 (semnat: *Nelly*).
- CLIPE DULCI (I). „Foaia interesantă“, an. I (1897), nr. 40 (12 octombrie), p. 8 (semnat: *Nelly*).
- CLIPE DULCI (II). „Foaia interesantă“, an. I (1897), nr. 42 (26 octombrie), p. 7 (semnat: *Nelly*).
- LILA. „Foaia interesantă“, an. I (1897), nr. 42 (26 octombrie), p. 8 (semnat: *Nelly*).
- OCHI VERZI. „Foaia interesantă“, an. I (1897), nr. 43 (2 noiembrie), p. 6 (semnat: *Nelly*).
- BIMBIRICĂ. „Foaia interesantă“, an. I (1897), nr. 43 (2 noiembrie), p. 7 (semnat: *Nelly*).
- FLUTURE. „Literatură și artă română“, an. III (1899), nr. 10 (25 august), p. 661—664.
- RENUNȚARE. „Literatură și artă română“, an. V (1901), nr. 4 (25 februarie), p. 253—255 (semnat: *N. Cocea*).

JUSTIȚIE ȘI DREPTATE. „Adevărul“, an. XVIII (1906), nr. 6.012 (16 mai), p. 1—2.

JURĂMÎNTUL MARTORILOR. „Adevărul“, an. XVIII (1906), nr. 6.026 (30 mai), p. 1.

REFORME ÎN JUSTIȚIE. „Adevărul“, an. XVIII (1906), nr. 6.040 (13 iunie), p. 1.

SĂ UȘURĂM PEDEPSELE. „Adevărul“, an. XVIII (1906), nr. 6.047 (20 iunie), p. 1.

PEDEAPSA PROPORȚIONALĂ. „Adevărul“, an. XVIII (1906), nr. 6.054 (27 iunie), p. 1.

JURAȚII. „Adevărul“, an. XVIII (1906), nr. 6.060 (4 iulie), p. 1.

CONCLUZIILE AFACERII DREYFUS. „Adevărul“, an. XVIII (1906), nr. 6.067 (11 iulie), p. 1.

REFORMA NECESARĂ ÎN JUSTIȚIE. „Adevărul“, an. XVIII (1906), nr. 6.077 (21 iulie), p. 1—2.

ASIGURAREA MUNCITORILOR. „Adevărul“, an. XVIII (1906), nr. 6.082 (26 iulie), p. 1.

DREPTUL GREVEI. „Adevărul“, an. XVIII (1906), nr. 6.095 (8 august), p. 1—2.

INSTANȚELE DE ÎMPĂCARE. „Adevărul“, an. XVIII (1906), nr. 6.102 (15 august), p. 1.

JUDECĂTOR ȘI OM. „Adevărul“, an. XVIII (1906), nr. 6.110 (24 august), p. 1—2.

NECESITATEA REFORMELOR JUDICIARE. „Adevărul“, an. XVIII (1906), nr. 6.114 (28 august), p. 1—2.

PROPRIETATEA LITERARĂ. „Adevărul“, an. XVIII (1906), nr. 6.122 (5 septembrie), p. 1.

MANIFESTAȚII ECONOMICE ȘI SOCIALE. „Adevărul“, an. XVIII (1906), nr. 6.128 (11 septembrie), p. 1.

CELE „DOUĂ NEAMURI“. *Cîteva observațiuni asupra romanului „Două neamuri“ de Sandu Aldea.* „Adevărul“, an. XVIII (1906), nr. 6136 (19 septembrie), p. 1—2.

DOMNUL SCARLAT POPESCU ȘI MAGISTRATURA. „Adevărul“, an. XVIII (1906), nr. 6.143 (25 septembrie), p. 1—2.

„STĂPÎNUL SE CREDE PE CUVÎNT“. „Adevărul“, an. XVIII (1906), nr. 6.169 (22 octombrie), p. 1—2.

URLĂTOAREA. *Schițe vinătorești.* „Viața românească“, an. I (1906), nr. 10 (decembrie), p. 553—562.

UN ÎNVĂȚĂMÎNT. „Dezrobirea“, an. I (1907), nr. 1 (1 februarie), p. 2.

DUNĂREA „ROMÂNEASCĂ“! „Dezrobirea“, an. I (1907), nr. 2 (9 februarie), p. 1. Republicat în „România muncitoare“, an. II (1907), seria a II-a, nr. 51 (18-25 februarie), p. 1.

FOLOASELE ORGANIZAȚIUNEI SINDICALE. Conferință ținută în ziua de 4 februarie 1907, la cercul „România muncitoare“.] „Dezrobirea“, an. I (1907), nr. 2 (9 februarie), p. 3.

PETRECERILE MUNCITOREȘTI. „Dezrobirea“, an. I (1907), nr. 3 (15 februarie), p. 1.

MAREA ÎNTRUNIRE DE LA 11 FEBRUARIE. „Dezrobirea“, an. I (1907), nr. 3 (15 februarie), p. 3 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

DUNĂREA „ROMÂNEASCĂ“! „România muncitoare“, an. II (1907), seria a II-a, nr. 51 (18—25 februarie), p. 1.

LIBERTATEA ASOCIAȚIILOR. „Dezrobirea“, an. I (1907), nr. 4 (22 februarie), p. 1.

GREVA UNIVERSITARĂ. „România muncitoare“, an. II (1907), seria a II-a, nr. 52 (25 februarie), p. 2.

[ASUPRA CHESTIEI ELEVATOARELOR. Conferință ținută la cercul „România muncitoare“]. „Dezrobirea“, an. I (1907), nr. 5 (1 martie), p. 3.

SOCIALISMUL ȘI INTELLECTUALII NOȘTRI. „România muncitoare“, an. III (1907), seria a II-a, nr. 2 (11—18 martie), p. 2.

SOCIALISMUL ȘI RĂSCOALELE ȚĂRĂNEȘTI. „Dezrobirea“, an. I (1907), nr. 7 (5 aprilie), p. 1—2.

UN ÎNVĂȚĂMÎNT. „Dezrobirea“, an. I (1907), nr. 7 (5 aprilie), p. 3 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

REVDICĂRILE MUNCITORILOR MĂCELARI. „Dezrobirea“, an. I (1907), nr. 8 (23 aprilie), p. 2 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

MAREA ÎNTRUNIRE DE LA BRĂILA. „Dezrobirea“, an. I (1907), nr. 8 (23 aprilie), p. 4.

GUVERNUL ACTUAL ȘI MUNCITORII. „Dezrobirea“, an. I (1907), nr. 9 și 10 (13 mai), p. 1.

O RUȘINE. „Dezrobirea“, an. I (1907), nr. 9 și 10 (13 mai), p. 3 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

[MIȘCAREA SOCIALISTĂ. Cuvîntare rostită în sala „Paradis“ din Brăila, în ziua de 23 aprilie 1907, în cadrul cercului „România muncitoare“.] „Dezrobirea“, an. I (1907), nr. 9 și 10 (13 mai), p. 7.

GAZUL ENCIU. „Viitorul social“, an. I (1907), nr. 1 (august), p. 102—105.

ECOURI DIN RĂSCOALE. „Viitorul social“, an. I (1907), nr. 1 (august), p. 116 (semnat: *N.D.C.*).

DESTĂINUIRILE DOMNULUI HARET. „România muncitoare“, an. III (1907), seria a II-a, nr. 30 (23—30 septembrie), p. 1.

DOMNUL PANU ȘI SOCIALIȘTII. „România muncitoare“, an. III (1907), seria a II-a, nr. 31 (30 septembrie), p. 1.

„PATRIOTISMUL LOR“ ȘI „ANTIPATRIOTISMUL NOSTRU“. „România muncitoare“, an. III (1907), seria a II-a, nr. 32 (7–14 octombrie), p. 1.

UN ARTICOL DE DREPT. „România muncitoare“, an. III (1907), seria a II-a, nr. 33 (14–21 octombrie), p. 1.

ZI-I MAMĂ GUȘATĂ!... „România muncitoare“, an. III (1907), seria a II-a, nr. 34 (21–28 octombrie), p. 1.

REFORMELE. „România muncitoare“, an. III (1907), seria a II-a, nr. 35 (28 octombrie), p. 1.

„SFÎȘIEREA CONSTITUȚIEI“. „România muncitoare“, an. III (1907), seria a II-a, nr. 36 (4–11 noiembrie), p. 2.

DIN PSIHOLOGIA UNEI RASE. „România muncitoare“, an. III (1907), seria a II-a, nr. 37 (11–18 noiembrie), p. 2.

CAMERELE S-AU DESCHIS: COMEDIA ÎNCEPE. „România muncitoare“, an. III (1907), seria a II-a, nr. 39 (25 noiembrie), p. 1–2.

CITEVA CUVINTE ÎN CHESTIA ȚĂRĂNEASCĂ, de Leon L. Ghika-Dumbrăveni. „Viitorul social“, an. I (1907), nr. 4 (noiembrie), p. 361–362 (semnat: *N.D.C.*).

PROBLEMA CREĂRII IMAȘURILOR. „Viitorul social“, an. I (1907), nr. 5 (decembrie), p. 382–398.

MERMEIX, „LE SYNDICALISME CONTRE LE SOCIALISME“, Paris, 1908. „Viața românească“, an. III (1908), nr. 4 (aprilie), p. 141–144 (semnat: *I.N.*).

CĂDEREA PREFECTULUI ATANASIU. „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 13 (29 iunie), p. 1.

MICHEL BAKOUNINE, „OEUVRES“, vol. I, Paris, *Bibliothèque sociologique*. „Viața românească“, an. III (1908), nr. 6 (iunie), p. 500–501 (semnat: *I.N.*).

TENDINȚĂ ANTISEMITĂ? „Pagini libere“, an. I (1908), nr. 3 (13 iulie), p. 42–43.

TURCIA REVOLUȚIONARĂ! „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 21 (20 iulie), p. 1.

SPRE ARTA VIITOARE... TRECUTUL. „Pagini libere“, an. I (1908), nr. 4 (20 iulie), p. 55–58.

O PARALELĂ CARE SE IMPUNE. „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 22 (27 iulie), p. 1.

PÎNEA ALBĂ. „Viața românească“, an. III (1908), nr. 7 (iulie), p. 25–40.

JAQUES BARDOUX, „*Essai d'une psychologie de l'Angleterre contemporaine: Les crises politiques*“, Paris, 1907. „Viața românească“, an. III (1908), nr. 7 (iulie), p. 150–152 (semnat: *I.N.*).

SPRE ARTA VIITOARE. PREZENTUL. „Pagini libere“, an. I (1908), nr. 6 (3 august), p. 82–85.

ZIUA SÎNGEROASĂ DIN FRANȚA. „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 23 (3 august), p. 1–2.

EX-SATRAPULUI DE COVURLUI I S-A LUAT INSPECTORATUL! „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 25 (10 august), p. 1.

MIȘCAREA LITERARĂ. [România muncitoare]. „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 26 (14 august), p. 2 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

MARILE MANEVRE ALE PROLETARIATULUI. „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 28 (21 august), p. 1.

POLITICA MĂRUNTĂ. DESTĂINUIRILE DOMNULUI PĂLTI-NEANU. „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 28 (21 august), p. 1 (semnat: *N.D.C.*).

SPRE ARTA VIITOARE. VIITORUL. „Pagini libere“, an. I (1908), nr. 9 (24 august), p. 135–138.

IMPOZITE PE VENIT. „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 33 (7 septembrie), p. 1.

MIȘCAREA LITERARĂ. [Flamariön: *Ce este cerul.*] „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 33 (7 septembrie), p. 2 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

POLITICA MĂRUNTĂ. [Șefii se întorc!] „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 35 (14 septembrie), p. 1 (semnat: *N.D.C.*).

IMPOZITELE DEGHIZATE. „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 35 (14 septembrie), p. 1–2.

SÎNT PREGĂTIȚI ȚĂRANII?... „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 36 (17 septembrie), p. 1.

POLITICA MĂRUNTĂ. [Liberalii...] „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 36 (17 septembrie), p. 1 (semnat: *N.D.C.*).

IZOLAREA ȘI AUTONOMIA SOCIALISMULUI. „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 36 (17 septembrie), p. 1–2 (semnat: *I.N.*).

POLITICA MĂRUNTĂ. „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 38 (25 septembrie), p. 1 (semnat: *N.D.C.*).

IMPOZITUL PROPORȚIONAL ȘI IMPOZITUL PROGRESIV. „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 38 (25 septembrie), p. 2.

RĂZBOIUL. „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 39 (28 septembrie), p. 1 (semnat: *N.D.C.*).

- JEAN CRUET, „LA VIE DU DROIT ET L'IMPUISSANCE DES LOIS, Paris, 1908, „Viața românească“, an. III (1908), nr. 9 (septembrie), p. 476—477 (semnat: *I.N.*).
- POLITICA MĂRUNTĂ. VEȘNICA FĂȚĂRNICIE. „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 42 (9 octombrie), p. 1 (semnat: *N.D.C.*).
- POLITICA MĂRUNTĂ. [*Democratismul domnului Take Ionescu.*] „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 43 (12 octombrie), p. 1. (semnat: *N.D.C.*).
- MIȘCAREA LITERARĂ. [*„Guvernatorul“, nvelă de Leonida Andreieo.*] „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 43 (12 octombrie), p. 2 (semnat: *Nicoară al Lumei*).
- „VIITORUL PROLETARIATULUI“, de *Rodolphe Broda*, traducere de *N.D.C.* „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 43 (12 octombrie), p. 2; nr. 44 (16 octombrie), p. 2; nr. 45 (19 octombrie), p. 2.
- MAREA ÎNTRUNIRE DIN PLOIEȘTI PENTRU VOTUL UNIVERSAL. „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 44 (16 octombrie), p. 1.
- POLITICA MĂRUNTĂ. TELEGRAME OPRITE. „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 45 (19 octombrie), p. 1 (semnat: *N.D.C.*).
- POLITICA ROMÂNEASCĂ DUPĂ RĂSCOALELE DIN 1907. „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 45 (19 octombrie), p. 1—2 (semnat: *N.D.C.*).
- MAREA DEZBATERE DIN CAMERA FRANCEZĂ. „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 46 (23 octombrie), p. 1 (semnat: *N.L.*).
- O IMPRIMERIE COMUNISTĂ, traducere de *N.D.C.* „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 46 (23 octombrie), p. 2.
- JUSTIȚIA DE CLASĂ. „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 48 (29 octombrie), p. 2 (semnat: *Un muncitor*).
- GEORGES SOREL, „LA DÉCOMPOSITION DU MARXISME“, Paris, 1908. „Viața românească“, an. III (1908), nr. 10 (octombrie), p. 140—141 (semnat: *I.N.*).
- VOTUL UNIVERSAL ÎN UNGARIA. „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 49 (2 noiembrie), p. 1.
- POLITICA MĂRUNTĂ. PENTRU NAȚIONALISTI NOȘTRI. „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 49 (2 noiembrie), p. 1 (semnat: *N.D.C.*).
- BAZARUL MUNCITORILOR. „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 50 (6 noiembrie), p. 1.
- POLITICA MĂRUNTĂ. DISCURSUL DOMNULUI DJUVARA LA GALAȚI. „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 51 (8 noiembrie), p. 1 (semnat: *N.D.C.*).
- INFRAȚIREA DE LA ARAD. „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 51 (8 noiembrie), p. 1.
- UN NOU MESAJ — O VECHE COMEDIE. „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 54 (20 noiembrie), p. 1.
- POLITICA MĂRUNTĂ. VOTUL UNIVERSAL. „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 54 (20 noiembrie), p. 1 (semnat: *N.D.C.*).
- POLITICA MĂRUNTĂ. REFORMELE DOMNULUI DJUVARA. „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 56 (27 noiembrie), p. 1 (semnat: *N.D.C.*).
- POLITICA MĂRUNTĂ. DOMNIA LEGILOR! „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 57 (30 noiembrie), p. 1 (semnat: *N.D.C.*).
- LEON DUGUIT, „LE DROIT SOCIAL. LE DROIT INDIVIDUEL ET LA TRANSFORMATION DE L'ÉTAT“, Paris, 1908. „Viața românească“, an. III (1908), nr. 11 (noiembrie), p. 308—309 (semnat: *I.N.*).
- POLITICA MĂRUNTĂ. MARILE LUPTE DE LA UNIVERSITATE! „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 58 (4 decembrie), p. 1 (semnat: *N.D.C.*).
- POLITICA MĂRUNTĂ. S-A DUS MICLESCU! „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 59 (7 decembrie), p. 1 (semnat: *N.D.C.*).
- ANULĂM! „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 60 (11 decembrie), p. 1.
- [DESPRE ETICA SOCIALISTĂ. Cuvîntare rostită la cercul „România muncitoare“, din București, la 13 decembrie 1908.] „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 62 (18 decembrie), p. 2.
- CREȘTINISM ȘI SOCIALISM. „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 64 (25 decembrie), p. 1 (semnat: *Nicoară al Lumei*).
- POLITICA MĂRUNTĂ. IZBÎNDA TAKISTĂ! „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 65 (31 decembrie), p. 1 (semnat: *N.D.C.*).
- ANUL NOU. „România muncitoare“, an. IV (1908), seria a II-a, nr. 65 (31 decembrie), p. 1 (semnat: *Nicoară al Lumei*).
- EUGÈNE FOURNIÈRE, „LA CRISE SOCIALISTE“, Paris, 1908. „Viața românească“, an. III (1908), nr. 12 (decembrie), p. 457—458 (semnat: *I.N.*).

ARTA ȘI SOCIALISMUL. „Calendarul muncii“ pe 1909, Cercul de editură socialistă, Buc., 1908, p. 35—39.

PREȚUL SÎNGELUI. „România muncitoare“, an. V (1909), seria a II-a, numerele 1, 2, 3 (1, 5, 8 martie), p. 7.

REPAUSUL SĂPTĂMINAL. „Minerva“, an. I (1909), nr. 102 (28 martie), p. 1.

IOAN N. ANGELESCU, „ORIGINA RĂZEȘILOR ȘI MOȘNENILOR. CARACTERUL CODEVĂLMĂȘIEI LOR“, Pitesti, 1909, „Viața românească“, an. IV (1909), nr. 3 (martie), p. 428—429 (semnat: *I.N.*).

D. ZOLLA, „LA GRÈVE, LES SALAIRES ET LE CONTRAT DE TRAVAIL“, Paris, 1908. „Viața românească“, an. IV (1909), nr. 3 (martie), p. 433—434 (semnat: *I.N.*).

MAREA DEMONSTRAȚIE DE DUMINICĂ 5 aprilie, din sala „Dacia“, în fațoarea tovarășului dr. C. Racovski. Discursul tov. N.D. Cocea. „România muncitoare“, an. V (1909), seria a II-a, nr. 11 (9 aprilie), p. 3.

CHIRIILE SE SCUMPESC. „Minerva“, an. I (1909), nr. 112 (9 aprilie), p. 4.

ALCOOLISMUL ȘI CONȘTIINȚA OMENEASCĂ. „Minerva“, an. I (1909), nr. 121 (18 aprilie), p. 3.

M. CHISANOVICI, „DIE WAHRHEIT“, NR. 36. (MOCHIFISCHER-RITTER DES EISERNEN KRONEN-ORDENS). *Czernowitz.* „Viața românească“, an. IV (1909), nr. 4 (aprilie), p. 146 (semnat: *I.N.*).

CARTELUL. „Minerva“, an. I (1909), nr. 134 (1 mai), p. 1 (semnat: *Ioan Nicoară*).

COOPERATIVELE SĂTEȘTI. „Minerva“, an. I (1909), nr. 138 (5 mai), p. 1—2 (semnat: *Ioan Nicoară*).

CUM SE SCUMPEȘTE TRAIUL. „Minerva“, an. I (1909), nr. 144 (11 mai), p. 4 (semnat: *Ioan Nicoară*).

O CONSTATARE ASUPRA ZIARULUI NOSTRU. „România muncitoare“, an. V (1909), seria a II-a, nr. 21 (14 mai), p. 1.

SCUMPIREA ÎNCĂLȚĂMINTELOR. „Minerva“, an. I (1909), nr. 147 (14 mai), p. 3 (semnat: *Ioan Nicoară*).

MIȘCAREA ÎMPOTRIVA SCUMPIRII TRAIULUI ȘI PARTIDELE POLITICE. „România muncitoare“, an. V (1909), seria a II-a, nr. 22 (17 mai), p. 1.

POLITICA MĂRUNTĂ. EXPULZAREA DOMNULUI IORGA. „România muncitoare“, an. V (1909), seria a II-a, nr. 24 (24 mai), p. 1 (semnat: *N.D.C.*).

FEDERALA COOPERATIVELOI SĂTEȘTI. „Minerva“, an. I (1909), nr. 161 (28 mai), p. 1 (semnat: *Ioan Nicoară*).

O CERERE DREAPTĂ A FUNCȚIONARILOR COMERCIALI. „Minerva“, an. I (1909), nr. 163 (30 mai), p. 3.

O CARTE BUNĂ PENTRU TOVARĂȘI. „România muncitoare“, an. V (1909), seria a II-a, nr. 27 (4 iunie), p. 2 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

[FOLOASELE MIȘCĂRII SINDICALISTE. Cuvîntare rostită în sala „Dacia“, în ziua de 7 iunie 1909]. „România muncitoare“, an. V (1909), seria a II-a, nr. 29 (11 iunie), p. 3.

GOSPODĂRIE COMUNALĂ. „Minerva“, an. I (1909), nr. 177 (13 iunie), p. 1.

O NOUĂ COOPERATIVĂ. „Minerva“, an. I (1909), nr. 182 (18 iunie) p. 1 (semnat: *Ioan Nicoară*).

[CONTRA INFAMIEI PUSĂ LA CALE DE PATRONI. Cuvîntare rostită în sala „Dacia“, în ziua de 21 iunie 1909.]. „România muncitoare“, an. V (1909), seria a II-a, nr. 33 (25 iunie), p. 3.

O LEGE BUNĂ... DAR ÎN FINLANDA. „Minerva“, an. I (1909), nr. 198 (4 iulie), p. 2.]

MAGAZINELE DE GRÎNE. „Minerva“, an. I (1909), nr. 201 (7 iulie) p. 1 (semnat: *Ioan Nicoară*).

ȘCOALA ÎN AER LIBER. „Minerva“, an. I (1909), nr. 206 (12 iulie), p. 1.

SCHIMBUL COPIILOR. „Minerva“, an. I (1909), nr. 213 (19 iulie), p. 3.

VIAȚA ECONOMICĂ ÎN TRANSILVANIA. „Minerva“, an. I (1909), nr. 216 (22 iulie), p. 2 (semnat: *Ioan Nicoară*).

J. BARDOUX, G. GIDEL, KINZO GORAI, G. Isambert, G. Louis Jaray, A. Marvaud, Da Motta de San Miquel, P. Quentin Bauohart, M. Revon, A. Tardieu. „Le socialisme à l'étranger“ (Angleterre, Allemagne, Autriche, Italie, Espagne, Hongrie, Russie, Japon, États-Unis). Paris, 1909. „Viața românească“, an. IV (1909), nr. 7 (iulie), p. 148—149 (semnat: *I.N.*).

APELE NOASTRE MINERALE. „Minerva“, an. I (1909), nr. 227 (2 august), p. 3 (semnat: *Ioan Nicoară*).

COOPERATIVISMUL UNGAR. „Minerva“, an. I (1909), nr. 234 (9 august), p. 1 (semnat: *Ioan Nicoară*).

O LEGE CARE SE IMPUNE. „Minerva“, an. I (1909), nr. 256 (31 august), p. 4.

PRESA CHINEZĂ. „Minerva“, an. I (1909), nr. 258 (2 septembrie), p. 2.

POLIȚIA MOR AVURILOR. „Minerva“, an. I (1909), nr. 270 (14 septembrie), p. 4.

TEATRUL DAVILA. „Viața românească“, an. IV (1909), nr. 9 (septembrie), p. 443—448.

IMPOTRIVA EXECUȚIUNII LUI FERRER DECĂTRE CĂLUGĂRII IEZUIȚI. Cuvîntare rostită în ziua de 3 octombrie 1909.] „România muncitoare“, an. V (1909), seria a II-a, nr. 63 (8 octombrie), p. 3.

STUDENTII NAȚIONALISTI. „România muncitoare“, an. V (1909), seria a II-a, nr. 67 (22 octombrie), p. 3.

MUNCITORII VOR ȘTI SĂ RĂZBUNE PE TOV. RACOVSKI. Cuvîntare rostită în ziua de 21 octombrie 1909]. „România muncitoare“, an. V (1909), seria a II-a, nr. 67 (22 octombrie), p. 3.

PENTRU READUCEREA TOV. NOSTRU DR. RACOVSKI. Cuvîntare rostită în sala „Dacia“, în ziua de 25 octombrie 1909.] „România muncitoare“, an. V (1909), seria a II-a, nr. 71 (28 octombrie), p. 2.

REPREZENTAȚIILE TEATRALE DIN PUNCT DE VEDERE MORAL ȘI PRODUCȚIILE DRAMATICE ORIGINALE. „Viața românească“, an. IV (1909), nr. 10 (octombrie), p. 122—127.

CHESTII SOCIALE. NOȚIUNEA DE JUSTIȚIE. „Minerva“, an. I (1909), nr. 326 (9 noiembrie), p. 4.

ODIHNĂ MUNCITORILOR. „Minerva“, an. I (1909), nr. 330 (13 noiembrie), p. 3 (semnat: *Ioan Nicoară*).

O GREVĂ DE LA PARIS ȘI GREVA DE LA „MINERVA“. „România muncitoare“, an. V (1909), seria a II-a, nr. 81 (26 noiembrie), p. 3 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

[„REVIZORUL“ — o comedie satirică a lui Gogol.] „Viața românească“, an. IV (1909), nr. 11 (noiembrie), p. 280—288.

KARL KAUTSKY. „Der Ursprung des Christentums. Eine historische Untersuchung“, Stuttgart, 1908. „Viața românească“, an. IV (1909), nr. 11 (noiembrie), p. 313—316 (semnat: *I.N.*).

REFORMELE AGRARE ÎN UNGARIA. „Minerva“, an. II (1909), nr. 369 (22 decembrie), p. 1 (semnat: *Ioan Nicoară*).

CUVÎNTAREA ROSTITĂ DE N.D. COCEA, la 12 decembrie 1909, la Grandiosul miting de la „Dacia“, unde Adunarea hotărăște constituirea Partidului Social-Democrat.] „România muncitoare“, an. V (1909), seria a II-a, nr. 89 (24 decembrie), p. 1.

ANUL 1909. „Minerva“, an. II (1910), nr. 378 (2 ianuarie), p. 2.

TEATRELE AU FOST O ȘCOALĂ MINUNATĂ PENTRU PUBLI-

CUL CAPITALEI.] „Viața românească“, an. V (1910), nr. 1 (ianuarie), p. 130—135.

[LEGEA SCELERATĂ A TICĂLOSULUI GUVERN LIBERAL. Cuvîntare rostită în sala „Dacia“, în ziua de 10 ianuarie 1910.] „România muncitoare“, an. V (1910), seria a II-a, nr. 93 (14 ianuarie), p. 2.

DIN MORAVURILE NOASTRE. „Minerva“, an. II (1910), nr. 406 (1 februarie), p. 2.

[RAPO RTUL ASUPRA PROGRAMULUI POLITIC și cuvîntări rosite de N.D. Cocea la Congresul Partidului Social-Democrat din România]. „România muncitoare“, an. V (1910), seria a II-a, numerele 99 și 100 (7 februarie), p. 1, 2, 3, 4, 5.

COOPERATIVISMUL ÎN ANGLIA. „Minerva“, an. II (1910), nr. 414 (9 februarie), p. 1. (semnat: *Ioan Nicoară*).

ȘTIINȚA REVOLUȚIONARĂ. „Viața socială“, an. I (1910), nr. 1 (februarie), p. 57—60.

„ROUPART“ de Anatole France, traducere de Nicoară al Lumei. „Viața socială“, an. I (1910), nr. 1 (februarie), p. 61—65.

CONGRESUL PARTIDULUI SOCIAL-DEMOCRAT. „Viața socială“, an. I (1910), nr. 1 (februarie), p. 69—70 (semnat: *N.D.C.*).

DIN FUNDUL OGNELOR. „Viața socială“, an. I (1910), nr. 1 (februarie), p. 73—74 (semnat: *N.D.C.*).

VIAȚA TEATRALĂ. Seara cea de pomină. Trei artiste române la Paris. „Viața socială“, an. I (1910), nr. 1 (februarie), p. 74—76 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

GAZUL PORN. „Viața socială“, an. I (1910), nr. 1 (februarie), p. 77—78 (semnat: *N.D.C.*).

„ISRAEL“. „CHINUL“. „Viața românească“, an. V (1910), nr. 2 (februarie), p. 277—282.

FACLA. „Facla“, an. I (1910), nr. 1 (13 martie), p. 1 (art. nesemnat).

JERTEA CELOR DOUĂSPREZECE MII. „Facla“, an. I (1910), nr. 1 (13 martie), p. 2—3.

BULGARIA ȘI ROMÂNIA. „Facla“, an. I (1910), nr. 1 (13 martie), p. 10 (semnat: *Lux*).

ATITUDINEA DEMOCRAȚIEI ROMÂNE DUPĂ CĂDEREA LIBERALILOR. „Facla“, an. I (1910), nr. 2 (20 martie), p. 20—21.

GINE BATJOCOREȘTE ȚARA ÎN STRĂINĂTATE. „Facla“, an. I (1910), nr. 2 (20 martie), p. 23—24 (semnat: *Lux*).

ASUPRA ARTEI de ANATOLE FRANCE, traducere de Nicoară al Lumei. „Facla“, an. I (1910), nr. 2 (20 martie), p. 26—27.

IMPĂCAREA CONSERVATORILOR. „Facla“, an. I (1910), nr. 3 (27 martie), p. 33—34.

TRĂIASCĂ... REPUBLICA ROMÂNĂ! „Facla“, an. I (1910), nr. 3 (27 martie), p. 39—40 (semnat: *Lux*).

MARTIE 1907. „Viața socială“, an. I (1910), nr. 2 (martie), p. 81—82 (art. nesemnat).

JUSTIȚIE DE CLASĂ. Viața socială“, an. I (1910), nr. 2 (martie), p. 153—154 (semnat: *N.D.C.*).

JOSEPH FABRE: „PĂRINȚII REVOLUȚIEI“. *Charles Guignebert: „Evoluția dogmelor“*. „Viața socială“, an. I (1910), nr. 2 (martie), p. 155—156 (semnat: *I.N.*).

„SIRENA“ ȘI „CÎNTECUL LEBEDEI“. „Viața românească“, an. V (1910), nr. 3 (martie), p. 441—444.

PIERRE DE TOURTOULON, „LES PRINCIPES PHILOSOPHIQUES DE L'HISTOIRE DU DROIT“, tome premier, Paris. „Viața românească“, an. V (1910), nr. 3 (martie), p. 471—472 (semnat: *I.N.*).

O ANCHETĂ NECESARĂ. „Facla“, an. I (1910), nr. 4 (3 aprilie), p. 1 (semnat: „*Facla*“).

PENTRU RACOVSKI ȘI ÎN NUMELE LUI. „Facla“, an. I (1910), nr. 4 (3 aprilie), p. 57.

ACADEMIA DE DECLAMAȚIE S-A ÎNCHIS. BIROUL DE ÎNREGISTRARE NU MAI FUNCȚIONEAZĂ. „Facla“, an. I (1910), nr. 5 (10 aprilie), p. 69—70.

DISCURSUL UNUI PRIM-MINISTRU. *Trăiască republica socială. „Trăiască M.-S. Regele Carol.“* „Facla“, an. I (1910), nr. 5 (10 aprilie), p. 77—78 (semnat: *Lux*).

CUM A FOST PRIMITĂ PROPUNEREA NOASTRĂ. „Facla“, an. I (1910), nr. 6 (17 aprilie), p. 81—82 (semnat: *Facla*).

DE CE STĂRUIM? „Facla“, an. I (1910), nr. 7 (24 aprilie), p. 97—99 (semnat: *Facla*).

BILANȚUL MORȚILOR. „Facla“, an. I (1910), nr. 7 (24 aprilie), p. 106—107 (semnat: *Lux*).

SĂRBĂTOAREA MUNCII. „Viața socială“, an. I (1910), nr. 3 (aprilie), p. 161—162 (semnat: «*V.S.*»).

VISUL LUI TOANĂ ISPAS. „Viața socială“, an. I (1910), nr. 3 (aprilie), p. 226—242.

CONCERTUL CASTALDI. *Expoziția tinerimii artistice*. „Viața socială“, an. I (1910), nr. 3 (aprilie), p. 242 (semnat: *Ion Nicoară*).

„NECUNOSCUTA“ ȘI „DUELUL“. „Viața românească“, an. V (1910), nr. 4 (aprilie), p. 112—116.

REGELE A VORBIT! „Facla“, an. I (1910), nr. 8 (1 mai), p. 113—114 (semnat: *Un făclier*).

REGELE ȘI CĂMĂTARIILE SATELOR. „Facla“, an. I (1910), nr. 8 (1 mai), p. 119 (semnat: *Lux*).

419 SAU 11000? „Facla“, an. I (1910), nr. 8 (1 mai), p. 123—125 (art. nesemnat).

REGELE A DOMNIT PREA MULT! „Facla“, an. I (1910), nr. 9 (10 mai), p. 129—130.

COMUNICATUL GUVERNULUI ÎN CHESTIA REPRESIUNILOR. „Facla“, an. I (1910), nr. 9 (10 mai), p. 130—132 (semnat: *Facla*).

SCANDALUL JELEA-BRĂȚIANU. „Facla“, an. I (1910), nr. 9 (10 mai), p. 132—133 (semnat: *Lux*).

EXPOZIȚIA „TINERIMEA ARTISTICĂ“. „Facla“, an. I (1910), nr. 9 (10 mai), p. 137—141 (semnat: *Ion Nicoară*).

JELEA. „Facla“, an. I (1910), nr. 10 (16 mai), p. 149—150.

JUSTIȚIE DE PARTID. „Facla“, an. I (1910), nr. 10 (16 mai), p. 155—156 (semnat: *Lux*).

BISERICA ÎN DESCOMPUNERE. „Facla“, an. I (1910), nr. 10 (16 mai), p. 157—158 (semnat: *N.D.C.*).

DOMNUL IORGA ȘI „FACLA“. „Facla“, an. I (1910), nr. 11 (23 mai), p. 165—166 (semnat: *Facla*).

CONDAMNARE MERITATĂ. „Facla“, an. I (1910), nr. 11 (23 mai), p. 171 (semnat: *Lux*).

O STÎNGĂ LIBERALĂ? „Facla“, an. I (1910), nr. 12 (29 mai), p. 181—182 (semnat: *Facla*).

CAMPANIA NOASTRĂ. „Facla“, an. I (1910), nr. 12 (29 mai), p. 192—193 (semnat: *F.*).

CONGRESUL NAȚIONALIST. „Viața socială“, an. I (1910), nr. 4 (mai), p. 319—320 (semnat: *N.D.C.*).

CONGRESUL LIBERAL. „Facla“, an. I (1910), nr. 13 (5 iunie), p. 197—198.

CE A SPERAT DOMNUL DIAMANDI ȘI CE A IEȘIT. DUPĂ ÎNTRUNIRE. „Facla“, an. I (1910), nr. 13 (5 iunie), p. 199—200 (semnat: *Fo.*).

CONGRESUL CONSERVATOR-DEMOCRAT. „Facla“, an. I (1910), nr. 14 (12 iunie), p. 213—215 (semnat: *Facla*).

DOMNUL DIAMANDI MAMELUCUL. „Facla“, an. I (1910), nr. 14 (12 iunie), p. 220 (semnat: *Fc.*).

GREVA DIN BRĂILA. „Facla“, an. I (1910), nr. 15 (19 iunie), p. 229—230.

NAȚIONALISMUL — O PRIMEJDIE NAȚIONALĂ. „Facla“, an. I (1910), nr. 15 (19 iunie), p. 233—235 (semnat: *Facla*).

EXAMENELE DE LA CONSERVATOR. „Facla“, an. I (1910), nr. 15 (19 iunie), p. 237—240 (semnat: *Ioan Nicoară*).

CINE SÎNT COMERCIANȚII DIN BRĂILA. „Facla“, an. I (1910), nr. 15 (19 iunie), p. 240—241 (semnat: *Lux*).

GRECUL IORGA. „Facla“, an. I (1910), nr. 16 (26 iunie), p. 245—247 (semnat: *Facla*).

DOUĂ DEMISII. „Facla“, an. I (1910), nr. 16 (26 iunie), p. 249 (semnat: *I.N.*).

FĂRÎME. „Facla“, an. I (1910), nr. 16 (26 iunie), p. 257 (semnat: *F.*).

C. GIURESCU, „Tratatul lui Constantin Cantemir cu austriacii (1690)“, București, 1910. „Viața românească“, an. V (1910), nr. 6 (iunie), p. 406—407 (semnat: *I.N.*).

JULES RENARD. BJÖRNSTJERNE BJÖRNSON. „Viața socială“, an. I (1910), numerele 5 și 6 (iunie, iulie), p. 408—412 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

O TENTATIVĂ DE INTERVIU CU NEPOTUL LUI ARGHIROPOL. „Facla“, an. I (1910), nr. 17 (3 iulie), p. 262—263 (semnat: *Hiena de la „Facla“*).

DOMNUL I.G. DUCA, DIRECTOR... „Facla“, an. I (1910), nr. 17 (3 iulie), p. 264 (semnat: *Lux*).

OFICIALITATEA ARTISTICĂ. „Facla“, an. I (1910), nr. 17 (3 iulie), p. 272—273 (semnat: *Ion Nicoară*).

FĂRÎMITURI. „Facla“, an. I (1910), nr. 18 (10 iulie), p. 281 (art. nesemnat).

MITROPOLIȚII DOMNULUI IORGA. „Facla“, an. I (1910), nr. 18 (10 iulie), p. 282 (semnat: *Un bandit de la „Facla“*).

GREVA TIPOGRAFILOR. „Facla“, an. I (1910), nr. 18 (10 iulie), p. 283—284.

DOMNUL EMIL SOCEC. „Facla“, an. I (1910), nr. 18 (10 iulie), p. 286—287 (semnat: *Lux*).

LAPTELE DOMNULUI IORGA. „Facla“, an. I (1910), nr. 18 (10 iulie), p. 286—287 (art. nesemnat).

DISCURSUL DOMNULUI BĂDĂRĂU. „Facla“, an. I (1910), nr. 19 (17 iulie), p. 293—295 (semnat: *Facla*).

DOMNUL IORGA... „Facla“, an. I (1910), nr. 19 (17 iulie), p. 295—296 (semnat: *N.D.C.*).

DOMNUL M. SADOVEANU... „Facla“, an. I (1910), nr. 20 (24 iulie), p. 319—320 (semnat: *Lux*).

LIBERALII ȘI LIBERTATEA PRESEI. „Facla“, an. I (1910), nr. 21 (31 iulie), p. 325—326 (semnat: *Facla*).

PENTRU VOTUL UNIVERSAL. „Viața socială“, an. I (1910), numerele 7 și 8 (august, septembrie), p. 12—13 (art. nesemnat).

BALTHAZAR de *Anatole France*, traducere de Nicoară al Lumei. „Viața socială“, an. I (1910), numerele 7 și 8 (august, septembrie), p. 81—92.

DOMNUL IORGA ȘI IMPERIUL OTOMAN. „Facla“, an. I (1910), nr. 22 (7 august), p. 352 (semnat: *Fcl.*).

DOMNUL A.C. CUZA N-A FĂCUT SERVICIUL MILITAR. „Facla“, an. I (1910), nr. 22 (7 august), p. 354—355 (semnat: *Facla*).

DOMNUL CUZA CARE „NU“ CALOMNIAZĂ... „Facla“, an. I (1910), nr. 23 (14 august), p. 369—370 (semnat: *Fcl.*).

ACTIVITATEA NOASTRĂ. „Facla“, an. I (1910), nr. 23 (4 septembrie), p. 405—406.

REAȚIUNEA. „Facla“, an. I (1910), nr. 26 (4 septembrie), p. 413—414 (semnat: *Facla*).

PARTIDUL POPORANIST. „Facla“, an. I (1910), nr. 26 (4 septembrie), p. 417—418 (semnat: *Fcl.*).

DOCTORUL IOAN CANTACUZINO. „Facla“, an. I (1910), nr. 27 (11 septembrie), p. 1—2.

TONUL NOSTRU. „Facla“, an. I (1910), nr. 27 (11 septembrie), p. 3—4 (semnat: *Facla*).

PRIETENUL POPORULUI. „Facla“, an. I (1910), nr. 27 (11 septembrie), p. 7 (semnat: *Lux*).

„BROȘURA CU COPERTA ROȘIE“. „Facla“, an. I (1910), nr. 28 (18 septembrie), p. 21 (semnat: *Lux*).

DESCHIDEREA TEATRULUI DAVILA. „*Entre culise*“, de baronul *Rotschild*. „Facla“, an. I (1910), nr. 28 (18 septembrie), p. 25—26 (semnat: *Ioan Nicoară*).

LITERARE. „Facla“, an. I (1910), nr. 28 (18 septembrie), p. 28—29 (semnat: *I.N.*).

REPUBLICA PORTUGHEZĂ. „Facla“, an. I (1910), nr. 29 (25 septembrie), p. 33—34.

RĂSPUNSUL DOMNULUI RĂDULESCU-MOTRU. „Facla“, an. I (1910), nr. 29 (25 septembrie), p. 39—40 (semnat: *N.D.C.*).

DESHIDEREA STAGIUNII. „Viața românească, an. V (1910), nr. 7 (septembrie), p. 475—478.

RĂZBOIUL SOCIAL. „Facla“, an. I (1910), nr. 30 (2 octombrie), p. 49—50.

MODELUL (LA FEMME NUË). „Facla“, an. I (1910), nr. 30 (2 octombrie), p. 57—58 (semnat: *Ioan Nicoară*).

BESTIA REACȚIONARĂ. „Facla“, an. I (1910), nr. 31 (9 octombrie), p. 69—70 (semnat: *Facla*).

„SPRE ȚĂRMUL DREPTĂȚII“. „Facla“, an. I (1910), nr. 32 (16 octombrie), p. 91—94 (semnat: *Ioan Nicoară*).

DOBROJEANU-GHEREA. „Facla“, an. I (1910), nr. 33 (23 octombrie), p. 100—102.

ARGUMENTE NAȚIONALISTE. „Facla“, an. I (1910), nr. 33 (23 octombrie), p. 107—108 (semnat: *Lux*).

DOMNUL RUBIN DE LA „INDËPENDENCE“. „Facla“, an. I (1910), nr. 34 (30 octombrie), p. 122 (semnat: *Fol.*).

ONEDUMERIRE. „Facla“, an. I (1910), nr. 34 (30 octombrie), p. 125 (semnat: *F.*).

GREVA GENERALĂ DIN FRANȚA. „Viața socială“, an. I (1910), nr. 9 (octombrie), p. 168—171 (semnat: *N.D.C.*).

HENRY BATAILLE... „Viața românească“, an. V (1910), nr. 10 (octombrie), p. 130—137.

CRIMPEIE. „Facla“, an. I (1910), nr. 35 (6 noiembrie), p. 137—138 (semnat: *F.*).

GRIJILE SOCIALE ALE PARTIDULUI LIBERAL. „Facla“, an. I (1910), nr. 35 (6 noiembrie), p. 140—141 (semnat: „*Facla*“).

OLIGARHII ȚĂRII MELE. „Facla“, an. I (1910), nr. 38 (28 noiembrie), p. 185—186 (semnat: *F.*).

FĂGĂDUIELILE REACȚIONARE-DEMOCRATICE DE LA CAMERĂ. „Facla“, an. I (1910), nr. 38 (23 noiembrie), p. 191—192 (semnat: *Facla*).

TUBERCULOZA CA BOALĂ SOCIALĂ de dr. *S. Irimescu*. „Viața socială“, an. I (1910), nr. 10 (noiembrie), p. 230—231 (semnat: *N.D.C.*).

DOMNUL IORGA-PATRIOTUL. „Facla“, an. I (1910), nr. 39 (4 decembrie), p. 200—201 (semnat: *Gr. Făolieru*).

ȘTIRI NAȚIONALISTE. „Facla“, an. I (1910), nr. 40 (11 decembrie), p. 218—219 (semnat: *F.*).

LUCEAFĂRUL. „Facla“, an. I (1910), nr. 40 (11 decembrie), p. 219—220 (semnat: *Ioan Nicoară*).

CRIMPEIE. „Facla“, an. I (1910), nr. 41 (18 decembrie), p. 232—233 (semnat: *F.*).

CĂTRE CITITORI. „Viața socială“, an. I (1910), numerele 11 și 12 (decembrie), p. 265—266 (semnat: *V.S.*).

ARMATA ȚĂRII. „Viața socială“, an. I (1910), numerele 11 și 12 (decembrie), p. 331—334.

DOMNUL I.C. BRĂȚIANU. „Facla“, an. II (1911), nr. 1 (1 ianuarie), p. 8—9 (semnat: *Făclieru*).

APEL CĂTRE DEMOCRATIA ȚĂRII. „Facla“, an. II (1911), nr. 1 (1 ianuarie), p. 10 (semnat: *Facla*).

PENTRU RACOVSKI. „Facla“, an. II (1911), nr. 4 (22 ianuarie), p. 57—58.

„BIRUINȚA“. „Facla“, an. II (1911), nr. 4 (22 ianuarie), p. 59—60 (semnat: *Ioan Nicoară*).

PROCEȘUL NOSTRU. „Facla“, an. II (1911), nr. 5 (27 ianuarie), p. 65.

DOMNUL I.G. DUCA HUIDUIT DE ȚĂRANI. „Facla“, an. II (1911), nr. 5 (27 ianuarie), p. 66 (semnat: *Lux*).

I.C. FRIMU. „Facla“, an. II (1911), nr. 7 (12 februarie), p. 96 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

CANDIDATURA DOMNULUI V.M. KOGÎLNICEANU. „Facla“, an. II (1911), nr. 7 (12 februarie), p. 98—100 (semnat: *Facla*).

TOMA DRAGU. „Facla“, an. II (1911), nr. 8 (19 februarie), p. 112 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

ALEXANDRU PĂDĂRĂU. „Facla“, an. II (1911), nr. 9 (26 februarie), p. 128 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

DESCOMPUNEREA NAȚIONALISMULUI. „Facla“, an. II (1911), nr. 10 (5 martie), p. 145—146.

POMPILIU ELIADE. „Facla“, an. II (1911), nr. 11 (12 martie), p. 160 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

PROVOCATORII. „Facla“, an. II (1911), nr. 11 (12 martie), p. 166 (semnat: *Lux*).

O PIEȘĂ REVOLUȚIONARĂ. „Facla“, an. II (1911), nr. 11 (12 martie), p. 169—170 (semnat: *Ioan Nicoară*).

1907. „Facla“, an. II (1911), nr. 11 (12 martie), p. 172—173.

ALEXANDRU MARGHILOMAN. „Facla“, an. II (1911), nr. 12 (19 martie), p. 176 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

ION MINULESCU. „Facla“, an. II (1911), nr. 13 (26 martie), p. 192 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

DELA VRANCEA. „Facla“, an. II (1911), nr. 16 (16 aprilie), p. 244 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

UN MANIFEST PENTRU GRIGOREVICI. „Facla“, an. II (1911), nr. 16 (16 aprilie), p. 256—259 (semnat: *F.*).

M. PHEREKIDY. „Facla“ an. II (1911), nr. 18 (30 aprilie), p. 284 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

1 MAI 1911. „Facla“, an. II (1911), nr. 18 (30 aprilie), p. 291 (art. neseminat).

SPRE ROMA! „Dimineața“, an. VIII (1911), numerele: 2.570 (3 mai) — 2.584 (17 mai); numerele 2.586 (19 mai) — 2.587 (21 mai); numerele: 2.591 (26 mai) — 2.594 (29 mai); numerele: 2.598 (1 iunie) — 2.601 (4 iunie), p. 1—2.

10 MAI 1911. „Facla“, an. II (1911), nr. 19 (8 mai), p. 312—314 (semnat: *Lux*).

ÎN ARMATA-VĂ! „Facla“, an. II (1911), nr. 20 (15 mai), p. 325—326 (semnat: *N.D.C.*).

UN NOUS SPIRIT ÎN ARMATĂ. „Facla“, an. II (1911), nr. 22 (28 mai), p. 366—367.

O MIȘELIE. „Facla“, an. II (1911), nr. 22 (28 mai), p. 372 (semnat: *Facla*).

PRESA CINSITĂ. „Facla“, an. II (1911), nr. 22 (28 mai), p. 273—274 (semnat: *N.D.C.*).

SEMĂNĂTORII DE URĂ. „Facla“, an. II (1911), nr. 23 (4 iunie) p. 388—389 (art. neseminat).

O ÎNFRÎNGERE ȘI UN ÎNVĂȚĂMÎNT. „Facla“, an. II (1911), nr. 24 (11 iunie), p. 405—406.

PENTRU „ROMÂNIA MUNCITOARE“. „Facla“, an. II (1911), nr. 24 (11 iunie), p. 416—417 (semnat: *Ioan Nicoară*).

G. DIȘESCU. „Facla“, an. II (1911), nr. 25 (18 iunie), p. 424—425 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

LEGENDA UNUI CARACTER. „Facla“, an. II (1911), nr. 25 (18 iunie), p. 430 (semnat: *N.D.C.*).

CONFLICTUL SINODAL. „Facla“, an. II (1911), nr. 25 (18 iunie) p. 435—436 (semnat: *F.*).

ÎN ȚARA NEBUNIEI. „Facla“, an. II (1911), nr. 26 (25 iunie), p. 445—447.

DEMOGRAȚII DE LA „VIAȚA ROMÂNEASCĂ“. „Facla“, an. II (1911), nr. 26 (25 iunie), p. 447 (semnat: *Lux*).

DOMNUL DIȘESCU VORBEȘTE! „Facla“, an. II (1911), nr. 26 (25 iunie), p. 251—253 (semnat *Nicoară al Lumei*).

O PROPUNERE DOMNULUI A.C. CUZA. „Facla“, an. II (1911), nr. 27 (2 iulie), p. 6—7.

BRĂȚIENII. „Facla“, an. II (1911), nr. 27 (2 iulie), p. 7—8 (semnat: *F.*).

CINCINAT PAVELESCU. „Facla“, an. II (1911), nr. 28 (9 iulie), p. 22—23 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

JENICĂ REDIVIVUS. „Facla“, an. II (1911), nr. 28 (9 iulie), p. 29 (semnat: *I.N.*).

SOCIETĂȚILE DE TOLERANȚĂ RECIPROCE. „Facla“, an. II (1911), nr. 28 (9 iulie), p. 30—31 (semnat: *Lux*).

POLIȚIȘTII DE LA „VIITORUL“. „Facla“, an. II (1911), nr. 28 (9 iulie), p. 31 (semnat: *Facla*).

NOGI. „Facla“, an. II (1911), nr. 28 (9 iulie), p. 32-33 (semnat: *F.*).

N. FLEVA. „Facla“, an. II (1911), nr. 29 (16 iulie), p. 42 (semnat: *I.N.*).

POLITICA ECONOMICĂ. „Facla“, an. II (1911), nr. 29 (16 iulie), p. 43—44.

PEDEPSIREA DOMNULUI CHIRICESCU. „Facla“, an. II (1911), nr. 29 (16 iulie), p. 52—53 (semnat: *Fcl.*).

URA CIOCOIULUI. „Facla“, an. II (1911), nr. 30 (24 iulie), p. 64—65.

PENTRU POLIȚIȘTII DE LA „VIITORUL“. „Facla“, an. II (1911) nr. 30 (24 iulie), p. 68 (semnat: *Facla*).

CIUDĂȚENII NAȚIONALE. „Facla“, an. II (1911), nr. 30 (24 iulie), p. 71—73 (semnat: *F.*).

O REVISTĂ TEOLOGICĂ. „Facla“, an. II (1911), nr. 30 (24 iulie), p. 73—74 (semnat: *Lux*).

N. IORGA. „Facla“, an. II (1911), nr. 31 (31 iulie), p. 82—84 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

DUILIU ZAMFIRESCU. „Facla“, an. II (1911), nr. 32 (6 august), p. 102—103 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

MĂSURI LEGISLATIVE. „Facla“, an. II (1911), nr. 32 (6 august), p. 105—106 (semnat: *F.*).

CONCEPȚIA DE LIBERTATE. „Facla“, an. II (1911), nr. 32 (6 august), p. 113—114 (semnat: *I.N.*).

PE URMELE LUI PANTELIMON. „Dimineața“, an. VIII (1911), nr. 2638 (8 august), p. 1.

ÎN CĂUTAREA LUI PANTELIMON. *În Piatra-Neamț*. „Dimineața“, an. VIII (1911), nr. 2670 (10 august), p. 1.

SIGURANȚA ȘI URMĂRIREA LUI PANTELIMON. „Adevărul“, an. XXIV (1911), nr. 7872 (11 august), p. 2.

ÎN CĂUTAREA LUI PANTELIMON. ÎN ȚIRGUL-NEANȚ. „Dimineața“, an.VIII (1911), nr.2.672 (12 august), p.1.
 MAMA LUI PANTELIMON. CUM AU BĂTUT-O JANDARMII. „Dimineața“, an.VIII (1911), nr.2.673 (13 august), p.1.
 CE SPUNE MAMA LUI PANTELIMON. „Dimineața“, an.VIII (1911), nr.2.674 (14 august), p.1.
 ÎN CĂUTAREA LUI PANTELIMON. JANDARMII LUI OFFENBACH. „Dimineața“, an.VIII (1911), nr.2.675 (15 august), p.1.
 PE URMELE LUI PANTELIMON. *Pantelimon la Oglinzi. Focuri de armă. Anchetarea sălbătăciilor jandarmilor.* „Dimineața“, an.VIII, (1911), nr.2.675 (15 august), p.3.
 ÎN CĂUTAREA LUI PANTELIMON. *Agenții domnului Panaitescu pe urma... jandarmilor.* „Dimineața“, an.VIII (1911), nr.2.676 (16 august), p.1.
 PRIMA ÎNTÎLNIRE. „Dimineața“, an.VIII (1911), nr.2677 (17 august), p.1. ✱
 CE L-A DETERMINAT S-APUȚE CALEA CODRULUI. „Dimineața“, an.VIII (1911), nr.2.678 (18 august), p.1.
 DE VORBĂ CU FRATELE LUI PANTELIMON. „Dimineața“, an.VIII (1911), nr.2.679 (19 august), p.1.
 DOMNUL NOTAR GIȘCĂ ȘI AUFORITATEA. „Dimineața“, an.VIII (1911), nr.2.680 (20 august), p.1.
 ȚĂRANUL. „Dimineața“, an.VIII (1911), nr.2681 (21 august), p.1.
 DE LA CONGRESUL ÎNVĂȚĂTORILOR. „Facla“, an. II (1911), nr. 35 (27 august), p. 166—167 (semnat: I.N.).
 HOLERA. „Facla“, an.II (1911), nr.36 (3 septembrie), p.182 (semnat: *Nicoară al Lumei*).
 DEMASCAREA. „Dimineața“, an.VIII (1911), nr.2.696 (5 septembrie), p.1.
 ALEXANDRU DAVILA. „Facla“, an.II (1911), nr. 39 (24 septembrie) p.242—243 (semnat: *Nicoară al Lumei*).
 IOAN LAHOVARI. „Facla“, an.II (1911), nr.40 (1 octombrie), p. 262 (semnat: *Nicoară al Lumei*).
 TEATRUL NAȚIONAL — TEATRUL DAVILA. „Samson“. „Facla“, an.II (1911), nr.40 (1 octombrie), p.274—276 (semnat: *Ioan Nicoară*).
 SOCIALIȘTII ȘI RĂZBOIUL. „Adevărul“, an.XXIV (1911), nr.7.923 (3 octombrie), p.1.
 CE SE PETRECE ÎN ÎNCHISORI. „Adevărul“, an.XXIV (1911), nr.7.925 (5 octombrie), p.1.

DĂRNICIE REGALĂ ȘI SLUGĂRNICIE OFICIALĂ. „Adevărul“, an.XXIV (1911), nr. 7.927 (7 octombrie), p.1.
 MARIOARA VOICULESCU. „Facla“, an.II (1911), nr.41 (8 octombrie), p.282—283 (semnat: *Nicoară al Lumei*).
 TEATRUL NAȚIONAL. „Cmeta“, de *D.Anghel și St. O. Iosif*; „Scinteia“, de *Pailleron*. „Facla“, an.II (1911), nr.41 (8 octombrie), p. 298—299 (semnat: *Ioan Nicoară*).
 DOUĂ PARTIDE! „Adevărul“, an.XXIV (1911), nr.7.933 (13 octombrie), p.1.
 RAMPĂ. „Rampă“, an.I (1911), nr.1 (16 octombrie), p.1 (art. nesemnat).
 INTERVIU CU SUZANNE DESPRÉS. „Rampă“, an.I (1911), nr.1 (16 octombrie), p.1—2 (semnat: *Ioan Nicoară*).
 „LA RAMPE“, patru acte de *H. de Rothschild și Pierre Wolf*, cu doamna Suzanne Després. „Rampă“, an.I (1911), nr.2 (17 octombrie), p.2.
 „LES MARIONNETTES“, comedie în patru acte de *Pierre Wolf*, cu Suzanne Després. „Rampă“, an.I (1911), nr.3 (19 octombrie), p.2.
 INTERVIU CU DOMNUL M.SADOVEANU. „Rampă“, an.I (1911), nr.4 (20 octombrie), p. 1-2 (semnat: *I.N.*).
 „LA FILLE ELISA“, dramă în patru acte de *M.I.Ajalbert*. „Poile Carotte“, piesă într-un act de *J.Rencrd* cu doamna Suzanne Després. „Rampă“, an. I (1911), nr.5 (21 octombrie), p.2.
 O RENAȘTERE. „Rampă“, an.I (1911), nr.6 (22 octombrie), p.1.
 V.G.MORȚUN. „Facla“, an.II (1911), nr. 43 (22 octombrie), p. 322—323 (semnat: *Nicoară al Lumei*).
 SPRE REVOLUȚIE. „Facla“, an.II (1911), nr.43 (22 octombrie), p. 333 (semnat: *Luz*).
 „DOCENTUL“, piesă în patru acte de *Fred. Wittenbauer*, jucată de Compania dramatică Davila. „Rampă“, an.I (1911), nr. 7 (23 octombrie), p. 2.
 „OMUL DE ALTĂDATĂ“, piesă în cinci acte de *G. de Porto-Riche*, tradusă de domnul I. Brătescu-Voinești. „Rampă“, an.I (1911), nr. 10 (27 octombrie) p.2.
 TITU MAIORESCU. „Facla“, an.II (1911), nr.44 (29 octombrie), p. 342—343 (semnat: *Nicoară al Lumei*).
 UN PLAGIAT ÎN „FACLA“. „Facla“, an.II (1911), nr.44 (29 octombrie), p. 346 (semnat: „Facla“).
 „FIUL EI“, dramă în trei acte de *Emil Nicolau și Al. Simionescu*. „Rampă“, an.I (1911), nr. 14 (2 noiembrie), p. 2.

- PAUL LAFARGUE. „Dimineața, an. VIII (1911), nr.2.768 (16 noiembrie), p. 1.]
- „FEMEIA ÎNDĂRĂTNICĂ“, comedie în patru acte de *Shakespeare*, cu Ermette Novelli. „Rampa“, an. I (1911), nr.27 (17 noiembrie), p. 2.
- BUSTUL LUI GRIGORE MANOLESCU. „Rampa“, an. I (1911) nr. 29 (19 noiembrie), p.1 (semnat: „Rampa“).
- ALESUL NAȚIUNII. „Facla“, an. II (1911), nr. 46 (19 noiembrie), p.382 (semnat: *Nicoară al Lumei*).
- PAUL LAFARGUE. „Facla“, an. II (1911), nr. 46 (19 noiembrie,) p. 398 (semnat: *I.N.*).
- C.STERE. „Facla“, an. II (1911), nr. 47 (26 noiembrie), p. 402—403 (semnat: *Nicoară al Lumei*).
- BRĂTIENII. „Facla“, an. II (1911), nr.48 (3 decembrie), p.422—423 (art. neșemnat).
- EXECUȚIUNEA. „Facla“ an. II (1911), nr.48 (3 decembrie), p.426—427 (semnat: *Fcl.*).
- DOSTOIEVSKI. „Facla“, an. II (1911), nr.48 (3 decembrie), p.432 (semnat: *I.N.*).
- HIENELE. „Facla“, an. II (1911), nr.49 (10 decembrie), p.442 (semnat: *Nicoară al Lumei*).
- IARĂȘI DOMNUL C.STERE. „Facla“, an. II (1911), nr.49 (10 decembrie), p.454—455 (semnat: *Nicoară al Lumei*).
- REPORTERII ÎN LITERATURĂ. „Facla“, an. II (1911), nr.49 (10 decembrie), p. 457 (semnat: *Fcl.*).
- UNDEZASTRU: „*Irin: la Teatrul Național*“. „Rampa“, an. I (1911), nr. 50 (16 decembrie), p. 1—2.
- D.DINICU. „Facla“, an. II (1911), nr.50 (17 decembrie), p. 462—463 (semnat: *Nicoară al Lumei*).
- MÎNTUITORUL. „Facla“, an. II (1911), nr.51 (24 decembrie), p.482 (semnat: *Nicoară al Lumei*).
- CONST. MILLE. „Facla“, an. II (1911), nr.51 (24 decembrie), p.483—484 (semnat: „Facla“).
- VATMANUL DE LA IAȘI. „Facla“, an. II (1911), nr.51 (24 decembrie), p.488 (semnat: *Fc.*)
- ? „Facla“, an. II (1911), nr. 52 (31 decembrie), p. 502 (semnat: *Nicoară al Lumei*).
- JOS OPOZIȚIA! „Facla“, an. III (1912), nr.1 (7 ianuarie), p. 3—4 (semnat: *Facla*).

- ÎN PRAGUL ANULUI AL III-lea. „Facla“, an. III (1912), nr. 1 (7 ianuarie), p. 5 (semnat: *Facla*).
- UN ACT DE DREPTATE. „Facla“, an. III (1912), nr. 1 (7 ianuarie) p.5 (semnat: *Lux*).
- APĂRĂTORUL CONSTITUȚIEI... „Facla“, an. III (1912), nr. 2 (14 ianuarie), p. 22 (art. neșemnat).
- HUIDEO! „Facla“, an. III (1912), nr. 2 (14^a ianuarie), p. 23—24 (art. neșemnat).
- SALTURI MORTALE DE LOGICĂ GENEROASĂ. „Facla“, an. III (1912), nr. 2 (14 ianuarie,) p. 27—28 (semnat: *F.*).
- OMUL ZILEI!... „Facla“, an. III (1912), nr. 3 (21 ianuarie), p. 42 (semnat: *N.L.*).
- ORORILE INUPILE. „Facla“, an. III (1912), nr. 3 (21 ianuarie) p. 58 (semnat: *Fac.*).
- PROCESUL NOSTRU. „Facla“, an. III (1912), nr. 4 (28 ianuarie) p. 62.
- REGELE AVIZEAZĂ! „Facla“, an. III (1912), nr.4 (28 ianuarie) p. 62 (art. neșemnat).
- CUVÎNTAREA DOMNULUI N.D.COCEA LA PROCESUL CUZA — „FACLA“ „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.037 (28 ianuarie) p. 5.
- ATRAGEM ATENȚIA! „Facla“, an. III (1912), nr. 5 (4 februarie), p. 83—84 (semnat: „Facla“).
- REGELE COMPLICE AL ASASINILOR. PALATUL GAZDĂ DE HOȚI. „Facla“, an. III (1912), nr.10 (10 martie), p. 184—185 (semnat: *F.*).
- GE-A FOȘT ȘI GE TREBUIE SĂ FIE „RAMPA“. „Rampa“, an. I (1912), nr.140 (9 aprilie), p.1.
- ÎN ȚARA BLUFFULUI. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr.8.110 (12 aprilie), p.1.
- PERSPECTIVA... „Adevărul“, an. XXV (1912), nr.8.111 (13 aprilie), p.1.
- UN SEMN ÎMBUCURĂTOR. „Rampa“, an. I (1912), nr.143 (13 aprilie), p.2 (semnat: *Ion Nicoară*).
- PARTIDE FĂRĂ IDEI. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr.8.112 (14 aprilie), p.1.
- IONAȘ GRĂDIȘTEANU. „Facla“, an. III (1912), nr. 15 (14 aprilie), p.282 (semnat: *Nicoară al Lumii*).
- CÎND ȚARA ARDE... „Facla“, an. III (1912), nr.15 (14 aprilie), p. 294 (semnat: *Lux*).

IARĂȘI RIDICOLUL. „Facla“, an.III (1912), nr.15 (14 aprilie), p. 298 (semnat: *I.N.*).

SPECULATORII DE CADAVRE. „Rampa“, an.I (1912), nr.145 (15 aprilie), p.1.

EXPOZIȚIA „TINERIMEI ARTISTICE“. „Rampa“, an.I (1912), nr.147 (18 aprilie), p.1 (semnat: *Ioan Nicoară*).

PENTRU EXPULZAȚI. „Adevărul“, an.XXV (1912), nr.8.116 (18 aprilie), p.1.

FRANK BRANGWYN. „Rampa“, an. I (1912), nr. 148 (19 aprilie), p.1. (semnat: *Ioan Nicoară*).

ARTA INDUSTRIALĂ ȘI FRANK BRANGWYN. „Rampa“, an.I (1912), nr.149 (20 aprilie), p.1 (semnat: *Ioan Nicoară*).

LUPTA POLITICĂ. „Adevărul“, an.XXV (1912), nr.8.118 (20 aprilie), p. 1.

TĂCERE CU CÎNTEC. „Adevărul“. an.XXV (1912), nr. 8.119 (24 aprilie), p.1.

O ÎNTREVEDERE ISTORICĂ. „Facla“, an. III (1912), nr. 16 (21 aprilie). p. 309–310 (semnat: *Lux*).

UNDE E DEMOCRAȚIA? „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.120 (22 aprilie), p.1.

EXPOZIȚIA „TINERIMEI ARTISTICE“. „Rampa“, an.I (1912), nr.151 (22 aprilie), p.2 (semnat: *Ioan Nicoară*).

CE REPREZINTĂ PARTIDUL LIBERAL. „Adevărul“, an.XXV (1912), nr.8.121 (23 aprilie), p.1.

UN GLAS ȘI O CONȘTIINȚĂ. „Adevărul“, an.XXV (1912), nr.8.123 (25 aprilie), p.1.

O PARODIE DE CONGRES. „Adevărul“, an.XXV (1912), nr.8.124 (26 aprilie), p.1.

CANDOAREA EX-POLIȚIȘTILOR. „Adevărul“, an.XXV (1912), nr.8.125 (27 aprilie), p.1.

UN NOU ACT DE DREPTATE. „Adevărul“, an.XXV (1912), nr. 8.126 (28 aprilie), p.1.

MĂGARUL LUI BURIDAN. „Facla“ an. III (1912), nr. 17 (28 aprilie), p.322 (semnat: *Nicoară al Lumii*).

DOMNUL IONAȘ GRĂDIȘTEANU EXISTĂ. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr.8.127 (29 aprilie), p.1.

„MARIA CLARA“ — roman de *Marguerite Audoux* — în românește de N.D.Cocea. „Rampa“, an.I (1912), numerele: 157 (30 aprilie) — 164 (9 mai); numerele: 167 (13 mai) — 183 (2 iunie); numerele:

185 (4 iunie) — 186 (6 iunie); numerele: 188 (8 iunie) — 189 (9 iunie), p.4.

DEMAGOGIA LIBERALĂ. „Adevărul“, an.XXV (1912), nr.8.129 (1 mai), p.1.

COMICA TRAGEDIE. „Adevărul“, an.XXV (1912), nr.8.130 (2 mai), p.1.

CU JALBA ÎN PROȚAP. „Adevărul“, an.XXV (1912), nr. 8.131 (3 mai), p.1.

JUSTIȚIA. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.133 (5 mai), p. 1.

GRIGUȚĂ CANTACUZINO. „Facla“, an. III (1912), nr. 18 (5 mai), p.342 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

LIBERALII LA SATE. „Adevărul“, an.XXV (1912), nr. 8.134 (6 mai), p.1.

O PROROCIRE. „Adevărul“, an.XXV (1912), nr. 8.136 (8 mai), p.1.

MAGISTRATURA. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.137 (9 mai), p.1.

JUSTIȚIA POPULARĂ ȘI JUSTIȚIA CEALALTĂ. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr.8.138 (10 mai), p.1.

10 MAI, ZI DE RUȘINE. „Facla“, an. III (1912), nr. 19 (10 mai), p. 363–364.

O SCRISOARE ȘI UN RĂSPUNS. „Rampa“, an. I (1912), nr.165 (10 mai), p.1.

TRĂIASCĂ REGELE. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.139 (11 mai), p.1.

TRIUMFUL POLITICIANISMULUI. „Adevărul“, an.XXV (1912), nr.8.141 (13 mai), p.1.

TABU. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.144 (16 mai), p. 1.

AR FI O CRIMĂ! „Adevărul“, an. XXV (1912), nr.8.145 (17 mai), p.1.

[SPECTACOLUL COMEMORĂRII.] „Facla“, an.III (1912), nr.20 (19 mai), p.382 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

DIGESTIA. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.148 (20 mai), p. 1.

ÎN SFÎRȘIT! „Adevărul“, an. XXV (1912), nr.8.151 (23 mai), p.1.

GIOGOISME. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.153 (25 mai), p. 1.

ALEXANDRU CUZA. „Facla“, an. III (1912), nr.21 (25 mai), p. 402 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

MĂRTURISIRI OFICIALE. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.155 (27 mai), p.1.

MAJESTATEA SA PANAITESCU. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.158 (30 mai), p.1.

DATORIA CAPITALEI. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.160 (1 iunie), p. 1.

O ALARMĂ ZADARNICĂ LA LUVRU. „Rampa“, an. I (1912), nr. 182 (1 iunie), p. 3 (semnat: *Lux*).

DANSUL ȘI MUZICA. „Rampa“, an. I (1912), nr. 183 (2 iunie), p. 2 (semnat: *Lux*).

VARA. „Facla“, an. III (1912), nr. 22 (2 iunie), p. 422 (semnat: *Nicoară al Lumii*).

LIBERALII ȘI VOTUL UNIVERSAL. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.162 (3 iunie), p. 1.

CHINEZISME. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.163 (4 iunie), p. 1.

REVOLTĂ? „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.169 (10 iunie), p. 1.

PLEBISCITUL „RAMPEI“. „Rampa“, an. I (1912), nr. 191 (11 iunie) p. 1 (semnat: „*Rampa*“).

PATRIOTII. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.173 (14 iunie), p. 1.

SPRE VĂLENI. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.174 (15 iunie), p. 1.

FARSA. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.175 (16 iunie), p. 1.

I.L.CARAGIALE. „Facla“, an. III (1912), nr. 24 (16 iunie), p. 462—463 (semnat: *Nicoară al Lumii*).

GREVA. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.177 (18 iunie), p. 1—2.

REGRETE ETERNE! „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.178 (19 iunie), p. 1.

CROCODILI! „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.180 (21 iunie), p. 1.

DOUĂ TRIUMFURI. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.182 (23 iunie), p. 1.

PUDOAREA MAGISTRATURII. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.183 (24 iunie), p. 1.

MORALA ȘI MAGISTRATURA. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.186 (27 iunie), p. 1.

REVOCARA RECTORULUI. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.188 (29 iunie), p. 1.

IOAN BOGDAN. „Facla“, an. III (1912), nr. 26 (30 iunie), p. 502 (semnat: *Nicoară al Lumii*).

CONGRESUL ÎNVĂȚĂTORILOR. „Facla“, an. III (1912), nr. 26 (30 iunie), p. 510 (semnat: *F.*).

LEGENDĂ INDIANĂ. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.190 (1 iulie), p. 1.

DIȚIONARUL „LAROUSSE“ CONDAMNĂ UN ALSACIAN. „Rampa“, an. I (1912), nr. 208 (2 iulie), p. 2 (semnat: *Lux*).

CEEACE NU VA FI! „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.193 (4 iulie), p. 1.

POLIȚIȘTII. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.194 (5 iulie), p. 1.

DIHONIE! „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.196 (7 iulie), p. 1 (semnat: *Lux*).

SFÎNTA RUIINĂ. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.196 (7 iulie), p. 1.

HOITUL. „Facla“, an. III (1912), nr. 27 (7 iulie), p. 522 (semnat: *Nicoară al Lumii*).

MAGISTRATURA. „Facla“, an. III (1912), nr. 27 (7 iulie), p. 537—538, (semnat: *Lux*).

APOTEOZA LUI MOUNEF-SULLY. „Rampa“, an. I (1912), nr. 214 (9 iulie), p. 2. (semnat: *Lux*).

„PROPRIETATEA SAGRĂ ȘI INVIOLABILĂ.“ „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.199 (10 iulie), p. 1.

PUȘCĂRIAȘII „VIITORULUI“ APĂRĂTORII MAGISTRATURII. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.200 (11 iulie), p. 1.

CUM SE GREEAZĂ LEGENDELE. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.201 (12 iulie) p. 1.

P.—S. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.202 (13 iulie), p. 1.

HENRI POINGARÉ. „Rampa“, an. I (1912), nr. 217 (13 iulie), p. 2 (semnat: *Lux*).

GUSTAVE HERVÉ. „Facla“, an. III (1912), nr. 28 (14 iulie), p. 558—560 (semnat: *N. a. L.*).

CUM SE JUDECĂ UN OM DE INIMĂ. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.205 (16 iulie), p. 1 (semnat: *N.D.C.*).

„TRĂIASCĂ JUSTIȚIA!“ „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.207 (18 iulie), p. 1.

SĂ PUBLICE! „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.209 (20 iulie), p. 1 (semnat: *Lux*).

POLITICA ÎN DOBROGEA. „Facla“, an. III (1912), nr. 29 (21 iulie), p. 562 (semnat: *Nicoară al Lumii*).

„STATUL OM CINSTIT“, DAR OAMENII... PUNGAȘII „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.211 (22 iulie), p. 1.

MAGISTRAȚII LA PÎNDĂ! „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.212 (23 iulie), p. 1.

TRIPOURILE LIBERALE. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.214 (25 iulie), p. 1. (semnat: *Lux*).

CEI CARE ONOREAZĂ ARMATA. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.216 (27 iulie), p. 1.

M.S. „Facla“, an.III (1912), nr.30 (28 iulie), p.582 (art. nesemnat).
PLOȘNIȚELE MĂRUNTE. „Facla“, an.III (1912), nr.30 (28 iulie), p.597 (semnat: *Lux*).
ARGUȚII ȘI SENTIMENTALISM. „Adevărul“, an.XXV (1912), nr.8.218 (29 iulie), p.1 (semnat: *Lux*).
TARTUFERIE ORI PROSTIE. „Adevărul“, an.XXV (1912), nr.8.223 (3 august), p.1 (semnat: *Lux*).
ȚARĂ SĂLBATICĂ! „Adevărul“, an. XXV (1912), nr.8.224 (4 august), p.1.
COMPLICII NOȘTRI. „Adevărul“, an.XXV (1912), nr.8.225 (5 august), p.1.
ANARHIA „VOINȚEI“. „Adevărul“, an.XXV (1912), nr. 8.226 (6 august), p.1. (semnat: *Lux*).
GE-I CU COMPANIA LIRICĂ SPIRA-IONESCU? „Rampa“, an.I (1912), nr.238 (6 august), p.2 (art. nesemnat).
FLOREA CEAUȘESCU. „Adevărul“, an.XXV (1912), nr.8.227 (7 august), p.2 (semnat: *Lux*).
ARMATA FLĂMÎNDĂ! „Adevărul“, an.XXV (1912), nr.8.228 (8 august), p.1.
SACRILEGIUL. „Adevărul“, an.XXV (1912), nr.8.238 (18 august), p.1. (semnat: *Lux*).
FAMILIA POPESCU. „Facla“, an.III (1912), nr.33 (18 august), p. 646—648 (semnat: *Ioan Nicoară*).
FIUL POPORULUI! „Facla“, an.III (1912), nr.34 (25 august), p.666—668 (semnat: *Ioan Nicoară*).
DUȘMANII ARMATEI. „Adevărul“, an.XXV (1912), nr.8.246 (26 august), p.1.
STUDENTIMEA ROMÂNĂ. „Adevărul“, an.XXV (1912), nr.8.247 (27 august), p.1.
DE CE UN NOU GUVERN CARP AR FI CU NEPUTINȚĂ. „Adevărul“, an.XXV (1912), nr. 8.248 (28 august), p.1.
DE RÎS SAU DE PLÎNS. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.250 (30 august), p.1.
MARELE CĂPITAN... „Facla“, an.III (1912), nr.35 (1 septembrie), p.686 (semnat: *Nicoară al Lumei*).
LA CIANGĂUL ROMÂN! „Adevărul“, an.XXV (1912), nr.8.256 (5 septembrie), p.1.
EI, ȘI ACUM PE UNDE SCOATEM CĂMAȘA, DOMNILOR MAGISTRAȚI! „Adevărul“, an. XXV (1912), nr.8.257 (6 septembrie), p.1.

GE FACE ÎNDIGATUL PREȘII? „Adevărul“, an.XXV (1912), nr.8.259 (8 septembrie), p.1.
AGENȚII PROVOCĂTORI. „Adevărul“, an.XXV (1912), nr.8.260 (9 septembrie), p.1 (semnat: *Lux*).
GANGANUL JUSTIȚIEI. „Adevărul“, an.XXV (1912), nr.8.264 (13 septembrie), p.1.
DOMNUL TAKE IONESCU ARE DREPTATE. „Adevărul“, an.XXV (1912), nr.8.265 (14 septembrie), p.1.
URECHILE BRĂȚIENILOR. „Adevărul“, an.XXV (1912), nr. 8.271 (20 septembrie) p.1.
NOI ȘI BALCANII. „Adevărul“, an.XXV (1912), nr.8.273 (22 septembrie) p.1.
SÎNGE... „Facla“, an.III (1912), nr.38 (22 septembrie), p.762—763 (semnat: *Lux*).
COMUNICATUL GUVERNULUI. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr.8.274 (23 septembrie), p.1.
POLITICA EXTERNĂ A LIBERALILOR. „Adevărul“, an.XXV (1912), nr.8.276 (25 septembrie), p.1.
OPINIA PUBLICĂ ROMÂNEASCĂ ȘI RĂZBOIUL. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr.8.277 (26 septembrie), p.1.
FORȚA BRĂȚIENILOR. „Adevărul“, an.XXV (1912), nr.8.279 (28 septembrie), p.1.
NOROI ȘI SÎNGE. „Facla“, an.III (1912), nr.39 (29 septembrie), p.784 (semnat: *Lux*).
ȘI-AU ÎMPĂRȚIT ȚARA. „Adevărul“, an.XXV (1912), nr.8.284 (3 octombrie), p.1.
PENTRU VIITOR. „Rampa“, an. I (1912). nr. 286 (3 octombrie), p. 1 (art. nesemnat).
PLANURI ȘI VISURI. „Rampa“, an. I (1912), nr. 287 (4 octombrie), p. 1.
DOMNUL STERE ȘI CONFLICTUL BALCANIC. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8286 (5 octombrie), p. 1 (semnat: *Lux*).
RĂZBOI SI TRAMVAIE. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.287 (6 octombrie), p. 1.
ANTIMILITARISMUL NOȘTRU. „Facla“, an.III (1912), nr.40 (6 octombrie), p. 790—792.
TRAGEDIA REACȚIUNILOR. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.290 (9 octombrie), p.1.

ÎN TRE PATRIE ȘI CINSTE. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.291 (10 octombrie), p.1 (semnat: *Lux*).

FARSORII. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr.8.292 (11 octombrie), p.1.

CÎND STRĂGURII SÎNT ACRI... „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.294 (13 octombrie), p.1 (semnat: *Lux*).

CUM S-A HOTĂRÎT APARIȚIA „RAMPEI“. „Rampa“, an. II (1912), nr. 296 (14 octombrie), p. 2.

„AFRODITA“, de *Pierre Louys*: traducere de Ioan Nicoară. „Rampa“, an. II (1912), numerele 296 (14 octombrie) — 311 (2 noiembrie); numerele: 314 (5 noiembrie) — 322 (15 noiembrie); nr. 325 (18 noiembrie); numerele: 327 (21 noiembrie) — 331 (25 noiembrie); nr. 333 (28 noiembrie); numerele: 335 (30 noiembrie) — 336 (1 decembrie); numerele: 338 (3 decembrie) — 340 (6 decembrie); numerele: 344 (11 decembrie) — 345 (12 decembrie); nr. 347 (14 decembrie); numerele: 352 (20 decembrie) — 354 (22 decembrie) p. 4. Finalul traducerii apare în „Rampa“, an. II (1913), nr. 361 (5 ianuarie), p.2.

TREI PARTIDE. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.297 (16 octombrie), p.1.

ȘAGALII. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr.8.302 (21 octombrie), p.1.

CE E CU TRAMVAIELE? „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.303 (22 octombrie), p. 1 (semnat: *Lux*).

„O CHESTIE ÎNCHISĂ“. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.305 (24 octombrie), p.1, (semnat: *Lux*).

VOTUL UNIVERSAL A ÎNVINS. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.307 (26 octombrie), p.1.

RAHATUL... „Facla“, an. III (1912), nr.43 (27 octombrie), p. 850 (semnat: *N.L.*).

COMPENSAȚIILE NOASTRE. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.310 (29 octombrie), p. 1—2 (semnat: *N.L.*).

DOMNUL BANU ÎNȘALĂ SAU SE ÎNȘALĂ. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.311 (30 octombrie), p. 1 (semnat: *N.L.*).

DE-ALE „VIITORULUI“. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.314 (2 noiembrie), p.1 (semnat: *N.L.*).

„SFÎRȘITUL IMPERIULUI OTOMAN“. *Viitorul Austriei*. „Facla“, an. III (1912), nr.44 (8 noiembrie), p. 870—872.

DATORIA ALEGĂTORILOR. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.321 (9 noiembrie), p. 1, (semnat: *N.L.*).

[TRANSILVANIA]. „Facla“, an. III (1912), nr.45 (10 noiembrie), p. 888—890.

ION LUCA CARAGIALE. „Rampa“, an. II (1912), nr. 329 (23 noiembrie), p. 1.

[REGELE CAROL AVEA NEVOIE DE-O DIVERSIUNE]. „Facla“ an. III (1912), nr.47 (24 noiembrie), p.928—929.

PICIORUL MĂGARULUI... „Facla“, an. III (1912), nr.48 (1 decembrie), p.948 (semnat: *Nicoară al Lumii*).

PRIETENIA NOASTRĂ! „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.343 (1 decembrie), p.1—2.

DOCUMENTE. „Rampa“, an. II (1912), nr.338 (3 decembrie), p.1 (semnat: *N.D.C.*).

IMPERIUL PESTRIȚ. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr.8.346 (4 decembrie), p.1.

DIPLOMAȚII NOȘTRI. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.348 (6 decembrie), p.1 (semnat: *Lux*).

AUSTRIA... „Adevărul“, an. XXV (1912), nr.8.349 (7 decembrie), p.1.

MOARTEA ARHITECTULUI MINCU. „Rampa“, an. II (1912), nr. 342 (9 decembrie), p.1 (semnat: *Rampa*.)

MIRAGIUL DEMONATIC. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr.8.354 (12 decembrie), p.1 (semnat: *Lux*).

PARODIE. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr.8.357 (15 decembrie), p.1 (semnat: *Lux*).

NAIVI, IPOCRIȚI SAU FARSORI? „Adevărul“, an. XXV (1912), nr.8.360 (18 decembrie), p.1 (semnat: *Lux*).

PANTELIMON — BRĂȚIANU. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr. 8.366 (25 decembrie), p.1 (semnat: *Lux*).

1913... „Facla“, an. III (1912), nr.52 (29 decembrie), p.1032 (semnat: *Nicoară al Lumii*).

BILANȚUL UNUI AN. „Facla“, an. III (1912), nr.52 (29 decembrie), p.1034—1036 (semnat: *Facla*).

ȘOVĂIELILE DOMNULUI STERE. „Adevărul“, an. XXV (1912), nr.8.370 (31 decembrie), p.1.

1913. „Rampa“, an. II (1912), nr.358 (31 decembrie), p.2 (semnat: *Rampa*).

„PRIETENIA“ AUSTRIEI. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr.8.379 (10 ianuarie), p.1.

CHIBIȚUL. „Facla“, an. IV (1913), nr.2 (12 ianuarie), p.22 (semnat: *N.L.*).

NE TREBUIE UN ENVER-BEY! „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.382 (13 ianuarie), p.1.

EROII. „Rampa“, an.II (1913), nr.368—369 (13 ianuarie), p.4.
 TOCMEALA. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.383 (14 ianuarie), p.1.
 PATRIOTISMUL LOR! „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.384 (15 ianuarie), p.1.
 O PROPUNERE PATRIOTICĂ. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr. 8.385 (16 ianuarie), p.1.
 C.BANU. „Facla“, an.IV (1913), nr.3 (19 ianuarie), p.42—43 (semnat: *Nicoară al Lumei*).
 MILIONUL BRĂTIENILOR. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.389 (20 ianuarie), p.1.
 [RĂZBOI] „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.391 (22 ianuarie), p.1.
 TRAMVAIE ȘI ARMATĂ. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.393 (24 ianuarie), p.1. (semnat: *Lux*).
 RUȘINEA ȚIGĂNCII... „Facla“, an.IV (1913), nr.4 (26 ianuarie), p.62 (semnat: *Nicoară al Lumei*).
 MÎNCĂTORII DE FRANȚUZI. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.399 (30 ianuarie), p.1.
 INCOHERENȚA. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.402 (2 februarie), p.1.
 GEORGE DIAMANDY. „Facla“, an.IV (1913), nr.5 (2 februarie), p.82 (semnat: *Nicoară al Lumei*).
 NEAMȚUL. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.403 (3 februarie), p.1.
 MOȘTENITORII PARTIDULUI. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.404 (4 februarie), p.1.
 „FACLA“ LA PARCHET. „Rampa“, an.II (1913), nr.392 (9 februarie), p.1 (semnat: *Rampa*).
 PATRIA ȚĂRANILOR. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.411 (11 februarie), p.1.
 N. FILIPESCU. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.412 (12 februarie), p.1 (semnat: *Nicoară al Lumii*).
 „FACLA“ ȘI MAGISTRAȚII. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.414 (14 februarie), p.1—2 (semnat: *Lux*).
 [POLITICIENII REGELUI CAROL.] „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.416 (16 februarie), p.1.
 BARBU PĂLTINEANU. „Facla“, an. IV (1913), nr. 7 (16 februarie), p.122 (semnat: *Nicoară al Lumei*).
 PROCESUL NOȘTRU. „Facla“, an.IV (1913), nr.7 (16 februarie), p.123—124 (semnat: *Facla*).
 VINTILĂ TEJGHETARUL. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.418 (18 februarie), p.1, (semnat: *Lux*).

PRESA ROMÂNĂ. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.419 (19 februarie), p.1.
 DEMOCRATIE BIZARĂ. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr. 8.423 (23 februarie), p.1.
 VIRGIL ARION. „Facla“, an.IV (1913), nr.8 (23 februarie), p.142 (semnat: *Nicoară al Lumei*).
 „FACLA“ DATĂ ÎNCĂ O DATĂ ÎN JUDECATĂ. „Facla“, an. IV (1913), nr.8 (23 februarie), p.143 (semnat: *Lux*).
 A.G.P.R. [ASOCIAȚIA GENERALĂ A PRESEI ROMÂNE.] „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.426 (26 februarie), p.1.
 JEAN JAURÈS. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.430 (2 martie), p.1.
 SPERANȚE PENTRU VIITOR. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.433 (5 martie), p.1.
 ȘOBOLANII. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.436 (8 martie), p.1 (semnat: *Lux*).
 DIN ISTORIA RĂSCOALELOR. „Facla“, an. IV (1913), nr. 10 (9 martie), p.196 (art. nesemnat).
 1907—1913. „Facla“ an.IV (1913), nr.10 (9 martie), p.198—199 (semnat: *Lux*).
 MOȘ ȘTEFAN. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.438 (10 martie), p.1.
 GREVA GENERALĂ. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.439 (11 martie), p.1.
 MASA NOASTRĂ. „Rampa“, an.II (1913), nr.423 (12 martie), p.1 (semnat: *Rampa*).
 LORDUL BANU. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.441 (13 martie), p.1.
 RĂZBUNAREA SÎNGELUI. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr.8.442 (14 martie), p.1.
 LEGEA CETĂȚILOR. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.444 (16 martie), p.1.
 ALEX. CIURCU. „Facla“, an.IV (1913), nr.11 (16 martie), p.206 (semnat: *I.N.L.*).
 LEGEA CONSOLIDĂRIILOR PETROLIFERE. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr.8.445 (17 martie), p.1 (semnat: *N.L.*).
 ROMÂNIA FEUDALĂ. „Adevărul“, [an. XXVI (1913)], nr. 8.448 (20 martie), p.1.
 REGATUL MUNTENEGRULUI ȘI REGATUL ROMÂNIEI. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr. 8.449 (21 martie), p.1 (semnat: *Lux*).

DOMNUL KENOPOL SE JOACĂ CU FOGUL. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.450 (22 martie), p. 1.

DAR PROCURORUL? „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.452 (24 martie), p. 1. (semnat: *Lux*).

ORORILE RĂZBOIULUI. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.454 (26 martie), p. 1.

INSTIGATORII. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.455 (27 martie), p. 1.

ȘEFIIILE. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.456 (28 martie), p. 1.

MORAVURI SĂLBATICE. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.456 (28 martie), p. 1. (semnat: *Lux*).

LUMINĂ! „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.457 (30 martie), p. 1.

SCRISOARE DESCHISĂ PRINȚULUI CAROL. „Facla“, an. IV (1913), nr. 13 (30 martie), p. 245 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

ANTON BAGALBAȘA DESPRE DOTĂȚIA LUI GĂRLUȚĂ. „Facla“, an. IV (1913), nr. 13 (30 martie), p. 252 (art. nesemnat).

CONCEPȚII SĂLBATICE. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.458 (31 martie), p. 1. (semnat: *Lux*).

CUVÎNTUL REGELUI. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.462 (4 aprilie), p. 1.

CORTINA S-A LĂSAT... „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.463 (5 aprilie), p. 1.

VINOVAȚII. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.465 (7 aprilie), p. 1.

FINANȚA INTERNAȚIONALĂ. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.465 (8 aprilie), p. 1. (semnat: *Lux*).

SOCOTELI COINTERESATE. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.469 (11 aprilie), p. 1 (semnat: *Lux*).

PAȘOPTISM. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.471 (13 aprilie) p. 1

PACE VOUĂ! „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.472 (14 aprilie), p. 1.

ISER. „Facla“, an. IV (1913), nr. 16 (20 aprilie), p. 306 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

AUTORITATEA MORALĂ. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.482 (26 aprilie), p. 1.

SILISTRA. „Facla“, an. IV (1913), nr. 17 (27 aprilie), p. 326 (semnat: *N.L.*).

A VORBIT BĂTRÎNUL. „Facla“, an. IV (1913), nr. 17 (27 aprilie), p. 331—333 (semnat: *Lux*).

DOMNUL MAIORESCU. VOTUL UNIVERSAL ȘI LIBERALII. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.489 (3 mai), p. 1.

CAZUITISM TALMUDIC. „Facla“, an. IV (1913), nr. 18 (4 mai), p. 360—361 (semnat: *I.N.*).

DOUĂ CARACTERE. „Facla“, an. IV (1913), nr. 18 (4 mai), p. 362—363 (semnat: *Lux*).

GREVA DIN BRĂILA. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.491 (5 mai), p. 1.

LUCRURI UITATE. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.492 (6 mai), p. 1.

VITELUL DE AUR. „Facla“, an. IV (1913), nr. 19 (11 mai), p. 369 (semnat *Nicoară al Lumei*). Republicat în „Flacăra“, an. I (1948), nr. 25 (20 iunie), p. 15.

VIOLENȚA. „Facla“, an. IV (1913), nr. 19 (11 mai), p. 382-384 (semnat: *Lux*).

PRIETENA TRĂDĂTOARE. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.497 (12 mai), p. 1.

MORALA PUBLICĂ. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.502 (16 mai), p. 1.

FOOORMA. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8503 (17 mai), p. 1

MAGISTRATII ȘI FEMEILE. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.504 (18 mai), p. 1 (semnat: *Lux*).

RETRAGEREA. „Facla“, an. IV (1913), nr. 20 (18 mai), p. 398—399 (semnat: *N.L.*).

REPUBLICA ÎN PARLAMENT. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.505 (19 mai), p. 1.

PROTOCOLUL A FOST VOTAT. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.506 (20 mai), p. 1.

PENTRU PACE! „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.508 (22 mai), p. 1.

UN PARTID CONSERVATOR-AGRAR. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.513 (26 mai), p. 1.

DISOLUȚIA CONSERVATOARE. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.514 (28 mai), p. 1.

BIZANȚUL NAȚIONAL. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.518 (1 iunie), p. 1.

MUȘCULATURA TURTUREȘTILOR. „Facla“, an. IV (1913), nr. 22 (1 iunie), p. 433 (semnat: *N.L.*).

DUPĂ VICTORIA DE LA TIȘIȚA. „Facla“, an. IV (1913), nr. 22 (1 iunie), p. 438 (semnat: *Lux*).

CONVORBIRE CU DOMNUL PETRE CARP. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.519 (2 iunie), p. 1.

DOMNUL CARP ȘI POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8520 (3 iunie), p.1.

DOMNUL CARP ȘI POLITICA INTERNĂ. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.521 (4 iunie), p.1.

CAUZA DECĂDERII NOASTRE. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.522 (5 iunie), p.1.

PETRE CARP, REGELE ȘI REVOLUȚIA VIITOARE. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr. 8523 (6 iunie), p.1.

REVOLUȚIA ȘI CONSERVATORII. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.525 (8 iunie), p.1 (semnat: *Lux*).

DOMNUL IOAN BRĂTIANU ȘI REFORMA ELECTORALĂ. „Facla“, an.IV (1913), nr.23 (8 iunie), p.453 (semnat: *N.D.C.*).

NOROI ȘI SÎNGE. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.526 (9 iunie), p.1.

SENILII. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.527 (10 iunie), p.1 (semnat: *Lux*).

ZIUA DECISIVĂ. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.528 (11 iunie), p.1.

ÎNVINSUL! „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.531 (14 iunie), p.1.

PICIORUL MĂGARULUI. „Facla“, an.IV (1913), nr.24 (15 iunie), p.472 (semnat: *N.L.*).

IPOCRIZIE. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.540 (23 iunie) — ediția a II-a specială — p.1. (semnat: *Lux*).

IPOCRIZIE. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.541 (24 iunie), p.1.

DEMOCRAȚIA VIITOARE. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.559 (12 iulie), p.1.

LAUDELE VIENEI. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.563 (16 iulie), p.1 (semnat: *Lux*).

IARĂȘI HOLERA. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.570 (23 iulie), p.1 (semnat: *Lux*).

DREPTATEA NOASTRĂ. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.572 (25 iulie), p.1. (semnat: *Lux*).

CINE A FOST MAI CUMINTE? „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr. 8.577 (30 iulie), p.1 (semnat: *Lux*).

HAPUL SUPREM! „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.579 (1 august), p.1 (semnat: *Lux*).

UN INTERVIU CU CÎNTEC. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.580 (2 august), p.1. (semnat: *N.L.*).

REFORMELE... „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8582 (4 august), p.1 (semnat: *Lux*).

NEDREPTĂȚILE DE LA ARSENAL. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.586 (8 august), p.1 (semnat: *Lux*).

PRIMEJDIA NE AMENINȚĂ. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr. 8.587 (9 august), p.1 (semnat: *N.D.C.*).

IARĂȘI BĂTAIA. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.588 (10 august), p.1 (semnat: *Lux*).

HOLERAS NOSTRAS. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.589 (11 august), p.1. (semnat: *N.L.*).

MUȘAMAUA. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.589 (11 august), p.1 (semnat: *Lux*).

GE-I CU MIȚA? „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.590 (12 august), p.1 (semnat: *N.L.*).

S-AU ÎNTORS SOLDAȚII. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.591 (13 august), p.1.

DAR ȘEFUL? „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.592 (14 august), p.1. (semnat: *Lux*).

IERI... AZI... MÎINE. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.595 (17 august), p.1.

ORI VORBEȘTI CUM ȚI-E PORTUL, ORI TE POARTĂ CUM ȚI-E VORBA. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr.8.597 (19 august) p.1.

UNDE-I ENTUZIASMUL? „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.600 (22 august), p.1. (semnat: *N.D.C.*).

EI AȘI! „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8602 (24 august), p.1 (semnat: *Lux*).

„NE FACEM DE RÎS“. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr. 8.607 (29 august), p.1 (semnat: *Lux*).

NEDREPTATEA CONTINUĂ. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.608 (30 august), p.1 (semnat: *Lux*).

SPĂLĂTORIE CAZONĂ. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.609 (31 august), p.1 (semnat: *N.L.*).

HULTANII. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.609 (31 august), p.1 (semnat: *Lux*).

COLONELUL STURDZA. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.610 (1 septembrie), p.1 (semnat: *N.D.C.*).

VINTILĂ BRĂTIANU VORBEȘTE! „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.611 (2 septembrie), p.1 (semnat: *Lux*).

IRESPONSABILII. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.611 (2 septembrie), p.1 (semnat: *N.L.*).

STRĂINI... „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr.8.613 (4 septembrie), p.1 (semnat: *N.D.C.*).

DAR BĂTĂILE? „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.618 (9 septembrie), p.1. (semnat: *N.L.*).

REORGANIZAREA MARINEI. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.620 (11 septembrie), p.1 (semnat: *N.L.*).

CAZUL NETER-COMARNESCU. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.626 (17 septembrie), p.1 (semnat: *Lux*).

EPOCA MĂRTURISEȘTE. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.627 (18 septembrie), p.1 (semnat: *Lux*).

IARĂȘI AFAGERILE CASEI KRUPP. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.628 (19 septembrie), p.1 (semnat: *N.L.*).

FLAGELUL. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.628 (19 septembrie), p.1 (semnat: *Lux*).

ÎMPRUMUTUL. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.629 (20 septembrie), p.1 (semnat: *Lux*).

RĂSPUNS CITITORILOR „FACLEI“. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.632 (23 septembrie), p.1.

ARMATĂ, CASAȚIE ETG. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.633 (24 septembrie), p.1 (semnat: *Lux*).

RECIDIVA. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.634 (25 septembrie), p.1 (semnat: *Lux*).

REGRETE POSTUME. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.635 (26 septembrie), p.1, (semnat: *N.L.*).

PENTRU „ROMÂNIA NOUĂ“. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.636 (27 septembrie), p.1 (semnat: *Lux*).

AUSTRIA... „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.637 (28 septembrie), p.1.

ÎN SFÎRȘIT! „Rampa“, an.II (1913), nr.524 (28 septembrie), p.1.

REFORME MARI. „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.642 (3 octombrie), p.1. (semnat: *Lux*).

HAI CU NUNTA! „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.643 (4 octombrie), p.1 (semnat: *Lux*).

PREȘA BRĂȚIENILOR. „Adevărul“, an. XXVI (1913), nr. 8.644 (5 octombrie), p.1 (semnat: *Lux*).

SOLDATUL ROMÂN... „Facla“, an.IV (1913), nr.1 (5 octombrie), p.1 (semnat: *Nicoară al Lumii*).

CUM SE SCRIE ISTORIA... „Facla“, an.IV (1913), nr.2 (6 octombrie), p.1 (semnat: *Ioan Nicoară*).

GERMANIA ȘI FRANȚA. „Facla“, an.IV (1913), nr.3 (7 octombrie), p.1 (semnat: *Ioan Nicoară*).

ÎI PRINDEM SAU NU-I PRINDEM. „Facla“, an. IV (1913), nr. 5, (9 octombrie), p.1 (semnat: *I.N.*).

„FLACĂRA“. „VIATA ROMÂNEASCĂ“. „Rampa“, an. II (1913), nr. 533 (9 octombrie), p.2 (semnat: *I.N.*).

PRIN PIGLĂ ȘI PRIN ÎNTUNERIC. „Facla“, an. IV (1913), nr. 6 (10 octombrie), p.1.

CE CREDE ȘI CE VA FACE DOMNUL NICU FILIPESCU. „Facla“, an.IV (1913), nr.11 (15 octombrie), p.3 (semnat: *Ioan Nicoară*).

SEMNELE VREMII. „Facla“, an.IV (1913), nr.12 (16 octombrie), p.1.

„VIATA NOUĂ“. „NOUA REVISTĂ ROMÂNĂ“. „FLACĂRA“. „Rampa“, an.II (1913), nr. 539 (16 octombrie), p.2 (semnat: *I.N.*).

ÎNCÎRLIGAȚII... „Facla“, an.IV (1913), nr.13 (17 octombrie), p.1 (semnat: *Nicoară al Lumii*).

DOMNUL NICU FILIPESCU—LIBERALII ȘI TAKIȘTII. „Facla“, an. IV (1913), nr.13 (17 octombrie), p.3 (semnat: *Ioan Nicoară*).

NEDUMERIRE. „Facla“, an.IV (1913), nr.14 (18 octombrie), p.1.

CRIMA MILITARĂ. „Facla“, an.IV (1913), nr.15 (19 octombrie), p.1 (semnat: *Ion Nicoară*).

PENTRU VOTUL UNIVERSAL. „Facla“, an. IV (1913), nr. 16 (20 octombrie), p.1.

CONGRESUL ȘOBOLANILOR. „Facla“, an.IV (1913), nr.17 (21 octombrie), p.1. (semnat: *N.L.*).

DUPĂ CONGRES. „Facla“, an.IV (1913), nr.18 (22 octombrie), p.1.

MENIREA PRESEI. O CHESTIUNE DE LOGICĂ. UN KINDERGARTEN. „FLACĂRA“. „Rampa“, an.II (1913), nr.545 (23 octombrie), p.2 (semnat: *I.N.*).

HIENA CAZONĂ. „Facla“, an.IV (1913), nr.20 (24 octombrie), p.1.

SE VA JUCA? „Rampa“, an.II (1913), nr.548 (26 octombrie), p.1.

MAREA ÎNTRUNIRE PUBLICĂ DE AZI. „Facla“, an. IV (1913) nr.23 (27 octombrie), p.1.

DREPTATE! „Facla“, an.IV (1913), nr.24 (28 octombrie), p.1.

SĂRBĂTORIRE... „Facla“, an.IV (1913), nr.24 (28 octombrie), p.2 (semnat: *Ioan Nicoară*).

PENTRU LIBERTATEA PRESEI. *Marele miting de la sala „Dacia“.* *Cuvîntarea domnului N.D.Cocca.* „Facla“, an.IV (1913), nr.24 (28 octombrie), p.3.

DREPTATE! „Rampa“, an.II (1913), nr.549 (29 octombrie), p.2.

PENTRU LIBERTATEA PRESEI. *Cuvîntarea domnului N.D.Cocca la marea întrunire de la „Dacia“.* „Adevărul“, an.XXVI (1913), nr.8.668 (29 octombrie), p.3.

UN PAT CU NĂBĂDĂI. *O exhumare cu scandal. Rostul rimei. Altele.* „Rampa“, an.II (1913), nr.550 (30 octombrie), p.2 (semnat: *I.N.*).

CARE-I ADEVĂRUL? „Facla“, an.IV (1913), nr.28 (1 noiembrie), p.1.

PĂZEA! S-AU URNIT BĂTRÎNII. „Facla“, an. IV (1913), nr. 30 (3 noiembrie), p.1.

SIMPLU CA BUNĂ ZIUA. „Facla“, an.IV (1913), nr.38 (11 noiembrie), p.1.

ÎN SFÎRȘIT! „Facla“, an.IV (1913), nr.40 (13 noiembrie), p.1 (semnat: *Ion Nicoară*).

PREFAȚĂ. „Facla“, an.IV (1913), nr.41 (14 noiembrie), p.1.

PANTALONADE. „Facla“, an.IV (1913), nr.42 (15 noiembrie), p.1.

MESAGIUL. „Facla“, an.IV (1913), nr.43 (16 noiembrie), p.1 (semnat: *Ion Nicoară*).

PANGLICARUL. „Facla“, an.IV (1913), nr.44 (17 noiembrie), p.1 (art. nesemnat).

PE MARGINEA... DEMISIEI DOMNULUI DIDESCU. „Facla“ an. IV (1913), 48 (21 noiembrie), p.1 (semnat: *Ion Nicoară*).

CUM CAD MINISTERELE... AIUREA. „Facla“, an. IV (1913), nr. 50 (23 noiembrie), p. 1.

DE VORBĂ CU UN MINISTRU. „Facla“, an. IV (1913), nr. 51 (24 noiembrie), p.1.

ISER. „Facla“, an.IV (1913), nr.52 (25 noiembrie), p.1 (art. nesemnat).

[GRIGUȚĂ CANTACUZINO]. „Facla“, an. IV (1913), nr.53 (26 noiembrie), p.1 (art. nesemnat).

IONAȘ GRĂDIȘTEANU. „Facla“, an.IV (1913), nr.59 (2 decembrie), p. 3 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

VAI, SĂRMANA CONSTITUȚIE. „Facla“, an. IV (1913), nr. 62 (5 decembrie), p.1 (semnat: *Ion Nicoară*).

PENTRU LIBERTATEA... DOMNULUI FILIPESCU. „Facla“, an. IV (1913), n. 63 (6 decembrie), p.1.

LATRINA. „Facla“, an.IV (1913), nr.66 (9 decembrie), p.1.

JERTFELE CAUZEI. „Facla“, an.IV (1913), nr.67 (10 decembrie), p.1.

JOS LABA, SIRE! „Facla“, an.IV (1913), nr.68 (11 decembrie), p.1.

UF! „Facla“, an.IV (1913), nr.73 (16 decembrie), p.1 (semnat: *Lux*).

CANALIA ANTISEMITĂ. „Facla“, an.IV (1913), nr.74 (17 decembrie), p.1 (semnat: „*Facla*“).

PRINȚUL... „Facla“, an.IV (1913), nr.74 (17 decembrie), p.1 (art. nesemnat).

REGELE... MĂLAI VISEAZĂ. „Facla“, an.IV (1913), nr.76 (19 decembrie), p.1.

MUTULIGĂ DE LA MĂNĂSTIREA NEAMȚULUI. „Facla“, an.IV (1913), nr.78 (21 decembrie), p.1. (semnat: *Lux*).

ÎNCĂ 7 ZILE PÎNĂ LA CĂDEREA GUVERNULUI. „Facla“, an. IV (1913), nr.79 (22 decembrie), p.1 (semnat: *Lux*).

RUȘINE! „Facla“, an.IV (1913), nr.79 (22 decembrie), p.1 (semnat: *Fcl.*).

ALELUIA. „Facla“, an. IV (1913), nr.79 (22 decembrie), p.1 (art. nesemnat).

REGIMUL CĂCAINEI. „Facla“, an.V (1914), nr.86 (2 ianuarie), p.1.

„FACLA“ ȘI LIBERALII. „Facla“, an.V (1914), nr.87 (3 ianuarie), p. 1.

ÎNVIȘII. „Facla“, an.V (1914), nr.87 (3 ianuarie), p.1 (art. nesemnat).

TACHIȘTII ȘI PARTIDUL LIBERAL. „Facla“, an.V (1914), nr.88 (4 ianuarie), p.1 (semnat: *Ion Nicoară*).

CONGRESUL SINDICAL. „Facla“, an.V (1914), nr.89 (5 ianuarie) p.1 (semnat: „*Facla*“).

CĂTRE UN NOU CARTEL? „Facla“, an. V (1914), nr. 89 (5 ianuarie), p. 1.

EPISTOLIE PRINȚULUI CAROL. „Facla“, an. V (1914), nr. 90 (8 ianuarie), p.1. (semnat: *N.L.*).

LIBERTATEA PRESEI ȘI LIBERALII. „Facla“, an. V (1914), nr. 90 (8 ianuarie), p. 1.

DOMNUL N. FLEVA LIBERAL. „Facla“, an. V (1914), nr. 91 (9 ianuarie), p.1.

INDUSTRIA DECORAȚIILOR. „Facla“, an.V (1914), nr.91 (9 ianuarie), p.1. (semnat: *Fcl.*).

IMPRECIZIILE DOMNULUI ALEX. RADOVICI. „Facla“, an.V (1914), nr.92 (10 ianuarie), p.1.

TAKIST?... SAU BANDIT? „Facla“, an.V (1914), nr.94 (12 ianuarie), p.1.

FUGA DOMNULUI BANU. „Facla“, an.V (1914), nr.96 (14 ianuarie), p.1 (semnat: *Lux*).

VIESPAR... „Facla“, an.V (1914), nr.98 (16 ianuarie), p.1.

UN STRIGĂT DE ALARMĂ. „Facla“, an.V (1914), nr.99 (17 ianuarie), p.1.

REINTRAREA DOMNULUI FILIPESCU. „Facla“, an.V (1914), nr. 101 (19 ianuarie), p.1. (semnat: *Fcl.*).

[PETRE CARP]. „Facla“, an.V (1914), nr.101 (19 ianuarie), p.1 (semnat: *N.L.*).

FILME — BANDIȚI — POLITICIANI. „Facla“, an.V (1914), nr. 102 (20 ianuarie), p.1.

SITUAȚIA SE LIMPEZEȘTE. „Facla“, an.V (1914), nr.104 (22 ianuarie), p.1. (semnat: *Ion Nicoară*).

TEATRUL POLITIC. „Facla“, an.V (1914), nr.105 (23 ianuarie), p.1 (art. nesemnat).

GLOSE... „Facla“, an.V (1914), nr.105 (23 ianuarie), p.1.

EI ȘI!? „Facla“, an.V (1914), nr.107 (25 ianuarie), p.1.

ARESTAREA DOCTORULUI RAKOVSKY. „Facla“, an.V (1914), nr.108 (26 ianuarie), p.1.

PROPUNERI PRACTICE. „Facla“, an.V (1914), nr. 109 (27 ianuarie), p.1.

SOCRATE MODERN. „Facla“, an.V (1914), nr.109 (27 ianuarie), p.1 (semnat: *Fcl.*).

LEGITIMA ALIANȚĂ. „Facla“, an.V (1914), nr.110 (28 ianuarie), p.1.

STABILITATEA FUNCȚIONARILOR. „Facla“, an.V (1914), nr. 110 (28 ianuarie), p.1. (semnat: *Fcl.*).

UN ZIARIST. „Facla“, an.V (1914), nr.111 (29 ianuarie), p.1 (semnat: *Ion Nicoară*).

BACĂU-BUCUREȘTI-CRAIOVA. „Facla“, an.V (1914), nr.111 (29 ianuarie), p.1 (semnat: *Fcl.*).

VISURI CIOCOIEȘTI. „Facla“, an.V (1914), nr.112 (30 ianuarie), p.1.

TĂCEREA... „Facla“, an.V (1914), nr.112 (30 ianuarie), p.1 (semnat: *Fcl.*).

SĂRBĂTORIREA DOMNULUI ALEX. CIURCU. TOASTUL DOMNULUI N.D.COCEA. „Facla“, an. V (1914), nr.112 (30 ianuarie) p.3.

ȘARLATANII. „Facla“, an. V (1914), nr.113 (31 ianuarie), p.1.

CORABIA CONSERVATOARE SE ÎNEAGĂ! „Facla“, an.V (1914) nr.114 (1 februarie), p.1.

ALEGEREA DE AZI. „Facla“, an.V (1914), nr.115 (2 februarie), p.1, (semnat: „*Facla*“).

DOUĂ ÎNVĂȚĂMINTE. „Facla“, an.V (1914), nr.117 (4 februarie), p.1.

ȚARA S-A PRONUNȚAT! „Facla“, an.V (1914), nr.118 (5 februarie), p.1.

CAMPANIA EXTRA-PARLAMENTARĂ. „Facla“, an.V (1914), nr. 120 (7 februarie), p.1.

AR FI O RUȘINE. „Facla“, an.V (1914), nr.122 (9 februarie), p.1.

VOTAȚI PE BĂDĂRĂU! „Facla“, an.V (1914), nr.123 (10 februarie), p.1.

COLEGIUL INTELECTUALITĂȚII. „Facla“, an.V (1914), nr.125 (12 februarie), p.1.

TRAGEDIA CĂDERILOR. „Facla“, an.V (1914), nr.126 (13 februarie), p.1.

VIN TRAMVAIELE! „Facla“, an.V (1914), nr.128 (15 februarie), p.1.

DE CELE SFINTE. „Facla“, an.V (1914), nr.129 (16 februarie), p.1.

CĂTĂRĂU sau *Din minunile naționalismului*. „Facla“, an.V (1914), nr.131 (18 februarie), p.1 (semnat: *Ion Nicoară*).

CARITATEA BINE ÎNȚELEASĂ. „Facla“, an.V (1914), nr.133 (20 februarie), p.1.

ÎN CEASUL MORȚII. „Facla“, an.V (1914), nr.134 (21 februarie), p.1.

MESAGIUL LA CAPȘA. „Facla“, an.V (1914), nr.135 (22 februarie) p.1.

ÎNȚIUA CITIRE. „Facla“, an.V (1914), nr.137 (24 februarie), p.1.

PARLAMENTUL A VORBIT. E RÎN DUL POPORULUI SĂ VORBEASCĂ! „Facla“, an.V (1914), nr.138 (25 februarie), p.1.

REPREZENTANTUL UNUI PARTID. „Facla“, an.V (1914), nr.139 (26 februarie), p.1.

PRE-CI-PI-TA-RE. „Facla“, an.V (1914), nr.140 (27 februarie), p.1.

INTELEGENȚĂ!!... „Facla“, an.V (1914), nr.144 (3 martie), p.1.

TAKE. „Facla“, an.V (1914), nr.145 (5 martie), p.1.

A PĂȚIT-O DOMNUL WOLF. „Facla“, an.V (1914), nr.280 (2 august), p.1, (semnat: *Ion Nicoară*).

REGELE AMENINȚĂ CU ABDICAREA. UN GUVERN MARGHILOMAN. „Facla“, an.V (1914), nr.280 (2 august), p.1.

REGELE AMENINȚĂ CU ABDICAREA. UN GUVERN MARGHILOMAN. „Facla“, an.V (1914), nr.281 (3 august), p.1.

NUME DE RUȘINE. „Facla“, an.V (1914), nr.282 (5 august), p.1 (semnat: *I.N.*).

UNDE E PARTIDUL DOMNULUI MARGHILOMAN? „Facla“, an V (1914), nr.282 (5 august), p.1 (semnat: *N.L.*).

PROVOCATORII. „Facla“, an.V (1914), nr.283 (6 august), p.1 (semnat: *I.N.*).

OBRĂZNICIILE DOMNULUI CZERNIN. „Facla“, an.V (1914), nr.289 (13 august), p.1 (semnat: *I.N.*).

CE NE OFERĂ RUSIA, FRANȚA ȘI ANGLIA. „Facla“, an.V (1914), nr.289 (13 august), p.1.
NEMȚII ÎN ROMÂNIA! „Facla“, an.V (1914), nr.291 (15 august), p.1.
FRANȚA NU E ÎNVINSĂ. „Facla“, an.V (1914), nr.293 (17 august), p.1.
TOTUL SE EXPLICĂ! „Facla“, an.V (1914), nr.294 (18 august), p.1 (semnat: *I.N.*).
SCANDALUL DE LA SINAIA. „Facla“, an.V (1914), nr.295 (19 august), p.1. (semnat: *I.N.*).
O ȘEFIE PIERDUTĂ. „Facla“, an.V (1914), nr. 296 (20 august), p.1 (semnat: *Ion Nicoară*).
CA ÎN BULGARIA. „Facla“, an.V (1914), nr.298 (23 august), p.1 (semnat: *I. N.*).
PALMA BINEFĂCĂTOARE. „Facla“, an.V (1914), nr.298 (23 august), p.1.
MAREA MUTĂ. „Facla“, an.V (1914), nr.299 (24 august), p.1.
GHEȘEFUL REGAL. „Facla“, an.V (1914), nr.300 (24 august), p.1 (semnat: *I.N.*).
ȘI DACĂ PARISUL VA CĂDEA... „Facla“, an.V (1914), nr.301 (25 august), p.1.
ENVER PAȘA N-A MURIT. „Facla“, an.V (1914), nr.302 (26 august) p.1 (semnat: *I.N.*).
PRELUDIU. „Facla“, an.V (1914), nr.303 (27 august), p.1 (semnat: *F.*).
INTERVIU CU PRINȚUL BRÎNCOVEANU. „Facla“, an.V (1914), nr.303 (27 august), p.1—2 (semnat: *N.D.C.*).
PRELUDIU. „Facla“, an.V (1914), nr.304 (28 august), p.2 (semnat: *F.*).
STUDENTII. „Facla“, an.V (1914), nr.306 (30 august), p.1 (semnat: *Ioan Nicoară*).
SPRE TRANSILVANIA. „Facla“, an.V (1914), nr.307 (31 august), p.1.
SPRE TRANSILVANIA. „Facla“, an.V (1914), nr.308 (1 septembrie), p.2.
REGELE ÎNVINS. „Facla“, an.V (1914), nr.311 (5 septembrie), p.2 (semnat: *I.N.*).
CE NE PROPUNE TRIPLA-ÎNȚELEGERE]. „Facla“, an.V (1914), nr.312 (6 septembrie), p.2.
IMBECILII. „Facla“, an.V (1914), nr.313 (7 septembrie), p.1 (semnat: *N.L.*).

GRANDIOASA ÎNTRUNIRE DE LA TERASĂ. „Facla“, an.V (1914), nr.313 (7 septembrie), p.2.
PRIMEJDIA. „Facla“, an.V (1914), nr.314 (8 septembrie), p.1.
AFARĂ OBRAZNICUL! „Facla“, an.V (1914), nr.314 (8 septembrie), p.1 (semnat: *I.N.*).
PRĂPASTIA DINTRE TRON ȘI ȚARĂ. „Facla“, an.V (1914), nr. 315 (9 septembrie), p.1.
LUAȚI SEAMA! „Facla“, an.V (1914), nr.316 (10 septembrie), p.1. (semnat: *Ion Nicoară*).
PRO TAKE. „Facla“, an.V (1914), nr.316 (10 septembrie), p.1 (semnat: *N.D.C.*).
ALIANȚA CU BULGARIA. „Facla“, an.V (1914), nr.317 (11 septembrie), p.1.
BUSCHE-FREGOLI. „Facla“, an.V (1914), nr.317 (11 septembrie), p.2 (semnat: *I.N.*).
LA PENSIE, MAIESTATE! „Facla“, an.V (1914), nr.317 (11 septembrie), p.3.
OMUL BOLNAV. „Facla“, an.V (1914), nr.317 (11 septembrie), p.3 (semnat: *Ioan Nicoară*).
CE E CU „UNIVERSUL“? „Facla“, an.V (1914), nr.318 (12 septembrie) — ediția a II-a, specială — p.1. (semnat: *N.L.*).
O CRIMĂ. „Facla“, an.V (1914), nr.318 (12 septembrie), p.3 (semnat: *I.N.*).
UN RĂMĂȘAG. „Facla“, an.V (1914), nr.319 (13 septembrie) — ediția a II-a, specială — p.1. A fost republicat în: „Facla“, an. V (1914), nr. 319 (13 septembrie) — ediția a III-a, specială — p. 2.
CAPITALA ÎN STRADĂ! „Facla“, an.V (1914), nr.319 (13 septembrie) — ediția a II-a, specială — p.1. (semnat: „*Facla*“).
VORBE, VORBE, VORBE... ȘI NIGI O HOTĂRÎRE. „Facla“, an. V (1914), nr.320 (14 septembrie), p.2 (semnat: *I.N.*).
ZIUA GEA MARE. „Facla“, an.V (1914), nr.321 (15 septembrie) — ediția I, specială — p.1 (semnat: *I.N.*).
DU-TE, MAIESTATE... „Facla“, an.V (1914), nr.323 (17 septembrie) — ediția a II-a, specială — p.1. (art. ne-semnat).
ÎN AJUNUL CONSILIULUI DE COROANĂ. „Facla“, an.V (1914), nr.323 (17 septembrie) — ediția a II-a, specială — p.2 (semnat: *I.N.*).
MOTIVE VESELE ȘI TRISTE. „Facla“, an.V (1914), nr.325 (19 septembrie) — ediția a II-a, specială — p.2.

ARME SAU CIOMEGE? NE-A ȘANTAJAT AUSTRIA? POLITICI-
ANII NOȘTRI SÎNT IMBECILI? REGELE E TRĂDĂTOR?
„Facla“, an.V (1914), nr.328 (22 septembrie) — ediția a II-a, spe-
cială — p.1 (semnat: *I.N.*).

NEUTRALITATEA... „Facla“, an.V (1914), nr.330 (25 septembrie) —
ediția a II-a, specială — p.1 (semnat: *I.N.*).

URECHEATUL. „Facla“, an.V (1914), nr.330 (25 septembrie) — edi-
ția a II-a, specială — p.1 (semnat: *F.*).

GUVERNUL A MINȚIT. „Facla“, an.V (1914), nr.331 (26 septem-
brie) — ediția a II-a, specială — p.1.

UNDENAFT, NU BENZINĂ! „Facla“, an. V (1914), nr. 331
(26 septembrie) — ediția a II-a, specială — p. 1. (semnat:
Facla).

DOMNUL CONTE... „Facla“, an.V (1914), nr.331 (26 septembrie)
— ediția a II-a, specială — p.1. (semnat: *I.N.*).

DOUĂ MĂSURI. „Facla“, an.V (1914), nr.332 (27 septembrie) —
ediția a II-a, specială — p.1. (semnat: *I.N.*).

„ÎNVINGERI STRĂLUCITE“. „Facla“, an.V (1914), nr.332 (27 sep-
tembrie) — ediția a II-a, specială — p.1 (semnat: *Lux*).

„ÎNVINGERI STRĂLUCITE“. „Facla“, an.V (1914), nr.333 (28 sep-
tembrie) — ediția I-a, specială — p. 1 (semnat: *Lux*).

UN RĂZBOI... ÎN REDACȚII. „Facla“, an.V (1914), nr.333 (28 sep-
tembrie) — ediția I-a, specială — p.1. (semnat: *I.N.*). A fost
republicat în „Facla“, an.V (1914), nr. 333 (28 septembrie) — e-
diția a II-a, specială — p.2 (semnat: *I.N.*).

TRAGEDIA INCEPE. „Facla“, an.V (1914), nr.334 (29 septembrie)
— ediția a II-a, specială — p.1.

REGELE A MURIT. TRĂIASCĂ ROMÂNIA! „Facla“, an.V (1914)
nr.334 (29 septembrie) — ediția a II-a, specială — p.2 (semnat:
Facla).

CA BUN ROMÂN... „Facla“, an.V (1914), nr.335 (1 octombrie) —
ediția a II-a, specială — p.1.

ARMISTIȚIUL. „Facla“, an.V (1914), nr.337 (3 octombrie) — edi-
ția a II-a, specială — p.1. (semnat: *Ioan Nicoară*).

DUPĂ MOARTEA REGELUI. „Facla“, an.V (1914), nr.338 (5 octom-
brie) — ediția a II-a, specială — p.1.

DUPĂ UN AN DE LUPTĂ. „Facla“, an.V (1914), nr.340 (8 octom-
brie) — ediția a II-a, specială — p.1.

[INCAPACITATEA ȚARISTĂ]. „Facla“, an.V (1914), nr.341 (9 oc-
tombrie) — ediția a II-a, specială — p.1.

UN OM ȘI O EPOCĂ. „Facla“, an.V (1914), nr.343 (11 octombrie)
— ediția a II-a, specială — p.1.

AMANȚII AUSTRIEI. „Facla“, an.V (1914), nr.344 (12 octombrie)
— ediția de seară — p.1 (semnat: *Dr. Ion Nicoară*).

UN ACT DE DREPTATE. „Facla“, an.V (1914), nr.345 (13 octom-
brie) — ediția a II-a, specială — p.1. (semnat: *I.N.*).

DUPĂ VARȘOVIA. „Facla“, an.V (1914), nr.346 (14 octombrie) —
ediția I-a, specială — p.1.

SĂ NE IERTE DOMNUL FILIPESCU. „Facla“, an.V (1914), nr.347
(16 octombrie) — ediția de seară — p.1.

NU VREM RĂZBOI! „Facla“, an.V (1914), nr.349 (18 octombrie) —
ediția I-a, specială — p.1.

COLOSAL!! „Facla“, an.V (1914), nr.349 (18 octombrie) — ediția a
II-a, specială — p.1 (semnat: *I.N.*).

NU VREM RĂZBOI! „Facla“, an.V (1914), nr.350 (19 octombrie) —
ediția a II-a, specială — p.1.

PESTE BOT. „Facla“, an.V (1914), nr.351 (20 octombrie) — ediția a
II-a, specială — p.1. (semnat: *I.N.*).

CĂTRE RĂZBOI. „Facla“, an.V (1914), nr.351 (20 octombrie) —
ediția a II-a, specială — p.1.

PREA DE OAI. „Facla“, an.V (1914), nr.352 (22 octombrie) — edi-
ția a II-a, specială — p.1 (semnat: *I.N.*).

ATENTATE AUSTRIACE. „Facla“, an.V (1914), nr.353 (23 octom-
brie) — ediția a II-a, specială — p.1 (semnat: *I.N.*).

IAR DE-ALE NEMȚILOR! „Facla“, an.V (1914), nr.353 (23 octom-
brie) — ediția a II-a, specială — p.1 (semnat: *F.*).

INVAZIA GERMANĂ. „Facla“, an.V (1914), nr.354 (24 octombrie)
— ediția a II-a, specială — p.1.

MINISTERIABILII ȘI TRANSILVANIA. „Facla“, an.V (1914), nr.
355 (25 octombrie) — ediția a II-a, specială — p.1 (semnat: *Ion
Nicoară*).

ÎN SFÎRȘIT, LA LUPTĂ! „Facla“, an.V (1914), nr.355 (25 octom-
brie) — ediția a II-a, specială — p.1 (semnat: *Facla*).

ULTIMA MINCIUNĂ. „Facla“, an.V (1914), nr.356 (26 octombrie)
— ediția a II-a, specială — p.1. (semnat: *Ion Nicoară*).

BURȚEFF LIBER. „Facla“, an.V (1914), nr.357 (27 octombrie) —
ediția de seară — p.1 (semnat: *N.D.C.*).

ULTIMA NAIVITATE. „Facla“, an.V (1914), nr.358 (29 octombrie)
— ediția a II-a, specială — p.1.

AMERICA ȘI RĂZBOIUL. „Facla“, an.V (1914), nr.358 (29 octom-
brie) — ediția a II-a, specială — p.1 (semnat: *I.N.*).

NOUL REGE. „Facla“, an.V (1914), nr.359 (30 octombrie) — ediția a II-a, specială — p.1.

ȚARA DE VÎNZARE! „Facla“, an.V (1914), nr.360 (1 noiembrie) — ediția a II-a, specială — p.1.

1916. „Facla“, an.VI (1916), nr.1 (1 ianuarie), p.2—3 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

PENTRU CE A DISPĂRUT „FACLA“ ȘI DE CE REAPARE. „Facla“, an.VI (1916), nr.1 (1 ianuarie), p.4—5.

FRATELE MEU GALACTION. „Facla“, an.VI (1916), nr.1 (1 ianuarie), p.6—7 (semnat: *N.D.C.*).

A PĂȚIT-O VIRGIL ARION, „Facla“, an.VI (1916), nr.1 (1 ianuarie) p.7—8 (semnat: *Lux*).

GIOCONDA. „Facla“, an.VI (1916), nr.1 (1 ianuarie), p.10—11 (semnat: *Ioan Nicoară*).

CRUCEA DE FIER. „Facla“, an.VI (1916), nr.2 (10 ianuarie), p.14—15 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

CRUCEA DE FIER ȘI „CRUCEA MĂ-SII“. „Facla“, an.VI (1916), nr.2 (10 ianuarie), p.16—17 (art. nesemnat).

VINOVAȚII. „Facla“, an.VI (1916), nr.2 (10 ianuarie), p.18—19 (semnat: *N.D.C.*).

OCHIUL DRACULUI. „Facla“, an.VI (1916), nr.2 (10 ianuarie), p.20 (semnat: *Fcl.*).

CAPITALA PETRECE!... „Facla“, an.VI (1916), nr.2 (10 ianuarie), p.22—25 (semnat: *Ioan Nicoară*).

MAREA FRESCĂ. „Facla“, an.VI (1916), nr.2 (10 ianuarie), p.26—27 (semnat: *Lux*).

[KAIZERUL ÎMPLINEȘTE ASTĂZI 57 DE ANI]. „Facla“, an.VI (1916), nr.3 (17 ianuarie), p.30 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

O AUDIENȚĂ LA DOMNUL MINISTRU ANGHELESCU. „Facla“, an.VI (1916), nr.3 (17 ianuarie), p.31—33 (semnat: *Ioan Nicoară*).

DE CE? TRĂIASCĂ FRANȚA! „Facla“, an.VI (1916), nr.3 (17 ianuarie), p.34—35 (semnat: *N.D.C.*).

GAZUL LOVINESCU. „Facla“, an.VI (1916), nr.3 (17 ianuarie), p.36—37 (semnat: *Fcl.*).

VREO PATRU EXPOZIȚII PROASTE ȘI UN CONCERT BUN. „Facla“, an.VI (1916), nr.3 (17 ianuarie), p.37—39 (semnat: *Lux*).

BORDELUL. „Facla“, an.VI (1916), nr.4 (24 ianuarie), p.42—43 (art. nesemnat.).

PÎNĂ LA DUMNEZEU... „Facla“, an.VI (1916), nr.4 (24 ianuarie), p.44—45 (semnat: *Lux*).

PARLAMENTUL S-A DESCHIS... „Facla“, an.VI (1916), nr.4 (24 ianuarie), p.46—48 (semnat: *Fcl.*).

SAMSON LA NAȚIONAL. UN SFERT DE CEAS ÎN JAPONIA. EXPOZIȚIA GORE MIRCESCU. „Facla“, an.VI (1916), nr.4 (24 ianuarie), p.49—51 (semnat: *Ion Nicoară*).

POPA LUGACI. „Facla“, an.VI (1916), nr.5 (31 ianuarie), p.54—55 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

DULCE ȚARĂ! „Facla“, an.VI (1916), nr.5 (31 ianuarie), p.57 (semnat: *Fcl.*).

O AUDIENȚĂ LA EXCELENȚA SA DOMNUL EM.PORUMBARU. „Facla“, an.VI (1916), nr.5 (31 ianuarie), p.60—64 (semnat: *Ioan Nicoară*).

SĂPTĂMÎNA BRÎNZEI. „Facla“, an.VI (1916), nr.5 (31 ianuarie), p.64—65 (semnat: *Lux*).

LUCRĂRILE DOAMNEI BELDICEANU. EXPOZIȚIA TRAIAN CORNESCU. POLICHE. „Facla“, an.VI (1916), nr.5 (31 ianuarie), p.66—67 (semnat: *Ion Nicoară*).

BALUL SINDICATULUI. LA MERCUR. LA MIRCEA. LA CAFÉE DE PARIS. „Facla“, an.VI (1916), nr.6 (7 februarie), p.74—77 (semnat: *Ioan Nicoară*).

EVREII... „Facla“, an.VI (1916), nr.6 (7 februarie), p.77—79 (semnat: *Lux*).

PAGEA! „Facla“, an.VI (1916), nr.7 (14 februarie), p.82—83 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

UN GEAS LA DOMNUL C.C.ARION. „Facla“, an.VI (1916), nr.7 (14 februarie), p.88—91 (semnat: *Ioan Nicoară*).

EDITURA C.BANU. „Facla“, an.VI (1916), nr.7 (14 februarie), p.95 (semnat: *N.D.C.*).

CARMEN SYLVA. „Facla“, an.VI (1916), nr.8 (21 februarie), p.98 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

ANTISEMIT! „Facla“, an.VI (1916), nr.8 (21 februarie), p.101—103 (semnat: *N.D.C.*).

BULGARII. „Facla“, an.VI (1916), nr.8 (21 februarie), p.104—106 (semnat: *Lux*).

IAR MINISTERUL DE RĂZBOI. „Facla“, an.VI (1916), nr.8 (21 februarie), p.106—107 (semnat: *Ioan Nicoară*).

FRANȚA NEÎNVINSĂ! „Facla“, an.VI (1916), nr.8 (21 februarie), p.111 (semnat: *N.C.*).

JOFFRE. „Facla“, an.VI (1916), nr.9 (28 februarie), p.115—116 (semnat: *Nicoară al Lumii*).

POLITICĂ BULGĂREASCĂ. „Facla“, an.VI (1916), nr.9 (28 februarie), p.117—118 (semnat: *Lux*).

INMORMINTAREA M.-S. REGINA ELISABETA. „Facla“, an.VI (1916), nr.9 (28 februarie), p.119—123 (semnat: *Ioan Nicoară*).

NU PENTRU ARGHEZI, CI PENTRU MINE. „Facla“, an.VI (1916), nr.10 (6 martie), p.131—132.

SĂ NE IERTE DOMNUL GENERAL! „Facla“, an.VI (1916), nr.10 (6 martie), p.133, (semnat: *Lux*).

CUM AR VORBI GENERALUL ILIESCU... „Facla“, an.VI (1916), nr.10 (6 martie), p.134—140 (semnat: *N.D.C.*).

KRONPRINȚUL. „Facla“, an.VI (1916), nr.11 (13 martie), p.146—148 (semnat: *Nicoară al Lumii*).

EDITURA „FACLA“. „Facla“, an.VI (1916), nr.11 (13 martie), p.149—151 (semnat: *N.D.C.*).

BĂTĂTURILE LUI BAI-GANCIU. „Facla“, an.VI (1916), nr.11 (13 martie), p.157 (semnat: *Lux*).

MERCENARII. „Facla“, an.VI (1916), nr.11 (13 martie), p.158 (semnat: *Fcl.*).

OCTAVIAN GOGA. „Facla“, an.VI (1916), nr.12 (20 martie), p.162—164 (semnat: *Nicoară al Lumii*).

FERICITĂ ȚARĂ. „Facla“, an.VI (1916), nr.12 (20 martie), p.168—169 (semnat: *I.N.*).

UN VIGUROS TALENT ORATORIC. „Facla“, an.VI (1916), nr.12 (20 martie), p.170—171 (semnat: *F.c.I.*).

DREPT MULȚUMIRE. „Facla“, an.VI (1916), nr.12 (20 martie) p.171—172 (semnat: *N.D.C.*).

REALITATE ȘI IDEAL. „Facla“, an.VI (1916), nr.12 (20 martie), p.173—174 (semnat: *Ioan Nicoară*).

STĂPÎNA PĂMÎNTULUI. „Facla“, an.VI (1916), nr.13 (27 martie), p.2—3 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

PRIMĂVARA. „Facla“, an.VI (1916), nr.14 (3 aprilie), p.18—19 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

„THAIS“ de *Anatole France*. „Prizonieră în Germania“ de *I. Debran*. „Facla“, an.VI (1916), nr.14 (3 aprilie), p.18—19 (semnat: *Fcl.*).

CONFISCAREA „FACLEI“. „Facla“, an.VI (1916), nr.15 (10 aprilie), p.34—35 (semnat: *I.N.*).

1 MAI. „Facla“, an.VI (1916), nr.16 (17 aprilie), p.51—52 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

VON DER GOLTZ ȘI TOMA BLÎNDU. „Facla“, an.VI (1916), nr.16 (17 aprilie), p.58—59 (semnat: *Lux*).

MAIORESCU REDIVIVUS! „Facla“, an.VI (1916), nr.17 (24 aprilie), p.66—68 (semnat: *Ioan Nicoară*).

LA ENESCU. „Facla“, an.VI (1916), nr.18 (1 mai), p.87—90 (semnat: *Ioan Nicoară*).

IEREMIADE... „Facla“, an.VI (1916), nr.19 (8 mai), p.98—100 (semnat: *Ioan Nicoară*).

RAHAT SAU NU?! „Facla“, an.VI (1916), nr.19 bis (10 mai), p.114—115 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

10 MAI. „Facla“, an.VI (1916), nr.19 bis (10 mai), p.118—119 (semnat: *Ioan Nicoară*).

BANDIȚI CU ACTE ÎN REGULĂ. „Facla“, an.VI (1916), nr.20 (15 mai), p.130 (semnat: *F.*).

IARĂȘI CONFISCAȚI! „Facla“, an.VI (1916), nr.20 (15 mai), p.131—132 (semnat: *N.D.C.*).

MÎNA CRIMINALĂ. „Facla“, an.VI (1916), nr.21 (22 mai), p.146—148 (semnat: *Ioan Nicoară*).

MEA CULPA. „Facla“, an.VI (1916), nr.22 (29 mai), p.162—163 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

GEORGES CORBESCO. „Facla“, an.VI (1916), nr.22 (29 mai), p.164 (semnat: *Ioan Nicoară*).

REGINA MARIA. „Facla“, an.VI (1916), nr.23 (5 iunie), p.178—180 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

RUȘII. „Facla“, an.VI (1916), nr.23 (5 iunie), p.186—188 (semnat: *N.D.C.*).

MOMENTUL. „Facla“, an.VI (1916), nr.24 (12 iunie), p.194—196 (semnat: *N.D.C.*).

SIMBOLUL. „Facla“, an.VI (1916), nr.25 (19 iunie), p.210—212 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

TRAGEDIA GREGEASCĂ. „Facla“, an.VI (1916), nr.25 (19 iunie), p.213 (semnat: *I.N.*).

CÎTEVA ADEVĂRURI. „Facla“, an.VI (1916), nr.26 (26 iunie), p.226—228 (semnat: *I.N.*).

OFENSIVA GENERALĂ. „Facla“, an.VI (1916), nr.26 (26 iunie), p.230—231 (semnat: *Fcl.*).

[DUHUL AUTOCRATIC AL ȚARISMULUI]. „Facla“, an.VI (1916), nr.27 (3 iulie), p.2—3 (semnat: *I.N.*).

UN DECES ȘI O PIERDERE. „Facla“, an.VI (1916), nr.27 (3 iulie), p.7—8 (semnat: *Fcl.*).

LĂSAȚI-I SĂ PETREACĂ! „Facla“, an.VI (1916), nr.28 (10 iulie), p.18—20 (semnat: *Ioan Nicoară*).

ÎN ȚARA LUI CORBESCU. „Facla“, an. VI (1916), nr.28 (10 iulie), p.28—29 (semnat: *Fcl.*).

MOMENTUL SUPREM. „Facla“, an. VI (1916), nr.29 (17 iulie), p. 34—35 (semnat: *Ioan Nicoară*).

O ZI ISTORICĂ. „Facla“, an.VI (1916), nr.29 (17 iulie), p.38—40 (semnat: *I.N.*).

DUPĂ DOI ANI. „Facla“, an.VI (1916), nr.30 (24 iulie), p.50—51 (semnat: *F.*).

PROVOCAȚIUNI... „Facla“, an.VI (1916), nr.30 (24 iulie), p.58 (semnat: *Fcl.*).

DOUĂ EXPLOZII. „Facla“, an. VI (1916), nr.31 (31 iulie), p.66—67 (semnat: *F.*).

CĂDEREA GORIȚIEI. „Facla“, an.VI (1916), nr.31 (31 iulie), p.79 (semnat: *Fcl.*).

CEASUL ROMÂNIEI. „Facla“, an.VI (1916), nr.32 (7 august), p.82 (semnat: *F.*).

MORALA ȘI CONFISCĂRILE „FACLEI“. „Facla“, an.VI (1916), nr.32 (7 august), p.86—87 (semnat: *Fcl.*).

NOTRE INTERVIEW AVEC M. ALBERT THOMAS. „L'Entente“ an.I (1917), nr.10 (27 mai), p.1 (semnat: *N.D.C.*).

LA SITUATION DIPLOMATIQUE. „L'Entente“, an.I (1917), nr. 18 (7 iunie), p.1 (semnat: *I.N.*).

LA SITUATION DIPLOMATIQUE. „L'Entente“, an.I (1917), nr. 19 (8 iunie), p.1 (semnat: *I.N.*).

LA SITUATION DIPLOMATIQUE. „L'Entente“, an.I (1917), nr. 20 (9 iunie), p.1. (art. nesemnat).

NOTRE INTERVIEW AVEC M.EMILE VANDERVELDE. „L'Entente“, an.I (1917), nr.22 (11 iunie), p.2 (semnat: *N.D.C.*).

LA SITUATION DIPLOMATIQUE. „L'Entente“, an.I (1917), nr.23 (13 iunie), p.1 (art. nesemnat).

LA SITUATION DIPLOMATIQUE. „L'Entente“, an.I (1917), nr.24 (14 iunie), p.1. (art. nesemnat).

INTERVIEW DU JOUR. „L'Entente“, an.I (1917), nr.27 (17 iunie), p.2 (semnat: *N.D.C.*).

L'ARRIVÉE A PETROGRAD DE M.CONST. MILLE. „L'Entente“, an.I (1917), nr.33 (24 iunie), p.3 (art. nesemnat).

INTERVIEW AVEC M.CONST. MILLE. „L'Entente“, an.I (1917), nr.37 (29 iunie), p.1—2 (semnat: *I.N.*).

L'ECUEIL. „L'Entente“, an.I (1917), nr.143 (16 noiembrie), p.1 (semnat: *I.N.*).

AUGUSTE RODIN. „L'Entente“, an.I (1917), nr.149 (23 noiembrie), p.1.

LA HONTE. „L'Entente“, an.I (1917), nr.150 (24 noiembrie), p.1 (semnat: *I.N.*).

OMUL LIBER. „Omul liber“, an.I (1918), nr.1 (28 aprilie), p.1.

LENIN. „Omul liber“, an.I (1918), nr.1 (28 aprilie), p.2; nr.2 (30 aprilie), p.2.

LITERATURĂ, ARTĂ, TEATRU. „Omul liber“, an.I (1918), nr.1 (28 aprilie), p.2. (art. nesemnat).

ARTĂ, LITERATURĂ, TEATRU. „Omul liber“, an.I (1918), nr.2 (30 aprilie), p.2. (art. nesemnat).

ANATOLE FRANCE „ZEILOR LI E SETE“. „Omul liber“, an.I (1918), numerele 3—15 (2 mai — 18 mai), p.4. (semnat: *Ioan Nicoară*).

RĂFUIALA. „Omul liber“, an.I (1918), nr.6 (5 mai), p.1 (semnat: *N.D.C.*).

LIBERALII REVOLUȚIONARI? „Omul liber“, an.I (1918), nr.6 (5 mai), p.1. (semnat: *I.N.*).

[CENZURAT]. „Omul liber“, an.I (1918), nr.7 (6 mai), p.1 (semnat: *I.N.*).

FERICITA... „Omul liber“, an.I (1918), nr.7 (6 mai), p.1 (semnat: *N.L.*).

ARTĂ, LITERATURĂ, TEATRU. „Omul liber“, an.I (1918), nr.7 (6 mai), p.2 (art. nesemnat).

DOMNUL SĂULESCU GÂNDEȘTE! „Omul liber“, an.I (1918), nr.8 (7 mai), p.1. (semnat: *I.N.*).

PACE ȘI PACE. „Omul liber“, an.I (1918), nr.9 (9 mai), p.1.

ADEVĂRURI NECENZURABILE. „Omul liber“, an.I (1918), nr.10 (10 mai), p.1.

10 MAI, ZI DE SPERANȚĂ. „Omul liber“, an.I (1918), nr.11 (11 mai), p.1.

TRAGEDIA DOMNULUI STERE. „Omul liber“, an.I (1918), nr.22 (26 mai), p.1.

PEDEAPSA. „Depeșa“, an.I (1918), nr.37 (30 octombrie), p.1—2.

ORAȘUL SFÎNT. „Depeșa“, an.I (1918), nr.38 (31 octombrie), p.1.

RĂSPÎNTIA. „Chemarea“, an.II (1919), nr.1 (4 aprilie), p.1.

STRATEGUL ILIESCU. „Chemarea“, an.II (1919), nr.2 (5 aprilie), p.1 (semnat: *I.N.*).

PROCESUL SOCIALIȘTILOR. *Impresii*. „Chemarea“, an.II (1919), nr.3 (6 aprilie). p.2 (semnat: *I.N.*).

JOS BRĂTIENII! „Chemarea“, an.II (1919), nr.5 (8 aprilie), p.1 (semnat: *I.N.*).

RĂSPUNZĂTORII. „Chemarea“, an.II (1919), nr.6 (9 aprilie), p.1.

JOS LABA. „Chemarea“, an.II (1919), nr.6 (9 aprilie), p.1 (semnat: *I.N.*).

PARODIA. „Chemarea“, an.II (1919), nr.8 (11 aprilie), p.1.

PACE SAU RĂZBOI. „Chemarea“, an.II (1919), nr.9 (12 aprilie), p.1

DAȚI AMNISTIA! „Chemarea“, an.II (1919), nr.9 (12 aprilie), p.1 (semnat: *I.N.*).

FORȚA MORALĂ. „Chemarea“, an.II (1919), nr.10 (13 aprilie), p.1 (semnat: *I.N.*).

ÎNCĂ O FĂRĂDELEGE. „Chemarea“, an.II (1919), nr.10 (13 aprilie), p.1. (semnat: *I.N.*).

INTERMEZZO. „Chemarea“, an.II (1919), nr.11 (14 aprilie), p.1.

DOCTORUL OTTOI. „Chemarea“, an.II (1919), nr.11 (14 aprilie), p.1 (semnat: *Ioan Nicoară*).

REALITATEA. „Chemarea“, an.II (1919), nr.12 (15 aprilie), p.1.

NOVICII. „Chemarea“, an.II (1919), nr.12 (15 aprilie), p.1 (semnat: *I.N.*).

COMICA TRAGEDIE... „Chemarea“, an.II (1919), nr.14 (17 aprilie), p.1.

CEL DIN URMĂ PAȘTE. „Chemarea“, an.II (1919), nr.17 (20 aprilie), p.1.

LENIN. „Chemarea“, an.II (1919), nr.17 (20 aprilie), p.2 (semnat: *Nicoară al Lumei*).

[SEDIUL COMISARIILOR POPORULUI]. „Chemarea“, an.II (1919), nr.17 (20 aprilie), p.2. (semnat: *Nicoară al Lumei*).

CAMPANIA „CHEMĂRII“ ARE RĂSUNET. „Chemarea“, an. II (1919), nr.20 (5 mai), p.1. (semnat: *I.N.*).

GENERALUL BERTHELOT. „Chemarea“, an.II (1919), nr.21 (6 mai), p.1 (semnat: *N.D.C.*).

BARBU EFTIMIU. „Chemarea“, an.II (1919), nr.22 (7 mai), p.1 (semnat: *I.N.*).

SEMNELE VREMII. „Chemarea“, an.II (1919), nr.24 (9 mai), p.1 (semnat: *I.N.*).

[ARTICOL CENZURAT ÎN ÎNTREGIME]. „Chemarea“, an.II (1919), nr.25 (10 mai), p.1 (semnat: *I.N.*).

ÎNVĂȚĂMÎNTUL. „Chemarea“, an.II (1919), nr.26 (11 mai), p.1.

MATEI SASSU. „Chemarea“, an.II (1919), nr.26 (11 mai), p.1 (semnat: *Ioan Nicoară*).

CONSTANTIN STERE. „Chemarea“, an.II (1919), nr.28 (13 mai), p.1.

DOUĂ EROISMURI. „Chemarea“, an.II (1919), nr. 28 (13 mai), p.1. (semnat: *I.N.*).

VECHII ȘI NEÎMPĂCAȚII DUȘMANI POLITICI AI DOMNULUI STERE. „Chemarea“, an. II (1919), nr.29 (14 mai), p.1.

DREPTATE! „Chemarea“, an.II (1919), nr.32 (17 mai), p.1.

IARĂȘI „IZBÎNDA“. „Chemarea“, an.II (1919), nr.32 (17 mai), p.1 (semnat: *I.N.*).

DAȚI AMNISTIA! „Chemarea“, an.II (1919), nr.33 (18 mai), p.1 (semnat: *Lux*).

DOMNUL DIȘESCU TRĂIEȘTE! „Chemarea“, an.II (1919), nr.33 (18 mai), p.1 (semnat: *I.N.*).

VIITOAREA ALIANȚĂ. „Chemarea“, an.II (1919), nr.35 (20 mai), p.1 (semnat: *I.N.*).

DE CE? „Chemarea“, an.II (1919), nr.36 (21 mai), p.1.

OMUL LUI ZWEIFEL. „Chemarea“, an.II (1919), nr.37 (22 mai), p.1 (semnat: *N.D.C.*).

ÎN PREAJMA CONFERINȚEI SOCIALISTE. „Chemarea“, an.II (1919), nr.41 (26 mai), p.1.

BUNĂ ZIUA, NEA ISTRATI... „Chemarea“, an.II (1919), nr.42 (27 mai), p.1 (semnat: *I.N.*).

DE LA VENIZELOS LA BRĂȚIANU. „Chemarea“, an.II (1919), nr. 43 (28 mai), p.1 (semnat: *N.D.C.*).

UN FIU DE BOIER. „Chemarea“, an.II (1919), nr.44 (29 mai), p.1 (semnat: *I.N.*).

MAX VEXLER. „Chemarea“, an. II (1919), nr.48 (2 iunie), p.1.

DUMINECA DE IERI. „Chemarea“, an.II (1919), nr.49 (3 iunie), p.1 (semnat: *Ioan Nicoară*).

BEN-ISRAEL. „Chemarea“, an.II (1919), nr.51 (5 iunie), p.1.

{GENZURA}. „Chemarea“, an. II (1919), nr.54 (8 iunie), p.1.

NU VĂ JENAȚI, DOMNILOR! „Chemarea“, an. II (1919), nr. 56 (10 iunie), p. 1 (semnat: *Ioan Nicoară*).

ART. 52 C.P. „Chemarea“, an.II (1919), nr.56 (10 iunie), p.1 (semnat: *I.N.*).

PETROGRADUL A CĂZUT! „Chemarea“, an.II (1919), nr. 57 (11 iunie), p.1 (semnat: *I.N.*).

TRĂIASCĂ FRANȚA! „Chemarea“, an.II (1919), nr.58 (12 iunie), p. 1.

CRIZA A IZBUCNIT. „Chemarea“, an.II (1919), nr.61 (16 iunie), p.1 (semnat: *N.D.C.*).

S-AVEM IERTARE! „Chemarea“, an.II (1919), nr. (16 iunie), p.1 (semnat: *Ion Nicoară*).

[IMPERIALISMUL OLIGARHIEI NOASTRE]. „Chemarea“, an. II (1919), nr.63 (18 iunie), p.1.

UN STRIGĂT DE ALARMĂ. „Chemarea“, an. II (1919), nr.72 (27 iunie), p.1 (semnat: *I.N.*).

PUMNUL! „Chemarea“, an.II (1919), nr.73 (28 iunie), p.1 (semnat: *I.N.*).

PACE ȘI RĂZBOI. „Chemarea“, an.II (1919), nr.75 (30 iunie,) p.1.

PEDEAPSA! „Chemarea“, an.II (1919), nr.85 (10 iulie), p.1 (semnat: *I.N.*).

BASTILIA CAPITALISTĂ. „Chemarea“, an.II (1919), nr.90 (15 iulie), p.1.

SOLUȚII BIROCRATICE. „Chemarea“, an.II (1919), nr.101 (26 iulie), p.1 (semnat: *I.N.*).

V.G.MORȚUN. „Chemarea“, an.II (1919), nr.107 (1 august), p.1 (semnat: *Ioan Nicoară*).

[DIN PARIS...]. „Chemarea“, an.II (1919), nr.107 (1 august), p.1 (semnat: *N.D.C.*).

DEMOCRAȚII ARDEALULUI!? „Chemarea“, an.II (1919), nr.112 (6 august), p.1 (semnat: *N.L.*).

SĂ DESCHIDEM OCHII! „Chemarea“, an.II (1919), nr.114 (8 august), p.1 (semnat: *N.D.C.*).

REGI DE OPERETĂ... „Chemarea“, an. II (1919), nr.116 (10 august), p.1 (semnat: *N.D.C.*).

ȘACALII „EPOCEI“. „Chemarea“, an.II (1919), nr.118 (12 august) p.1 (semnat: *I.N.*).

SEARA CEA MARE — după drama lui *Leopold Kampf*, traducere de Ioan Nicoară. „Chemarea“, an.II (1919), nr.131 (25 august), p.2.

PATRIOȚII REGIMULUI! „Chemarea“, an.II (1919), nr.156 (19 septembrie), p.1. (semnat: *N.C.*).

[UN GUVERN DE GENERALI]. „Chemarea“, an.II (1919), nr. 166 (29 septembrie), p.1.

PESTE CAPETELE A ȘASE GENERALI... „Chemarea“, an.II (1919), nr.174 (7 octombrie), p.1.

LĂMURIRE. „Chemarea“, an.II (1919), nr.187 (20 octombrie), p.1.

MAREA ÎNTRUNIRE A LIGII CONSTITUȚIONALE. DISCURSUL DOMNULUI N.D.COCEA, [din sala „Dacia“, din ziua de luni, 20 octombrie, 1919]. „Chemarea“, an. II (1919), nr. 188 (21 octombrie), p.2 și 4.

PENTRU COANA VETA... „Chemarea“, an.II (1919), nr.191 (24 octombrie), p.1 (semnat: *Ioan Nicoară*).

PROFEȚIE... „Chemarea“, an.II (1919), nr.192 (25 octombrie), p.1 (semnat: *Ioan Nicoară*).

CRIZA MINISTERIALĂ. „Chemarea“, an.II (1919), nr.194 (27 octombrie), p.1 (semnat: *I.N.*).

NOI ȘI SOCIALIȘTII. „Chemarea“, an.II (1919), nr.198 (31 octombrie,) p.1 (semnat: *N.D.C.*).

„TRĂIASCĂ REGELE!“ „Chemarea“, an.II (1919), nr.199 (1 noiembrie), p.1.

CHEMAREA ROȘIE. „Chemarea roșie“, 1919, 2 noiembrie, p.1 (art. ne-semnat).

CĂTRE PRIETENI ȘI CĂTRE DUȘMANI. „Chemarea roșie“, 1919, 3 noiembrie, p.1.

SUSPENDAREA „CHEMĂREI“, „Facla“, 1919, 6 noiembrie, p.1 (art. ne-semnat).

O ENORMITATE: SUSPENDAREA „CHEMĂREI“. „Facla“, 1919, 7 noiembrie (art. ne-semnat).

„CHEMAREA“ ÎNĂBUȘITĂ. „Facla“, 1919, 8 noiembrie p. 1 (art. ne-semnat).

BESTIILE NEGRE. „Facla“, 1919, 8 noiembrie, p.1 (semnat: *N.C.*).

BIRUINȚĂ. „Facla“, 1919, 9 noiembrie, p.1 (art. ne-semnat).

„CHEMAREA“ SFÎȘIATĂ. „Facla“, 1919, 9 noiembrie, p.1 (art. ne-semnat).

„COMUNICATUL“ BESTIILOR NEGRE. „Facla“, 1919, 9 noiembrie, p.1 (art. ne-semnat).

IMBECILII! „Torța“, 1919, 12 noiembrie, p.1.

DEȘTEPTII. „Clopotul“, 1919, 13 noiembrie, p.1 (semnat: *Ion Nicoară*).

„NEAMUL“ MINTE. „Clopotul“, 1919, seria II, nr.4 (16 noiembrie) p.1 (semnat: *N.D.C.*).

CUVÎNT ÎNAINTE. „Clopotul“, 1919, seria a II-a, nr.9 (21 noiembrie), p.1.

ALEXANDRU VLAHUȚĂ. „Clopotul“, 1919, seria a II-a, nr.9 (21 noiembrie), p.1. (semnat: *I.N.*).

PRIMA IMPRESIE. „Clopotul“, 1919, seria a II-a, nr.10 (22 noiembrie), p.1.

MESAGIUL. „Clopotul“, 1919, seria a II-a, nr.10 (22 noiembrie), p. 2 (semnat: *N.D.C.*).

„AFARĂ COCEA!...“ „Clopotul“, 1919, 28 noiembrie, p.1.

INCOERENȚĂ. „Clopotul“, 1919, 11 decembrie, p.2 (semnat: *N.D.C.*).

PRIMA ZI LINIȘTITĂ ȘI RODNICĂ. „Clopotul“, 1919, 12 decembrie, p.2 (semnat: *N.D.C.*).

1 520 400. „Clopotul“, 1919, 13 decembrie, p.1.
ZIUA ROȘIE. „Clopotul“, 1919, 14 decembrie, p.1 (semnat: *N.D.C.*).
PARLAMENTUL NEPUTINȚEI. „Clopotul“, 1919, 18 decembrie, p.1.
CAMERA. PROGRAMUL. „Clopotul“, 1919, 18 decembrie, p.2 (semnat: *N.D.C.*).
DUIELUL. „Clopotul“, 1919, 20 decembrie, p.1 (semnat: *I.N.*).
[„CHEMAREA“ REAPARE] „Chemarea“, an.II (1919), nr.248 (21 decembrie), p.1.
CONVORBIRE CU MAUTUCENKO. „Chemarea“, an. II (1919), nr. 248 (21 decembrie), p.1 (semnat: *I.N.*).
SIMPLĂ ÎNTREBARE. „Chemarea“, an.II (1919), nr.249 (23 decembrie), p.1. (semnat: *I.N.*).
AJUNGE! „Chemarea“, an.II (1919), nr.250 (24 decembrie), p.1 (semnat: *I.N.*).
BLOCUL VORBEȘTE... „Chemarea“, an.II (1919), nr.250 (24 decembrie), p.2 (semnat: *N.D.C.*).
LAȘI ȘI PROȘTI. „Chemarea“, an.III (1920), nr.256 (1 ianuarie), p.1 (semnat: *I.N.*).
IARĂȘI PRESA. „Chemarea“, an.III (1920), nr.258 (3 ianuarie), p.1 (semnat: *I.N.*).
DARUL DE CRĂCIUN. „Chemarea“, an.III (1920), nr.261 (7 ianuarie), p.1.
CĂPITANUL MOȘ TEACĂ-GĂNESCU ȘI-A FRÎNT GÎTUL. „Chemarea“, an.III (1920), nr. 261 (7 ianuarie), p.1 (semnat: *I.N.*).
CUM SE FACE REVOLUȚIA. „Chemarea“, an.III (1920), nr.263 (15 ianuarie), p.1.
TELEGRAMA PRINȚULUI CAROL. „Chemarea“, an.III (1920), nr.269 (22 ianuarie), p.1.
DOCTORUL RACOVSKI ȘI SOCIALIȘTII. „Chemarea“, an.III (1920), nr.272 (26 ianuarie), p.1 (semnat: *Lux*).
CUM SE FACE REVOLUȚIA! SUB GIULGIUL IERNII. „Chemarea“, an.III (1920), nr. 284 (9 februarie), p.1-2.
CUM SE FACE REVOLUȚIA! NOTE ȘI AMINTIRI DIN RUSIA REVOLUȚIONARĂ. (2) „Chemarea“, an.III (1920), nr.285 (14 februarie), p.2.
CUM SE FACE REVOLUȚIA! NOTE ȘI AMINTIRI DIN RUSIA REVOLUȚIONARĂ. *Pine. Pine.* (3) „Chemarea“, an.III (1920), nr.286 (12 februarie), p.2.
RUȘINEA! „Chemarea“, an.III (1920), nr.286 (12 februarie), p.2.

CUM SE FACE REVOLUȚIA! NOTE ȘI AMINTIRI DIN RUSIA REVOLUȚIONARĂ. (4) „Chemarea“, an.III (1920), nr.287 (13 februarie), p.2.
CUM SE FACE REVOLUȚIA. NOTE ȘI AMINTIRI DIN RUSIA REVOLUȚIONARĂ. (5) „Chemarea“, an.III (1920), nr.289 (14 februarie), p.2.
CUM SE FACE REVOLUȚIA. NOTE ȘI AMINTIRI DIN RUSIA REVOLUȚIONARĂ. (6) „Chemarea“, an.III (1920), nr.290 (15 februarie), p.2.
URLĂTOAREA. „Chemarea“, an.III (1920), nr. 290(15 februarie), p.2.
HOȚII DE LA MARELE CARTIER. „Chemarea“, an.III (1920), nr. 294 (22 februarie), p.1.
UN COLONEL ANCHETEAZĂ HOȚIILE M.C.G. „Chemarea“, an. III (1920), nr.295 (23 februarie), p.1.
NOI CRIME ȘI HOȚI ÎN SARCINA M.C.G. „Chemarea“, an.III (1920), nr. 296 (25 februarie), p.1.
SERVITORII CAUZEI DUȘMANE. „Chemarea“, an.III (1920), nr. 297 (28 februarie), p.1 (semnat: *I.N.*).
PENTRU AMNISTIE! PENTRU DEMOBILIZARE ȘI PENTRU PACE! „Chemarea“, an.III (1920), nr.301 (1 martie), p.1.
ÎN JURUL FRAUDELOR DE LA M.C.G. „Chemarea“, an. III (1920), nr.302 (3 martie), p.1.
ULTIMELE ZVÎRCOLIRI ALE HIENELOR BRĂȚIENISTE. „Chemarea“, an.III (1920), nr.303 (4 martie), p.1 (semnat: *N.D.C.*).
ÎNTRE TRON ȘI ȚARĂ. „Chemarea“, an. III (1920), nr.312 (14 martie), p.1.
13 MARTIE 1907 — 13 MARTIE 1920. „Chemarea“, an.III (1920), nr.314 (16 martie), p.1.
„REGELE ȚĂRĂNIMII!“ „Chemarea“, an.III (1920), nr.315 (17 martie), p.1.
ÎNVĂȚĂMÎNTUL. „Chemarea“, an.III (1920), nr.316 (18 martie), p.1 (semnat: *I.N.*).
REGELE... „Chemarea“, an.III (1920), nr.317 (19 martie), p.1.
PENTRU CITITORI. „Chemarea“, an.III (1920), nr.318 (20 martie), p.1. (semnat: *N.D.C.*).
CERUL SE LUMINEAZĂ... „Chemarea“, an.III (1920), nr.318 (20 martie), p.1.
SĂ DĂM CEZARULUI CE E AL CEZARULUI. „Chemarea“, an.III (1920), nr. 320 (22 martie), p.1.
SPRE DIZOLVARE. „Chemarea“, an.III (1920), nr.325 (27 martie), p.1.

- BRIAND ȘI ROMÂNIA. „Chemarea“, an.III (1920), nr.325 (27 martie), p.1 (semnat: *N.D.C.*).
- AVALANȘA. „Chemarea“, an.III (1920), nr.327 (31 martie), p.1.
- DE LA ALEXANDRU ION I CUZA LA FERDINAND I DE HOHENZOLLERN. „Chemarea“, an. III (1920), nr. 330 (3 aprilie), p. 1.
- ÎN AJUNUL MESAJULUI. „Chemarea“, an.III (1920), nr.392 (21 iunie), p.1.
- TEROAREA ALBĂ ÎN PARLAMENT. „Chemarea“, an.III (1920), nr.406 (8 iulie), p.1.
- O RUȘINE. „Chemarea“, an.III (1920), nr.412 (15 iulie), p.2.
- MAREA GREVĂ DE LA POȘTĂ. „Chemarea“, an.III (1920), nr.413 (16 iulie), p.2.
- CUVÎNTAREA DOMNULUI N.D.COCEA ROSTITĂ ÎN ȘEDINȚA CAMEREI DE LA 11 AUGUST, LA DISCUȚIA ASUPRA LEGII POLITISTE A DOMNULUI TRANCU-IAȘI. „Chemarea“, an. III (1920), nr. 438 (14 august), p.1–2; nr. 439 (15 august), p.1–2. În cursul anului 1920 N.D. Cocea mai ține în Cameră o serie de discursuri, cuvîntări, interpelări etc., care apar a doua zi în ziarul „Chemarea“. Vezi numerele din zilele de 19, 22 iulie; 13, 20, 21, 26, 27 august; 6, 7, 13, 17, 25, 28 decembrie.
- „FACLA“, SOCIETATE ANONIMĂ DE TIPOGRAFIE, LIBRĂRIE ȘI EDITURĂ. „Chemarea“, an.III (1920), nr.451 (29 august), p. 2.
- SPECTRUL FOAMEI. „Chemarea“, an.III (1920), nr.486 (10 octombrie), p.1.
- LOGodne PRINCIARE. „Chemarea“, an.III (1920), nr.487 (11 octombrie), p.1.
- VIN BRĂȚIENII!!... „Chemarea“, an.III (1920), nr.488 (13 octombrie), p.1.
- STRIGOII... „Chemarea“, an.III (1920), nr.489 (14 octombrie), p.1.
- GREVA GENERALĂ. „Chemarea“, an.III (1920), nr.490 (15 octombrie), p.1.
- INTERVIU CU DOMNUL BĂILEANU. „Chemarea“, an.III (1920), nr.491 (16 octombrie), p.1 (semnat: *I.N.*).
- NOI ȘI SOVIETELE. „Chemarea“, an.III (1920), nr.492 (17 octombrie), p.1 (art. nesemnat).
- ELISABETA DE SPARTA. „Chemarea“, an.III (1920), nr.493 (18 octombrie), p. 1.
- GREVA. „Chemarea“, an.III (1920), nr.494 (20 octombrie), p.1.
- CĂTRE GREVA GENERALĂ. „Chemarea“, an.III (1920), nr.495 (21 octombrie), p.1–2.
- DE LA LLOYD GEORGE LA „TATA“ AVERESCU. „Chemarea“, an.III (1920), nr.501 (29 octombrie), p.1.
- GREVA GENERALĂ A ÎNCETAT. „Chemarea“, an. III (1920), nr. 501 (29 octombrie), p.3 (semnat: *I.N.*).
- DUPĂ GREVĂ. „Chemarea“, an.III (1920), nr.502 (30 octombrie), p.1.
- INTERNAȚIONALĂ ARTEI ȘI A CUGETĂRII. „Chemarea“, an. III (1920), nr.503 (31 octombrie), p. 1–2.
- LĂSAȚI CENZURA! „Chemarea“, an.III (1920), nr.504 (1 noiembrie), p.1.
- MINISTRUL DE INTERNE. „Chemarea“, an.III (1920), nr.506 (4 noiembrie), p.1.
- INTERNAȚIONALĂ ARTEI ȘI A CUGETĂRII. „Chemarea“, an. III (1920), nr.509 (7 noiembrie), p.1–2).
- INTERNAȚIONALĂ ARTEI ȘI A CUGETĂRII. „Chemarea“, an. III (1920), nr.514 (14 noiembrie), p.1–2.
- CASCADEA EROILOR. „Chemarea“, an.III (1920), nr.520 (20 noiembrie), p.1.
- NOROCUL ROMÂNIEI!! „Chemarea“, an. III (1920), nr.521 (22 noiembrie), p.1.
- ÎNAPOI, SPRE BIZANȚ! „Chemarea“, an.III (1920), nr. 522 (24 noiembrie), p.1.
- VISURI ȘI ȘOTII. „Chemarea“, an.III (1920), nr.523 (25 noiembrie), p.1.
- „FACLA“ REAPARE. „Facla“, an.VII (1923), nr.1 (6 ianuarie), p. 3–6).
- ALE TALE, DINTRU ALE TALE ISRAEL! „Facla“, an.VII (1923), nr.1 (6 ianuarie), p.14–16, (semnat: *Ioan Nicoară*).
- ATENEUL. „Facla“, an.VII (1923), nr.1 (6 ianuarie), p.21 (semnat: *I.N.*).
- BILANȚUL... „Facla“, an.VII (1923), nr.2 (13 ianuarie), p.27–29.
- ADEVĂRURI PARADOXALE. „Facla“, an.VII (1923), nr.2 (13 ianuarie), p.36–38 (semnat: *Ioan Nicoară*).
- ANONIMII. „Facla“, an.VII (1923), nr.2 (13 ianuarie), p.40–41 (semnat: *N.L.*).
- PENTRU LUMINAREA MINTILOR.. PENTRU ÎNĂLȚAREA SUFLETELOR. „Facla“, an.VII (1923), nr.3 (20 ianuarie), p. 51–53.
- DE VORBĂ CU UN CIZMAR. „Facla“, an.VII (1923), nr.3 (20 ianuarie), p.60–61 (semnat: *I.N.*).

VREȚI UN PROGRAM? NU AVEM. VREȚI UN GUVERN? NU AVEM. „Facla“, an.VII (1923), nr.4 (27 ianuarie), p.84—86 (semnat: *N.D.C.*).

CREDINȚA NOASTRĂ. „Facla literară“, an.I (1923), nr.1 (1 februarie), p.2.

ANCHETA NOASTRĂ. „Facla literară“, an.I (1923), nr.1 (1 februarie), p.9 (art. nesemnat).

CĂRȚI STRĂINE. „Facla literară“, an. (1923), nr.1 (1 februarie), p.14 (art. nesemnat.).

POGROMUL ÎNCEPE... „Facla“, an.VII (1923), nr.5 (3 februarie), p.99—101.

STUDENTUL. „Facla literară“, an. I (1923), nr. 2 (8 februarie), p.19—20.

CARTEA IEFTINĂ. „Facla literară“, an.I (1923), nr. 2(8 februarie), p.22 (art. nesemnat).

IZER DE-ACUM ȘI IZER DE ALTĂDATĂ. „Facla literară“, an. I (1923), nr.2 (8 februarie), p.45 (semnat: *I.N.*).

O NOUĂ GREȘALĂ. „Facla“, an.VII (1923), nr.6 (10 februarie), p.123—125 (semnat: *N.D.C.*).

ÎNAPOI, SPRE SPANIA. „Facla“, an.VII (1923), nr.6 (10 februarie), p.130—131 (semnat: *I.N.*).

...ȘI RĂSPUNSUL. „Facla“, an.VII (1923), nr.6 (10 februarie), p.139—140 (semnat: *N.D.C.*).

SUCCESUL OBLIGĂ... „Facla“, an.VII (1923), nr.7 (17 februarie), p.151 (art. nesemnat).

O GREVĂ. „Facla“, an. VII (1923), nr.7 (17 februarie), p.161—162 (semnat: *I.N.*).

RĂSPLATA. „Facla“, an.VII (1923), nr.8 (24 februarie), p.178—179 (semnat: *I.N.*).

O SENTINȚĂ DREAPTĂ. „Facla“, an.VII (1923), nr.9 (3 martie), p.195 (semnat: *I.N.*).

VOM VEGHEA. „Facla“, an.VII (1923), nr.9 (3 martie), p.206 (semnat: *Lux*).

O MARE ANIVERSARE. „Facla“, an.VII (1923), nr.10 (10 martie), p.218—219.

JEAN JAURÈS. „Facla“, an.VII (1923), nr.10 (10 martie), p.226 (art. nesemnat).

PENTRU O VACĂ. „Facla“, an.VII (1923), nr.10 (10 martie), p.245 (semnat: *Lux*).

„AFRODITA“ de *Pierre Louys* — traducere de N.D.Coce. „Facla literară“, an. I (1923), nr.7 (15 martie), p.181—187; nr.8 (22 martie), p.201—220; nr.9 (29 martie), p.231—253.

DOUĂ AVORTURI. „Facla“, an.VII (1923), nr.11 (17 martie), p.275—276 (semnat: *I.N.*).

RĂSPUNZĂTORUL! „Facla“, an.VII (1923), nr.12 (24 martie), p.2—4.

LA BUDAPESTA! „Facla“, an.VII (1923), nr.12 (24 martie), p.5 (semnat: *Habakuk*).

REMINISCENȚE ȘI PREVIZIUNI. „Facla“, an.VII (1923), nr.13 (31 martie), p.35—36 (semnat: *Ioan Nicoară*).

PRINCIPATUL BUFTEA. „Facla“, an.VII (1923), nr.13 (31 martie), p.61 (semnat: *Hbk.*).

UCIGAȘA DOCTORULUI CARNIOL . „Facla“, an.VII (1923), nr.14 (7 aprilie), p.66 (semnat: *I.N.*).

MIDAS ARE URECHI DE MĂGAR. „Facla“, an.VII (1923), nr.14 (7 aprilie), p.89—90 (semnat: *Hbk.*).

„ÎN GRĂDINA LUI EPICUR“ de *Anatole France*, traducere de N.D.Coce. „Facla literară“, an.I (1923), nr.11 (12 aprilie), p.19—27; nr.12 (19 aprilie), p.58—60.

ÎN PRAJMA CRIMEI. „Facla“, an.VII (1923), nr.15 (14 aprilie), p.98—99 (semnat: *I.N.*).

REVOLUȚIA ÎN ROMÂNIA. „Facla“, an.VII (1923), nr.15 (14 aprilie), p.100—101 (semnat: *I.N.*).

ARCUL DE TRIUMF SE SURPĂ... „Facla“, an.VII (1923), nr.15, (14 aprilie), p.121 (art. nesemnat).

DINASTIA ÎN VOIAJ. „Facla“, an.VII (1923), nr.15 (14 aprilie), p.126—127 (semnat: *Habakuk*).

ȘANDRAMAUA PÎRIIE. „Facla“, an.VII (1923), nr.16 (21 aprilie), p.131—132 (art. nesemnat).

CE FACE OPOZIȚIA?... DOARME?! „Facla“, an.VII (1923), nr.17 (28 aprilie), p.162—163.

ANARHIA LIBERALĂ. „Facla“, an.VII (1923), nr.17 (28 aprilie), p.166 (semnat: *I.N.*).

CELE DOUĂ SUTE DE DOSARE. „Facla“, an.VII (1923), nr.18 (5 mai), p.213—214 (semnat: *Habakuk*).

FILMUL ÎNCORONĂRII. „Facla“, an.VII (1923), nr.18 (5 mai), p.214—215 (semnat: *Hbk.*).

PROCESUL COCEA — REGELE FERDINAND ÎNCEPE. „Facla“, an.VII (1923), nr.19 (12 mai), p.218—220.

FERICIT CA DOMNUL CORBESCU. „Facla“, an.VII (1923), nr.19 (12 mai), p.237—238 (semnat: *Habakuk*).

MAJESTATEA-SA ȘI SCUMPETEA TRAIULUI. „Facla“, an. VII (1923), nr.19 (12 mai), p.239 (art. nesemnat).

CE TREBUIE SĂ FIE ȘI CE VA FI PROCESUL MEU CU REGELE FERDINAND. „Facla“, an.VII (1923), nr.20 (19 mai), p.242—244.

STUPIDA AGRESIUNE. „Facla“, an.VII (1923), nr.20 (19 mai), p.246—247 (semnat: *N.D.C.*).

INSPECTORUL AERONAUTICII. „Facla“, an.VII (1923), nr.20 (19 mai), p.260—261 (semnat: *Habakuk*).

REPUBLICĂ SAU MONARHIE? „Facla“, an.VII (1923), nr.21 (26 mai), p.266—268.

REGELE JANDARMILOR. „Facla“, an.VII (1923), nr.21 (26 mai), p.270—271 (semnat: *Habakuk*).

DOUĂ LA CATRINDALĂ... „Facla“, an. VII (1923) nr.21 (26 mai), p.283 (semnat: *Hbk.*).

LIGA „DREPTURILOR OMULUI“ A LUAT FIINȚĂ. „Facla“, an. VII (1923), nr.22 (2 iunie), p.290—291.

SSST! TĂCERE! „Facla“, an. VII (1923), nr.22 (2 iunie), p.292 (semnat: *Habakuk*).

ANCHETELE?... PENTRU CE? „Facla“, an.VII (1923), nr.22 (2 iunie), p.305—306 (semnat: *I.N.*).

STATUIA DE LA GARĂ. „Facla“, an.VII (1923), nr.22 (2 iunie), p.309—310 (semnat: *Hbk.*).

LIGA „DREPTURILOR OMULUI“ A LUAT FIINȚĂ. „Facla“, an. VII (1923), nr.22 (2 iunie), p.311 (art. ne-semnat).

10000 DE CETĂȚENI SĂ FIE PEA MULȚ? „Facla“, an.VII (1923), nr.23 (9 iunie), p.314—315.

DOUĂ NEAMURI, DOUĂ VIETI ȘI DOUĂ TESTAMENTE. „Facla“, an.VII (1923), nr.23 (9 iunie), p.317—318 (semnat: *Ioan Nicoară*).

R.M.S. ȘI M.M.L.L. „Facla“, an.VII (1923), nr.24 (16 iunie), p. 338—339 (semnat: *Ioan Nicoară*).

NAPOLEON TĂNASE „Facla“, an.VII (1923), nr.24 (16 iunie), p. 356—357 (semnat: *Habakuk*).

ÎN AJUNUL PROCESULUI. „Facla“, an.VII (1923), nr.25 (23 iunie), p.366—367.

PENTRU ROMÂNII DIN JUGOSLAVIA. „Facla“, an.VII (1923), nr.25 (23 iunie), p.375—376 (semnat: *Hbk.*).

CONDAMNAT! „Facla“, an.VII (1923), nr.26 (30 iunie), p.378—379.

L. „D.O.“[*Liga „Drepturilor omului“*]. „Facla“, an.VII (1923), nr.26 (30 iunie), p.380 (art. ne-semnat).

O INTELIGENȚĂ S-A STINS. „Facla“, an. VII (1923), nr.26 (30 iunie), p.383—384 (semnat: *Ioan Nicoară*).

PRINCIPELE MUCIOLINI. „Facla“, an.VII (1923), nr.26 (30 iunie), p.394 (semnat: *Hbk.*).

JEAN TEHAȘ. „Facla“, an.VII (1923), nr.26 (30 iunie), p. 395—396 (semnat: *Habakuk*).

VINTILEANCA... „Facla“, an.VII (1923), nr.27 (7 iulie), p.402 (art. ne-semnat).

ÎN URMA COMLOTULUI DE LA HALICI. „Facla“, an.VII (1923), nr.27 (7 iulie), p. 403—407 (semnat: *I.N.*).

TICĂLOȘII!... „Facla“, an.VII (1923), nr.27 (7 iulie), p. 408(art. ne-semnat).

CUM TREBUIE SĂ FIE UN REGE. „Facla“, an.VII (1923), nr.27 (7 iulie), p.414 (semnat: *Hbk.*).

NACHT ȘI VINTILEANCA. „Facla“, an.VII (1923), nr.27 (7 iulie), p.415—416 (art. ne-semnat).

OMUL CINSTIT. „Facla“, an.VII (1923), nr.27 (7 iulie), p.417—418 (semnat: *Habakuk*).

ȘOBOLANUL LA PARLAMENT. „Facla“, an.VII (1923), nr.28 (14 iulie), p. 426 (art. ne-semnat).

REGELE ALBANIEI. „Facla“, an.VII (1923), nr.28 (14 iulie), p. 436—437 (semnat: *Hbk.*).

LA INDEX! „Facla“, an.VII (1923), nr.28 (14 iulie), p. 437 (art. ne-semnat).

CINE ARE LEGĂTURI CU DUȘMANII ȚĂRII? „Facla“, an.VII (1923), nr.29 (21 iulie), p.442—443.

URECHILE REGALE. „Facla“, an. VII (1923), nr.29 (21 iulie), p. 444—445 (semnat: *I.N.*).

DE-A JUSTIȚIA. „Facla“, an.VII (1923), nr.29 (21 iulie), p.452—453 (semnat: *Hbk.*).

ATENTATUL ÎMPOTRIVA SLĂNINEI DOMNULUI GENERAL MOȘOIU. „Facla“, an.VII (1923), nr.29 (21 iulie), p.454—455 (semnat: *Habakuk*).

FRONTUL NEGRU ÎMPOTRIVA LIGII „DREPTURILOR OMULUI“. „Facla“, an.VII (1923), nr.31 (5 august), p.474 (semnat: *Fcl.*).

„POLITICA DE SĂRUT MÎNA“. „Facla“, an.VII (1923), nr.31 (5 august), p.475—476 (semnat: *Hbk.*).

DE LA NICU METZ CITIRE. „Facla“, an.VII (1923), nr.31 (5 august), p.477—478 (semnat: *I.N.*).

CAUZE IDENTICE, EFECTE SIMILARE. „Facla“ an.VII (1923), nr.31 (5 august), p.485 (semnat: *H.*).

BINEFĂCĂTOAREA COALIȚIE A PROȘTILOR. „Facla“, an.VII (1923), nr.31 (5 august), p.491—492 (art. nesemnat).

ASTA, NU! „Facla“, an.VII (1923), nr. 31 (5 august), p. 494—495 (semnat: *Habakuk*).

REGELE AD-INTERIM. „Facla“, an. VII (1923), nr.31 (5 august), p.498—499 (semnat: *Hbk*).

PRESA BRĂTIENISTĂ. „Facla“, an.VII (1923), nr.31 (5 august), p.501—502 (semnat: *I.N.*).

AGONIA UNUI IMPERIU. „Facla“, an.VII (1923), nr.33 (19 august), p.506—508.

PRĂBUȘIREA GERMANIEI. „Facla“, an.VII (1923), nr.33 (19 august), p.510—511 (semnat: *Hbk*).

CAZUL SCHMERGEL. „Facla“, an. VII (1923), nr.33 (19 august), p. 513—514 (semnat *Habakuk*).

O PREFECTURĂ MÎNCATĂ DE PLOȘNIȚE. „Facla“, an.VII (1923), nr.33 (19 august) p. 515—516 (art. nesemnat).

CRONICA TEATRALĂ. „Facla“, an.VII (1923), nr.33 (19 august), p. 519—520 (semnat: *H.*).

BARCA PE VALURI... „Facla“, an.VII (1923), nr. 34 (26 august), p.522 (art. nesemnat).

NEPUTINGIOȘI SAU RIDICOLI? SAU ȘI UNA ȘI ALTA? „Facla“, an.VII (1923), nr.34 (26 august), p.523—525 (semnat: *N.D.C.*).

SE ÎNCEPE... „Facla“, an.VII (1923), nr.34 (26 august), p.527—528 (semnat: *Hbk*).

DOMNUL IORGA ȘI... AIUREA! „Facla“, an.VII (1923), nr.34 (26 august), p. 529—531 (semnat: *Habakuk*).

NOI PRIGOANE ÎMPOTRIVA „FACLEI“. „Facla“, an.VII (1923), nr.35 (1 septembrie), p.538 (art. nesemnat).

CASTELUL REGAL DE LA MAMAIA. „Facla“, an.VII (1923), nr. 35 (1 septembrie), p. 542—543 (semnat: *Habakuk*).

UN GINERE ÎN MIZERIE. „Facla“, an.VII (1923), nr.35 (1 septembrie), p.546 (art. nesemnat).

PĂȚANIA LUI NICOLAIE LAZAN. „Facla“, an.VII (1923), nr.35 (1 septembrie) p.547—548 (semnat: *Hbk*).

DICTATORUL. „Facla“, an.VII (1923), nr.36 (9 septembrie), p.555—556 (art. nesemnat).

TURBATUL MUSSOLINI. „Facla“, an.VII (1923), nr.36 (9 septembrie), p.563—564 (art. nesemnat).

SLATINA. „Facla“, an.VII (1923), nr.36 (9 septembrie), p.565—566 (semnat: *Hbk*).

CLEPTOMANIA EPIDEMICĂ. „Facla“, an.VII (1923), nr. 37 (15 septembrie), p. 571—573 (semnat: *Hbk*).

RECUNOȘȚINȚĂ CU SILA. „Facla“, an.VII (1923), nr.37 (15 septembrie), p. 574—575 (semnat: *H.*).

ȘOBOLANII ÎN ȚARA BÎRSEI. „Facla“, an.VII (1923), nr.37 (15 septembrie), p.579—580 (semnat: *Habakuk*).

NAȚIONALISM ȘI GRAMATICĂ. „Facla“, an.VII (1923), nr.38 (22 septembrie), p.591—592 (semnat: *Hbk*).

POVEȘTEA UNUI PUI DE GĂINĂ... „Facla“, an.VII (1923), nr.38 (22 septembrie), p.593—594 (semnat: *Habakuk*).

REVOLUȚIA DIN BULGARIA. „Facla“, an. VII (1923), nr. 39 (29 septembrie), p. 605—606 (semnat: *Hbk*).

APOGEUL CRIZEI FINANCIARE. „Facla“, an.VII (1923), nr.39 (29 septembrie), p.612—613 (semnat: *Habakuk*).

UN ATENTAT ODIOS ȘI STUPID. „Facla“, an.VII (1923), nr.41 (13 octombrie), p.634 (semnat: *F.*).

CE VOR FASCIȘTII? CINE SÎNT FASCIȘTII? „Facla“, an. VII (1923), nr.41 (13 octombrie), p.640—646.

„FASCIA STUDENTEASCĂ“ ȘI „FASCIA MILITARĂ“. „Facla“, an. VII (1923), nr.42 (20 octombrie), p.650—654.

SIMBOLUL. „Facla“, an.VII (1923), nr.42 (20 octombrie), p.655—656 (art. nesemnat).

TEATRUL DE PĂPUȘI AL MAJESTĂȚII-SALE. „Facla“, an.VII (1923), nr.42 (20 octombrie), p.657—658 (semnat: *Habakuk*).

DEAGAPO... „Facla“, an.VII (1923), nr.42 (20 octombrie), p.659—660 (semnat: *Hbk*).

ROADELE ACTIVITĂȚII HULIGANICE. „Facla“, an.VII (1923), nr.42 (20 octombrie), p.662—663 (semnat: *Hbk*).

UN DEPUTAT, CA UN NUMĂR DE CAFÉ CONCERT. „Facla“, an. VII (1923), nr.42 (20 octombrie), p.663—664 (semnat: *H.*).

O SEMIINFAMIE. „Facla“, an.VII (1923), nr.43 (27 octombrie), p. 670—671 (semnat: *Habakuk*).

MASARYK LA PARIS. „Facla“, an.VII (1923), nr.43 (27 octombrie), p.674 (semnat: *I.N.*).

SIC TRANSIT... „Facla“, an.VII (1923), nr.43 (27 octombrie), p.676 (semnat: *Hbk*).

AZILUL REGILOR. „Facla“, an.VII (1923), nr.48 (1 decembrie), p.750—751 (semnat: *Fcl*).

ONORATĂ CURTE. [*Apărarea lui N.D.Cocca în procesul cu regele Ferdinand*]. „Cuvîntul liber“, an.I (1924), seria a II-a, nr.24 (5 iulie), p.2—13.

ÎN PRAGUL MARILOR EVENIMENTE. „Facla“, an.VII (1925), nr. 1 (26 aprilie), p.1.

PENTRU „ANUMITA PRESĂ“. „Facla“, an.VII (1925), nr.1 (26 aprilie), p.1 (semnat: *Facla* și *Chemarea*).

CA PE COMUNIȘTI! „Facla“, an.VII (1925), nr.1 (26 aprilie), p.1 (art. nesemnat).

O LECȚIE. „Facla“, an.VII (1925), nr.2 (27 aprilie), p.1.

CHEMARE CĂTRE CITITORII NOȘTRI. „Facla“, an.VII (1925), nr.2 (27 aprilie), p.1 (semnat: „*Facla*“).

PE MALURILE DUNĂRII. Roman de *Panait Istrati*, tradus de N. D.Cocea. „Facla“, an.VII (1925), nr.2 (27 aprilie), p.1, 3; nr.3 (29 aprilie), p.2; nr. 4 (30 aprilie), p.2; nr.5 (1 mai), p.2; nr.8 (6 mai), p.2; nr.9 bis (7 mai), p.2; nr.11 (9 mai), p.2; nr.12 (10 mai), p.2; nr.13 (11 mai), p.2; nr.15 (14 mai), p.2; nr.22 bis (23 mai), p.2; nr.23 (24 mai), p.2; nr.24 (25 mai), p.2; nr.26 (28 mai), p.2; nr.27 (29 mai), p.2; nr.28 (30 mai), p.2; nr.30 (1 iunie), p.2; nr.31 (3 iunie), p.2.

CLARIFICARE. „Facla“, an.VII (1925), nr.3 (29 aprilie), p. 1.

PAN HALIPA. „Facla“, an.VII (1925), nr.4 (30 aprilie), p.1.

VAX! „Facla“, an.VII (1925), nr.4 (30 aprilie), p.1 (art. nesemnat).

EXCELENȚA-SA [IOAN] I. H.H. PANTELIMON — Roman — Fragment: *Vine domnița!*... „Contemporanul“, an.IV (1925), nr. 57—58 (aprilie), p.6—7.

O RUȘINE... „Facla“, an.VII (1925), nr.5 (1 mai), p.1.

1 MAI. „Facla“, an.VII (1925), nr.6 (2 mai), p.1.

DOMNUL STERE... „Facla“, an.VII (1925), nr.7 (3 mai), p.1.

DATORIA OPOZIȚIEI. „Facla“, an.VII (1925), nr.8 (6 mai), p.1.

ZIUA DOMNULUI IORGA. „Facla“, an.VII (1925), nr.9 bis (7 mai), p.1.

O ZI ISTORICĂ. „Facla“, an.VII (1925), nr.9 bis (7 mai), p.1 (art. nesemnat).

DEZASTRUL. „Facla“, an.VII (1925), nr.9 bis (7 mai), p.1 (art. nesemnat).

MAI TARE CA TERENCE. „Facla“, an.VII (1925), nr.10 (8 mai), p.1 (art. nesemnat).

DOUĂ MARI EVENIMENTE. „Facla“, an.VII (1925), nr.11 (9 mai), p.1.

CĂTRE DIRECTORII DE ZIARE ȘI ZIARIȘTII DIN CAPITALĂ. „Facla“, an.VII (1925), nr.11 (9 mai), p.1 (semnat: *Facla*).

ARMISTIȚIU. „Facla“, an.VII (1925), nr.12 (10 mai), p.1.

AJUNGE! „Facla“, an.VII (1925), nr.12 (10 mai), p.1 (art. nesemnat).

DACĂ VREȚI SĂ RÎDEȚI... „Facla“, an.VII (1925), nr.13 (11 mai), p.1.

ELOGIU FUNEBRU. „Facla“, an.VII (1925), nr.14 (13 mai), p.1.

MIZERIA FUNCȚIONARULUI. „Facla“, an.VII (1925), nr.15 (14 mai), p.1.

CEREM AMNISTIA. „Facla“, an.VII (1925), nr.16 (15 mai), p.1.

ÎNCEPUTUL SFÎRȘITULUI. „Facla“, an.VII (1925), nr.17 (16 mai), p.1.

DE LA VORBE LA FAPTE. „Facla“, an.VII (1925), nr.19 (18 mai), p.1.

DUPĂ DIVERGENȚĂ. „Facla“, an.VII (1925), nr.21 (22 mai), p.1.

MAJORITATEA. „Facla“, an.VII (1925), nr.22 bis (23 mai), p.1.

LINGĂII. „Facla“, an.VII (1925), nr.22 bis (23 mai), p.1 (semnat: *Fc.*).

EXCELENȚA-SA DOMNUL GUȚĂ TĂTĂRESCU. „Facla“, an.VII (1925), nr.23 (24 mai), p.1.

SEMNELE VREMII. „Facla“, an.VII (1925), nr.24 (25 mai), p.1.

FRATELE VINTILĂ SAU LEGENDA SAHARIANĂ. „Facla“, an.VII (1925), nr.25 (26 mai), p.1.

NELEGIUIREA CONTINUĂ. „Facla“, an.VII (1925), nr.25 (26 mai), p.1 (art. nesemnat).

PIFTIA NAȚIONALĂ. „Facla“, an.VII (1925), nr.26 (28 mai), p.1.

EXCELENȚA-SA IOAN I.H.H. PANTELIMON — Roman — Fragment: *Suflet frământat în noapte*. „Contemporanul“, an.IV (1925), nr.59 (28 mai), p.9—10.

ACHITAREA... „Facla“, an.VII (1925), nr.27 (29 mai), p.1.

[DESTĂINUIRILE ȘI JUSTIFICĂRILE LUI BRĂILOIU]. „Facla“, an.VII (1925), nr.28 (30 mai), p.1 (art. nesemnat).

GUVERNUL AVERESCU. „Facla“, an.VII (1925), nr.29 (31 mai), p.1.

AMNISTIE, LIBERTATE, PACE. „Facla“, an.VII (1925), nr.30 (1 iunie), p.1.

LA MORMÎNTUL LUI NEMȚEANU. „Facla“, an.VII (1925), nr.30 (1 iunie), p.2.

PROGROMUL. „Facla“, an.VII (1925), nr. 31 (3 iunie), p.1.

CRIZA E DECLARATĂ. „Facla“, an.VII (1925), nr.32 (4 iunie), p.1.

VICTORIA BRUTEI. „Facla“, an.VII (1925), nr.34 (6 iunie), p.1.

CEI 16! „Facla“, an.VII (1925), nr. 34 (6 iunie), p.1 (semnat: *I.N.*).

JOS ILEGALISMUL! „Facla“, an.VII (1925), nr.36 (8 iunie), p.1.

CONGRESUL FUNCȚIONARILOR. „Facla“, an.VII (1925), nr.37 (10 iunie), p.1.

SENTINȚA ODIOSĂ ȘI RIDICOLĂ. „Facla“, an.VII (1925), nr. 38 (11 iunie), p.1 (semnat: *Ioan Nicoară*).

TOT CEI 16. „Facla“, an.VII (1925), nr. 38 (11 iunie), p. 1 (art. nesemn-
nat).
LA REGE! „Facla“, an. VII (1925), nr. 39 (12 iunie), p.1.
IAR SE UNELTEȘTE? „Facla“, an.VII (1925), nr. 39 (12 iunie), p.
1 (art. nesemnata).
ÎNMORMÎNTAREA. „Facla“, an.VII (1925), nr.40 (13 iunie), p.1
(semnat: *Ioan Nicoară*).
UN OM MULȚUMIT. „Facla“, an.VII (1925), nr.40 (13 iunie), p.1
(semnat: *Fic.*)
TRAGEDIA BULGARĂ. „Facla“, an.VII (1925), nr.41 (14 iunie),
p.1.
CINCI ANI DE RECLUZIUNE. „Facla“, an.VII (1925), nr. 42 (15
iunie), p.1 (semnat: *N.D.C.*).
JOS OLIGARHIA. „Facla“, an.VII (1925), nr.43 (17 iunie), p.1 (art.
nesemnata).
BĂTAIA. „Facla“, an.VII (1925), nr.45 (19 iunie), p.1.
ÎMPOTRIVA BĂTĂII. „Facla“, an.VII (1925), nr.45 (19 iunie), p.1
(art. nesemnata).
JANDARMII OMOARĂ. „Facla“, an.VII (1925), nr.46 (20 iunie),
p.1 (semnat: *Fcl.*).
LIGA ÎMPOTRIVA BĂTĂII. „Facla“, an.VII (1925), nr. 46 (20 iu-
nie), p.1 (semnat: *I.N.*).
MÎINE. „Facla“, an.VII (1925), nr.47 (21 iunie), p.1 (art. nesemnata).
SALARIAȚII... „Facla“, an.VII (1925), nr.48 (23 iunie), p.1.
O CONFERINȚĂ INTERNAȚIONALĂ. „Facla“, an.VII (1925), nr.
49 (24 iunie), p.1.
ZOOLOGIE BRĂTIENEASCĂ. „Facla“, an. VII (1925), nr. 50 (25
iunie), p.1 (art. nesemnata).
TOTUȘI, LA LUPTĂ! „Facla“, an.VII (1925), nr.51 (26 iunie), p.1.
S-AU ARS! „Facla“, an.VII (1925), nr.51 (26 iunie), p.1 (art. nesem-
nat).
DACĂ DUMNEALUI NU VREA... „Facla“, an.VII (1925), nr.52 (27
iunie), p.1. (art. nesemnata).
ÎNCĂ O REVOLUȚIE. „Facla“, an.VII (1925), nr.53, (28 iunie) p.1.
PE POVÎRNIȘUL LOGICEI. „Facla“, an.VII (1925), nr.54 (29 iu-
nie), p.1.
BLASCO IBANEZ CONTRA ROMÂNIEI? „Facla“, an.VII (1925),
nr.55 (1 iulie), p. 1 (semnat: *I.N.*).
TEROAREA... „Facla“, an.VII (1925), nr.56 (2 iulie), p.1.
FALȘURILE „VIITORULUI“. „Facla“, an.VII (1925), nr.57 (3 iu-
lie), p.1 (semnat: *I.N.*).

„O FORMIDABILĂ DESCOPERIRE!!“. „Facla“, an.VII (1925), nr.
57 (3 iulie), p.1.
FALȘURILE „VIITORULUI“. „Facla“, an.VII (1925), nr.58 (4 iu-
lie), p.1 (art. nesemnata).
MULT E DULCE... „Facla“, an.VII (1925), nr.58 (4 iulie), p.1 (sem-
nat: *Ioan Nicoară*).
ALARMA REACȚIUNII. „Facla“, an.VII (1925), nr.64 (10 iulie),
p.1.
REAUA CREDINȚĂ A „VIITORULUI“. „Facla“, an.VII (1925), nr.
64 (10 iulie), p.1 (art. nesemnata).
PENTRU GENERALUL NICOLEANU. „Facla“, an.VII (1925), nr.
66 (12 iulie), p. 1.
BASTILIA. „Facla“, an. VII (1925), nr.67 (14 iulie), p.1 (art. nesem-
nat).
ÎNTRE CELE DOUĂ LUMI. „Facla“, an.VII (1925), nr.68 (15 iu-
lie), p.1.
CĂTRE CITITORI. „Facla“, an.VII (1925), nr.69 (17 iulie), p.1. .
TOT PENTRU CITITORI. „Facla“, an.VII (1925), nr.70 (18 iulie),
p.1.
CUVÎNTUL ÎNALTEI CURȚI. „Facla“, an.VII (1925), nr.70 (18
iulie), p.1. (semnat: *F.*).
UN MILION PENTRU „FACIA“, „Facla“, an.VII (1925), nr.71 (19
iulie), p.1.
L.D.O. [*Liga „Drepturilor omului“*]. „Facla“, an.VII (1925), nr.71
(19 iulie), p.1 (art. nesemnata).
VĂ MULȚUMESC! „Facla“, an.VII (1925), nr.72 (20 iulie), p.1.
ÎMPĂCAREA ȚĂRĂNISTO-REGALĂ. „Facla“, an.VII (1925), nr.
73 (21 iulie), p.1.
GENERALUL MĂRDĂRESCU ARE CUVÎNTUL. „Facla“, an.VII
(1925), nr.74 (22 iulie), p.1.
ELVIRA POPESCU NE VORBEȘTE. „Facla“, an.VII (1925), nr.76
(25 iulie), p.1. (semnat: *I.N.*).
RĂSPUNZĂTORII. „Facla“, an.VII (1925), nr.77 (26 iulie), p.1.
UN EVENIMENT. „Facla“, an.VII (1925), nr.78 (27 iulie), p.1.
ULTIMA DIVERSIUNE. „Facla“, an.VII (1925), nr.81 (31 iulie),
p.1.
ARESTAREA DOMNULUI STERE? „Facla“, an.VII (1925), nr. 82
(1 august), p.1.
O DILEMĂ. „Facla“, an.VII (1925), nr.84 (3 august), p.1.
SĂRIȚI, ASASINII! „Facla“, an. VII (1925), nr.85 (5 august), p.1
(art. nesemnata).

CONFERINȚA DE LA SINAIA. „Facla“ an.VII (1925), nr. 95 (16 august), p.1.
UN DOCUMENT SENZAȚIONAL. „Facla“, an.VII (1925), nr.95 (16 august), p.1 (semnat: *I.N.*).
ORDINEA. „Facla“, an.VII (1925), nr.96 (18 august), p.1 (semnat: *Ioan Nicoară*).
TEROARE, ABUZURI, FRAUDE. „Facla“, an.VII (1925), nr.97 (20 august), p.1 (semnat: *Ion Nicoară*).
PARODIA. „Facla“, an.VII (1925), nr.98 (21 august), p.1 (semnat: *Ion Nicoară*).
UN MARE ȘI SIMPTOMATIC EVENIMENT. „Facla“, an.VII (1925), nr.99 (22 august), p.1.
HAIDUCII. „Facla“, an.VII (1925), nr.101 (24 august), p.1.
VOTUL DE AZI. „Facla“, an.VII (1925), nr.102 (26 august), p.1 (semnat: *Facla*).
PRIMUL REZULTAT. „Facla“, an.VII (1925), nr.103 (27 august), p.1 (semnat: *Ioan Nicoară*).
ȚĂRĂNIMEA ȘI-A SPUS CUVÎNTUL. „Facla“, an. VII (1925), nr. 104 (28 august), p.1.
MAGISTRATURA ȘI ARMATA ȘI-AU FĂCUT DATORIA. „Facla“, an.VII (1925), nr.104 (28 august), p.1 (semnat: *N.D.C.*).
LIBERALII ÎMPOTRIVA ARMATEI. „Facla“, an.VII (1925), nr. 107 (31 august), p.1.
DE VORBĂ CU PANAIT ISTRATI. *Amintiri. Impresii. Speranțe.* „Facla“, an.VII(1925), nr. 107 (31 august), p.1. (semnat: *Ioan Nicoară*).
RĂZBUNAREA MOFLUZILOR. „Facla“, an. VII (1925), nr. 108 (2 septembrie), p.1.
NICI PORC! NICI MĂGAR... „Facla“, an.VII (1925), nr.110 (4 septembrie), p.1.
„FACLA“ LA CONSILIUL DE RĂZBOI. „Facla“, an.VII (1925), nr.111 (5 septembrie).
MISTERUL... „Facla“, an. VII (1925), nr. 116 (11 septembrie), p.1.
TARTUFFE CEL PROST. „Facla“, an.VII (1925), nr.116 (11 septembrie), p.1 (semnat: *I.N.*).
PRINTRE MITRALIERE. „Facla“, an.VII (1925), nr.117 (12 septembrie), p.1.
IMPERTINENȚE INUTILE. „Facla“, an.VII (1925), nr.117 (12 septembrie), p.1 (art. nesemnat).
O CONSAGRARE. „Facla“, an.VII (1925), nr.118 (13 septembrie), p.2 (semnat: *N.D.C.*).

CRIZA DE GUVERN A IZBUCNIT. „Facla“, an.VII (1925), nr.119 (14 septembrie), p.1 (semnat: *Ioan Nicoară*).
O ULTIMĂ TICĂLOȘIE ÎN AJUNUL CĂDERII DE LA PUTERE. „Facla“, an.VII (1925), nr.120 (16 septembrie), p.1 (semnat: *F.*).
„LUPTA“ NOUĂ. „Facla“, an. VII (1925), nr. 120 (16 septembrie), p. 1 (semnat: *N.D.C.*).
APEL CĂTRE GĂLĂȚENI. „Facla“, an.VII (1925), nr.125 (21 septembrie), p.1.
RĂSUNET. „Facla“, an.VII (1925), nr.126 (22 septembrie), p.1 (semnat: *Fac*).
CRIZA OPOZIȚIEI. „Facla“, an.VII (1925), nr.128 (25 septembrie), p.1.
AURUL MOSCOVEI. „Facla“, an.VII (1925), nr.129 (26 septembrie), p.1.
PROBLEMA SUCCESIUNII. „Facla“, an.VII (1925), nr. 130 (27 septembrie), p.1.
SPRE UN GUVERN DE TRANZIȚIE. „Facla“, an.VII (1925), nr. 132 (29 septembrie), p.1.
NICI CONTRA LUI I.G.DUCA, NICI PENTRU GH.MÎRZESCU. „Facla“, an.VII (1925), nr.134 (2 octombrie), p.1.
PENTRU COMUNĂ. „Facla“, an.VII (1925), nr.135 (3 octombrie), p.1.
PROSTUL. „Facla“, an.VII (1925), nr.136 (4 octombrie), p.1.
IEZUITISMUL DOMNULUI MANIU. „Facla“, an.VII (1925), nr. 136 (4 octombrie), p.1 (semnat: *I.N.*).
LICHEAUA. „Facla“, an.VII (1925), nr.137 (5 octombrie), p.1.
ZIUA DECISIVĂ. „Facla“, an.VII (1925), nr.138 (7 octombrie), p.1 (semnat: *I.N.*).
INFILTRAȚII REVOLUȚIONARE. „Facla“, an.VII (1925), nr.140 (9 octombrie), p.1
„FACLA“ ȘI PARTIDELE REACȚIONARE. „Facla“, an.VII (1925), nr.141 (10 octombrie), p.1.
ȚARUL FERDINAND. „Facla“, an.VII (1925), nr.143 (12 octombrie), p.1.
DOMNUL MANIU FACE ȘCOALĂ. „Facla“, an.VII (1925), nr.143 (12 octombrie), p.1 (semnat: *I.N.*).
PENTRU CITITORI. „Facla“, an.VII (1925), nr.144 (14 octombrie), p.1 (semnat: *Facla*).
O SATISFACTIE. „Facla“, an.VII (1925), nr.145 (15 octombrie), p. 1 (semnat: *I.N.*).
MAI TARE DECÎT IONEL BRĂȚIANU, SAU CE-A PĂȚIT DOM-

NUL IULIU MANIU. „Facla“, an.VII (1925), nr.146 (16 octombrie), p.1.
CĂTRE ONOR. SECRETAR AL BLOCULUI DEMOCRAȚIEI ȚĂRĂNEȘTI-MUNCITOREȘTI. „Facla“, an.VII (1925), nr.146 (16 octombrie), p.1.
CACOFONII BRĂȚIENISTE. „Facla“, an.VII (1925), nr.147 (17 octombrie), p.1.
POPA IMBROANE. „Facla“, an.VII (1925), nr.148 (18 octombrie), p.1.
ROLUL DOMNULUI ÎNGURCĂ-LUME. „Facla“, an.VII (1925), nr. 149 (19 octombrie), p.1.
PE ȘLEAU! „Facla“, an.VII (1925), nr.153 (24 octombrie), p.1.
CONSECVENȚĂ. „Facla“, an.VII (1925), nr.153 (24 octombrie), p.1. (semnat: *I.N.*)
SCHELĂLĂIALA. „Facla“, an.VII (1925), nr.154 (25 octombrie) p.1 (semnat: *Ioan Nicoară*).
HAOSUL. „Facla“, an.VII (1925), nr.155 (26 octombrie), p.1.
[AM RĂMAS DEFINITIV CONDAMNAT]. „Facla“, an.VII (1925), nr.162 (5 noiembrie), p.1.
CĂTRE CITITORII „FACLEI“. „Facla“, an.VII (1925), nr.163 (6 noiembrie), p.1.
EXCELENȚA-SA I.H.H. PANTELIMON. „Facla“, an.VIII (1926), nr.271 (2 aprilie), p.1—2; nr.272 (3 aprilie), p.1.
PROGRAMUL NOSTRU. „Chemarea“, an.IV (1927), nr.1 (1 iulie), p.1.
LA UMBRA... AMINTIRI DIN PUȘCĂRIE. „Chemarea“, an. IV (1927) numerele 1—16 (1—18 iulie), p.2.
PENTRU AMNISTIA GENERALĂ. „Chemarea“, an.IV (1927), nr.2 (2 iulie), p.2.
[SÎNTEM PRIETENI VECHI]. „Chemarea“, an.IV (1927), nr.3 (3 iulie), p.1.
O NOUĂ DOVADĂ. „Chemarea“, an.IV (1927), nr.4 (4 iulie), p.1.
CHEMARE CĂTRE CETĂȚENI. „Chemarea“, an.IV (1927), nr.4 (4 iulie), p.1 (semnat: „Chemarea“).
[NICI UN VOT PENTRU BRĂȚIENI!]. „Chemarea“, an.IV (1927), nr.6 (7 iulie), p.1.
DE ZIUA FALȘURILOR. „Chemarea“, an.IV (1927), nr.7 (8 iulie), p.1.
TRAGICA MASCARADĂ. „Chemarea“, an.IV (1927), nr.8 (9 iulie) p.1 (art. nesemnat).

DUPĂ CARNAVAL. „Chemarea“, an.IV (1927), nr.9 (10 iulie), p.1 (semnat: „Chemarea“).
O PUNERE LA PUNCT. „Chemarea“, an.IV (1927), nr.9 (10 iulie), p.1.
GODOȘII. „Chemarea“, an.IV (1927), nr.10 (11 iulie), p.1.
PARLAMENTUL ALES DE JANDARMI ȘI BĂTĂUȘI. „Chemarea“, an.IV (1927), nr.10 (11 iulie), p.1 (art. nesemnat).
ATACUL PRELIMINAR. „Chemarea“, an.IV (1927), nr.11 (13 iulie), p.1.
RĂSPUNS DOMNULUI TITULESCU. „Chemarea“, an.IV (1927), nr.12 (14 iulie), p.1.
NERUȘINAREA. „Chemarea“, an.IV (1927), nr.12 (14 iulie), p.1 (art. nesemnat).
TOTUȘI, DOUĂ ÎNVĂȚĂMINTE. „Chemarea“, an.IV (1927), nr. 13 (15 iulie), p.1.
ADEVĂRAT PROGRES. „Chemarea“, an.IV (1927), nr.14 (16 iulie), p.1.
LA BARĂ! „Chemarea“, an.IV (1927), nr.15 (17 iulie), p.1.
PARLAMENTUL FRAUDEI S-A DESCHIS. „Chemarea“, an.IV (1927), nr.16 (18 iulie), p.1.
„REGELE NU SE ÎNȘEALĂ! ȚARA NU REFUZĂ!“ „Chemarea“, an.IV (1927), nr.17 (20 iulie), p.1.
VREM TĂCEREA... DAR PENTRU TOȚI. „Chemarea“, an.IV (1927), nr.18 (21 iulie), p.1.
FARSA VALIDĂRILOR. „Chemarea“, an.IV (1927), nr.18 (21 iulie), p.1 (semnat: *I.N.*).
SPRE REPUBLICĂ. „Facla“, an.IX (1930), nr.301 (18 februarie) p.1 (semnat: *Ion Nicoară*).
VINUL DE VIAȚĂ LUNGĂ. (Fragment). „Facla“, an.IX (1930), nr. 355 (28 aprilie), p.3; nr.356 (5 mai), p.3.
BĂTRÎNUL ISAC. „Adam“, an.II (1930), nr.11 (15 decembrie), p. 1—2.
[ÎNAPOI LA LITERATURĂ]. „Facla“, an.X (1931), nr.400 (16 martie), p.3.
VIA LUI CONU ALECU. „Excelsior“, an.I (1931), nr.16 (21 martie), p.4.
COPILĂRIE FERICITĂ. NOROACELE MELE. *Prima mea „operă“ literară. Kalinderu despre primul meu roman. I.G.Duca și teoria fagocitozelor. Ce faci când n-ai bani. Viața de magistrat. Dat afară din magistratură. Domnu' Bastardul. Crescător de porci cu Panait Istrati.* „Rampa“, an.XVI (1931), nr.3.951 (23 martie), p.1, 3.

N-AM VRUT SĂ MĂ ÎNSOR PENTRU BANI. *Angajat de Mille la „Adevărul“.* *Pantelimon haiducul.* „Rampa“, an.XVI (1931), nr. 3.952 (25 martie), p.1 — 2.

[ÎN PALATUL ȚARILOR DETRONAȚI I]. „Rampa“, an.XVI (1931), nr.3.953 (26 martie), p.1.

ARESTAT CA PERICULOS SIGURANȚEI STATULUI. *Se repetă cazul „Max Wechsler“? Un general „care-i iubea“ pe liberali...* „Rampa“, an.XVI (1931), nr. 3.954 (27 martie), p. 1—2.

DUPĂ TERMINAREA RĂZBOIULUI. ÎNCHISORILE ȘI IUBIRILE. „Rampa“, an.XVI (1931), nr.3.955 (28 martie), p.1.

LENIN. „Rampa“, an.XVI (1931), nr.3.956 (29 martie), p.1.

AMORUL UNEI BUCUREȘTENCE. „Rampa“, an.XVI (1931), nr. 3.957 (30 martie), p.7.

FAMILIA POPESCU. „Excelsior“, an.I (1931), nr.21 (25 aprilie), p.3.

FORTĂ CREATOARE. „Facla“, an.XI (1932), nr.444 (8 februarie), p.2.

ÎNTRU PĂMÎNT ȘI STRATOSFERĂ. „Facla“, an.XI (1932), nr. 467 (22 august), p.1.

MĂRTURII... „Facla“, an.XII (1933), nr.627 (1 martie), p.2.

SENZUALISMUL ÎN ARTĂ ȘI LITERATURĂ. *Cozeria domnului N.D. Cocea ținută în sala Dalles.* „Facla“, an.XII (1933), nr.650 (27 martie), p.3.

FECIOR DE SLUGĂ. (Fragment). „România literară“, an.II (1933), nr.59 (1 aprilie), p.1—2.

N.D. COCEA DESPRE „FECIOR DE SLUGĂ“. „Facla“, an. XII (1933), nr.666 (16 aprilie), p.5.

G.PREDA: DE VORBĂ CU N. D.COCEA. „Viața literară“, an. VIII [1933], nr.146 (1 iulie — 30 august), p. 1—2.

DICTATORUL MORȚII. „Facla“, an.XII (1933), nr.823 (23 octombrie), p.1.

PROCESUL INCENDIERII REICHSTAGULUI. REPORTAJ POLITIC. „Reporter“, an.I (1933), nr.1 (6 decembrie), p.3; nr.2 (13 decembrie), p.5; nr.3 (20 decembrie), p.7.

„OLANDEZUL ZBURĂTOR“. „Reporter“, an.II (1934), nr.4 (3 ianuarie), p.1.

„CALEA VĂCĂREȘTI“. „Cuvîntul liber“, 1934, nr.9 (6 ianuarie), p.7.

CĂTRE FRANȚA. „Reporter“, an.II (1934), nr.5 (10 ianuarie), p.1.

ASASINAREA CONTINENTELOR. „Reporter“, an.II (1934), nr. 6 (17 ianuarie), p.1.

DESPRE VIAȚA ȘI OPERA LUI CEAIKOVSKI. Conferință ținută simbătă 20 ianuarie în sala Dalles. „Reporter“, an.II (1934), nr.7 (24 ianuarie), p.4.

SINGURA SOLUȚIE. „Reporter“, an.II (1934), nr.7 (24 ianuarie), p.1.

CONFERINȚA DE LA ROMA. „Reporter“, an.II (1934), nr.13 (7 martie), p.1.

PENTRU UN PETEC DE NEGREAȚĂ. (Fragment). „Cuvîntul liber“, 1934, nr.20 (24 martie), p.3.

DESPRE REPORTAJ. „Vreamea“, an.VII (1934), nr.331 (25 martie), p.4.

PRIMĂVARA. „Reporter“, an.II (1934), nr.17 (4 aprilie), p.6.

PENTRU CE SCRITȚI? *Pentru cine scriți? Credeți în ceea ce scriți?* „Reporter“, an.II (1934), nr.20 (2 mai), p.1.

CORTEGIUL UMBRELOR. „Reporter“, an.II (1934), nr.21 (9 mai), p. 1, 12.

GÎNDURI LA SĂPTĂMÎNA CĂRȚII. „Facla“, an.XIII (1934), nr. 984 (14 mai), p.3.

„FACLA“ ȘI „VIAȚA SOCIALĂ“. „Viața literară“, an.VIII (1934), nr.158 (15 mai—1 iunie), p.1—2.

DRĂGUȚUL MEU PIȘCULESCU, 1897. „Viața literară“, an.VIII (1934), nr.158 (15 mai—1 iunie), p.2 (semnat: *Nicu*).

DE LA REVOLTĂ LA ASASINAT. „Reporter“, an.II (1934), numerele 40—42 (17 octombrie), p.1, 8.

UNGARIA-CROAȚIA. „Reporter“, an.II (1934), numerele 43—44 (31 octombrie), p.1, 8.

DUPĂ CRIZĂ. „Reporter“, an.II (1934), numerele 45—46 (14 noiembrie), p.1, 8.

DEMERSUL JUGOSLAV. „Reporter“, an.II (1934), nr.47 (22 noiembrie), p.1, 8.

ALIANȚA FRANCO—SOVIETICĂ. „Reporter“, an.II (1934), nr.48 (29 noiembrie), p.1, 8.

DESENATORUL. „Cuvîntul liber“, 1934, nr.4 (1 decembrie), p.7.

UNGARIA LUI COEMEOS. „Reporter“, an.II (1934), nr.49 (5 decembrie), p.1, 8.

BOLȘEVISMUL. „Facla“, an.XIV (1934), nr.1.168 (19 decembrie), p.1.

FRIȘCA CAPITALLEI. „Facla“, an.XIV (1934), nr.1.169 (20 decembrie), p.1.

CU DOMNUL BECK ÎN DOUĂ LUNTRE. „Facla“, an.XIV (1934), nr.1.171 (22 decembrie), p.1.

FRANȚA-ITALIA. „Reporter“, an.II (1934), nr.51 (22 decembrie), p. 1, 20.

PENTRU CE? „Facla“, an.XIV (1934), nr.1.173 (24 decembrie), p.1.

OTRAVA. Roman dialogat. [Fragment]. „Reporter“, an.III (1935), nr.52 (3 ianuarie), p.2.

AVIAȚIA NAȚIONALĂ. „Facla“, an. XV (1935), nr.1.178 (4 ianuarie), p.1 (semnat: *Ion Nicoară*).

ORORI INUTILE. „Facla“, an. XV (1935), nr. 1.179 (5 ianuarie), p.1.

PACTUL DE LA ROMA. „Facla“, an. XV (1935), nr.1.182 (9 ianuarie), p.1 (semnat: *Ion Nicoară*).

UMBRA LUI HITLER. „Facla“, an. XV (1935), nr.1.184 (11 ianuarie), p.1. (semnat: *Ioan Nicoară*).

PRO HITLER. „Reporter“, an.III (1935), nr.54 (17 ianuarie), p.1.

SPRE EST. „Reporter“, an.III (1935), nr.55 (24 ianuarie), p.1.

RUȘINOASA ANIVERSARE. „Reporter“, an.III (1935), nr.56 (31 ianuarie), p.1.

PAX BRITANICA. „Reporter“, an. III (1935), nr. 57 (7 februarie), p.1.

NEA NAE. [Fragment]. „Reporter“, an.III (1935), nr.59 (21 februarie), p.4.

CU DOMNUL N.D.COCEA DESPRE „NEA NAE“. „Facla“, an.XV (1935), nr.1.229 (6 martie), p.2.

TRAGI-COMEDIA GREACĂ. „Reporter“, an.III (1935), nr.61 (14 martie), p.1, 5.

„NEA NAE“ — *de vorbă cu N.D.Coclea* — „Reporter“, an.III (1935) nr.62 (21 martie), p.4.

CONCESIONAREA TRAFICULUI DE AUTOBUZE. ANGHETA NOASTRĂ. „Reporter“, an.III (1935), nr.65 (11 aprilie), p.3.

ALIANȚA FRANCO—SOVIETICĂ. „Reporter“, an.III (1935), nr.66—68 (25 aprilie), p.1.

SADOVEANU, ȘTEFAN CEL MARE ȘI PROȘTII DE LA HUȘI. „Facla“, an.XV (1935), nr.1275 (28 aprilie), p.1.

VĂ INTERESEAZĂ SPORTUL? RĂSPUNDE D-L N. D. COCEA „Rampa“ an, XVIII (1935), nr. 5.192 (5 mai), p.1.

PACTUL PĂGII. „Reporter“, an.III (1935), nr.69 (9 mai), p.1, 4.

APUSUL FASCISMULUI. „Reporter“, an.III (1935), nr.78 (20 septembrie), p.1.

PRĂBUȘIREA DICTATORILOR. „Reporter“, an. III (1935), nr.79 (29 septembrie), p.3.

CUVÎNT ÎNAINTE. „Era nouă“, (1936), nr.1 (1 februarie), p.3.

FONTAMARA. „Cuvintul liber“, an.III (1936), nr.21 (28 martie), p.4.

GUVERNUL FRONTULUI POPULAR — GUVERNUL FRANȚEI. „Reporter“, an.V (1937), nr.19 (27 iunie), p.6.

GERMANIA A DESCHIS FOCUL ASUPRA EUROPEI. „Reporter“, an.V (1937), nr.20 (4 iulie), p.1,4.

COSTA FORU ȘI „DREPTURILE OMULUI“. „Reporter“, an.V (1937), nr.21 (11 iulie), p.3.

CONGRESUL DE LA MARSILIA. „Reporter“, an.V (1937), nr.23 (25 iulie), p.8.

MULT ZGOMOT PENTRU NIMIC. „Reporter“, an.V (1937), nr.27 (22 august), p.1.

ACUMULAREA MIZERIEI. „Reporter“, an.V (1937), nr.29 (12 septembrie), p.5.

ȘANTAȘI! GRANDILOCVENȚĂ. „Reporter“, an.V (1937), nr.30 (19 septembrie), p.4.

CĂTRE CITITORI. „Reporter“, an.V (1937,) nr.35 (7 noiembrie), p.1.

PARODIE. „Reporter“, an.V (1937), nr.36 (14 noiembrie), p.3.

PE DRUMUL NOULUI DAMASC. „Reporter“, an.V (1937), nr.42 (26 decembrie), p.3.

VINUL DE VIAȚĂ LUNGĂ. (Fragment). „România literară“, an. I (1939), nr.26, p.14, 18.

PANICA LOR... „Victoria“, an.I (1944), nr.1 (20 octombrie), p.1.

BORDELUL PRESEI. „Victoria“, an.I (1944) nr.2 (21 octombrie), p.1.

[GUVERN]. „Victoria“, an.I (1944), nr.3 (22 octombrie), p.1.

MOARTE CHIRIAȘILOR! „Victoria“, an.I (1944), nr.4 (24 octombrie), p.1.

23 AUGUST — 23 OCTOMBRIE. „Victoria“, an.I (1944), nr.5 (27 octombrie), p.1.

ARDEALUL LIBER. „Victoria“, an.I (1944), nr.8 (29 octombrie), p.1.

OAMENI NOI LA VREMURI NOI. „Victoria“, an.I (1944), nr.16 (6 noiembrie), p.1.

ARMATA ROȘIE. „Victoria“, an.I (1944), nr.17 (8 noiembrie), p.1.

PUNCTE PE I. „Victoria“, an.I (1944), nr.18 (10 noiembrie), p.1.

O COMEMORARE. „Victoria“, an.I (1944), nr.32 (26 noiembrie), p.1.

NUMAI 12 CEASURI. „Orizont“, an.I (1944), nr.2 (1 decembrie), p.1—2.

O LECȚIE DE REȚINUT. „Victoria“, an.I (1944), nr.43 (9 decembrie), p.1.

1918—1944. „Victoria“, an.I (1944), nr.47 (14 decembrie), p.1.

- TEATRUL POPORULUI — interviu acordat lui Geo Dumitrescu — „Victoria“, an. II (1945), nr.186 (1 iunie), p.2.
- NE VORBESC SCRIITORII — interviu acordat lui V.K. — „Veac nou“, an.II (1946), nr.45 (12 octombrie), p.7.
- ARAGON ȘI SCRIITORII ROMÂNI. „Revista literară“, an.III (1947), nr.22 (13 iulie), p.3.
- SCRIITORII PRIVESC CU ÎNCREDERE STABILIZAREA. „Revista literară“, an.III (1947), nr.29 (31 august), p.7.
- EVOCĂRI ANTIMONARHICE. „Flacăra“, an. I (1948), nr.5 (1 februarie), p.1, 3.
- 1 MAI 1907. „Flacăra“, an.I (1948), nr.18 (1 mai), p.16.
- VIȚELUL DE AUR. „Flacăra“, an.I (1948), nr.25 (20 iunie), p.15 (semnat: *Nicoară al Lumei*).
- PAGINI DIN VIAȚA MEA. „Contemporanul“, (1949), nr.122 (4 februarie), p.4, 9.
- CUVÎNTAREA ROSTITĂ DE N.D.COCEA ÎN PARLAMENT, *în ședința consacrată legii polițiste a lui Trancu-Iași*. „Viața românească“, an.VII (1954), nr.1 (ianuarie), p.191—192.
- CUM SE FACE REVOLUȚIA! „Viața românească“, an.VII (1954), nr.1, p.192—194.
- LENIN. „Viața românească“, an.VII (1954), nr.1, p.194—195.
- DRAGĂ VINEA. „Steaua“, an. XVI (183) (1965), nr.4 (aprilie), p. 115, 116.
- PE DRUMUL NOULUI DAMASC. Roman. [1930—1940]. Fragment publicat în „Gazeta literară“, an. XIII (1966), nr. 20 (706) (19 m*i*), p. 7.
- [JURNAL] Fragmente. „Magazin istoric“, an. II (1968), nr. 2 (11 februarie), p.28—33; nr.5 (14) (mai), p.77—83; nr.6 (15) (iunie) p.58—61; nr. 7—8 (16—17) (iulie-august), p.44—47.
- CÎND ERA BUNICA FATĂ (scenele IV, V, VI din actul al doilea). „România literară“, an.II (1969), nr. 5 (17) (30 ianuarie), p.12.

II MANUSCRISE

- DOMNULUI ION ADAM. București (1902). Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, mss. S 13/III.
- DOMNULUI BIBLIOTECAR AL ACADEMIEI ROMÂNE. (1907) Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, mss. 25961c.
- DOMNULUI TOMA DRAGU. BUCUREȘTI. (f.d.) Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, mss. 89024.
- MONSIEUR THOMA DRAGU. PARIS. (1908, 21 septembrie). Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, mss. 89022.
- MONSIEUR THOMA DRAGU. PARIS. (1908, 20 decembrie). Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, mss. 89023.

DOMNULUI G.TUTOVEANU, BÎRLAD. (1912, 11/24 octombrie). Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, mss. S 26/XLV.

SUB COASA MORȚII — *comedie dramatică în 3 acte* ([1924]). Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, A. 1668/1 și A. 1668/2

FEȚIOR DE SLUGĂ. Roman. Muzeul literaturii române.

PENTR-UN PETEC DE NEGREAȚĂ. Roman. Muzeul literaturii române.

NEA NAE. Roman. Muzeul literaturii române.

PE DRUMUL NOULUI DAMASC. Roman. Muzeul literaturii române.

OTRAVA. Roman dialogat. Muzeul literaturii române.

CANALIA. Piesă în trei acte. Muzeul literaturii române. Originalul după care s-a jucat în stagiunea 1943—1944, la „Teatrul nostru“, cu ample modificări, se află în posesia lui Virgiliu Ene.

INCENDIUL. Roman [neterminat]. Muzeul de istorie Ploiești. În arhiva Ioanei Cocea se mai află:

a) manuscrisele unor romane neterminate: *Orașul morții*. — *A doua viziune*. — *Epopoea noastră națională — Hilarie Sfântul*. — *Vin barbarii*. — *Cînd mugurul dă în floare*, — precum și *Vinul de viață lungă* [variantă]. — *O zi ca oricare alta* [prima variantă a romanului *Nea Nae*];

b) manuscrisele unor piese de teatru: *Competența* — farsă într-un act [neterminată]. — *Pe cînd bunica era fată mare...* comedie în două acte și un tablou. — *Din... Prin... Peste femeie* — tragii-comedie politică în trei acte;

c) manuscrisele unor traduceri: Anatole France, *În grădina lui Epicur*. — Leopold Kampf, *Seara cea mare*;

d) manuscrisele unor amintiri, articole, jurnale etc. *Cum se face revoluția*. — *O zi cît un veac* [Amintiri din închisoare]; *Ilya Ehremburg*. — *Dar Academia?* — [Interviu în legătură cu literatura]. — [Manuscrisul unui discurs]. — [Jurnal intim, 1917]. — [Jurnal, Sighișoara, 1 septembrie 1939—1943];

e) scrisori ale lui N.D.Cocea către diferite persoane, sau scrisori adresate lui N.D.Cocea, de diferiți scriitori: Liviu Rebreanu, M.Sadoveanu, Gala Galaction, I.Vinea, Tudor Arghezi, Otilia Cazimir, Mircea Radu Paraschivescu.

În posesia fiicei scriitorului, Tanți Cocea, se află mss. piesei *Cînd era bunica fată*.

III ROMANE, TRADUCERI, ANTOLOGII

a) Romane și alte scrieri

NELLY [N.D.Cocea], *Poet-Poetă*. Roman, cu o prefață de Grigore Pișculescu [Gala Galaction], Buc., 1898, Tipo-litografia și foaderia Dor. P. Cucu.

NELLY [N.D.Cocea], *Copil din flori*. Ilustrații de Mihai Pșcan, Buc., 1898, Tipo-litografia Dor. P. Cucu. Cuprinde: *Copil din flori*. — *Rahila*. — *Dolce far-niente*. — *Sarmiza*. — *Ida*. — *Slavă*. — *Cintecul dragostei*.

N.D.COCEA, *Spre Roma* — Torino. Milano. Veneția. Bologna. Firenze. Neapole. Roma — *Note de călătorie*, extrase din ziarul „Dimineața”, cu 60 de ilustrații în text, Buc., 1911, Atelierele „Adevărului”, Societ. de editură „Facla”. Cuprinde: *Plecarca*. — *Torino. Guilemo Terrero, Bistolfi, Gabriel D'Annunzio*. — *Expoziția din Torino*. — *Viața socială. Rinaldo Rigola*. — *Milano. „Cina lui Leonardo da Vinci”*. — *Domul*. — *Castelul Sforza. Bre-ra. Cimitirul*. — *Umanitaria. Cooperativele. Viața socialistă*. — *Veneția. Palatul Dogilor. San Marco*. — *Academia de bele-arte. Bisericile. Viața socială și artistică*. — *Bologna. Reggio. Socialismul — Florența. Pe malurile Arnoului. Palatul oficiilor*. — *Giuseppe Prezzolini. Expoziția de flori și de portrete. Catedrala*. — *Viața socială. Michel Angelo. „Primăvara” lui Botticelli*. — *Neapole*. — *Pompei*. — *Insula Capri. Grotta de Azur*. — *Arturo Labriola. Benedetto Croce*. [Socialismul]. — *Roma*. — *Roma antică. Roma papală*. — *Vaticanul*. — *Roma modernă. Viața socială*. — *Teatrul italian*. — *Expozițiile din Roma*. — *Expoziția etnografică și regională. Expoziția internațională de bele-arte*. — *Ziua revoluționară*.

N.D.COCEA, *Ignoranță...*, Buc., 1924, Atelierele „Adevărul” S.A. Cuprinde: *Prefață*. — *Decrete și rapoarte reproduse după „Monitorul oficial”*. — *Statistica autorităților și funcționarilor după listele nr. 1 și 2. Lista nr. 1. Consiliile comunale, Sfaturile satelor și Comisiunile interimare, dizolvate sau înlocuite conform decretelor și rapoartelor extrase din „Monitorul oficial”*. — *Lista nr.2 a funcționarilor revocați, destituiți și suspendați, 1916—1918*.

N.D.COCEA, *Vinul de viață lungă*. Cu un portret inedit de Marcel Iancu. Buc., 1931, Editura „Cultura națională”

N.D.COCEA, *Fecior de slugă*. Roman. Buc., [1932], Editura „Cultura națională”.

N.D.COCEA, *Fecior de slugă*. Roman. Ediția a II-a, Buc., [1933] Editura „Cultura națională”.

N.D.COCEA, *Pentr-un petec de negreață*. Roman. Buc., [1934] Editura „Universala” Alcalay & Co.

N.D.COCEA, *Pentr-un petec de negreață*. Roman. Ediția a II-a, Buc. [1934], Editura „Universala”, Alcalay & Co.

N.D.COCEA, *Andrei Vaia*. Roman. [Pentr-un petec de negreață.] Ediția a III-a, Buc., [1936], Editura „Universala” Alcalay & Co.

N.D.COCEA, *Nea Nae*. Roman, [Buc., f.d.], Editura „Universala” Alcalay & Co.

N.D.COCEA, *Der Wein des langen Lebens*. Novelle. [Übersetzung aus dem Rumänischen, von Hans Dose und Walter Vontin]. Bayreuth: Gauverlag, [1943].

N. D. COCEA *Vinul de viață lungă*, ediția a III-a. Buc., [1946], Întreprinderile de editură S.A.R.

N. D. COCEA, *Vinul de viață lungă* [Buc.], 1957, Editura de stat pentru literatură și artă.

N. D. COCEA, *Jurnal*. Lucrarea apare sub îngrijirea lui Al. Gh. Savu, Buc., 1970, Editura Politică.

b) Traduceri

MARGUERITE AUDOUX, *Maria Clara*. Roman, tradus de N. D. COCEA, cu o prefață de Octave Mirbeau. Buc., [f. d.], Editura „Rampa”.

ANATOLE FRANCE, *Thaïs*. Traducere de N. D. Cocea, Buc., 1916, Editura „Facla”.

ANATOLE FRANCE, *Thaïs*. Traducere de N. D. Cocea, Buc., 1928, S. Ciornei — librar editor.

ANATOLE FRANCE, *Thaïs*. Traducere de N. D. Cocea, a 10-a mie, Buc., [f. d.], Editura I. Brănișteanu.

SUTTON VANE, *Călătoria cea mare (Outward Bound)*. Comedie stranie în trei acte și patru tablouri, traducere de N. D. Cocea, Buc., [f. d.], Editura „Teatrul nostru”.

WILL DURANT, *Voltaire*. În românește de N. D. Cocea, Buc., [1946], Întreprinderile de editură S.A.R.

ANATOLE FRANCE, *Grădina lui Epicur*. În românește de N.D. Cocea, Buc., [1946], Întreprinderile de editură S.A.R.

c) Antologii

N.D.COCEA, *Pamflete antidinastice*, cu o prefață semnată de Editura de stat, Buc., 1949, Editura de stat. Cuprinde: *Jertfa celor douăsprezece mii.* — 1907. — *Regele avizează.* — *Omul cu ochii vineți.* — *Regele complice al asasinilor.* *Palatul gazdă de hoți.* — 10 mai, zi de rușine. — *M.S.* — *Marele căpitan...* — *Rahatul.* — *Vițelul de aur.* — *Nemții în România!* — *Gheșeful regal.* *Recolta de pe domeniile coroanei vîndută Germaniei.* — *Luați seama!* — *La pensie, maiestate!* — *Omul bolnav.* — *Du-te, maiestate...* — *Motive vesele și triste.* — *Urecheatul.* — *Carmen Sylva.* — 10 mai. — *Răspunzătorul!* — *Arcul de triumf se surpă...* — *Dinastia în voiaj.* — *Filmul încoronării.* — *Maiestatea sa și scumpețea traiului.* — *Procesul Cocea* — *Regele Ferdinand începe.* — *R.M.S. și M.M.L.L.* — *În ajunul procesului.* — *Condamnat!* — *Urechile regale.* — *Castelul regal de la Mamaia.* — *Teatrul de păpuși al maiestății sale.* — *Azilul regilor.*

* * * *Din literatura antimonarhică*, cu un studiu introductiv de Barbu Lăzăreanu, Buc., 1950, Editura pentru literatură și artă a Uniunii scriitorilor din R.P.R. Cuprinde: *Castelul regal de la Mamaia.* — *Răspunzătorul.*

N.D.COCEA, *Antidynastische Pamphlete*. [Pamflete antidinastice], traducere din românește de Werner Langenthaler, Buc., 1951, E.S.P.L.A. Cuprinde: *Jertfa celor douăsprezece mii.* — 1907. — *Regele complice al asasinilor.* *Palatul gazdă de hoți.* — *Omul cu ochii vineți.* — 10 mai, zi de rușine. — *M.S.* — *Marele căpitan...* — *Rahatul.* — *Vițelul de aur.* — *Nemții în România!* — *Gheșeful regal.* — *Luați seama!* — *La pensie, maiestate!* — *Omul bolnav.* — *Du-te, maiestate...* — *Motive vesele și triste.* — *Urecheatul.* — *Carmen Sylva.* — 10 mai. — *Răspunzătorul!* — *Arcul de triumf se surpă...* — *Dinastia în voiaj.* — *Filmul încoronării.* — *Maiestatea sa și scumpirea traiului.* — *Procesul Cocea-Regele Ferdinand începe.* — *R.M.S. și M.M.L.L.* — *În ajunul procesului.* — *Urechile regale.* — *Castelul regal de la Mamaia.* — *Teatrul de păpuși al maiestății sale.* — *Azilul regilor.*

* * * *Din literatura lui 1907.* Buc., 1951, E.S.P.L.A. Cuprinde: *Jertfa celor douăsprezece mii.*

* * * *Adevărata față a „Democrației“ burgheze*, volum alcătuit cu sprijinul Bibliotecii Academiei R.P.R., Buc., 1952, E.S.P.L.A. Cuprinde: 1907. — *În ajunul procesului.* — *Răspunzătorul.*

N.D.COCEA, *Pamflete*, [Buc.], 1956, E.S.P.L.A. Cuprinde: *Dunărea „românească“* — *Reformele.* — *Camerele s-au deschis: comedia începe.* — *Spre arta viitoare (Prezentul).* — *Spre arta viitoare (Viitorul).* — *Anul nou.* — *Facla.* — *Jertfa celor douăsprezece mii.* — *Împăcarea conservatorilor.* — *Greva din Brăila.* — *Activitatea noastră.* — *Războiul social.* — „*Spre țărmlul dreptății*“. — *Armata țării.* — *I.C.Frimu.* — 1907. — *Domnul notar Giscă și autoritatea.* — *Holera.* — *Titu Maiorescu.* — *Alesul națiunii.* — *Hienele.* — *Ionaș Grădișteanu.* — *Măgarul lui Buridan.* — 10 mai, zi de rușine. — *Mintuitorul.* — *Omul zilei.* — *Regele complice al asasinilor, palatul gazdă de hoți.* — *Vara.* — *M.S.* — *Marele căpitan.* — *Rahatul.* — *Chibițul.* — *Barbu Păltineanu.* — *Jean Jaurès.* — *Speranțe pentru viitor.* — *Lordul Banu.* — *Pace vouă!* — *Vițelul de aur.* — *Semnele vremii.* — *După congres.* — *Mesagiul.* — *Jertfele cauzei.* — *De cele sfinte.* — *Pre-ci-pi-ta-re* — *Inteligență!...* — *Nemții în România!* — *Gheșeful regal.* — *Luați seama!* — *La pensie, maiestate!* — *Omul bolnav.* — *Motive vesele și triste.* — *Urecheatul.* — *Fratele meu Galaction.* — *Parlamentul s-a deschis...* — *O audiență la excelența sa domnul Em. Porumbaru.* — *Carmen Sylva.* — *Stăpîna pămîntului.* — *Primăvara.* — *Un deces și o pierdere.* — *Intermezzo.* — *Doctorul Ottoi.* — *Lenin.* — *Învățămintul.* — *Ben-Israel.* — *Pace și război.* — *Peste capetele a șase generali...* — *Trăiască regele!* — *Parlamentul neputinței.* — *Darul de Crăciun.* — *Cum se face revoluția.* — „*Regele țărănimii!*“ — *Strigoi.* — *Credința noastră.* — *O mare aniversare.* — *Răspunzătorul!* — *Arcul de triumf se surpă...* — *Dinastia în voiaj.* — *Filmul încoronării.* — *Maiestatea sa și scumpețea traiului.* — *Procesul Cocea* — *Regele Ferdinand începe.* — *Condamnat!* — *R.M.S. și M.M.L.L.* — *În ajunul procesului.* — *Urechile regale.* — *Castelul regal de la Mamaia.* — *Teatrul de păpuși al maiestății sale.* — *Azilul regilor.* — *O rușine.* — *Dacă vreți să rideți...* — *Prostul.* — *La umbra...* *Amintiri din pușcărie.* *Sînt arestat! Primele impresii.* *Lumini și umbre.* *Observații de ordin general.* *Foorma.* *Fațada.* *Școala, biserica, etcetera...* „*Hotel central*“. *Apărătorii patriei.* *Paznicii noștri.* *Foamea.* — *Asasinarea continentelor.* — *Cuvînt înainte.* — *Germania a deschis focul asupra Europei.* *Fascism = Război.* *Pregătirea ideologică a agresiunii.* „*Mein Kampf*“. *Cuvinte de pace* — *apte războinice.* *Spargerea frontului statelor pacifice.* *Drang nach süd-osten.* „*Cehoslovacia trebuie zdrobită ca o nucă*“. *Germania a deschis focul.* — *Pagini din viața mea.*

- * * * *Din literatura antimonarhică*, cu o introducere de Barbu Lăzăreanu, ediția a II-a, revăzută și adăugită. Buc., 1956, E.S.P.L.A. Cuprinde: *Jertfa celor douăsprezece mii. Regele complice al asasinilor — palatul gazdă de hoși — Marele căpitan. — Gheșeful regal. — Răspunzătorul. — Castelul regal de la Mamaia.*
- * * * *Culegere de texte literare*, vol. I, Manual pentru clasa a X-a, alcătuit de Dan Hăulică și I.D.Bălan, Buc., 1957, Editura de stat didactică și pedagogică. Cuprinde: *Ce este „Facla“? — Expoziția Tinerimea artistică. — Pentru ce a dispărut „Facla“ și de ce reapare. — Jertfa celor douăsprezece mii. — 10 mai, zi de rușine. — Omul zilei!... La pensie, maiestate! — Lenin. — O rușine. — [Germania a deschis focul împotriva Europei] Fascism = Război.*
- * * * *1907 — Documente literare*. Ediție îngrijită de Gheorghe Radu, cu un cuvânt înainte de Cezar Petrescu, Buc., 1957, E.S.P.L.A. Cuprinde: *Prețul singelui. — Jertfa celor douăsprezece mii. — 1907. — Regele complice al asasinilor, palatul gazdă de hoși.*
- * * * *Cîntare patriei* — Culegere de proză patriotică — ediție alcătuită, îngrijită și adnotată de Ion Oenă, Buc., 1959, Editura militară a Ministerului Forțelor Armate ale R.P.R. Cuprinde: *Prețul singelui. — Regele complice al asasinilor, palatul gazdă de hoși. — Răspunzătorul!*
- N.D.COCEA, *Pamflete și articole. „Vinul de viață lungă“ și alte scrieri*. Ediție îngrijită în redacție de Aurelia Birlă, prefață de Matei Călinescu, Buc., 1960, E.S.P.L.A. Cuprinde: Pamflete, articole, amintiri: *Dunărea „românească“! — Camerele s-au deschis — comedia începe. — Spre arta viitoare (Prezentul). — Spre arta viitoare — (Viitorul). (Fragment). — Jertfa celor douăsprezece mii. — Împăcarea conservatorilor. — Greva din Brăila. — „Spre țărutul dreptății“. — I.C.Frimu. — 1907. — Holera. — Titu Maiorescu. — Hienele. — Mintuitorul. — Regele complice al asasinilor. Palatul gazdă de hoși. — 10 mai, zi de rușine. — I.L.Caragiale (Fragmente). — M.S. — Familia Popescu. — Marele căpitan... Jean Jaurès. — Vișelul de aur. — Mesagiul. — De cele sfinte. — Motive vesele și triste. — Urechiatul. — Fratele meu Galaction. — Parlamentul s-a deschis... — Carmen Sylva. — Primăvara. — Un deces și o pierdere. Intermezzo. — Învățămintul. — Pace și război. — Trăiască regele! — Darul de Crăciun. — Cum se face revoluția. — „Regele țărănimii“! — Strigoii. — O mare aniversare. — Urechile regale. — Castelul regal de la Mamaia. — Teatrul de păpuși al maiestății sale. — O rușine. — La umbra...*

Amintiri din pușcărie. — Cuvînt înainte. — Germania a deschis focul asupra Europei. — Pagini din viața mea. Nuvele. Urlătoarea. — Pinea albă. — Spre Roma. (Fragmente). — Vinul de viață lungă.

- N.D.COCEA, *Vișelul de aur*. (Articole și pamflete). Antologie și prefață de Ioan Mihuț, textele reproduse după ediția: N.D.Cocea, *Pamflete și articole — Vinul de viață lungă*, E.S.P.L.A., 1960, alcătuită și îngrijită de Aurelia Birlă. [Buc.], 1961, Editura tineretului. Cuprinde: *Camerele s-au deschis: comedia începe. — Spre arta viitoare (Prezentul). — Spre arta viitoare (Viitorul), (Fragment). — Jertfa celor douăsprezece mii. — Împăcarea conservatorilor. — Greva din Brăila. — „Spre țărutul dreptății“. — I.C.Frimu. — Titu Maiorescu. — Regele complice al asasinilor. Palatul gazdă de hoși. — 10 mai, zi de rușine. — I.L.Caragiale (Fragmente). — M.S. — Marele căpitan... — Jean Jaurès. — Vișelul de aur. — Mesagiul. — De cele sfinte. — Motive vesele și triste. — Urechiatul. — Fratele meu Galaction. — Carmen Sylva. — Primăvara. — Un deces și o pierdere. — Pace și război. — Trăiască regele! — Cum se face revoluția. — „Regele țărănimii“ — Strigoii. — O mare aniversare. — Urechile regale. — Castelul regal de la Mamaia. — Teatrul de păpuși al maiestății sale. — O rușine. — La umbra... Amintiri din pușcărie. — Cuvînt înainte. — Germania a deschis focul asupra Europei. — Pagini din viața mea. Aprecieri critice. — Tablou biobibliografic. — Teme.*
- * * * *Tradiții ale criticii literare marxiste din România — 1930 — 1940* — studiu și antologie de Ileana Vancea, Buc., 1962, Editura politică. Cuprinde: *Cuvînt înainte.*
- N.D.COCEA, *A hosszú élet bora*. [Vinul de viață lungă], traducere de V. András János, Budapest, 1962, Európa, Könyvkiadó.
- N.D.COCEA, *Életem lapaiból. Válogatott publicisztikai írások*. [Pagini din viața mea. Scrieri publicistice alese], traduse de Deák Tamás, Buc., 1962, Editura pentru literatură. Cuprinde: *Dunărea „românească“! — Camerele s-au deschis: comedia începe. — Spre arta viitoare (Prezentul). — Spre arta viitoare (Viitorul). — Jertfa celor douăsprezece mii. — Greva din Brăila. — „Spre țărutul dreptății“ — I.C.Frimu. — 1907. — Holera. — Hienele. — 10 mai, zi de rușine. — I.L.Caragiale (Fragmente). — Mintuitorul. — Regele complice al asasinilor, palatul gazdă de hoși. — M.S. — Jean Jaurès. — Vișelul de aur. — Mesagiul regal. — Parlamentul s-a deschis. — Carmen Sylva. — Primăvara. — Un deces și o pierdere. — Intermezzo. — Lenin. — Învățămintul. — Pace și*

IV SCRIERI ȘI REFERIRI DESPRE N.D.COCEA

- război. — Trăiască regele! — Parlamentul neputinței. — Darul de Crăciun. — O mare aniversare. — Răspunzătorul! — Procesul Cocea-Regele Ferdinand începe. — Castelul regal de la Mamaia. — O rușine. — La umbra... Amintiri din pușcărie. Sint arestat! Primele impresii. Lumini și umbre. Observații de ordin general. Foorma. Fațada. Școala, biserica etcetera... „Hotel Central“. Apărătorii patriei. Foamea. — Cuvânt înainte. — Germania a deschis focul asupra Europei. Fascism = Război. Pregătirea ideologică a agresiunii. „Mein Kampf“. Cuvinte de pace — fapte războinice. Spargerea frontului statelor pacifice. Drang nach süd-osten. „Cehoslovacia trebuie zdrobită ca o nucă“. Germania a deschis focul. Pagini din viața mea. — „Cocea — pamfletar“, de Deák Tamás.
- * * * *Mare farsor, mari gogomani* — Literatură antimonarhică — [Buc.] 1962, Editura pentru literatură. Cuprinde: *Camerele s-au deschis: comedia începe.* — *Jertfa celor douăsprezece mii.* — *10 mai, zi de rușine.* — *M.S.* — *Vișelul de aur.* — *Urecheatul.* — *Trăiască regele!* — „Regele țărănimii!“ — *La umbra... Amintiri din pușcărie* [Fragment].
- * * * *Bucureștii în literatură*, texte alese și adnotate, cu un cuvânt înainte de Radu Albala, [Buc.], 1962, Editura pentru literatură. Cuprinde: — *Vara.* — *Stăpina pământului.* — *Intermezzo.*
- N.D.COCEA, *Vinul de viață lungă*. Nuvele și schițe. Note de călătorie. Amintiri. Ediție alcătuită și îngrijită în redacția de valorificare a moștenirii literare de Elena Beram, prefață de Cornelia Ștefănescu, [Buc.], 1963, Editura pentru literatură. Cuprinde: *Urlătoarea — schițe vânătoarești.* — *Pinea albă.* — *Visul lui Toană Ispas.* — *Vinul de viață lungă.* — *Spre Roma* (Fragmente). — *La umbra... Amintiri din pușcărie* (Fragmente). — *Pagini din viața mea.*
- N.D.COCEA. *Vișelul de aur* (Articole și pamflete). Antologie, prefață și note finale de Ioan Mișuș, text stabilit și adnotat de Aurelia Birlă, [Buc.], 1964, Editura tineretului. Cuprinde aceleași articole și pamflete ca și ediția, cu același titlu, din anul 1961, cu excepția articolului *O rușine*, care nu a mai fost inclus în ediția din 1964.
- * * * *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol II, (1900—1921), Buc., 1966, Editura politică. Cuprinde: *Socialismul și intelectualii noștri.* — *Războiul.* — *Justiție de clasă.* — *Dunărea „românească“!* — *Un învățămînt.*
- * * * *Pentru istorie: Mandat de înfățișare.* „Facla“, 1919, 11 noiembrie, p.1.
- REP.: *N.D.Cocea în fața Curții Marțiale.* „Torța“, 1919, 12 noiembrie, p.1.
- * * * *Camera. Primul succes al domnului N.D.Cocea.* „Clopotul“, 1919, 28 noiembrie, p.2.
- * * * *Un proces rar.* „Cuvîntul liber“, an.I (1924), seria a II-a, nr. 24 (5 iulie), p.1.
- CAMIL PETRESCU: *Suprimarea „Chemării“.* „Cuvîntul liber“, an. 1925, nr.16 (18 aprilie), p.4—5.
- PANAIT ISTRATI: „Munuc «Facla» cu puine!“ „Facla“, an.VII (1925), nr. 18 (17 mai), p.1.
- M. PELIN: *Să fie eliberat N.D.Cocea!* „Facla“, an.VIII(1926), nr.246 (19 februarie), p.1.
- S.SEMILIAN.: *N.D.Cocea*, în vol. *Istoricul presei brăilene*, cu o prefață de Perpessicius, Brăila, 1927, Editura tipografiei „Moderna“, p.142—143.
- D. MIHAIL: *De vorbă cu N.D. Cocea.* „Facla“, an.X (1931), nr. 400 (16 martie), p.3.
- IOAN MASSOFF: *Cu N.D.Cocea despre el și despre alții.* „Rampa“, an. XVI (1931), nr.3951 (23 martie), p.1. 3; nr.3952 (25 martie), p.1, 2; nr.3953 (26 martie), p.1; nr.3954 (27 martie), p.1, 2; nr.3955 (28 martie), p.1; nr.3956 (29 martie), p.1; nr.3957 (30 martie), p.7.
- GEO BOGZA: *Cu domnul N.D.Cocea de vorbă despre reportaj.* „Vremea“, an.VII (1931), nr.331 (25 martie), p.4.
- VASILE DAMASCHIN: *N. D. Cocea*, „*Vinul de viață lungă*“. Excelsior“, an.I (1931), nr.23 (9 mai), p.6.
- CAMIL BALTAZAR: *Fecior de slugă.* „România literară“, an.II (1933), nr.59 (1 aprilie), p.3.
- V. CRISTIAN: *De vorbă cu N.D.Cocea.* „România literară“, an. II (1933), nr.60 (8 aprilie), p.4.
- ION PAS: *Gazetarul.* „Facla“, an.XII (1933), nr.666 (16 aprilie), p.5.
- CAMIL BALTAZAR, MARCEL IANCU, G.M. ZAMFIRESCU, ZAHARIA STANCU, JAQUES G.COSTIN: *Mărturiile...* „Facla“, an.XII (1933), nr. 666 (16 aprilie), p.5.
- CICERONE THEODORESCU: *Nicoară al lumii în vestmint nou.* „Facla“, an.XII (1933), nr.666 (16 aprilie), p.5.
- V.CRISTIAN: *N.D.Cocea... despre „Fecior de slugă“ și esența romanului.* „Facla“, an.XII (1933), nr.666 (16 aprilie), p.5.

- G.PREDA: *De vorbă cu N.D.Cocea*. „Viața literară“, an.VIII [1933], nr.146 (1 iulie-30 august), p.1—2.
- D.MIHAIL.: „Fecior de slugă“, roman de N.D.Cocea. „Reporter“, an.I (1933), nr.1 (6 decembrie), p.2.
- V.DEMETRIUS: *Cîteva amintiri*. „Viața literară“, an.VIII (1934), nr. 158 (15 mai-1 iunie), p.1.
- TOMA DRAGU: *Despre gruparea de la „Viața socială“*. „Viața literară“, an.VIII (1934), nr.158 (15 mai-1 iunie), p.1—2.
- PERPESSICIUS: *N.D.Cocea*, „Vinul de viață lungă“, (cu un portret inedit de Marcel Iancu) Ed. „Cultura Națională“. În *Mențiuni critice*, vol.IV, Buc. 1938, Editura Fundației pentru literatură și artă, p. 97—100.
- * * * *O familie de artiști și scriitori: Cocea*. „Bis“, an.II (1943), nr. 66 (19 decembrie), p.1.
- PERPESSICIUS: *N.D.Cocea*, „Fecior de slugă“, roman, „Cultura națională“. În *Mențiuni critice*, vol. V, Buc. 1946, Editura Fundației pentru literatură și artă, p.217—223.
- * * * *La moartea lui N.D.Cocea*. „Scînteia“, an.XVIII, (1949), seria a III-a, nr.1340 (2 februarie), p.3.
- * * * *Omagiul scriitorilor la moartea lui N.D.Cocea*. „Flacăra“, an. II (1949), nr.5 (57) (6 februarie), p. 2
- GALA GALACTION: *Oameni și gânduri din veacul meu*, Buc., 1955, E.S.P.L.A., p.17, 156, 157, 158, 159—161, 163—164, 165, 258.
- EUGEN JEBELEANU: *N.D.Cocea*, în vol. *Din veacul XX* Buc., 1956, E.S.P.L.A., p.285—290.
- ION ROMAN: *Un cutezător: N.D.Cocea*, „Contemporanul“, 1957, nr. 12 (546) (22 martie), p.1, 3.
- Z. ORNEA: *N.D.Cocea*, „Vinul de viață lungă“. „Gazeta literară“, an. IV (1957), nr.47 (193), (21 noiembrie), p.1, 4.
- V.MOGLESCU: *N. D. Cocea*, „Vinul de viață lungă“, „Viața românească“, an.X (1957), nr.12 (decembrie), p.206—207.
- TUDOR ARGHEZI: *N.D.Cocea*. „Contemporanul“, 1959, nr.5 (643) (6 februarie), p.3. A fost republicat în vol. Tudor Arghezi, *Tablete de cronicar*, Buc., 1960, E.S.P.L.A., p. 181—183. Vezi și p. 188—189.
- GEO ȘERBAN: *N.D.Cocea și virtuțile entuziasmului*. „Gazeta literară“, an. VI (1959), nr.7 (257) (12 februarie), p.6.
- VIRGILIU ENE: *N.D.Cocea* — micromonografie — Buc., 1966, Editura tineretului.
- TEODOR VÎRGOLICI: *Virgiliu Ene*, „N.D.Cocea“. „Luceafărul“, an X. (1967), nr.1 (245), (7 ianuarie), p.2.
- MIHAI DRĂGAN: [*Micromonografia lui Virgiliu Ene despre N.D. Cocea*.] „Cronica“, an. II (1967), nr.6 (53), (februarie), p.8.
- VIRGIL CUȘITARU: *Virgiliu Ene*, „N.D.Cocea“. „Iașul literar“, 1967, nr.2 (februarie), p.95—96.
- I.MIHUȚ: *Virgiliu Ene*, „N.D. Cocea“. „Contemporanul“, 1967, nr.22 (1072), (2 iunie), p.3.
- DAN ZAMFIRESCU: *Virgiliu Ene*, „N.D.Cocea“. „Gazeta literară“, an.XIV (1967), nr.25 (764) (22 iunie), p.2.
- PETRE I.IONESCU: *1917 din februarie pînă în octombrie*. „Magazin istoric“, an.I (1967,) nr.7, p.10.
- DR.NICOLAE COPOIU: *Marea revoluție socialistă din octombrie vă zută de la tribuna Parlamentului român*. „Magazin istoric“, an.I (1967), nr.7, p.20.
- AL. GH.SAVU: *N.D.Cocea* — „Jurnal“. „Magazin istoric“, an.II (1968), nr.2 (11) (februarie), p.28—33.
- VIRGILIU ENE: *N.D.Cocea*. „Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.“, an.XIV (1968), nr. IV, p.151—154.
- TUDOR TEODORESCU-BRANIȘTE: *N.D.Cocea*. „Contemporanul“, 1969, nr.5 (1164) (31 ianuarie), p.1.
- * * * *Presa literară românească*. Ediție în două volume, note, bibliografie și indici de I. Hangiu, Cu o introducere de D. Micu. Buc., 1968, Editura pentru literatură, vol.I, p.XXX, XXXIII, XXXIV, XLIII, XLVI, XLVII, 2; vol.II, p.156, 166, 182, 185, 210, 562, 565, 599, 600, 611, 629.
- T.V.: *O prietenie literară*. „Viața românească“, an.XIII (1960), nr.5 (mai), p.191—195.
- DAN GRIGORESCU: *N.D.Cocea*. „Luceafărul“, an.III (1960), nr.21 (56) (1 noiembrie), p.9.
- PAUL GEORGESCU: *N.D.Cocea*, „Pamflete și articole“. „Gazeta literară“, an. VII (1960), nr.49 (351) (1 decembrie), p.2.
- * * * *N.D. Cocea*, „Pamflete și articole. Vinul de viață lungă“. „Contemporanul“, 1960, nr.50 (739) (9 decembrie), p.3.
- ION VINEA: *N.D.Cocea* — *Gînduri și amintiri*. „Steaua“, an.XI (1960), nr.12 (decembrie), p.50—57.
- GALACTION: *Cu prilejul unor traduceri*, 1946, în vol. *Opere alese*, II, Buc., 1961, Editura pentru literatură, p.347—349.
- TEODOR VÎRGOLICI: *Revista „Viața socială“ (1910—1911)*. „Studii și cercetări de istorie literară și folclor“, an.X (1961), nr.4, p.607—633.
- STANCU ILIN: *N.D.Cocea (I) Începuturi*, „Studii și cercetări de istorie literară și folclor“, an.XI (1962), nr.1, p. 31—66.

ILEANA VRANCEA: *Tradiții ale criticii literare marxiste din România — 1930-1940*, Buc., 1962, Editura politică, p.33, 54, 64, 82.

ȘERBAN CIOCULESCU: *Amintiri despre N.D.Cocea*. „Viața românească“, an.XVI (1963), nr.6—7 (iunie-iulie), p.93—96.

D.MICU: [*N.D.Cocea*], în vol. *Literatura română la începutul secolului XX*, Buc., 1964, Editura pentru literatură, p.11, 18, 20, 21, 23, 24, 317—323 ș.a.

I.PELTZ: *Cum i-am cunoscut. Amintiri*. Buc., 1964, Editura pentru literatură, p.9—13, 18—19, 64—78, 79, 129—131.

BOGDAN VARVARA: *Criticul de teatru N. D. Cocea*. „Teatrul“, an. XI (1966), nr.1 (ianuarie), p.70—74.

* * * [*N. D. Cocea*] în vol. *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol.II, Buc., 1966, Editura politică, p.XVI, 161, 194, 201, 205, 365, 430, 806, 811 ș.a. Vol.II, partea a II-a Buc., 1968, p.14, 16, 20, 56, 133, 142, 166, 168, 184, 274, 275, 276, 283, 284, 285, 286, 297, 298, 300, 304, 306, 308, 309, 311, 314.

EUGEN BARBU: *Cocea*. „Viața studentească“, an. XV (1970), nr. 2 (346) (14 ianuarie), p. 6.

TABLA ILUSTRAȚIILOR *

VOLUMUL I

N.D. Cocea. Fotografie apărută în ziarul <i>Dimineața</i> , an. VIII (1911), nr.2668 (8 august), p.1	XXXII— XXXIII
<i>Paița... Coperta revistei Facla</i> , an. III (1912), nr. 50 (15 decembrie), p. 987	XXXII— XXIII
<i>Un ideal pierdut... 10 mai, Sărbătoare a morșei!</i> Desen de C. Ressu, apărut în <i>Facla</i> , an. VI (1916), nr. 19 bis (10 mai), p. 128	XXXII— XXXIII
N. D. Cocea în anul 1911	LXIV—1
„Soarecii cenzurii rod paginile «Chemării».“ „Jos șobolanii!“	LXIV—1
<i>Alteța Sa Serenissimă Cenzura!</i> Caricatură apărută în ziarul <i>Chemarea</i> , an. II (1919), nr. 2 (23 martie-15 aprilie), p. 1	128—129
<i>Muncește, mocofane, ca să am ce exporta nemților!</i> Desen de A. Dragoș, apărut în <i>Facla</i> , an. VI (1916), nr. 28 (10 iulie), p. 24.....	128—129
<i>Privighetoarea liberală</i> . Caricatură apărută în ziarul <i>Chemarea</i> , an. III (1920), nr. 473 (25 sept.), p. 2	128—129
„De la Alexandru Ion Cuza la Ferdinand I de Hohenzollern.“ Desen apărut în <i>Chemarea</i> , an. III (1920), nr. 330 (3 aprilie), p. 1.....	128—129
„M orșii care nu pot fi uitați: I.C. Frimu.“ Desen apărut în ziarul <i>Chemarea</i> , an. III (1920), nr. 295 (23 februarie), p. 1	160—161
<i>Facla reapare... fug pleșnițele!</i> Coperta revistei <i>Facla</i> , an. VII (1923), nr. 1 (6 ianuarie), p.1	160—161
Fotomontaj apărut în ziarul <i>Reporter</i> , an. II (1934), nr. 29 (4 iulie), p. 3	192—193

* Lipsind din volumul I *Ta la ilustrațiilor*, o adăogăm în volumul II.

„Cu începere de la acest număr, d. N. D. Cocea ia conducerea redacțională a săptăminalului «Reporter»“. <i>Reporter</i> , an. V (1937), nr. 35 (7 noiembrie), p. 1	192—193
„Congresul sindicatelor de artiști, scriitori și zia-riști.“ Din prezidiul de onoare: A. Toma, N.D. Cocea, Mihail Sadoveanu, Cezar Petrescu, Mircea Birsan și Matei Socor. Fotografie apă-rută în ziarul <i>Victoria</i> , an. II (1945), nr. 256 (31 august), p. 3	224—225
N. D. Cocea. Portret apărut în volumul <i>Vinul de viață lungă</i> , ed. a III-a, București, 1946 ..	224—225
<i>Cum sînt decapitați regii care se împotrivesc voîn-ței poporului...</i> Ilustrație apărută în <i>Facla</i> , an. VII (1923), nr. 12 (24 martie), p. 1	256—257
N.D. Cocea. Fotografie apărută în ziarul <i>Excelsior</i> an. I (1931), nr. 21 (25 aprilie), p. 3	256—257
N.D. Cocea. Desen de Marcel Iancu, apărut în <i>Rampa</i> , an. XVI (1931), nr. 391 (23 martie), p. 3	238—289
Ilustrație apărută în volumul N.D. Cocea <i>A hos-szú élet bora (Vinul de viață lungă)</i> , Buda-pesta, 1962	288—289
Prima filă a manuscrisului <i>Cînd mugurul dă în floare</i>	352—353
Prima pagină a manuscrisului <i>Hilarie Sfîntul</i> . ..	352—353
Începutul actului I al piesei <i>Sub coasa morții</i> ..	354—385
<i>Tablele legii revoluționare</i> . Din carnetul de note al lui N.D. Cocea, din anul 1917	384—385

VOLUMUL II

N.D. Cocea, portret	64—65
N.D. Cocea, copil, în anul 1883	64—65
N.D. Cocea militar, tatăl, Alice Cocea, Cleo-patra Cocea, Florica Cocea	64—65
N.D. Cocea, în 1911, în drum spre Roma	64—65
<i>Spre Roma</i> . Ediția princeps, 1914	160—161
<i>Vinul de viață lungă</i> . Ediția princeps, 1931 ..	160—161

<i>Fecior de slugă</i> . Ediția princeps, 1932	160—161
<i>Ecce homo</i> . Desen apărut în revista <i>Facla</i> , an. V (1914), nr. 115 (2 februarie), p. 1	160—161
Pagina a 14-a a ms. <i>O zi cit un veac</i>	160—161
[„ <i>M.S. Mergez Ei e să sugă.</i> “] Coperta revistei <i>Facla</i> , an. III, 1912, nr. 30 (28 iulie)	160—161
„ <i>Poftim, cui trebuie pămînt!</i> “ Desen apărut în re-vista <i>Facla</i> , an. V (1914), nr. 123 (10 februa-rie), p. 1	288—289
„ <i>Alesul tărînimii.</i> “ Coperta revistei <i>Facla</i> , an. III (1912), nr. 46 (17 noiembrie)	288—289
„... <i>din operele complete ale regelui Carol.</i> “ Desen apărut în revista <i>Facla</i> , an. III (1912), nr. 36 (8 septembrie), p. 727	288—289
[<i>Stigmatizare</i>]. Coperta revistei <i>Facla</i> , an. IV (1913) nr. 10 (9 martie)	288—289
„ <i>Semnul de vot al liberalilor este crucea. Iată ce se ascunde în dosul crucei liberale. Feriți-vă de ea, cînd veți merge la vot.</i> “ Desen apărut în ziarul <i>Chemarea</i> , an. III (1920), nr. 369 (26 mai), p. 1	288—289
„ <i>Cei trei frați. Caracatița brătienistă.</i> “ Coperta revistei <i>Facla</i> , an. II (1911), nr. 33 (13 august) ..	288—289
„ <i>Holera: — Nu mai e nevoie de mine... mi-a luat-o Brătianu înainte.</i> “ Coperta revistei <i>Facla</i> , an. II (1911), nr. 36, (3 septembrie)	288—289
„ <i>Hai, frate Cristoase, să bem o țuiculiță.</i> “ Desen apărut în revista <i>Facla</i> , an. IV (1913), nr. 15 (13 aprilie), p. 304	352—353
„ <i>10 mai. Vișelul de aur.</i> “ Coperta revistei <i>Facla</i> , an. IV (1913), nr. 19 (11 mai)	352—353
N.D. Cocea, caricaturi	352—353
N.D. Cocea, fotografie	352—353
<i>Tratatul liberalo-averescane: „Oi fi eu șobolan... Dă asta nu-i pisică.</i> “ Desen apărut în ziarul <i>Chemarea</i> , an. III (1920), nr. 290 (15 februa-rie), p. 1	416—417
„ <i>Politicienii, regele și «Facla».</i> “ Desen apărut în revista <i>Facla</i> , an. V (1914), nr. 319 (13 sep-tembrie), p. 1	416—417

„Cașcavalul 1920—1921. Partidele istorice au declarat că vor vota bugetul fără discuție.“ Desen apărut în ziarul <i>Chemarea</i> , an. III (1920), nr. 423 (28 iulie), p. 1	416—417
„Brătienii. Hienele...“ Coperta revistei <i>Facla</i> , an. II (1911), nr. 49 (10 decembrie)	416—417
„Strigoii.“ Desen apărut în revista <i>Facla</i> , an. V (1914), nr. 107 (25 ianuarie), p. 1	416—417
Facsimil dintr-o scrisoare a lui N.D. Cocea către Vinea. <i>Steaua</i> , an. XVI (1954), nr. 4 (183) (aprilie), p. 118	416—417
I. Rosenthal și Panait Istrati.	480—481
N.D. Cocea, fotografie	480—481
Prima pagină a ms. <i>Vin barbarii</i>	480—481
Pagina a 2-a a ms. <i>Vin barbarii</i>	480—481
N.D. Cocea, director general al teatrelor și vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor, cu ocazia alegerilor din 1946, prezentându-se la secția de votare, în fruntea colectivului Teatrului Național din București	544—545
N.D. Cocea într-o vizită la „Uzinele 23 August“ cu ocazia alegerilor din 1946	544—545
<i>Vinul de viață lungă</i> , Buc., 1963	544—545
Studiu monografic asupra lui N.D. Cocea, Buc., 1966	544—545
<i>Antidynastische Pamphlete (Pamflete antidinastice)</i> Buc., 1949	544—545
<i>A hosszú élet bora (Vinul de viață lungă)</i> , Budapest, 1962	544—545
Gala Galaction cu soția	640—641
Pagina a 2-a a ms. <i>Hilarie Sfintul</i>	640—641
Prima adunare generală a ziariștilor pentru constituirea Sindicatului Presei, Buc., 1944. În prezidiu, de la stînga la dreapta: Al. Jebeleanu, Scarlat Callimachi, N.D. Cocea, Emanoil Socor, Em. Serghie.	640—641
N.D. Cocea în 1946	640—641

C U P R I N S

	<u>Pag.</u>
FECIOR DE SLUGĂ	
ARTICOLE ȘI PAMFLETE	
Justiție și Dreptate	285
„Stăpînul se crede pe cuvînt“	291
Dunărea „românească!“	295
Reformele	297
Camerele s-au deschis; comedia începe	301
Spre arta viitoare	305
Anul nou	319
Arta și socialismul	321
Prețul singelui	325
„Facla“	328
Jertfa celor douăsprezece mii	330
Împăcarea conservatorilor	333
Academia de declamație s-a închis; biroul de înregistrare nu mai funcționează	335
Biserica în descompunere	338
Condamnare meritată	340
Greva din Brăila	341
Activitatea noastră	343
Războiul social	345
„Spre țărml dreptății“	347
Oligarhii țării mele	353
Armata țării	355
I.C. Frimu	359
1907	361
Alexandru Marghiloman	363
Brătienii	366
Domnul notar Gîscă și autoritatea	368
Holera	371
Titu Maiorescu	374

	<u>Pag.</u>
Alesul națiunii	377
Hienele	379
Mintuitorul	381
?	383
Omul zilei!	385
Procesul nostru	386
Regele complice al asasinilor. Palatul gazdă de hoți	388
Ionaș Grădișteanu	390
Măgarul lui Buridan	392
10 mai, zi de rușine	394
Vara	396
I. L. Caragiale	398
Hoitul	401
M.-S.	403
Familia Popescu	405
Marele căpitan... ..	409
Rahatul... ..	411
Piciorul măgarului... ..	413
Chibițul	415
Barbu Păltineanu	417
Jean Jaurès	419
Speranțe pentru viitor	422
Lordul Banu	424
Pace vcuă!	426
Vițelul de aur	430
Semnele vremii.....	432
Congresul șobolanilor	434
După congres	436
În sfârșit!	438
Mesagiul	441
Iser	444
Jertfele cauzei	446
Prințul... ..	449
Epistolie prințului Carol	451
De cele sfinte	453
Inteligență!! ..	456
Take	459
Nemții în România!	462

	<u>Pag.</u>
Gheșeful regal	466
Luați seama!	468
La pensie, maiestate!	470
Omul bolnav	472
Du-te, majestate... ..	474
Motive vesele și triste	476
Urecheatul	479
Fratele meu Galaction	481
Parlamentul s-a deschis... ..	483
O audiență la excelența-sa domnul Em. Po- rumbaru.....	487
Carmen Sylva	492
Stăpîna pămîntului	494
Primăvara	497
Un deces și o pierdere	500
„Om liber“	503
Intermezzo	505
Doctorul Ottoi	507
Novicii	509
Lenin	511
Învățămîntul	513
Ben-Israel	515
Pace și război	518
Peste capetele a șase generali... ..	520
Trăiască regele!	522
Parlamentul neputinței	524
Darul de Crăciun	527
Cum se face revoluția.....	529
„Regele țărănimii!“	542
De la Alexandru Ion I Cuza la Ferdinand I de Hohenzollern	545
Strigoii... ..	550
Credința noastră	553
O mare aniversare	557
Răspunzătorul!	560
Arcul de triumf se surpă... ..	564
Dinastia în voiaj	566
Filmul încoronării	568
Majestatea-sa și scumpetea traiului	570

	<u>Pag.</u>
Procesul Cocea — Regele Ferdinand începe	572
R.M.S. și M.M.L.L.	575
În ajunul procesului.....	578
Condamnat!	581
Urechile regale	584
Castelul regal de la Mamaia	586
Teatrul de păpuși al majestății-sale	589
Azilul regilor	592
O rușine... ..	594
Dacă vrei să rideți... ..	596
Prostul	598
„Regele nu se înșală! Țara nu refuză!“.....	602
Asasinarea continentelor	604
Cuvânt înainte.....	606
Germania a deschis focul asupra Europei.....	607
Oameni noi la vremuri noi	618
1 Mai 1907	621
Pagini din viața mea	624
ANEXĂ	
[Jurnal]	631
<i>Bibliografie</i>	667
<i>Tabla ilustrațiilor</i>	759

VERIFICAT
1987

Redactor : CONSTANTIN MOHANU
Tehnoredactor : MINA CANTEMIR

Apărut 1970. Hîrtie tipar înalt tip A de 63 g/m². Format 540×840/16. Coli. ed. 39,72. Coli tipar 48. Planşe tipo 16. A. nr. 18 331/1969. C.Z. pentru bibliotecile mari şi mici 859-0.

Tiparul executat sub comanda nr. 241 la
Combinatul Poligrafic „Casa Scintei”, Piaţa
Scintei nr. 1, Bucureşti — Republica
Socialistă România